جالالىدىن بەھرام

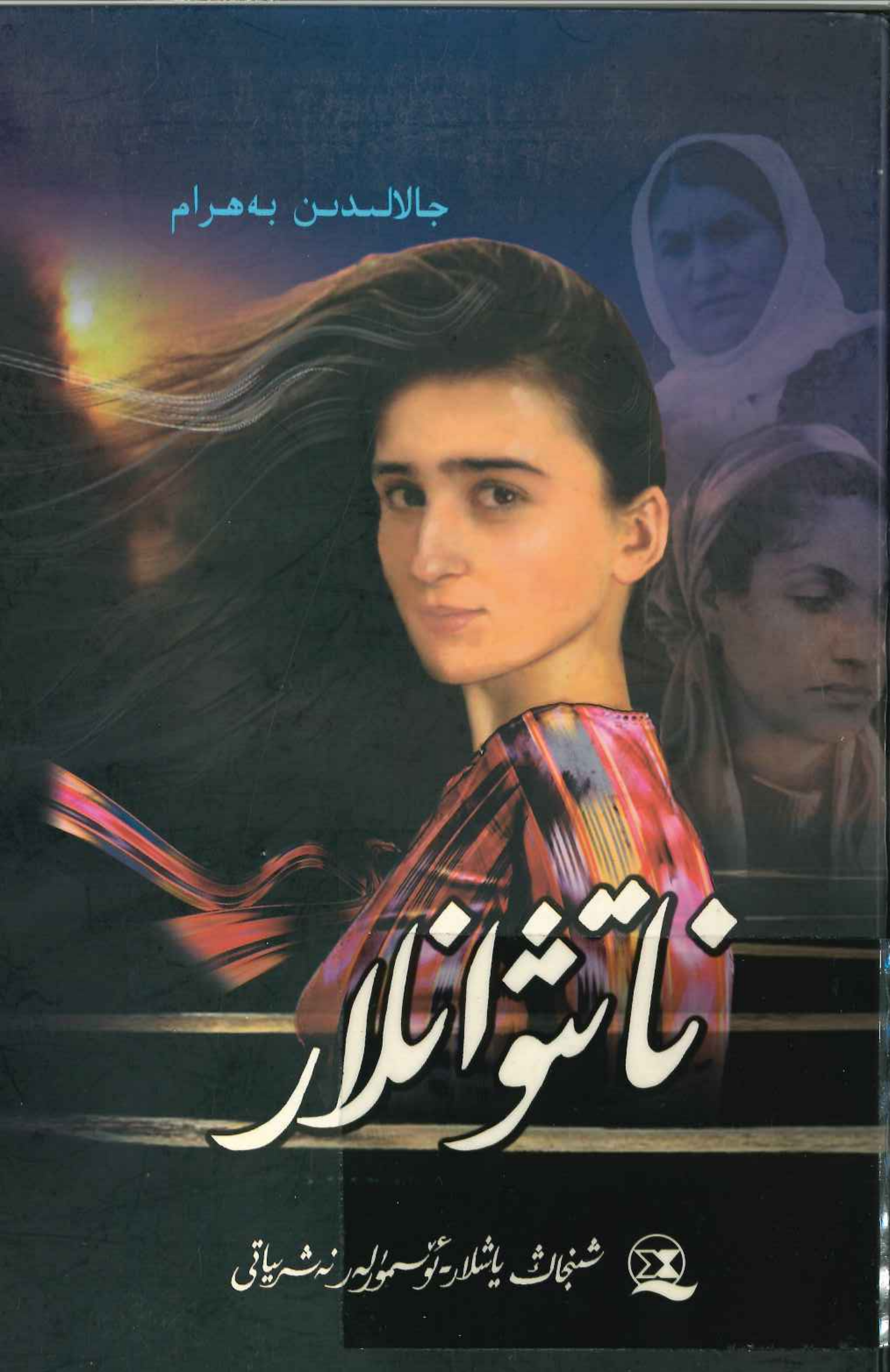

ناتىۋانلار

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

بىرىنچى قىسىم ئاداۋەت قۇربانلىرى 1

ئىككىنچى قىسىم كىچىككەن پۇشايمانلار 213

ئۈچىنچى قىسىم مۇزلىغان يۈرەك 351

تۆتىنچى قىسىم كىچىك ناتىۋاننىڭ كەچمىشلىرى 427

خاتىمە: 558

بىرىنچى قىسىم

ئاداۋەت قۇربانلىرى

1

تاڭ سەھەر سەپكىلىپ ئۆتكەن يامغۇرنىڭ سوغۇقى بولسا كېرەك، دولنى قورۇپ تۇراتتى، كىچىك قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن ئوتتۇز بەش ياشلار ئەتراپىدىكى ئورۇقتىنا قارىقۇمچاق بىر ئايال ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ كۆك گۈللۈك چىت كۆڭلەك ئۇستىگە يىپىنچاقلىۋالغان مايسارەڭ پوپايكىسىنىڭ قوپاللىقىدىن ئۆزى كونا يۇڭ يىپلاردىن توقۇۋالغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ، ئاپقۇتىنى دەسسەپ كىيىش قىلىۋالغان خورمارەڭ بەتىنكىسىنى شاقىلداتقىنىچە كېلىپ بىر تۇپ سېدە تۇۋىدىكى تاختايلىرى قاغجىراپ كەتكەن كونا دەرۋازىنىڭ ھالقىسىنى شاراقلاتتى:

— ھوي گۈلسۇمخىنىدە، گۈلسۇمخان ھەدە، ئۆيدە ئادەم بارمۇي؟ بىرەر كىم مۆرەپمۇ قويمايدا، بولمىسا دەرۋازىلىرى ھاڭغىرقاي ئوچۇق.

ئايال دەرۋازا ھالقىسىنى تېخىمۇ قاتتىقراق شاراقلاتتى.

— تىوۋا، قاق سەھەردىلا جىن ئەپقاچتىمۇ بۇ خەقنى، ئوۋۇش...

ئايال ھويلىغا ئۇسۇپلا كىرمەكچى بولۇشى، ئۆي ئىچىدىن «ھە، مانا» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە قىرىق بەش ـ قىرىق ئالتە ياشلار ئەتراپىدا، ئوتتۇرا بوي، قاڭشارلىق، بادام قاپاق بىر ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ يەڭلىرى تۇرۇلگەن بولۇپ، بىلەك مۇسكۇللىرىنىڭ تاش توقماقتەك چىڭ، پارقىراپ تۇرۇشى ئېغىر ئەمگەكتە پىشقانلىقىدىن دېرەك بەرسە، قارا پىنجىكىنىڭ قاتىرىسىغا ئېتىلگەن تۈگمىلىرىنىڭ ئۈزۈلۈپ چۈشىدىغاندەك تارتىشىپ تۇرۇشى، تولغان بەدىنىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى.

— ۋىيەي، پەزىلەتبۇۋىمۇسىز، — گۇلسۇمخان قىزارغان كۆزلىرىنى ئۆۋۈلدى، — سىزنى ساقلىتىپ قويۇپتىمەن، قارىمامدىغان.

— گېلىم يىرتىلغۇدەك ۋارقىرىدىم، ھالقىنى شاراقلاتتىم. مۇشۇ كەمگىچە قانمايدىغان قانداق ئۇيقۇ ئۇ ... ئەگەر ئېرىڭىز بولغان بولسا ئىش بارمۇ نېمە ...

پەزىلەتبۇۋى ئۆزىنىڭ چاقچىقىدىن ئۆزى قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز، ئەتىگەن كېلىپلا ياستۇققا ئارانلا ئۇلگۇردۇم دەڭا. قىزىم گۇلبانۇم ماشىنىچىخانىغا كەتتى. ئىككى ئوغلۇم قاچانلاردا چىقىپ كەتتى، بۇلارنى تۈيماي ئۇخلاپ كېتىپتىمەن.

— كوچا سۈپۈرگەنگىمۇ شۇنچىۋالا ھېرىپ كېتەمدۇ كىشى، يە قېلىپ كۆتۈرۈپ كېسەك تۆكمىسىڭىز. تاڭ ئاتقۇچە بىر كىمنى يۇدۇپقۇ يۈرمىگەنسىز، ھا... ھا... ھا...

— شۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن شەھەر كوچىلىرىنى بۆلۈپ بەردى. ئوتتۇرا كېچە بىلەن چىقىپ سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى تۆككىلى تۇرسام، سەھەرگە يېقىن ۋەزىپەمنى ئارانلا تۈگىتىمەن. ھە، كېلىپ قاپسىز، يۈرۈڭ ئۆيگە كىرىلى.

— بولدى كىرمەي، — دېدى پەزىلەتبۇۋى، — مەھەللىمىزگە بىر ياغاچچى بالا كەپتىكەن، خەقلەر ئۆيمۇ ئۆي چاقىرىپ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا «تۆت كونا» دەپ چېقىۋەتكەن ئىشىك - دېرىزە، ئورۇندۇق، كارىۋات، جوزا، ئۈستەلدەك نەرسىلەرنى ياسىتىۋاتىدۇ. ئۆتكەندە سىزمۇ «ياغاچچى تاپسام بولاتتى» دېگەندەك قىلىۋېدىڭىز.

— ئۇنى بىر دېمەڭ، ئوغلۇم بۇ ئۆيلەرنى سالدۇرغاندا ئۇستاملار ھۆل ياغاچنى ئىشلەتكەنمىدىكىن مانا ئەمدى قېيىپ ئىشىك - دېرىزىلەر ئېچىلماس - يېپىلماس بولۇۋالدى. ئۇنىڭ

ئۈستىگە تاماق جوزامنىڭ پۇتلىرى، تاختايلىرى بوشى-شىپ، شالاقلاپ قالدى. ئىشەنچلىك ئۇلتۇرۇپ تاماق يېگىلى بولمايدۇ.

— ئۇ بالا ئىشنى شۇنچىلىق سىلىق - سىپتە قىلىدىكەنكىن پوھۇي ··· قاراپ ئولتۇرغۇدەكلا، تېخى ئۇ ئاشپەزلىكنىمۇ بىلىدىكەن دېسە، باي كوچىسىدىكى سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ توينىڭ پولۇسىنى ئېتىپ بېرىپتىكەن. مېھمانلار تامىقىنى تامشىپلا قاپتۇ. سالاھىدىن مەخسۇم خۇشلۇقىدا ئوتتۇز سوم بەرسە، ئالغىنى ئۇنىماي تەستە ئاپتۇ.

— خويمارا، خۇدايىم بەرگەنلا بالىكەن ئەمىسە.

— «قانچە ھەق بېرىمەن» دېسە، «چاغلاپ بەرسىلە» دەپلا تۇرىدىكەن، — پەزىلەتبۇۋى ياغاچچىنى ماختىماقتا ئىدى، — بەرگىنىگىنى ئالىدىكەن، باھا تالاشمايدىكەن، ئۆزىمۇ كۇلۇپ، قورۇلۇپلا تۇرىدىغان يۇزى تۆۋەن بالىكەن. مۇساپىر - يېتىمچىلار ئاشۇنداق مۆمىن - ياۋاش بولامدىكىنتاڭ.

— مۇساپىر - يېتىمچى؟ — گۇلسۇمخان دەرھاللا سورىدى، — نەلىككەن ئۇ بالا؟

— قەشقەرلىككەن.

— قاشقالىق؟ ! — گۇلسۇمخانىنىڭ بۇغداي ئۆڭ چىرايى بىردىنلا ئۆڭۈپ، قاپاقلىرى مىژىيدە تۇرۇلدى، — ئوھۇش، بولدىلا قىلدۇرمايمەن.

— ۋىيەي، قەشقەرلىك بولسا نېمە بوپتۇ، — دېدى پەزىلەتبۇۋى ئاچچىقىدا، — ناھايىتى چۇشلۇك تامىقى بىزدىن ھەم پۇل بېرىمىز، ئۇنى ھەق ئىللاللاغا ئىشلەتمىسەك.

— قاشقالىققا ئىشەنمەيمەن، ئۇ خەقتىن خۇشۇم كەتكەن···

گۇلسۇمخان بايىقى «خويمارا»، «خۇدايىم بەرگەنلا بالىكەن» دېگەندەك ماختاشلىرىنى كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۇنتۇپ،

بۆرە جۇۋىسىنى تەتۈر كىيدى.

— ھە، ماقۇلە، «ئۆيۈمنى بۇزغان قەشقەرلىك خوتۇنلار» دەپ پىتنىڭ ئاچچىقىنى جۇۋىدىن ئېلىۋېتىپسىز-دە، ئۇ ياغاچچى بالىچۇ...

— بولدى ئۇ خەقنى ماڭا ماختاپ بەرمەڭ...

— ئەمىسە مەيلىڭىز، ئالدىڭىزغا كەلگەن ياخشى ھۈنەرۋەننى قاچۇرۇپ قويۇپ كېيىن ئارماندا قالماڭ، ئۇ بالا ئەتە كەچ باشقا مەھەللىگە يۆتكىلىپ كەتمەكچى.

گۈلسۈمخان پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئارقىسىدىن نەشتەردەك تىكىلىپ بىر ھازا قاراپ تۇردى-دە، يەرگە شالاقىدە تۇكۇرۇپ، نېمىلەرنىدۇ غوتۇلدىغاچ ئۆيگە كىرىپ كەتتى. بىراق، ئۇ بىر كۈن كەچكىچە خىيالدىن باش كۆتۈرەلمىدى. مېھمانخانا ئۆيىنىڭ ئىككى دېرىزىسىنىڭ قاپقى بولمىغاچقا سوغۇق يۇقۇشماي كىرىپ، يۇقۇشماي چىقىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۆزى ئۆيەر - بۇ يەرلىرىنى مىخلاپ بېكىتىۋالغان ئىشىكى قىش كۈنلىرى ھوردىشىپ ئېچىلمايدىغان، ياز كۈنلىرى قاغجىراپ يېپىلمايدىغان بولۇۋالدى. ئاستىغا پارچە تاختايلارنى مىخلاپ ئىشلىتىۋاتقان جوزىسىمۇ مىدىرلاپ، تاماق يەپ بولغۇچە چىنىلەردىكى چاي، سۇيۇقئاشلار تۆكۈلۈپ بىزار قىلىۋەتتى. گۈلسۈمخان ئۇ نەرسىلەرنى ياسىتىش ئۈچۈن ياغاچچىلىق كارخانىسىغا بارغانىدى، ئۇستام ئاغزىغا كەلگەننى دەپ ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. كوچا سۇپۇرۇپ تاپقان ئازغىنا مائاش بىلەن تۆت جاننى بېقىۋاتقان بىر تۇل ئايال ئوشۇقچە چىقىمنى كۆتۈرەلمەيتتى. ھەتتا بەزى ئايلاردا بىر پۇلنىڭ كۆزىدىن مىڭ قېتىم ئۆتكۈدەك بولۇپ كېتەتتى. ئەمدى بەرگىنىنى ئالىدىغان بۇنداق ساخاۋەتچى ياغاچچىنى نەدىن تاپىدۇ؟ تېخى ئۆيگە كېلىپ ئىشلىسە «ئەسقاتار» دەپ يىغىپ قويغان كونا تاختاي، كۆتەكلەرنى تىلىپ ئىشلەتسە، ھۈنەر پۇلىنىلا ئالىدۇ. بىراق ئۇ بالا ...

گۈلسۇمخاننىڭ ئەنە شۇ «بىراق» تىلىنى باغلاپ، پۇت - قولىنى چۈشەپ قويۇۋاتاتتى. «قاشقالىق» دېگەن بۇ سۆز ئۇنىڭ ۋەيران بولغان قىسمەت - تەقدىرىنى ئېسىگە سېلىپ، يۈرەك جاراھەتلىرىنى قوزغايتتى، ئىچ - باغرىغا ئوغىدەك ئۇيۇپ كەتكەن كۆڭۈل ئاغرىقى، ھەسرەت - نادامەت، كۈنداشلىق زەھەر - زوقۇملىرى، خورلۇقلار خۇددى تۇنۇگۈن يۈز بەرگەندەك ئۇنتۇلغىنى يوق. قىسقىسى، «قەشقەرلىك» دېگەن بۇ سۆز تىلىغا ئېلىنمايدىغان بىرەر يىراق جايغا كەتسە، قۇلىقىمۇ ئاڭلىمىسا، كۆزىمۇ كۆرمىسە بەس.

لىڭگىرتاقتاق خىياللار ئىلكىدە ئىككى ئويلۇق بولۇپ قالغان گۈلسۇمخان كەچ كىرىپ قالغىنىنى سەزمەيلا قالدى. ئۇنىڭ ماشىنىچىلىق دۇكىنىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋاتقان قىزى گۈلبانۇمۇ قايتىپ كەلدى. ئۇ: «ئاپا، مەن كەلدىم» دېگىنىچە كىيىم يەڭگۈشلەش ئۈچۈن ئىچكىرىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. گۈلبانۇم ئون توققۇز ياشنى تولۇپ يىگىرمىگە قاراپ ماڭغان، سىن - سىپاتى قاملاشقان، غۇنچە بوي، ئاپىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقمايدىغان، كۆڭلى يۇمشاق، نومۇسچان، خۇش پېئىل قىز ئىدى. ئۇنىڭ ھال رەڭ نېپىز لەۋلىرى، پارقىراپ تۇرغان ناچىدەك بۇرنى، بولۇپمۇ ئۇزۇن قايرىما كىرپىكلىرى ئارىسىدىن خۇمارلىشىپ كۆرۈنىدىغان چوڭ كۆزلىرى، قاپقارا توم قاشلىرى، تۇخۇمسىمان ئاق يۈزىنى گۈلدەك ئېچىۋەتكەنىدى. سۇزۈك پېشانىسىدە پەيدا بولۇپ قالغان ئۇششاق قىزغۇچ «قىز چېچىكى» ئۇنىڭ كامالىغا يېتىپ قالغانلىقىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

— ئاپا، ئەسقەر بىلەن ئەكبەر كۆرۈنمەيدىغۇ، — ھاۋارەڭ كوپتا، قارا گارمون ئېتەك يوپكا كىيگەن گۈلبانۇم بوسۇغىدا پەيدا بولدى، — ئۇلار تېخى كەلمىدىما؟

— ئەسقەرنىڭ بۇ ئۆيدە بولغىنىدىن بولمىغىنى بىزگە ئاراملىق، قىزىم، — گۈلسۇمخان ئۇھ تارتىپ قويدى، — ھەممىمىز

[library stamp]

بىلەن ئۇرۇشۇپلا يۈرگەن. ئەكبەر بولسا مەشچىلىك دۇكىنىدا داس - چېلەكلەرنى تۈۋلەپ ئولتۇرامدىكىن بىچارە بالا.

ئەسقەر گۈلبانۇمنىڭ چوڭ ئىنىسى بولۇپ، بۇ يىل ئون سەككىز ياشقا كىرىپ قالدى. ئۇنىڭ خۇي - پەيلى دادىسىغا ئارتۇقانمۇ نېمە، غورا قاپاق، تەتۇر ئۇستىخان، سەپرا مىجەز، قوماچتەك ئېتىلغىنى ئارانلا تۇرىدىغان قارىمۇتۇق، ئاغزى ئەسكى بالا ئىدى. ئەكبەر بولسا ئون ئالتە ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ تىلى چىققىنىغا ئەمدىلا ئىككى يىلدەك بولدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، هازىرغىچە مەقسىتىنى تولۇق ئۇقتۇرالماي چىڭقىلىپ، قىزىرىپ كېتىدۇ، گۈلسۇمخان ئۇنى ئون ئىككى يېشىدىلا مەشچىلىك دۇكىنىغا هۈنەر ئۆگىنىشكە بېرىۋەتكەنىدى. ئەكبەر بىرەر قۇرت-قىمۇ ئازار بەرمەيدىغان كۆيۈمچان، ياۋاش بالا. ئۇ تۆت يىلدىن بېرى هۈنەرنى ياخشى ئۆگىنىپ ئۇستامىنىڭ قول - قانىتى بولۇپ قالغاچقا، ئايدا خەجلە دەپ بەرگەن ئون — يىگىرمە سوم پۇلنىمۇ ئاپىسىغا بېرەتتى. ئەمما كىچىكىدىن تارتىپ ئوقۇماي، كوچا چىڭداپ، خەقلەرنىڭ كەپتەر، توخۇلىرىنى ئوغرىلاپ، ئۈچرىغان-نى قاقشىتىپ يۈرگەن باغرى تاش ئەسقەر تىلسىز ئۇكىسى ئەك-بەرنى داۋاملىق بوزەك قىلاتتى، گەپلىرىنى دوراپ تېرىكتۈرەت-تى. ھەتتا ئۇ يېقىندىن بېرى ئەتىگەن چىقىپ كەتسە قاراڭغۇ چۈشكەندە، بەزىدە ئوتتۇرا كېچە بىلەن قايتىپ كىرىدىغان بول-دى، ئىنىامىغا پانقاندەك ئوشۇق - تۆشۈك گېپىمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ يامان ئادەم، يامان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قېلىشىدىن ئەنسى-رەپلا يۈرىدىغان گۈلسۇمخان بىر كۈنى ئۇنىڭدىن:

— مۇشۇ كۈنلەردە قاراڭنى كۆرسەتمەسلا بولۇپ كەتتىڭ. نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— نېمە ئىش قىلاتتىم، ئوغرىلىق قىلسام سولايدىكەن، ئادەم ئۆلتۈرسەم ئاپىرىپ ئاتىدىكەن، شۇڭا ئىشلەۋاتىمەن، — دېدى ئەسقەر كۆزلىرىنى ئالايتىپ.

— نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن ئەمىسە؟ — ياندۇرۇپلا سورىدى گۈلسۈمخان.

— قۇرۇلۇشلارغا خىش توشۇۋاتقان تراكتورچىلارغا ياردەملىشىپ، تراكتور ھەيدەشنى ئۆگىنىۋاتىمەن شۇ.

— ئوبدان قىلىپسەن، بالام، ھالال ئىشلەپ يېگەننىڭ يۈزى يورۇق، گېپى يوللۇق بولىدۇ، مۇبادا ...

— ۋابولدىلا، تولا ۋازۇھا ئوقۇپ سەپرايىمنى ئۆرلەتمىگەنە، كاپ، كاپ، نېمە تولا كاپ، كاپ بۇ ... لاۋزا قوغۇننىڭ ئۇرۇقى كۆپ دەپ، قۇمدەك سۆزلەيدىكەنسەن.

گېپىنى ئەمدىلا باشلىغان گۈلسۈمخان غىققىدە بولۇپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ چىرايىغا قاراپ بىر قىسىملا بولۇپ قالدى. ئۇ ئەسقەرگە بىرنەچچە ئېغىز تەنبىھ بەرمەكچىمۇ بولدى، ئەمما ئۆزىنىڭ سەت تىل ئىشتىپ قېلىشىدىن قورقتى. دېمىسىمۇ بۇ غالجىر ئىت ئالدىغا ئۇچرىغاننىڭ ھەممىسىنى تالايتتى.

خىيال دېگەن شۇنداق ئۇچقۇر نېمىكەن، كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭۈل ئەينىكىدىن ئۆتكۈزگەن گۈلبانۇم، كاڭدا كۆرپە يۆمەۋاتقان ئاپىسىغا قارىدى - دە ئىچىدە بىر يېرى «پىژژىدە» ئېچىشقاندەك بولدى. چۈنكى گۈلسۈمخاننىڭ چىرايىنى بىر خىل غەم تۇمانى قاپلىغانىدى.

— ئاپا، خامۇش كۆرۈنىسەنغۇ، — گۈلبانۇم سۈپىدا ئولتۇردى، — مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟

— بەك سەزگۈرغۇ مۇشۇ قىزىم، — گۈلسۈمخان، گۈلبانۇمغا لەپپىدە قارىدى - دە، پىسسىڭىدە كۈلۈپ قويدى. ئۇ قىزىغا قارىسىلا كۆڭلى ئېچىلىپ قالاتتى، — ئەتىگەن پەزىلەتبۈۋى كىرىپتىكەن.

گۈلسۈمخان ياغاچچى توغرۇلۇق بولۇنغان گەپلەرنى سۆزلەپ بەردى. لېكىن ئۇ پەزىلەتبۈۋىنىڭ ھۈنەرۋەن بالىنى ماختىغانلى-

رىنىڭ بىرسىنمۇ دېمىدى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭ-
لاپ ئىككىلىنىپ قالدى. «قەشقەرلىك» دەپ ئۇ بالىنى ئەكەلمە-
سە بۇنداق ئەپلىك پۇرسەت يەنە كەلمەيدۇ. ئەكېلەي دېسە ئۆزى-
نىڭمۇ كۆرەر كۆزى يوق. چۈنكى ئۇمۇ كىچىك چاغلىرىدا قەش-
قەرلىك خوتۇنلارنىڭ خورلۇقىنى بولدى دېگۈچە تارتقانىدى.

— بولدىلا، ئاپا، بۇ ئىش توغرۇلۇق باش قاتۇرۇپ يۈرمە-
گىن، — گۈلبانۇم قول سىلكىدى، — ئۇنى ئەكېلىپ قويۇپ
كونا يارىلىرىڭ قوزغىلىپ قالمىسۇن يەنە.

— مەنمىغۇ شۇنداق ئويلىغان، بىراق، — گۈلسۇمخاننىڭ
بېشى مەيدىسىگە چۈشتى، — ياغاچچىلىق كارخانىسىدىكىلەر بىر
پاتمان پۇلنىڭ گېپىنى قىلىۋاتسا، ئىشىك - دېرىزىلەرنى ئوڭلى-
مىساق، قىش يەنە كېلەر.

— بۇ دېگىنىڭمۇ توغرا، مەشكە قانچە ئوت قالىغان بىلەنمۇ
ئۆيلەر بىردەمدىلا سوۋۇپ كېتىدۇ، — دېدى گۈلبانۇم دېرىزى-
لەرگە قاراپ قويۇپ، — ئەمىسە ياغاچچى ئۇستام ئۆز ئايىغى
بىلەن كېلىپ قاپتۇ، شاق - شۇقلا ياسىتىۋالامدۇق.

— شۇنداق قىلامدۇق؟

— ئەمىسە سەن بېرىپ سۆزلىشىپ كەلگىن.

— ياق، مەن بارماي، — گۈلسۇمخان كۆزلىرىنى ئېلىپ
قاچتى، — سەن ئەتە ئەتىگەن پەزىلەتبۇۋىنىڭ قېشىغا بېرىپ
ئېيتقىن، ھۈنەرۋەن بالا بىلەنمۇ سۆزلەشكىن، ئۇ بالا ئەتە كەچتە
باشقا مەھەللىگە يۆتكىلىپ كېتىدىكەن.

گۈلسۇمخان ئانىنىڭ «ھۈنەرۋەن بالا بىلەن سۆزلەشكىن»
دېگەن ماقۇللۇقى «بوران» قاپقىقىنى ئېچىۋەتتى. بۇ بوراننىڭ
كۈچ - قۇدرىتى شۇنچىلىك ھەيۋەتلىك بولدىكى، ھاياتلىق دەپ
ئاتالغان ئۆمۈر مەنزىلىدە ئەگرى - توقاي يوللارنى، قايناق تۇر-
مۇش پاجىئەلىرىنى، نادانلىق ھەم قاششاقلىقلارنى پەيدا قىلدى.
چۈنكى، بۇ «بوران» نادانلىق، تەپرىقىچىلىك، يۇرتۋازلىق،

مەزھەپ، ھېرس، مۇناپىقلىقتەك بەتبۇي ھاۋا ئېقىملىرىنى ئۇ-
چۇرۇپ كېلىپ قارا كۆچكە ئايلانغانىدى. قىسقىسى ھەممە
بەختسىزلىك ئۆز خۇي - پەيلىمىزدىن ... بارلىق پالاكەت
نادانلىقىمىزدىن ... قۇمدەك چېچىلىشىمىز تەپرىقچىلىق ھەم
دۆتلۈكىمىزدىن كېلىپ چىققان تراگېدىيىدۇر.

2

ياش ئۇستام ئەنزەرنىڭ بۇ ھويلىدا ئىشلەۋاتقىنىغا ئۈچ كۈن
بولدى. ئۇ ھويلىنىڭ چەت بۇلۇڭىدىكى ئوتۇن، كۆمۈر، كونا
نەرسىلەرنى قويىدىغان لەمپە ئالدىنى توسۇپ، بىر ئەپلىك «دۇ-
كان» قىلىۋالدى. كەلگەن كۈنىلا ياسايدىغان دېرىزە قاپقاق،
ئىشىكلەرنى ئۆلچەپ قەغەزگە يازدى. ئاندىن كونا - يېڭى تاخ-
تاي، تىلىپ ئىشلىتىشكە بولىدىغان كېسىم كۆتەكلەرنى مۆلچەر-
لەپ چىقتى. ئۇ تەييارلىق ئىشلىرىنى بىر قۇر سەرەمجانلاشتۇر-
غاندىن كېيىن ئۆلچەم بويىچە تاختايلارنى تىلىشقا باشلىدى. تۈنۈ-
گۈندىن بېرى تەييارلىغان ماتېرىياللىرىغا رەندە سېلىپ بىر چەتكە
دۆۋىلەۋاتاتتى.

ئەنزەر ئۈلۈشكۈن ئەتىگەندە كېلىپلا دېرىزە قاپقاق، ئىشىك
كىشەنلىرىنى ئۆلچەۋاتقاندا ئۆي خوجايىنى گۈلسۈمخاننى تاسادى-
پىيلا كۆرۈپ قېلىپ تېنى شۈركۈنۈپ كەتتى. بۇ خوتۇن ئۇنىڭغا
شۇنداق سەت ئالايدىكى، گويا «ھېلىلا كۆزۈڭنى چوقۇيمەن»
دېگەندەك قادىلىپ، نېمىلەرنىدۇر غۇتۇلدىغاچ ئىچكىرىكى ئۆيگە
كىرىپ كەتتى. ئەنزەر كۆڭلىدە: «سەل ئىسەرى بار ئايال ئوخ-
شايدۇ، بولمىسا بوسۇغىسىغا دىۋانە كەلسىمۇ سىپايە مۇئامىلە
قىلىدىغۇ كىشى» دەپ ئويلىدى. لېكىن گۈلبانۇم ئاپىسىدەك
قىلمىغان بولسىمۇ چىراي ئاچمىدى. ئۇ، ئۈلۈشكۈن چۈشتە
پەتنۇستىكى بىر ئاپقۇر ئەتكەنچاي بىلەن ناننى، تىلىنغان تاختاي-

لار ئۆستىگە قويدى ـ دە: «چاي ئىچمىڭ، ئىشتىن كېچىكىپ كەلگەچكە تاماق ئېتەلمىدىم» دەپلا كېتىپ قالدى. ئەنزەر كىيىنىش، تەلەپپۇز ئاھاڭلىرىدىن شىمال پۇرىقى كېلىپ تۇرغان بۇ سۇباتلىق قىزغا تىكىلىپ قارىيالماي، يەر باققىنىچە: «رەھمەت، خېنىم» دەپ قويدى. بىراق تۈنۈگۈنكى چۈشلۈك تاماق «ۋەزىيىتى» بىرقەدەر ئىللىق بولدى. گۈلبانۇم چوڭ تەخسىدە لەڭمەن، يېرىم ئاپقۇر ئاش سۈيى كۆتۈرۈپ كېلىپ نەگە قويارىنى بىلمەي تۇراتتى، ئىشقا بېرىلىپ كەتكەن ئەنزەر دەرھال قايرىلىپ: «كەچۈرسىلە، خېنىم» دېدى ـ دە تاختايلارنى رەتلەپ پەتنۇسنى قولىغا ئالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ھۈنەردە پىشقان بارماقلىرى قىزنىڭ نازۇك، ئاپئاق سۈزۈك بارماقلىرىغا تېگىپ كېتىپ خۇدى چوغقا يېقىۋالغاندەك قولىنى دەرھال تارتىۋالدى. بۇ ھال گۈلبانۇمنىڭ كۈلكىسىنى قىستىدى. ئۇ لاپپىدە قارىدى ـ دە كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى. ئەمما يىگىتنىڭ چاسىغا مايىل قىزىل يۈزى، قاپقارا قويۇق قاشلىرى، قىزلاردىمۇ كەم تېپىلىدىغان روشەن چوڭ كۆزلىرى ئۇنىڭ كۆڭۈل خاتىرىسىگە ئابىدە خېتىدەك ئويۇلۇپ قالدى.

— يالغۇز ئىشلەپ زېرىكمەمسىز؟ — گۈلبانۇم تۈنجى قېتىم ئېغىز ئاچتى. بۇ ئەسنادا ئۇ، تامغا ئېسىپ قويۇلغان راۋابقا كۆز تاشلىدى، — بۇ نەرسىنى راۋاب دەيدىغۇ. بەك مۇڭلۇق چالىدىكەنسىز.

ئەنزەر ھەر چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن ئارام ئالغاچ بىردەم ـ يېرىمدەم راۋاب چېلىپ قوياتتى. ئۇ، تۈنۈگۈن تاماق سىڭدۈرگەچ ئازراق تىرىكشتىپ قويغانىدى.

— يالغۇزچىلىقتا بەزىدە ئىچىم پۇشۇپ چېلىپ قويىمەن، — ئەنزەر كۈلۈپ قويدى، — باشقىلار زېرىكسە، ئىچى پۇشسا تاماكا چېكىدىكەن، هاراق ئىچىدىكەن. مەن بۇ كەيپلەرنى ئۆگەنمەپتىمەن.

— شاگىرتلىرىڭىز يوقمۇ؟
— بىر ئىنىم بار ئىدى، لېكىن ئۇ ئاشخانىدا ئىشلەيدۇ.
— ئۆيىڭىز نەدە؟
— قارادۆڭدە.
— ھە، قەشقەرلىكلەر مەھەللىسىدىكەن ـ دە.
— خوش، خېنىم.
— قېنى تاماق يەڭ، لەگمەننى ۋاقتىدا يېمىسە ئۇيۇپ قالىدۇ.
— رەھمەت، خېنىم.
گۈلبانۇم ئىپادىسىزلا جىلمىيىپ قويۇپ كېتىپ قالدى. لېكىن قىز تېنىنىڭ ئۆزگىچە ئىللىق ھىدى يىگىتنىڭ دىماغلىرىغا ئۇرۇلدى. مۇشك ـ ئەنبەردەك شېرىن ھىدنىڭ تۈنجى قېتىم سۆيۈپ ئۆتۈشى، ئۇنى ناگىھان بىر ھالەتتە قالدۇرۇپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى دەپ ئېيتقۇسىز جەننەت ھۇزۇرى چىرمىۋالدى. ئەنزەر ئۇزۇن ئىككى ئۆرۈمە چاچلىرىنى يوتىلىرىدا چايقاپ كېتىۋاتقان قىزنىڭ ئارقىسىدىن ئوغرىلىقچە قاراپ قويدى. مانا بۈگۈن چۈشمۇ بولاي دېدى، ئەنزەر قىزنىڭ يولىغا قارىماقتا ئىدى. ئۇنىڭ قورسىقىمۇ ئانچە ئېچىپ كەتمىدى. بىراق ھېلىقى «جەننەت» ھىدى يىگىرمە بەش ياشلىق يىگىتنىڭ ئىشتىھاسىنى غىدىقلاپ ئارامسىزلاندۇراتتى. شۇڭا، ئۇ، پات ـ پات پېشايۋانلىق ئۆيگە قاراپ قوياتتى. مانا چوڭ سىرلىق لېگەن كۆتۈرگەن قىز پەلەمپەيدىن تاقىلداپ چۈشۈشكە باشلىدى. لېگەندە چەينەك بىلەن پىيالە چوقچىيىپ تۇراتتى. ئاڭغىچە يىگىت كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇپ، يۈزلىرىنى سىيپاشتۇردى. ئاندىن يىرىك قارا چاچلىرىنى بارماقلىرىدا ئارقىغا تاراپ قويدى.
— سىزگە بۈگۈن گۆشنان پىشۇرغانىدىم، ئوخشىدىمىكىنتاڭ، — گۈلبانۇم ئوچۇق چىراي ھالدا لېگەننى تاختاي ئۈستىگە قويدى، — قارىمامسىز، ئىسمىڭىزنىمۇ سورىماپتىمـ

مەن. پەزىلەتبۇدەم سىزنى «نەزەر» دېگەندەك قىلىۋىدى.
— ئەنزەر، — تۇزەتتى يىگىت قىزغا قارىيالماي، — قانداق غەلىتىمىكەن؟
— ياق، قاملاشقان ئىسىمكەن، — گۇلبانۇم قىزىرىپ يەرگە قارىۋالدى.
— سىلىنىڭچۇ، خېنىم؟
— گۇلبانۇم.
— پاھ، ئەجەب يېقىملىق ئىسىمكىنا.
— قېنى سوۋۇپ قالمىسۇن، ئىسسىقىدا يەۋېلىڭ، ئوخشىمىغان بولسىمۇ.
— تۇنۇگۇنكى لەڭمىنىڭىزغۇ بەك ئوخشاپتىكەن، تەخسىنى يەۋەتكۇدەك بولدۇم.
گۇلبانۇم چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ كۈلۈۋەتتىيۇ، ئەمما شۇ ھامان ئويماقتەك كىچىك ئاغزىنى تۇتقىنىچە، بېشىدىكى ھىلھىلە رومىلىدەك قىزىرىپ كەتتى.
— ئاماقنى ئانىلىرى ئېتەمدۇ؟
— ياق، مەن ئېتىمەن، ئاپام ئۇخلاۋاتىدۇ.
— نېمە، ئۇخلاۋاتىدۇ؟
— چۈشكىچە ئۇخلايدىكەن، دەپ ھەيران بولۇۋاتامسىز؟ — گۇلبانۇم يالتىدە ئۆي تەرەپكە قاراپ قويدى. ئۇنىڭ ئاپىسىنىڭ كۆرۈپ قىلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى، — ئاپام كېچىسى ئىشلەپ، كۈندۈزى ئارام ئالىدۇ.
— نەدە ئىشلەيدۇ؟
— ئاپام، — گۇلبانۇمنىڭ ئاپىسىنى «كوچا سۇپۇرىدۇ» دېيىشكە تىلى بارمىدى، — زاۋۇتتا ئىشلەيدۇ.
— ھە، ماقۇلە، كېچە ئىسمىنىدا ئىشلەيدىكەن ـ دە، سىلىچۇ، خېنىم.
— مەن ماشىنىچىلىق دۇكىنىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋا-

تىمەن.

— ھۈنەرلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ پاكىزى ھەم ئۇلۇغى تىككۈچىلىك.

— رەھمەت ماختىغىنىڭىزغا، — گۈلبانۇم سائىتىگە قارى-دى، — مەن ماڭاي، ئىش ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ.

شۇ كۈنى گۈلبانۇمدا ماشىنىچىلىق دۇكىنىغا بارغىچە غەلىتە بىر ھالەت يۈز بەردى. ئۇ خۇددى يۈزىگە بىرەر قارا ـ قۇرا نېمە سۈۋۈشۈپ قالغاندەك، كىيىملىرىنىڭ قەيىرىدۇر يىرتىلىپ كەت-كەندەك، ئادەملەرگە خۇدۇكسىنىپ قارايتتى. تۇرۇپلا: «ئەجەب يېقىملىق ئىسمىكىنا» ، «خوش، خېنىم» دېگەن شۇنچە يۇمشاق، تاتلىق سۆزلەر قۇلىقىدا قايتا تەكرارلانغاندەك بولاتتى. شۇنداقلا كۈلۈپ، تارتىنىپ، قورۇنۇپ تۇرغان قىزىل يۈزلۈك مۇلايىم چىراي كۆز ئالدىدا ئەلەڭلەپ، زادىلا كەتمەيتتى. ئۇ دۇكاندا ئىشلەۋاتقاندا قايچا تۇتقان قوللىرىنىڭ سۇس تىترەۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ سەزدى. ئۇستام چېغىدا:

— بۈگۈن سىزگە زادى نېمە بولدى؟ قارىڭا ئاقىۋۈينى شۇنچىۋالا ئويۇۋەتكەن بارمۇ؟ — دەپ كايىپلا كەتتى.

گۈلبانۇم كېسىۋاتقان رەختكە قاراپ قورقۇپ كەتتى. ئۇس-تام يالاندى سوپۇندا سىزىپ بەرگەن سىزىقتىن خېلىلا ئىچكىرى ئويۇپ كېسىۋېتىپتۇ. بۇ دېگەن قىممەت باھالىق سارجا تۇرسا، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

گۈلبانۇم دۇكاندا قويغان ـ پۈتكىنىنى بىلمەي كەچ بولۇپ كەتتى. ئۇ، گۈگۈم بىلەن تەڭ ئۆيىگە خامۇش قايتتى. كۆڭلىدە بولسا يەنىلا قانداقتۇر زىددىيەتلىك خىياللار داۋاملىشىپ كەلمەك-تە ئىدى. ئادەم ئەپتىدىن بىلىنۇر دېگەندەك قەشقەرلىك يىگىت-نىڭ قىزىرىپ، تاتىرىپ، يەر بېقىپ تۇرۇشى، سىلىق مۇلايىم تەلەپپۇزى، بەزى بېزەڭ ئەرلەردەك كۆزىنىڭ ئىچىگە قادىلىپ تۇرۇۋالماسلىقى، غەرەزسىز مۇئامىلىسى ئۇنىڭ تەربىيە كۆرگەن

ياخشى ئائىلىنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. بىراق ئۇ ... گۈلبانۇم ئاخىرىنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمايتتى ... ھەم ئويلاشتىنمۇ قورقاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ: «نېمىشقىدۇ ئاشۇنداق پەزىلەتلىك بالىلار غۇلجىدىن كەم تېپىلىدىغاندۇ؟ مۇلايىم، ئەخلاقلىق بولۇشقا نېمە كەمىلىك قىلىدىغاندۇ؟ ياكى بولمىسا ئۇچراتمىدىمۇ؟» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزەتتى.

گۈلبانۇم مەھەللىسىدىكى تېشى پال - پال، ئىچى غال - غال، قاشاڭ، قېلىن يىگىتلەردىن بەكمۇ بىزار ئىدى. ئۇلار باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى چالا - بۇلا ئوقۇپلا: «باققاللىق قىلىمىز»، «تېرە سېتىپ جاللاپلىق قىلىمىز»، «ئوقەت ئېقىۋاتىدۇ» دېيىشىپ مەكتەپتىن چىقىۋالغان بولۇپ، بىرىنى ئېغىر، بىرىنى پاسكىنا، دەپ ئىش ياراتماي ئۆزىنى خار قىلىپ كوچا چىڭدايتتى. قىسقىسى ھەرقانداق ئىشقا كۆتى چىدىماي، ئاتا - ئانىسىنى قىيناپ تەييارغا ھەييار بولۇپ يۈرۈشەتتى. بۇ ئالەكلەر كوچا دوقمۇشلىرىغا توپلىنىپ قارتا، قاتار ئوينىشاتتى. ئۆتكەن - كەچكەن قىز - چوكانلارغا قاش ئېتىپ، كۆز قىساتتى. ئەيمەنمەي ئارقىسىدىن ئۇشقىرتىپ خۇددى ئۆچكىدەك مەرەشىپ كۈلۈشەتتى. گەرچە ئۇلار يانچۇقىدا بىر پۇڭ يوق، قورسىقى ئېچىپ كاڭ - كاڭ ئەسنەپ تۇرسىمۇ قىزلارغا قانات سۆرەپ پوخورلۇق قىلاتتى.

— بېشىڭنى يەيدىغان ئەبگار، سولتەكلەر ئەجەبمۇ كۆڭلۈمنى ئېلەشتۈرىدىغۇ، — دەيتتى گۈلبانۇم تومشۇقلىرىنى ئۈچلاپ، چىرايلىق كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ.

گۈلبانۇم خىيال بىلەن ئۆيگە كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدى. ئەمما دەرۋازا ئالدىدىكى بەندىڭدە بىر كىمنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ يۈرىكى بىردىنلا سېلىپ كەتتى. گۈگۈم پەردىسى ئاستىدا غۇۋا كۆرۈنگەن بۇ سىيما ياغاچچى ئۇستام ئەنزەر ئىدى.

— تېخى قايتمىدىڭىزما؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى

گۈلبانۇم.
— خېنىم، ئۆزلىرىنى ساقلاپ.
— مېنىما؟ نېمىشقا؟
— ھېلىقى چوڭ ياغاچنى تىلمىساق، شال يەتمەيدۇ.
شۇڭا ئۆزلىرىنى بىر ئەر قول ھارۋىسى تېپىپ بېرەمدىكىن دەپ، — ئەنزەر گېپىنىڭ ئاخىرىدا ئاڭلىنار - ئاڭلانماس ئاستا غودۇڭشىپ قويدى، — ئانىلىرىغا دېيىشكە قورقتۇم.
— شال دېگەن نېمە ئۇ؟
— تاختايچۇ.
— ئۆزىڭىز تىلالمامسىز؟
— جادىھەرە بىلەن تىلغىلى بولىدۇ، لېكىن ئىككى ئادەم كېتىدۇ.
— مەن ياردەملەشسەمچۇ.
— بولمايدۇ، قوللىرى قاپىرىپ، تېشىلىپ كېتىدۇ. قول ھارۋىسىنى تېپىپ بەرسىلە، كۆتەكنى ئەكەتسەم، خەنزۇ بازىرىدىكى توك ھەرىسىدە تىلدۇراتتىم.
— توختاڭ ئەمىسە، مەن ھازىرلا كېلىمەن.
پەزىلەتبۇۋىنىڭ تاشكا ھارۋىسى ئېسىگە كەلگەن گۈلبانۇم دەرھاللا يۈگۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئانچە ھايال بولمايلا ھارۋىنى سۆرەپ ئەكەلدى. ئۇلار ھويلىغا كىرىپ كۆتەكنى ھەرقانچە قىلىپ كۆتۈرەلمىدى.
— گۈلبانۇم، ئۆزلىرى ھارۋىنىڭ شوتىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئالدىغا ئىتتىرىپ تۇرسىلا، — دېدى ئەنزەر ھارۋىنىڭ ئارقىسىنى كۆتەككە توغرىلاپ، — مەن پىشاڭ بىلەن يۇملىتىپ چىقىراي.
ئۇلار خېلىلا تىرمىشىپ يۈرۈپ كۆتەكنى ھارۋىغا چىقىرىۋالدى. پېشانىلىرى مونچاق - مونچاق تەرلەپ كەتكەن ئەنزەر كۆتەكنى قىمىرلىماس قىلىپ باغلىغاندىن كېيىن، ئىككىسى

ھارۋىنى ئىتتىرىپ كوچىغا چىقتى. بۇ چاغدا گۈلسۇمخان پېشايـ.
ۋاندا پەيدا بولۇپ قەھرى بىلەن قىزىغا ۋارقىرىدى:
— گۈلبانۇم، ئۆيگە كىر، تۇگمەيدىغان قانداق پاراڭ ئۇ.
— ھە، مانا، — گۈلبانۇم ئەندىكىپكىنە ئارقىسىغا
قارىدى، — ھازىر بۇ ياغاچنى نەگە ئەكېتىسىز؟
— قارادۆڭدىكى ئۆيگە.
— ۋاي خۇدايىم قارادۆڭگە. مۇشۇ كېچىدىما؟
— ھېچ ۋەقەسى يوق، ئەتە پەن زاۋۇتىدا تىلدۇرۇپ كەلمىـ.
سەم ئىشىم ئاقساپ قالىدۇ.
— ئەمىسە يوللاردا دىققەت قىلارسىز ... جاپا چېكىدىغان
بولدىڭىز.
ئەنزەر ھارۋىنى ئىتتىرىپ، بارغانسېرى ئۇزاپ كەتتى.
گۈلبانۇم ئۇنىڭ قارىسى قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولغىچە قاراپ تۇـ.
رۇپ، ئۆيگە قايتىپ كىردى. سۇپىدا بېغىررەڭ يۇڭ ئىشتاننى
سۆكۈپ، يېپىنى يۆگەپ ئولتۇرغان گۈلسۇمخان قىزىغا لەپپىدە
قاراپ قويۇپ دىمىقىنى قاقتى:
— ھېي، ئۇنىڭ بىلەن ئەجەب پاراڭلىشىپ كەتتىڭا، ئادەم
تېپىلمىغاندەك، — دېدى گۈلسۇمخان زەردە بىلەن، —
سۇيۇقئاش ئەتكەنىدىم، سوۋۇپمۇ كەتكەندۇ.
— ۋاي ئاپا، قەشقەرلىك بولغىنى بىلەن ئىشچان بالىكەن.
قارىغىنا مۇشۇ كېچىدە يوغان كۆتەكنى قارادۆڭگە ئەكەتتى.
— ئاشۇنداق ئىشلەيمەن، دەپ شە ئاتلاپ كەلگەندۇ؟ بولمىسا
مۇساپىر خەق قانداق جېنىنى جان ئېتىدۇ.
— ئۆز يۇرت، ئۆز ماكان تۇرۇقلۇق مەشەدىكى تەييارتاپ
باللار شۇنداق ئىشلەمدا؟ — گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ تۇتۇلۇۋاتقان
چىرايىغا پەرۋا قىلمىدى، — ھەممە شەرت ـ شارائىتى تولۇق
بولغاندىن كېيىن ئىشلەپ يېسە بولىدۇ. ئائىلىسىگە يۆلەك بولۇـ.
ۋالماي، تېخى ھېچقانداق ئىش ئورنى يوق لەقۋالار «ئۆيلەپ

قوي» دەپ ئاتا ـ ئانىسىغا بېسىم ئىشلىتىشلىرىچۇ.

— بولدى قىل، ئاۋۇ مۇساپىر ساڭا ئېزىتقۇ سۈيى ئىچۈرگەنمۇ نېمە؟

— جېنىم ئاپا، نېمىلەرنى دەۋاتىسەن، — ئاپىسىنىڭ تېخىمۇ چوڭىنى چىقىرىشىدىن ئەندىككەن گۈلبانۇم سۆزىنى دەرھاللا يۆتكىدى، — قارا، ئاپا، بۈگۈن ئىشتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ئۇكام ئەسقەرنى كۆردۈم. خىش باسقان تراكتورنى بەخۇدۇك ھەيدەپ كېتىۋاتىدۇ.

— ۋاي خۇدايىم ئۇ شۇم بېشى چوڭلۇق قىلىپ بىرەر پالاكەتكە يولۇقمىغىدى.

— ئەنسىرىمە، ئاپا، ئۇستىسىمىكىن، يېنىدا بىر ئادەم ئولتۇرىدۇ.

ئۇلارنىڭ سۆھبىتى داۋاملاشقانمۇ بولاتتى. لېكىن گۈلبانۇمنىڭ كىچىك ئىنىسى ئەكبەر، يۈزلىرى مەينەت ھالدا كىرىپ كەلدى. ئۇ، بويى ئۆسكىلەڭ، ئاق سېرىق، يۇمشاق سارغۇچ چاچلىرىنى خىلىلا ئېگىز ئالدۇرغاچقا، پۈپۈكلۈك توخۇلاردەك چوققىسىدا بىر تۇتام چاچ دىڭگىيىپ تۇراتتى. ئەكبەر ئاپىسىنىڭ «ھېرىپ كەتكەنسەن، بالام» دېگەن سۆزىگە ھېجىيىپ قويۇپلا چۆگۈننى ئالدى ـ دە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ يۈزىنى چالا يۇيۇپ كىرگەندە گۈلبانۇم ئىككى ئاپقۇر سۇيۇقئاش بىلەن ناننى جوزىغا ئەكېلىپ قويغانىدى. ھەدە ـ ئىنى ئىككىسى ئاشكۆكى ھىدى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇرغان سۇيۇقئاشنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىشتى.

— ئاپا ... بىرمۇ... ماينىڭ... چې... چىلىكىنى ...، — ئەكبەر چىڭقىلىپ، قىزىرىپ تەستە سۆزلەشكە باشلىدى، — تۆۋ... تۆۋ... لەپ بەرسەم... بىر... بىر سوم بەرگەن ئا... ئالمىدىم.

— ساۋابلىق ئىش قىلىپسەن، بالام.

— مەن ··· مەن ··· جىق ··· پۇل ··· تېپىپ، — ئەكبەرنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى، — ھە··· ھەددەمگە ۋېـ-پىت، ھە، ھە··· ۋېپىت ئېلىپ بېرىمەن.

— رەھمەت، جېنىم ئۇكام، — گۈلبانۇم گاچا ئىنىسىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى، — سەن ماڭا ۋېلسىپىت ئەمەس، ئاسماندىكى ئاينى ئېلىپ بەرگەندەك خۇش بولدۇم.

— ھې ··· ھې ··· ھې، — ئەكبەر ساددىلىق بىلەن كۈلۈۋەتتى.

ئەكبەر ئۇخلاش ئۈچۈن ئىچىدىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. گۈلسۇمخان بىلەن گۈلبانۇم دالان ئۆيدىلا يېتىپ قېلىشتى. ئۇلار ماشىنىچخانا، مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىدىكى ئۆز ئىشلىرى ھەققىدە بىردەم سۆزلىشىپ ياتقاندىن كېيىن جىمىپ قېلىشتى. گۈلسۇمخان تورۇسقا قاراپ يېتىپ چوڭقۇر ئۇھ تارتتى. چۈنكى ئېرى مەرۇپ تۆمۈرچى ھەم ئۇنىڭ قېشىدا قالغان بالىلىرىنىڭ تەقدىرى ئېسىدىن كەچكەنىدى.

چوڭ ئوغۇل ئەنەيتۇللا بۇ يىل ئوتتۇز بىر ياشقا كىرىپ قالدى. ئۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىكى ئەڭ ئېغىر يىللاردىمۇ «قاراڭغۇ بازارچى» ھايانكەش، «مەككار» دېگەن قالپاق، بېسىم، تەقىب قىلىنىشلاردىن قورقماي تىجارەتكە كىرىشىپ نۇرغۇن جاپالارنى تارتقانىدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىپ بازارلار قويۇپ بېرىلگەندىن كېيىن بىر يولىلا يول تېپىپ كاتتا سودىگەر بولۇپ قالدى. ئەنەيتۇللا ھازىر ئىككى ئاغىنىسى بىلەن بىرلىشىپ، ئىچكىرى ئۆلكىلەردىن مال ئەكىلىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەرلىرىگە چىقىرىش ئارقىلىق خېلىلا بېيىپ قالغانىدى.

ئەنەيتۇللانىڭ كىچىكى تايغوجا بولسا، ئاكىسىدىن كېيىن تىجارەتكە كىرىشكەن بولۇپ ئىچكىرىدە ئەتكەسچىلەرگە باغلىنىپ، ئەتكەس ماللارنى يۆتكەش جەريانىدا تۇتۇلۇپ قالغاچقا،

هازىر گۇاڭجۇدىكى بىر تۇرمىدە مەھبۇس بولۇپ ئۆزگىرىۋاتىدۇ. تايغوجىنىڭ سىڭلىسى گۇلزەبەر توققۇزتاراغا ياتلىق بولۇپ كەتـ. كەنچە ئايدا ـ يىلدا بىر كىرمەيدۇ. تۆتىنچى بالا مۇبارەك بولسا ئون ئالتە يېشىدا بىر يىگىت بىلەن قېچىپ كەتكەنچە تا هازىرغىچە خەۋىرى بولمىدى. گۇلبانۇم ئاشۇ يەتتە بالىنىڭ بەشىنچىسى ئىدى. بىر ئاتا، بىر ئانىدىن بولغان بۇ بالىلار شەھۋانىي نەپسى بالاسىنىڭ قۇربانلىرى بولۇپ تالى مەجنۇن پوتلىسىدەك توزۇپ كەتتى.

«ئـۇھ ... خـۇدا، ئـۇلارنى هـەرجايـدا بـولسا ئامان قىلغايسەن.»

گۇلسۇمخاننىڭ پىچىرلاپ ئېيتقان سۆزىنى گۇلبانۇم ئېنىق ئاڭلىدى. چۈنكى ئۇمۇ ئۇخلىمىغانىدى. ئۇنىڭ خىيال ئەينىكىـ دە: قاراڭغۇ كېچىدە چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن بىر يىگىتنىڭ جان ـ جەھلى بىلەن هارۋا سۆرەپ كېتىۋاتقان سىيماـ سى ئايدىڭلەك كۆرۈنمەكتە ئىدى. «ئەنزەر ھەقىقەتەن ياخشى بالىـ كەن» ئىچىدە زىكرى قىلدى گۇلبانۇم. دەرۋەقە بۇنداق تىرىشـ چان، ئەخلاقـلىق، نومـۇسلۇق بالا بىلەن بىـرگە ئـۆتكىنىـڭـ گە جاپا ـ مۇشەققەت، يوقسۇزلۇق بىلىنمەيدۇ، ئەكسىچە كۆڭلىـ رىڭ شادلىقتا ئۆتىدۇ، خار بولمايسەن! شۇنداق، گۇلبانۇمنىڭ پاك تۇيغۇلىرى هازىرغىچە ئۇنى ئالداپ باققىنى يوق. ئادەمنىڭ ئىچىدە ئادەم بار. چىرايىدىن چاقنىغان سەممىيلىك زەرلىرى، كۆزلىرىدىن پـارلىغان ۋاپـادارلىق چېقىنلىرى، پېشانىسىدىن چېچىلغان نۇرلار — پاكىز يۈرەكنى، ساپ ئېتىقادلىق قەلبنى، غۇبارسىز كۆڭۈلنى مانا مەن دەپ كۆرسىتىپ تۇرمامدۇ. ئاھ خۇدا، شۇنداق دىيانەتلىك بىر بالا نېمىشقىمۇ قەشقەرلىك بولۇپ قالغاندۇ؟ ئۇنىڭ زۇۋۇلىسىنى نېمە ئۈچۈن يۇرتىمىزدىن ئالمىـ غانسەن؟!

گۇلبانۇم خىيال چىگىشلىرىنىڭ تۇگۇچىنى يېشەلمەي ئۇيان

ئۆرۈلە، بۇيان ئۆرۈلە قاچانلاردۇر ئۇخلاپ قالدى. ئۇ، ئەتىگەندە تۇرغاندا ئاپىسى بىلەن ئىنىسى ئەكبەر ئالللىبۇرۇن ئىشقا كەتكەنىدى، گۇلبانۇم دېرىزىدىن قارىغانىدى، لەمپە ئاستى جىمجىت بولۇپ، بىراۋلارنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى. شۇڭا، ئۇ چېيىنى ئىچىپ بولۇپ ئانچە ئالدىراپ كەتمىدى. قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇپ تاختىۇېشىغا تىزدى. ئۆيگە ھۇنەرۋەن سالغانلىقىنى ئاڭلىغان ئۇستام ئۇنىڭغا ئەتىگەن - چۇشلەردە ئېتىبار قىلاتتى. گۇلبانۇم كىيىملىرىگە دەزمال سېلىپ، ئۆزىنى ئانچە - مۇنچە پەردازلاپ ھويلىغا چىقىشى ئەنزەر تاختاي بېسىلغان هارۋىنى ئىتتىرىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ تەرلــەپ كەتكــەنلىكتىن تېخىمــۇ قىزىرىپ كەتكەنىدى.

— تازا جاپا تارتتىڭىز - ھە؟ — گۇلبانۇم ئەنزەرگە لەپپىدە قاراپ قويدى، — قىزىرىپ تەرلەپ كېتىپسىز ...

— ئاشۇ بىر ئېغىز گەپلىرى بىلەن هاردۇقۇم چىقىپلا قالدى.

ئەنزەرنىڭ مەنە بىلەن ئېيتىلغان بۇ سۆزىدىن گۇلبانۇم ئۇنىڭدىن ئۆتە قىزىرىپ كەتتى - دە ئالمان - تالمان گېپىنى يۆتكىدى:

— قانچە پۇلغا تىلىپ بەردى؟ ئاخشام پۇل بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپتىمەن.

— ھېچقانچە پۇل كەتمەيدۇ.

— دەڭا، پۇلىڭىزنى بېرىۋېتەي.

— دېدىمغۇ ھېچقانچە دەپ، ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق، — ئەنزەرمۇ دەرھاللا گەپنى ئېلىپ قاچتى، — تېخى ئىشقا ماڭماپتىلغۇ، كېچىكىپ قالسىلا گەپ ئىشتىپ قالمىسىلا يەنە.

— ئەنزەركا، مېنى بۇنىڭدىن كېيىن «سىلى، ئۆزلىرى» دېمىسىڭىز قانداق؟ — گۇلبانۇم تۇمشۇقىنى دومسايتتى، — چــوڭ خــوتۇنــلارنى شۇنداق دېسە قامىلىشىدۇ. مېنىڭ ئۇياتقىم

كېلىدىكەن.

— شۇنداقمۇ؟ بىزنىڭ يۇرتلاردا ھۆرمەتلىگەن ئادەملىرىـ مىزگە شۇنداق سىلىق مۇئامىلە قىلىمىز، ئەمىسە، كەچۈرۈڭ، مانا سىزلىدىم. خاتىرجەم بولغانلا.

— ئەنە، ئەنە.

— ۋاي يەنە دەپ سالدىم ـ ھە.

گۈلبانۇم ھارۋىنى ئىتتىرىشىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئەنـ ـزەر «قولىڭىزنى پاسكىنا قىلىۋالىسىز» دېدى، ئۆزى ئىتتىرىپ لەمپە ئاستىغا ئەكەلدى. شۇنداقتىمۇ گۈلبانۇم تاختايلارنى بىللە چۈشۈرۈپ بەردى. ئاندىن ھارۋىنى ئىگىسىگە ئاپىرىپ بەرمەكچى بولدى.

— ئەنزەركا، مەن ھارۋىنى تاپشۇرۇۋېتىپ، ئاشەدىنلا ئىشقا كېتىمەن، — دېدى گۈلبانۇم قايرىلىپ قاراپ، — چۈشتە بالـ ـدۇرراق قايتىپ كېلىمەن.

گۈلبانۇم ئالدىغا قاراپلا چۆچۈپ كەتتى. چوڭ چىغ سۇپۇرگە كۆتۈرگەن گۈلسۇمخان ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ، كالپۇكلىرى چىڭ يۇمۇلغانىدى. «ئاپا، ئىشتىن كەلـ ـدىڭىزما؟» دېگەن سۆزنىمۇ ئاڭلىمىغاندەك ھويلا ئوتتۇرىسىدا قاققان قوزۇقتەك تىكىلىپ تۇراتتى. ئاپىسىنىڭ ئەلپازىدىن تېنى شۈركۈنۈپ كەتكەن گۈلبانۇم ئاستىلا ھارۋىنى يانداپ سۆرەپ چىقىپ كەتتى.

گۈلبانۇم چۈشتە بالدۇرراق قايتىپ كەلدى. بىراق ئۆيدە ئاپىسى يوق ئىدى. ئۇ ئاخشاملا: «ئەتە ئىداردە چوڭ يىغىن بار» دېگەندەك قىلىۋىدى. «تەخسىنى يەۋەتكۈدەك بولدۇم» دېگەن سۆز ئېسىدىن كۆتۈرۈلمىگەن گۈلبانۇم لەگمەننىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ تاماقنا تۇتۇش قىلدى. ئۇنىڭ قولى ئىشتا بولسىمۇ كاللىـ ـسىدا: «ئاپام كېلىپ قالمىسا بولاتتىغۇ...» دېگەن ئەندىشە بار ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ: «باشلىقلار بۇ سۆزـ

لەپ ئۇنىڭغا، ئۇ سۆزلەپ بۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەرگىچە بىرۋاخ بولىدۇ» دەپ ئۆز ـ ئۆزىنى ئالدايتتى.

چۈشلۈك تاماقمۇ تەييار بولدى. گۈلبانۇم چوڭ بىر تەخسە لەگمەننى كۆتۈرۈپ لەمپە ئاستىغا كەلدى. رەندە سىلىنغان ياغاچ-لارنى ياپسا رەندىگە سىلىتۋاتقان ئەنزەر ئۇنىڭغا يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ: «بەك تېزغۇ» دەپ كۈلۈپ قويدى.

— قېنى تېزرەك يەڭ، — دېدى گۈلبانۇممۇ پىسىڭىدە كۈلۈپ.

— سىز قاراپ تۇرسىڭىز ...

— ۋېيىەي خۇدايىم، تاماق يېگەنگىمۇ ئىزا تارتامدۇ. ھە، بوپتۇ، مەن سىزگە ئاش سۈيى ئەكېلەي.

گۈلبانۇم ئىشىنى يەۋالسۇن دېدىمۇ سەل ھايال بولۇپ بىر ئاپقۇردا يېرىمراق ئاش سۈيى ئەكەلدى. ئەنزەر بىكارلانغان تەخ-سىگە ئاززاق ئاش سۈيى قۇيۇپ، تەتۈر قارىغىنىچە ئىچىۋەتتى.

— دادام رەھمەتلىك «ئالدىڭدا بىركىم تىكىلىپ تۇرسا، ئۇنى قارىتىپ قويۇپ، ماكاچلىتىپ تاماق يېسەڭ ئەيىب بولىدۇ» دەيدىغان، — دېدى ئەنزەر تەخسىسىنى سۇنۇۋېتىپ، — پاھ ـ پاھ لەگمىنىڭىز زەپمۇ ئوخشاپتۇ. مەن تېخى خېلى ـ خېلى ئۇستاملارنى ئۆزۈمگە تەڭ قىلمايدىغان ئاشپەز دەپ يۈرسەم، ئۇستام بۇ يەردىكەن ئەمەسمۇ.

— تولا مازاق قىلماڭا، — گۈلبانۇم ھارۋىنى ئاپىرىپ بەرگىنى بارغاندا پەزىلەتبۇۋىنىڭ سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئەسكە ئالدى، — ھە راست، سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ تويىدا پولۇنى سىز ئېتىپسىز ـ ھە؟

ئەنزەر سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ ئوغلىنىڭ تويىدا بولغان بىر ئىشنى قىزىقارلىق قىلىپ سۆزلەپ بەردى. ئۇ، پولۇغا باسىدىغان گۆشنى بىرنەچچە ئاياللار قىيما قىلىپ بەرسە، بىر ئوچاقتا چوڭ قاسقانلارنى ئېسىپ، يەنە بىر قازاندا پولۇنى دۈملەشنى ئېيتقاند-

ـدى. توي ھارپىسى ياردەمگە كەلگەنلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپلا قالدى. سالاھىدىن مەخسۇم قىزىقچى ئادەممۇ نىمە، ئەنزەرگە چاقچاق قىلىشقا باشلىدى:

— ھوي قاشقالىق، سىنىڭ قەشقىرىڭدە توي ئەھلىنى شۇنداق ئۇزىتامدۇ؟

— ئىككى ئادەمگە بىر لىگەن پولۇ، ئۈستىگە تۆت مانتا بىسىپ قويساق تۇزتامدۇ، مەخسۇم دادا، — چۇشەندۇردى ئەنزەر، — مانا بۇنى ئاشمانتۇ دەيمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە جامائەت: «پولۇ، مانتا، ئىككى خىل تاماق قىپتۇ» دىسە، سىلىنىڭ ھۆرمەتلىرى دەرەخ بويى ئۆسىدۇ دىسىلە.

— پاھ، پاھ قاراڭلار ماۋۇ قاشقالىقنىڭ تاپقان پەتىۋاسىنى، — سالاھىدىن مەخسۇم ئۆچكە ساقلىنى تۇتاملاپ كۇلۇپ كەتتى، — شۇنچە خەققە مانتا ئۇلگۇرتكىلى بولامدۇ ـ ھە!

— ئاستىدىكى قاسقاننى بىكارلاپ، تۇگۇلگەن مانتىلارنى تىزىمىز ـ دە قاسقانلارنىڭ ئۈستىگە قوندۇرىمىز، — ئەنزەرنىڭ سۆزلىرى باشقىلارنى قايىل قىلماقتا ئىدى، — ئاڭغىچە ئاستىدىكى قاسقان تەييار بولىدۇ، ئۇنىڭغا مانتىلارنى تىزىپ ئۈستىگە ئالىمىز. بۇ خۇددى چاقپەلەكتەك چۆرگىلەپلا تۇرىدۇ. پولۇنى دۇملىگەندە ئاش ئۈستىگە بىر قات مانتا تىزىمىز. ئۇنىڭدىنمۇ نۇرغۇن مىھمانلارنى ئۇزىتىمىز دىسىلە. بۇنىڭدا گۆشمۇ تىجەپ قىلىنىدۇ. لىكىن «پولۇغا گۆش بىسىپتۇ» دەپ ھىچكىم سىلىنىڭ ھۆرمەت ـ تۆسپىلىرىنى قىلمايدۇ. چۇنكى پولۇغا گۆش بىسىش قەدىم ـ ئايەمدىن كىلىۋاتقان ئادەت.

سالاھىدىن مەخسۇم قايىل بولۇپ قالغاندى.

— ھوي ئەقىلىڭ بار قاشقالىقتەك قىلىسەن، — دىدى سالاھىدىن مەخسۇم ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ قويۇپ، — بۇمۇ بىر يىڭىلىقكەن، قىلىپ باققۇلۇق، ناھايىتى تۆت ـ بەش خوتۇننىڭ

ئىشىكەن.

— سىلىمۇ مەخسۇم دادا، ئۇمىچى يوق مازارغا شەيخ بولماي-لا، «گۆش تېجىلىپ قالىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپلا بۇ كېچىككە كىردىلىغۇ دەيمەن.

ئەنزەرنىڭ بۇ چاقچىقى سەۋزە قەلەم قىلىۋاتقانلار، كالا، قوي سويۇپ، ئوچاق كولاۋاتقانلارنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋەتتى.

— پاھ، پاھ، پاھ، ماۋۇ قاشقالىقنىڭ چاقچىقى ھەممىدىن سېسىق ئىكەن، — سالاھىددىن مەخسۇم قىزىرىپ كەتكەنىدى، — ياۋاشنىڭ چىشى قولتۇقىدا دەپ، تۇيۇقسىزلا يانپاشقا ئالدا بۇ پىپى تۇماق.

— مەخسۇمكا، ئاڭلىمىغانمۇ، — دېدى ئوچاق كولاۋاتقانلار-دىن بىرى، — «قالماق ئېتى بوغۇز يېمەس، بوغۇز يېسە توۋۇر تېشەر» دېگەن گەپنى.

— شۇنى دەيمىنا، ماراپ چىشلەيدىكەن ئەمەسمۇ بۇ خۇمسى.

... ئەنزەرنىڭ بەندىگەدە ئولتۇرۇپ، ئىش قىلغاچ سۆزلەپ بەرگەنلىرى گۈلبانۇمنى كۈلدۈرۈپ، كۆزلىرىدىن ياش چىقىرىۋەتتى.

— ئەنزەركا، سىز غۇلجىغا كەلگەنگە نەچچە يىل بولدى؟

— يەتتە يىلدىن ئېشىپ قالدى. ئون سەككىز يېشىمدا ئانامنى، ئىنىمنى، سىڭلىمنى ئەكەلگەن.

— شۇڭا شېۋىڭىز ئۆزگىرىپ بىزدەك سۆزلەيدىكەن-سىز - دە.

— ئەمما ئانام ھېلىمۇ قەشقەر شېۋىسىنى ئۆزگەرتمىدى.

— دادىڭىز قاچان ئۆلۈپ كەتكەن؟

— «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۆچكە قارشى تۇرۇش» باسقۇچىدا ئۆلتۈرۈۋەتكەن.

— باشلىقمىدى؟

— تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى ئىدى.

— ئەمىسە سىز نېمە ئۈچۈن ئوقۇماي ھۈنەرۋەن بولۇپ قالغان؟

— مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى سىنىپ ئاتلاپ ئون بەش يېشىمدا پۈتتۈرگەن. لېكىن ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ بالىسى بولغاچقا، يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇشتىن مەھرۇم قالغان. شۇڭا بىر يىلدىن ئارتۇقراق ياغاچچىلىقتا شاگىرت كىرىپ ئىشلىدىم. ئۇستام ئۆلۈپ كېتىپ، ئاشپەزلىككە ئىشتىياقىم چۈشۈپ قالدى. بۇ ھۈنەرنىمۇ بىر يېرىم يىلدەك ئۆگەندىم.

گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى. قارىماققا ئۇنىڭ يۈرەك جاراھىتى خېلىلا ئېغىردەك قىلاتتى. شۇڭا ئەپلىك بىر پۇرسەت تېپىپ «مۇڭدىشىش»نى كۆڭۈلدىگە پۈكتى.

— مەن سىزنى قورۇق گەپلەرگە تۇتۇپ، ئىشقا كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ دەيمەن، — ئەنزەر مەيۈس ھالدا قاراپ قويدى، — سىزمۇ كونا يارا ئىزلىرىنى تاتىلاپ قويدىڭىز. مەنمۇ ئۆزۈمنى تۇتالماي قالدىم

— ھېچقانچە گەپ بولۇنمىدىغۇ.

ئەنزەرنىڭ «كونا يارا ئىزلىرىنى تاتىلاپ قويدىڭىز» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى بىلەن ئۇنىڭ مىسكىن چىرايى گۈلبانۇمنى مۇڭلاندۇرۇپ، يۈرىكى خۇددى ئوت ئۈستىدىكى مايدەك ئېرىپ كەتتى. ئۇ، ئەتىسى چۈشلۈك تاماقنى ئەكەلگەننگە قەدەر باشقىچىلا بىر گۈلبانۇمغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قانداقتۇر چىگىش، ھەسرەتلىك ئويلار چىرمىۋالغان بولۇپ، بەكمۇ خىيالچان كۆرۈنەتتى.

— ئەنزەركا، بۇگۈن سەل كەچرەك كېلىشىم مۇمكىن، — دېدى گۈلبانۇم يەر باققىنىچە، — ماشىنىچىخانىدىكى دوستلىرىم بىلەن دەريا بويىغا بېرىپ ئويناپ كەلمەكچىدۇق.

— ئوبدان بوپتۇ، — ئەنزەر قىزغا قاراپ، بىئىختىيار

تىكىلىپ قالدى، — مەنمۇ ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ، باشقا يەرگە يۆتكىلىمەن.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن خاموش ئىشلىگەن ئەنزەر پات ـ پات دەرۋازا تەرەپكە قاراپ قوياتتى. كەچ كىرىش بىلەن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپ، ۋېلىسىپىتكە مىندى ـ دە كېتىپ قالدى. ئەتىسى چۈشتە بىر كوزا سۈيۈقئاش بىلەن داستىخاندا نان كۆتۈرۈپ كەلگەن گۈلبانۇم، گويا ئۇن يىل ئايرىلىپ كەتكەن سىردىشى بىلەن ئۇچراشقاندەك كۈلۈپ ـ يايراپ سۆزلەپلا كەتتى.

— ۋىيىەي، ئەنزەركا، دەريا بويىنىڭ چىرايلىق بولۇپ كەتكىنىنى سورىمايلا قويۇڭ، — گۈلبانۇمنىڭ كۆزلىرىمۇ كۈلمەكتە ئىدى، — سۇ ئۈستىگە ئاشخانا، چايخانا، راۋاقلار سېلىنىپ كېتىپتۇ، تېخى دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتسىڭىز «كىچىك چۇقۇر»، «چوڭ چۇقۇر»لار بەجايىكى بىر جەننەت دەڭا. سەيلە ـ ساياھەت قىلغۇچىلارمۇ شۇنداق كۆپ ئىكەن. جۈپ ـ جۈپ ياشلار گارمون، گىتار چېلىشىپ، ناخشىلارنى ئېيتىپ شۇنداق قىزىتىۋېتىپتۇ. سىز كۆرۈپ باققانمۇ؟ ۋاي ئىسىت، كۆرسىڭىز كۆزلىرىڭىزگە ئىشەنمەيلا قالىسىز.

— ئۇنداق يەرلەرگە بېرىشقا نەدە ۋاقىت ماڭا. كۆڭلىرىم ئىشلەش بىلەنلا ئۆتىدۇ، — ئەنزەر، قىزنىڭ بىردىنلا سولىشىپ قالغانلىقىنىڭ تېگىگە يەتتى، — ئەمما مېنىڭمۇ بىر كۆرۈپ قانغۇدەك ئويناپ كەلگۈم بار.

— ھازىر دەريا بويىغا چوڭ ئاپتوبۇس، بولكىۋايمۇ قاتنايدىكەن، ئۆگۈنلۈككە مەن دەم ئالىمەن، — گۈلبانۇم گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەي ھۇپپىدە قىزىرىپ كەتتى...

— بولىدۇ، ئەمما ئاپتوبۇستا بارماي، مېنىڭ ۋېلىسىپىتىمدە ئەتراپنى كۆرگەچ بېرىپ ئويناپ كېلەيلى.

— ماقۇل، — گۈلبانۇمنىڭ تال چىۋىقتەك بەرنا سىيماسىنى ئىسسىق بىر ھارارەت ئېقىم بولۇپ كېزىپ ئۆتتى، — مەنمۇ

ئاپامغا ئەنەيتۇللا ئاكامنىڭكىگە بارىمەن، دەپ قوياي. ئۇ، ئەڭ چوڭ ئاكىمىز بولىدۇ.

— ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق.

— رەھمەت سىزگە، — گۈلبانۇم يۈگۈرگىنىچە ئۆيىگە كىرىپ كەتتى — دە، دېرىزىدىن ئۆز ئۆيىنى تاماشا قىلىشقا باشلىدى.

3

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئىلى دەرياسىنىڭ ھەيۋەتلىك كۆۋرۈ-كى ئالدىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈشتى. دەريانىڭ ئىككى قاسقىنى-دىكى بۈك ئورمانلىق، توقايلىقلارغا شەكلى ئۆزگىچە رەڭدار قۇرۇلۇشلار سېلىنماقتا ئىدى. قىزىل، يېشىل پاياندازلار تار-تىلغان تىك پەلەمپەيلىك ئىككى قەۋەت ئاشخانا، چايخانىلار، ئادەتتىكى ناۋايخانا، سامسىپەزخانا، كاۋاپخانىلار، خىلمۇ خىل يېمەكلىكلەر بوتكىلىرى، سۇنئىي كۆللەر ۋە بالىلار، ياشلار، قىزىقىدىغان ئويۇنخانىلار ئورمان ئارا كۆتۈرۈلگەن ۋە كۆتۈرۈل-مەكتە ئىدى. كىچىك ماشىنا، بولكىۋاي، خادىك ھارۋىلاردا چۇقان ـ سۈرەن كۆتۈرۈپ كېلىشكەن ساياھەتچىلەر توپ ـ توپ بولۇشۇپ دەريا بويى يېشىل قورغان ئارامگاھلىرىغا ئاقاتتى. يول بەندەرلىرى، دوقمۇشلارغا ئورۇنلاشقان سۈرەت تارتقۇچىلار: «ئىلى دەريا ۋادىسىنىڭ بېھىشتەك مەنزىرىلىرى ئۆمۈر خاتىرى-ڭىزنىڭ ئۇنتۇلماس يادنامىسى بولۇپ قالسۇن» دەپ خېرىدار چاقىرىشاتتى.

ئەنزەر سوغۇق ئىچىملىك ھەم سامسا، ئارىسىغا گۆلە ـ قاق مۇرابباسى ئېلىنغان بولكىلارنى ئېلىپ سومكىغا قاچىلىغاندىن كېيىن گۈلبانۇم ئىككىسى ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ كۆۋرۈككە قە-دەم ئالدى. ئۇلار كۆۋرۈك سالاسۇنىغا يۆلىنىپ ئۆركەشلىنىپ

ئېقىۋاتقان ھەيۋەتلىك سۇغا قارىدى. ئېيۇننىڭ باشلىرى بولۇپ، دەريا سۈيىنىڭ راسا كۆپىيىۋاتقان ۋاقىتلىرى ئىدى. كۆز يەتكۈسىز ئىككى قىرغاقتا لىغشىپ ئېقىۋاتقان سۇ دەريا ئوتتۇرىلىرىدىكى چوقچىيىپ تۇرغان ئارالالارنىمۇ كۆمۈۋەتكەنىدى. ھەر يىلى ئادەم يەپ دەندەپ قالغان دەريا، گويا لوقما تەلەپ قىلغاندەك سۇرلۇك ئېقىۋاتقان سۇدىن بىر خىل ۋۇشىلدىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ قىرغاقلارغا ئۇرۇلغان دولقۇنلارنىڭ شاپىلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. دەريانىڭ ئۇ قاسىنقىدىكى بۇك چاتقال، كۆپكۆك ئورمان ئارىلىقلىرىدىن كۆرۈنگەن قىزىل، سېرىق، ئاق راۋاق، شىپاڭ، قۇببە شەكىللىك ئۆگزىلەر خۇددى چىمەن ئىچىدىكى ھەرخىل گۇللەرنى ئەسلىتەتتى.

— قاراڭ، ئەنزەركا، — گۇلبانۇم سۇدا دولقۇن يېرىپ، ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان كاتېرنى كۆرسەتتى، — نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق - ھە؟

دېمىسىمۇ كاتېر ئوقتەك ئۇزۇپ كۆۋرۈك تېگىنى ئايلانغاندا شۇنداق يانتۇ بولاتتىكى، ئۇنىڭدا ئولتۇرۇشقان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى سۇغا تۆكۈلۈپ كېتىدىغاندەك ۋارقىرىشىپ - چىرقىرىشىپ كېتىشەتتى.

— يۈرۈڭ، ئىككىمىز چۈشۈپ كۆرەيلىمۇ، — دېدى ئەنزەر گۇلبانۇمنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇپ.

— ياق، قورقىمەن، — قورقۇشتىن قىزىقىش ئۈستۈن كەلگەن گۇلبانۇم ئەنزەرگە قاراپ قويدى.

— قارىڭا، قىزلار تۇرماق، كىچىك باللارمۇ چۈشۈپتىغۇ، يۈرۈڭ.

ئەنزەر گۇلبانۇمنىڭ يالاڭ بىلىكىدىن بوشراق ئۇچلاپ تارتتى. ئۇلار ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ تىك پەلەمپەيلەر ئارقىلىق كاتېرلارنى رەتلىك باغلاپ قويغان كاتېر پرىستانىغا چۈشتى. ئەنزەر ۋېلىسىپىتكە قۇلۇپ سېلىپ چەتكە توختىتىپ قويغاندىن

كېيىن، بوتكا تۆشۈكىدىن بىلەت سېتىۋالدى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم كاتېرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورۇندۇقتا يېقىن ئولتۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر جۈپ ياش بار ئىدى. كاتېر ھەيدىگۈچى ماتورنى ئوت ئالدۇرۇپ دەسلەپتە ئاستىراق ماڭدۇردى، كېيىن خۇددى مىلتىقتىن ئېتىلغان ئوقتەك بىردىنلا تېزلىتىۋەتتى. گويا قىلىچتا كەسكەندەك دولقۇن يېرىپ كېتىۋاتقان كاتېر سۇ ئۇنچىلىرىنى چاچرىتىپ، ھەيۋەت بىلەن قۇيۇندەك ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. گۈلبانۇم قورقىنىدىن ئەنزەرنىڭ توم بىلەكلىرىنى چىڭ تۇتۇۋالدى. بىراق كاتېر كۆۋرۈك ئاستىدىن ئۆتۈپ ئارقىغا ئايلانغاندا شۇنداق يانتۇلۇق ھاسىل قىلدىكى، چەتتە ئولتۇرغان گۈلبانۇمنىڭ بېشى بىلەن سۇ ئارىلىقى بىر غېرىچمۇ قالمىدى، دەھشەت قورقۇشتىن چىرقىرىۋەتكەن گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ، بېشىنى ئۇنىڭ كەڭ كۆكرەكلىرىگە قويۇۋالدى. ئەنزەرمۇ نازۇك بەللەرنى قاماللىدى.

كاتېر پىرىستان سۇپىسىغا قايتىپ كەلدى. ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ قىرغاققا چىققارغاندا ئۇنىڭ چىرايى قەغەزدەك ئاقىرىپ كەتكەنىدى.

— بېشىڭنى يەيدىغان، چىدىقىدىغان بىرنېمە ئەمەس ئىكەن بۇ، — گۈلبانۇمنىڭ ھال رەڭ لەۋلىرى ھېلىھەم تىترەيتتى، — جېنىمنى ئېلىپ يېنىمدا قويدىغۇ.

ئەنزەر گۈلبانۇمنى باشلاپ دەريا بويىدىكى تاشتا ئولتۇرغاندىن كېيىن، سومكىسىدىن ئاپېلسىن شەربىتى قۇتىسىنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتى.

— قېنىسى مۇزدەككىنە ئىچىۋېلىڭ، كۆڭلىڭىز ئارامىغا چۈشىدۇ.

بىرئازدىن كېيىن ئەسلىگە كەلگەن گۈلبانۇم ئەنزەرگە قايرىلىپ تاتلىققىنا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ: «ئەسكى، تېخى ھىجىيىۋاتىدۇ» دەپ ئەركىلىدى. قىزنىڭ بۇ ناز - ئىستىغنا بىلەن

بېقىشى يىگىتنى ئوتقا تاشلىغاندىن بەتتەر پۇتۇن تېنىنى كۆيدۈ-
رۈپ ئۆتكەن ئاتەشلىك بىر ھارارەت ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئويىنىتىۋەت-
تى. بولۇپمۇ مۇشۇ ياشلىغىن بولغۇچە ئايال زاتىنىڭ قولىنى
تۇتۇپ باقمىغان ئەنزەر ئۈچۈن سەرۋىدەك نازۇك بىر قىزنىڭ
ئۇنى قۇچاقلاپ، كۆكرىكىگە باش قويۇشى جەننەت لەززىتىنى ئاتا
قىلغانىدى. گۈلبانۇممۇ بايىقى ئىشىدىن ئۇيىلىپ ئاپئاق توپلىيد-
دىن كۆز ئۇزمەي يەر بېقىپ ئولتۇراتتى. ئەنزەرنىڭ سىلىق،
يۇمران بەللەردىن قامالىلاپ ئۆزىگە تارتقان چاغدىكى سىرلىق
ھۇزۇر ئېقىنى غۇبارسىز سېيمانى دەمۇدەم لەززەتكە سېلىپ
ئەركىلەتتى.
— گۈلبانۇم، كەچۈرۈڭ ...
— نېمىنى كەچۈرگۈدەكمەن؟
— بايا ...
— بولدى قىلىڭە ... مەنمۇ ...، — گۈلبانۇم ئالىقانلىرىدا
يۈزىنى توسۇۋالدى.
ئۇلار ۋېلىسىپتنى مىنىپ دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ بىر ئاز
ماڭغاندىن كېيىن «كىچىك چۇقۇر»غا يېتىپ كېلىشتى. ئەنزەر
بۇ يەرگە تۆت يىلنىڭ ئالدىدا ئاغىنىلىرى بىلەن كېلىپ ئويناپ
كەتكەنىدى. ئۇ چاغلار «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئەمدىلا ئا-
خىرلاشقان بولۇپ، ھەممىلا ئادەمنىڭ چىرايىدىن بىر خىل شاد-
لىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ھازىرقى «كىچىك چۇقۇر» ئۇ چاغدى-
كىگە ئوخشاشمايتتى. ئەنزەر تونۇغىسىز ئۆزگىرىپ كەتكەن
چۇقۇرغا قاراپ ھەيرانلا قالدى. ئەتراپتىكى ئورمانلار تېخىمۇ
قويۇقلىشىپ، دەريانىڭ تارام - تارام بۆلۈنۈپ ئاققان تارماقلىرى
تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتكەندەك قىلاتتى. تاراملارنىڭ قىرغاقلىرىنى
يالپۇز، سۆسۈن رەڭ ئېچىلغان ياۋا بېدە، تۆتقۇلاق، قىرچىنتال-
لار قاپلىغان بولۇپ، سۇ ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ قالغان
كىچىك - كىچىك دۆمچەك ئاراللاردا ھەرخىل ياۋا گۈللەر ئېچى-

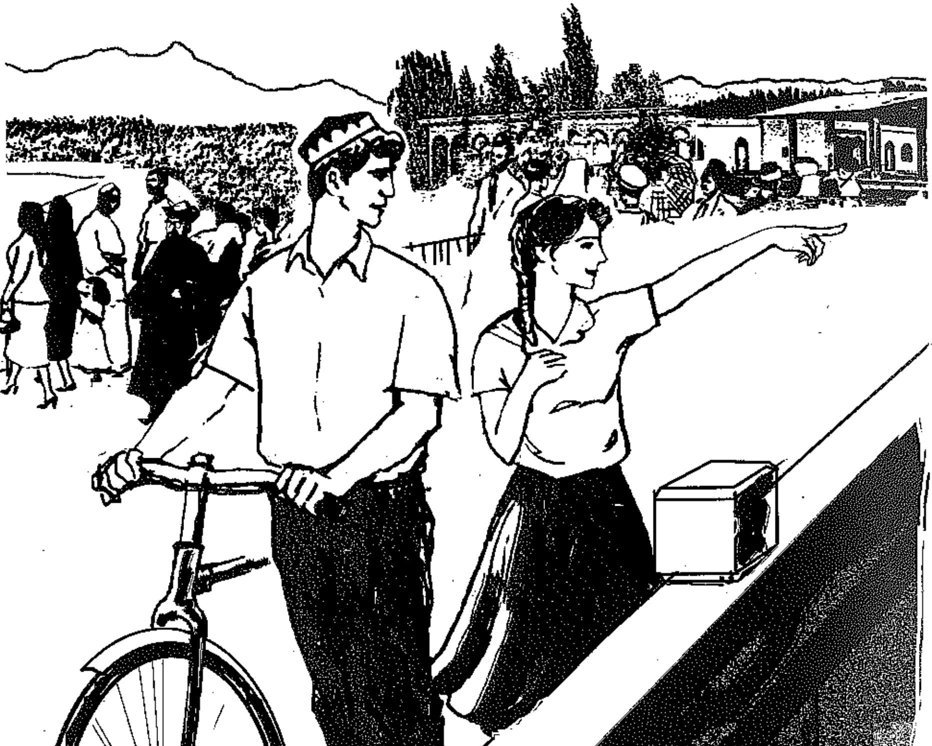

لىپ كەتكەچكە گوياكى گۈل سېۋىتىگە ئوخشايتتى. قارا بولۇت-تەك ئورماننىڭ كۆپكۆك چىملىقلىرىغا كىگىز - گىلەم سېلىپ، ئۇسسۇل، تانسىغا چۈشۈپ كەتكەن ئەر - ئاياللار، ئۇششاق باللار ھەممىلا يەردە ئۇچرايتتى. كاۋاپدانلاردىن ئىس كۆتۈرۈ-لۈپ، قازانلاردا قورداق قاينايتتى. ئۇنئالغۇ، گارمون، گىتار ئاۋازلىرى ئورماندىكى بولبۇللارغا تەڭكەش بولۇپ، ئومۇمىي سىمفونىيىگە ئايلانغانىدى. ئۇلار كوللېكتىپ ساياھەتكە چىققان ئىدارە - جەمئىيەت كادىرلىرى ئىكەنلىكى ئوچۇقلا تۇراتتى. مەجنۇنتاللارنىڭ پىنھان سايىلىرىدە بىر توپ ياشلار ھاراق ئىچ-چىپ، ئىلىنىڭ چاتما چاقچاقلىرىنى باشلاپ، ئورماننى چاڭ كەلتۈرۈپ كۈلۈشەتتى. دەرەخ دالدىلىرىدا، چاتقال تۈۋىلىرىدە ئانچە - مۇنچە «ئاشىق - مەشۇق» لارمۇ ئۇچراپ قالاتتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئورمانغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ «غەي-رىي كۆزلەر» دىن خالىي بىر چىملىققا كېلىپ ئەديالنى سالدى. گېزىتنى داستىخان قىلىپ ئۈستىگە ئەكەلگەن نېمەتلەرنى تىزىش-تى. ئۇلار سامسا، قاقلىق بولكىلارنى يېگەچ سوغۇق ئىچىملىك-لەردىن ئوتلىغاچ ئولتۇرۇشتى. لېكىن سۆھبەت راسا قىزىشىپ كەتمىدى.

— ئۆزىڭىزگە پىۋىدىن ئېلىۋالماپسىزغۇ، — سورىدى گۈل-بانۇم، — ئۆتكەندە ھاراق ئىچمەيمەن دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز.

— مەن ھەرقانداق ئىچىملىك، چېكىملىكتە يوق، — كۈلدى ئەنزەر، — بەزىلەر ھېچقانداق كەيپى يوق ئەرنى، ئەردې-گىلى بولمايدۇ، دېيىشىدىكەن، ئەمما زادىلا ئۆگىنەلمىدىم.

— ئۇ دېگەن ھاراق - شارابقا بېرىلگەن پىيەنچۈكلەرنىڭ تاپقان پەتىۋاسى.

— توۋا دەيمەن، غۇلجىدىكى ياش باللارنىڭ كۆپىنچىسى مەستلا يۈرىدىكەن، ھەتتا بەزىلىرى نەشىمۇ چېكىدىكەن.

— نەق ئاشۇنداقلار ئىش - ئوقىتى، ھەتتا ھۈنىرىمۇ يوق

بىكارتەلەتلەر، — دېدى گۈلبانۇم قوشۇمىلىرىنى تۈرۈپ، — تېخى ئۇلارنىڭ سۆلىتىنى ئات تارتالمايدۇ.

ئۇلار جىمىپ قېلىشتى. ئەنزەرنىڭ ئۆتكەندە «دادامنى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۆلتۈرۈۋەتكەن» ، «ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ بالىسى بولغاچقا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشتىن مەھرۇم قالغان» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ يۈرىكى ئېچىشقان گۈلبانۇم ئەنزەرنى تولۇقراق چۈشىنىش، ئۆتمۈشىنى بىلىشنى ئارزۇ قىلىغانىدى. مانا ئەمدى بۈگۈنكى ساياھەت ئەپلىك پۇرسەت يارىتىپ بەرگەن بولسىمۇ گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلمەي تۇراتتى.

— ئەنزەر، — گۈلبانۇم نېمە ئۈچۈندۇر «ئاكا» دېيىشنى خالىمىدى، — ئۆتكەندە «دادامنى ئىنقىلابتا ئۆلتۈرۈۋەتكەن» دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز، زادى نېمە بولۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن؟

ئەنزەر قولىدىكى ئىچىملىك قۇتىسىنى گېزىتكە قويۇپ، دەرمەھەل بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى. چۈنكى بەزى جەرياندلارنى ئېنىقراق دېگەندە گۈلبانۇمنىڭ زىتىغا تېگىپ، رەنجىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدى. شۇڭا ئىنچىكە تەرەپلەردىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ كېتىپ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن دىشۋارچىلىقلارنى ئىلاجى بار يىپىقراق هالدا سۆزلەشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

— بۇنى سوراپ قالدىڭىز، نېمە دېسەم بولار؟ — ئەنزەر گويا يىراقتىن مۇڭ بىلەن ئاڭلىنىۋاتقان كاككۇك ئاۋازىنى تىڭشاۋاتقاندەك جىمىپ قالدى، — بوپتۇ، يادىمدا بارلىرىنى سۆزلەپ بېرەي...

※ ※

... «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ زىيالىيلار تالاپەت تارتىۋاتقان يىللىرى ئەنزەر ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىلىدا ئوقۇيتتى. دادىسى مەخەت ئەپەندى بولسا تولۇق ئوتتۇرا

مەكتەپنىڭ ئىلمىي مۇدىرى بولۇپ، يۇقىرى يىللىق سىنىپلارغا
خىمىيە دەرسى بېرەتتى ھەم خىمىيە تەجرىبىخانىسىنى باشقۇراتـ
تى. مەخەت ئەپەندى ئىلىم نوپۇزلۇقى دېگەن سەۋەب بىلەن
تارتىپ چىقىرىلىپ كۆرەشكە تارتىلىۋاتقان بىر كۈنى ئەنزەرنىڭ
ئاچىسى نۇرئامىنەم سوتقا چاقىرتىلدى. نۇرئامىنەمنىڭ يولدىشى
تاشمەمەت جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئارقا سەپ بۆلۈمىدە
پەيجاڭ دەرىجىلىك كادىر ئىدى. ئۇ قېيناتىسى مەخەت ئەپەندى
تارتىپ چىقىرىلغان كۈندىن باشلاپ، خۇددى سۆيۈملۈك ئايالى
نۇرئامىنەم، بىرياشلىق ئوماق قىزى ساباھەت ئەزەلدىن بولۇپ
باقمىغاندەك قېيناتا ـ قېينانىلىرىنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم ئېلىپ
باقمىدى. مانا ئەمدىلىكتە قېيناتىسىدىن چەك ـ چېگرىنى ئايرىش
ئۈچۈن سوتقا ئاجرىشىش ئەرزى سۇنغانىدى. نۇرئامىنەم: «بىر
ياشلىق قىزىمىزنى ئويلاڭ، ئۇنى يېتىملىك كوچىسىغا تاشـ
لىماڭ ...» دەپ قانچە يېلىنغان بولسىمۇ يۈرىكى تاشتىن يارالـ
غان تاشمەمەت دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

نۇرئامىنەم بىلەن تاشمەمەت ئاجرىشىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا مەـ
خەت ئەپەندى قويۇپ بېرىلدى. چۈنكى بىر يىلدەك ئېلىپ بېرىلـ
غان ئىنقىلاب «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنىڭ ئۆزدـ
نى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن ئاممىغا يۈرگۈزگەن ئەكسىيەتچى
لۇشيەنى» بولۇپ خۇلاسىلەندى ...

ئەركىنلىككە چىققان مەخەت ئەپەندى، قىزى نۇرئامىنەمنىڭ
بارغانسېرى چۆشكۈنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىغا تاقەت قىلالماي بىر
كۈنى تاشمەمەتنى ئىزدەپ ئىدارىسىگە باردى. لېكىن سۆيۈملۈك
ئايالى، ئوماق قىزىدىن ئەمەل خۇمارى ئۈستۈن كەلگەن تاشمەـ
مەت: «ئۆزىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ پارلاق ئىكەنلىكى،
گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەرنىڭ ياخشى ئەسكەر ئەـ
مەسلىكى، بۇ يولدا ھەتتا ئۆز ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ قۇربان قىلىدـ
غانلىقى ...» ھەققىدە بىر ھازا كاسىلدىدى.

— مەن بىر ھەربىي ئىكەنمەن، سىياسىي جەھەتتىن پاك، ساغلام بولۇشۇم كېرەك، — دېدى تاشمەمەت ئىشخانىسىدا ئۇياق-تىن - بۇياقا مېڭىپ، — تارىخى ناپاك، سىنىپىي كۈرەش ئوبيېكتىسى بولغان ئائىلە بىلەن بولغان تۇغقانچىلىق مۇناسىۋىتى بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىقبال - ئارزۇلىرىمنى بوغۇپ قويۇشىنى خالىمايمەن.

ئەمەل يولىدا ھەممە نېمىسىنى قۇربان قىلىشقا تەييار تۇر-غان پەسكەش تاشمەمەتكە غەزىپى تاشقان مەخەت ئەپەندى ئۇنى ئاياپ ئولتۇرمىدى:

— ۋۇي مۇناپىق كاززاپ، قىزىمنىڭ ئارقىسىغا يىللاپ كىرىۋېلىپ، كۆرمىگىن قەسەملەرنى ئىچىپ، كۆرسەتمەكچى بول-غان ئەھدە - ۋاپالىرىڭ شۇمۇ؟ مانا مەنمۇ ئاقلىنىپ چىقتىمغۇ. سەن ئىبلىسنى خۇدا كەچۈرمەيدۇ. خارۇزار بولۇپ ئۆلۈكوك كوچىدا قالىدۇ.

— ھەي قېرى، ئاقلاندىم دەپ كۆرەڭلەپ كەتمە، — تاشمەمەتنىڭ سۇپ - سۇر تەلەتىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى، — ئۇلۇغ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى تېخى ئاخىرلاشقىنى يوق.

خۇدا دىيانەتسىز مۇناپىقلارنىڭ بۇ دۇنيالىقىنى بەردىم، دەپ بىر مەزگىل تەنتەنە قىلدۇرامدۇ، نېمە، ئۇزۇن ئۆتمەيلا تەرەپباز تەشكىلاتلار قۇرۇلۇپ ئەلەم كۈرىشى باشلاندى. ھەر ئىككىلا تەرەپ ھەرخىل قوراللار بىلەن قوراللىنىپ يەرلىك بومبا، گرا-نات، پارتلاتقۇچ مىنا ياساشقا كىرىشىپ كەتتى. بىر كۈنى بىلى-كىگە قىزىل پەتتە باغلانغان بىر توپ تەلۋىلەر «ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ مەخەت ئەپەندىنىڭ خىمىيە تەجرىبىخانىسىغا باستۇرۇپ كىردى. ئۇلار ۋارقىرىشىپ - جار-قىرىشىپ مەخەت ئەپەندىنى باغلاپ تۇتۇپ كېتىپ ئۇنى: «بومبا، گرانات ياساپ بېرىسەن ...» دەپ قىستاشتى. مەخەت ئەپەندى:

«بۇنداق نەرسىلەرنى ياساشنى بىلمەيمەن» دېگەن سۆزدە ئاخىرد. غىنچە چىلىڭ تۇردى.

— قەشقەر تەۋەسىدە سەندەك خىمىيىچى يوق. بىلەيمەن دېگىنىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟ — ۋارقىرىدى بىر كۆزى قارىغۇ ئىسيانچى.

— بىلمەيمەن دېدىم بىلمەيمەن.

تېررورلۇق بىلەن ئىقرار قىلدۇرۇش ئازابىدا تاياق زەربىسى ئىچىگە ئۆتۈپ كەتكەن مەخەت ئەپەندى يىگىرمە ئىككى كۈن بولىغاندا قويۇپ بېرىلدى. ئۇ ئەلەڭ - سەلەڭ ماڭغىنىچە مەكتەپكە كەلدى. ئەمما خىمىيە تەجرىبىخانىسىنى كۆرگەن مەخەت ئەپەندى ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. چۈنكى، تەجرىبىخانا خارابى. لىككە ئايلانغان بولۇپ، تەجرىبە سايمانلار چېقىلىپ، چوڭ ئەي. نەك ۋارونكىلاردىكى تەجرىبىگە ئىشلىتىدىغان ھەرخىل دورىلار بۇلانغانىدى.

مەخەت ئەپەندى ئۈچ يىلدەك قان تۈكۈرۈپ ئۆيىدە دەم ئال. دى. بۇ چاغلار ھەممىلا يەرنى ئەلەم كۈرىشى قاپلىغاچقا ئوقۇش. لارمۇ توختىغانىدى. ئەمما 1969 - يىلىنىڭ ئاخىرى ئەلەم كۈرد. شى ئاياغلىشىپ، قوراللار يىغىۋېلىندى؛ ئارقىدىنلا تەرەپباز تەشكىلاتلار تارقىتىۋېتىلدى. لېكىن ئىنقىلابنىڭ «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» باسقۇچى باشلىنىش بىلەن بار. لىق ئوتتۇرا - باشلانغۇچ ۋە ئالىي مەكتەپلەر، ئىدارە - جەمئىد. يەت، دوختۇرخانا ۋە زاۋۇت - كارخانىلارغا «كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار تەشۋىقات ئەترىتى»، «ئىشچىلار تەشۋىد. قات ئەترىتى»، «ھەربىي تەشۋىقات ئەترىتى» قاتارلىق خىزمەت گۇرۇپپىلىرى ئورۇنلاشتى. ئەنزەر ئوقۇۋاتقان مەكتەپكە «ھەر. بىي تەشۋىقات ئەترىتى» دېگىلەر خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ ئورۇنلاشتى. ئۇنىڭ باشلىقى مەخەت ئەپەندىنىڭ سابىق كۈيئوغلى تاشمەمەت ئىدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ مەخەت ئەپەندىنى ئۈچىنچى قېتىم تۇتۇپ كېلىشتى. ئۇنى كۆرەش مەيدانىغا باغلاپ ئەكىرگەندە تاشمەمەت رەھبەرلىك سالاھىيىتى بىلەن ئەڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى. ئۇ سابىق قېيناتىسىنىڭ بىر چاغلاردىكى: «ۋۇي كاززاپ مۇناپىق، سەن ئىبلىسنى خۇدا كەچۇرمەيدۇ ··· خارۇ زار بولۇپ ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ ···» دېگەن ئاچچىق تىلىنى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭ كەسلەنچۈكتەك بەترەڭ چىرا-يىدىن رەھىم - شەپقەتنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ھەتتا مەخەت ئەپەندىنىڭ ئۆزىگە بىرنەچچە يىل «ئاتا» بولغانلىقىمۇ يۇز - خاتىرسىنى قىلىدىغاندەك ئەلپازدا ئەمەس ئىدى. گەرچە مەخەت ئەپەندىنىڭ خىمىيە تەجرىبىخانىسىدىكى ھەر خىل دورىلارنىڭ كىملەر تەرىپىدىن بۇلانغانلىقى تاشمەمەتكە بەش قولدەك ئايان بولسىمۇ ئۇ قەستەن «قايسى قوراللىق ئەكسىيەتچى تەشكىلاتنى قانچىلىك پارتلاتقۇچ دورا بىلەن تەمىنلىدىڭ؟» دېگەن سوئالغا چىڭ يېپىشۋېلىپ مەخەت ئەپەندىنى ھەپتىدەك قىيىن- قىستاققا ئالدى. ئەزەلدىنلا قان تۆكۈرۈپ ئەلەڭ - سەلەڭ يۈرگەن بۇ ئادەم كۈنلەپ كۆرەشكە تارتىلىش، ئاچ - توق قېلىش، كېچىلىرى ئارام ئالماي مەسىلىسىنى يېزىش، تەن جازاسىغا ئۇچراش ئارقى-لىق توققۇزىنچى كۈنى كېچىسى ھوشىدىن كېتىپ يىقىلغانچە قايتا ھوشىغا كېلەلمىدى ··· ئەمما تاشمەمەت ئۇنى قانداقتۇر بىر ماتېرىيالغا بارمىقىنى باستۇرۇۋالدى. بۇ ئويدۇرۇلغان قورقۇنچ-لۇق جىنايى پاكىت مۇنداق مەزمۇندا ئىدى:

«ئاخۇنوف رەھبەرلىكىدىكى مىجىت سىلىڭنىڭ قوراللىق ئەكسىيەتچى تەشكىلاتىنى[1] خىمىيىلىك پارتلاتقۇچ دورا بىلەن تەمىنلىگەن ···»

---

[1] بۇ ئەكسىيەتچى تەشكىلات قورالىق چەت ئەلگە قاچقاندا، چېگرىدا باستۇرۇل-غان.

ئەتىسى سەھەر، ئورۇقلاپ بىر تېرە، بىر سۆڭەك بولۇپ قالغان كىچىككىنە جەسەتنى ئون ئالتە ياشلىق ئەنزەر ھاپاش قىلغىنىچە ئۆيگە ئەكەتتى ...

... كىچىك چۇقۇر ئورمانلىقىدا ئادەم زاتى يوقتەك جىمىپ كەتكەنىدى. ھەتتا ئورماننى چاڭ كەلتۇرۇپ سايراۋاتقان بۇلبۇل، كاككۇك، ئىلى تورغايلىرىمۇ بۇ ئېچىنىشلىق پاجىئەنى ئاڭلاپ كۆز - ياش تۆكۈۋاتقاندەك ئۈنى ئۆچكەنىدى. دەممۇ دەم ئېسەدەپ يىغلاۋاتقان گۇلبانۇم، ئەنزەرنىڭ نەلەرگىدۇر قادىلىپ قالغان كۆز قارىچۇقلىرىدىكى مۆلـدۈرلەپ تـۆرغان ياشلارنى كـۆردى. پەقەت ئىلى دەرياسىلا غەزەپلىك نەرە تارتىپ شاۋقۇنلايتتى ...

— دادامنى يەرلىكىگە قويۇپ ئىككى كۈندىن كېيىن، — دېدى ئەنزەر يۈزلىرىدىكى ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى سۈرتمەي، — ئاچام نۇرئامىنەم ئۆزىنى تۈمەن دەرياسىغا تاشلاپ ئۆلۈۋالدى.

— نېمە؟ ! — گۇلبانۇم چۆچۈپ كەتتى، — نېمىشقا ئەمـ-دى؟ ئاشۇ ۋاپاسىز تاشمەمەت ئۈچۈنمۇ؟

— ئۇ ئەل - مەھەللە، ئانام ئالدىدا نومۇسقا چىدىمىدى، چۈنكى ئاچام، ئاتا - ئانامنىڭ توسقىنىغا ئۇنىماي تەگكەن ئېرى تاشمەمەت دادامنىڭ جېنىغا زامىن بولغانىدى.

— ۋاي خۇدايىم نېمە كەلگۈلۈك بۇ ...، — گۇلبانۇمنىڭ ئەقلى لال بولدى، — ئارقا - ئارقىدىن، ھە؟ !

— دادام رەھمەتلىك بىر تال قىز دەپ ئاچامغا بەك ئامراق ئىدى، — ئەنزەرنىڭ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالغانىدى، — ئۇنى يېنىغا ئەكەتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە قوشنا ... قاراڭ ئۈچ - تۆت كۈن ئىچىدىلا ئائىلىمىزدىن ئىككى كىشى بىزنى تاشلاپ كېتىشتى.

ئەنزەر بىلەن گۇلبانۇمنىڭ يۈزلىرىدىن بىر - بىرىنى قوغـ-لىشىپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئېڭەكلىرىدىن ساقىپ ياقا - مەيدىلىـ-رىگە تۆكۈلمەكتە ئىدى. ئەنزەرنىڭ يۈرەك جاراھىتىنىڭ بۇنچىـ-لىك ئېغىر ئىكەنلىكىنى بۇرۇن تەسەۋۋۇر قىلمىغان باغرى يۇمـ-

شاق گۈلبانۇم قولياغلىقى بىلەن يىگىتنىڭ يۈزلىرىنى سۈرتۈۋات-
قاندا ئەنزەرمۇ قىزنىڭ چوڭ كۆزلىرىدىكى لىپمۇ لىپ ياشلارنى
سۈرتۈۋاتاتتى.

— ئاچىڭىز نۇرئامىنەمنىڭ قىزى هازىر نەدە؟ ياكى دادىسى
ئەكەتتىمۇ؟ — گۈلبانۇم يېتىم قىزنىڭ تەقدىرىگە قىزىقىپ قال-
غاندى، — مېنىڭ ئۇنى بىر كۆرگۈم بار.

— ئۆتكەندە مەن سىزگە بىر سىڭلىم بار دېمىگەنمىدىم.
ئۇ ئاچامنىڭ قىزى، ئىسمى ساباهەت، — ئەنزەر ئۆزىنى تۇتۇۋال-
دى، — قولۇمدىكى ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولغاندا سىزنى ئاپې-
رىپ كۆرستىپ كېلەي، ئاچامنىڭ ئۆزىلا.

— هېلىقى ۋاپاسىز تاشمەمەت دېگەنچۇ؟

— ئۇ ... ئۇ هازىر قەشقەردە بولسا كېرەك ...، — ئەنزەر
بۇ هەقتە سۆزلىشىشتىن قاچقاندەك، دەرهاللا تېمىنى يۆت-
كىدى، — گۈلبانۇم، سىزدىن بىر ئىشنى سورىسام خاپا بولار-
سىزمۇ؟

— سوراڭ، سىزدىن هېچنېمىنى يوشۇرمايمەن.

— پەزىلەتبۇۋى ئاچامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئاپىڭىز
قەشقەرلىككە بەك ئۆچ ئوخشىمامدۇ؟

گۈلبانۇمنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى. ئۇنى ئەنسىرد-
تىپ تۇرغىنىمۇ ھەم ئەندىشە ئىسكەنجىسىدە قىسىپ ئازابلاۋاتقى-
نىمۇ نەق مۇشۇ سوئال ئىدى. بۇ ئىشنى ئۆز يولى بىلەن سۆزلىد-
سە، ئەنزەرنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ ئۈمىدسىزلىك گىردابىغا
ئاپىرىپ تاشلايتتى. سۆزلىمىسە ئۆزى ياخشى كۆرۈپ قالغان
يىگىتنى گۇمانغا سېلىپ قويىاتتى، شۇنداقتىمۇ ئېيتماي
بولمايتتى.

— ئەنزەر، سىزنىڭ كۆڭلىڭىزنى ئاغرىتىپ قويۇشتىن ئەن-
سىرەيمەن، — گۈلبانۇمنىڭ ئىختىيارسىز بېشى مەيدىسىگە ئې-
گىلدى، — مېنىڭ دادام ئاپامنى يەتتە بالا بىلەن قويۇۋەتكەن.

بۇنىڭغا بىر قەشقەرلىك ئايال سەۋەب بولغان. ئۇ ئايال ئاپامنىڭ ئاھ ـ زارىغا، بالىلىرىدىن ئايرىلىشتەك نادامەتلىرىنىڭ ۋابالىغا قالماي دېگەنمۇ دادامدىن ئاجرىشىپ قەشقەرگە كەتتى. بىراق دادام شۇنىڭدىن كېيىن كۇچا، ئاقسۇ، خوتەن، قەشقەرلىك بولۇپ يەنە بەش خوتۇن ئالدى. كونىلار كۇچا، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەنلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى قەشقەرلىك دەپ قارىغاچقىمۇ، ئاپام ئالتە خوتۇننىڭ ھەممىسىنى قەشقەرلىك دەپ قاراپ، «ئۆيۈمنى بۇزغانمۇ، يەتتە بالامنى يېتىم قىلغانمۇ قەشقەرلىك»، «بېشىمغا قارا كۈنلەرنى سېلىپ مېنى كوچىغا تاشلىغانمۇ قەشقەرلىك» دەپ قارايدۇ. مەن ئون بەش يېشىمغىچە دادامنىڭ قېشىدا تۇرغاچقا ئىشتىن باش كۆتۈرەلمەي ئوتتۇرا مەكتەپنى ئارانلا تۈگەتكەن.

— مۇنداق دەڭ ...، — ئەنزەر سوغۇق ئىچىملىك قۇتىسىغا قارىغانچە خىلىغىچە گەپ قىلمىدى. كېيىن ئاڭلىنار ـ ئاڭلانماس بوش ئاۋازدا: «ئۇنداقتا ...» دەپ گېپىنىڭ ئاخىرىنى قىلالمىدى.

— گەپ ئىككىمىزگە باغلىق ...، — گۈلبانۇم بۇ بىر ئېغىز گەپنى قانداق دەۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ ئاڭقىرالماي قالدى. ئۇ ھۇپپىدە قىزىرىپ تەتۈر قارىۋالدى.

— رەھمەت سىزگە، گۈلبانۇم، — ئەنزەر قىزنىڭ قوللىرىنى تۇتتى، — سىز ماڭا ئىشەنچ، خۇشاللىق ئاتا قىلدىڭىز ...، — يىگىت قىزنى تولىمۇ يۇمشاق باغرىغا باستى.

— ئەنزەر، سىز ئۇچ ـ تۆت كۈندە ئىشىڭىزنى تۈگەتسىڭىز راستىنلا كېتەمسىز؟ — پىچىرلىدى گۈلبانۇم، — ئۇ چاغدا بىز...

— ھەرقانچە يىراقلارغا كەتسەممۇ سىزنى يوقلاپ تۇرىمەن، ئۇنىڭسىزمۇ سىزگە شۇنچىلىك باغلىنىپ قالدىمكى، تاقەت قىلالمايمەن.

— راستىما؟

— گېپىمگە ئىشەنمىسىڭىز، يۈرىكىمدىن سوراڭ ...
گۈلبانۇم بېشىنى يىگىتنىڭ كۆكرىكىگە قويۇپ خېلىغىچە ئۈنچىقمىدى. بىر چاغدىلا ئۇ لەپپىدە قايرىلىپ قارىدى.
— ئەنزەر، ئاپام تاماق جوزىسىنىڭ گېپىنى قىلىۋاتاتتى، — قىزنىڭ يىگىتتىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمايۋاتاتتى، — ياساپ بېرەلەمسىز؟
— تاماق جوزىسىغا ئەڭ ياخشى ماتېرىيال ئۈجمە ياغىچى. تەبىئىي گۈللۈك ھەم رەڭدار چىقىدۇ، — دېدى ئەنزەر بىرەر كۈن بولسىمۇ قىزدىن ئايرىلمايدىغانلىقىغا خۇش بولۇپ، — مېنىڭ ھويلامدا تىلىنغان ئۈجمە تاختىيى بار. ئۆتكەنكى ھارۋىنى ئاچىقىسىڭىز بىللە ئەكەلمەمدۇق. شۇ باھانىدە ئانام سىزنى كۆرىدۇ. سىزمۇ ساباھەت بىلەن تونۇشۇۋالىسىز.
— قاچان؟
— ئىشىك - دېرىزە قاپقاقلىرىنى بېكىتىپ، سىرلاپ بولغاندىن كېيىن بارايلى، بولامدۇ؟ ناھايىتى ئىككى - ئۈچ كۈنلۈك ئىش.
قۇياش ئورمانلارنى ئارقىسىغا قىڭغىيىپ، قەدىمىي دەرەخ غوللىرى ئارىلىقلىرىدىن چۈشكەن قىيپاش شولىلار قويۇق ئورمان ئىچىنى بىنەپشەرەڭ نۇر تۇمانى بىلەن بېزىدى، چاتقاللار روجەكلىرىدىن كۆرۈنگەن دەريا سۈيى خۇددى كۆكتىن تۆكۈلگەن ئۈنچە - مەرۋايىت ئۇۋاقلىرىدەك ۋىلقىلداپ كۆزنى چاقاتتى. كەلگۈسى ئاقىۋەتلەر يۈرىكىنى ئەنسىزلىككە سېلىپ تۇرغان قەشقەر يىگىتى بىلەن تارانچى قىزى بۈگۈنكى ساياھەتتىن كۆڭلى مەمنۇن بولۇپ چىرايلىرىدا بەخت كۈلكىسى يېلىنجاپ تۇرسىمۇ، قەلبىدە دېگىلى بولمايدىغان بىر خىل غۇۋالىق ھۆكۈمران ئىدى. ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ چوڭ يولغا چىقتى، ئاندىن ۋېلىسىپىتكە مىنىپ شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

4

دەريانىڭ ئۇ قاتىدا،
كۆرۈنگەن تېرەك بىزنىڭ.
سىزنىڭ كۆيمىگەن بىلەن هوي بالا،
كۆيىدۇ يۈرەك بىزنىڭ.
گۈلبانۇم خېنىم كۆيدۈرۈۋەتتىڭ يۈرەكنى.

ئورنىتىلغان ئىشىك، دېرىزە قاپقاقلىرىنى ئوچۇق هاۋارەڭ سىردا سىرلاپ بولۇپ، گۈلبانۇمنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان ئەنزەر لەمپە ئاستىدا راۋابىنى تىرىڭلاتقاچ بوش ئاۋازدا ناخشا ئېيتىۋاتاتتى. تۇيدۇرماي كىرىپ كەلگەن گۈلبانۇممۇ شەپە چىقارماي توسۇق تاختاينىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇندى. ئۇ ئاۋاز چىقىرىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئاغزىنى تۇتۇۋالغانىدى.

سەگىدەيدۇ يۈرەكلەر،
بولغاچ هويلاڭ هاۋالىق.
سۇمبۇل چاچلىق قارا كۆز هوي بالا،
ماڭا كۆيەر ۋاپالىق.
گۈلبانۇم خېنىم بىللە كېتىلى ئەمدى.
......
ئۆچكە بالىسى ئوغلاق،
ئوتنىڭ ئۈچىنى يەيدۇ.
ئارانچىدىن تۇتقان يار هوي بالا،
كۆزنىڭ يېغىنى يەيدۇ.
گۈلبانۇم خېنىم كاۋاپ بولدىغۇ يۈرەك ...

گۈلبانۇم تاقەت قىلالماي پۇسۇقتىدە كۈلۈۋەتتى. ئەنزەر

چۆچۈپ قايرىلدى ـ دە، راۋابىنى قويۇپ توسۇق ئارقىسىغا قاردىدى.
— هوي بالا، — گۈلبانۇم ناخشىنى دورىدى، — كاۋاپ بولغان يۈرىكىڭىزنىڭ پۇرىقى هويلىنى بىر ئاپتۇ.
— ئەستاغپۇرۇللا، سىزنىڭ ماراپ تۇرغانلىقىڭىزنى بىلمەي قاملاشمىغان غەزەلنى توۋلاۋېرىپتىمەن، — ئەنزەر قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى، — قارىسام ئانىڭىز ئىدارىگە بارامدىكىن، بايا كىيىنىپ چىقىپ كەتتى. شۇڭا ئۈنۈمنى قويۇپ بېرىپتىمەن.
— تەشنا يۈرەكلەرنى قاندۇرغۇدەك مۇڭلۇق ناخشا ئېيتىدىكەنسىز، بۇ چاغقىچە نېمىشقا شۇنداق خەقلەر ئاڭلىغۇدەك ئېيتمايسىز؟
— ئانىڭىزنىڭ راۋابنى تونۇرغا تۇتۇرۇق قىلىپ، ئارقامغا تېپىپ هويلىدىن قوغلاپ چىقىرىشىدىن قورقۇپ، زېرىككەسەم ئىچىمدە غىڭشىپ يۈردۈم، — دېدى ئەنزەر هەزىل بىلەن، — بۇ هويلىدىن چىقساملا خۇددى يۈرىكىم مۇشۇ لەمپە ئاستىدا قالىدىغاندەك ئازابلىنىپ كېتىمەن.
— بولدى قىلىڭ، ئەنزەر، — گۈلبانۇمنىڭ بايىقى شادلىقى يوقىلىپ، ئۈنىمۇ بىردىنلا پەسلەپ كەتتى، — مەنمۇ بەزى ئىشلارنى ئويلىسام يۈرىكىم سۇ.
— قېنى باشقا كەلگەندە كۆرمەيمىزمۇ، — ئەنزەرنىڭ قاشلىرى ھىمىرىلدى، — ئەمىسە ماڭامدۇق؟
ئۇلار تۈنۈگۈن قارادۆڭدىكى ئۆيگە بېرىپ تاختاي ئەكېلىشنى دېيىشىپ قويغاچقا، ئاخشام گۈلبانۇم پەزىلەتبۇۋىنىڭ هارۋىسىنى ئاچىقىپ قويغانىدى. ئۇلار دەرۋازىغا قۇلۇپ سېلىپ يولغا چىقتى. مەھەللىدىن چىقىپ كەتكۈچە ئەنزەر ئالدىدا، گۈلبانۇم بىرنەچچە قەدەم ئارقىدا ماڭدى. لېكىن بېدە بازىرىدىن ئۆتۈش بىلەنلا ئۇلار پاراڭلىشىپ بىللە مېڭىشتى. بۇ تۆت كۈندىن بېرى گۈلبانۇم لەمپە ئاستىغا كۆپ كەلمىدى، چۈشلۈك تاماقنىمۇ

ئاپىرىپ بېرىپلا، ئۆيىنىڭ دېرىزىسىنى ئىشارە قىلىپ ئارقىغا ياندىغان بولدى. چۈنكى گۈلسۈمخان بىرەر شەپىنى سېزىپ قالدىمۇ ياكى قىزىنىڭ ياسىنىپ - تارىنىشلىرىدىن، گەپ - سۆزلىرىدىن گۇمانلاندىمۇ ئەيتاۋۇر ئىككى - ئۈچ كۈندىن بېرى قاپىقى يامغۇر بۇلۇتىدەك تۈتۈلۈپ، قىرىچە - يېنىچە تېگىپ يۈرەتتى. ئۈلۈشكۈن ئاخشام بىر چاغقىچە كوتۇلداپ چىقتى:

— جۇۋايىنىمەك كەتكۈر پەزىلەتىۋۇي «گۈلبانۇم ئەنزەرگە راسا ماس كەلگۈدەك» دەپ تىلىنى ئۇششۇتۇۋاتامدا، تىلىغا مەرەز چىققۇر، — گۈلسۈمخان ئاچچىقىدا ئېغىر پۇشۇلدىدى، — ئەمدى ئۆتەپ - تېشىپ قىزىمنى قاشقالىققا بېرىمەنمۇ، ئاغزىڭىزنى يېپىپ، تاماقنى ئاپىرىپ بېرىپلا ئوچۇق چىراي ئاچما. ئۇ قاشقالىق بىلەن قىلمىسا بولمايدىغان قانداق پاراڭ ئىكەن ئۇ - ھە؟! ياكى ھېلىقى دىۋانە نەغمىسى بىلەن تاڭغادەك سوزۇپ ئېيتىدىغان ناخشىسىغا ئاشىق بولۇپ قالدىڭمۇ؟

— جېنىم ئاپا، بولدى قىلغىنا، بۇنىڭدىن كېيىن پاراڭلاشمىسام بولمىدىمۇ.

— مېنىڭ جېنىم تۆيۈپ تۇرۇۋاتىدۇ. سەنمۇ شۇ كۈنلەردە غەلىتىلا بولۇپ قالدىڭ، ئەگەر ئۇكاڭ ئەسقەر بىلىپ قالىدىغان بولسا خۇدا ساقلىسۇن، يوغان بالا تېرىيدۇ ئۇ شۇم، مېنىڭمۇ بۇ دۇنيادا تۇرۇشۇم ھارام بولىدۇ.

گەرچە گۈلسۈمخاننىڭ بېسىمى بولۇۋاتسىمۇ بۇ تۆت كۈندىن بېرى ئۇلار ئىككى نۆۋەت كېچىسى ئۇچرىشىپ خىلى بىر ۋاخلارغىچە مۇڭداشتى. بۇمۇ گۈلبانۇمنىڭ يالغان ئېيتىشىدىن كەلگەن ئەپلىك پۇرسەت ئىدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم «بىر دوستۇمنىڭ مەسلىھەت چېيىغا بارىمەن» دېگەن بولسا، ئىككىنچى قېتىم «دوستۇم زەينەپنىڭ بىر كۆڭلىكى بار ئىكەن، پىچىپ بېرىپلا يېنىپ كېلىمەن» دېدى. ئۇلارنىڭ ئوغرىلىقچە ئۇچرىشىشلىرىمۇ پەقەت گۈلسۈمخان ئانىنى ئېرىتىشنىڭ پىلانلىرىنى مەسلىھەت

قىلىش ئىدى. مانا ھازىر قارا دۆڭگە كېلىۋېتىپمۇ يەنىلا شۇ ئادەمــنى زەردىــگۈش قــىلىدىــغان ئىشلارنى سۆزلىشىپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇلار قارادۆڭنىڭ بارغانسېرى يۇقىرى ئۆرلەۋاتقان يولىدا ھارۋىنى ئىتتىرىپ خېلى ماڭغاندىن كېيىن ئۇلۇق تەرەپتىكى تار كوچىغا قايرىلىشتى. ئازادلىقتىن ئىلگىرى قارادۆڭدە قەشقەرلىكلەر ئورۇنلاشقان بىرنەچچە كوچا بولۇپ، نامراتچىلىق، ۋەيرانچىلىق، پاسكىنىچىلىق يېغىپ تۇراتتى. ھازىر بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن كوچىلار، سىلىنىپ كەتكەن بىر - بىرىدىن ھەشەمەتلىك قورۇ - جايلار، ھەرخىل پاسوندىكى ئۆيلەر، تال بوستانلىق، پېشايۋانلىق گۈللۈك ھويلىلار ئادەمنىڭ بەھرىنى ئاچاتتى. ئەنزەر گۈلبانۇمنى باشلاپ «ھېجىرچى» مەھەللىسىگە يېتىپ كېلىپ، ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ ئېقىپ تۇرغان، ئۆزگىچە نەقىشلەنگەن قوش قاناتلىق يېشىل دەرۋازا ئالدىدا توختىدى. ئۆتكەندە ئەنزەرنىڭ ئېغىر كۆتەكنى شۇنچە يىراققا سۆرەپ كېلىشى، قارادۆڭنىڭ داۋان يولىدىن قانداق تارتىپ چىققانلىقى گۈلبانۇمنى ھەيران قالدۇردى. ئۇ، خېلىلا ھېرىپ قالغانىدى.

ھويلا كىچىكرەك بولسىمۇ، ئۇدۇلدىكى پېشايۋانلىق ئۈچ ئېغىز ئۆي، ئۇنىڭ ئۆگزىسىگە تىيەك قويۇپ ياماشتۇرۇلغان تال بوستان، كوچا تېمىغا يانداپلا سېلىنغان، ئامبار، چايخانىلار ئاپئاق ئاقارتىلغان بولۇپ، پېشايۋان تۈۋرۈكلىرى، ئىشىك - دېرىزىلەر سۇس بېغىررەڭ سىرلانغانىدى. بولۇپمۇ تال بوستاندا ئېسىلىپ تۇرغان قارا چاراس، ئات باغرى، كۆك ئۈزۈملەر تېخى يېتىلمىگەن بولسىمۇ ھويلىغا ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى.

ھويلىدىكى شەپىنى ئاڭلىغان بولسا كېرەك، ئۆيدىن ئېگىز گىنە، بادام يۈزلۈك، ئورۇقمۇ ئەمەس، سېمىزمۇ ئەمەس قىرىق بەش ياشلار چامىسىدا بىر ئايال چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ قارائەتلەس ئىچىدىكى تولغان بەدىــنى، سۇزۇك ئاق يۈزى، بولۇپمۇ

كۆز - قاشلىرىنىڭ چاقناپ تۇرۇشىدىن ياشلىقىدا نۇخسانسىز بەرنا قىز ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. قوللىرىغا قويغان قىپقىزىل خىنە قارىداپ چېچەكلەشكە باشلىغانىدى. ئايالغا سوڭ- دىشىپلا ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى بىر قىزمۇ چىقىپ گۈلبانۇمغا كۈلۈپ قاراپ قويدى. قىزنىڭ ئىنچىكە تۇز قاشلى- رى، مەرمەردەك يارقىن مەسۇم چىراي، جىنەستىدەك كىچىك هال رەڭ لەۋلىرى، غۇبارسىز كۆزلىرىنى كۆرگەن گۈلبانۇم، ئەنزەرنىڭ: «ساباھەت ئاچام نۇرئامىنەمنىڭ ئۆزىلا» دېگەن سۆز- لىرىنى ئەسكە ئالدى.

— گۈلبانۇم، — ئەنزەر پېشايۋاندا سۇرلۇك قاراپ تۇرغان ئايالغا قارىدى، — مېنىڭ ئانام مۇئەتتەرخان بولىدۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، چوڭ ئاپا، — گۈلبانۇم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى.

— ۋەئەلەيكۇئەسسالام، — مۇئەتتــەرخــانىنىڭ چىرايى سەل ئېچىلدى، — تىڭلىقما، تىڭ - ئامان تۇردىڭىزما، ئۆي ئىچىڭىز تىڭلىقتۇ.

— ئانا، بۇياق، — ئەنزەر گۈلبانۇمغا قاراپ قويدى، — مەن ئىشىنى قىلىۋاتقان خوجايىنىنىڭ قىزى بولىدۇ. ئىسمى گۈلبانۇم. ئۇلار تاماق جوزىسى ياساتماقچىكەن، ئۇجمە تاختىيىغا كەلگەن.

— ئوبدان بوپتۇ، بالام، قېنى مېھماننى باشلىمامسەن.

ئايال ساھىبخانىنىڭ سۇرلۇك قارىشىدىن قورققان گۈلبانۇم «رەھمەت» دېمەكچى بولدىيۇ، ئەنزەرنىڭ شەرەت قىلىشىدىن قورۇنۇپقىنا ئوتتۇرىدىكى مېھمانخانىغا قەدەم ئالدى. مېھمانخانا كونا ئادەت بويىچە گىلەم بىلەن بېزەلگەن بولۇپ، چۆرگىلىتىپ تاۋار، دەبىنزە كۆرپىلەر سېلىنغانىدى. گۈلبانۇم تامدىكى چوڭ ئاي- تىلغان رەسىم رامكىسىدىكى شالاڭ چاچلىرى چارلاشقان، كۆز ھەم قوۋۇزلىرى ئولتۇرۇشقان سالاپەتلىك ئادەمنىڭ سۈرىتىگە

كۆز تاشلىدى - دە، ئەنزەرگە ئوغرىلىقچە قارىۋالدى. بۇ ئەسنادا ساباھەت كىچىك شىرەنى يۆملىتىپ ئەكېلىپ، پاكىز گۈللۈك داستىخاننى سالدى. ئاندىن تاتلىق - تۈرۈملەرنى تىزىپ، پەتنۇستا چاي ئەكىردى. ئۇ نازۇك قوللىرى بىلەن گۈلبانۇمنىڭ چىنىسىگە بىر كاللەك ناۋات سېلىپ قويدى.

— مەزەلەرگە بېقىڭا، ئاچا، — دېدى ساباھەت قول قوشتۇرغان ھالدا، — بەك چىرايلىق ئىكەنسىز، ئاكامنىڭ نەچچە كۈننىڭياغى ئىچىلىپ - يېيىلىپ يۈرۈشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى بىلدىم.

گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەر تەڭلا كۈلۈۋەتتى.

— مۇشتتەك تۇرۇپ بۇنىڭ يامانلىقىنى، — ئەنزەر باش چايقىدى.

— ۋاي جېنىم ئۇن بەش ياشقا كىرگەن تۇرسام، ئۇنچىلىك ئىشلارنى سېزەلمەمدىم. گۈلبانۇم ئاچا، سىزنىڭ تېگىڭىز نەلىك؟

— غۇلجىلىق.

ساباھەت ئەنزەرگە يالتىيىدە قاراپ قويۇپ، سىرتقا چىقىپ كەتتى ھەم ئانچە ھايال بولمايلا قايتىپ كىردى. ئەمما شۇنىڭدىن كېيىن ئېغىز ئاچمىدى. جىمەن سىڭلىسىنىڭ گەپ - سۆز، ھەرىكەتلىرى ئەنزەرنى گۇمانغا سېلىپ قويدى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم چايلىرىنى ئىچىپ، چىنىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، تاختايلارنى ھارۋىغا باسقىنىچە مۇئەتتەرخان چىقمىدى. بىراق ئۇلار ھارۋىنى سۆرەپ كوچىغا چىقىشى بىلەن ئاق سېرىق، قىزىلكوس يۈزى پارقىراپ تۇرغان يىگىرمە ئىككى - يىگىرمە ئۈچ ياشلاردىكى ئۆسكىلەڭ بىر بالا يۈگۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئاكا، كەلگەنمىدىڭ؟ — بالا گۈلبانۇمغا گۇمان بىلەن قاراپ قويدى.

— ئۆتكەندە مەن سىزگە ئاشخانىدا ئىشلەيدۇ، دېگەن ئىنىم شۇ، — ئەنزەر گۈلبانۇمغا قاراپ قويدى، — ئىسمى ئابدۇسەمەت.

— ياخشىمۇسىز؟ — گۈلبانۇم كۈلۈپ باش ئەگدى.

— ياخشىمۇسىز.

— هە، هاسىراپ كېتىپسەنغۇ، — ئەنزەر، ئابدۇسەمەتنىڭ تەرلەپ كەتكەن پېشانىلىرىگە قاراپ قويدى.

— ئۆيدە بىر نەرسەم ئۇنتۇلۇپ قاپتىكەن.

گۈلبانۇم ئابدۇسەمەتنىڭ كۆزلىرى، بادام يۈزى ئاپىسىنىڭكىگە ئوخشايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ، ئوچۇق دەرۋازىدىن هويلا ئىچىگە كۆز تاشلىشى مۇئەتتەرخان دالان ئۆيدىن چىققانچە، گۈلبانۇمغا ئالايغاندەك قىلىپ قاراپ غىپپىدە كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭسىزمۇ ئانىسىنى مېهماننىڭ هۆرمىتىنى قىلماي مېهمانخاندىغا قەدەم ئالمىغانلىقى، ھەتتا «خوش» دەپ ئۇزىتىپ قويمىغانلىقىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۇدەك بولغان ئەنزەر، بۇ هالدىن تېخىمۇ نومۇس ئوتىدا پۇچىلاندى. ئۇلار تار كوچىدىن چىقىپ، چوڭ يولغا قايرىلىدىغان دوقمۇشقا كەلگەندە گۈلبانۇم ئارقىسىغا قارىغانىدى، دەرۋازا ئالدىدا ئۇلارغا قاراپ تۇرغان مۇئەتتارخان قايرىلىپلا هويلىغا ئۆزىنى ئالدى. بۇ سىرلىق مۇئامىلىدىن كۆڭلى سۇنغان گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەنسىز دۈپۈلدەپ كەتتى.

گۈلبانۇمنىڭ ئەنسىرىگىنى ئورۇنلۇق ئىدى. مۇئەتتەرخان دالان ئۆيگە كىردى ـ دە سۇپىدا ئولتۇرۇپ كىمنىدۇر ئاچچىق تىللىدى. بايا ئۇ، گۈلبانۇمنى كۆرۈپلا، غۇلجا تارانچىلىرىنىڭ پۇشتى دەپ ھېس قىلدى بولغاي ئوچۇق چىراي ئاچمىدى. شۇڭا، ساباهەتكە: «تېگى نەلىك، گەپكە سېلىپ باققىن، قىزىم» دەپ بۇيرۇغانىدى، يېشىغا يېتىپ قالغان بۇ قىزمۇ چاندۇرماي گەپ ئېلىپ مومىسىغا يەتكۈزدى. شۇندىلا مۇئەتتەرخان مېهماننىڭ ئالدىغىمۇ چىقمىدى، ئۇزىتىپمۇ قويمىدى. ئەگەر ئوغلى ئەنزەر

يالغۇز بولغىنىدا ئىدى، كېلىشتۈرۈپ كاچىتىغا سېلىشتىن يانمايتتى.

— ساباھەت! — ۋارقىرىدى مۇئەتتەرخان، — قېنى سەن؟

مېھمانخانىدىكى جوزا، چىنە ـ قاچىلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ساباھەت مومىسىنىڭ چۈس مىجەزىنى بىلگەچكىمۇ «مانا مەن» دېگىنىچە يۈگۈرۈپ كىردى.

— ھېلىقى پاخپاق «تېگىم غۇلجىلىق» دېدىما؟

— شۇنداق، ئانا، — ساباھەت كىچىكىدىن مومىسىنى ئانا دەپ چوڭ بولغانىدى.

— ئۇلاردىن گەپ ئېلىپ باقمىدىڭما، راستىنلا چىقىشىپ قالغاندەك تۇرامدا؟

— مەن ئۇ قىزغا: «بەك چىرايلىق ئىكەنسىز، ئاكامنىڭ ئېچىلىپ ـ يايراپ يۈرۈشىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى بىلدىم» دېسەم ئىككىلىسى كۈلۈپ كەتتى.

— ئاكاڭ بىرنېمە دېمىدىما؟

— ئۇ، «مۇشتەك تۇرۇپ بۇنىڭ يامانلىقىنى» دېگەندەك قىلدى.

— ھە بىلدىم، ھەممىسى ئېنىق بولدى، خەپ، ئەنزەر، خەپ، ئەنزەر.

— ئانا، بىراق ئۇ قىز شۇنداق مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇق ئوبدان قىز ئىكەن.

— يوقال قانجۇق! مۇلايىم، ئوچۇق ـ يورۇقلۇقى قۇرۇپ كەتسۇن، — قىز ئالمان ـ تالمان چىقىپ كەتتى، لېكىن مۇئەت-تەرخان غايىبانىسىگە ۋارقىرىغىلى تۇردى، — ئۆز زامانىسىدا سېنىڭ داداڭ دېگەن غۇلجىلىق تارانچىمۇ شۇنداق مۇلايىم، ئو-چۇق ـ يورۇق، تىلى تاتلىق، مۇئامىلىسى ئىللىق، ئايىغىدا قۇرت ئۆلمەيدىغان شېرىن ـ سۇخەن كاززاپ ئىدى. ئۇ، ئاشۇ ھىيلىلىرى بىلەن قىزىم نۇرئامىنەم ھەم بوۋاقىنىڭ بېشىنى

يېگەن.

مۇئەتتەرخان غەزەپ ئاچچىقىدا ۋارقىرىغانسېرى كونا جاراھەت ئېغىزى ئېچىلىپ، كۆڭۈلسىز ئەسلىمىلەر ئۇنى تېخىمۇ ئەسەبىيلەشتۈرۈۋەتتى. قىزى نۇرئامىنەمىنىڭ بىر كۆزىدىن قان، بىر كۆزىدىن نادامەت زەردابلىرى ئاققان شۇ كۈنلەر، مەخەت ئەپەندىنىڭ يەرلىك قاراڭغۇ تۈرمىدە تارتقان ئازابلىرى، تاياق، تاسما، ئارغامچا سىم دەستىدىن قان ئۇيۇپ كەتكەن تېنى! قاردداپ كەتكەن جەسەت! مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى تاش يۈرەك تاشمەمەتنىڭ شان - شۆھرەت، ئەمەل ئۈچۈن كەلتۈرگەن خورلۇق - نادامەتلىرى ئىدى. ئادەمنىڭ ئەقلى لال بولىدۇ، ئۇ نېمانچە تېز ئۆزگىرىپ كەتكەن - ھە؟!

«مەن ··· مەن نۇرئامىنەم بىلەن ئۆمۈرلۈك جۈپتى ھالالدىن بولۇشقا قەسەم قىلىمەن! كۆزىدىن بىر تامچە ياش ئاققۇزسام ئىت بولاي! تۇزكور بولۇپ كېتەي. بېشىمغا دوزاخ ئوتى ياقسىمۇ، بالايىبەتتەرلەر گەجگەمدىن باسسىمۇ مەڭگۇ ۋاپا رىشتىمنى ئۈزمەيمەن! ئۇنى ئاسرايمەن، قوغدايمەن، ئەبەدىلئەبەد ھىماتى بولىمەن! ···»

مانا بۇ، مەخەت ئەپەندى بىلەن مۇئەتتەرخان تويغا قوشۇلىغاندىن كېيىن تاشمەمەتنىڭ پەردىشەپنى قايرىپ قويۇپ، ئۆيگە ئۇسۇپ كىرگەنچە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرى، ئەھدە - ۋاپالىرى ئىدى!

تاشمەمەت ئەنە شۇنداق شېرىن تىلى، ھىيلى بىلەن يۇغۇرۇلغان يۈرىكىدىن چىققان ۋەدىلەرنى كۆرمىلىك قېتىم قىلىپ، ساددا، ئاق كۆڭۈل نۇرئامىنەمنىمۇ ئىسكەنجىگە ئېلىۋالغانىدى.

بىر كۈنى مۇئەتتەرخان قىزى بىلەن ئايرىم سۆھبەتلىشىپ ئانىلىق نەسىھەتىنى قىلدى:

— قىزىم، سىز ئەمدىلا ئون ئالتە ياشنى توگەتتىڭىز، ئۇ بالا بولسا غۇلجىلىق ھەم ھەربىي ئىكەن. بىر كۈنلەرگە كەلگەندە

ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ، يۇرتىغا قايتىدۇ. ئۇ چاغدا سىز مۇساپىرچىلىق تارتىپ قالىسىز. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز سىزگە قانداق چىدايمىز، بولۇپمۇ دادىڭىز سىزگە بۆلەكچىلا ئامراق.
— تاشمەمەت، — پىچىرلىدى نۇرئامىنەم، — يۇرتىغا كەتـ. مەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ غۇلجىدا تارتىشقۇدەك ئاتا - ئانىسى، قېرىنداشلىرىمۇ يوق ئىكەن…
— سىز ئىشەندىڭىزما؟
— ئۇ… ئۇ … ھەرگىز يالغان ئېيتمايدۇ … ئۇنىڭغا ئۆزۈمدىنمۇ بەكرەك ئىشىنىمەن.
ئاردىن ئىككى يىل ئۆتكەندە نۇرئامىنەمنىڭ بۇ پاك ئىشەنچىسگە تاشمەمەتنىڭ سوتتا بەرگەن جاۋابى:
— مەن كەلگۈسى ئىقبالىم، شان - شۆھرىتىم ئۈچۈن ئەكسىلئىنقىلابچى ئائىلىدىن چەك - چېگرىنى ئاجرىتىمەن. چۈنكى گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ئۇ ياخشى ئەسـ كەر ئەمەس.
— تاشمەمەت، بەرگەن قەسەملىرىڭىزنى، ئەھدە - ۋاپالىرىـ ڭىزنى ئۇنتۇدىڭىزمۇ؟ ئۇنداق باغرى تاشلىق قىلماڭ، بىر ياشـ لىق قىزىمىزنى ئويلاڭ، — يامغۇردەك ياش تۆكتى نۇرئامىنەم.
— تىل دېگەننىڭ سۆڭىكى يوق، ئادەم بالىسىنىڭ مىزانى، بىرەر مەنپەئەتكە ئېرىشمەكچى بولغاندا تىل دېگەننى ئېغىز ئىچىدە قانچىلىك ئويناتسا بولۇۋېرىدۇ …
بىچارە ناتىۋان قىزنىڭ ئاق كۆڭلى، ساپ قەلبى، غۇبارسىز ئىشەنچىسى ئاخىرى بېرىپ شامۇ سەھەرلەردە، پىنھان تۈنلەردە تۆككەن كۆز ياشلىرىغا، ياش ھاياتىغا زامىن بولدى.
… مۇئەتتەرخان بۇلارنى قانداقمۇ ئۇنتۇيالىسۇن! بالىنىڭ تىرنىقى كېسىلسە ئانىنىڭ يۈرىكى تىلىنىمامدۇ! شۇنداق بۇ مېھـ رىبان ئانىنىڭ يۈرىكى سۆيۈملۈك كىشىلىرىنىڭ قەبرىستانلىقىغا ئايلاندى. مەخەت ئەپەندى، قىزى نۇرئامىنەم ئۇنىڭ قەلب قەبـ

رىستانلىقىغا كۆمۈلدى، ئەڭ دەھشەتلىكى ئۆمۈرلۈك ۋاپادارى مەخەت ئەپەندى راسا قىيناقىقا ئېلىنىۋاتقان چاغلار بولىدى. سەۋر - تاقىتى چېكىگە يەتكەن مۇئەتتەرخان بىر كۈنى «ھەربىي تەشۋىقات ئەترىتى» نىڭ باشلىقى تاشمەمەتنىڭ ئىشخانىسىغا بېسىپ كىردى. ئۇ، قاپىقى يامان قاراۋۇللار، ئىسقلىق تۇرغان قورالللارنىڭ سۈرىدىن قورقۇپ قالمىدى.

— سىز مەخەت ئەپەندىنى نېمە گۇناھى ئۈچۈن شۇنچە قىيناقىقا ئالىسىز؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزلىرىدىن ئۇچقۇنلار چاچرىدى، — بىلىمەن، ئۇنىڭ قىزىنىڭ كۆز يېشىغا چىدىيالماي سىزگە دەپ سالغان بىرنەچچە ئېغىز تىلى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئۆچ ئېلىۋاتىسىز.

— بىز غۇلجىلىقلار كەڭ قورساق، بىلىملىك، مەدەنىيەتلىك خەق، ئاداۋەت دېگەننى بىلمەيمىز، توغرا، مەخەت مېنى: «مۇناپىق، كاززاپ، ئىبلىس، خارۋزار بولۇپ ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ» دەپ تىللىغانىدى، بىراق مەن بىر ئۇبدان ياشاۋاتىمەن، — تاشمەمەت بىردىنلا ئەسەبىيلەشتى، — مەن ساڭا دەپ قوياي، كىمنىڭ خارۋزار بولۇپ ئۆلۈشىنى ئىنقىلاب بەلگىلەيدۇ.

— بۇ گېپىڭىزچە ئۇنى ئۆلتۈرمىگۈچە كۆڭلۈڭ ئەمىن تاپمايدىكەن - دە، — مۇئەتتارخاننىڭ چوڭ كۆزلىرى غەزەپتىن چاچراپ چىقىپ كەتكۈدەك بولدى، — غۇلجىلىق سەندەك قارا نىيەت، ۋىجدانسىز، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمايدىغان بولىدىغان بولسا، شۇ خەق بار كوچىغا قارايدىغان بولسام يۈزۈم قارا بولۇپ كەتسۇن! ...

ئاچچىق تۇتۇۋالغان مۇئەتتەرخان جالاقلاپ تىترەپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ ھەپتىگىچە سۇدىن باشقا نەرسە ئىچمەي يېتىپ قالدى. تاشمەمەت دېگىنىنى قىلدى، ئارىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپلا مەخەت ئەپەندىنىڭ ئۆلۈكىنى ئون ئالتە ياشلىق ئەنزەر يۈدۈپ ئەكەلدى. بۇ چاغدا ئۇ تولۇق ئوتتۇرا

مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ «ئەكسىلئىنقىلابچى» نىڭ پۈشتى بولغاچقا يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇشقا ئىمكان بولمىدى. شۇڭا ياغاچ-چىلىققا شاگىرت كىردى، ئۇستىسى قازا قىلغاندىن كېيىن بىر ئاشپەز ئۇستامغا يېلىنىپ ھۈنەر ئۆگەندى.

مەخەت ئەپەندى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئائىلە-سىگە ئاسايىشلىق بولمىدى. «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قار-شى تۇرۇش» چوڭقۇرلىشىپ ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا زەربە بې-رىش، قېزىپ چىقىرىش ھەرىكىتى يېزا، كەنت، كىچىك ئەترەت-لەرگىچە، شەھەرلەردە مەھەللە، ئاھالە كومىتېتلارغىچە كېڭە-يىپ شىددەتلىك قۇيۇنغا ئايلاندى. تاشمەمەتنىڭ ئىچكى جەھەت-تىن ئىس قويۇپ بېرىشى بىلەن ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ ئايالى مۇئەتتەرخان بىلەن ئوغۇللىرى ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەر بىرقانچە قېتىم تارتىپ چىقىرىلىپ كۈرەشكە تارتىلدى، كوچىدا سازايى قىلىندى. ئۇلارنىڭ سىرت بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈش ئۈچۈن ئىشىكىگە: «ئەكسىلئىنقىلابچى، سىنىپىي دۈشمەن قارا ئۇۋىسى» دەپ يېزىلغان تاختا ئېسىلدى.

بىر كۈنى ئەنزەر، ئانىسى ھەم ئون ئالتە ياشلىق ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە مۇنداق دېدى:

— ئانا، بىز قەشقەردىن كېتەيلى، ئاشۇ لەنىتى «ئەكسىل-ئىنقىلابچى» دېگەن قالپاق بار ئىكەن، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق، ھەرگىز چىرىغىمىز ئۆرە كۆيمەيدۇ.

— نەگە كېتىمىز، بالام؟

— غۇلجىغا، ئۇ يەردە ھۈنەرۋەن ئاز ئىكەن، مەن سىلىنى گۈلدەك بېقىپ كېتەلەيمەن.

— غۇلجىغا؟! — مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا چىرايى ئۆزگە-دى، — يەنە شۇ غۇلجىغىما، ئاشۇ خەقنى كۆرەر كۆزۈم يوق، بالام.

— جېنىم ئانا، ھەممە يۇرتتا ئەسكىمۇ بار، ياخشىمۇ بار.

ئويلاپ كۆرسىلە، سىلىنىڭ يۇزلىرىگە قارا سۇۋاپ كۇرەش قىلـ-
غان، رەھىم - شەپقەت قىلماي ئۇرغان ئەر - خوتۇنلارمۇ قەشـ-
قەرلىققۇ.

— راست، ئانا، ئاكام توغرا دەيدۇ، — كۇرەش مەيدانىدا
كۆپ تاياق يەپ كەتكەن ئابدۇسەمەت دەرھاللا ئاكىسىنىڭ تەرىپىد-
نى ئالدى، — ئىشىكىمىزگە ئېسىلغان ئاشۇ تاختاي بار ئىكەن،
كۇرەش سەھنىسىدىن چۈشەلمەيمىز. ئۇلار تېخى سىزنى …

— ھە، ئۇلار مېنى يەنە نېمە قىلماقچىكەن؟ — كۇرەش،
پىپەنىنىڭ ۋەھشىيتىدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتارخان چۆچۈپ
سورىدى، — دېگىنە قېنى، ئادەمنى رەللە قىلماي.

— ئۇلار… ئۇلار… سىلىنى «قوتۇر ئېشەككە تەتۈر مىندۈ-
رۈپ، ئەسكى داسنى چالدۇرۇپ سازايى قىلساق بۇ خوتۇننىڭ
ھەيۋىسى چۈشىدۇ» دەيدۇ.

— نېمە، نەدىن ئاڭلىدىڭ؟

— ئاكتىپلارنىڭ ئىشخانىسى ئىشىكى ئالدىدا.

— ئانا، ئارىسالدى بولمىسىلا، — دېدى ئەنزەر
جىددىيلىشىپ.

— كېتىمىز دەپلا كەتكىلى بولامدۇ، بالىلىرىم، — قوتۇر
ئېشەكنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان مۇئەتتەرخان يۇمشاپ قالغانىدى، —
يۇرتتىن يىراقتا كېتىش ئاسان دەپ ئويلامسىلەر، ئاڭلىسام غۇلجا
دېگەن يەرگە ئۆتكۈزمەيمىش.

— مەن بۇنىڭ يولىنى قىلىپ قويدۇم، — ئەنزەر پەس
ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى:

ئەنزەرنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكىچە
بىر پارتىدا ئولتۇرۇپ ئوقۇغان نۇرمۇھەممەت دەيدىغان جانجىگەر
ئاغىنىسى بار ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى ئىلاخۇن دوپپا - تۇماق
بازىرىدا يازدا دوپپىچىلىق، قىشتا تۇماقچىلىق قىلاتتى.
1963 - يىلى غۇلجىلىق شەمشىدىن دەيدىغان شوپۇر بالا قەشقەر-

گە يۈك تارتىش جەريانىدا ئېلاخۇن تۇماقچىنىڭ قىزى مۇبارەكخان بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى. كۆنلىرىنى غورىگىل ئۆتكۈزۈۋاتقان ئېلاخۇن تۇماقچى «نىكاھ غايىب» دېگەن ئەقىدە بويىچە چىرايلىق توي قىلىپ قىزىنى غۇلجىغا يولغا سېلىپ قويىدى. شۇنىڭدىن بېرى شەمشىدىن ھەر قېتىم كەلگىنىدە مۇبارەكنى ئەكېلىپ، نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملار بىلەن قېيناتا ـ قېينانىسىنى يوقلاپ تۇراتتى.

— تووۋا قىلدىم خۇدايىم، مۇنداقمۇ غۇلجىلىقلار بارئىكەن — ھە؟ — مۇئەتتارخان ياقىسىنى تۇتتى، — ئاۋۇ تاشمەمەت دېگەن شاۋۇچى نەدىن تۆرىلىپ قالغان بولغىيتتى.

— ئۇنداق گۇيلار، — دېدى ئابدۇسەمەت، — ھەممە يەردىن تېپىلىدۇ، ئانا.

— ئۇلۇشكۇن ئاغىنەم نۇرمۇھەممەت بىلەن كۆرۈشكىلى ئۆيىگە بارغانىدىم، — ئەنزەر سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — شەمشىدىن قەشقەرگە ئاق ئوغۇت يۆتكەش سەۋەبىدىن يالغۇز كېلىپ قاپتۇ. ئۇ، ئائىلىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن كۇلپەتنى ئاڭلاپ: «سىلەر سىياسەت ئايدىڭلاشقىچە بىرنەچچە يىل قەشقەردىن ئايرىلىپ بىر يەرگە كەتمىسەڭلار، بۇ ئىنقىلاب سىلەرگە كۈن كۆرسەتمەيدۇ» دەپ ئېيتتى، شۇڭا ئېلاخۇنكام بىلەن نۇرمۇھەممەت ئۇنىڭغا غۇلجىغا ئەكېتىشنى ئېيتقانىدى. ئۇ: «چاتاق يوق، قېينانامغا قىزىنى كۆرسەتكىلى ئەكېتىۋاتىمەن، بۇلار بولسا ئايالىمنىڭ ئىنىلىرى» دەيمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە تەكشۈرۈش ئورنىدا مېنىڭ ئاغىنىلىرىم بار، دەيدۇ.

— ئانا، شۇنداق قىلايلى، — دېدى ئابدۇسەمەت يېلىنىپ، — بۇ يەردە دەككە ـ دۈككىدە ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتمايلى.

— شەمشىدىنكامنىڭ دېيىشىچە، غۇلجىدىكى قارادۆڭ، توپا ـ دەڭلەردە قەشقەرلىكلەر ئولتۇراقلاشقان مەھەللىلەر ئىنتايىن كۆپ ئىكەن، — دېدى ئەنزەر ئىشەنچ بىلەن.

— ئۇ شوپۇر قاچان ماڭىدىكەن؟ — مۇئەتتارخان قايىل بولۇپ قالغانىدى.

— قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە يۆتكەيدىغان يۈك بار ئىكەن. شۇ ھەل بولغان ھامان ماڭىدىغان ئوخشايدۇ، — ئەنزەر ئىشنى خېلىلا پۇختا قىلغاندەك قىلاتتى، — بەلكىم ئىككى - ئۈچ كۈن كېتەر.

— بوپتۇ، بالام، — كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا تۇپراققا كۆزى قىيمىغان مۇئەتتەرخان يىغلىدى، — قارا كۈنلەر ئۈچۈن يىغىپ قويغان ئازراق پۇلمۇ بار، ئالتۇن زىبۇزىننەتلىرىمنى ساتسام، ئۇ يەردە ئۆي - ماكانلىق بولۇپ قالارمىز، ھەممە يەر خۇدانىڭ زېمىنى.

... يۈرەك زېدىسى بولۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان ئانا قاراكۆزلەرنى ئەسلەپ ياش تۆكۈپ ئولتۇرغان مۇشۇ پەيتتە، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم بەيتۇللا ئالدىدىكى بىر ئاشپۇزۇلدا پېتىرمانتا يەپ ئولتۇراتتى. ئۇلار ئۈجمە تاختىيى بېسىلغان تاشقا ھارۋىسىنى كۆرۈنگۈدەك يەرگە قويۇپ قويغانىدى.

— ئەنزەر، مەن تويۇپ قالدىم، بەك شورپىلىق-كەن، — دېدى گۈلبانۇم تەخسىسىنى نېرى ئىتتىرىپ.

— ئازلا قاپتۇغۇ، غەيرەت قىلىڭ، — ئەنزەر قىزنىڭ مايلىشىپ كەتكەن قوللىرىغا قارىدى، — بۇ ئاشپۇزۇلنىڭ مانتىسىنىڭ داڭقى بار، مەن پات - پاتلا ئانامغا ئالغاچ كېتىمەن.

ئۇلار سۆزلىشىپ تۇرۇشىغا ئاشخانىغا بىر جۇلدۇر كېيىن دىۋانە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆڭۈپ رەڭگىنى يوقاتقان مايسارەڭ چاپىنىنىڭ قولتۇق، يەڭلىرى يىرتىلغان بولۇپ ئىسلىشىپ قارىدىغان مازلار ساڭگىلىشىپ تۇراتتى. چاپىنىنىڭ ئىككىلا پېشىدا ماۋزېدۇڭنىڭ ھەرخىل ئىزناكلىرى، قەلەي تۈگمە، قۇتا ئېغىزلىرى، سۇلياۋ گۈللەر شالدىرلاپ ئېسىلىپ تۇراتتى، چىگىشلىشىپ كەتكەن قىزغۇچ بۇژغۇر ساقاللىرى كىر بويۇنلىرىنى،

قوتۇر باسقان ئىگەك ـ يۈزلىرىنى بىسىۋالغان بولۇپ سەرسان كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ سەۋدايى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالماق تەس ئەمەس ئىدى. ئۇ تاماق جوزىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى يولىدا قېتىپ تۇردى ـ دە، ئوڭ قولىنى شارتلا كۆتۈردى:

— ئالدىغا بۇرۇل، ئالغا قاراپ ئاتاكا، ھۇررا! ...، — سارالىڭ جوزىلارنى قۇيۇندەك ئايلىنىپ يەنە ئورنىغا كېلىپ تۇردى، — گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ياخشى ئەسكەر ئەمەس! ...

— چىقىپ كەت خۇمسى، بۇ سېنىڭ ئۇرۇش مەيدانىڭ ئەمەس، — ۋارقىرىدى ئاش توشۇپ، جوزا سۈرتۈپ يۈرگەن بالا، دەسمال بىلەن ئۇنىڭ گەجگىسىگە ئۇرۇپ، — مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئۇرۇش ئاپام بىلەن دادامنىڭ بېشىنى يېگەن، ۋۇ شۇملۇقنى تىلەيدىغان نىجىس.

سەۋدايى سارالىڭ يۈز ـ بويۇنلىرىغا شاپىلداپ تېگىۋاتقان دەسمالغا پەرۋا قىلماي يەنە قېتىپ تۇراتتى.

— قېنى ئۇرۇشتا ئوردېن ـ مېدالالار بىلەن شان ـ شۆھرەت قازانغان گېنېرالغا سەدىقە ـ پېتىر ئاتا قىلىڭلار ...

بايا سارالىڭ كىرگەندىلا چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئەنزەر، گۈلبانۇمنىڭ ئالدىدىكى ئاشقان مانتا بىلەن ئۆزىنىڭ تەخسىسىدىكى بىرنەچچە مانتىنى قوشۇپ ئۇنىڭ سۇلياۋ خالتىسىغا تۆكۈپ بەردى.

— ياخشى، مانا بۇ ئەسكەرنى پەيجاڭلىققا كۆتۈردۇم، — سارالىڭ قاسماق قوللىرىنى ئەنزەرنىڭ مۈرىسىگە قويغانىدى، ئۇ ئاستا چۇشۇرۇۋەتتى، ئاڭغىچە ئاشپەز ئۇستام بىلەن بىرنەچچە مۇلازىملار سارائىنى ئىتتىرىپ سىرتقا چىقىرىۋەتتى. بىراق ئۇنىڭ:

— خەپ ئەكسىلئىنقىلابچىلار، قىزىم ساباھەت سەنلەرنىڭ ئەدىپىڭلارنى بېرىدۇ، — دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئاشپەز،

مۇلازىمەتچى، خېرىدارلارنىڭ ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كې-
تىشتى.

— يۇرۇڭ، كېتەيلى، — دېدى ئەنزەر روھسىز ھالدا.

— ۋۇي نېمە بولدىڭىز، چىرايىڭىز بىر قىسملا بولۇپ كېتىپتۇغۇ، — سورىدى گۈلبانۇم.

ئەنزەر جاۋاب بەرمەيلا گۈلبانۇمنى باشلاپ چىقتى - دە، ھارۋىنى ئىتتىرىپ كېتىشتى. ئۇنى بۇنداق ھالەتتە كۆرمىگەن گۈلبانۇم ھەيرانلىق ئىچىدە جىمجىت ماڭدى. ئۇلار خېلى بىر يەرلەرگىچە ئۈن - تىنسىز مېڭىپ بېدە بازىرىدىن ئۆتكەندىلا، ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرۈپ گۈلبانۇمغا قارىدى:

— گۈلبانۇم، سىز ئىككىمىزنىڭ ئىشى توغرۇلۇق قانداق ئويغا كېلىۋاتىسىز؟ — ئانىسىنىڭ بايىقى سىرلىق ھەرىكەتلىرى-دىن ۋەھىمىگە چۈشكەن ئەنزەر بەكمۇ روھسىز ئىدى.

— مەن بۇگۈن كېچە ئاپامغا ئېيتايمىكىن دەيمەن، — ئۆمىدىنىڭ يوقلۇقىدىن كۆڭلى ئەلەمزادە بولغان گۈلبانۇم ئېغىر خۇرسىندى، — بەربىر بىر كۈنى ئاشكارىلىنىدىغان گەپ.

— ھازىرچە ئېغىز ئاچماڭ.

— نېمىشقا؟

— مەن ئىشىمنى تۈگىتىپ كەتكەندىن كېيىن بولسۇن، نېمىشقا دېسىڭىز، مەن بار چاغدا ھويلىڭىزدا بىرەر كۆڭۈلسىز-لىكنىڭ تۇغۇلۇشىنى خالىمايمەن. كۆز ياشلىرىڭىزنى كۆرگۈم يوق.

— ماقۇل، ئەمىسە سىزچۇ؟

— كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇگۈن ئانام سىز توغرۇلۇق گەپ ئاچىدۇ. مەنمۇ بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۈم.

— نېمە، ئاپىڭىز ئۇنىماسمۇ؟ گېپىڭىزنىڭ ئۇرامى شۇنداق چىقىۋاتىدىغۇ.

— مەن ئۇنداق دېمىدىمغۇ، لېكىن ئانامنىڭ قورسىقىغا كىرىپ چىقسام، قەشقەرلىك قىزلاردىن ئېلىپ بەرگۈسى بار.

— مۇنداق دەڭ.

نامازدىگەر ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، تاختاي بېسىلغان هار-ۋىنى لەمپە ئاستىغا قويۇپ قويغاندىن كېيىن ئەنزەر ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ ماڭدى. گۈلبانۇم ئۇنى ئۇزىتىپ چوڭ كوچىغا بىللە چىقتى. ئۇلار بىر - بىرىگە تىكىلىپ ئۇزاق قارىشىپ تۇرۇشتى.

— گۈلبانۇم، بېشىمغا بالا تېغى ياغسمۇ، جېنىم تېنىمدىلا بولىدىكەن، مەن سىزدىن ئايرىلمايمەن.

— ۋاپا - ئەهدىم يۈرىكىمنىڭ قات - قاتلىرىدا، ئۇنى هېچكىم چىقىرىۋېتەلمەيدۇ. بۇ مېنىڭ قەسىمىم!

تالاغا قارىغان دېرىزىدىن گۈلسۇمخاننىڭ قەهر - غەزەپ بىلەن ۋارقىرىغان دەهشەتلىك ئاۋازى ئاڭلاندى:

— گۈلبانۇم! !...

ئىككى دەردمەن چۆچۈپ كەتتىيۇ، ئاندىن بىر هازا تېڭىر-قاپ قېلىشتى...

5

مېهمانخانىنىڭ گىلەم سېلىنغان سۇپىسىدا ئانا - بالا روبىرو ئولتۇرۇشاتتى. مۇئەتتارخانىنىڭ كۆزلىرى چەكچەيگەن، هاسى-راشتىن بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېڭەيگەن، چىرايلىق قاشلىرى تۈ-رۈلگەن بولسا، ئەنزەر گىلەم گۈللىرىگە باققىنىچە ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق تىركىشىۋاتقىنىغا ئىك-كى سائەتتەك بولدى. ئابدۇسەمەت بىلەن ساباهەت بەلكىم شېرىن ئۇيقۇغا غەرق بولغان بولسا كېرەك. مۇئەتتارخانىنىڭ دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىدى. ئۇ: «تاشمەمەتنىڭ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ياش تۆككىنىچە قىلغان قەسەم، ئەهدە - ۋاپالىرىنى ئىككى يىل بولماي ئۇنتۇپ، سوتتا نۇرئامىنەمگە كەلتۈرگەن هاقارەتلىرى، قىزنىڭ ئازابىغا چىدىمىغان مەخەت ئەپەندىنىڭ ئىككى ئېغىز گەپ

قىلىپ قويغىنىغا تۆت يىل ئاداۋەت ساقلاپ، «بىر گە زەربە بې-
رىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش» ھەرىكىتىدە ئۆچ ئېلىپ جېنىغا
زامىن بولغانلىقى ...» قاتارلىقلارنى يۇم - يۇم ياش تۆككەن
هالدا سۆزلەپ ئۆتتى. ئوغلىنىڭ كۆزلىرىدىن تامچىۋاتقان قەتىر-
لەرنى كۆرگەن مۇئەتتارخان بىرئاز بوشىشىپ پەسكارىغا چۈشتى.

— داداڭ بىلەن ئاچاڭنىڭ قاتىلى تاشمەمەت ئىكەنلىكىنى
بىلەمسەن، يوق؟

— بىلىمەن.

— ھەببەللى، مانا ئاشۇ قاتىل غۇلجىلىق، يەنە كېلىپ
ھەربىي دېگىنە. تەربىيە كۆرگەن ھەربىي شۇنداق شۇملۇقنى
قىلغان يەردە، باشقىلىرىدىن گەپ ئاچقىلى بولامدا؟

— جېنىم ئانا، گۈلبانۇم ئوخشىمايدۇ.

— نېمىشقا ئوخشىمايدىكەن - ھە؟ — مۇئەتتارخاننىڭ غەز-
پىي يەنە ئۆرلىدى، — ھەممىسى ئىلى دەرياسىنىڭ سۈيىنى
ئىچكەن، تۇزىنى يېگەن، ھاۋاسىدىن نەپەسلەنگەن، بۇ گەپچە
گۈلبانۇم دېگەن ئالۋاستىدىن كېچەلمەيسەن، شۇنداقمۇ؟

— كېچەلمەيمەن، — ئەنزەر تولىمۇ ئاستا شىۋىرلىغان
بولسىمۇ، مۇئەتتارخان ئېنىق ئاڭلىدى.

— يوقال سۈيدۈك پۇراپ قالغان ئېشەك، سېنى كۆرەر
كۆزۈم يوق!

ئەنزەر ئەتىسى ئىشقا كەتتى. ئۇ جىددىي تۇتۇش قىلىپ
تاماق شىرەسىنىڭ يۇمىلاق مەنزىسگە رەندە سېلىپ سىلىقلاۋات-
قاندا، گۈلبانۇم ئەتكەنچاي بىلەن نان كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇ،
ئەنزەرنىڭ ئىششىپ قالغان قاپاقلىرىغا، قىزارغان كۆزلىرىگە
قاراپ، ئۇنىڭ كېچىچە كىرپىك قاقماي چىققانلىقىنى
سەزدى.

— قانداقراق ئەھۋالىڭىز؟ — گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەينەك
ئۈستىدىكى سىمابتەك تىترەپ تۇراتتى.

— ياخشى، — ئەنزەر سۇسلا جاۋاب بەردى، گۇلبانۇمنىڭ «قانداق ئەھۋالىڭىز» دېگىنى «ئىشلىرىڭىز قانداقراق بولدى» دەپ سورىغىنى ئىدى. ئەنزەرنىڭ كۆڭلىدە بىرنەچچە كۈن تىر-كىشىپ چۈشەندۈرسەم، ئانام ئەھياغا كېلىپ قالار دېگەن خام تەمە بولغاچقا، ئانىسى بىلەن بولغان ئاخشامقى سۆھبەتنى دېگۈسى كەلمىدى. قىسقىسى گۇلبانۇمنىڭ يۈرىكىگە يېڭنە سانجىپ، دىلىنى خىرە قىلىشنى خالىمىدى.
— ئاخشام ئۆيگە مېھمان كېلىپ قېلىپ سۆزلىشەلمىدىم.
— ئەمىسە كۆزلىرىڭىز چۇ؟
— سىزنى خىيال قىلىپ، زادىلا ئۇخلىيالمىدىم.
گۇلبانۇم ھۇپپىدە قىزاردى.
— مېنىڭ ئاپامۇ ماڭا ماي تارتىپ گەپ قىلماي يۈرىدۇ. ۋاي خۇدايىم كونىلارنىڭ كاللىسى نېمانداق قاتمالدۇر.
— گۇلبانۇم، سەۋر قىلىڭ، ئۇلارنىڭ كاللىسىدىكى بۇ قاتماللىق ھاياتىدىكى پاجىئە ۋە ئازاب - ئوقۇبەتلەرنىڭ قالدۇرغان تامغىسى. ئاسان ئۇنتۇپ كېتەلمەيدۇ، — ئەنزەر ئىشىنى داۋام ئەتكەچ سۆزلىمەكتە ئىدى، — ئويلاپ كۆرۈڭ، سىزنىڭ ئاپىڭىزمۇ، مېنىڭ ئانامۇ ئوخشاشلا ئوتتۇز تۆت - ئوتتۇز بەش يېشىدا تۇل قالغان. «ئايال كىشى دېگەن بىرەر ئەرنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلغىنىدا ئۇلارنىڭ يۈرىكى پۈتۈن، كۆڭلى توق بولىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمەن. شۇڭا كونىلار تۇل خوتۇن ئوتى ئۆچكەن ئوچاق دەپ بىكار ئېيتمىغان. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك ئۇلارنى، ئەنە شۇنداق بەختتىن مەھ-رۇم قىلغانلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمايدۇ ھەم كەچۈرەلمەيدۇ.
ئەنزەر شۇ كۈنى كېچىدە ئانىسى بىلەن سۆھبەتلىشىپ يەنىلا كۆڭلى تىنغۇدەك جاۋاب ئېلىش ئەمەس، بەلكى ئۈمىدلىرى كۆ-پۈككە ئايلاندى. ئۇ، ئەتىگەندە ئىشقا كېتىپ تاماق شىرەسىنى پۈتتۈردى - دە، قايتماقچى بولدى. گۇلبانۇم ھۇنەر ھەققى تەڭ-

لىگەنىدى. ئۇ «يېنىڭىزغا سېلىپ قويۇڭ، لازىم بولغاندا ئىشلە-
تەرمىز» دەپلا ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ چوڭ يولغا چىقتى.
— ئەنزەر، ئەمدى بىز قانداق كۆرۈشەرمىز؟ — دېدى قىز
ئۈمىدسىز هالدا، — مېنى ئىزدەپ كەلسىڭىز يولنىڭ چېتىدىكى
بوتكىنىڭ ئارقىسىدا ساقلاڭ، لېكىن ۋېلىسىپىتىڭىزنى بوتكى-
نىڭ ئالدىغا قويۇڭ، مەن ئۇنىڭدىن سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى
بىلەلەيمەن.
— بولىدۇ، ئەڭ ياخشىسى، مەن ماشىنىچىخانىغا باراي.
— بەك ياخشى بولدى.
ئەنزەر ۋېلىسىپىتنى مىنىپ يۈرۈپ كەتتى. گۈلبانۇم بولسا
بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ئۈنسىز يىغلىۋەتتى. يولنىڭ يىراق
ئىزناسىدا غايىب بولغان سىيماغا تەلمۈرۈپ تۇرغان گۈلبانۇمنىڭ
يۈزلىرىدىن ئارقا ـ ئارقىدىن قوغلىشىپ چۈشۈۋاتقان ياشلار
ئېڭەكلىرىدىن تامچىلىماقتا ئىدى.
گۈلبانۇمنىڭ هەسرەتلىك مەسۇم چىرايى كۆز ئالدىدىن زا-
دىلا كەتمىگەن ئەنزەر ۋېلىسىپىتنىڭ پېدالىنى زەرب بىلەن ئايلان-
دۇرۇپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ قاراڭغۇ كۆڭلىنى خۇددى
پارقىراق قوڭغۇزدەك كىچىككىنە بىر نۇر يورۇتۇپ ئۆتكەنىدى.
بۇ بولسىمۇ ئوبلاستتىن ئۇيۇشتۇرغان ئاھالە كومىتېت جۇرېنلى-
رىنى تەربىيىلەش كۇرسىغا قاتنىشىش ئۈچۈن چۆچەككە كەتكەن
نېغمەت ئاكا بولۇپ، ئۇ قارادۆڭ ئاھالە كومىتېتىنىڭ جۇرېنى
ئىدى. ئۇ قىرىق سەككىز ياشلاردا بولۇپ، مۇئەتتارخاندىن ئۈچ
ياش ئەتراپىدا چوڭ بولسىمۇ، ئانىسى ئۇنى قەۋەتلا هۆرمەتلەيت-
تى. ئۇلار دەسلەپتە قەشقەردىن كېلىپ شەخسلەرنىڭ ئۆيىدە
ئىجارە ئولتۇرۇۋاتقان چېغىدا نېغمەت ئاكا هازىرقى قورۇنى
قەرزگە بوغۇلغان بىر قىمارۋازدىن ئەرزانلا ئېلىپ بەرگەنىدى.
كېيىن ئۆيلەرنى قايتىدىن سېلىش ئىشلىرىدا خۇمداندىكى ئاغىنى-
لىرى ئارقىلىق بىرتال خىشنى ئىككى ـ ئۈچ تىيىن ئەرزان

ئېلىپ بېرىشتىن سىرت، ئۆزلۈگەن ئىمارەتلەرنىڭ خىشلىرىنى بىكارغا يىغىۋېلىشنى سۆزلىشىپ بەردى. ئەنزەر، ئابدۇسەمەت، ساباھەتلەر بىرنەچچە كۈننىڭ ئىچىدىلا خىشلارنى تاغدەك دۆۋىلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ياغاچ ـ تاشلارغا پۇلنى تېجەپ قالدى. ھەتتا مەھەللىدىكى باللارنى يىغىپ: «بۇ قېتىم ئەمگەك ئىدارىسىدىن سان كەلسە سىلەرنى ئىشقا تونۇشتۇرۇپ بېرىمەن» دېيىش ئارقىلىق ئۆينىڭ تامچىلىق، سۇۋاقچىلىق ئىشلىرىغا ياردەملەشتۈردى. مۇئەتتارخان ئۇلارغا پەقەت چۇشلۈك تامىقىنى ئوبدان قىلىپ بېرىپ، كەچتە ھاردۇق ئېشى ئېتىپ ئۇزىتاتتى. نېغمەت ئاكىنى ماختىمايدىغان ئادەم يوق ئىدى. ئۇ ھەممىگە يېتىشلىك بولۇپ، قىش ـ قىرو، يامغۇر ـ يېشىنلىق كۈنلەردە ئاھالە كومىتېتىدىكى ئەر ـ ئايال كادىرلارنى باشلاپ قارىغۇچىسى يوق، ئاجىز، مېيىپ، نامرات ئائىلىلەرنى يوقلايتتى، كەم ـ كۇسىلىرىنى قىلىپ بېرەتتى. يۇقىرىدىن ياردەم پۇلى چۈشكەن ھامان ئوتۇن، كۆمۈر، مەش، كىگىز ـ كېچەكلەر بىلەن ئۇلارنى خۇشال قىلاتتى. بىراق بۇنداق ياخشى ئادەملەرنىڭ تەلىيى تەتۈر كېلەمدۇ، نېمە، بۇلتۇر ئايالى «قىلتاماق» كېسىلى بىلەن قازا قىلدى. ئۇنىڭ چوڭ قىزى ئاقسۇغا، كىچىك قىزى «ھاجى بولۇس» مەھەللىسىگە ياتلىق بولۇپ كەتكەچكە، ئۇنى پات ـ پات يوقلاپ كېلەلمەيتتى. شۇڭا ئۇ تەنھالىق دەردىنى ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بولسا كېرەك كۈنلىرىنى خىزمەت بىلەنلا ئۆتكۈزەتتى. نېغمەت ئاكا ئېگىز، گەۋدىلىك ئادەم بولۇپ، بۇغداي ئۆڭ چىرايىغا كاپكازچە قىسقا بۇرۇتى يارىشىپ، ئۇنى ئون ياش ياشارتىۋەتكەنىدى. ئۇ خۇش چاقچاق، تۈز كۆڭۈل، مەردلىكى بىلەن پەرقلىنىپ تۇراتتى.

— ھاي مۇئەتتارخان، مۇنۇ سورتلۇق ئۈزۈملەرنىڭ كۆتىكى. باللار نەق مەشەگە يېرىم مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ئورەك كولىسۇن. مەن ئۈزۈم كۆمۈپ بېرىمەن.

— هاي مۇئەتتارخان، ھۆسن تۈزەپ قىز بالىغىلا ئوخشاپ قاپسىز. ھا... ھا... ھا... بالىلار كونا دەڭگە بېرىپ يىگىرمە تال چەڭزە بار ئەكېلىۋالسۇن، بىر سەھەرالىقتىن ئەرزانلا ئېلىۋالدىم ... باراڭسىز تال ئەرسىز چوكانغا ئوخشايدۇ جۇمۇڭ. ئۇنداق دېسەم سىزگە دەز كېتىپ يۈرمىسۇن يەنە.

«مۇشۇ كۈنلەردە نېغمەت ئاكام بولسىچۇ، كاشكى، — ئويلىدى ئەنزەر ئۆي ئالدىغا كەلگەندە، — ئانام ئۇنىڭ گېپىنى يىرالمايتتى.»

كۆڭلىدە كىچىككىنە ئۈمىد چىرىغى يېنىپ تۇرغان ئەنزەر كەچلىك تاماقتىن كېيىن «ئۆزلىرىگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى» دەپ ئانىسىنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى.

ئەنزەر گېپىنى نەدىن باشلاشنى، نېمە دېيىشنى كۆڭلىگە پۈكۈۋالدى. ئۇ ھەرقانداق يۈرتتا ياخشى ـ يامانىنىڭ بولىدىغانلىقى ھەققىدە سۆزنى يىراقلاردىن ئايلاندۇرۇپ، ئۆزلىرىنى پۇل خەجلەتمەي قەشقەردىن يۆتكەپ كەلگەن شەمشىدىنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنى ماختىدى. ئاندىن ئۆز مەھەللىسىدىكى غۇلجىلىق قوشنىلىرى بىلەن ياخشى ئۆتنۇۋاتقانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ، نېغمەت جۇرېنىنىڭ ئىسمىنى چىقىرىش بىلەن مۇئەتتارخانىنىڭ يۈزى قەشقەر ئانىرىدەك قىزىرىپ كەتتى.

— جېنىم ئانا، ئۆزلىرىمۇ «ئەگەر نېغمەت بولمىسا بۇنچىلىك روزغارغا، خاتىرجەملىك كۈنلەرگە ئېرىشىشىمىز تەس ئىدى» دەيتتىلىغۇ، بولۇپمۇ نوپۇس، ئاشلىق رەسمىيەتلىرىمىزنى ھەل قىلىشقا ئاشۇ ئادەم قانچىلىك جاپا تارتمىدى.

— نېغمەت دېگەنىنىڭ ئەسلىي تېگى يەكەنلىك ئىكەن، — نېغمەتنىڭ گېپى چىقىش بىلەن گەپتە تۇتۇلۇپ قالغان مۇئەتتارخان قەستەن تەتۈرلۈك قىلدى.

— ئانا، ئۇ دېگەن غۇلجىلىق تارانچى ئەۋلادى تۇرسا.

— نېمە سەن ئۇنىڭ بۆشۈكىنى تەۋرىتىپ بەرگەندەك گەپ

قىلىسەنغۇ.

— ئۆتكەن ئەتىيازدا ھويلىمىزغا بىر تۈپ گىلاس كۆچىتى تىكىپ بەرگەندە، سىلى: «تارانچى، تارانچى دېسە ئايدىن چۈشـ. كەن ئادەممىكىن دېسەم ناھايىتى شۇ ‹بۇغدايچى› دېگەن گەپ ئىكەنغۇ» دېۋىدىلە، ئۇ: «توغرا دەيسىز، تارانچى دېگەن ئۈچ خىل بولىدۇ. بىرى، غۇلجىنىڭ ئەسلىي يەرلىك تارانچىلىرى، يەنە بىرى، چېلەك تارانچىلىرى، ئۈچىنچىسى بولسا، نوزۇگۇم ۋاقتىدا قەشقەر، يەكەنلەردىن يۆتكىگەن جەنۇبىي شىنجاڭ تاراذ. چىلىرى. مانا مەن چېلەك تارانچىلىرىنىڭ پۇشتى بولىمەن» دېمىدىمۇ.

— نېمىلا دېگەنبىلەن غۇلجىلىق ئەمەس ـ دە، — ئەنزەرنىڭ سۆزلىرىدىن ئوسال ھالغا چۈشۈپ قالغان مۇئەتتارخان يەنە تەتۈرلۈك قىلدى، — ۋۇي گەپ قىلمىسام تېنەپ قالغان ۋىتىلداقتەك سايراپلا كەتتىڭا. جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا دەپ ماڭا ئېزىپ ئىچۈرۈپ، يەنە شۇ گۈلبانۇم دېگەن شەپشەكنىڭ گېپىنى قىلماقچىمۇ سەن؟ خام خىيال قىلما، مەن ئاللىبۇرۇن «غۇلجىلىق بار كوچىغا قارىسام يۈزۈم قارا بولسۇن» دەپ قەسەم قىلغان.

— ئانا، گۈلبانۇم ئۇ …

— بولدى بەس، — مۇئەتتارخان شاپپىدە ئورنىدىن تۇردى، — ئەگەر ئاشۇ رەسۋانى ئالىمەن دەپ تۇرۇۋالساڭ. مانا مۇشۇ تۇرقىدا تەرىتىم بىلەن تۇرۇپتىمەن، بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس. مەن ئەتىدىن باشلاپ سېنىڭ بېشىڭنى ئوڭلاشنىڭ كويىغا كىرىمىسەم بولمىدى.

ئەنزەر: «بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دېگەن ئېغىر بازغان ئاستىدا ئېزىلىپ ئولتۇرۇپ كەتتى. بۇ ئەلۋەتتە ئىسلام ئەخلاقى مىزانىدا سەل قاراشقا تېگىشلىك ئادەتتىكى سۆز ئەمەس ئىدى. ئانىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ھەممىگە

ئايان! ئۇ پەرزەنتىنى توققۇز ئاي توققۇز كۈن ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تەۋەللۇت قىلىدۇ. شۇڭا دانالار: «ئانىنىڭ سوغۇق بۆشۈكنى قۇچاقلاپ، بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتى ئۈچۈن، پەرزەنت ئۇنى ھاپاش قىلىپ مەككىگە يەتتە قېتىم ئاپارماق كېرەك» دەپ بىز ئەۋلادلارغا بېشارەت بەرگەن، ھەتتا رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە: «ئانا ياتقان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە بىسو-راق چىقىش جايىز ئەمەس، بۇ مۇقەررەركى ئانىنىڭ بېشىغا دەسسىگەنلىك بىلەن باراۋەردۇر» دېيىلگەنىكەن.

ئەنزەر ئۈچ كۈندەك ھېچ يەرگە بارماي، پۈرسەت تاپسىلا ئانىسى بىلەن سۆزلەشتى. ئۇنىڭ گۈلبانۇمغا خۇش خەۋەر يەتكۈ-زۈش ئۈمىدى بار ئىدى. بىراق مۇئەتتارخان تاش چىشلەپ تۇرۇ-ۋالدى. ئۇ: «بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دېگەن سۆزىدىن ھەرگىز يانمىدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئانىنىڭ بۇ بىر ئېغىز سۆزى مۇسۇلمان پاك ئېتىقادى بىلەن دىلىنى يورۇتۇپ، دىيانەت بىلەن كېلىۋاتقان ئەنزەر ئۈچۈن مىڭ پاتمان ئومۇتتەك زەربە بولدى. بىراق ئۇ گۈلبانۇمدىن ھەرگىز كېچەلمەيتتى. قايسىدۇر بىر دانا: «ھەرقانداق ئادەمنىڭ روھىد-دا: ئاتا ـ ئانىغا، ئېتىقادقا، غايىگە، يېقىن دوستىغا ۋە مۇھەب-بەتكە بولغان ھېسسىيات تۈۋرۈكلىرى بولىدۇ...» دېگەنىكەن. ئەلۋەتتە ئاتا ـ ئانىغا بولغان مۇھەببەت قانداشلىققا تالىق مۇھەب-بەتتۇر. ئېتىقادقا بولغىنى ئاللاغا سېغىنىش مۇھەببىتىدۇر. غايىگە بولغىنى ئىقبال ـ ئارزۇلىرىغا يېتىش يولىدىكى مۇھەببەت-لىكى مۇقەررەر. يېقىن دوستىغا بولغان مۇھەببىتى بولسا مېھىر ـ شەپقەت، سەمىمىي ـ سادىقلىققا تالىق مۇھەببەتلىكى ئېنىق. ئەمدى مۇھەببەتكە تالىق ھېسسىيات بولسا يۈرەككە تالىق مۇھەببەتتۇر. شۇنىڭغا سەمىمىيلىك بىلەن ئىقرارىدۇرمىزكى، يۈرەك: گۈزەل ئارزۇ ـ ئارمانلار، شېرىن ھېس ـ تۇيغۇلار، يۈكسەك سۆيگۈ شەربەتلىرى، ئۇلۇغ ئېتىقاد مىزانلىرى، روھىي

مۇھەببەت ئازابلىرى بايلىقى ساقلانغان تەن قەسىرسىدىكى خەزىـ
نىدۇر. بىرەر كىمگە ئىشقى سەۋدايى چۈشكەنىكەن بۇمۇ ئاللانىڭ
ئىلتىپاتىدۇر. ئۇنداق ئىكەن ئەنزەر يەنە نېمە ئۈچۈن كۆڭلىگە
نۇر ئاتا قىلغان سۆيگۈسىدىن كېچىدىكەن؟! ياق، بۇ ھەقتە ئۇ
قانچىلىك تىل ـ ئاھانەت، دىشۋارچىلىقلارغا يولۇقسۇن، ھەممىـ
گە بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئەنزەرنىڭ دىمىقى زىڭگىدە ئېچىشىپ، مۇلايىم كۆزلىرىگە
ياش يۈگۈردى. تۇنجى قېتىم ئۆز يۈرىكىدە ئۈستۈرۈلگەن مۇھەبـ
بەت بىخىنى بىراۋلار يۇلۇۋېتىش ئالدىدا تۇرغاندا، نېمە ئۈچۈن
تەندىن بىرنەچچە تامچە مۇھەببەت شىرنىسى چىقمىسۇن؟!

ئەنزەر كېچىچە تۇزۇكرەك ئۇخلىيالمىغانلىقى ئۈچۈن بەكمۇ
خامۇش ئورنىدىن تۇردى. ئاندىن ناشتىمۇ قىلماي سولغۇن ھالدا
ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ چىقىپ كەتتى. خەنزۇ بازىرىدىن ئۆتۈپ
توغراكۆۋرۈككە كەلدى. ئۇ يەردىن ئۇدۇللاپ ستالىن كوچىسىـ
نىڭ ئىككى قاسنىقى سۇۋادان تېرەكلىك يولدىن ئۇدۇللاپ، تاتار
مەكتىپى قېشىدىكى ماشىنىچىخانا ئالدىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشـ
تى. چوڭ پەردىلىك دېرىزىدىن ئەنزەرنى كۆرگەن گۈلبانۇم
بىرئاز ھايال بولغاندىن كېيىن، ھاۋا رەڭ ھىلھىلە ياغلىقىنى
ئارتىپ چىقتى.

— ياخشىمۇسىز ئەنزەر، بىرنەچچە كۈندىن بېرى يوقىلىپلا
كەتتىڭىز، — دېدى گۈلبانۇم يىغلامسىراپ، — يولىڭىزغا قاراپ
كۆزلىرىم تېشىلەي دېدى.

ئۇلار ستالىن كوچىسىدىكى كىچىك ئاشخانىدا تاماق يەپ
چىققۇچە چۈشمۇ بولۇپ قالغانىدى.

— يۈرۈڭ، ۋاڭ قادىر بېغىغا بارايلى، — گۈلبانۇم ۋېلىـ
سىپىتنىڭ ئارقىسىغا قونۇشى، ئەنزەر پېدالنى تەپتى. باغ بۇ
يەردىن كۆرۈنۈپلا تۇراتتى. شۇڭا بىردەمدىلا يېتىپ باردى. ئۇلار
ئاكاتسىيە ئورمانلىقى ئىچىگە ئورنىتىلغان يېشىل شادا ئورۇنـ

دۇقلارنىڭ بىرىگە كېلىپ ئولتۇرۇشتى. گۈلبانۇم يىگىتنىڭ خۇش خەۋىرىنى ئاڭلاشقا شۇنچە تەقەززا ئىدى. بىراق ئەنزەرنىڭ ھەسرەت زەرلىرى ئۇچقۇنداپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۇمىدسىزلىك چىقىپ تۇراتتى. ئۇ نەلەرگىدۇر تىكىلىپ ئۇزۇنغىچە ئېغىز ئاچمىدى. تاقىتى تاق بولغان گۈلبانۇم تۇيۇقسىزلا ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسۇپ يىغلىۋەتتى.

— تۇرقىڭىزدىن ئەھۋالنى چۈشەندىم، — دېدى گۈلبانۇم يېشىنى سۈرتۈپ، — شۇنداقتىمۇ نېمە بولغانلىقىنى دېسىڭىز-چۇ، يۈرىكىمنى سىقماي.

— ئانام ...، — ئەنزەر گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيەلمەي بىر چاغدىلا بېشىنى كۆتۈردى، — غۇلجىلىقكەن دەپ زادى رازىلىق بەرمەي تۇرىدۇ.

— ئاھ خۇدايىم، بىرى «قەشقەرلىك» دەپ يەكلىسە، يەنە بىرى «غۇلجىلىق»نى يامان كۆرسە، زادى نېمە ئىش بۇ؟! — گۈلبانۇمنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، — دىنىمىز، مەككىمىز، قىبلىمىز بىر مۇسۇلمانلار، تىلىمىز، ئادىتىمىز، ئىسمىمىز ئوخشاش ئۇيغۇرلار دېيىشمەي قاچانغىچە مۇشۇنداق چېچىلىپ ئۆتەرمىز.

— راست دەيسىز، گۈلبانۇم، — ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى غەزەپتىن قىسىلغانىدى، — دادام رەھمەتلىك سۆزلەپ بەرگەن مۇنۇ رىۋايەت زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ. بىر تاغدا قارا، ئاق، سېرىق ئۈچ كالا ياشايدىكەن، گەرچە تاغنىڭ ئوت - چۆپلىرى، سۇلىرى مول بولسىمۇ، ئۇلار بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ زادىلا ئەپ ئۆتمەيدىكەن. بىر كۈنى تاغدىن قىيان كېلىپ سېرىق كالىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. سېرىق كالا: «مېنى قۇتقۇزۇڭلار، ھەممىمىز ئوخشاش كالىغۇ» دېگەنىكەن، قارا كالا: «سەن دېگەن سېرىق كالا، مەن دېگەن قارا كالا» دەپ ئۇنىماپتۇ. ئاق كالىغا يالۋۇرغانىكەن، ئۇمۇ قارا كالىغا ئوخشاشلا جاۋاب بېرىپتۇ ...

سىرىق كالا: «سىلەر مۇشۇ ئەقىدەڭلار بىلەن پۇشايمانغا قالىسى-
لەر» دەپتۇ ـ دە، قىيان سۇدا ئېقىپ ئۆلۈپتۇ. دېگەندەك بوران-
لىق بىر كۈنى ئۆرۈلۈپ چۈشكەن بىر قارىغاي ئاق كالىنى
بېسىۋاپتۇ. ئاق كالا يالۋۇرۇپ: «سادىغاڭ كېتەي قارا كالا،
ئۈستۈمدىكى قارىغاينى مۈڭگۈزۈڭ بىلەن ئىتتىرىۋەت، بىز ئوخ-
شاش كالىغۇ ...» دېگەنىكەن، قارا كالا: «سەن دېگەن ئاق
تۇرساڭ، نەرىڭمۇ ماڭا ئوخشىسۇن» دەپتۇ ـ دە، كېتىپ قاپتۇ.
ئۇ ئەمدىلا بىر تاغ قاپتىلىغا كىرگەنىكەن. نۇرغۇنلىغان ئاچ كۆز
بۆرىلەر ئۇنىڭغا ئېتىلىپ كەپتۇ ... قارا كالا: «ئاق كالا، سىرىق
كالا، قېنى سىلەر، مېنى قۇتقۇزۇڭلار ...، — دەپ قې-
چىپتۇ ھەم، — سىرىق كالا بىلەن ئاق كالا توغرا دەپتىكەن.
بىز بەرىبىر بىر كالا ئىكەنمىز...» دەپ قاتتىق پۇشايمان
يەپتۇ ...

— بۇ رىۋايەت، — دېدى گۈلبانۇم ئېغىر خۇرسىنىپ، —
بىزنىڭ ھازىرقى ھالىتىمىزنىڭ ئەينەن سۈرىتىكەن.

— تارىختا «ئاق تاغلىق، قارا تاغلىق» دېيىشىپ قانچىلىك
رىيازەتلەرنى چەكمىدۇق، يەنىلا بۇرنىمىزغا سۇ كىرمەيدىغان
خەق ئىكەنمىز.

— ئەدىزەر دەپ بېقىڭا، ئاندىڭىز غۇلجىلىققا نېمانچىۋالا
ئۆچ؟ — گۈلبانۇمنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىقراق چىقتى، — مېنىڭ
زادىلا، ئەقلىم يەتمەيدۇ...

— دەريا بويىدا مەن سىزدىن بىر ئىشنى يوشۇرغان.

— نېمە ئىشتى ئۇ؟

— دادام بىلەن ئاچامنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولغان تاشمە-
مەت ئەسلىدە غۇلجىلىق ئىدى.

— مۇنداق دەڭ، ۋاپاسىز دۈيۈز.

— ئۇ ھازىر غۇلجىدا.

— نېمە؟ «قەشقەردە بولسا كېرەك» دەۋاتامتىڭىز.

— ئېسىڭىزدىمۇ، ئۆتكەندە ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقاندا بىر ساراڭ كىردىغۇ. مانا شۇ تاشمەمەت.

— ۋاي خۇدايىم، دۇنيادا ئەجەب ئىشلار بولىدىكىنا، — گۈلبانۇم ياقىسىنى تۇتتى، — دادىڭىزنىڭ قارغىشىغا كېتىپتۇ. قاراڭ، كوچىلاردا خارۇزار بولۇپ يۈرگىنىنى.

1972 ـ يىلىنىڭ ئاخىرى «بىرگە زەربە بېرىش، ئۈچكە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتى» ئاخىرلىشىپ زىيالىيلار ئۈستىدىن توقۇلغان يالغان، قارا ئەنزىلەرنى ھەدەپ پەيدا قىلىپ، بېكىتىدۋاتقان ھالقىلىق بىر پەيتتە مەركىزىي كومىتېت مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئىشخانىسىدىن ئارقا ـ ئارقىدىن تارقىتىلغان ھۆججەت بۇ تېررورلۇق ھەرىكەتكە خاتىمە بەردى. ھۆججەتتە: «خاتالىقى بار لېكىن تارتىۋېلىشقا بولىدىغانلىرىنى ئىلاجى بار قۇتقۇزۇۋېلىش، يالغان ھەم خاتا قىلىنغان ئەنزىلەرنى دەرھال كۆيدۈرۈپ، ئۇۋال قىلىنغۇچىلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، شۇنداقلا كەچۈرۈم سوراش» قاتارلىق ماددىلار بار ئىدى. شۇڭا جايلارغا خىزمەت گۇرۇپپىسى ھەم تەشۋىقات ئەترىتى بولۇپ چۈشكەنلەرنىڭ كاتتىۋاشلىرى «چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش» خاتالىقى ئۈچۈن ئۆزىنى تەكشۈردى، ئېغىرلىرى جازالاندى. شۇ قاتاردا تاشمەمەتمۇ ھەربىي ئىچىدە ئۆزىنى بىرنەچچە قېتىم تەكشۈردى. بىراق ئۇ رەھبەرلىك قىلغان تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچى، ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن يوللىغان ئەرزنامە، پاش قىلىش ماتېرىياللىرى ئىنتايىن كۆپ بولۇپ، ھەتتا ئۆلگەن، مېيىپ بولغان، ئېغىر تالاپەت تارتقانلارنىڭ ئەنت ـ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆلۈم جازاسى تەلەپ قىلىنغانىدى. شۇڭا ھەربىي ئىدارە قىلىش باش ئورگىنى ئۇنىڭ خاتالىقى ئېغىر بولسىمۇ كەڭچىلىك قىلىپ، ھەربىي سەپتىن چېكىندۈرۈپ، ئۆز يۇرتىغا قايتۇردى. شان ـ شۆھرەت، نام ـ ئەمەل كويىدا ئۆزىنىڭ ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى يوقاتقان تاشمەمەت يۇرتىغا كېلىپ

بىرەر يىل بولار- بولمايلا ئېلىشىپ سۆزلەپ قالدى. ئۇ كوچىدا ئۇچىرىغانلىكى ئايالىنى كۆرسە «نۇرئامىنەم» دەپ ئېسىلاتتى. قىز - چوكانلار قېچىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىزلىنىپ، مەيدىسىگە ئېسىۋالغان جالدۇر - جۇلدۇر تۆمۈر - تەرسەكلەرنى كۆرسىتىپ ۋارقىرايتتى:

— نۇرئامىنەم، ئوردېن - مېداللىرىمنى سىزگە بېرەي. مەن بىلەن ئۆيگە كېتىڭ!...

تاشمەمەت كىچىك باللارنى كۆرسە، دەرھال كۆتۈرۈۋېلىپ:

— بالام، گېنېرال داداڭنى تونۇدۇڭمۇ؟ قارا بۇ شان - شۆھرەت ئوردېنلىرىغا، — دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتەتتى.

... ئەنۋەر سۆزىنى تۈگىتىپ «ئۇھ» دېگىنىچە جىمىپ قالدى.

— ئەنۋەر، ئەمدى قانداق قىلىمىز، — سورىدى گۈلبانۇم، — بىرەر چارە - ئامال يوقمىدۇر؟

— تېخى سىزنىڭ ئاپىڭىز نېمە دەيدۇ، «قاشقالىق» دەپ قانداق جېدەللەرنى تېرىۋېتەر، — دېدى ئەنۋەر روھسىز ھالەتتە، — مېنىڭ ئۈمىدىم بىرلا نېغمەتكامدا قالدى.

ئەنۋەر نېغمەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا قانداق قارايدىغانلىقىنى قىسقىلا سۆزلەپ بەردى.

— ئۇنداقتا ئانىڭىز نېغمەتكامنىڭ لەۋزىنىيەردە قويمىغۇدەك، — دېدى گۈلبانۇم بىرئاز جانلىنىپ، — مېنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭ، مەن بىر ئامال قىلىپ ئاپامنى ماقۇل كەلتۈرىمەن.

بىر كۈن كەچكىچە يەر - زېمىننى، باغۇ بوستانلارنى قىزدۇرغان قۇياش، ھاردۇق يەتكۈدەك كۆجۈم باغلار ئارقىسىغا يوشۇرۇنغانىدى. ئۇنىڭ ئاكاتسىيە ئۇچلىرىدىكى ئاخىرقى سارغۇچ شولىلىرىمۇ ئاستا - ئاستا كۆتۈرۈلۈپ يوقىلىش ئالدىدا تۇراتتى. تەلەيسىز ئىككى ئاشىق - مەشۇق ئورۇنلىرىدا تۇرۇپ تۇنجى

قېتىم قوچاقـلاشتى ھـەم بىردەم شىۋىـرلاشقـانـدىـن كېيىن ئايرىلدى.

گۈلبانۇم ئۆيگە قايتتى. ئۇنىڭ كەيپى زاۋال ۋاقتىنىڭ گۈگۈملۈقى بىلەن بىللە تېخىمۇ تۇتۇلۇپ كەتتى. ئاپىسى ئۇنىڭغا ھازىرغىچە باتناپ، قاپاق ئاچماي يۈرەتتى. يېقىندىن بېرى بىرەر ئىشنى سەزدىمۇ، گۇمان قىلدىمۇ ياكى بىرەر سېغىزخان خەۋەر يەتكۈزدىمۇ، ئىشقىلىپ ئاغزى بېسىقماي كوتۇلدايتتى. گۈلبانۇم كۆڭلىدە: «بۇگۈن زادى ئوچۇق - يورۇق گەپلىشىمەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۆيگە كىرگەندە گۈلسۇمخان سۇپۇر تاختىدا ئۇگىرە كېسىۋاتاتتى. گۈلبانۇم دەرھاللا قولىنى يۇيۇپ ئاپىسىنىڭ قولىدىن پىچاقنى ئالماقچى بولۇۋىدى، ئۇ سىلكىشلەپ زادىلا ئۇنىمىدى. شۇڭا نېمە قىلارىنى بىلمەي سۇپىدا شۇمشىيىپ ئولتۇردى.

تاماقنىڭ تەييار بولۇشى مەشچىلىك دۇكىنىدىكى ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئۇلار خۇددى خانىقادىكى ئەرۋاھ ئېشىغا تۇتۇش قىلغاندەك جىمجىت ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشتى. لېكىن، گاچا سۆزلەشكە ئامراق دېگەندەك، ئاق كۆڭۈل، ساددا ئەكبەر كېكەچ-لەپ سۆزلىگىنى تۇردى:

— ئاپىا، مەن… مەن، تۆت داس، — ئۇ تۆت بارمىقىنى كۆرسەتتى، — ئىككى چى … چېلـەك ھـە، ھـە، چېلەكنى تۇۋ … تۇۋلىدىم. ئۇس… ئۇستام مېـنى مـاخ… ماخـتىدى. ھى… ھى… ھى…

ئەكبەرنىڭ سۆزى ئاخىرلاشمايلا ھويلىدا ئەسقەرنىڭ ئەسەبىي ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى:

— قېنى ھېلىقى پاسكىنا، مەن سېنى بوغۇزلىۋەتمەيدىغان بولسام …

ئۆيگە تاپتاقىر قىردۇرغان بېشىغا بېغىررەڭ مانچىستىر دوپپا كىيگەن، كىيىملىرى ماي يۇقى ئەسقەر غالجىر ئىتتەك ئېتىلىپ كىردى - دە، گۈلبانۇمنىڭ كاچىتىغا بىرنى سالدى.

نېمە بولغىنىنى بىلمەيلا قالغان گۈلسۈمخان مەڭدەپ قالغانىدى. ئەكبەر: «ھە ـ ھەدەمنى، نېمىشقا ئۈرىسەن» دەپ بولغىچە، ئەسقەر ئۇنىڭ ياقىسىدىن بىرلا تارتىپ پەگاھغا يىقىتىۋەتتى.

— ئېيتە جالاپ، قايسى پاھىشىۋازنىڭ ۋېلىسىپىتىگە مىنىپ، ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا باردىڭا؟ — ئەسقەر جېدەلخور كۆزلىرىنى تىكەندەك قادىدى، — شۇنچە ئاغىنىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا: «ئالا دوپپىلىق بىر ئاداش ھەدەڭنى ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا ئەكىرىپ كەتتى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يۈزۈمگە پوق سۈۋىغاندەك بولۇپ كەتتىم.

ئۆمرىدە ئاپىسىدىنمۇ بىر كاچات تاياق يېمىگەن گۈلبانۇم غەزەپ ئاچچىقىغا پايلىماي: «نېمە دەيتتىڭ، ئەنزەر بىلەن باردىم» دېمەكچى بولدىيۇ، دەرھاللا بۇ ئويىدىن ياندى. چۈنكى ئاپىسى بىلەن ئىنىسى ئەكبەرنىڭمۇ گۇمانىنى كۈچەيتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىدى. شۇڭا ئۇ يالغان ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى.

— يالغان! — ۋارقىرىدى گۈلبانۇم قىزىرىپ كەتكەن يۈزىنى تۇتۇپ، — قايسى نائەھلى ئۈستۈمدىن تۆھمەت قىلىپتۇ.

— تۆھمەت؟ ھەي بۇزۇق، كوچا دوقمۇشىدا قارتا ئويناۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى يالغان ئېيتامدا؟ — ئەسقەر مۇشتۇمىنى تەڭلەپ تۇراتتى، — بىلىمەن، سەن ھېلىقى قەشقەلىك بىلەن بۇزۇقچىلىق قىلىۋاتىسەن.

— بالام، گەپ بولسا چىرايلىق دېمەمسەن.

— سەن تولا كاسىلدىما، — ئەسقەر ئاپىسىنى سىلكىۋەتتى، — ھەممىنى قىلغان سەن، ۋاي قىزىم دەپ پەپىلەپ، ئەركىلىتىپ، مانا ئەمدى نەلەردە پوق دەسسەپ يۈرۈپتۇ.

— ھەي لۈكچەك، كىم بۇزۇقچىلىق قىلىپتۇ، كىم پوق دەسسەپ يۈرۈپتۇ. ئاغزىڭغا بېقىپ سۆزلە، — گۈلبانۇم سەۋر قىلالمىدى. — بىلىپ قوي، ئەنزەر سەندەك غالجىر ئىت ئەمەس. قانداق، ۋاڭ قادىرنىڭ بېغىغا باردۇق، گەپلەشتۇق، ئۆل-

تۇرىدىغان بولساڭ قېنى قول سالمامسەن!

«گاچلا» قىلىپ چېكىگە تەگكەن مۇشتتىن گۇلبانۇمنىڭ كۆزىگە قىزىللىق تىقىلدى. ئۇ سەنتۇرۇلۇپ كەتتى ــ دە ئورنىدىن تۇردى. ئاڭغىچە ئەسقەر ئۇنىڭ گەجگىسىدىن قاماللاپ تاپىسىغا سۆرەپ چۇشۇرۇپ قارىقويۇق ئۇرۇپ كەتتى. يەردە تۇگۇلۇپ ياتقان گۇلبانۇمنىڭ بىقىن، قورساق، يۈزلىرىگە تېپىك ھەم مۇشت چۇشمەكتە ئىدى. ئەلپازى بۇزۇق، ۋەھشىي ئەسقەرگە كۆچى يەتمىگەن گۇلسۇمخان قىزىنى قوغداش ئۈچۈن قۇچاقلىۋالغانىدى، ئۇنىڭغىمۇ ھارام مۇشت تېگىپ كەتتى. بۇنى كۆرۈپ دەسلەپتە ئېسەنكىرەپ قالغان ئەكبەر ئۇچقاندەك ئېتىلىپ كېلىپ ئەسقەرنىڭ ئارقىسىدىن قۇچاقلىۋالدى. بىراق ئەسەبىيلىكى تۇتقان ئەسقەر جەينىكىنى ئارقىسىغا غەزەپ بىلەن بىرلا شىلتىپ ئەكبەرنىڭ بۇرنىنى قانىتىپ، كالپۇكىنى يېرىۋەتتى. قاننى كۆرگەن ئەكبەر غەلىتىلا ئاۋازدا ھۆركىرەپ يىغلاپ، تاختىنۇيشىدىكى پىچاقنى ئېلىپ ئېتىلىپ كەلدى، ئەقىل ــ ھوشى يېتىلمىگەن بۇ بالىنىڭ ئەسقەرنىڭ ئارقىسىدىن پىچاق ئۇرۇۋېتىشى قاش ــ كىرپىك ئارىلىقىدا قالغانىدى. گۇلبانۇم ئورنىدىن دەس تۇردى ــ دە ئىنىسىنى قۇچاقلىۋالدى. ئەكبەر نېمىلەرنىدۇر دەپ ۋارقىرايتتى، بۇلجىناتتى، ئۇ ئاچچىقىدا سوپ ــ سۇر تاتىرىپ كەتكەنىدى. گۇلسۇمخان ئەسقەرنى ئىتتىرىپ ھويلىغا چىقىپ كەتتى.

ئەسقەر بىر قەپەس قانلىق ۋەقە تۇغدۇرۇپ قاياققىدۇر يوقالدى. ئەكبەر يۈزىنى يۇغاندىن كېيىن بۇرنىغا كاللەك پاختىنى تىقىپ، دۇكاندا يېتىش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. چۈنكى ئوغرى ــ يالغاندىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئۇستامنىڭ ئوغلى بىلەن نۆۋەتلىشىپ دۇكاندا قوناتتى. ھويلا بىر پەس گۆرىستان تىمتاسلىقىغا چۆمدى، گۇلسۇمخان قىزىنىڭ قان بىلەن بويالغان يۈزىنى كۆرۈپ ئەندىكىپ قالدى.

— مەن ساڭا ئىسسىق سۇ تەييارلاپ بېرەي، يۈز - بويۇنلىـ
رىڭنى يۇيۇۋال، — دېدى گۇلسۇمخان، چايداندىن چۆگۈنگە
قايناق سۇ قۇيۇۋېتىپ، — جۇۋاينىمەك كەتكۈر يىرتقۇچ هايۋانـ
لىغۇ، ۋاي، ۋاي ئەكبەرنى تۇتۇۋالمىغان بولساڭ، بالاڭنىڭ يوغىـ
نى چىقاتتى.

گۇلبانۇم ئاپىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغاندەك ئورنىدىن قىـ
مىرلاپمۇ قويماي، دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى. ئەمدىلا
سىمىلداپ يېغىۋاتقان يامغۇر لاپاسسىز ئۆينىڭ دېرىزە كۆزنەكلىـ
رىنى چېكىپ ئۆتەتتى. چېكە، جاۋغايلىرىدىن يول - يول ساقىـ
غان قان ئېگەكلىرىدە قېتىشىپ قالغان گۇلبانۇمنىڭ لىپمۇلىپ
سۇزۇك ياشلارغا تولغان چوڭ كۆزلىرىدىن تامچە - قەترىلەر
دومىلاپ چۈشمەكتە ئىدى.

ئاھ بۇ قانداق قىسمەت! ئېلىپىنىڭ سۇنۇقىنى بىلمەيدىغان
بىر قارا قورساق ئېبلىس تەرىپىدىن گۇلبانۇمنىڭ ساپ مۇھەببىـ
تى نابۇت بولارمۇ؟ ئاپىسىغۇ ئۆتمۈشنى ئۇنتۇيالماي ئاداۋەت
ساقلىسۇن، ئەمدى مۇنۇ چىلبۆرە نېمىگە شۇنچە ياۋۇزلۇق قىلىـ
دۇ. ئەنزەرنى هاقارەتلەپ گۇلبانۇمنىڭ يۈرىكىگە نەشتەر ئۇرـ
دۇ. قېنى «ئەركىن ئائىلە قۇرۇش»، «ئۆز ئارا مۇھەببەتلىـ
شىش»، «بىر - بىرىنى چۈشىنىش» دېگەن گەپلەر قەغەزدىكىلا
ئىبارىلەرمۇ؟ ئۆز ئىرادەڭدە چىڭ تۇرساڭ: «ئاق سۇتۇمگە رازى
ئەمەس»، «ئۆلمەن - ئۆچمەن» دەپ قورقاق سېلىۋاتسا، بىز
زادى قانداق خەق! ؟

— گۇلبانۇم قىزىم، يۈزلىرىڭنى يۇيۇۋال، — گۇلسۇمخان
گېپىنى تەكرارلىدى.

— مەن جېنىمدىن جاق تويدۇم، شۇ تۇرقىدا ئىلى دەرياسىـ
نىڭ شاۋقۇنلىرى قۇلىقىمغا ئاڭلىنىپ، مېنى چاقىرىۋاتىدۇ،
چوڭقۇر قايناملىرى مېنى ساقـلاۋاتـدۇ...، — گۇلبانۇم هۆڭـ
گىرەك ئېتىپ يىغلىۋەتتى.

قىزىنىڭ سۆزلىرىدىن گۈلسۇمخاننىڭ تېنى شۈركۈنۈپ كەتتى. ھەر نېمە دېگەنبىلەن ئۆز جىگىرىدە، ئۈچ قىزىدىن ھازىر مۇشۇ قىزىلا ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ تۇرۇپتۇ. چوڭ قىزى گۈلزەپەر توققۇزتاراغا ياتلىق بولۇپ كەتكەندىن بېرى بىرەر قې-تىممۇ دىدارىنى كۆرەلمىدى. ئۇنىڭ كىچىكى مۇبارەك بولسا ئاقسۇلۇق بىر تىجارەتچى بالا بىلەن قېچىپ كەتكەنچە يوقالدى، ھازىرغىچە ئۆلۈك - تىرىكىدىن خەۋەر يوق. ئەمدى ئانىنىڭ بىردىنبىر تىۋىنىدىغان قىزىدىن ئايرىلىپ قېلىشى دوزاخ ئازابى -دە! ھەتتىگىنەي «بايكۆل» دىكى تۇغقانلار ئوغلى ھادىلغا سورىتىپ ئەلچى كىرگۈزگەندە تويىنى قىلىۋەتسىمۇ بوپتىكەن، ئۇ چاغدا قىزىغا كۆزى قىيمىغان گۈلسۇمخان: «قىزىمىز ماشى-نىچىخانىدا كېسىمچىلىكنى ئۆگىنىۋاتىدۇ، ھۈنىرى چالا بولۇپ قالمىسۇن، تويى بولغاندىن كېيىنلا سەھراچىلىقتا ئۆي ئىشى تۈگىمەيدۇ. بىرەر يىل سەۋر قىلىپ بەرسەڭلار» دەپ ئەلچىلەرنى ئۆزرە بىلەن قايتۇرغانىدى. ھېلىمۇ بولسا ئەتىدىن باشلاپ، بۇ توي ئىشىنىڭ يولىنى مېڭىش كېرەك.

— گۈلبانۇم، ئورۇن سېلىپ قويدۇم، ياتقاچ پاراڭلىشاي-لى، — دېدى گۈلسۇمخان ئورنىدىن تۇرۇپ، — مېنىڭمۇ ساڭا دەيدىغان گەپلىرىم بار، ئاڭلاپ باققىن.

گۈلبانۇم ھويلىغا چىقىپ يۈزىنى يۇيۇپ كىرگەندىن كېيىن، ئورۇن ئۈستىدە تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، چوقچىيىپ ئول-تۇردى. گۈلسۇمخان بولسا ئىككى ياستۇققا يۆلىنىپ پەس ئاۋازدا گېپىنى باشلىدى.

ئىچكىرىدە سودا بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان چوڭ ئوغۇل ئەنەي-تۇللا ئۈلۈشكۈن ئاپىسىنى يوقلاپ كەلدى. گۈلسۇمخان ئۇنىڭ كەلگىنىگە ئىككى ھەپتە بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى. چۈنكى ئون كۈننىڭ ئالدىدا بولسا كېرەك. گۈلبانۇم «ئاكامنىڭ ئۆيىنى يوقلاپ كېلىمەن» دەپ كەتكەنىدى. بۇنى ئاڭلىغان ئەنەي-

تۈللا، «گۈلبانۇم بىزنىڭكىگە كەلمىدى، مەن يوق چاغدا كەلگەن بولسا نۇربىيە ماڭا دېمەمدۇ» دېدى. بۇ جاۋابتىن قورسىقىغا جىن كىرگەن گۈلسۇمخان، زەينەپنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇمۇ: «ياقەي مەن گۈلبانۇمنى كۆرمىگىلى خېلى ئۇزۇن زامانلار بولدى» دەپ جاۋاب بەردى. گۈلسۇمخان ئاچچىقىدا يىقىلىپ چۈشكىلى تاسلا قالدى. قىزىنىڭ «ئاكامنىڭ ئۆيىنى يوقلايمەن»، «زەينەپنىڭ كۆڭلىكىنى پىچىپ بېرىپلا قايتىپ كېلىمەن» دېگەندەك يالغانلار-نى ئېيتىپ ئۆزىنى ئالدىغانلىقىنى بىلدى.

— توغرا، ئاپا، شۇ چاغلاردا سېنى ئالداپ ئەنزەر بىلەن كۆرۈشتۇم، — گۈلبانۇم ھەممە بالايىبەتتەلەرنى بېشىغا ئېلىپ قويدى، — سېنىڭ، مېنىڭ ئارقامغا چۈشۈپ بۇنچىۋالا زىغىرلاپ كېتىشىڭنىڭ سەۋەبىنىمۇ بىلىمەن. سەن مېنى قەشكەرلىككە بەرمەسلىك قارىرىنى ئېسىۋاتىسەن. بىراق مەن ئەنزەر بىلەن قەتئىي توي قىلىمەن.

گۈلسۇمخان ئۇخلاپ قالغاندەك ئۇزۇنغىچە گەپ قىلماي جىم-مىپ قالدى. بىر چاغدىلا ئۇ خۇددى ئۆزىگە - ئۆزى سۆزلەۋاتقان-دەك تورۇسقا قارىغىنىچە غودۇڭشىدى:

— راست، سىلەر ئىككىڭلار سوتقا ئەرز قىساڭلارمۇ، ئاھالە كومىتېتىغا بارساڭلارمۇ چوقۇم سىلەرنى قوللايدۇ، مېنى ئەيىب-لەيدۇ. لېكىن شۇنى ئۇنتۇمىغىنكى، سېنى چاقىرىۋاتقان، كۈتۈ-ۋاتقان ئېلى دەرياسىنى مەنمۇ بىلىمەن!...

ئەلۋەتتە گۈلسۇمخاننىڭ بېشىغا كەلگەن كۈلپەت - خورلۇق-لارنى باشقىلار ھېس قىلالماسلىقى مۇمكىن. مەرۇپ تۆمۈرچى ئۇنى ئوتتۇز ئالتە يېشىدا يەتتە بالا بىلەن قويۇۋەتتى. گۈلسۇمخان-نى ئۆيىدىن قوغلاپ چىقارغاندا ئۇچىسىدىكى بىر چىت كۆڭلەك، تامبال، سىلىپ ياتقۇدەك سېلىنچا ھەم ئۈچ ياشلىق بولغان ئەكبەرلا بار ئىدى. ئۇ گۆرى زىنداندىن قۇتۇلۇپ چىققانغا قەدەر قانچىلىك تىل - تاياق ھەم خورلۇقلار قارار تاپتى؟ بۇ بەش -

ئالته ياشلىق گۈلبانۇمغىمۇ سىر ئەمەس! ھەتتا قاتتىق ئۇرۇش- تىن ئىككى قوۋۇرغىسى سۇنۇپ جان ئازابىدا ياتقان گۈلسۇمخان يان ئۆيدىكى قەشقەرلىك چوكاننىڭ ناز ـ كەرەشمە، شېرىن توۋلاشلىرىنى ... ئىڭراش ـ چىرقىراش، سازلىرىنى ... ئاڭلاپ ياتتى ... ئەتىسى ئەتىگەندە بويىنى سوغا سالغان يۈندىنى گۈلبانۇم تۆكتى ... بۇنداق خورلۇقلار بۇ ناتىۋان مەزلۇمنىڭ بېشىغا كەلگەن قارا قىسمەتلەرنىڭ مىڭدىن بىرى دېسەك ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولمايدۇ. توغرا ئۇ تارتتى، تارتقاندىمۇ خور- لۇق ـ نادامەتلەرنى ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ تارتتى...

دەرۋەقە مەرۇپ تۆمۈرچى گۈلسۇمخاننى يولغا سالغاندىن كېيىن ئاشنا ئويناش ئارقىلىق ئالته خوتۇن ئالدى. ئۇلار گەرچە قەشقەرلىك، كۇچالىق، ئاقسۇلۇق، خوتەنلىك بولسىمۇ، گۈل- سۇمخان ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىلا «ئالته شەلىك، قەشقەرلىكلەر» دەپ بىلەتتى. قىسقىسى، بۇ ناتىۋان ئايالنىڭ تەقدىر پېشانىسىگە بېسىلغان قارا تامغا ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىر پارچە مۇزغا ئايلان- دۇرغانىدى...

گۈلسۇمخان ئېسەدەپ ـ ئېسەدەپ يىغلىدى. ئۇنىڭ يىغىسى كىشىنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇۋەتتى. بىراق ئاشۇ ئىشلار ئۇچۇنلا ئەمەتنىڭ ئاچچىقىنى سەمەتتىن ئالغاندەك گۈلبانۇمنىڭ تەقدىرى- نى ئۆزى خالىغانچە ھەل قىلسا، خورلۇق ئاداۋىتىنىڭ قۇربانى قىلىپ قان يىغلاتسا بۇ ئادىللىقمۇ؟ ھەرقانداق جايدا ياخشى ـ يامانىنىڭ بولىدىغانلىقىنى چۈشەنمەمدىغاندۇر؟ ياق، چۈشىنىدۇ، ئەمما قان ـ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن يۈرتۋازلىق، تەپرىقىچىلىق، مەزھەپلەر بىز خەقنىڭ بىر پۈتۈن يۇقۇملۇق كېسىلىگە ئايلانغان!

گۈلبانۇم ئەتىسى ئورنىدىن تۇرغاندا بىر كۆزى قاپقارا قان ئۇيۇپ تۇخۇمدەك پۈلتىيىپ چىققان بولۇپ، چېكە ـ يۈزلىرىدىمۇ كۆپكۆك ئىششىقلار تۇراتتى. ئۇ، بۇ قورقۇنچلۇق سىياقى بىلەن

تالا ـ تۇزلەرگە چىقىشى مۇمكىن ئەمەسىدى. ئۇقمىغانلار: «بۇ-زۇق خوتۇن ئوخشايدۇ، ئېرىدىن ئۆلگۈدەك تاياق يەپتۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپ. شۇڭا يۈزىدىكى جاراھەت ھەم كۆك ئىزلىرى يوقالماي ئىككى ھەپتىگىچە ئۆيدىن تالاغا چىقالماي ئولتۇرغان گۈلبانۇم ئىنتايىن تەقەززا بولدى. «خاپىچىلىقتا ئەنزەر نېمە بولۇپ كەتكەندۇر؟» دەپ ئويلىسىلا ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتـ-تى. ئۇ، يۈزىگە ماسكا تاقاپ چىقىپ باقماقچىمۇ بولدى. لېكىن چېكىسىدىكى كۆك ھەم قان تارقىماي قاپقارا پۈلتىيىپ تۇرغان كۆزىنى يوشۇرالمىدى. بۇ كۈنلەردە سەھەر ئىشتىن قايتقان ئاپىـ-سى كۈندۈزكى ئۇيقۇسىدىن كېچىپ نەلەرگىدۇر يوقىلىپ كېتەتـ-تى ھەم كەچ گۈگۈم بىلەن تەڭ قايتىپ كېلەتتى. ئۇ، كوتۇلدىـ-مىغان، ۋارقىراپ ـ جارقىرىمىغىنى بىلەن ھەرىكەتلىرى سىرـ-لىق ئىدى.

بۈگۈن شەنبە ئىدى. ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرغان گۈلبانۇم، ئاپىسىنىڭ ئىشتىن كېلىپلا ئوچاق بېشىدا سەۋزە قىرىۋاتقانلىقىـ-نى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ سورىدى:

— ئاپا، ئەتىگەندىلا پولـۇ تـەييارلىقىنى قىـلىپ قوياي، دېدىڭىزما، مەن ئۆزۈم قىلالاتتىم ئەمەسمۇ.

— سەھرادىن بىرنەچچە تۇغقانلار بارىمىز دەپ گەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ. بالدۇرراق تەييارلىقنى قىلىپ قوياي.

— ياردەملىشەيمۇ؟

— ياق، ئۆزۈم يېتىشەلەيمەن، — گۈلسۈمخان قىزىنىڭ يۈزىگە قاراپ قويدى، — رومالىڭنى ئارتىپ، مەھەللە داۋالاش پونكىتىغا بېرىپ كەلسەڭ بولارمىكى، يۈزۈڭدىكى قارا ـ قۇرا داغلارىيوقالماي تۇرىدۇ. بـۇنداق كېتىۋەرسـە قىز بالا ئۇچۇن ئەيىب.

گۈلبانۇم ئويلىنىپ قالدى. راست، بۇ چاغقىچە مەھەللە داۋالاش پونكىتىغا بېرىش نېمىشقا خىيالىغا كەلمىگەن بولغىيتـ-

تى. ئۇلارنىڭ داۋالاش سەۋىيىسى ئانچە يۇقىرى بولمىسىمۇ ئەڭ بولسا كۆزنى تېڭىپ قويۇشقىمۇ ئەسقاتار، دېگەن خىيال بىلەن ئۇ رومىلىنى چېكىلەپ تاڭدى. نېپىز رومىلىدا يۈزىنى ئوراپ چىقتى. ئۇ ئەمدىلا مېڭىشىغا گۈلسۈمخان ئۇنى چاقىردى:

— گۈلبانۇم، داۋالاش پونكىتىدىن ئۇدۇل پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئۆيىگە بارغىن. ئۇ ئېرىنىڭ كونا ـ ياغان كىيىملىرىنى سۆكۈپ قويۇپتىكەن، ئىككى ئوغلۇمغا ئىشتان پىچىپ بەرسە دەيدۇ.

گۈلبانۇم داۋالاش پونكىتىدىن سۆۋايدىغان دورا ئېلىپ ھەم كۆزنى تاڭدۇرۇپ، پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئۇنىڭ ئېرى سۇۋاقچى بولۇپ، قۇرۇلۇشتا ئىشلىگىلى كەتكەنىدى. ئىككى بالىسى بولسا مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. پەزىلەتبۇۋى راستىنلا ئې-رىنىڭ ئىشتىنىنى سۆكۈپ، يۇيۇپ، دەزمال سىلىپ قويغاند-كەن. ئۇ، گۈلبانۇمنىڭ يۈزلىرىنى كۆرۈپ ئەسقەرنى تىللىدى ھەم گۈلسۈمخاندىن ئاڭلاپ بەكمۇ ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى سۆز-لەپ بەردى. پەزىلەتبۇۋى ئۇستا كۆرمىگەن ماشىنىچى بولسىمۇ خېلى ـ خېلى ئىشلارنى قول ماشىنىسى بىلەن تىكەلەيتتى، ئەمما پىچىشقا كەلگەندە قىيىنىلاتتى.

— يېڭى رەختلەرنى پىچىپ تىكىشكە قارىغاندا، كونا كىيىم-لەرنى ئۆزگەرتىپ تىكىش تەس، — دېدى گۈلبانۇم، كونا رەخت-نى كىگىز ئۈستىگىلا يېيىپ، — قېنى بىر ئامالىنى قىلىپ باقاي بالىلىرىڭىزنىڭ كىيىۋاتقان ئىشتانلىرىنى ئەكېلىڭ، ئۆزۈن ـ قىسقىلىقىنى ئۆلچەۋالاي.

— توۋا بىرەر يىل كىيە ـ كىيمەيلا ئوشۇقىغا چىقىپ قاپتۇ دېسە، — پەزىلەتبۇۋى ساندۇقتىن بالىلىرىنىڭ ئىشتىنىنى ئەكەلدى، — ئەقلىم ھەيران.

— قادىركامىنىڭ بويى ئۆسكەن ئوخشايدۇ.

— توۋا دەڭا، ئەمدى بولغاندا، — پەزىلەتبۇۋىنىڭ توغاچ-تەك يۇمىلاق ئاق يۈزى پۈرۈشتى، — تولا يۇيۇپ كىرىشىپ

قالغان گەپ.

گۈلبانۇم ئىككى ئىشتاننى ئۆلچەپ، كېسىپ، كەملىگەن يەرلەرگە پارچە رەختلەرنى سەپلەپ بولغىچە چۈش بولدى. ئۇلار بىر تەخسە ياڭيۇ قورۇمىسى بىلەن ئەتكەنچاي ئىچىشتى. راست گەپنى قىلغاندا پەزىلەتبۇۋى، گۈلبانۇمنىڭ تۇرمۇش ئۇستازى، سىردىشى دېسە ھەرگىز ئارتۇق كەتمەيتتى. ئۇ، يىگىتلەر، قىزلار ھەققىدە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۇرمۇش مەسىلىلىرى، توي ھەم تويدىن كېيىنكى قىزلارنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلىرى، قانداق قىلغاندا ئەرنى ئۆزىگە مايىل قىلىپ، كوچىغا قاردىماس بولىدىغانلىقى قاتارلىق نۇرغۇن ـ نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلەتتى ھەم سۆزلەيتتى. تۇنجى قېتىم ئەنزەر توغرۇلۇق سۆزلەپ بەرگىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇ، ئەنزەرنىڭ سالاھىدىن مەخسۇمنىڭ توي ئېشىنى ئېتىپ بەرگەن چاغدىكى ئىشلارنى شۇنداق قىزىقارلىق قىلىپ ئېيتىپ بېرىپ، گۈلبانۇمنى كۈلدۈرۈپ، تېلىقتۇرۇپ قويغانىدى، خۇلاسە كالام نېمە بولدى؟ گۈلبانۇم خۇددى تاش چۈشكەندەك قەلب كۆلىنىڭ تەۋرەپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ سەزمەي قالدى. راست گەپنى قىلغاندا ئۇنىڭ يۈرىكىدە ئەنزەرگە نىسبەتەن سىرلىق بىر قىزىقىش پەيدا بولدى. شۇ چاغدا پەزىلەتبۇۋى يېقىملىقىنا كۈلۈپ قويۇپ:

— گۈلبانۇم بۇنداق ئەخلاقلىق، قولى ئىشلىق بالىنى كۈندۈزى پانۇس يېقىپمۇ تاپالمايسىز جۇمۇڭ، قانداق بىر چېكىپ كۆرمەمسىز؟ — دېدى.

— قويۇڭا، ھەدە، نەدىكى گەپلەرنى تاپىدىكەنسىز، — گۈلبانۇم قىزىرىپ كەتكەن بولسىمۇ كۆزلىرى كۈلۈپ تۇراتتى، — ئاتام كۆرمىگەن، ئانام كۆرمىگەن بالىلارنى …

— تۇرمۇش دېگەن شۇ، — پەزىلەتبۇۋى ئالىقانلىرىغا ئۇردى، — تونۇمىغان، بىلمىگەنلەر بىلەن كۆز بېقىش، سۆز تاشلاش، پىسىڭىدە كۈلۈپ يۈرىكىنى ئوينىتىش ئارقىلىق تونۇشى-

دىغان گەپ، مەنمچۇ قاراڭ، قادىر ئاكىڭىز بىلەن بىر تويدا تونۇشقان، قارىسام تىكىلىپلا تۇرىدۇ، كۆزلىرىمنى ئېلىپ قېچىپ باقسام، بېشىڭنى يەيدىغان ساراڭ كۆڭلۈم، «قاراۋەر، ھېچنېمە بولمايدۇ. قارىساڭ كۆزگە پايدا، سۆزلىسەڭ يۈرەككە» دەپ مېنى دەيدەيگە سالىدۇ. بىراق قارىسام‌لا پۈتۈن بەدىنىم جىمىرلاپ، يۈرەكلىرىم تېپىچەكلەپ كېتىدۇ. قانداق قىزىقمىكەن؟

مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، گۈلبانۇم بىلەن پەزىلەتبۈۋى ئەنە شۇنداق يۈرەكتىكى سىرلارنى، كىشىگە دېگىلى بولمايدىغان شېرىن - لەزىز كەچمىشلەرنى دېيىشەلەيدىغان سىرداش، مۇڭداشلاردىن ئىدى. بىراق بۈگۈن نېمە ئۈچۈندۇر پەزىلەتبۈۋى پات - پاتلا كۆزلىرىنى ئېلىپ قېچىپ، گەپلىرىدىن ئېزىپ، قولىدا قايچا تۇرسا، قايچا ئىزدەپ، پەۋەزنى پۈچقاققا كۆكلەپ، ئىش - كۈشىدىن، گەپ - سۆزلىرىدىن ئېزىپلا تۇراتتى.

— پەزىلەتبۈۋىدە، بۈگۈن سىزگە نېمە بولدى؟ — گۈلبانۇم گۇمان بىلەن قارىدى، — بىر ئىشنى مەندىن يوشۇرغاندەكلا قىلىسىز.

— بەك يامان جۇمۇڭ سىز، — پەزىلەتبۈۋى دەرگۇماندا بولۇپ خېلىغىچە گەپ قىلالمىدى. — مۇنداق ئىش قاراڭ. ئەسلىدە ئاپىڭىز سىزنى يېرىم كۈن بىر يەرگە چىقارماسلىقىمنى ماڭا تاپشۇرغان.

— نېمىشقا ئەمدى؟ — ھەيرانلىقتىن گۈلبانۇمنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى.

— ئەگەر بۇ ئىشنى دەپ قويسام، گۈلسۈمخېنىمدەم ماڭا ئۆمۈر بويى ئاداۋەت قىلىدۇ.

— قەسەم قىلىپ بېرەي، ھەرگىز سىرنى ئاشكارىلىمايمەن.

— ئەمىسە قاراڭ، بۈگۈن ئەتىگەن ئۆيۈڭلارغا بايكۆلدىن ئەلچى كەلمەكچى.

— ئەلچى؟! ...، — گۈلبانۇم گاڭگىراپلا قالدى، — شۇڭا ئەتىگەندىلا پولۇغا تۇتۇش قىلىپتىكەن ـ دە، مېنى داۋالىنىشقا، سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە سايە قىلغىنى بىر قىلتاق ئىكەن.

— سىزنىڭ ئەنزەر بىلەن بولغان ئىشلىرىڭىزنى ئوبدان بىلىمەن. ئۇ بالىمۇ، سىز تالا ـ تۇزلەرگە چىقالمىغان ئون نەچچە كۈندىن بېرى نەچچە قېتىم بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، سىزنى چاقىرىتىپ بېرىشىمنى ئۆتۈنگەندى، — پەزىلەتبۇۋى خۇرسىنىپ قويدى، — مەن: «گۈلسۈمخېنىمدەم ئىشقا بارمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەسقەر ھەدىسىنى پايلاپ ئۆيدىن نېرى كەتمەيدۇ» دەپ ئۇنىمىدىم.

— ئەسقەرنىڭ گېپىنى نېمىشقا چىقىرىپ يۈرىسىز، — گۈلبانۇم ئۆگدى، — ئۇنداقتا ئۆتكەندە چىققان جېدەلنىمۇ دەپ ـ سىز ـ دە؟

— سىزنىڭ يۈزىڭىزدىكى جاراھەتلەرنى كۆرمىسۇن، دەپ شۇنداق قىلدىم، — دېدى پەزىلەتبۇۋى، — تېخى ئەسقەر ئەنزەرنى ئىزدەپ خەنزۇ بازىرىدىكى ئىنىسى ئىشلەيدىغان ئاشخانىسىغا بېسىپ كىرىپ ئەنزەرنى ئۇرۇپتۇ. ئاندىن ئاشخانىدىكى باللار ئەسقەرنى كېلىشتۇرۇپ ساپتۇ. ئەمما ئەنزەر ئۇنى قۇتقۇزۇۋېلىپ يولغا سېلىپ قويۇپتۇ.

— توۋا، ماۋۇ غالجىر ئىتنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئەسكىلىكىنى، — گۈلبانۇم يىغلىۋەتتى، — جېنىم پەزىلەتبۇدە، قانداق قىلارمەن؟

— بىرلا يول بار، — پەزىلەتبۇۋى ئويغا پاتتى، — بىلمىدىم جۇرئىتىڭىز بارمۇ، يوق؟

— ئېيتىڭا قانداق يول؟

— قېچىش! بىر مەزگىلدىن كېيىن قايتىپ كېلىش. ئۇ چاغدا ئاپىڭىز ئامالسىز توي قىلىشىڭلارغا قوشۇلىدۇ. بولمىسا گۈلسۈمخېنىمدەم ئۆلسىمۇ رازى بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ قەش-

قەرلىكلەرگە ئۆچ.

قېچىش! گۈلبانۇمنىڭ بېشى چىرايلىق كۆكسىگە ئېگىلدى. بۇ ھېچقانداق نىجات يولى قالمىغاندا قەدەم باسىدىغان يول! غۇلجىدا توي ھەشەمىتىنىڭ كۆپلۈكى، سىلىقنىڭ ئېغىرلىقى، ئاق چېيى، توي چېيى، چىللاق، ھاردۇق چېيى، غوجۇر كۆپىسى، كىچىك چاي، سالام دېگەندەك قائىدە - يوسۇنلارنىڭ تولىلىقى تۈپەيلىدىن نۇرغۇن قولى قىسقا ئاتا - ئانىلار قىز - ئوغۇللىرىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشىنى قىلىشقا ناقابىل بولۇۋاتىدۇ. ئاتا - ئانىغا يۈك بولۇۋاتقان قىز - يىگىتلەرمۇ تەڭلىك، خىجالەتچىلىك، نومۇس ئىسكەنجىسىدە ئامالسىز ئەنە شۇ «قېچىش» يولىغا ماڭدى. غۇلجىدا بۇ «نورمال» ئىش بولۇپ قالدى. بۇلارنى گۈلبانۇم چۈشەنمەمدۇ؟ چۈشىنىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇ قاچقان قىزلارنى كۆڭلىدە: «ئاتا - ئانىسىنىڭ، قېرىنداشلىرىنىڭ يۈزىنى سۆرۈن قىلىپ، بۇ نېمە رەسۋاچىلىق» دەپ ئەيىبلەيتتى. مانا ئەمدىلىكتە بۇ «يول» نىڭ ئۆز تەقدىرىگە باغلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈڭ. گۈلبانۇم قارىسىغا ئەيىبلىگەن ئاشۇ قىزلارنىڭ نالە - پىغانى ئۇنى تۇتتىمۇ يە! ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ. چۈنكى «ئۆزگە سانىساڭ كۆزگە» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. ھەرھالدا ھەيران قالارلىق ھەرقانداق سەتچىلىكلەرگە دۇچ كەلگەندە، ھاي-ھايلىمايلى، ئاغزىمىزنى ئېتىپ، پىتنە - پاسات قىلمايلى. ئۆزدىمىزگە يېنىپ قالمىسۇن، ھېزى بولايلى.

— گۈلبانۇم، جىمىپ كەتتىڭىزغۇ، — پەزىلەتبۇۋى باش چايقىدى، — بۇ گەپلەرنى دېمىسەم بوپتىكەن.

— مەن چىقاي، — گۈلبانۇم ئورنىدىن تۇردى، — ئەگەر ئەنزەر كېلىپ قالسا، بىرەر ئىشنى باھانە قىلىپ بىزنىڭكىگە كىرەرسىز. مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىسەم بولمايدۇ.

— گۈلبانۇم، مەن دېگەن گەپلەر ...

— خاتىرجەم بولۇڭ، ھەدە، ئىچىمدە سېسىپ كەتسە كېتىد-

دۇكى پۇرىقى چىقمايدۇ.

گۇلبانۇم يۈرىكى بوغۇزىغا كەپلىشىپ قالغاندەك تىلىقىپقىنغا ئۆيىگە قايتىپ كىرگەندە گۇلسۇمخان مايلىق لىگەنلەرنى يىغىشتۇرۇپ، داستىخاننى قاتلاۋاتاتتى. ئۇ قىزىغا غىل - پاللا قاراپ قويۇپ كۆزىنى قاچۇردى. بىراق گۇلبانۇم پەتنۇستىكى قاتلانغان رەخت، پەس پاشنىلىق مېغىزرەڭ بەتىنكە ھەم ئىككى كاللەك ناۋاتنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم يۈرىكى سىلىپ كەتتى.

بۇ نەرسىلەرنى گۇلسۇمخاننىڭ رازىلىقىدىن كېيىن ئەلچىلەر قويغان «رەھمەت تەزىم» ى ئىدى. بىراق گۇلبانۇم ئۆزىنى خىلىلا تۇتۇۋالغاندەك قىلاتتى. گەپنىڭ راستىنى قىلغاندا ئۇنىڭ يۈرىكىنى «قېچىش» تىن ئىبارەت ئاخىرقى چىقىش يولى بەزلەپ تۇراتتى.

— ئاپا، پەتنۇستىكى نېمىلەر ئۇ؟ — گۇلبانۇم قەستەن بىلمەسكە سالدى، — مېھمانلار ئادىمەتچىلىك قىلىپ ئەكەپتىما؟

گۇلسۇمخان لىگەن، سىركايىلەرنى يۇغاچ خېلىغىچە گەپ قىلمىدى. ئۇ «ھەئە» دەپ يالغان ئېيتماقچى بولدى، بىراق ھامىنى ئاشكارىلىنىدىغان گەپ. يەنە كېلىپ توي كۈننى بېكىتىپ بولغان تۇرسا، قىز بالا دېگەننىڭ ئۆزىنىڭ شەخسىي تەييارلىقى بولمامدۇ. زادى بۇگۈن تۇۋاقنى ئېچىپ قازاندا نېمە بارلىقىنى كۆرستىش كېرەك. گۇلسۇمخان ئىچىدە: «توققۇز ئاي توققۇز كۈن قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇپ، ئاق سۈت بېرىپ بېقىپ شۇ دېمەتلىك قىلمىغىم ئاسانمۇ! قېنى شەتەتە - پەتەتە دەپ تىلىنى چايناپ باققىنىنى كۆرەي» دەپ چوت سوقتى.

— ياق ئادىمەتچىلىك ئەمەس، — گۇلسۇمخاننىڭ كۆزلىرى بىسەرەمجان ئىدى، — بۇگۈن كەلگەنلەر ئەلچىلەر، توي كۈننى بېكىتتۇق.

— تايلىغىن يەنە شۇ «بايكۆل» دىن كەلگەندۇر؟

— شۇنداق، ھادىلجان «گۇلبانۇم بىلەن توي قىلىسام

ئۆلمەن - ئۆچمەن» دەپ تۇرۇۋاپتۇ.
گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ قىزارماي - تاتارماي يالغان ئېيتىۋاتـ.
قانلىقىنى بىلىپ ئىچى - ئىچىدىن يىغا ياماشتى. ئەسقەر جېدەل
چىقارغان كۈنى قىزىنىڭ راست گېپىنى ئاڭلىغان گۈلسۈمخان
بايكۆلگە بېرىپ جىم ياتقان يىلاننى ئويغىتىپ كەلگەنلىكى ئۈنىڭغا
بەش قولدەك ئايان ئىدى. گۈلبانۇم ئاپىسىنىڭ چىرايىدىكى قەتـ.
ئىيلىك، جىددىيلىك ھەم جاھىللىق ئىپادىلىرىنى كۆرۈپ، پەـ
رىلەتىبۇۋىنىڭ «قېچىش» دېگەن سۆزلىرىنى يەنە بىر قېتىم
ئەسلىدى.

— مېنى ئاشۇ ھاراقكەش توكۇرغا بېرىشقا قانداقمۇ كۆڭلۈڭ
چىدىغاندۇر، — يۈرىكى تاشتەك قاتقان گۈلبانۇمنىڭ كۆزىدىن
مىت قىلىپ ياشمۇ چىقمىدى، — ئالدىنقى ئايالىنىڭ پۈتۈن
بەدىنىدىن كۆك كەتمەي بىر يىل بولا - بولمايلا ئاجراشقانلىقىنى
بىلسەڭغۇ.

— ئۇ دېگەن كونا ئىشلار، ئەلچىلەرنىڭ دېيىشىچە، ھازىر
ھادىلجان ئىچىملىك، چېكىملىكنى تاشلاپ بەش ۋاخ ناماز بولۇپ
كېتىپتۇدەك، — قىزىنىڭ غوۋغا كۆتۈرمىگەنلىكىدىن كۆڭلى
تىنچىغان گۈلسۈمخاننىڭ ئاغزىغا غەيرەت كىردى، — گېپىمنى
ئاڭلىغىن، قىزىم، ئەر دېگەننىڭ قېرىسى، سېتى، مېيىپى
بولمايدۇ. ۋاقتى كەلگەندە سەكسەن ياشلىق قېرى يىگىت بولالايـ.
دۇ، لېكىن يىگىرمە ياشلىق جۇۋان قىز بولالمايدۇ. ھادىلجان
نېمىلا دېگەنبىلەن ئۆز يۇرتلۇقىمىز، تۇغقان، غولجىلىق تاراڭـ.
چى، قاشقالىقلاردىن ئۆلۈكى ئارتۇق. بايكۆللۈكلەر «ۋاي ھادىلـ.
جان رېمونتچى» دېسە شۆلگەيلىرى ئېقىپ كەتكەننى تۇيماي ماخـ.
تىشىدىكەن. قىسقىسى، يىگىنى ئالدىدا، يېمىگىنى كەينىدە،
ھويلا - ئارامى ئازادە، ئات، ھارۋىسى تاراق - تۇرۇق دېگەندەك
باياشاتچىلىق، كۆڭلىرىڭ بەھۇزۇر راھەتتە ئۆتىدۇ. مەن ساڭا
بىكاردىن - بىكار جاۋراۋاتقىنىم يوق.

— تويني قاچانغا بېكىتتىڭلار؟ — گۈلبانۇمنىڭ چىرايىدىن ئازراقمۇ خاپا بولغانلىق ئىپادىسى كۆرۈنمەيتتى.

— بۈگۈن يەتتىنچى ئايغا ئون سەككىز بولسا يەنە ئون ئۈچ كۈن بار. ئاڭغىچە يۈز - كۆزلىرىڭمۇ ساقىيىپ قالار. گېپىمنى ئاڭلا قىزىم، ھادىلجان ... گۈلسۈمخان يەنە تۈگىمەس پەندى - نەسىھەتلىرىنى باشلىماقچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈرگەندە گۈلبانۇم يوق ئىدى. ئۇ ئاللىبۇرۇن ھويلىغا چىقىپ كەتكەن بولۇپ، بىراۋلار ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇرغاندەك لەمپە ئاستىغا تىكىلىپ تۇراتتى.

بۈگۈن كېچە گۈلبانۇم تۈن نىسپىغىچە زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇ توي ئىشىنى ئاڭلاپ ئاپىسى بىلەن ئۇرۇشمىغىنىمۇ بىر ھېسابتا ياخشى بولدى. بولمىسا گۈلسۈمخان تەرسا مىجەزىگە ئېلىپ ئۇدۇل دەريا تەرەپكە يۈگۈرەتتى. خۇددى «ئۆگزىگە چىقىپ پالاس قاقسام توپىسى تۇرپانغا كەتتى» دېگەندەك بىردەمدىلا ئەل - مەھەللىگە ئاڭلىنىپ كۇسۇر - كۇسۇر، مىش - مىش گەپلەر تارقىلىپ كېتەتتى. بولۇپمۇ ئەسقەر ئاڭلىسا بالايىئاپەت ئېغىزى ئېچىلىپ، توسۇۋالغىلى بولمايتتى.

گۈلبانۇم يېنىدا ئوڭدىسىغا يېتىپ بوش خورەك تارتىۋاتقان ئاپىسىغا قارىدى، گۈلسۈمخان «بۇ ئىشلار خۇددى پايپاقنىڭ يېپىنى سۇغارغاندەك ئەجەب ئوڭۇشلۇق بولدى» دېگەندەك بەخۇدۈك ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. توۋا دۇنيادا ئەجەب ئانىلار بار - ھە! ئۆز قىزىنى ھېچ ئايانمايلا بىر ھاراقكەش تاياقچىغا بەش قوللاپ سۇنۇۋاتقىنىنى، «ھادىل پىيەنچۈك» دېسە بايكۆللۈكلەرنىڭ ھەممىسى ھەزەر ئەيلەيدۇ. ئەسلىدە ھادىل گۈلسۈمخاننىڭ ھەدىسىنىڭ ئوغلى بولۇپ، ۋېلىسىپىت، رادىئو، تراكتور، دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى رېمونت قىلىشتا داڭ چىقىرىپلا قالماي ھاراق ئىچىشتىمۇ «داڭ» چىقارغانىدى. ئۇ ھاراق ئىچمىگەن كۈنلىرى سالام - سەھىتى جايىدا، تۈزۈكلا ئادەم، بىراق ئاغزى ھاراققا

تەگدىمۇ خوتۇننى كوچىمۇ كوچا قوغلاپ ئۇرۇپ، ئۆيدىكى جابدۇقلارنى ئېتىپ سۇندۇرۇپ، دېرىزە كۆزنەكلىرىنى چېقىپ بەئەينى بىر ياۋا توڭگۇزنىڭ ئۆزىلا بولاتتى. ھەتتا بىر قېتىم مەستلىكتە كەتمەننى ئېلىپ ئۆگزىنىڭ ئۈستىگە ئېچىقىپ، ئۆزى ئۆيگە گۈلدۈرلەپ چۈشۈپ كەتكەنىدى، ئۇنىڭ بىر پۇتى كېسىلىپ ياغاچ پۇت بولۇپ قېلىشقىمۇ هاراق ئىچىش سەۋەب بولغان. بىر قىشلىقى ئېغىر مەست بولۇپ قالغان ھادىل ماشىنا تېگىگە كىرىپ كېتىپ، دوختۇرخانىدا ئوڭ پۇتىنىڭ تىزىنىڭ يۇقىرىسىدىن كېسىپ تاشلانغانىدى. مانا شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر ئۈچ يىلدا بىر قېتىم ئۇرۇمچىدە ئالماشتۇرۇپ تۇرىدىغان ياغاچ پۇتى ماڭسا غىچىرلاپ تۇرغاچقا ئۇنىڭ «پىيەنچۈك» دېگەن لەقىمىگە يەنە بىر لەقەم قوشۇلۇپ، «ھادىل غىچىر - غىچ» بولۇپ قالدى.

گۈلبانۇم ئاۋاز چىقارماي ئېغىز خۇرسىندى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ خىيال قۇشى ئەنزەر تەرەپكە ئۇچۇپ كەتكەنىدى. ئۇ، يۈزى، كۆزىنىڭ جاراھەتلىنىشى تۈپەيلىدىن ئىككى ھەپتىدىن بېرى كۆرۈشەلمىدى. پەزىلەتبۇۋىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا ئەنزەر نەچچە قېتىم كېلىپ كۆرۈشەلمەي كەتكەنلىكى مەلۇم. ئۇ ھازىر قانچىلىك تەقەززا بولۇۋاتقاندۇر؟ ئىككىمىزنىڭ ئىشى توغرۇلۇق قانداق ئىرادىگە كەلگەندۇر؟ ئەگەر ئانىسى مۇئەتتارخاندىن قورقۇپ «بولدى قىلايلى» دېسە گۈلبانۇمنىڭ تىرىكلا ئۆلگىنى شۇ. ئەنزەر ئەتىگىچە كېلىپ قالارمۇ؟ كەلسىلا پەزىلەتبۇۋىدەم خەۋىرىنى يەتكۈزىدۇ. ئۇ «قېچىش» قا قانداق قارايدىكىن ياكى ئانىسىنى رەنجىتىشنى خالىماي گۈلبانۇمنى ئوتقا تاشلاپ قويارمۇ؟

گۈلبانۇم ئەمدىلا ئۇرۇلۇپ ياتماقچى بولۇۋىدى. بىر شەپىدىن چۆچۈپ تورۇسقا تىكىلىپلا قالدى. چۈنكى ئۆگزىگە بىر نەرسە چۈشكەندەك بولدى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا يەنە «پوككىدە» قىلىپ تاشلانغان چالمىنىڭ ئاۋازى ئېنىق ئاڭلاندى. يۈرىكى

قورقۇش، شادلىق ھاياجىنىدا تېز سېلىپ كەتكەن گۈلبانۇم كۆز قۇيرۇقىدا ئاپىسى تەرەپكە قارىدى. گۈلسۇمخان ئالدىنى تام تەرەپكە قىلىپ تۇگۈلۈپلا ئېغىر ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. بۇ ئەسنادا ئۆگزىدىكى شەپە يەنە بىر قېتىم تەكرارلاندى. گۈلبانۇم سىلىق ھەرىكەت بىلەن رۇباشكىسىنىڭ ئۇستىگە چاپىنىنى كىيدى، ئاندىن ئىسسىق يوتقاندىن ئاستا سۇغۇرۇلۇپ چىقتى.

6

بىر سائەتتىن بېرى ئۆي ئىچىدە كۆتۈرۈلگەن بوران توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئانىنىڭ ۋارقىراش، تىللاش، قارغاش، يىغلاشتەك ئاۋازى راسا قىيامىتىغا يەتتى. ئىشىك تۈۋىدە تىكتىكلاۋاتقان ئابدۇسەمەت ھەربىر شەپىدىن چۆچۈپ تۇراتتى.

— زادى تۇرسۇنگۈل بىلەن توي قىلساڭمۇ قىلىسەن، قىلمىساڭمۇ قىلىسەن. قىلمايمەن دەپ بويۇنتاۋلىق قىلىپ باققىنىڭنى مەن بىر كۆرەي.

— قىلمايمەن، ئانا…

— نېمە، ھەددىڭ ئەمەس. ھەممە ئىشنى توغرىلاپ بولغاندا سەن مېنى بىر پارچە سېسىق پوققا ئايلاندۇرماقچىمۇ ـ ھە، دۆيۈز …

— مەن بىلەن نېمىشقا مەسلىھەت قىلمىغان بولغىيتتىلا، ئانا.

— نېمە، تېخى مەن ساڭا يېلىنىمەنما، ئۇقۇپ قوي، سەن بالا، مەن ئانا. قانداق، تۇرسۇنگۈلنى ئالامسەن، يوق؟

— ئالمايمەن، ئانا!

— كۆزۈمدىن يىت شاۋۇچى!

ئۆيدىكى تاراق ـ تۇرۇق شەپىدىن چۆچۈگەن ئابدۇسەمەت غىپپلا قىلىپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ئىشىكنىڭ زەرب بىلەن تاراققىدە ئېچىلىشى ھەم گۈپلا قىلىپ غەزەپلىك يېپىلىشى بىلەن تەڭ ئەنزەر ئىشىكتىن سەنتۈرۈلۈپ چىققىنىچە، پېشايۋان پەلەمپىيىدە پۈتلىشىپ ھويلا ئوتتۇرىسىغا يىقىلدى. ئۇنى ئانىسى ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتكەنىدى. ئارقىدىنلا مېھمانخانىدىن مۇئەتتارخانىڭ قەھرى بىلەن ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— ھەي تۇزكور مۇناپىق، مەن سېنى قېچىرچى[1]دە تۇغمىغان جۇما. قەشقەرنىڭ بېھىلىك باغلىرىدا تۇغقان. ۋۇي تېزەك پۇراپ قالغان ئەركەك ھايۋان. سەن تېخى غۇلجىلىق شاپاقچىنى ئېلىپ قېچىر بالا تاپماقچىما، گۇي.

ئەنزەر كىيىمىدىكى توپىلارنى قېقىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ گۇلبانۇم بىلەن كۆرۈشەلمىگەن ئون نەچچە كۈندىن بۇيان، بۇ ئانىسىغا يالۋۇرۇپ ئېلىپ بارغان يەتتىنچى قېتىملىق سۆھبىتى ئىدى. ئەمما مۇئەتتارخان مەھەللىسىدىكى ياسىن ناسكال دېگەن بىر يۇرتلۇقىنىڭ قىزى تۇرسۇنگۈلنى ئېلىپ بېرىمەن دەپ تاش چىشلەپ تۇراتتى. تۇرسۇنگۈل ئولتۇرۇپ قالغان قىز بولۇپ ئەنزەردىن ئۈچ ياش ئەتراپىدا چوڭ ئىدى.

ئەنزەر خۇددى تۈگمەن تېشى ئېسىپ قويغاندەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ دەرۋازىدىن چىقتى ھەم چۆچۈپ قارىدى. ئىنىسى ئۇنى كوچىدا ساقلاپ تۇراتتى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ دۈمبىسىدىن ئاستا تۈرتۈپ بازارغا ئەكەتتى.

— ئاكا، سەن ئانام بىلەن ھەر قېتىم سۆھبەت ئېلىپ بارغاندا مەن ئىشىك تۈۋىدە بار، — دېدى ئابدۇسەمەت كېتىۋېتىپ، — ساڭا ئوچۇق گەپنى قىلاي، ئانامنى يۇمشىتىمەن دېيىشىڭ خۇددى ئىتقا مانتا تاشلاپ بەرگەندەك قۇرۇق ئاۋارىگەرچىلىك.

① قېچىرچى — جاي نامى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۆتمۈشتە قىزلىرىنى يات مىللەتكە بەرگەنلىكتىن شۇنداق ئاتىلىپ قالغان دېيىشىدۇ.

— راست دەيسەن، ھەرگىز قوشۇلمىغۇدەك.

— گۇلبانۇم ھەقىقەتەن ياخشى قىز ئىكەن. ئۇنىڭ بىلەن توي قىلساڭ بەختىڭ ئېچىلاتتى، — ئابدۇسەمەت خەيرخاھلىق بىلەن ئاكىسىغا قاراپ قويدى، — ئانامنىڭ ئالدىدا دېگىلى بولماي-دۇ، تۇرسۇنگۇلنىڭ يامان ئاتىقى چىقىپ قالغان قىز. ئاتا-ئانىسىنىڭ «ھېچقانداق تويلۇق ئالمىمەن دەپ ئاۋارە بولماڭلار، قىزىمىزنىڭ قولىدىن يېتىلىتىپلا قويىمىز» دېگەن گېپىدىنلا چىقىپ تۇرمامدۇ، لېكىن ئادام «چىقىمسىز توي» دەپ ئېسىلىۋالدى.

— مەنمۇ ئاڭلىغان، — ئەنزەر قىزىرىپ يەرگە قارىدى، — كەچ ئىشتىن قايتقان چاغلىرىمدا بىرنەچچە قېتىم چېلىقتۇرۇپ قالدىم.

— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

— ئويلاپ - ئويلاپ زادىلا تېگىگە يېتەلمەي تۇرىمەن، لېكىن تۇرسۇنگۇلنى مەجبۇرىي ئېلىپ بەرمەكچى بولىدىكەن، قېچىپ كېتىمەن.

— ئۆزۈڭ قېچىپ كەتسەڭ گۇلبانۇم قانداق قىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە …

— نېمە دېمەكچى سەن؟ — ئابدۇسەمەتنىڭ بېشارىتى ئەن-زەرنىڭ ئېسىنى كىرگۈزدى، — ئۇنداقتا …

— ئىككىمىز يىغقان پۇلدىن بىرئاز بېرەي. ئۇنىڭ ئۇستىگە سېنىڭ ئەجرىڭ كۆپ، — ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ غەم-كىن چىرايىغا نەزەر تاشلىدى، — بىرەر - ئىككى ئاي يوقىلىپ كېتىپ كەلسەڭلا، ئانام ئامالسىز قوشۇلارمىكىن دەيمەن. ئەڭ بولمىسا تۇرسۇنگۇلدىن قۇتۇلىسەن.

ئەنزەر بىلەن ئابدۇسەمەت ئىككىسى ئايرىم ئاشخانا ئېچىش ئۈچۈن خېلىلا كۆپ پۇل يىغقانىدى. ئەنزەر ھەر قېتىم ھۈنەر ھەققى ئالغاندا ئايلىق خىراجەتكە يەتكۈدەك پۇلنى ئانىسىغا بېرىپ

قالغىنىنى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە: «بانكىغا قويۇۋەت» دەپ تاپىد-
لايتتى. قەشقەردە كۆرگەن كۇنلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىغان ئابدۇ-
سەمەت بىر پۇلنىڭ كۆزىدىن مىڭ ئۆتۇپ، خېلىلا قاغجالما بولۇپ
قالغانىدى.

— سەن قايتىپ كېلىپ بولغۇچە مەنمۇ دۇكان ئايرىپ
چىقىپ بولىمەن، — ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا كۆزىنى قىسىپ قويۇ-
دى، — نېغمەت جورېن ھەممە رەسمىيەتلەرنى ئۆزۈم بېجىرىپ
بېرىمەن دېگەن. بەلكىم ئاڭغىچە ئۇمۇ چۆچەكتىن كېلىپ قالار.

— قانداق دۇكان كۆردۇڭمۇ؟

— جورۇ، بىللە بېرىپ كۆرۈپ كېلەيلى، خەنزۇ بازىرى
ئۆستەڭ بويىدا، ئادەم راسا قىزىيدىغان جاي دېگىنە.

ئۇلار ئىجارىگە ئالماقچى بولغان دۇكاننى كۆرۈپ بولغاندىن
كېيىن ئابدۇسەمەت ئىشلەۋاتقان ئاشخانىغا كېلىپ لەڭمەن يې-
يىشتى. ئاندىن كۆز باغلىنىش بىلەن بازار رەستىلىرىنى ئايلى-
نىپ قايتىپ كەلدى - دە، كىچىك ھۇجرىدا ئىككىسى بىللە
يېتىپ قېلىشتى.

گۇلبانۇم ئۇخلىيالمىغان بۇ كېچە ئەنزەرنىڭمۇ كۆزىگە ئۇيقۇ
كەلمىدى. ئۇ، ئون بەش كۇندىن بېرى دەريا بويى مەھەللىسىگە
نەچچە قېتىم بېرىپ گۇلبانۇم بىلەن كۆرۈشەلمىدى. پەزىلەتبۇۋى-
نىڭ ئۇنى كۆرۈشتۇرمەسلىكىدە بىرەر سەۋەب بارلىقىنى ئويلاپ
يەتكەن ئەنزەر ئەندىكىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. توغرا، «بىر
كېچىدىلا نىكاھ قىلىپ توينى قىلىۋەتىسىچۇ. »

ئەنزەر يېنىدا ئۇخلاۋاتقان ئىنىسىنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۇ-
چۇن شەپە چىقارماي كىيىملىرىنى كىيدى. ئاندىن پۇتىنىڭ ئۇ-
چىدا دەسسەپ ئىشىك تۇۋىگە كېلىشى، ئىنىسىنىڭ ئاۋازىدىن
چۆچۈپ كەتتى:

— ئاكا، دەريابويى مەھەللىسىگە بارامسەن؟ بولدى كېتى-
ۋەر، دەرۋازىنى مەن تاقىۋالىمەن، — دېدى ئابدۇسەمەت ئۇيقۇ-

لۇق ئاۋازدا، — لېكىن ھېلىقى ئەسقەر دېگەن ئۆشۆق ئوغرىدىن ھېزى بول، ئۆتكەندە ئارىغا كىرمىگەن بولساڭ راسا ئەدىپىنى بېرەتتۇق.

ئەنزەر ۋېلىسىپىتكە مىنىپ تار كوچىدىن چوڭ يولغا چۈ-شۈپ كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىنلا ئابدۇسەمەت دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئاپئاق ئايدىڭ كېچە ئىدى. ئەنزەر ۋېلىسىپىتنىڭ پېدالىنى كۈچەپ تېپىپ خەنزۇ بازىرى، تاشلەپكە، بەيتۇللا مەدرىسى، بېدە بازارلىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ جىددىيلىشىش، مەھبۇبىسى بې-لەن كۆرۈشۈش ھاياجىنىدا تەرلەپ كەتكەنىدى. شۇنداقتىمۇ تۈن نىسپىدە دەريابويى مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى. ۋېلىسىپىتنى يول چېتىدىكى ئورمان ئىچىگە يوشۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، گۈلبانۇمنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا كەلدى.

ئەنزەر ئۆگزىگە چالما تاشلاپ بولۇپ، دەرۋازا تەرەپكە قارى-غىنىچە بىردەم تىڭشىدى، ئاندىن يەنە تاشلىدى. ئۇ ئۈچىنچى قېتىم تاشلاپ بولۇپ دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن ھويلا ئىچىگە قارى-دى. ئۇ، كۆڭلىدە ئەگەر ئەسقەر دەرۋازىدىن چىقىپ قالغۇدەك بولسا، كوچىدىكى بىر تۈپ سېدىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنماقچى بولدى. دەقىقىلەر بەكمۇ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. ھويلىدىن ھېچ-قانداق تىۋىش ئاڭلانمىدى. تاقەتسىزلەنگەن ئەنزەر تۆتىنچى قې-تىم چالما تاشلىماقچى بولۇۋىدى. كونا دەرۋازا غىچ قىلىپ ئېچىلىپ بىر سايە كۆرۈندى. بۇ نازۇك سىيما ئەنزەرنىڭ يۈرىكىنى تۇسۇن ئاتتەك ئوينىتىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى.

— گۈلبانۇم! — ئەنزەر قىزنى باغرىغا باستى. قىزمۇ چىڭ يېپىشتى.

— ئەنزەر، بۇ دۇنيادا بارمۇسىز؟

— يۈرۈڭ، ئاۋۇ سېدە ئارقىسىدا پاراڭلىشايلى.

— بولمايدۇ، ئەنزەر، تۇن نىسپىدىن ئۆتتى، — گۇلبانۇم
هاياجان ئىزتىراپىدا تىترەۋاتاتتى، — ئاپامنىڭ ئىشقا ماڭىدىغان
ۋاقتى بولۇپ قالدى. مەن كىرىپ كەتمىسەم بولمايدۇ.

— مېنىڭ سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن گەپلىرىم بار. مەسلى-
ھەت قىلمىساق زادى بولمايدۇ.

— مېنىڭمۇ ئېيتىدىغانلىرىم كۆپ. ئەنزەر، مۇنداق بول-
سۇن، — گۇلبانۇم يۇلتۇزلار ئۆچۈۋاتقان كۆك ئاسمانغا قاراپ
قويدى، — تاڭ ئېتىشقىمۇ ئاز قاپتۇ. سىز بۈگۈن ئەتىگەن
پەزىلەتپۇدەمنىڭ ئۆيىدە مېنى ساقلاڭ.

— ئۇ ...

— خاتىرجەم بولۇڭ مەن دەپ قويغان.

گۇلبانۇم قامەتلىك يىگىتكە ئېسىلىپ بىر ئۆپۈش ھەدىيە
قىلدى ـ دە، تېزلا كىرىپ كەتتى. ئەنزەر قاققان قوزۇقتەك
ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ قالدى. ئۇ مەھبۇبىسىنىڭ ھىدىنى قايتا
ھىدلىماقچى بولغاندەك خېلىغىچە ئورنىدىن قوزغالمىدى. بىر
چاغدىلا ئېغىرلاشقان پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ ۋېلىسىپىتنى ئال-
دى. ئۇنىڭ ئۆيىگە قايتىش نىيىتى يوق ئىدى. ئەگەر دەرۋازىنى
قاققان ياكى ھالقىسىنى شاراقلاتقان تەقدىردە ئانىسىنى ئويغىتىپ
قويۇش خەۋپى تۇغۇلاتتى. شۇڭا ۋېلىسىپىتنى مىنىپ سالقىن
ماڭغىنىچە ۋاڭ قادىر بېغى تەرەپكە يول ئالدى. ئۇ يەردىن شەرق
مەھەللىگە، شەرق مەھەللىدىن قايرىلىپ «پايتىما كۆۋرۈك» قې-
شىدا ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ ئۆستەڭدە يۈز ـ قوللىرىنى يۇدى.
تاڭمۇ سۈزۈلۈپ، كۈنچىقىش تەرەپ سۇس قىزىل رەڭدە تاۋلىنىپ
تۇراتتى. كۆۋرۈك سالاسۇنىغا يۆلىنىپ تۇرغان ئەنزەر تېز بىر
ئۆپۈش ھەدىيە قىلغان مەڭزىنى سىلاپ، جانلىرى سۆيۈنۈپ كەت-
تى. ئۇ ۋېلىسىپىتنى مىنىپ يەنە بىرنەچچە كوچىلارنى مەقسەت-
سىزلا ئايلىنىپ بولغۇچە كۈن چىقىپ، نەيزە بويى ئۆرلىدى.
ئەنزەر دەرۋازا بوسۇغىسىدىن ۋېلىسىپىتىنى كۆتۈرۈپ، ئەي-

مىنىپكىنە ھويلىغا كىرگەندە پەزىلەتبۈۋى داستىخاننى ئۈزۈم باراڭ تېگىدىكى ئېرىققا قېقىۋاتاتتى. ئۇنىڭ «سىر»دىن خەۋىرى بولغاچقىمۇ، تېنەپ - تەمتىرەپ كەتمىدى.

— قانداق ئەھۋالىڭىز، ئەنزەر، — پەزىلەتبۈۋى ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا زەن سالدى، — ۋىيىەي، ئۆتكەنكىدىن خېلىلا جۈدەپ قاپسىز.

— سورىماڭ، ھەدە، ئەھۋالىم خاراب، — ئەنزەر ۋېلىسىدىپىتنى تامغا يۆلىگەچ يەرگە قاراپ گەپ قىلىۋاتاتتى، — نېمە بولۇپ كەتتىكىنتاڭ بۇ ئانىلارغا، بىرى، «قاشقالىق»، بىرى، «غۇلجىلىق» دەپ تاش چىشلەپ تۇرغان. بولمىسىغۇ ھەممىمىز بىر مۇسۇلمان، بىر ئۇيغۇر.

— بولدى كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، بۇلارنى ئويلىسا ئادەم خۇن بولۇپ كېتىدۇ، — پەزىلەتبۈۋى ئۆيىنى ئىشارە قىلىپ مەنىلىك كۈلۈپ قويدى، — ئۇ سىزنى ساقلىغىلى نېكەم.

ئەنزەر ئۆيگە كىرىش بىلەن كارىۋات قىرىدا ئولتۇرغان گۈلبانۇم ئورنىدىن دەرھال تۇرغان بولسىمۇ، يۈگۈرۈپ كېلىپ يىگىتكە ئۆزىنى ئاتالمىدى. چۈنكى باشقىلارنىڭ ئۆيىدە بۇنداق قىلىش ئۆي ئىگىسىگە تەركى ھۆرمەت بولۇپ قالاتتى. ئۇلار بىر - بىرىگە قاراپ ئېغىر خۇرسىندى. دېمىسىمۇ گۈلبانۇممۇ خېلىلا جۈدەپ كەتكەن بولۇپ، يۈز - كۆزىدىكى جاراھەت ئىزلىرى ئۈزۈل - كېسىل ساقايمىغانىدى. ئاخشام ئۇنىڭ يۈزىنى تۈزۈكرەك كۆرەلمىگەن ئەنزەر ئەندىكىپ سورىدى.

— گۈلبانۇم، بۇ ··· بۇ نېمە ئىش، شۇنچىۋالامۇ بولۇپ كەتكەن بارمۇ؟

— ئەسقەر ئۇردى، — گۈلبانۇمنىڭ كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش قوغلىشىپ چۈشتى، — بۇ تېخى ياخشى بولۇپ قالغىنى. دەسلەپتە كۆزۈمدىن مەنمۇ ئەنسىرىگەن، ئاڭلىسام ئۇ ئىت سىز بىلەنمۇ ئۇرۇشۇپتىغۇ؟

— ئۆزۈممۇ ئۇقمايلا قالدىم، مەن بۇرۇن ئەسقەرنى كۆرۈپ باقمىغان ـ دە، بەلكىم ئاشخانىغا تاماق يېگىلى كىرگەن خېرىدار ئوخشايدۇ، دەپ قاپتىمەن، — ئەنزەر كۈلۈپ قويىدى، — تۇيۇقسىزلا بىر مۇشت سېلىشۇدى، بۇرنۇم ئوقتەك قاناپ كەتتى. ئاڭغىچە مۇلازىم باللار ئۇنى ئاشخانا، كوچىدا يۇمىلىتىپ سېلىپلا كەتتى. ئەگەر ئارىغا كىرىپ تۇرۇۋالمىغان بولسام، خېلىلا قاتتىق ئۇرۇۋېتەتتى.

— قويۇپ بەرسىڭىزچۇ، ئۇ غالجىر راسا ئەدىپىنى يېمىگۈچە چۆچۈمەيدۇ، — گۈلبانۇمنىڭ قاشلىرى مىژژىدە تۈرۈلدى، — تاسلا قالدى كۆزۈمنى قويۇۋەتكىلى.

ئۇلار بىر پەس جىمىپ قالدى. بۇ ئەسنادا پەزىلەتبۇۋى جوزىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ، چاي قۇيدى، سىركايىلەرگە قەنت سېلىپ، توقاچلارنى ئوشتۇدى.

— بۇ سىلەرگە يامان تەستە كەلگەن پۇرسەت، — دېدى پەزىلەتبۇۋى، — شۇڭا قانداق قىلىش ـ قىلماسلىقنى راسا ئويـ لىشىپ، مەسلىھەتلىشىۋېلىڭلار، بۇ يەردە بىر ـ بىرىڭلارغا قاراپ ياش تۆكۈپ، دەرد ئېيتىپ ئولتۇرغىنىڭلار بىلەن بەختىڭـ لارنى بىركىم ئاسماندىن تاشلاپ بەرمەيدۇ. بۇ ئۆيدە ئۇچرىشىۋېـ رىشكىمۇ بولمايدۇ. بىرى كۆرمىسە، بىرى كۆرىدۇ. ئۇ چاغدا توقۇناق بالاغا مەن قالىمەن. خۇدا ساقلىسۇن بۇگۈنكى مۇشۇ ئىشنى گۈلسۈمخان ھەدەم ئۇقسا چېچىمنى بىر تالدىن يۇلۇپ قولۇمغا ئېلىپ بەرسە، ئېرىم قادىرنىڭ تايىقىدا ئۆلىمەن.

پەزىلەتبۇۋى دەيدىغاننى دەۋېلىپ چىقىپ كەتتى. گۈلبانۇم مۇشۇ كۈنلەردە نېمە ئۈچۈن سىرتقا چىقالمىغانلىقىدىن باشلاپ، ئاپىسىنىڭ توي ئىشىغا تۇتۇش قىلىۋاتقانلىقى، ھەتتا ئەلچىلەرـ نىڭ ئەكەلگەن سوۋغا ـ سالاملىرىنى قوبۇل قىلغانلىقىغا قەدەر دەردىنى تۆكتى.

— توينى قاچانغا بېكىتتى؟ — سورىدى ئەنزەر ئەندىكىش

ئىچىدە.

— مۇشۇ ئاينىڭ ئوتتۇزىنچى كۈنى، ناھايىتى بىر ھەپتە قالدى، — گۈلبانۇم ئەنزەرگە مەيۇس قارىدى، — قانداق سىز ئانىڭىز بىلەن سۆزلەشتىڭىزمۇ؟

— ئۇمىد يوق، مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى.

ئەنزەر ئانىسىنىڭ ئويناۋاتقان ئويۇنلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. ئۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، ئوغلىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشىنى يېنىكلىك بىلەن بىرتەرەپ قىلىپ قانداقتۇر ئەخلاقى ياخشى بولمىغان، ھەتتا ئۆزىدىن نەچچە ياش چوڭ بىر قىزنى ئېلىپ بېرىشتا چىڭ تۇرۇۋالغانلىقى، بۇ ھەقتە ھەر كۈنى بېسىم ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتتى. ئەنزەر ئاخىرىدا ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ مەسلىھەتىنى ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئوت- تۇرىغا قويدى، چۈنكى، ئۇ گۈلبانۇمنىڭ ئاچچىقلاپ قېلىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. بىراق بۇ سۆزنىڭ گۈلبانۇمنى ۋەيلۇن دوزاخ ئازابىدىن قوتقۇزىدىغانلىقىنى ئۇ ھېس قىلالمىغانىدى. «ئەگەر ھېچ ئامال بولمىغاندا، قېچىش چارىسىگە ئەنزەر قانداقمۇ قارار ياكى ئانىسىنى رەنجىتىشنى خالىماي، شۇم تەقدىرگە بويسۇنار- مۇ» دېگەن قورقۇنچلۇق ئوي، گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكىدىن بىر يو- لىلا كۆتۈرۈلدى. ئەلۋەتتە قېچىش چارىسىنى ئىپپەت - نومۇس- لۇق بىر قىزنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇشى تولىمۇ ئەپسىز ئىدى.

— ئەنزەر، ئېيتىڭا، نەگىمۇ بارارمىز؟ — قارارلاشقان «قېچىش» ئەمەلىيەتكە ئايلىنىش ئالدىدا تۇرغاندا گۈلبانۇمنىڭ بىردىنلا يۈرىكى سىيلىپ كەتتى، — ئەگەر تۇتۇلۇپ قالساق...

— ياق، تۇتۇلمايمىز، — دېدى ئەنزەر ئىشەنچ بىلەن، — دەريادىن ئۆتۈپ يېرىم كۈن ماڭساق بىر تارانچىلار مەھەللىسى بار، ئۇ يەر بەكمۇ خىلۋەت.

بازار قويۇۋېتىلگەن يىللاردىن بېرى ياغاچچىلىق سايمانلىرى- نى ۋېلىسىپىتكە ئارتىپ بارمىغان سەھرا - كەنتلەر قالمىغان

ئەنزەر ئۆزىگە ئىشىنەتتى. ئۇنىڭ «بەكمۇ خىلۋەت» دېگەن يېرى-مۇ ئۆزىگە بەش قولدەك ئايان ئىدى. ئۇ ئالدىنقى يىلى ئۇ يەردە يەتتە ئايدەك ھۇنەر قىلدى. دېھقانلارنىڭ ھارۋىلىرى، شامال ساندۇقى، ساپال، تىرنىلىرى، يېڭى سالغان ئۆيلىرىنىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرى ھەتتا تۇلۇق جازىلىرىغىچە ياساپ، ھەممە بىلەن تونۇشۇپ كەتكەنىدى. بولۇپمۇ ئۇ يەرگە ئورۇنلىشىپ قال-غىنىغا ئون يىلدىن ئاشقان قوغانلىق سەمەندەرقۇلىنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىدە قايتىپ كەتكەنگە قەدەر ئولتۇردى. بۇ ئادەم ئەنزەرنىڭ ئۆز ئاتىسىدەك ھىمات قولىنى سوزغانىدى. شۇڭا دېھقانلار ئارد-سىدا: «ئەنزەر دېگەن قەشقەرلىك بالا، سەمەندەر قەشقەرلىكنىڭ تۇغقىنىكەن» دېگەن گەپلەرمۇ تارقالدى.

— ئۇ يەردىكى دېھقانلار قوپال بولغىنى بىلەن، — دېدى ئەنزەر پەخىرلەنگەن ھالدا، — كۆڭلى ياخشى. ناھايىتى شۇ: «ھېلىقى قاشقالىق ياغاچچى ئايالىنى ئېلىپ، ھۇنەر قىلغىلى كەپتۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپ.

— مۇشۇنداقلا بىر ئۆيگە كىرىدىۋالساق قانداق بولار؟ — ئىسلام ئەقىدىسى قانلىرىغا سىڭىپ كەتكەن گۈلبانۇم قورقۇپ تۇراتتى، — بەك زېيىنى بار جۇمۇڭ.

— خاتىرجەم بولۇڭ، مەنمۇ يامان بولىدىغانلىقىنى بىلى-مەن، — دېدى ئەنزەر گۈلبانۇمغا تەسەللى بېرىپ، — سەمەندەركام كەنت بويىچە خېلىلا ھۆرمىتى بار ئاخۇنۇم. ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلاردا قۇرئان - تىلاۋەت قىلى-دۇ. تويلاردا بولسا نىكاھ - پاتىھە ئوقۇيدۇ. ئۇنىڭغا راست گەپنى قىلساق بىزنى قوللايدۇ.

جاھالەت ئەقىدىلىرىنىڭ قۇربانلىرى بولغان ئىككى ياش ئاخىرى «قېچىش» ئىرادىسىگە كېلىشتى. ئۇلار قايسى كۈنى مېڭىش، نېمىلەرنى ئېلىۋېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشى-ۋالغاندىن كېيىن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. بۇ ئۆيدىن دەرھال

چىقىپ كەتمىسىمۇ بولمايتتى. ئەگەر قادىر ئاخۇن سۇۋاقچى چۇشلۇك تاماققا كېلىپ قالغۇدەك بولسا ئۆزلىرىگىمۇ، پەزىلەتـ بۇۋۇنگىمۇ تۇگىمەس دەردىسە بولاتتى.

— ئۇنداق بولسا ئېسىڭىزدە چىڭ تۇتۇڭ، — ئەنزەرنىڭ چىرايى جىددىي ئىدى. — مەن كۈن ئولتۇرۇش بىلەن دەريا كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ ئۆتكەنكى كىچىك چوقۇر ئورمانلىقى ئەتراپىـ دا ساقلايمەن. شەھەر ئىچىدە بىللە مېڭىشقا بولمايدۇ. ئۇ تەرەپتە بىزنى ھېچكىم تونۇمايدۇ.

— كۈندۈزى ماڭساق بولمامدۇ، بىزنى ھېچكىم تونۇمىغاندىن كېيىن، — گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۇـ رۇپ تۇراتتى، — كېچىسى يول يۈرسەك خېيىمخەتەر بولۇپ قالامدىكىن دەيمەن.

— بولمايدۇ، كۈندۈزى ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر كۆپ، كۆزىگە چېلىقىپ قالساق ئىز قوغلاپ ئاسانلا ئاشكارىلىنىپ قالىمىز.

پەزىلەتبۇۋى كوچىغا قارىۋېتىپ، بېشىدا بەلگە بەرگەندىن كېيىن ئەنزەر ۋېلىسىپىتنى ئېلىپ تېزلا چوڭ يولغا چىقىۋالدى. ئارىدىن بىرئاز ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈپ، يۈزىنى رومالدا ئورىۋالغان گۈلبانۇممۇ ئۇزاپ چىقتى.

7

«گۈلبانۇم بىر قاشقالىق بالا بىلەن قېچىپتۇ» دېگەن بىر ئېغىز سۆز خۇددى ھېيت كۈنلىرى چېلىنىدىغان ناغرىخاننىڭ ناغرا ئاۋازىدەك ھەممە يەرگە ئاڭلىنىپ كەتتى. دەريابويى كوچىـ سىدىن تارقالغان بۇ خەۋەر دۆڭمەھەللىدىكى باي كوچىسى، خۇمـ دان كوچىسى، غاز كوچىسى قاتارلىق كوچا ـ كويىلاردا ئومۇمىي تېمىغا ئايلىنىپ قالدى. بولۇپمۇ خوتۇنلار غەيۋەت ـ شىكايەت خەزىنىسىنى تېپىۋالغاندەك ئىشىك ئالدىلىرىغا توپلىنىپ، ئۆيلىـ

رىدە شاما چايىنغاچ كۈسۈر ـ كۈسۈر قىلىشاتتى، خىرقىرىشىپ كۆلۈشەتتى. بىرى: «توۋا، گۈلبانۇم شەھەر كوچىلىرىدا غىدى-ناڭشىپ، ئۆزىنى شامالغا سالىدىغان قىزلارغا ئوخشاشمايتتى، مانا ئەمدى ...» دېسە، يەنە بىرى: «ۋاي ... دوستەك، بۇ ئاي، بۇ كۆڭلەردە ئادەمگە ئىشەنگىلى بولامدۇ. بەزنى كۆرسە يېمەيدىغان مۈشۈك نەدىكەن؟» دېيىشتى. «ھەرقانچە بولسىمۇ ئادەم تېپىل-مىغاندەك قاشقالىق بىلەن قاچقىنى نېمىسى» دەپ ئوت قوياتتى يەنە بىرى. چوڭ كوچىدا بىر كۈن كەچكىچە تام يۆلەپ قارتا ئوينايدىغان بىكار تەلەتلەر چېغىدا غەيۋەتكە ئۈزۈق سېلىشاتتى.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ، مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قىزى قېچىپتى-مىشقۇ.

— قايسى قىزىنى دەيسەن، ئۇنىڭ ئۈچ قىزى بولىدىغان.

— قايسى بولاتتى، ھېلىقى چېچىنى تاراپ، ئەپچىل ياسى-نىپ، رەڭگى ـ رۇخسارى دائىم پاكىز يۈرىدىغان چىرايلىق قىزچۇ.

— ئەمدى ئاڭلاۋاتامسەن، بىر قەشقەلىك بىلەن قاچقىنىغا ھەپتە بولۇپ قالدى.

— قاشقالىق بىلەن؟

— ھېلىقى بىزنىڭ مەھەللىدە ياغاچچىلىق قىلىپ يۈرگەن كەم سۆز، مۇلايىم بالىچۇ، سۆزلىرىدىن قارىخانلىق پۇراپ تۇرىدىغان.

— ئۇنداقتا ئوقۇغان نېمىكەن ـ دە.

مەھەللىدە داۋاملىق لاغايلاپ يۈرىدىغان، قۇرۇق سۆلەت باللارنىڭ بەزىلىرى ھەسەت قىلىپ تامىقىنى چاكىلداتسا، بەزى-سى ھەۋەس قىلىپ ئاغزىنى بىرھازا تامشىتىپ چىكىلداپ كېتەت-تى. بۇ چاغقىچە گۈلبانۇمغا قانات سۆرەپ يۈرگەن ئالىقاناتلار بولسا: «پاھ ـ پاھ بۇ جانىۋارنىڭ پەيزىنى قاشقالىق

سۇرۇپتۇ ـ دە» دېيىشىپ دەردىنى يۇتاتتى. قىسقىسى، ھەممىنىڭلا ئاغزىدا «گۈلبانۇم، گۈلبانۇم» لا ئىدى.

دەرۋەقە بۇ چاغقىچە دۆڭمەھەللىدىن قاچقان، قىز ئەپقېچىپ ئەكەلگەنلەر ئازمۇ؟ ئۇلارنىڭ بىرەر ـ ئىككى كۈن داۋرىڭى بولۇپ ياكى ئازغىنا قۇلاق ياقتى گەپلەر بىلەن چەكلەنگەندى. لېكىن گۈلبانۇمنىڭ قېچىشى گويا كۈيقاپنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋەتكەندەك پىتنە ـ پاسات، غەيۋەت ـ شىكايەت، تەنە ـ كىنايىلەر بورىنى ھەممە يەرنى قاپلىدى. تېخى گۈلبانۇم يوقىلىپ كېتىپ ئۈچىنچى كۈنى پەيدا بولغان ئەسقەر شۇنداق غوۋغا كۆتۈردىكى، مەھەللىنىڭ ئىتلىرى قاۋاپ، توخۇلىرى قاقاقلىشىپ كېتىشتى. ھەتتا چاشقانلارمۇ خۇددى يەر تەۋرىگەندەك تۆشۈكلىرىدىن قېچىپ چىقىشتى. ئۇ ھويلىدىكى گۈل تەشتەكلىرىنى ئۇرۇپ ـ چېقىپ، تاماق جوزىلىرىنى پېشايۋاندىن ئېتىپ، چايخانىدىكى تاختىۋېشىنى ئۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى چىنە ـ قاچا، تاۋاق ـ لېگەنلەرنى چۇل ـ چۇل قىلىۋەتتى.

— ھەممىنى قىلغان سەن ئالۋاستى، — ئاپىسىغا دېۋەيلەپ كەلدى ئەسقەر. ئۇنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ، زاڭاقلىرى لىپىلداپ، ئاغزىدىن كۆپۈكلەر چاچراپ تۇراتتى، — ئۇ ئىنەكنى ئەتىۋارلاپ، پەپىلەپ، بىزنى مۇشۇ كۈنگە قالدۇردى. ئەمدى بۇ يۈزنى قەيەردە كۆتۈرۈپ يۈرىمىز؟؟ خەققە قانداق قارايمىز؟ ئۇ پاسكىنا جالاپ بىزگە سېسىق نىجاسەتنى سۈۋاپ قويۇپ قەيەرلەردە يالاق يالاپ يۈرىدۇ.

— جېنىم بالام، ئۇ جۇۋاينىمەكنىڭ كاسىسىدىكى گۆشىنى يۈزىگە چاپلاپ مۇنداق رەسۋاچىلىقنى قىلىشىنى نەدىن بىلەي، — ئامالسىز قالغان گۈلسۈمخان يۇم ـ يۇم ياش تۆكۈپ تۇراتتى، — مەنمۇ تىرىكلا گۆرگە كىرىۋالغۇدەك يەرگە يەتتىم.

— سەن تولا يۈردىكىمنى تىتما. قاچۇرۇۋەتكەن ئۆزۈڭ! — ئەسقەرنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتكەنىدى، — بولمىسا

ئەنزەرنى ئۆيۈڭگە باشلاپ پولۇ - مانتا بىلەن باقامتىڭ؟ ! نېماند-
داق زىدى پەس نېمىسەن، سېنىڭ نەرىڭ ئانا؟
بۇ چاغدا دەرۋازا ئالدىغا توپلىنىشۇالغان ئەر - خوتۇنلار،
ئۇششاق باللار بەزىلىرى ئىچ ئاغرىتىپ، بەزىلىرى قىزىقسىد-
نىپ، يەنە بەزىلىرى تاماشا كۆرۈپ قاراپ تۇرۇشاتتى. تۇيۇق-
سىزلا پۈزۈر ياسىنىۋالغان چولڭ ئوغۇل ئەنەيتۇللا كېلىپ قال-
دى، بۇ بەتنام تالا - تۇزلەرگە پۇراپ چىققاندىن كېيىن، ئۇ
ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىپ تۇراتتى، توپ
ئارىسىدىن قارىمۇتۇق بىر يىگىت ئۇنىڭغا ياخشىچاق بولاي دېدىمۇ
ئۆزىچە نەسىھەت قىلدى:
— ھوي ئەنەيتۇللا بايۇەچچە، ئاۋۇ توم - تۇۋاق، ئالىجوقا
ئىنىڭنى ھاي دېگىن، تىلىنى تېيسۇن، ئانىنىمۇ شۇنداق تىللاپ،
سىلكىشلەپ، دۆشكەلىسە بولامدۇ - ھە؟ توۋا قىلدىم، قىپقىزىل-
لا ساراڭغۇ ئۇ.
ئىنىسىنىڭ تەلۋىلىكىدىن جان - پېنى چىقىپ كەتكەن ئە-
نەيتۇللا كەلگەنچە ئەسقەرنىڭ گەجگىسىدىن قاماللاپ بىر تارتىد-
شى، ئۇ ئارقىسىغا سەنتۈرۈلۈپ يىقىلغىلى تاسلا قالدى.
— ماڭە ھوي لوكچەك، ئاپامغا ئۆلمەك ئۇستىگە تەپمەك
قىلىپ بېرەمسەن - ھە؟ — ئەنەيتۇللادىن ھەممە قېرىنداشلار
تەپ تارتاتتى، شۇڭا ئاچچىقىدا تىترەپ تۇرغان ئەسقەرمۇ غىڭ
قىلالمىدى، — قاچسا گۈلبانۇم قېچىپتۇ، ئاپامغا نېمە تاۋان
تاشلايسەن، تېخى بۇ يەردە شۇنچە خەققە ھاي - ھايلاپ.
ئاكىسىدىن دەككىسىنى يېگەن ئەسقەر ئاچچىقىنى توپلاشقاند-
لاردىن ئېلىپ: «ماڭە ئاناڭنى ••• بۇ يەردە پالانى نېمەم بارمۇ،
جالاپ خوتۇننىڭ باللىرى» دەپ ۋارقىرىدى - دە، دەرۋازىدىن
ئوقچۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ كېتىۋېتىپ: «ئەمدى بۇ ئۆيگە
قەدەم ئالدىغان بولسام كاپىر بولۇپ كېتەي» دېگەن قەسىمىنى
ھەممە ئاڭلىدى. ئەمما، ئاغزى بىلەن ئارقىسىنىڭ پەرقى يوق

ئەسقەرنىڭ بۇ سۆزىگە ھېچكىم ئىشەنمەيتتى. ئۇ بۇرۇنمۇ خەق-لەرنىڭ توخۇ ـ كەپتەرلىرىنى ئوغرىلاپ، تۇتۇلۇپ قالغانلىرىدا بۇنداق قەسەملەردىن كۇرمىگىنى ئىچىپ، ھېچ مەسلىھەتنى قويـ-مىغانىدى.

ئەنەيتۇللا گۇلسۇمخاننى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ سۇپىغا ئول-تۇرغۇزدى ـ دە تەسەللى بەردى. ياشلىرىنى سۇرتتى، ئەسقەرنىڭ تېخى كىچىك ئىكەنلىكىنى، نېمىدەپ، نېمە قويغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى تەسكىن تاپقۇز-دى. شۇنداقتىمۇ ئانىنىڭ چانقىنى قورۇق باسقان كۆزلىرىدىن ياشلار تۆكۈلۈپلا تۇردى.

— ئاپا، قىزلار قاچسا يىگىتنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالىدىغان، — دېدى ئەنەيتۇللا ئاپىسىغا، — گۇلبانۇم ئەنزەرنىڭ ئۆيىدىمۇ ـ يە؟

— ئېھتىمال شۇ يەردە بولسا كېرەك، بالام، مەن ئەتە ئىزدەپ باراي دەيمەن.

— ئەگەر بارغۇدەك بولساڭ، قۇدا بولغۇچىلار ھەم ئەنزەر بىلەن ئۇرۇشمىغىن، گۇلبانۇمنىمۇ تىللاپ باشقىلار ئالدىدا يۈزد-نى سۆرۈن قىلما.

— ئېزىپ ئىچۇرمىسەڭمۇ بىلىمەن، بالام.

كېچىچە كوچا سۇپۇرۇپ تېنىدە مىسقالچە ماغدۇر قالمىغان گۇلسۇمخان ئەتىسى ھېرىپ ـ ئاچقىنىغا باقماي قارادۆڭگە بار-دى. ئۇ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەردىن سۇرۇشتە قىلىپ، كىچىك قوش قاناتلىق ھويلىغا كىردى.

ئۆيدىن ئىللىق چىراي بىلەن چىققان مۇئەتتارخان، كۆڭلى بىر شۇملۇقنى تۇيغاندەك، پېشايۋان سۇپىسىدىن چۇشمەي مېھ-مانغا ئالىيىپ قاراپ تۇردى.

— ئەسسالام، — گۇلسۇمخان بۇ سۇباتلىق ئايالدىن قورۇ-

نۇپ، سەل ئېسەنكىرەپ قالدى، — ئۆزلىرى ئەنزەرنىڭ ئاپىسى بولىدىلىغۇ دەيمەن.

— قېنى ئۆيسەن چىرىلى، — مۇئەتتەرخان سوغۇقلا تەكلىپ قىلدى.

ئۇلار دالان ئۆيدىكى گىلەم سېلىنغان قوش كارىۋاتتا بىر - بىرىگە روبىرو قارىشىپ ئولتۇرۇشتى. بارغانسېرى جەھلى قېتىپ، ئۆزىنى ئاران - ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇرغان مۇئەتتارخان، گۈلسۈمخاننىڭ چىرايىدىكى ئەنسىزلىكنى كۆرۈپ، ھەممىنى چۈشىنىپ بولغانىدى.

— قالىسام ئۆزلىرى گۈلبانۇمنىڭ ئانىسى ئوخشىماملا؟ — مۇئەتتارخان تۇيۇقسىز زەربىگە ئۆتتى، — قانداق قىز بالا ئۇ، نومۇسنى بىلمەيدىغان، يۈزى تۆۋەن، ئاغزىدا ئىلمى، قولىدا ھۈنىرى بار ئوغلۇمنى ئازدۇرۇپ نەلەرگە ئېلىپ قاچتى - منە. ئۇلارنى قىۋەگە سولاپ قويىدىلا؟

مۇئەتتارخاننىڭ تۆلۈمدىن توقماق چىققاندەك، نومۇسنى بىلمەيدىغان، ئوغلۇمنى ئېلىپ قاچتى، قەيەرگە سولاپ قويىدىلا، دېگەن سۆزلىرى گۈلسۈمخاننىڭ يۈرىكىگە غاسىسىدا پىچاق ئۇرغاندەك تۇيۇلدى. يەنە بىر تەرەپتىن قىزىنىڭ بۇ يەرگە كەلمىگەنلىكى ئايان بولدى. مۇئەتتارخاننىڭ ھېڭدىن سېسىق گەپلىرىدىن بىر ئۆزىگە كېلىپ، بىر كېتىپ تۇرغان گۈلسۈمخاننىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ خېلىغىچە ئەسلىگە كېلەلمىدى.

— مېنىڭ قىزىمنى ھاقارەتلەشكە ھەققىلىرى يوق، — گۈلسۈمخاننىڭ ئاۋازى تولىمۇ زەئىپ ئىدى، — ئويلاپ باقسىلا، قىز بالا ئوغۇل بالىنى ئېلىپ قاچامدۇ ياكى ئوغۇل بالىمۇ؟

— قالىسىلا، يىگىنىمۇ تۈز قىلىپ بەرمىسە يىپ ئۆتكۈزگىلى بولمايدۇ، جۇمۇسىلا، يىڭنە قايان ماڭسا، يىپمۇ شۇيان ماڭىدۇ ئەمەسما، — مۇئەتتارخان تېخىمۇ سېسىغىنى چىقارغىلى

تۇردى، — چىشقاق پاقلانغا چىۋىن ئەگىشەر، كۈلگەك چوكانغا يىگىت دەپ، غىلجىڭلاپ، ئويناقشىمىغان بولسا بۇ پالاكەت يوق.

— ۋاي خۇدايىم ئاغىزلىرى نىمانداق يامان، مەن سىلى بىلەن ئۇرۇشقىلى كەلمىدىم، پەقەت قىزىمنىڭ دېرىكىنى قىلغىلى كەلدىم.

— سىلى قىزلىرىنىڭ دېرىكىنى مەندىن سورىسىلا مەن ئوغلۇمنىڭ دېرىكىنى چىمدىن سورايمەن، — مۇئەتتارخاننىڭ چىرايلىق قاشلىرى مىژژىدە تۇرۇلدى، — مەن ئۇ شاۋۇچىنى: «غۇلجىلىقتىن قىز ئالساڭ بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دەپ ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغان. مانا نەچچە كۈنلەر بولدى، ئاقتىمۇ يوق، كۆكتىمۇ يوق. قەۋەگە كەتكەنلىكىنى شايا-تۇنمۇ بىلمەيدۇ.

— سىلىگە غۇلجىلىق نىمە يامانلىق قىلغان؟ توۋا.

— سىلىگە قەشقەرلىك نىمە يامانلىق قىلغان؟ — مۇئەتتارخان ياندۇرۇپلا سورىدى، — كىچىك ئوغلۇم ئابدۇسەمەتنىڭ دەپ بېرىشىچە، سىلىمۇ قەشقەرلىكنى جىننى كۆرگەندەك كۆرىدىكەنلىغۇ - مىنە.

— مېنىڭ دېگەن سەۋەبى بار ئىش.

— مەنمۇ سەۋەبسىز ئۆچ بولمىغان. شاۋۇچى غۇلجىلىق كۈيئوغلۇم، ئېرىمنىڭ، قىزىمنىڭ بېشىنى يېگەن!

ئىشىك تاراققىدە ئېچىلىپ ئابدۇسەمەت كىرىپ كەلدى. ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ بولۇنغان گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىغانلىقى ئۇنىڭ خىجىللىق قاپلىغان چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى.

— بولدى دەتالاش قىلماڭلار، — ئابدۇسەمەت ئانىسىغا قايرىلدى، — ئانا، ئۆزلىرىگىمۇ دېدىمغۇ، سىلى غۇلجىلىق كۈيئوغۇللىرىدىن ھەسرەت - نادامەت تارتقان بولسىلىرى، گۈلسۈمخان ئانىمىزمۇ قەشقەرلىك ئايالىلاردىن خورلۇق تارتقان.

شۇڭا باشتىلا گۈلبانۇم ئاچىمىز بىلەن ئەنزەر ئاكامنىڭ تويىغا قوشۇلمىغان. مۇنداقچە ئېيتقاندا ئىككىلىرىنىڭ نىيىتى بىر. بىراق خۇدا ئىككىسىنىڭ كۆڭلىگە ئىشقى ـ سەۋدانى سېلىپ قويسا بۇنىڭغا نېمە ئامال، خۇدانىڭ ئىرادىسىز قىل تەۋرەنمەيدىغۇ، — ئابدۇسەمەت ئانىسىنىڭ بىر ئالىيشى بىلەن پەدىنى توغرىلىدى، — ھەر ئىككىلىرى ئۇقۇشماسلىقتىن ئىگىز ـ پەس گەپلەر ئۆتۈلۈپ قالدى. بۇنى ھەرقايسىلىرىدىن كۆرگىلى بولمايدۇ. ھەممە گۇناھ ئاشۇ ئىككىسىدە، كۆڭۈللىرىنى بىئارام قىلىشمىسىلا، چويلىدا توختىغۇدەك ئىش يوق.

ئابدۇسەمەتنىڭ زىخمۇ كۆيمەيدىغان، كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان لەزىز سۆزلىرى ھەر ئىككى قىساسخورنى پەيلىدىن لاسسىدە ياندۇردى. بولۇپمۇ گۈلسۈمخان ئانا كۆڭلىدە: «پاھ ئەجەبمۇ لەۋزى تاتلىق بالىكەنا» دەپ ئويلىدى. شۇنداقتىمۇ ئابدۇسەمەتنىڭ «خۇدا سالغان ئىشقى ـ سەۋدا»، «خۇدانىڭ ئىرادىسىز قىل تەۋرەنمەيدۇ» دەپ تۇيدۇرماي ئۇرغان نەشتىرى ھەر ئىككى ئانىنىڭ يۈرىكىدە يېشىلمەي قالغان تۈگۈچ بولۇپ قالدى. گۈلسۈمخان ئانا قايتماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇۋىدى. مۇئەتتارخان سەمەرقەنت تەكلىپ قىلىپ بولسىمۇ بىرەر پىيالە چايىنىمۇ سايە قىلمىدى.

ئابدۇسەمەت گۈلسۈمخاننى ئۇزىتىپ خەنزۇ بازىرىغىچە بىللە كەلدى. ئۇ ئاشخانىدىن گۆش، كۆكتات توشۇيدىغان ئۈچ چاقلىق ھارۋىنى ئاچىقىپ «قېنى چىقسىلا» دېۋىدى، گۈلسۈمخان خېلىلا تۇزۇت قىلىپ تۇرۇۋالدى. بىراق ئۆزىمۇ كىچىچە ئىشلەپ، ئەتىگەنلىكى پىيادە قارادۆڭگە كېلىپ، مەھەللىمۇ مەھەللە چۆرگىلەپ شۇنداقلا ئۇيقۇسىزلىقتا خېلى بەك چارچاپ كەتكەنىدى.

ئابدۇسەمەت ئۈچ چاقلىق ھارۋىنى ھەيدەپ ماڭغاچ، ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن جەبىر ـ زۇلۇم ئەستىلىكلىرىنى سۆزلەپ

ماڭدى. گۈلسۈمخان بۇ ئىچىنىشلىق ھېكايىنى ئاڭلىغانسېرى، ئۆزىمۇ بىلمەي «بېشىڭنى يەيدىغان، غۇلجىلىقنىڭ شەنىگە چىچىدىغان تاش بېغىر» دەپ تاشمەمەتنى تىللىۋەتتى.
— شۇنداق، گۈلسۈمخان ئانا، خۇدايىم ياخشى - يامانىنى ھەممە يەرگە تەڭ چېچىۋېتىپتىكەن، — دېدى پېدالنى كۈچەپ تېپىۋاتقان ئابدۇسەمەت، — مەنمۇ دەسلەپتە ئانامنىڭ دېپىنى چېلىپ، ئېرىقنى ياقىلاپ ئاشۇنداق ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى يامان، بۇ يەرنىڭ ياخشى دەپ قارايتتىم. كېيىن ئويلىسام بۇ خۇدايىمغا ناشۈكۈرلۈك قىلغان بولىدىكەن.
ئابدۇسەمەتنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى گۈلسۈمخانغا خوپ كەلمىدىمۇ ياكى تەرگە چۆمۈلۈپ قالغان ئابدۇسەمەتتىن خىجىل بولدىمۇ، ئىشقىلىپ، مىرسالى دېگەن ئەنجانلىقنىڭ تۈگمىنىدىن ئۆتۈپ، دۆڭمەھەللىنىڭ دۆڭىگە كەلگەندە ھارۋىدىن چۈشۈۋالدى.
— ۋۇي نېمە قىلغانلىرى بۇ، سىلىنى دەريابويى كوچىسىغىچە ئاپىرىپ قويااي دېگەن.
— رەھمەت، مەھەللىگە كېلىپ قالدىم. ئۆيۈممۇ يېقىنلا.
گۈلسۈمخان، مۇئەتتەرخاندىن ئاڭلىغان تىل - ئاھانەت، خورلۇقلىرىنى ئويلاپ ئۆيىگە كېلىشى، ئۇنىڭغا سوڭدىشىپلا ئەنەيتۇللا پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ، ئاپىسى: «ئەتە ئەتىگەن قاراڭغۇدا بېرىپ گۈلبانۇمنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىمەن» دېگەچكە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ چۈشكىچە بولغان ئارىلىقتا ئىككى قېتىم كەلدى. ئەنەيتۇللا ئۇرۇمچىدە خېنەنلىك لوبەندىن ئوتتۇز تاغار ئادىداس ئېلىپ ماشىنىغا باستى. ئاندىن شوپۇر بىلەن غوجىدارغا قورغاس چازىدا ساقلاشنى ئېيتىپ ئۆزى كىچىك ماشىنىدا قايتىپ كەلگەنىدى. ئەنەيتۇللا سىڭلىسى گۈلبانۇمغا ئامراق بولۇپ پات - پات پۇل بېرىپ، كىيىم - كېچەكنى قىلىپ بېرەتتى.

بۇ قېتىم سىڭلىسىنىڭ قىلغان ئۆياتلىق ئىشىدىن كۆڭلى خىرە بولغان بولسىمۇ لېكىن ئاپىسىدىن كۆپرەك ئاغرىندى. ئۇنىڭ قانداقتۇر كونا كۆڭۈل ئاغرىقلارغا ئاداۋەت ساقلاپ، گۈلبانۇمنى ياخشى كۆرگەن ئادىمگە بەرمىگەنلىكىدىن خاپا ئىدى. يۈز تۇرانە گەپ قىلاي دېسە ئاپىسىنىڭ جۇدۇننى ئۆرلىتىپ قويۇشتىن قورقاتتى. شۇڭا ئۇ بۈگۈن ئاپىسى بىلەن خوشلاشقاچ ئۇنى «چېنىكىپ» باقماقچى بولدى.

گۈلسۈمخان ئۆيگە كىرىپ بىر نوگاي سوغۇق سۈنى گۈپۈلدىتىپ ئىچىۋېتىپ، ئېتىكىدە يۈزىنى يەلپۈپ ئولتۇردى. تەردىنمۇ ياكى ياشتىنمۇ ئەيتاۋۇر ئۇنىڭ قىزىرىپ كەتكەن يۈزلىرى ھۆل ئىدى.

— ئاپا، يىغلىدىڭمۇ نېمە؟ كۆزلىرىڭ ئېلىشىپ، ياش يۈقى تۇرىدۇ، — ئەنەيتۇللانىڭ ئاۋازى پەس ئىدى، — قانداق، گۈلبانۇمنىڭ خەۋىرىنى ئالالىدىڭمۇ؟

— ياق، ئۆياتسىز قانجۇق ئۇ يەردىمۇ يوق ئىكەن، — گۈلسۈمخاننىڭ زەردىسى قايىندى، — بېشىڭنى يەيدىغان ھېلىقى خوتۇننىڭ ئاغزىدىن ئاق ئىت كىرىپ، قارا ئىت چىقىۋاتىدۇ. قورققان ئاۋۋال مۇشت تەڭلەپتۇ دەپ بىرىشىمغا تالاپلا كەتتى.

— نېمىشقا ئەمدى؟

گۈلسۈمخان، مۇئەتتەرخان بىلەن بولغان كۆڭۈلسىز سۆھبەتنى، ئابدۇسەمەتنىڭ يولدا كەلگۈچە سۆزلەپ بەرگەن ھېكايىسىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ ئۆتتى. مۇئەتتەرخان ئائىلىسىنىڭ بېشىغا كەلگەن ئېغىر قىسمەتنى ئاڭلىغان ئەنەيتۇللا ئاپىسىغا نەسىھەت قىلىش ئويىدىن ياندى. ئەلۋەتتە گۈلسۈمخاننىڭ يۈرىكىگە ئۆيۈپ كەتكەن توگۈنى ئېرىتىش ئانچە ئاسان بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا ئۇرۇنۇپ باقماقچىدى. ياخشى سۆز تاشنى يۇمشىتار دېگەندەك، يوللۇق نەسىھەت بۈگۈن بولمىسا ئەتە، ئەتە بولمىسا

ئۆگۈن ئۇنى ئۇيغا سېلىپ ئىللىتىپ قويۇشى مۇمكىن. ئەمدى-لىكتە ئۇنىڭ ئورنى قالمىدى. ئاپىسىنى ھەرقانچە رازى قىلغان بىلەنمۇ، «غۇلجىلىق بىلەن توي قىلساڭ، بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتۈمگە رازى ئەمەس» دەپ قەسەم قىلغان مۇئەتتەرخاننى «ما-قۇل» دېگۈزۈش، قوچقارنى قوزىلىتىشتەك بىكار ئاۋارىچىلىك ئوخشايدۇ.

ئەنەيتۇللا ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلماقچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ تۇرۇشى، دەرۋازىنىڭ قاتتىق جالاقلىغان ئاۋازى بىلەن تەڭ ھويلىدا ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى:

— ھوي رەسۋا خوتۇن، قىزىڭنى قاشقالىق بىلەن قاچۇرۇۋې-تىپ ئىنامىڭغا پاتتىڭما، چىق بۇياققا.

گۈلسۈمخان بىلەن ئەنەيتۇللا پېشايۋان سۇپىسىغا چىقىپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. مەرۇپ تۆمۈرچى چېقىن چېقىپ تۇرغان كۆل رەڭ چېقىر كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ ھويلا ئوتتۇرد-سىدا تۇراتتى. ئۇ ئېگىز، قامەتلىك، كەڭ كۆكرەك، قىزىل-كوس، ئات يۈزلۈك ئادەم ئىدى. ئۇزۇن يىللار بازغان، بولقا بىلەن سەندەلدىن ئۇچقۇن چاچرىتىپ ئۆتكەن مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قوللىرى گۈرزىدەك ئۇزۇن، ئالىقانلىرى قاداقلاشقان بولۇپ، دۈمبىسى سەل دوكراق كۆرۈنەتتى.

— گەپ قىلە، پاسكىنا خوتۇن، — مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ شالاڭ، قىزغۇچ بۇرۇتلىرى دىردىيىپ تۇراتتى، — دادىسى باش-قۇرمىغاننىڭ پوردىقى چوڭ، ئانىسى باشقۇرمىغاننىڭ ئەمچىكى دەپ، قىزىڭنىڭ كۆكىنى سېتىپ خەجلەش ئۈچۈن مەندىن تاز-دۇرغانمىدىڭ، يۈزۈمنى تاپلىما تېزەك قىلىۋەتتىڭغۇ ئۇ نومۇسنى بىلمەيدىغان قانجۇقۇڭ.

— ھەي قېرى دۆيۈز، مەن سەن بىلەن ئادا ـ جۇدا بولغىلى

ئون ئىككى يىل بولدى، — مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ سەت تىللىرى تىك كەلگەن گۈلسۈمخانمۇ يۈز - خاتىر قىلمىدى، — بوسۇغامغا پوق بار دەپ كەلدىڭمۇ؟

— بۇ دورام بىر ۋىراقى يەتمىش پۈشتۈڭنى قويغىلى كەلـ. دىم، — مەرۇپ تۆمۈرچى پات - پاتلا تۈكۈرۈكىنى يۇتۇپ كانىيىنى نەملەپ قوياتتى، — قىزىڭ قاشقالىق بىلەن ئىرمىشىپ - چىرمىشىپ يۈرگەندىلا سۈت ئۈيقۇڭنى ئاچساڭ بولمامدۇ. مانا ئەمدى موللا چاقىرىپ تىلاۋەت قىلدۇرغىنىڭ بىلەنمۇ بىكار.

— هوي چاۋاش دوك، ئۆزۈڭ قەشقەرلىكنىڭ شوۋىسىغا چىلىشىپ قالغان تۇرۇقلۇق، يەنە قەشقەرلىك دەيسىنا، پېشانەڭـ نى سىلىۋېتىپ گەپ قىل.

باياتىن بېرى ئاتا - ئانىسىغا گەپ قىلىپ گېپىنى يېگۈزەلـ. مىگەن ئەنەيتۇللا دادىسىنىڭ بىلىكىدىن ئۇچلىدى.

— دادا، قولۇم - قوشنىلار تام، ئۆگزە، دەرۋازىلاردىن ماراشقىلى تۇردى. سەتنى بىلسەڭچۇ، — ئەنەيتۇللانىڭ ئاۋازى پەس لېكىن زەردە بىلەن چىقتى، — جۇرۇ، هەرقانچە گەپ بولسا ئۆيدە پاراڭلىشايلى.

— گېپىمنى تولا چاپۇتلىما، گەپ تېخى ئارقىدا، — مەرۇپ تۆمۈرچى بىلىكىنى سىلكىپ تارتىۋالدى - دە، گۈلسۈمخانغا كۆزلىرىنى خەنجەردەك قادىدى، — هاي بىشەم خوتۇن، هەرقانچە شاش ئاتمۇ بىر - ئىككى قامچىنى كاردىن چىقىرىپ ياۋاشلاپ قالاتتى. سەنزە قانچىلىغان قامچىلارنىڭ سېڭمىرىنى ئۇيان، تاسـ. مىلىرىنى بۇيان قىلىۋېتىپمۇ تېخىچىلا هورۇڭدىن چۈشمەپسەنا.

— مەن نېمىشقا هورۇمدىن چۈشكۈدەكمەن، سېنىڭ نېنىڭـ نى يەۋاتمىسام، — گۈلسۈمخانىڭمۇ جەهلى قاتقانىدى، — بىلىپ قوي، جاپا تارتسامۇ ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ هالال ياشاۋا.

تمەن. ئاغزىم لىق قان بولسىمۇ سىنىڭ ئالدىڭدا تۆكۈرمەيمەن، ئارقامچە يىقىلسام، يىقىلمەنكىن ساڭا ئېگىلمەيمەن.

— بولدى قىلىڭلار، — قاتتىق ۋارقىرىدى ئەنەيتوللا، ئاچچىقىدىن ئۇنىڭ چىرايى قىزىرىپ كەتكەنىدى، — نېمانداق نومۇسنى بىلمەيدىغان خەق سىلەر. دادا، سىنىڭ چېچىڭ نەدە ئاقارغان؟ ئۇيات - نومۇس دېگەننى بىلسەڭ بولمامدۇ. سەن ھەممىمىزنى، ئۆزۈڭنى رەسۋا قىلغىلى، ھاي - ھايلىغىلى، بازارغا سالغىلى كەلگەنمىدىڭ، قارىغىنا دەرۋازا ئالدىغا يىغىلىپ كەتكەن خەقنى.

— يوقال جالاپ خوتۇنىنىڭ بالىلىرى! — مەرۇپ تۆمۈرچى ئەسقەرنىڭ ھالىغا چۈشۈپ قالغانىدى. بۇ تەرسا بوۋاي قانچە كاج، بىغەرەز بولسىمۇ چوڭ ئوغلىنىڭ سۆزلىرىدىن يۈزى قىزاردىمۇ پەيلى بۇرۇنقىدىن بوشىشىپ قالدى. ئۇ، سوغۇققىنا دىمىغىنى قاقتى - دە، دۈمچەك دۈمبىسىنى لوكۇلدىتىپ، گۇرس - گۇرس دەسسىگەنچە دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

گۈلسۈمخان شۇ كۈنى كەچكىچە ئەلەڭ - سەلەڭ يۈردى، يۈرىكى سىقىلىپ يېنى يەر تارتىپلا تۇراتتى. كىچىك ئوغلى ئەكبەرنىڭ ئىشتىن كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ ئارانلا كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ گۈل-سۈمخاننىڭ ھېچقانداق ئىشقا قولى بارمايتتى. ھايال ئۆتمەيلا يۈزلىرى قارا - قۇرا بويىلىپ كەتكەن ئەكبەر كىرىپ كەلدى. ئۇ، ئاپىسىنىڭ رومىلىنى يېپىنىپ ياتقىنىنى كۆرۈپ، ئۈن - تىنسىزلا چىقىپ كەتتى - دە، بىر باغلام كەسمە چۆپ كۆتۈرۈپ كىردى.

— ئاپپا... — ئەكبەر دۈدۈقلاپ، چىڭقىلىپ دېدى، — ئاچ قالدىم ... ئاش ... ئاشقان، قورۇما ھەم قورۇمىنى قازانغا سېلىپ، سۇ قۇيسام ... ئۇس ... ئۆستىگە بۇ چۆپنى

سالسام ... ئاش بولامدۇ؟

— بولىدۇ، بالام، — گۈلسۈمخان ئارانلا بېشىنى كۆتۈردى، — مىجەزىم يوق، بالام، بىردەم يېتىپ ئارام ئېلىۋا-لاي... كېچىدە يەنە ئىشقا بارمىسام بولمايدۇ.

ئەكبەر غورىگىل تامىقىنى يەپ دۇكاندا قونۇش ئۈچۈن چى-قىپ كەتتى. گۈلسۈمخان «ئۇھ» دەپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنغىنى-چە ئۆرۈلۈپ، تورۇسقا تىكىلىپ ياتتى. گۈلبانۇم قېچىپ كەت-كەندىن كېيىنكى خوتۇنلارنىڭ غىرقىرىشىپ، پىخىلدىشىپ كۈ-لۈشلىرى، بىر ئىش تېپىلغۇسىز قوشنىلارنىڭ تاپا - تەنە، مىش - مىش گەپلىرى، بايكۆلدىكى تۇغقانلارنىڭ تويلۇق كىيىم - رەختلەرنى ئەكېتىش ئۈچۈن ئۆيگە باستۇرۇپ كىرىپ قىلغان سېسىق گەپلىرى، بولۇپمۇ ئەسقەرنىڭ ئاھانىتى، مۇئەز-ەرخاننىڭ ئاچچىق سۆزلىرى، مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ سەت تىللىرى... گۈلسۈمخاننىڭ تېنىنى تاغدەك باسقانىدى. ئۇ ئۆزى-نىڭ بۇ جىمجىت غەمخانىسىدا تەنھا قالغىنىدا تېلىقىپ - تېلى-قىپ، بوغۇلۇپ - ئېسەدەپ يىغلىدى. بىر - بىرىنى قوغلىشىپ دومىلاپ چۈشۈۋاتقان ياشلار ئۇنىڭ شامالدا يېرىلغان مەڭزى ھەم قولاقلىرىدىن ساقىپ ياستۇقنى ھۆل قىلىۋەتتى.

«ئاھ دەردىگەي، ئۇ قېرىپتۇ، سىن - سىپاتىدىن قېلىپ، چاچلىرى كۈمۈشتەك ئاقىرىپ، بەللىرى ئېگىلىپتۇ، لېكىن ئۆتمۈشىدىن يادنامە بولۇپ سەپرالىغىلا قاپتۇ... ئۇۋا بۇ يىللارنى...»

گۈلسۈمخان پىچىرلاۋاتقاندا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار يەنە تۆكۈلدى. ئەنە ئاشۇ ئاچچىق، زەرداب ياشلار ئۇنىڭ دەرەخ ئۈچى-دىكى كۆن نۇرىدەك غىل - پاللا ئۆتۈپ كەتكەن تاتلىق ياشلىقى-نى، قان - ياشلار بىلەن تولغان قىسمەتلىرىنى قىيان سۇدەك ئېقىتىپ كەلدى...

8

بۇ ناتىۋان تۈل خوتۇن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟ ئۇ، تاشپۇرچاقتەك راسا تولغان، كۆڭۈل رىجىلىرى باھار چېچەكلى-رىدەك پۇراق چاچقان، ئىشقى لەززەتلىرىگە تاقەتسىز تەلپۈنۈۋات-قان ئوتتۇز بەش يېشىدا ياخشى كۆرگەن ئېرى، يەتتە بالىسىدىن ئايرىلدى. ئۇ ئېرىنى چىن ئېتىقادى بىلەن سۆيەتتى، بولۇپمۇ مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ بويىنىنىڭ تۆمۈردەك قاتتىقلىقى، بىلەكلى-رىنىڭ بەللەرنى ئوشتۇۋەتكۈدەك كۈچلۈكلۈكى، باللارغا ئامراق-لىقى، ھەرىكەتلىرى قوپال بولسىمۇ ئۆزىنى ئىشقا ئۇرۇپ تۇرد-دىغانلىقى، قىلچە كىبىرسى يوقلۇقى گۈلسۈمخاننى ھەيرەتتە قالدۇرغان. ئۇ، سۆرەلمىلىك قىلىپ لەلەڭلەپ يۈرمەيتتى، ئۆي-گە كىرسە قاچا بىكار قىلىپ، تەرەتخانىغا كىرسە قورساق بىكار قىلىپ يۈرىدىغان سوبۇ ئەرلەرگە ھەرگىز ئوخشىمايتتى.

گۈلسۈمخاننىڭ تېخى تۇنۇگۈنكىدەكلا ئېسىدە تۇرۇپتۇ. ئۇ-نىڭ دادىسى ئەكرەم مەخسۇم شىنجاڭدا تۇنجى قېتىم ئىنچىكە يۇڭلۇق قوي يېتىشتۈرگەن چارۋىدار ئىدى. كىچىكىدىن تارتىپ گۆش - ماي ئىچىدە چوڭ بولغاننىڭ خاسىيىتىمۇ نېمە، كىچىك گۈلسۈم ئون ئىككى - ئون ئۈچ يېشىدىلا يېتىلىپ، بەدىنى چىڭ، ھۆسنى كامالىغا يەتكەن قىز بولۇپ قالدى. پېشانە، يۈزلىرىگە ئۈششاق قىز چېچىكى چىقىپ، كۈندىن - كۈنگە تولۇۋاتقان قىزىدىن ئەنسىرىدى بولغاي، ئەكرەم مەخسۇم ئۇنى ئون تۆت يېشىدىلا، يىگىرمە ئالتە ياشلىق مەرۇپكە نىكاھلاپ بەردى. توي بولغان كېچىسى مەرۇپ گۈلسۈمنى دەس كۆتۈرۈپ ھۇجرىغا ئەكىردى، تىرىسىدە چىڭ بىلەكلىرىدىن ئۈچلىدى، مەڭزلىرىنى سىلىدى ھەم ھاياجان تىترىكى بىلەن «گۈلسۈم» دەپ ئاستا شىۋىرلىدى... گۈلى ئېچىلىش ئالدىدا تۇرغان بۇ قىزنىڭ يۈزى ۋىلىلدە قىزىرىپ، يۈرىكى دۈپۈلدەپ، پۈت -

قوللىرى كالۋالىشىپ بىھوش سىياق بولۇپ قالدى. مەرۇپ ئۇنى يەنە قۇچاقلاپ كۆتۈرۈپ، تېكمەت كىگىز ئۈستىگە سېلىنغان يوتقانغا ئاستا ياتقۇزدى...

توغرا، كونىلار «ئۆمۈر ئاتقان ئوق» دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن. مەرۇپ تۇنجى قېتىم ھاياجان بىلەن «گۈلسۈم» دەپ چاقىرغان بۇ قىز ئون ئالتە ياشقا كىرە - كىرمەيلا ئەنەيتۇللانى تۇغدى، ئارقىدىن تايغوجا دۇنياغا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر - ئىككى يىل ئارىلىق قالدۇرۇپ گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەر، ئەكبەرلەر ئارقا - ئارقىدىن يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچتى. قاراڭ بۇ يىگىرمە يىلنىڭ خاسىيىتىنى! چېچىغا جىگدە يېلىمى چېپىپ، خۇددى ئاسلاننىڭ قۇيرۇقىدەك ئىككى ئۆرۈۋالىدىغان ئون تۆت ياشلىق نارەسىدە قىز كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە يەتتە بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالدى.

گۈلسۈمنىڭ ئۆمرى تاماق ئېتىش، كالا سېغىش، ئېغىل تازىلاش، ئارى كۈندە بىر قىزىق تونۇرغا باش تىقىپ نان يېقىش، بالىلىرىنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ، ياماپ كىيگۈزۈش، ھويلا - ئاراملارنى سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى ئېلىش، ھەر كۈنى قازان باشلىرىنى كالا پوقى ئارىلاشتۇرۇلغان سېغىز لايدا سۇۋاش، ئېرىنى كۈتۈشتەك تۈگىمەس كاكۇنچىلىق بىلەن ئۆتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ۋايسىمىدى، ئۆز نېسىۋىسىگە شۈكرى - قانائەت قىلىپ كۈنلىرىنى بىر ئۈندە، بۇ تۇندە دېگەندەك تىنىش - تىنۇشسىز ئۆتكۈزدى. بىراق مەرۇپ تۆمۈرچى ئونياردىكى ئاپىسى جەننەتخاننى يېنىغا ئەكېلىۋالغاندىن كېيىن، گۈلسۈمنىڭ ياش ھاياتى قاردا قالغان پىدىگەندەك سولاشتى. جەننەتخان ئاتمىش سەككىز ياشلارغا كىرىپ قالغان بولسىمۇ ئوغلىغا ئوخشاشلا تەتۈر ئۆستىخان، خۇددى تۈگمەننىڭ خامپىسىدەك كېلەڭسىز، لېكىن تىمەن، زۇۋاندارار ئايال ئىدى. ئۇنىڭ كىرپىكسىز قىياق كۆزلىرى، شالاڭ سارغۇچ قاشلىرى، ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قالغان قېلىن كال-

پۆكلىرى، يىپىلىپ تۆرغان بۆرۆن چاناقلىرى سۆر پەيدا قىلغان بولسا، دۆپدۆگىلەك قىزغۇچ گۆشلۆك يۆزى، پىشىپ ۋاقتى ئۆتكەن هالۋا قوغۇنىغا ئوخشايتتى. ياڭاق مەڭزىدىكى ئۆرۈقچە-دەك قاپقارا مەڭ ۋە ئۇنىڭدىن دىردىيىپ تۆرغان تۆكلەر قوغۇنغا چۇشكەن يۆڭلۆق قۆرتنىڭ ئۆزىلا ئىدى.

جەننەتخان، گۆلسۆمنىڭ ھەممە ئىشىدىن قۇسۆر تېپىپ، ئوغلىنى كۆشكۆرتۆپ قويياتتى. قوپال مەرۋپمۇ ئالدى - كەينىنى سۆرۈشتە قىلمايلا خوتۇنىنى ئۇرىدىغان خۇينى چىقىرىۋالدى. قىينانىلىق هۆكۈمرانلىقىنى ئىشلىتىشكە چېۋەر بۇ يوغان خوتۇن بەزىدە توي - تۆكۈن، مەرىكە، نەزىرلەردىن قايتىپ كېلىپلا گەپ سېستىپ گۆلسۆمنى ھەرىدەك چاقاتتى.

— ۋىييەي… ۋىييەي، مەن بۇگۈن بىر چوكاننى كۆردۈم، جىلىلىيۇزىنىڭ ئاق ئۆرۆكىدەك سۆزۆك، سۇيدۇڭنىڭ ئالمىسى-دەك مەڭزلىرى قىزىل، كۆزىنىڭ چاقچانلىقى، گېپىنىڭ تاتلىق-لىقى، قولىنىڭ چېۋەرلىكى، خۇدايىم نىمىشقىمۇ مىنى شۇنداق كېلىنلەردىن ئىيتىمىغان بولغىيتتى. خۇدا پادىشاھ بەرسۇن ئاغزى - بۇرنىغا چىۋىن ئولاشتۇرۇپ يۇرىدىغان گالۋاڭ، ئەزمە، ئىنجۇمارۇق خوتۇنلاردىن… — دىيىش بىلەن تەڭ ئادەمنىڭ جان - پىنىدىن ئۆتۆپ كېتىدىغان بىر خىل بىشەملىك كۆلكىسى بىلەن پىخىلداپ كۆلۆپ كېتەتتى ھەم قىياق كۆزلىرىنى يالتىتىدە ئوينىتىپ، قورققىنىدىن قورۇنۇش ئىلكىدە قاچا - قۇچى-لارنى يۇيۇۋاتقان گۆلسۆمنى كېلىشتۇرۇپ چىقىۋالغانلىقىدىن كۆڭلىدە مەززە قىلاتتى.

قىينانىسىنىڭ يۆرەكنى خۇن قىلىدىغان بۇنداق گەپلىرى كۆپەيگەنسىرى گۆلسۆمنىڭ كۆنلىرى ھامان دەككە - دۇككە ئىچىدە ئۆتىدىغان بولدى. ئانىسىنىڭ دىيىغا ئۇسسۇل ئويناۋاتقان مەرۋپمۇ بارغانسىرى تاپتىن چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ھال - ئوقىتى ياخشى تۇرمۇشلۇق ئۆيىنى پۇل - پۇچەكتىن قىسىدىغان،

بالىلىرىنىڭ ئوقۇشى بىلەن كارى بولمايدىغان خۇيلارنى چىقىرد-
ۇالدى. قانداقتۇر ئەرزىمەس ئىشلارنى باھانە قىلىپ گۇلسۇمنى
خورلايتتى. ئون سەككىز ياشقا كىرىپ خېلى ئىشلارنى بىلىپ
قالغان ئەنەيتۇللا ئاپىسىغا قارىسىلا يۇرىكى ئېچىشىپ، دادىسى
بىلەن مومىسىغا نەپرەت كۆزىدە قارايتتى. بىر كۈنى ئۇ مەھەللى-
دىكى ئاغىنىلىرىدىن دادىسىنىڭ توپادەڭلىك بىر قەشقەرلىك چو-
كان بىلەن ئاشنا ئويناپدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، بىر كېچە ئۇنىسىز
يىغلاپ چىقتى. ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۇتتۇرۇش ئالدىدا
تۇرسىمۇ ئوقۇشىنى تاشلاپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بۇ چاغلار
«خۇسۇسىيلىققا قارشى تۇرۇپ، شيۇجېڭجۇيىنى پەيپەن
قىلايلى»، «ئېلىپساتار ھايانكەشلەرگە زەربە بېرەيلى» دېگەن
شوئارلار بازار تاپقان راسا قىيىن ھەم قىستاڭ يىللار ئىدى.
بىرەر كىم تۇرمۇشى ئۇچۇن كىيىم - كېچەك تىكىپ تىرىكچى-
لىك قىلسا ياكى بازارغا بىرەر سېۋەت يەل - يېمىش ئەكىرسە،
ئەقەللىيسى بىرەر تال ياغاچ ساتسىمۇ جيۇسادۇي[1]، بازار باشقۇ-
رۇش خادىملىرى تۇتۇۋېلىپ، ئۇرۇپ، نەرسىلىرىنى مۇسادىرە
قىلىپ، ئۆزىنى بىرنەچچە كۈن ياكى ئايلاپ سولاپ قويۇشاتتى.
شۇنداقتىمۇ بىر قىسىم تىجارەتچىلەر يوشۇرۇن سودا قىلىپ ئائى-
لىسىنى باقاتتى. ئەنەيتۇللامۇ دەسلەپتە تاماكا، ئاشلىق بېلەتى،
رەخت بېلەتى، ۋېلسىپىت بېلەتى دېگەندەك ئۇششاق نەرسىلەر-
نى ئېلىپ ساتتى. ئاندىن غۇلجا يۇڭ توقۇمىچىلىق فابرىكىسىدىن
چىقىدىغان تۆت سوم ئاتمىش تىيىنلىق يۇڭ ياغلىقنى جەنۇبىي
شىنجاڭدا نەچچە ھەسسە قىممەت ئالىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ توقۇمى-
چىلىق فابرىكىسىنىڭ ئامبارچى، كاسسىرلىرىغا مەنپەئەت يەتكۇ-
زۇش ھېسابىغا نۇرغۇن يۇڭ ياغلىق، تور رومالنى يۆتكەپ قەش-
قەر، خوتەن، ئاقسۇلاردا ئوتتۇز — قىرىق سومدىن ساتتى.

---

[1] جيۇسادۇي — يەرلىك تەشكىلات، مەھەللىلەر قۇرۇۋالغان يەرلىك ساقچىلار.

ئوقەتنىڭ ئوبدانلا ئېپىنى ئېلىپ قالغان ئەنەيتۇللا كېيىنچە ئىچ-كىرىدىن يوشۇرۇنچە مال يۆتكەپ ئەكېلىپ شىنجاڭنىڭ ھەرقاي-سى جايلىرىدا پۇل قىلدى. بۇ جەرياندا ئۇ قانچە قېتىملاپ تۇتۇ-لۇپ، سولىنىپ، تاياق يەپ، ماللىرى مۇسادىرە قىلىنىپ پىشىپ كەتتى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئاخىرلىشىپ، ئىسلاھات يۈرگۈزۈلۈپ بازارلار قويۇۋېتىلگەندىن كېيىن خۇددى يولۋاسنى تاغقا قويۇۋەتكەندەك ئەنەيتۇللا تېزلا يول تېپىپ كۆزگە كۆرۈنۈش-كە باشلىدى. دەرۋەقە ئۇنى سودا - تىجارەت جەھەتتە ئەڭ بالدۇر ئويغانغان ياش دېيىشكە بولاتتى. بىراق ئەنەيتۇللا ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندە ئۆيدىكى جەڭگى - جېدەلنى كۆرەر كۆزى يوق تايغوجا، ئاكىسىنىڭ يولىدىن مېڭىپ ئىچكىرى-گە بىر كىرىپ كەتكەنچە ئىز - دېرىكى بولمىدى. تۆت يىل ئۆتكەندىلا ئۇنىڭ: «ئەتكەسچىلەرگە ئارىلىشىپ قېلىپ، تۈرمىگە كىرىپ كەتكەنلىك» خەۋىرى كەلدى.

گۇلسۇمنىڭ بىر ئىش زادىلا ئېسىدىن چىقمايدۇ. ئەنەيتۇللا ئۆيدىن چىقىپ كېتىدىغان كېچىسى يىغلاپ تۇرۇپ: «ئاپا، مەن كەتتىم، ئۆزۈڭنى ئاسرىغىن، دادام ئادەم ئەمەس ئىكەن» دېگەن سۆزى ھېلىھەم قۇلىقىدا تۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا ئوغلىنىڭ نېمە ۋەجىدىن كېتىدىغانلىقىنى سوراپ بىلەلمىگەن گۇلسۇم، تۇخۇم ھەم سۇت سېتىپ يىغىپ قويغان ئون ئۈچ سوم پۇلنى ئەنەيتۇللا-نىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. بىراق ئوغلىنىڭ «دادام ئادەم ئەمەس ئىكەن» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى بۇ ناتىۋان ئانىنىڭ كۆڭلىنى چىۋىن يەۋالغاندەك غەش قىلىپ قويدى. دەرۋەقە ئەنەيتۇللانىڭ دېگىنىچە باركەن، گۇلسۇم، ئوغلى كېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئېرى-نىڭ توپادەڭلىك بىر قەشقەرلىك چوكان بىلەن چاتاقلىشىپ يۈر-گەنلىرىنى قوشنىلىرىدىن ئاڭلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ مەرۇپ تۆمۈرچى گۇلسۇمنى كۇنجۇتتەك كىچىك ئىشلارنى باھانە قىلىپ ئۇراتتى. ئۇرغاندىمۇ مېيىپ بولۇپ قالار، ئۆلۈپ قالمىسۇن

دېمەي قەھر - غەزىپى بىلەن قول - پۇتلىرى بىردەك ھەرىكەتكە كېلەتتى. بازغان ھەم بولقا تۇتقان بۇ قوللار چويۇندەك قاتتىق ئىدى. قانغا چىلىشىپ، يۈز - كۆزلىرى قازان قۇرۇمىدەك قارىداپ كەتكەن گۈلسۈم نەچچە كۈنلەپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالاتتى. جەننەتخان پات - پاتلا كىرىپ:

— ھەي ئۇششۇق كۆكەرمە، لالىيىپ ياتامسەن، سەن تۇر-غۇچىدا تاماقنى مەن ئېتىپ، كىر - قاتنى مەن يۇيامتىم، كۆرمىدىڭمۇ شۇنچە چوڭ ھويلا - ئارامىلارنىڭ پاسكىنىچىلىقىغا تۇشۇپ كەتكىنىنى، بىلىپ قوي، ئەر دېگەن يېرىم خۇدا، شۇڭا كونىلار: «ئەر رازى - خۇدا رازى» دەپ بىكار ئېيتمىغان. ئېرىڭ ئۇرغان يەرلەردىن ئۇ دۇنيادا قىزىل گۈل ئۈنىدۇ، — دەپ چالۋاقاپ كېتەتتى. ھېلىمۇ ياخشى مەرۇپ تۆمۈرچى «ھويلىدىكى ئىشلارنى تالاغا توشۇمايدۇ، تىنچ خەق» دەپ بىر ئېغىز ئۆينى ئېرى قۇرۇلۇشتا ئىشلەيدىغان ياڭ خۇڭمېي ئىسىملىك بىر خەن-زۇغا ئىجارىگە بەرگەنىدى. گۈلسۈم تاياق زەربىسىدىن كۈنلەپ يېتىپ قالغاندا، ياڭ خۇڭمېي كىرىپ ئۇنىڭدىن خەۋەر ئېلىپ، ئاش - تامىقىنى يېگۈزۈپ قوياتتى. ئۆيىدىن ھەر خىل تابلېتكا دورىلارنى ئاچىقىپ ئىچكۈزەتتى. ھەتتا تەرەتخانىلارغا يۆلەپ ئاپىر-راتتى. ئۇ بىر كۈنى:

— ھەي سىز شۇ بەنسىچۇغا بارسۇن، بولمىسا ئۆلىدۇ، — دېگەن گەپنى ئارانلا ئۇقتۇرالىدى. گۈلسۈم ئۇنىڭغا جاۋابەن:

— ئۇنداق قىلسام ئۇ مېنى قويۇۋېتىدۇ، مەن بالىلىرىمغا چىدىمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھازىر ھەممە يەر قالايمىقانچىلىق، ئىنقىلاب بولۇۋاتسا، كىمنىڭ گېپىنى كىم ئاڭلايدۇ، — دەپ ئۇنسىز يىغلىغانىدى.

مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قەشقەرلىك چوكان بىلەن بېرىش - كېلىشى كۆپەيگەنسېرى گۈلسۈم تاياقتىن قۇتۇلالمايدىغان بولدى. ئۇ، زەئىپ ئىڭراپ ياتقىنىدا ئەتراپىغا دۈيلىشىپ يىغلىشىۋاتقان

گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەر، ئەكبەرلەرنى گىرىم-سىدىم كۆرۈپ، ئىچىدە قەشقەرلىك چوكاننى قارغاپ: «خۇدا پانىي دۇنيادىكى ئۇ بۇزۇقلا جازا بەرگىن» دەپ تىلەيتتى ھەم-پات - پاتلا: «شۇنچىمۇ يامان ئىپزىتقۇكىنا، يەتتە بالىسى بار ئادەمنى ياۋۇز مەخلۇقلا ئايىلاندۇرۇپ قويىدىغۇ» دەپ تەك-رارلايتتى.

بىر كۈنى ئەمدىلا ئەلەڭ - سەلەڭ ئورنىدىن تۇرغان گۈلسۇم نان ياقتى. ئۇ، يۈز - بويۇنلىرىنى كونا رومالللاردا ئوراپ قىزىق تونۇرغا باش تىقاتتى، يىشقانلىرىنى سويۇپ، ئورنىغا نان چاپلايت-تى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى ئۇگە - ئۇگىلىرىدىن ئاجراپ كەتكەن-دەك، ھەممىلا يېرى سىرقىراپ ئاغرىيتتى. كۆزلىرى ئىپلىشىپ ھېلىلا تونۇرغا چۈشۈپ كېتىدىغاندەك ئىدى. بۇ ئەسنادا ئۆردەك-تەك ئىرغاڭلاپ كېلىپ قالغان جەننەتخان تونۇر ئىچىگە تىكىلەپ قويغان كۆمەچ ناننى كۆرۈپ ۋارقىراپلا كەتتى:

— ھە ماقۇلە، «ئېرىم ئۆردى» دەپ ئەنت - قىساسىڭنى مۇشۇنداق ئالماقچىمۇسەن، بۇ نانلارنى كۆلدە كۆمەچ قىلىپ يېگۈزەي دېدىڭما؟ ۋۇي زىدى پەس دىۋانە، — جەننەتخان چايخانى-دا ئوتتۇن پارچىلاۋاتقان ئوغلىغا ۋارقىرىدى، — ھوي، مەرۇپ، ماۋۇ خوتۇنۇڭغا تېتامسەن، يوق، قارىغىنا يېگەن تايىقىنى نانلار-دىن ئېلىپ چۈچىلا قىلىپتۇ. ئىت - مۇشۇكمۇ يېمەيدۇ. توۋا قىلدىم خۇدايىم، توۋا، مۇنداقمۇ ئىچى زەھەر خوتۇنلار بولىدۇ-كىنا.

بۇنچىلىك باھانە - سەۋەبنى تاپالماي تۇرغان مەرۇپ ئۇچقان-دەك يېتىپ كەلدى - دە گۈلسۇمنىڭ گەجگىسىدىن قامالللاپ سۆرىگەنچە تونۇردىن يەرگە يىقىتتى. كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئاغزى - بۇرنى قان بىلەن بويالغان گۈلسۇم ۋارقىراشقىمۇ ئۈل-گۈرمەي بىقىنىغا تەگكەن دۇمبا - تېپىكتىن ھوشىدىن كەتتى.

گۈلسۇم ئۈچ كۈنگىچە قول - پۇتلىرىنى مىدىرلىتىشقىمۇ

قورقاتتى. چۈنكى بىقىنىدا قانداقتۇر بىرنېمە سانجىلىپ چوڭقۇر-راق تىنىشقىمۇ قويمايتتى. ئەگەر ياڭ خۇڭمېي ئەتىسى - ئاخشى-مى كىرىپ ھالىدىن خەۋەر ئالمىغان بولسا ئۇنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغانىدى. شۇڭا ياڭ خۇڭمېي ئون بەش ياشلىق گۈلزە-بەر بىلەن گۈلسۇمنى قول ھارۋىسىغا سېلىپ دوختۇرخانىغا ئاپار-دى. دوختۇر ئىككى قوۋۇرغىنىڭ سۇنغانلىقى، ئوپېراتسىيە قىلى-مىسا ئۇزۇن ۋاقىت ئاغرىق توختىمايدىغانلىقىنى ئېيتتى. لېكىن گۈلسۇم: «دورا بېرىپ، تېڭىپ قويۇش»نى ئېيتىپ چىڭ تۇرۇ-ۋالدى. ئامال قانچە، دوختۇر ئۇنىڭ تەلىپى بويىچە ئىچىدىغان، سۈۋايدىغان دورىلارنى بېرىشتىن سىرت ئۇنىڭ قورسىقىنى تېڭىپ قويدى.

تۇۋا دەپ ياقا تۇتماقتىن باشقا چارە يوق. بەزى ھاللاردا ئادەمدىن ياۋۇز، رەزىل، قاباھەت مەلئۇن بولمايدىكەن. گۈلسۇم ئايلاپ ئورۇن تۇتۇپ ياتقان كۈندۈز ھەم كېچىلەردە مەرۇپ تۆ-مۈرچى قەشقەرلىك چوكاننى باشلاپ كىرىپ، ئاشكارا ناشايان ئىشلارنى قىلدى. خوتۇننى ئاڭلىسۇن، بىلسۇن، كۈندەشلىك ئازابىدا ئۆلسۇن دېگەندەك يان ئۆيدە ھەر كۈنى دېگۈدەك ئىشرەت شالتىقىغا چۆكتى. ئۇ گۈلسۇمنى ئون تۆت ياش نارەسىدە چېغىدا ئالغانلىقىنىڭ ياكى يەتتە بالىنىڭ يۈزىنى قىلمىدى. جان ھەلقۇ-مىغا كېلىپ، زەئىپ ئىڭراپ ياتقان گۈلسۇم ئۈچۈن كېسەل ئازابىدىن خورلۇق ئازابى ئېشىپ كەتتى. ئارىتام ئۆيدىن ئاڭلى-نىۋاتقان بىر چوكاننىڭ خولۇق بىلەن تولۇلغان نازلىرى، شېرىن - لەزىز چۆچۈك تىللىرى، تاتلىق كۈلكىلىرى، پومداقلا-شقان ۋاقىتىدىكى شەپىلەر ئۇنى يەتتە دوزاخ ئوتىدا كۆيدۈرگەندىن بەكرەك ئازابلىدى. تاڭ ئاتماس بۇ كېچىلەر گۈلسۈمنىڭ پاك يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس قارا تامغا بولۇپ بېسىلدى.

گۈلسۇمنىڭ تەلىپى بويىچە تالاق قىلىندى. مەرۇپ تۆمۈر-چى ئۈچ ياشقا كىرگەن تىلسىز ئەكبەرنى ئۇنىڭغا قولتۇقلىتىپ

قويۇپ گۇلزەبەر، مۇبارەك، گۇلبانۇم، ئەسقەرلەرنى ئېلىپ قالدى. چۈنكى گۇلسۇمنىڭ بارار - تۇرار يېرى ياكى قورسىقىنى باققۇدەك ئىش - ئوقىتى يوق ئىدى. دادىسى ئەكرەم مەخسۇم ئۈچ يىل ئالدىدا ماشىنا ھادىسىسىدە قازا قىلغان بولۇپ، ئاپىسى بۇرۇنلا ئالەمدىن ئۆتكەنىدى.

خۇددى بىر كېچىدىلا چۈشىدە قارا باسقاندەك تالادا قالغان گۇلسۇم بىر كۆزىدىن ياش، بىر كۆزىدىن قان ئاققان ھالدا ناغرىچىدىكى بىر تۇغقان ئاكىسى ھاشىر تۆگىنىڭ ئۆيىگە پاناھلىق تىلەپ باردى. گۇلسۇمنىڭ جەددى - جەمەتىدىن تەۋەررۇك قالغان مۇشۇ بىرلا ئەر قېرىندىشى بولۇپ، يەنە بىر ھەدىسى بايكۆلگە ياتلىق قىلىنغاندىن كېيىن بېرىش - كېلىش ئازىيىپ يات قاتارىدا بولۇپ قالدى. قالغان ئىككى سىڭلىسى بىلەن بىر ئىنىسى قارا كېزىك تارقالغان يىللاردا، بۇ ئالەمنىڭ دىشۋارچىلىقلىرىنى تىرىكلەرگە قالدۇرۇپ كېتىپ قالغانىدى. ھاشىر تۆگە كوممۇنىدا دېھقان ئىدى. ئۇنىڭ ھال - كۇنى خۇددى تولا سېغىپ خالتىلىشىپ كەتكەن ئۆچكىنىڭ يېلىنىغا ئوخشايتتى. كوممۇنىنىڭ تۇگمەس - پۈتمەس سېلىقلىرى، ھاشار، سەيسىلىرى بۇ بىر ئائىلىنى ئەنە شۇنداق تازئوتاق قىلىپ قويغانىدى. شۇڭا ھاشىر تۆگە بۇ بىر تۇغقان سىڭلىسىنى سوغۇقلا قارشى ئالدى. دېمىسىمۇ ئۇنىڭغا سەككىز ۋىتەك جان ئاغزىنى ھاڭ ئېچىپ تۇرسا، گۇلسۇم بېشىغا كەلگەن كۇلپەتلەرنى، مەرۇپ تۇمۇرچىنىڭ ناشايان قىلىقلىرىنى سۆزلەپ يىغلاپ سالدى. پەگاھدا تىزلانغان پېتى ئۆكچىسىگە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان ھاشىر تۆگە پېپى ئورىغان تاماكىسىنى شورىغاچ: «ئەجەب بىر بەتقىلىق ئادەمكەنا» دەپ قويدى. شۇنداقتىمۇ ئاكىسىنىڭ سوغۇق تەلەتىنى، تەڭلىك ئىسكەنجىسىدە قالغان قايغۇلۇق ھالىتىنى كۆرۇپ ئۇنىڭ كەيپىنىڭ چىگىش ئىكەنلىكىنى پەملىدى. شۇڭا گۇلسۇم سۇلكەت قىلىپ ئولتۇرمىدى:

— ئاكا، مەن سىنىڭ ھالىڭغا يىتىمەن، ساڭا ھەرگىز يۈك بولۇپ قالمايمەن، — دېدى گۈلسۇم ئىشەنچلىك ھالدا، — ئۆيلىرىڭ جىق بولغاندىن كېيىن پەقەت ماڭا بىر ئېغىزنى بىكار قىلىپ بەرسەڭ، ئەڭ بولمىسا تەسكەيدىكى ئەسكى - تۈسكى قويغان كىچىك ئۆيۈڭنىڭ يېرىمىدا بولسىمۇ، يېتىپ - قوپقۇدەك ئورۇن بەرسەڭ، مەن ئۆزۈم ئىشلەپ، ساڭا ئېغىرلىقىمنى سال- ماي بالامنى باقىمەن. ئەگەر ئۈبدانىراق ئىش ئورنى تېپىۋالسام، ئۆيۈڭنىڭ ئىجارە ھەققىنىمۇ تۆلەيمەن.

— غەلىتە خۇيۇڭ بار - دە سىنىڭ، تۈكى يوق پاراڭنى قوي، — ھاشىر كۆڭۈلسىزگىنە كۈلۈپ قويدى، — ئەپلەپ - سەپلەپ بارنى تەڭ كۆرمەيمىزمۇ.

تەسكەيدىكى كونا ئامباردىن ئالىقاندەك ياتار جايغا ئىگە بول- غان گۈلسۇمنىڭ كۆڭلى ئارامىغا چۈشتى. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭ نىم ئەر، نىم ئاياللىق ھاياتى باشلاندى. ئۇ ئەتىگەنلىكى ئۈچ ياشلىق تىلسىز ئەكبەرنى كۆتۈرۈپ، ئىدارە - جەمئىيەت، مەكتەپلەردىكى بويتاقلارنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ، ئىنقىلابچىلار- نىڭ توپلاشقان ئورگانلىرىغا بېرىپ، كىر يۇيۇشنى باشلىۋەتتى. تىلسىز مېيىپ بالىنىڭ، مىڭ يەردىن ئاچچىق ياشلار تۆكۈلۈپ تۇرغان ياش تۇل خوتۇننىڭ دەردىگە يەتكەن كىشىلەرمۇ ئىش ھەققىنى كۆڭۈل تىنغۇدەك بەردى. گۈلسۇمنىڭ: «ھەرگىز كى- شىلەرنىڭ چىشىدا قالمايمەن، ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ ياشايمەن» دېگەن تەرسا مىجەزى ئۇنى ھەر كويلارغا سالدى. ئۇ ھەتتا مويكا زاۋۇتىنىڭ سۈيدۈك، چىلە، دورا پۇراپ تۇرىدىغان كۆلچەكلىرى- دە بىر كۈن كەچكىچە سىپىق سۇغا چىلىشىپ يۈڭ يۇدى، ئەكبەر بولسا ئۇنىڭ ئەتراپىدا چۆرگىلەپ ئوينايتتى. پەقەت قور- سىقى ئاچقاندا ئاغزىنى، سىيگۈسى كەلگەندە ئالدىنى كۆر- سىتەتتى.

گۈلسۇم كەچتە ھېرىپ - ئېچىپ، كۆزلىرىنىڭ خۇنى قاچ-

قان هالدا قايتىپ كېلەتتى ـ دە، قاراڭغۇ بازاردىن ئالغان نان، تۇخۇم، كۆكتاتلىرىدىن ئاكىسىنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ بېرەتتى. مىننەتدارچىلىقتىن ئېرىپ كەتكەن ھاشىر:

— ۋۇي، بۇ نېمە قىلغىنىڭ، ئۆيدە نان تۇگىگەنلىكىنى بىلگەندەكلا ئىش قىلىپسەنا، خويمۇ ئوبدان بولدى. ئىش ـ كۇشلىرىڭ سەرەمجان تاپقان ئوخشىمامدۇ؟ كۆڭلۇم ئەمدى ئەمىن تاپتى، — دەپ كۇلۇپ ـ قورۇلۇپ سىڭلىسىنىڭ كۆڭلىنى قوبۇل قىلاتتى.

ئارىلاپ ـ ئارىلاپ تەكرارلىنىپ تۇرغان «كۆڭۈل» دىن دەڭ-دەپ قالغان ھاشىر تۆگە ئىنساپقا كەلدىمۇ نېمە، كۇنگەي تەرەپ-تىكى بىر ئېغىز ئۆينى بىكارلاپ، كونا بىر پارچە كىگىز، ئۆي سەرەمجانلىرىدىن بىر قوللۇق ئەكىرىپ بەردى. گۇلسۇم ئامانىي زامانغا بەرمەي تىرىكچىلىك يولىغا كىرگەن بۇ كۇنلەردە مەرۇپ تۆمۇرچى قەشقەرلىك چوكاننى نىكاھ قىلىپ ئۆيىگە ئەكىرىپ بولغانىدى.

گۇلسۇم قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ، ئاچ ـ توق قېلىپ، تۇر-مۇشنىڭ غەلۋىرىدە راسا تاسقىلىۋاتقان كۇنلىرىدە ئوغلى تايغوجى-نىڭ گۇاڭجۇدىكى تۇرمىدە مەھبۇس ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ قان ـ قان يىغلىدى. چوڭ ئوغلى ئەنەيتۇللا بولسا: «بۇ ئۆي ئەمدى ماڭا ھارام» دەپ چىقىپ كەتكەنچە خۇددى بوران ئۇچۇرغان چې-چەكلەردەك غايىپ بولدى. ئەندى گۇلزەبەر، مۇبارەك، گۇلبا-نۇم، ئەسقەرلەر ئۆگەي ئانىنىڭ قولىدا نېمە كۇنلەرنى كۆرۇۋات-قاندۇر؟ «ئاپام نەدىدۇر؟» دەپ يوللارغا تەلمۇرۇپ قارامدىغان-دۇر. كالا ساغقان ئېغىللار، سۇپۇرۇپ تۇرىدىغان ھويلىلار، نان ياققان تونۇرلاردىن ئاپىسىنىڭ ھىدىنى ھىدلاپ، ئىزلىرىنى ئىز-دەمدىغاندۇر؟! ئۇلار تېخى كۆك تىرناق غۇبارسىز نارەسىدىلەرغۇ!

تاپقىنىدا ئانا ـ بالا قورساق پوملاپ، ئەتىكى رىزقىنى ئاللاغا

تاپشۇرغان بۇ بىتەلەي ئايالنىڭ كۆڭلىرى ئەنە شۇنداق زاۋال ۋاقتىدەك مانالىق بولسىمۇ بىراق بالا كويىدا سەرسان بولغان شەپقەتلىك ئانا ئىدى. ئۇ بىر كۈنى كۈن قىيسايغاندا بەش ياشلىق ئىلسىز ئەكبەرنى كۆتۈرۈپ قەدىناس مەھەللىسىگە قاراپ ماڭدى. مەرۋىپ تۆمۈرچىنىڭ چوڭ قورۇسى جايلاشقان ئۇزۇن كوچىنىڭ ئارقا تەرىپى كەتكەنلا بىردىلىك، قوراي باسقان بوزلۇق ھەم سەۋزە - پىياز تېرىيدىغان تاختا ئېتىزلار ئىدى. گۈلسۇم چەت - ياقا يوللار بىلەن كوچىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى بىدىلىككە كەلدى - دە مەرۋىپ تۆمۈرچىنىڭ تەسكەيدىكى ئۆگزىسىگە ئېڭىش- كەن باراقسان قېرى جىگدە تۈۋىدە توختىدى. ئۇ، ئوغلى ئەكبەر- گە «قىمىرلىماي جىم ئولتۇر» دېگەن مەقسىتىنى ئىما- ئىشارى- لەر بىلەن ئۇقتۇرغاندىن كېيىن ئايىغىنى سېلىۋېتىپ قېرى جىگدە غولىغا ياماشتى. گۈلسۇم يۇقىرىغا ئۆرلىگەنسېرى جىگدى- نىڭ شوخا - تىكەنلىرى ئۇنىڭ يۈز - قوللىرىغا، يالاڭ پۇتلىرىغا سانجىلىپ، جىجاپ قانىتىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ باللىرىنى يى- راقتىن بولسىمۇ كۆرۈش ئىستىكىدە ئۆزىنى ئۇنتۇغانىدى.

گۈلسۇم ئەپلىك بىر غولنى قۇچاقلاپ ھويلىغا تەلمۈرۈپ قارىدى. ئەنە چوپچوڭلا بولۇپ قالغان چوڭ قىزى گۈلزەبەر بىلەن ئون ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالغان ئوتتۇرانچى قىزى مۇبارەك كالا پوقلىرىنى سېسىق سامانغا ئارىلاشتۇرۇپ پوم ياساپ تامغا چاپلاۋا- تىدۇ. قاپقارا كۆسەينى ئات قىلىپ ئويناۋاتقان ئەسقەر بولسا گۈلبانۇمنى قوغلاپ يۈرىدۇ. گۈلسۇم ئۇلارغا قاراپ مۆل - مۆل يىغلىدى ھەم كۆز نۇرلىرى تۆكۈلگۈدەك بولۇپ تويماي قارىدى. بىر چاغدىلا ئۆيدىن چىققان قەشقەرلىك خوتۇن پېشايۋاندا تۇرۇپ: «باللار، ھەي گۈلزەبەر، مۇبارەك، گۈلبانۇم، ئەسقەر، قوللى- رىڭلارنى يۇيۇپ تاماق يەڭلار» دەپ ۋارقىرىدى. قورسىقىغا ئام- راق ئەسقەر ئەڭ ئالدى بىلەن يۈگۈرۈپ كىرىپ كەتتى. قىزلىرى قوللىرىنى يۇيۇپ بىر - بىرلەپ غايىب بولغانغا قەدەر ناتىۋان

ئانا كۆز - ياشلىرىنى بوراندەك تۆكۈپ جىگدىدىن چۈشمىدى.
ئۇ: «باللىرىم، جىگەرلىرىم، باغىرلىرىم···» دەپ نالە قىلغان-
سېرى ئىچى - ئىچىدىن ئۆرتىنىپ چىققان ئوتلۇق بىر نىدا پۈتۈن
تېنىنى كۆيدۇرۇپ ئۆتتى. ئانا ئۇچۇن بالا پىراقى شۇنچىلىك
يامانمۇ، گۈلسۇم جىگدە غولىنى قۇچاقلاپ، يىغلاۋېرىپ پەستە
ئولتۇرغان ئوغلىنى ئۇنتۇغانىدى. يۇمىلاق، يۇمران يۈزىنى پۇ-
رۇشتۇرۇپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىۋالغان ئەكبەر ھەدەپ بويۇن،
يالاڭ پاچاقلىرىنى تاتىلايتتى. ئۇ تىلسىز بولغاچقا ھەرقانچە چىڭ-
قىلىپ يىغلىسىمۇ ئاۋازى چىقمايتتى. گۈلسۇم بالىسىنى پاشا
تالاپ كەتكەنلىكىنى بىلدى - دە، ھاپىلا - شاپىلا جىگدىدىن
چۈشۈپ ئەكبەرنى كۆتۈرۈپ ئەكەتتى.
ھەپتە - ئون كۈندە، بەزىدە بىرەر ئايدا بىر قېتىم باللىرد-
نى جىگدە ئۈستىدىن كۆرۈش گۈلسۇم ئۇچۇن خۇددى ھېيت -
ئايەم كۈنلىرىدەك خۇشاللىق تۇيۇلاتتى. گەرچە ئۇ باغرىغا بېسىپ
سۆيەلمىسىمۇ، ئانىلىق مېھرى بىلەن ئەركىلىتەلمىسىمۇ ھەر
ھالدا بىرنەچچە كۈنلەرگىچە كۆڭلى تەسكىن تېپىپ قالاتتى. بۇ
ئادەت داۋاملىشىپ يەنە بىر يىل ئۆتتى. غۇلجا باغلىرى ئاپئاق،
ھال رەڭ ئالما، شاپتۇل چېچەكلىرىگە پۈركەنگەن بىر كۈنى
ئۇنىڭ غەمخانىسىغا يوچۇنلا بىر ئايال كىرىپ كەلدى. ئۇ، ئوتتۇ-
را بوي، بۇغداي ئۆڭ، قاڭشارلىق، قوشما قاشلىق ئوتتۇز ياشلار
ئەتراپىدىكى قاملاشقان ئايال بولۇپ، يۇقىرىقى لەۋلىرى ئۈستىد-
دىكى يۇمران، يۇمشاق قارا تۈكلەر بۇرۇت ئىزناسىنى پەيدا
قىلغانىدى. گۈلسۇم تۆرگە كۆرپە سېلىۋېتىپ: «توۋا بىر يەردە
كۆرگەندەكلا قىلىمەنغۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.
— قېنى يۇقىرى ئۆتسىلە.
— رەھمەت، مەن مۇشۇ يەردىلا ئولتۇراي، ھېلىلا تۇرد-
مەن، — ئايال سۇپىدا پۈتىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇردى - دە،
خېلىغىچە ئۈن - تىنسىز جىمىپ كەتتى. ئۇ بىر چاغدىلا بېشىنى

كۆتۈرۈپ، ھېچ ئىشتىن، ھېچ ئىش يوق، — مەن ئۆزلىرىدىن گۇناھىمنى تىلەپ كەلدىم، — دەپ قويدى.

— ئۆزلىرى كىم بولىدىلىكىن، مەن ھېچ تونۇيالمىدىم؟ — سورىدى گۇلسۇم كۆڭلى ئۇيگەندەك بولۇپ.

— مەن سىلىدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالسىلا، مېنىڭ گەپلىرىمنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئاندىن ئاچچىقلاملا، تىللاملا، ئۇراملا، ئۆيلىرىدىن قوغلاپ چىقىراملا، ئالدىلىرىدا تۇرۇپتىمەن، لەپ قىلىپ كۆز ئالايتسام ئىت بولاي، بىراق مەن ياخشى نىيەت بىلەن كەلدىم.

ئايالنىڭ تامدىن تارىشا چۈشكەندەك تاققا ـ تۇققا گەپلىرى گۇلسۇمخاننى تېخىمۇ ساراسىمىگە سېلىپ قويدى. «بۇ زادى كىم بولىدۇ؟ نېمە دېمەكچى، قانداق غەيرىي خىيال ئۇنى بۇ يەرگە ئەكەلدى» دېگەن مەشئۇم ئويلار كۆڭلىدىن كەچكەن گۇلسۇمنىڭ بىردىنلا كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، دېمى كېسىلگەندەك بولدى. چۈنكى تاڭ سەھەر يورۇق چۈشكەندە ھويلا ئوتتۇرىسىدا مەرۇپ بىلەن قۇچاقلىشىپ خوشلاشقان ھەم دەرۋازا ئالدىدا ئېسىلىپ سۆيگەن ئايال شۇ ئىدى. گۇلسۇم ئۇنى دېرىزىدىن ئاشكارا كۆرگەن! يەنە يىراقتىن بولسىمۇ جىگدە ئۈستىدىن بىر ـ ئىككى قېتىم چېلىقتۇرغان. گۇلسۇمنىڭ چىرايى بىردىنلا ئوغا يېگەندەك كۆكىرىپ، تاتىرىپ ھەم سارغىيىپ، نەپەس ئېلىشى تېزلىشىپ كەتتى. چۈنكى يان ئۆيدىن تاڭ ئاتقۇچە كېلىۋاتقان ناز ـ كەرەشمىلىك «ناخشا ـ سازلار» ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە قايتا ئاڭلانغاندەك تۇيغۇ پەيدا بولغانىدى.

— بىلدىم، سىلى مەرۇپنىڭ خوتۇنى! — گۇلسۇمنىڭ كالپۇكلىرى تىترەپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇراتتى، — مېنى ئارامىمدا قويماي بۇ يەرگە نېمىشقا كەلدىلە؟ سالغان زۇلۇم ـ ستەملىرىڭلار، يەتكۈزگەن خورلۇق ـ ئازابلىرىڭلار تېخى يەتمىگەنما؟ مېنى قاڭقىر قاقشىتىپ، يەتتە بالامنى يېتىم

قىلىپ، ئىسسىق ئۆيۈمنى بۇزۇپ ئەرشىئەلاغا چىقتىلىما؟! كى-چىككىنە جانىۋار قۇشقاچنىڭ ئۇۋىسىنى بۇزسىمۇ دەپ ئېيتقۇسىز يامانغۇ. سىلى مۇسۇلمان پۇشتىدىن تۆرەلگەنمۇ ياكى ئى-مانسىز جوھۇتتىنمۇ؟!

ئايالنىڭ چىرايىدا، يۇمىلاق كۆزلىرىدىن گۈلسۈمنىڭكىگە ئوخشاشلا ياشلار قۇيۇلماقتا ئىدى.

— مەن ئۆزۈمنى ئاقلاش كويىدا بولۇۋاتقىنىم يوق، خۇدا ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلغانلىقىمنى كېيىنلا بىلدىم، — ئايال ياشلىرىنى سۈرتمەي، پات - پات بۇرنىنى تارتىپ قوياتتى، — شۇڭا سىلىگە باشتىلا دېدىمغۇ.

ئايال ھەسرەت - نادامەتلىك مۇڭلىرىنى ئېيسەدىگەن ھالدا تۆكۈشكە باشلىدى:

سەيدىنىساخان ئىسمىلىك بۇ ئايال مەرۋەپ تۇمۇرچىنىڭ ئازا-دە ھويلىسىغا كىرگەندىن كېيىن كۆڭلىرى بەھۇزۇر، راھەتتە ئۆتسىمۇ، بىراق روھىي جەھەتتىن زادىلا خۇشال ئۆتەلمىدى، گويا ئۆزىنى قانداقتۇر ئوتلۇق زەنجىرلەر قامالىۋالغاندەك ئەر-كىن نەپەس ئالالمىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا تۆت بالا مۆلۈلدەپ تۇراتتى. كىچىك ئەسقەرنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۈچ قىز بىر - بىرد-دىن چىرايلىق، مۇلايىم، سەۋر - تاقەتلىك ناتىۋانلار ئىدى. بولۇپمۇ ئۈچىنچى قىز گۈلبانۇم ھەممىدىن ئەقىللىق، مۇلايىم بولۇپ، ھەدىلىرىگە قارىغاندا ئوشۇق - تۆشۈك گېپى يوق ئىدى. ئەمما كېچىلىرى تولا جۆيلۈيتتى. ئۇنىڭ: «ئاپا، جېنىم ئاپا، ئۇرسىڭىزمۇ، تىللىسىڭىزمۇ مەيلى، مېنى ئەكېتىڭ»، «ئاپام سۇدا ئېقىپ كەتتى…»، «دادا، ئەمدى ئاپامنى ئۇرماڭ…» دەپ ۋارقىراپ تۇرۇپ كېتىشلىرى سەيدىنىساخاننىڭ نەق يۈرىكىگە مىخ قاققاندەك بىلىنەتتى. قىزلار مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپلا ھەرقايسىسى ئۆز ئىشلىرىنى تېپىپ قىلىشاتتى. بىرى كالا ئېغى-لىنى تازىلىسا، بىرى كالا پوقلىرىدا پوم ئېتىپ تامغا چاپلايتتى.

گۈلبانۇم بولسا داۋاملىق ھـويلا ـ ئارامـىلارنى تـازىلايتتـى ياكى قاچا ـ قۇچىلارنى يۇياتتى. ئۇنىڭ ھەدىلىرى گۈلزەبەر، مۇبارەكلەر كۆكتات ئادالاپ، تاماق تەييارلىقىنى قىلىشىنمۇ ئۇن-تۇمايتتى. ئۇلار گويا ئۆگەي ئانىسىنىڭ بۇيرۇقىنى ئەدىنامىسى ئاۋا-زىنى ئاڭلىغۇسى كەلمىگەندەك سەيدىنىساخاننى زادىلا گەپ قىل-دۇرمايتتى. ھەتتا بىر كۈنى ئۇ قىزلارغا: «باللار كوچىدا ئويناۋاتىدۇ، سىلەرمۇ ئويناپ كىرسەڭلار بولمامدۇ» دېگەنىدى. ئۈچ قىز كۆڭۈلسىزگىنە جىلمىيىپ قويۇپ، ئۆز ئىشىنى قىلى-ۋەردى. بالىلاردىكى بۇ سۈكۈت سەيدىنىساخان ئۈچۈن ھۆل تاياق-تا ئۇرغاندىنمۇ بەكرەك قاتتىق تېگەتتى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇ غەلىتە خىياللارغا بېرىلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق، ئۇر-سۇن، تىللىسۇن، دۆشكەلىسۇن ياكى ئۇ ساراڭ، مېيىپ، ئازا-زۇل بولسۇن ئۆز ئانا ـ دە! چۈنكى ئانىنىڭ تەپكىنىگە ئات چىدايدۇ، دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ. بارا ـ بارا سەيدىنىساخان شەھۋانىي نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ يەتتە بالىنى يېتىم قىلغان مەرۇپ تۆمۈرچىگە ئۆچ بولۇپ قالدى. ئۆزىگە بولسا ۋىجدان ئازابىنى ئارتىۋالدى. ئۇنىغانغا يونىغاندەك بىر كۈنى جىگدە ئۇس-تىدىن ھەدەپ ھويلىغا بويۇنداۋاتقان بىر ئايالنى كۆرۈپ قالدى. بۇ جىگدە سارغىيىدىغان چاغلار بولماي، بەلكى ئەمدىلا چېچەكلى تۆكۈلگەن باھار ئايلىرى ئىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۆي دېرىزىسى-دىن ھېلىقى يوغان جىگدىگە پات ـ پاتلا قارايدىغان بولدى. دېگەندەك يەنە بىر ـ ئىككى قېتىم ئاچىماق غولدا ھېلىقى ئايال-نىڭ يېگىدە كۆزلىرىنى سۈرتۈپ تۇرغان ھالىتىنى چېلىقتۇردى. بۇ ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىپ ئىشتىھاسىنى بوغدى. مۇشۇنداق كۆڭۈلسىز كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھويلىدا دانلاپ يۈرگەن چار مېكىيانىنىڭ قاتتىق قاقاقلاپ، قاناتلىرىنى پاقىلدىتىپ ئۇر-غانلىقى ئاڭلاندى. سەيدىنىساخان دەرھال دېرىزىدىن قارىغانىدى. تامدىن سەكرەپ چۈشكەن بىر ئوغرى مۈشۈك، توخۇمدىن ئەمدىلا

چىققان يۇمران چۇجىلىرىگە خىرىس قىلىۋاتاتتى. بىراق مىكىيان ئۇنىڭ بوغۇۋېتىشىدىن قورقماي ھەدەپ مۇشۇككە ئېتىلاتتى. ئۇنى چوقۇپ، قاناتلىرى بىلەن ئۇرۇپ، پۇتلىرىدا تېپەتتى. مۇشۇك ئۆتكۈر تىرناقلىق پەنجىلىرىنى شىلتىكەندى. توخۇنىڭ پەيلىرى توزۇپ چۈشتى. بىراق ئۇ شىددەت بىلەن يەنە ئېتىلدى. ئاخىرى مۇشۇكنى قاچۇرۇۋەتتى. سەيدىنىساخانىڭ كۆڭلىدىن: «ئۇمۇ بىر ئانا» دېگەن خىيال ئۆتىشى بىلەن باللىرىنى بىر كۆرۈۋېلىش ئۈچۈن جىگدىنىڭ تىكەنلىك غولىدا ياش تۆكۈپ تۇرغان ئانا يادىدىن كەچتى. بىراق شۇ كېچىسى سەيدىنىساخان ۋارقىراپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ، قورقۇنچلۇق بىر چۈش كۆرگەندى. ھېلىقى مىكىيان ئۇنى ھويلىدا سۈر - توقاي قىلىپ قوغلاپ يۈرگۈدەك، «باللىرىمنى بەر» دەپ ۋارقىرىغۇدەك. سەيدىنىساخان قاچقۇدەك ـ قاچقۇدەك، شۇنچە قاچسىمۇ بىر ئىزدىن نېرى قوزغىلالماپتۇ. مىكىيان بولسا ئۇنى چوقۇپ، تېپىپ قانغا بويىۋېتىپتۇ...

يوچۇن ئايالنىڭ ئۇزۇن ھېكايىسىنى ئاڭلىغان گۈلسۇم ئۇنى ئەيىبلەشنى ياكى تىللاشنى بىلەلمىدى. ئەلۋەتتە ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك يوق. ئۇمۇ پۇشايمانلىق ئىلكىدە ئازابلىنىۋاتسا، ئەمما بىركىم كاچىتىڭغا بىرنى سېلىپ ئارقىدىن «سېنى ئۇرۇپ سالدىم خاپا بولما» دېسە كىمنىڭمۇ كاللىسىدىن ئۆتسۇن.

— سىلى مۇشۇ گەپلەرنى دېگىلى كەلگەنمۇ؟ — دېدى گۈلسۇم ئۆزىنى بېسىۋېلىپ.

— يوقسۇ، مەن مەرۇپتىن ئاجرىشىپ كېتىمەن، — سەيدىنىساخان قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك قىلاتتى، — بۇ پەقەت سىلى ئۈچۈنلا. شۇڭا مەرۇپ بىلەن بولۇشۇپ باللىرىنى قاناتلىرى ئاستىغا ئالغان بولسىلا مېنىڭمۇ كۆڭلۈم ئارام تاپقان بولار ئىدى.

— ياخشى كۆڭۈللىرىگە رەھمەت، مەن ئۇنداق قىلال-

مايمەن، — گۈلسۈمنىڭ ئاۋازى ۋەزمىنلەشتى، — مېنىڭ يۈرد-كىم، مەرۋپ ھەم سىلىنىڭ سالغان خورلۇقلىرىدىن جاراھەت بىلەن قاپلىنىپ كەتكەن. ساقايمىقى تەس. مەن ئەمدى ئۈنى تاتىلاپ قايتا قاناتقىم يوق.

— زادى مۈمكىن بولماسمۇ؟

— مۈمكىن بولىدىغان يېرىنى ئەر - خوتۈن ئىككىڭلار، توي قىلماستىن بۇرۇنلا قويمىغان.

— شۇنداقتىمۇ مەن بەربىر ئاجرىشمەن، — ئايال ئېغىر-لاشقان تېنىنى ئارانلا كۆتۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى، — بولمىسا ئازابلىرىم كۈندىن - كۈنگە ئېغىرلىشىپ كەتكۈدەك.

سەيدىنىساخان تېلىقىپقىنا چىقىپ كەتتى. گۈلسۈم ئۈنىڭ ئارقىسىدىن ئۈزىتىپمۇ قويمىدى. «خام سۈت ئەمگەن ئىنسان» دەپ كونىلار بىكار ئېيتماپتۇ. ئادەم ھاياتلىقتا خۇددى قوتۇر ئېشەكتەك سۈۋانمايدىغان يېرى قالمايدىكەن. كۆڭلى خۇش بولد-دىغانلا ئىش بولسا ئالدى - ئارقىغا قارىماي، كېيىنچە پۇشايمان زەردابلىرىنى ئىچىدىغانلىقىنى، كىچىككىنە خۇشاللىق ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئازاب تارتىدىغانلىقىنى، بىر خۇشاللىقتا بىر كۈشەندە يار ئىكەنلىكىنى، بەرمەكنىڭ ئالمىقى، ئەجىرسىز كەلگەن ئامەت-نىڭ قۇسمىقى، ھارام دۇنيانىڭ ھېسابى، بىراۋلارغا قىلغىنىڭ ئۆزۈڭگە يانىدىغانلىقى، بىراۋنى قان يىغلىتىپ يەتكەن بەختنىڭ قارارسىزلىقى، قىسقىسى، بۇ دۇنيانىڭ ئۆتنە ئالەم ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ قويۇشمايدىكەن. مانا، سەيدىنىساخان كۈندەشلىك بوسۇ-غىسىدا گۈلسۈمدىن ئۆزىنىڭ غالىب كەلگەنلىكىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن نېمە رەسۋاچىلىقلارنى قىلمىدى. ھېيىقماي، نومۇس قىل-ماي نەق كۈندىشىنىڭ ھويلىسىدا مەرۋپنى قۇچاقلىدى، سۆيدى. «ئاڭلىسۇن، بىلسۇن، تېرىكىپ ئۆلسۇن» دېگەندەك يان ئۆيدى-كى قەستەن ئويىنغان ئويۇنلىرىچۇ! ... ئۇ، ئاشۇنداق ھاياسىزلىق قىلمايمۇ كۆزلىگەن رىجىسىگە يېتەلەيتتى ھەم يەتتى. ئەمما ئۇنى

شەيتىنى دەبدەيگە سالسا، ئۇمۇ مەنمەنلىك تونىغا ئورىلىپ ئۆزىگە ئوخشاشلا بىر ناتىۋاننى قان يىغلاتتى. بۈگۈنكى كۈندە مىسكىن، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان سەيدىنىساخان بۇنداق ۋىجدان سورد- قىغا قېلىشنى ئويلاپ باققانمىدى! ئويلىمىغان، ئويلاشنىمۇ خا- لىمىغان! ئەقەللىيسى ئوڭىدا كۆرگەن چار مېكىياننى چۈشىدە ئايان قىلىپ دەھشەت ئىزتىراپقا سېلىشى، خۇدانىڭ سەيدىنىسا- خان ۋە سەيدىنىساگۈللەرگە بەرگەن بېشارىتىدۇر.

گۈلسۈمخان يىغلاپ ـ قاقشاپ قىشنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئەتى- ياز كېلىپ ئەگىزلەر يول بويلاپ ئاققىنى تۇرغاندا ئۇنىڭ ئۈچد- سىدىكى ياختىلىق كونا چاپان، پۇتىدىكى ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشۈپ رەڭگى، شەكلىنى يوقاتقان ئەرچە باجىڭگىر ئېغىر كې- لىشكە باشلىدى. بۇ چاغلاردا مەرۋپ تۆمۈرچىنىڭ قارادۆڭلۈك يەنە بىر قەشقەرلىك ئايال بىلەن توي قىلغىنىغا ئۈچ ئاي بولغاند- دى. بىر كۈنى يەتتە ياشلىق ئەكبەرنى يېتىلىگەن گۈلسۈم مويكا زاۋۇتتىن كەچلەپ قايتىپ كەلگەندە دەرۋازا ئالدىدىكى لاي سۇپىدا ئون ئۈچ ياشلىق گۈلبانۇم مۈگدەپ ئولتۇراتتى.

— جېنىم قىزىم، ئالتۇنۇم، ساقام، — گۈلسۈم گۈلبانۇم- نى باغرىغا بېسىپ يىغلاپلا كەتتى، — نېمە، ئۆيدىن قېچىپ كەلدىڭما، نېمىشقا؟

— دادامنىڭ خوتۇنى نىساخان، سەيدىنىساخانغا ھەرگىز ئوخشىمايدىكەن، — گۈلبانۇم ئېسەدەپ كەتتى، — ئۇ، ئۇرد- دۇ، نان بەرمەيدۇ. شۇڭا ئەسقەر ئۇكامنىڭ قورسىقى تويماي داۋاملىق ئوغرىلىق قىلىدۇ. خەقلەر دادلاپ كىرسە، دادام ئۇرد- دۇ. بىر قېتىم مۇبارەك ھەدەمنىڭ بېشىغا لاخشىگىر بىلەن ئۇرۇپ پېشانىسىنى يېرىۋەتكەنىدى. ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ ئۆيگە كىرمىدى. دادام بىر ـ ئىككى كۈن ئىزدەپ ئاخىرى: «ئۇ جىگدە پۇراپ قالغان قانجۇق ئاقسۇلۇق بىر بالا بىلەن قېچىپ كېتىپتۇ» دېدى. شۇڭا دادام «گۈلزەبەرنىڭ تويىنى قىلىۋەتمىسەم بۇ شۇمۇ

پوق دەسسەيدىغان ئوخشايدۇ» دەپ چىچىلىپ كەتتى.

— ئاھ خۇدا بۇ نىمە كەلگۈلۈك، ئەنەيتۇللا ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنچە ئىز - دىرەكسىز يوقالدى. تايغوجا گۇاڭجۇ تۇرمىسىدە، مۇبارەك كىچىك تۇرۇپلا غايىب بولدى، — گۈلسۈمخان پىغان بىلەن يىغلىدى، — ئەمدى گۈلزەبەرنى نەلەرگە بېرىۋېتەر. بۇ ئاشۇ خوتۇنلارنىڭ ئويۇنلىرى بولماي نىمە؟ ئۇلار باللىرىمنى توزۇتۇۋەتمەكچى.

«كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك ئارانلا جان ئېتىپ كېتىۋاتقان گۈلسۈم ئۈچ جان بولۇپ قالدى. گۈلبانۇمنىڭ كىيىم - كېچىكى، قورسىقى، ئوقۇش راسخوتلىرى ئۇنىڭ زىممىسىگە يۈكلەندى. ئاردىن ئىككى ئايمۇ ئۆتمەي گۈلزەبەرنى توققۇزتاراغا ياتلىق قىلغانلىق خەۋىرىنى ئاڭلىغان ئانا بىر نەچچە كۈنلەرگىچە يىغلاپ يۈردى، ئەمدىكى غېمى ئەسقەردە قالغانىدى.

«خۇدايىمنىڭ بەزى كۈنلىرىدىن ئۆرگۈلۈپ كېتەي، بەزى كۈنلىرىنىڭ كۆتىگە تېپەي» دېگەن گەپنى بەلكىم بېشىدىن كۆپ ئىسسىق - سوغۇقلار ئۆتكەن ئادەم دېگەن بولۇشى مۇمكىن. تىلسىز ئەكبەر ئون ياشقا كىرگەن يىلى، گۈلسۈمخان ئۈچۈن ئون سەككىز مىڭ ئالەم تىللاغا توشۇپ، ئاسماندىن چەلپەك ياققاندەك بىر خۇشاللىق كۈن بولدى. كاستۇم - بۇرۇلكا، ئاپئاق كۆڭلەكلەرنى كىيىپ، گالستۇك تاقىۋالغان ئەنەيتۇللا چامادان كۆتۈرگەن ھالدا، گۈلسۈمخاننىڭ نامراتلىق يېغىپ تۇرغان ئۆيىگە كىرىپ كەلدى. ئۆيدە بىر ھازا يىغا - زار كۆتۈرۈلدى. شەپقەتلىك ئانا بىساتىدا بارىنى چىقىرىپ پولۇ ئەتتى، ئاچچىق چاي دەملىدى. تاماقتىن كېيىن ئۇ چامادانىنى ئېچىپ ھەممىسىگە ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى بەردى. ھەتتا تىلسىز ئەكبەرگىمۇ بىر قۇر ماتروسلار كىيىمىنى ئەكەلگەنىدى. خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي قالغان ئەكبەر ئەمدىلا ئاۋازى چىققىنىغا باقماي: «ئاكى كو، ئاكى كو» (ئاكام خو) دەپ چوڭ

بارمىقىنى چىقىرىپ ئۆي ئىچىدە سەكرەپ كەتتى. گۈلبانۇم بولسا قۇچىقىدىكى كىيىملەرگە قاراپ مۆل ـ مۆل يىغلاپ ئولتۇراتتى. توغرا، ئۇ مۇشۇ ياش بولغۇچە بۇنداق ئېسىل كىيىملەرنى ساۋاق-داشلىرىنىڭ ئۇچىسىدا كۆرۈپ قەۋەتلا ھەۋەسلەنگەن بولسىمۇ ئۆزى ئۇچىسىغا سىپىپ باقمىغانىدى.

— ئاپا، چوڭ ئۆيدىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۇقتۇم، — دېدى ئەنەيتۇللا ياش يۇقى كۆزلىرىنى سۈرتۈپ، — نېمىلا بولسا ھايات ئىكەنسەن. بىراق تايغوجا، گۈلزەبەر، مۇبارەكلەر يوق. ئەسقەرنى بولسا تېخى كۆرمىدىم، ئۇلارغا ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىمە-نى سەن ئېلىپ قال، ساتامسەن، ساقلامسەن ئۆزۈڭ بىل.

ئەنەيتۇللا سۇلياۋ خالتىلارغا قاچىلانغان كىيىم ـ كېچەك، ئاياغلارنى ئاپىسىغا قوش قوللاپ تۇتتى ـ دە، يىغلىۋەتتى. بەل-كىم بۇ ئاق كۆڭۈل بالىنىڭ غايىب بولغان قېرىنداشلىرى بىلەن دىدارلىشالمىغانلىقىدىن كۆڭلى ئەلەمزادە بولغان بولۇشى مۇم-كىن. ئۇ بىر سىقىم پۇلنى ئاپىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇۋېتىپ:

— ئاپا، ئەمدى يوقسۇزلۇق تارتمايسەن. مەن قاچانكى غۇل-جىغا ئۇنسەم سېنى يۆلەپ تۇرىمەن، — ئەنەيتۇللا ئاپىسىنىڭ ئىشتا پىشقان يىرىك قوللىرىنى تۇتتى، — ئاپا، ساڭا يەنە بىر خۇش خەۋەر. مەن ئىككى يىل ئالددىدا ئىچكىرىدىن كېلىپ دەريا ـ بويى كوچىسىدىن ئالتە پۇڭ يەرنى ئەرزانلا ئېلىپ تاشلاپ قويغانىدىم. بۇ قېتىم ئۇستاملار بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم. ئىككى ئايغا قالماي ئۈچ ئېغىز ئۆي ھەم چايخانىلىرىنى پۈتتۈرۈپ بەرمەكچى.

— جېنىم بالام، خۇدايىم بىر جېنىڭغا مىڭ جان بېرەر. ئۆمرۈڭ ئۇزۇن، دۆلىتىڭ زىيادە بولسۇن. لېكىن ئىنىڭدەك ھارام ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالما، ھۆكۈمەتنىڭ چىشىغا تېگىدى-غان ئىشلارنى قىلما.

— ئاپا، خاتىرجەم بول، مەدەنىيەت ئىنقىلابى ئاخىرلاشتى.

بازارلار قويۇپ بېرىلدى. ئەگەر نىيىتىڭ دۇرۇس، يولۇڭ توغ-
را، هالال ئىشلەپ تېپىپ، بىر هارۋا ئالتۇننى سۆرەپ ماڭساقمۇ
بىر كىم يولىمىزنى توسۇمايدۇ. مەن هازىر چوڭ ئىشلارنى
تەۋرىتىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ قويدۇم.

... گۈلسۇمخان، قىزى گۈلبانۇم، ئوغلى ئەكبەرلەر بىلەن
يېڭى ئۆيلەرگە كۆچۈپ خۇددى جەننەتتىن ماكان تۇتقاندەك خۇ-
شال بولۇشتى. ئۇلارنىڭ خۇشاللىقىغا يەنە بىر شادلىق قېتىلىپ
قورسىقىغا ئامراق ئەسقەر قېچىپ كېلىۋالدى. ئەمدى ئۇلار تۆت
جانلىق بىر ئائىلە بولۇپ قالغانىدى. ئەلۋەتتە ئەنەيتۇللانىڭ بەر-
گىنىگە قاراپ ئولتۇرغىلى بولمايتتى. شۇڭا گۈلسۇمخان ئاهالە
كومىتېتىغا ئۈچ ئاي قاتناپ «مۇهىت ئاسراش ئىدارىسى»نىڭ
كوچا تازىلىغۇچى ئىشچىسى بولۇپ قالدى.

گۈلسۇم ئىشتاتلىق ئىشچى بولۇپ ئىشلەپ ئۈچ يىل بولغاندا
مەرۇپ كۆچالىق، قەشقەرلىك، خوتەنلىك بولۇپ ئۈچ خوتۇن
ئېلىپ بولدى. هازىر قولىدىكى ئاقسۆلۇق خوتۇنى گۈلسۇمخاندىن
كېيىنكى ئالتىنچى خوتۇنى ئىدى.

9

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ بۇ خىلۋەت كەنتتە تۇرۇۋاتقىنىغا
بىر ئايدىن ئاشتى. كەنتنىڭ ئەتراپى چەكسىز كەتكەن بىر تۇتاش
قارا چىلان تۈپراقلىق مۇنبەت تېرىلغۇ يەرلەر ئىدى. ئېتىز
ئوتتۇرىلىرىدا تاغ تېرىكى، سۆگەت، قارىياغاچ قاتارلىق دەرەخ-
لەر ئۇ يەر - بۇيەردە يالغۇز چوقچىيىپ تۇرۇشاتتى. يىراقتىن
ئايدىلەڭ كۆرۈنۈپ تۇرغان چوڭقۇر ئېدىرلار، يانپاش غوللار،
سارغۇچ كۆرۈنىدىغان ئېگىز - پەس بىنەملىكلەر بۇ تەنها كەنتنى
قورشاپ تۇراتتى. كەنتتىكى پاكار ئۆگزىلىك دېهقان ئۆيلىرى
تولىمۇ رەتسىز سېلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قورۇ، ئېغىل،

باغۋارانلىرى شورا بولۇپ كەتكەن سوقما تاملار بىلەن ئاھادە قىلىنغانىدى. ئۆگزىلەرگە بۆلتۇر بىسلىپ، قارىداپ كەتكەن مەڭگەن، بىدە، قوراي، ئوت، سامانلار ئىچىگە كىرىۋالغان ھۆ- رۈن ئىتلار ناۋان ـ ناۋاندا قاۋاپ قويۇپ، ئاندىن تۇمشۇقىنى چىۋىنىگە تىقىپ ئۇخلىشاتتى. ھەربىر ھويلا ئالدىلىرىدا تولۇق تاش، كونا ساپان، بۇزۇلغان شامال ساندۇقى، ئىرگۈلۈ چاقلىرى قاتارلىقلار قالايمىقان تاشلاپ قويۇلغان بولۇپ، كوچىغىلا قوزۇق قېقىپ ياكى موما تىكلەپ باغلاپ قويغان كالىلار ئۆزلىرىنىڭ تېزەكلىرىدە ئېغىنىشىپ مەيۈس مۆرەيتتى. كەچ تەرەپلەردە بول- سا ھەربىر ئۆينىڭ تۈرخۇنلىرىدىن چىققان مەڭگەنىنىڭ ئىسى، كەنت ئۇستىدە لەيلىشىپ، تۇتاش پەردە ھاسىل قىلاتتى. قوپال ئاقارغان ئۆتۈك، باجىڭگىر ياكى سەندەل كىيىپ، چاك ياقىلىق كۆڭلىكىنىڭ مەيدىسىنى ئېچىۋەتكەن دېھقانلار داۋاملىق بىر ـ بىرى بىلەن ئۆتنە ـ يېرىم قىلىشاتتى.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم سەمەندەرقۇلنىڭ ھەمقان بولۇشى بىلەن نىكاھ قىلىپ جۈپتى ھاللالاردىن بولدى. بۇ ئىككى «قاچ- قۇن» ساددا، ھەزىلكەش، دىلكەش دېھقانلار ئارىسىدا ھۆرمەت ـ ئىناۋىتى بار، ھەممىنىڭ ئاغزىدا «ۋاي» دەيدىغان كاسىپقا ئايلاندى.

سەمەندەرقۇلنىڭ تەيپۇنەم زامانىسىدىكى كونا بىر سىنتىرال تىكىش ماشىنىسى بار ئىدى. ئۇنى پەقەت سۆكۈلگەن، يىرتىلغان كونا كىيىم، يوتقاننىڭ ئەستەر ـ تاشلىرىنى تىكىش، ياماش ئۈچۈنلا ئىشلىتەتتى. سەمەندەرنىڭ ئىككى قىزى ھەم ئايالىمۇ ماشىنىچىلىقتىن خەۋىرى يوق ئىدى. گۈلبانۇم ئۇزۇن زامان ئىشلەتمەي زاپچاسلىرى كىرلىشىپ كەتكەن ماشىنىنى چۇۋۇپ ـ تازىلاپ ھەم مايلاپ جاقىلداپ ماڭىدىغان قىلدى. ئۇنىڭ ئۇستا ماشىنىچى ئىكەنلىكىنى بىلگەن چوڭ قىز راھىلەم شەھەردە تىك- تۇرىمەن دەپ ئېلىپ قويغان رەختىنى «كۆڭلەك تىكىپ بېرىڭ»

دەپ يالۋۇردى. گۇلبانۇم قېتىرقىنىپ پىچىپ، شەھەرنىڭ يېڭى پاسونىدا «قىلىچ ياقىلىق» كۆڭلەك تىكىپ بەردى. بۇنى كۆرگەن كىچىك قىز رازىيە دادىسىغا دەپ رەخت ئالدۇردى. گۇلبانۇم ئۇنىڭكىنى ئايسىمان يېرىم ئويما ياقا قىلىپ تىكىپ بەردى. بۇ بىر جۇپ قىزنىڭ ياش قىياپىتى، بوي - تۇرقى ئوخشاشمىغاچقا، تىكىلگەن كۆڭلەكلەرمۇ چىرايلىرى ئوخشاپ كېتەتتى. ئۇلار كەنت كوچىلىرىدىن ئۇياقتىن - بۇياققا ئىككىلا ئۆتتۈردى، كەنتنىڭ چوڭ - كىچىك قىز - چوكانلىرىنىڭ خامىنىغا ئوت كەتتى. ئۇلار رەختلىرىنى قولتۇقلاپ كېلىشەتتى. كىيىم تىكتۈرمەيدىغانلارمۇ زوق - ئىشتىياقى قوزغىلىپ قارىشىپ تۇرۇشاتتى. ھەر كۈنى سەھەردە قۇلىنىڭ قورۇسى ئاۋاتلىشىپ، گۇلبانۇمنىڭ ئەتراپىنى پەرۋانىدەك ئورىۋالاتتى. ھەممىنى بىلىشكە زوقمەن، زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىم بەلكىم سەھراھ قىزلىرىنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلىغۇڭىز باردۇر؟ تەھقىق تەقەززا بولۇۋاتىسىز، ئەمىسە نەزىرىڭىز گۇلبانۇمنىڭ ئەتراپىدىكى قىزلاردا بولسۇن!

— ھەي، دۇرنەم، سەنمۇ كۆڭلىكىڭنى رازىيەنىڭ كۆڭلىكىدەك ئويما ياقىلىق قىلساڭ بولمامدۇ. خويمۇ چىرايلىقكەن.

— ۋېيىەي، ئادەمنىڭ ئۇياتقىسى كەلمەمدۇ، قويغىنا نېرى، مەھەللىسىدىكى ئالەكلەر «ھويت - ھويت» دەپ ماڭغىنى قويامدا.

— ئەمىسە ئاپاڭ ئۇلۇش يىل قولىدا يۆمەپ تىكىپ بەرگەن ھېلىقى كۆڭلىكىڭدەك تىكتۇر، — قىزلار پىخىلداپ كۈلۈشتى. چۈنكى دۇرنەمنىڭ ئۇ كۆڭلىكىنى ھەممە بىلىشەتتى. كەنتتىكى يىگىتلەر ئۇنى مازاق قىلىپ: «خاماندىن بۇغداي ئوغرىلىغان ئوغرىلار دۇرنەمنىڭ كۆڭلىكىنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنۇۋالسا ھېچكىم تاپالمايدۇ» دېيىشەتتى.

— ۋېيىەي، بولدىلا، تولا يېغىرىمنى ئاچما، — دۇرنەم دومسايدى، — شۇڭلاشقىمىغۇ ئۇ كۆڭلەكنى ئۇچامغا ساپماسلا بولدۇم، ھەرقايسىڭلاردەك شۇم ئېغىزلاردىن ئەندىكىپ.

— ۋىيەي، بولدىلا، ئەڭگىزلىكىڭ تۈتتىغۇ، بىلەتتىم، ئاشۇ پەيلىڭگە ئالىدىغانلىقىڭنى، چاقچاق قىلغانلىمۇ بىلمەمسەن. بۇ يەردە ئوغاڭنى قايناتقۇدەك گەپ بولمىدى، — ئەمدى گەپ ئوماي ئىسمىلىك قىزغا يۆتكەلدى.

— ھەي ئوماي، كۆڭلىكىڭنى بۇنداق پاسوندا تىكتۈرسەڭ، كوچىدا ياسىنىپ ـ تارىنىپ ماڭالامسەن؟

— بەللى، ئەمىسە ئەبگاردەك كىيىنىپ يۈرسەم بولامتى، كۆرۈپ تۇر، مەھەللىدىكى ھېلىقى ئايپاڭۋاش پاخشەكنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام.

— بولدىلا، ئوماي، ئۇ ساڭا قارىماي قويغانلىقى ئۈچۈنلا زەردەڭ قايناپ شۇنداق دەۋاتىسەنغۇ دەيمەن. بولمىسا دانى خېلى ئوبدان يىگىت.

— ۋىيەي، تولا سەتلەشمىگىنە، — ئوماي بوينىدا شىلتىڭ قېقىپ، تۇمشۇقىنى ئۆرۈدى، — ئۇ خام كاللىغا قارايدىغان ئوماي چۈشۈپ قالماپتۇ. توۋا قىلدىم، شەھەردىكى ھەدەم تىكتۈرۈپ بەرگەن كۆڭلەكنى كىيسەم: «ھوي ئەركە — تايتاڭ، ناياق خېنىم، تامبال كىيمەپسىز، ئېتىكىڭىز كالتىكەن، پەخەس بولۇڭ، ئالدىڭىزغا كىرپە چاپلىشىۋالمىسۇن» دېمەمدا.

— دېمىدىڭمۇ، ئۆزۈم پەپىلەپ ـ باقان كىرپەم بار، دەپ، — مۇكەررەم ئىسمىلىك چوكاننىڭ ھەزىلىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ھەم ھازىر جاۋابلىقى ھەممىنى كۈلدۈرۈپ تېلىقتۇرۇۋەتتى.

— بېشىڭنى يەيدىغان دانى ساراڭنىڭ گېپىنىڭ سېسىقلىقىنى كۆرمەمدىغان، — ئوماي يەنە ئەزۋەيلىدى، — ئۇ نىجىس هارامزادىنىڭ ئاشۇ شۇم ئېغىزىنى چىشلەپ ئۈزۈپ، پۈركۈۋەتگۈم كەلدى.

— ئۇنداق قىلساڭ دانىنىڭ چېيى چىچەكلەپ بۆكىنى ئاسمانغا ئاتىدۇ شۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟
— ئاغزىنى چىشلەيمەن دەپ تومشۇقۇڭنى ئۇچلىساڭ، «مې-
نى سۆيمەكچىكەن» دەپ بىلىپ سۆيۈۋالىدۇ، شۇ.
بېبىنۇر ئىسمىلىك بۇ قىزنىڭ چاقچىقى ھەممىنى كۇلدۇرۇ-
ۋەتتى.
مانا كۆردىڭىزمۇ گۇلبانۇمنىڭ بىر ئېغىز ئۆيى كۇندە شۇن-
داق كۇلكە ـ چاقچاق بىلەن ئاۋات.
ئەمدى ئەنزەرگە كەلسەك، ئۇ كەلگەندىن بېرى بىرەر كۇنمۇ
زېرىكىپ قالغىنى يوق. ئۇنى دېھقانلار ئۆيمۇ ئۆي چاقىرىپ
ئەكېتىپ تۇلۇق تاش جازىسى، شامال ساندۇقى، تىرنا، سۆرەم
قاتارلىق دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ھەم تاماق جوزىسى،
ئىشىك ـ دېرىزە كېشەكلىرى، يېڭى ئۆي سالغانلار ئۆيىنىڭ
ياغاچچىلىقى قاتارلىق ئىشلارنى قىلدۇراتتى. ئەنزەر قەيەرگىلا
بارمىسۇن، شۇ ھويلا دېھقانلارنىڭ سورۇنىغا ئايلىناتتى. ئۇمۇ
گەپ خۇمار، كىچىك پېئىل، ئاق كۆڭۈل بولغاچقا دېھقانلار
بىلەن ئاسانلا ئېچىلىپ كەتتى. بولۇپمۇ كەچ تەرەپلەردە، ياغاچ
تاش، سۇپا، يەرلەردە ئولتۇرۇپ كەتكەن دېھقانلار ئاچچىق تاما-
كىسىنى ئۇزمەي چېكىپ ئالەمنى بىر تاسقاپ چىقاتتى.
— ۋۇي مەخپىر، موخۇركاڭدىن بىر ئورام بەرگىنە، —
دېدى «قانجۇق» لەقەملىك ئەلتاي، قوچقار مۈڭگۈزىدەك بۇ-
رۇتلىرىنى ھېمىرىپ، — ھېلىقى ئازىنباقىنىڭ موزىيى ئەجەب
سىېىر بوپتا. پاھ، پاھ، يېلىنلىرى قازاندەك، ھەر ئەمچەك،
ھەر ئەمچەك... ئالىقانلىرىڭغا پاتمايدۇ.
— ئەمچەك كۆرمىگەن نېمىلەر ھەرنېمە دەيدۇ، —
مايلاشقان مانچىستىر دوپپىلىق، چار ساقال «پو» لەقەملىك
شايىكامنىڭ بۇ چاقچىقى ئومۇمىي كۇلكە كۆتۈرۈۋەتتى، — بىز
كۆرگەن ئەمچەكلەرنى كۆرسەڭ يۈرىكىڭ تاراسىدە يېرىلىپ
كېتەمدۇ نېمە، مادامىكى تۆگىنىڭ لوكىسى بىكار... يەنە كېلىپ

سەپسىن ئورۇس خوتۇنلىرىنىڭ دېگىنە.

دېھقانلارنىڭ ھەممىسى ئاسمانباقتى بولۇپ كۈلۈشتى.

— ھەي شايىكا، سېنى نىلقا ئۇرۇشىغا قاتناشقان دېيىشىدۇ، — سورىدى تاقىرباش بېشىرگول، — بۇ چاقچاق ئەمەستۇر. نىلقىدىكى بال يىغىدىغان، يايما قاق سالىدىغان ئورۇس خوتۇنلىرىنىڭ ئەمچىكىنى ئېگەر قىلىپ مىنگۈدەك يوغان دەپ ئاڭلايمەن، سەن شۇ يەردە كۆرگەنمىدىڭ؟

— ھوششەرە تاپتىڭ، خوتۇن تالاق، ئۇ چاغدا مەن قالتىس مەرگەنتىم دېگىنە، گوم قىلاتتىم پوكلا چۈشەتتى، گوم ـ گوملا قىلاتتىم پوك ـ پوكلا چۈشەتتى، گوم، گوم، گوملا قىلاتتىم، پوك، پوك، پوكلا چۈشەتتى.

— ئاتە پـونى، شايى، سېنـى بىكـارغـا پـو دېمەيمىز ـ دە، — دېدى بايتۇر ئىسىملىك دېھقان كەكە ساقىلىنى سىيپاپ قويۇپ، ـ سەن ئۇكەملەردە ئاپاڭنى چاپۇتلاپ يىغتىپ ئېمىۋالىدىغان ئون نەچچە ياشلىق بالا تۇرساڭ، سەن مىلتىقنى كۆتۈرەمسەن، مىلتىق سېنىمۇ؟

— شايىكام بارغۇ قارا، ئون ياش چېغىدا، دادىسى بىلەن شەھەرگە چاغان كۈنى كۆمۈر ساتقىلى كىرىپ، — ئەلىتاي قانجۇق ھەزىلگە كۆز چىقاردى. — خەنزۇ بازىرىدا ئېتىلغان پوجاڭزىلارنى كۆرۈپلا، «ئۇرۇشقا قاتناشتىم» دەپ تۇرۇۋالغان نېمە بۇ.

سورۇندىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشتى. ئۇلار بىر پەردە چاقـچاق، كۈلكىدىن كېيىن بىردەم ـ يېرىمدەم تاماكا ئۈتنە ـ يېرىم قىلىشىپ چېكىشتى. تاقىرباش ياش دېھقان بېشىرگول، لەقىمى ئۆزىگە سىڭىشىپ كەلگەن ساددا، گوللاردىن ئىدى. ئۇ، ئەنزەرگە لەپپىدە قاراپ قويۇپ، ئاغزىنى ئۈمەللىدى:

— توۋا، سەمەندەرقۇل باقمىچىلىق قىلىپ، قىلمىقسىز باي بولۇپ كېتىپتا. خۇدايىم ئامەت بېرىپتۇ ئۇ قاشقالىققا. بىز

بولساق دۇم چۈشەرمىزمىكىن دېگەن ۋەسۋەسىدە خەقنىڭ چېگىدا قاپتىمىز.

— هوي، ئۇ باي بولماي يەنە كىم بولاتتى، — دېدى ئەلتاي قانجۇق — كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ يەرگە ئىشلىسە، خوتۇن ـ قىزلىرى توخۇ، كەپتەر، توشقان باقسا، ئارى كۈندە بىر شەھەر-دىن ماشىنىلار كېلىپ، قىپقىزىل تىزىنى ساناپ بېرىپ ئەكېتىد-ۋاتسا...، ھېلىمۇ بوسۇغىسى ئالتۇندىن بولۇپ كەتمىدى ئۇ خۇنپەرنىڭ.

— سەنمۇ قارا، كاڭشىۋېرىدىكەنسەن، — بايتۇر، ئەلد-تاينىڭ لەقىمىنى چىشلەپ تارتتى، — ئىلىدىكى سۇلتان بېگىم باياندىن سېپىلىنى سالدۇرغاندا قارا، ئۇكە، توپىنى ئىچىدىن ئالماي سىرتىدىن ئالدۇرغانىكەن. شۇڭا سىرتتىن كەلگەنلەر باي بولماي يەنە كىم بولسا بولاتتى؟ مانا ئەنزەر بالىمۇ بىر ئاي ئىچىدە غىچچىدە پۇلغا ئىشلىۋالدى. بۇنداق دېسەم، ئەنزەر ئۇكە، ساڭا تېگىپ كەتمىسۇن يەنە. مۇھەببەت بولسۇن، دەپ مۇنداقلا دەپ قويدۇم.

— مېنىڭ ئاچچىقىم كەلمەيدۇ، — دېدى ئەنزەر تۈز كۆڭلى بىلەن، — بىراق ئۆزۈڭلار نامراتچىلىقتا ئامراق ئىكەنسىلەر ئەمەسمۇ، ئويلاپ بېقىڭلار سىلەرنىڭ ئۆلكە يەرلىرىڭلار[①]بەك ئاز، بىنەم يەرلىرىڭلار[②] ئىنتايىن كۆپ. بىنەمگە كۈزدە ئۇرۇق-نى چېچىۋېتىپ كەلسەڭلار قىشچە مەشرەپ ئوينايسىلەر، ھەتتا بىنەم بۇغداي پىشقىچە يازدىمۇ ئاساسىي جەھەتتىن بىكار دېسەك ئارتۇق كەتمەيدۇ. شۇڭا كوچا دوقمۇشلىرىدا قارتا، قاتار ئويناي-سىلەر، هويلا، باغلىرىڭلارنى قوراي، ئوت بېسىپ كەتكەن، كۆكتات، گۈل تېرىپ قويماي دېمەيسىلەر، خوتۇن ـ بالىلىرىڭلار «تاماق ئېتەتتۇق، ئوتياش يوق» دېسە، سىلەر تاماكاڭلارنى پۇر-

---

① ئۆلكە يەرلەر — ئېرىق ـ ئۆستەڭلەر بىلەن سۇغىرىلىدىغان يەرلەر.
② بىنەم يەرلەر — يامغۇر سۈيى بىلەن بولىدىغان تاغ ـ ئېدىرلاردىكى يەرلەر.

قىرتىپ چىكىپ، شاماڭلارنى چايىنغاچ، «ۋۇي، روزاخۇن تۇڭ-
گاننىڭ ھويلىسىدىن ئاۋانىسغا ئالغاچ تۇرمامسەن» دەيسىلەر.
ئەلۋەتتە روزاخۇن تۇڭگاننىڭ قورۇسىدا ئايىنغان كۆكتاتلار،
بىزنىڭكىدە ئايىماسمۇ دەپ ئۆزۈڭلاردىن سورىمايسىلەر، ئەل-
تايكامنىڭ دېگىنى توغرا، سەمەندەرقۇل كېچىنى كۇندۇزگە ئۇ-
لاپ تەر ئاققۇزغانلىقى ئۇچۇنلا ھاللىق دېھقان بولۇپ قالدى.
بۇنىڭ باياندا سېپىلى بىلەن ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوق.

— بايتۇركامنىڭ خوتۇنى بايانادىن بولغاچقا، — دېدى
بېشىرگول گەدىنىنى قاشلاپ قويۇپ، — ھەممە خوتۇن باياندا-
دىن چىقىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ بايانادىن نېرى كېتەلمەيدۇ.

بېشىرگولنىڭ چاقىچىقى بىلەن يەنە كۈلكە - ھەزىل
باشلاندى.

ئەنزەر بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى ھەم
كۆڭلى سۇ ئىچمەيدىغان يەرلىرىمۇ بار ئىدى. بىنەم پېشقاندا
ھەممىسى قازان - قومۇچ، يوتقان - كۆرپىلىرىنى ئېلىشىپ
كۆچۈپ دېگۈدەك مېڭىشاتتى. ئۇلار پىژ - پىژ ئاپتاپتا قېلىن
چاپان ئۇستىدىن پوتىلىرىنى نەچچە ئوراپ باغلايتتى - دە، ئور-
مىغا چۈشۈپ كېتەتتى. قارا تەرگە چىلىشىپ قالغان ئەر - ئايال
دېھقانلار شۇنداق ئىشلەيتتىكى، چارچاش دېگەننى بىلمەيتتى.
تېخى كېچىلىرى ئورما ناخشىسىنى ئېيتىپ تاڭ سۈزۈلگىچە نەچ-
چە مو يەرنىڭ بۇغدىيىنى ئورۇپ، ئاياللىرى باغ باغلاپ، خامانغا
يۆتكەيتتى. قارىماققا ئۇلار ھەممە بەخت - ئامەتنى بىنەمگىلا
باغلاپ قويغانىدى. پۇل بولىدىغان، كۇنىنى ياخشىلايدىغان باقمى-
چىلىق، بورداقچىلىق، كۆكتاتچىلىق، باغۋەنچىلىك قاتارلىق
ئىقتىسادىي زىرائەتلەر بىلەن چاتىقى بولمايتتى. قىشچە ئۆي
بېسىپ خانلەيلۇنغا ۋارقىراپ، «يار سېنىڭ دەردىڭ يامان» دەپ
ئاھ ئۇرۇشۇپ، بالا تېخى گەجگىسىدىن باسسىمۇ چاقچىقىنى،
كۈلكىسىنى تاشلىماي ئۆتسە، يازچە تام يۆلەپ، قارىياغاچ يۆلەپ

قارتا، قاتار ئۈينىشاتتى. تېخى كەنتكە بىر ئادەم كۆچۈپ كېلىپ قالسا: «هوي ئاغىنىلەر، يېڭى كەلداخۇندىن بىرى پەيدا بولۇپ قالدى. مەھەللىدىن گىدىيىپ ئۇياققا ماڭىدۇ، بۇ ياققا ماڭىدۇ. خورىكى ئۇستۇن بىرنېمە ئوخشىمامدۇ. لەقىمى نېمىدۇ؟ بىلسەك يانپاشقا ئالاتتۇق ئۇ كىسپۇرۇشنى» دېيىشەتتى ــ دە، ئېرىنمەي بىرەر ياشنى ئاتقا مىندۇرۇپ ئۇ ئادەم كەلگەن كونا جايغا ئەۋەتەتتى. ئۇنىڭ لەقىمى توخۇمۇ، كالىمۇ ياكى تۈلكىمۇ ئەيتاۋۇر بىرنېمە بولۇپ چىقاتتى. كەچتە بىرەرى يېڭى كەلگەن ئادەمنى: «جۇرۇڭ، ئاغىنە، بىردەم ــ يېرىمدەم كۆڭۈل ئاچىلى، يېقىن بۇرادەرلىرىڭىز يوق زېرىكىپ قالغانسىز» دەپ بىرەر ئۆيگە باشلاپ كىرەتتى. ئاندىن ناخشا، چاقچاق باشلىناتتى:

— هوي ئاغىنىلەر، كەنتىمىزگە تۈلكە پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

— شۇ ئەمەسمۇ، ئەمدى توخۇ ــ تۇمانغا ئاراملىق يوق دەڭلار.

تۈلكە لەقەملىك يېڭى كەلداخۇن خۇدۇكسىنىپ، سەل قىمىرلاپ قويغان هامان...

— مانا، مانا تۈلكىمۇ ھەر دەكەتكە كېلىپ قالدى، — دەيتتى ــ دە، چاقچاقنى چوڭقۇرلىتىپ قانجۇق لەقەمنى چىشلەيتتى، — كەنتىمىزگە ئەلىتاي قارىسۇنمىكىنتاڭ.

— مەنچە بېشىرمۇ بىللە قارىسۇن، — دېدى شايىكام «گول» لەقەمنى شېپى كەلتۈرۈپ، — ئەلىتاي قاياققا قاراپ قاۋىسا ئۇ كېتىۋېرىدىغان نېمە...

... ئەنزەر بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرىنىڭ ياشاش مىزانى، خاراكتېرى، مىجەز ــ خۇلقلىرى جەنۇبىي شىنجاڭ دېھقانلىرىنىڭدىن ئاسمان ــ زېمىن پەرقلىنىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئەگەر خوتەن، قەشقەر، ئاقسۇلاردا نامرات دېھقانلارنى قۇتقۇزۇش خىزمەت گۇرۇپپىلىرى كېلىپ قالسا بىچارە، مۆمىن دېھقانلار خۇددى ئاسماندىن پەرىشتە چۈشكەندەك خۇشال بولۇشۇپ قىلىدىغان

قىلىق تاپالماي قالاتتى. ئۇلار ئاشلىق، كىگىز، يوتقان ـ كۆرپە، كونا كىيىم ـ كېچەك قاتارلىقلارنىڭ بىرەرى قولىغا تەگكەن ھامان توققۇز تەزىم قىلىپ، كىملەرنىدۇر مەدھىيىلەپ، ماختاپ، كۆز ياش قىلىپ، ئادەمنىڭ ئىچىنى سىيرىلدۇرۇۋېتەتتى. ئەمما بۇ كەنت دېھقانلىرى يۇقىرىدىن بىرەر باشلىق ياكى تەكشۈرۈش گۇرۇپپىلىرى كەلسە قېتىغىمۇ ئالماي خىرامان يۈرۈۋېرەتتى. ئۈچ ھەپتە ئىلگىرى ۋىلايەتتىن «نامراتلارنى يۆلەش» قۇتقۇزۇش ئۆمىكى كەلدى. ئۇلار كەنت ئاقساقاللىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ يازدەم بېرىشكە تېگىشلىك ئائىلىلەرنى تىزىملاپ چىقتى. لېكىن بىرىمۇ كەنت تەشكىلىگە بارغىلى ئۇنىمىدى. ئامالسىز قالغان كادىرلار كەنت ئاقساقاللىرىغا بىر ـ بىردىن چاقىرىپ كېلىشنى ئېيتتى. لېكىن ئۇلار كېچىدە ئەل ئايىغى بېسىققاندا بارىلى دەپ يەنە كەلمىدى. بىر كۈنى كەنت ئاقساقىلى ئەڭ نامرات دېھقاندىن بىرنى ئالدىغا سېلىپ ئەكەلدى. ئۆزى ۋىجىككىنە، يازدىمۇ قولاقچا كىيىۋالغان بۇ دېھقان تەشكىلگە كىرىپ ئۆزىگە ياردەم قىلىنغان چوڭ سۇلياۋ تاغارنى تۇتۇپ بېقىپ سورىدى:

— نېمە ۋۇي بۇ؟ كادىر ئەپەندىم.

— گۈرۈچ.

— نەچچە كىلوگرام كېلەر؟

— ئەللىك كىلوگرام.

— ھەي تاڭەي…

— ئەمدى ئەكەتسىڭىز بولىدۇ.

— نېمە، ئەكەت دەيسىزغۇ، نېمىدە ئەكېتىمەن ئۇنى؟

— ئاقساقال، — دېدى كادىر كەنت باشلىقىغا قاراپ، — بىرەر ھارۋا تېپىلارمۇ؟

— ۋۇي ھارۋا دەيسىزغۇ، نېمىدە پىشۇرىمەن ئۇنى.

— ئەستاغپۇللا، كەنت باشلىقى بۇ ئادەمگە ئازراق كۆمۈر، ئوتۇن ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىڭىز.

— ھە، مۇنداق دېمەمسىز. ھەي، ھەي مۇشۇنى شەھەردىن كۆتۈرۈپ چىققۇچە، تاشلەپكىنىڭ ئالدىدىكى قىزىرىپ پىشقان گىردىدىن ئاچىقساڭلارچۇ.

قاراڭ بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرىغا! ئاشلىقتىن ئۆلۈپ قالسىمۇ بىركىمگە چىراي سارغايتىپ بارىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس. بۇ ئۇلارنىڭ ياشاش مىزانىدىكى گاڭگۇڭلۇقى!

ئەنزەر بۇلارنى ئويلىغىنىدا ئۇلاردىن پەخىرلىنەتتى. شۇن-داق، ھازىر كەمبەغەللىك نومۇس ھېسابلىنىدىغان زامان بولۇپ قالدى. بىراق كەمبەغەللىككە قارىغاندا بىچارىلىك ئەيىب! غۇرۇ-رىنى، ئىززەت - نەپسىنى ئاياغ ئاستى قىلغان مىللەت خورلۇق كىشىنىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

ئەنزەر بۇ كەنتكە كەلگىنىگە ئوتتۇز يەتتە كۈن بولدى. ئۇنىڭ كۆڭلىرى ھۇنەر قىلغاچ ھەزىل - چاقچاق، كۈلكە بىلەن ئۆتمەكتە. ئەر - خوتۇن ئىككىسى دېھقانلارنىڭ ئاتىغىنىنى ئال-غان بولسىمۇ خېلىلا پۇلغا ئىشلىۋالدى. بىراق، ئۇ ئانىسىدىن ئەنسىرىمەكتە ئىدى. مۇئەتتەرخانىنىڭ چۈس مىجەزى ئۇنى چۆچۈ-تۈپ ئەندىشىگە سالاتتى. ئەگەر ئالمادىن ئۆزىنى بىرنېمە قىلى-ۋالسا ئەنزەر بىر ئۆمۈر ۋىجدان ئازابىغا قالاتتى. ھېلىمۇ ئائىلى-سىدە نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتىكىن؟ ئىنىسى ئۆز ئالدىغا ئاشخانا ئېچىپ يەككە تىجارەت قىلىۋاتامدىكىن. ئۇنداقتا، ھەر خىل قورۇمىلارنى قورۇش، خېمىر تارتىشتەك ئىشلارغا ئابدۇسەمەت يالغۇزلۇق قىلىپ سىرتتىن ئۇستام ياللىغان بولۇشى مۇمكىن. ئەگەر ئەنزەر بېرىپ قالسا ئاشخانىنى قولىغا ئېلىپ، ياغاچچىلىق ھۇنىرىنى تاشلايتتى. بولىدىغان ئىش بولدى، ئەمدى مۇئەتتەر-خانمۇ تاش چىشلەپ تۇرۇۋالماس ياكى تەختىپەرىدىن چۈشمەي تۇرۇۋالارمۇ؟ ئۇنداقمۇ بولماس. باغرىنى يېرىپ چۈشكەن

ئوغلىنى ئوتقا ئىتتىرىۋېتىشنى قانداقمۇ ئانا راۋا كۆرسۇن؟!
بۇ ئەندىشىلەر گۈلبانۇمدىمۇ ئىغىر ئىدى. گەرچە ئۇنىڭ هازىرقى هاياتى بەخت ئىچىدە، ئۆزى ياخشى كۆرگەن، تەخىرسىز چىن دىلىدىن سۆيگەن ئادىمى بىلەن ئۆتىۋاتسىمۇ، يۈرىكىنىڭ تەگ ياتىسى ئاپىسى بىلەن قالغانىدى. هازىر گۈلبانۇم قىزلىق ئىپپىتىنى يوقاتتى، ئەمما ئۇ ئۆكۈنمەيدۇ. بىر قىز بالا نەچچە ئەرگە تېگىپ چىقسىمۇ، خۇددى «بىرىگە چالما كۆرۈنسەڭ، بىرىگە ئالما» دېگەندەك يەنىلا ئۇ خېرىدارلىق بولۇۋېرىدۇ. چۈنكى تۆشۈك مونچاق يەردە قالمايدۇ. لېكىن قېچىپ قويغان قىزنىڭ نامى بۇلغىنىپ، يامان ئاتاققا قالىدۇ. ئەگەر ئۇ، ئەل ـ جامائەت ئالدىدا نىكاھ ئوقۇتۇپ، بىر ئۆيگە كىرسە «يۈزى ئېچىلغان» بولۇپ ئوخشاشلا يەنە خېرىدارلىق بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، قاچقان قىز مەڭگۈ بەختسىزلىك ئىچىدە ياشايدۇ. بۇنى ئەلۋەتتە گۈلسۇمخان چۈشىنىدۇ. ئەمدى گەپ بىرلا مۇئەتتەرخاندا قالدى.
كەچلىك تاماقتىن كېيىن ياش ئەر ـ خوتۇنلار مۇڭداشتى.
— گۈلبانۇم، ئاپىڭىزنى سېغىنىدىڭىزمۇ؟ — ئەنزەر ئايالىغا قارىدى.
— ئۇنى بىر دېمەڭ، كۆزۈمدىن ئۇچۇپلا كەتتى، سىزچۇ؟
— مېنىڭمۇ كۆرگۈم كەلدى، شۇڭا...
— كېتىلى دېمەكچىمۇسىز؟
— بىر ياقتىن قورقۇپ تۇرىمەن...
— مەن قورقمايمەن، نېمىشقا دېسىڭىز، ئاپام ئەمدى ئىككىمىزنىڭ تويىغا ئۆزى يول ماڭىدۇ، — گۈلبانۇم نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈردى.
— لېكىن مېنىڭ ئانام بەك جاهىل، دېگەن گېپىدىن زادى يانمايدىغان ئايال.

— ئىش مۇشۇ دەرىجىگە يەتكەندىمۇ، يەنە جاھىللىق قىلارمۇ؟
— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ.
— ھېلىقى كىم ئىدى، ھە راست، قارادۆڭ ئاھالە كومىتېت باشلىقى نېغمەتكامنى بەك ماختاۋاتاتتىڭىزغۇ، ئۇنىڭمۇ گېپىنى ئىلىك ئالماسمۇ؟
— توغرا، — ئەنزەر خۇشلۇقىدا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، — ئاش كەلسە ئىمان قېچىپتۇ دەپ ئەجەب يادىمغا كەلمەپتا. نېغمەتكام بۇ چاغقىچە چوقۇم قايتىپ كەلدى.
— ئەمسە قاراڭ، ئەنزەر، — گۈلبانۇمنىڭ خۇشلۇقى كۆزلىرىدىن بىلىنىدى، — سىزنىڭ ئانىڭىزنىڭ ئوزايىدىن ئەلچى ئەۋەتمەسلىكى ئېنىق. شۇڭا مېنىڭ ئاپام قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېلىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتىشى تۇرغانلا گەپ. ئەگەر ئانىڭىز ئۇنىمىسا ئاندىن نېغمەتكامنى ئىزدەڭ. بولمىسا ئانىڭىز «ماڭا بويۇن ئېگىپ كەلمەي، باشقىلار ئارقىلىق بېسىم ئىشلەتتى» دەپ جەھلى قېتىپ قالمىسۇن.
— پاھ، پاھ، ئاجايىپ ئەقىللىق جۇمۇڭ سىز، — ئەنزەر ئايالىنىڭ دائىم پاكىز تۇرىدىغان رۇخسارىنى ئالىقانلىرىغا ئېلىپ، لەۋلىرىگە تەلمۈرۈپ قارىشى، گۈلبانۇم شارتلا ئۆزىنى قاچۇرۇپ، سىرتنى ئىشارە قىلدى.
— قاراڭ، سەمەندەركام.
يالغان ئېيتىپ ئېرىنى چۆچۈتۈۋەتكەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ كەتكەن گۈلبانۇم قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ قاچتى. ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلگەن ئەنزەر دەرھال ئايالىنى كۆتۈرۈپ، بىر پىرقىرىتىپ كارىۋات ئۈستىدە پومداقلىشىپ كەتتى. كىچىك ھۇجرىدىن چىرقىرىغان، پىخىلداپ كۈلگەن ھەم شېرىن شىۋىرلاشلار خېلى بىر ۋاخلارغىچە ئاڭلىنىپ تۇردى...

※ ※

قىزنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىدىن خۇش بولغان، يەنە بىر تەرەپتىن نومۇس ئوتىدا پۇچىلانغان گۈلسۇمخان ئانا، غوۋغا كۆتۈرۈپ هويلىنى بېشىغا كىيگەن ئەسقەرگە يېلىنىپ - يالۋۇرۇپ، قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋېلىش ئىشىنى چۈشەندۈردى. ئاخىرىدا بولالمىغاندا «گۈلبانۇم بىلەن ئىككىمىزنى ئۆلتۈرۈۋەت» دەپ قىڭراقنى تۇتقۇزۇپ قويدى. شۇنىڭدىمۇ ئەسقەر ياۋۇز نىيىتىدىن يانمىدى. مانا شۇ چاغدىلا ئەمدىلا ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ئەنەيتۇللا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئانىسىغا بىشەملىك قىلىۋاتقان ئەسقەرنى كۆرۈپ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى - دە، غەزەپ ئاچچىقىدا:

— ۋۇي ئىچىدە توڭگۇز قاترايدىغان كاززاپ، سەن بەتنىيەت دادامنى دورىماقچىما؟ يوقال بۇ ئۆيدىن، بۇنىڭدىن كېيىن ئاپام بىلەن گۈلبانۇمنى تاك ئېتىپ چېكىدىغان بولساڭ، ئىككى پۇتۇڭنى بىر ئۆتۈككە تىقىپ، جاجاڭنى يەيدىغان يەرگە ئاپىرىپ سولىتىۋېتىمەن، — دەپ ئەسقەرنى كېلىشتۈرۈپ بىر كاچات سالدى. ئەزەلدىنلا ئەنەيتۇللانىڭ قاپىقىدىن ئەندىكىپ تىرناق تاتىلايدىغان ئەسقەر بىردەمدىلا هورىدىن چۈشۈپ، غىپپىدە تىكىۋەتتى. گۈلسۇمخان، ئەنەيتۇللانىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ شۇ كۈنىلا پەزىلەتىۋۈى بىلەن يەنە بىر قوشنا ئايالنى مۇئەتتەرخاننىڭ ئۆيىگە ئەۋەتكەنىدى. ئۇلار دەشنەم يەپ قايتىپ كېلىشتى.

— ئوهۇي، ئۇ خوتۇننىڭ جاھىللىقى، ئاغزىنىڭ ئەسكىلىكىگە هېچنېمە يەتمەيدىكەن، — دېدى پەزىلەتىۋۈى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — قىلمىغان دۇنيادىكى چىرايلىق گەپ قالمىدى. ئۇ هازىرغىچە ئوغلىنى ئۆيگە كىرگۈزمەپتۇ. ئەنزەر ئىنىسىنىڭ ئاشخانىسىدا قونۇۋېتىپتۇ.

— مەنمۇ گۈلبانۇمنى ئىزدەپ بارغىنىمدا، گۈلسۇمخان

ئېغىر تىندى، دېمىگەن ـ ئەتمىگىنى قالمىغانىدى. بۇ خوتۇندىن
ھەزەر ئەيلىسە بولغۇدەك.

گۈلبانۇمنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقماي ياش تۆكۈپ ئول-
تۇرغىنىغا ئۇن كۈندىن ئاشتى. قىزىنىڭ كۈن كۆرمىگەن گى-
ياھتەك سارغىيىپ، سولىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ چىدى-
مىغان گۈلسۈمخان بۈگۈن ئەتىگەندىلا قارادۆڭگە باردى. ئۇنى
ساباھەت مېھمانخانىغا باشلىدى. بىراق ئۇ بىرەر سائەتتەك ئول-
تۇرغان بولسىمۇ مۇئەتتەرخان ئالدىغا چىقمىدى. تاقىتى تاق
بولغان گۈلسۈمخان دالان ئۆيگە ئۇسۇپلا كىرىپ تەكەللۇپسىزلا
كارىۋاتقا ئولتۇردى. ئامالسىز قالغان مۇئەتتەرخان غىل ـ پاللا
قاراپ قويۇپ، يەنە يەرگە قارىۋالدى.

گۈلسۈمخان پەس ھەم مۇلايىم ئاۋازدا سۆزلەشكە باشلىدى.
گۈلبانۇمنىڭ تەقدىر ـ ئىقبالى مۇئەتتەرخاننىڭ قولىدا ئىدى.
ئەگەر ئۇ ئىنساپقا كېلىپ: «بوپتۇلا بىر قىزنىڭ بەختىگە ئولتۇ-
رۇپ قويماي» دېگىنىدە جەننەت ساۋابىغا ئېرىشكەن بولاتتى.
ئەگەر ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى مۇشۇ ئايرىۋەتكەنچە بولدى قىلى-
غاندا، ئوغۇل بالىغىغۇ ھېچ گەپ ئەمەس، كەلگۈلۈك قىزغا
بولاتتى. ئۇ ئۆمۈر بويى يامان ئاتاق بىلەن بەختسىزلىك ئازابىنى
تارتىپ ئۆتىدۇ. بۇنىڭغا دىلىدا پاك ئىمانى بار، پاكىز ئېتىقادلىق
مۇسۇلمان ئېچىنىدۇ ھەم خەيرخاھلىق قىلىدۇ. ئەلۋەتتە
ئايالLAR ـ ئايالLARنىڭ قاياشى، بىر ـ بىرلىرىنىڭ دەرد ـ ھەس-
رەتلىرىگە يېتىشى كېرەك. «ھەدىس» تىمۇ «ئازمايدىغان بەندە
يوق» دېيىلىدىغۇ.

مۇئەتتەرخاننىڭ بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ كەتكەن چىرايى بۇ گەپ-
لەرنى ئاڭلاپ سەل يورۇغاندەك قىلغان بولسىمۇ، بىراق چىش
يېرىپ بىرنېمە دېمىدى. گۈلسۈمخان ئۈمىد بىلەن ئۇنىڭغا بىر
ھازا تەلمۈرۈپ تۇردى. ئەمما يەردىن زۇۋان چىقسا چىقتىكى
ئۇنىڭدىن زۇۋان چىقمىدى.

— قارىسلا، مۇئەتتەرخان، باللار مۇشۇنداق بەڭۋاشلىق قىلىپ قويۇپتۇ. ئامال قانچە؟ — گۈلسۇمخان ئىچچىدە يىغلىدى، — ئەمدى قىزىم گۈلبانۇمنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالمىسام، ئۇ ئۆمۈر بويى شەرمەندە بولىدۇ.

— ئۆزىگە ئاز، ئوغلۇم ئەنزەرنى ئازدۇرۇپ...

— ئۇنداق دېمىسىلە، مۇئەتتەرخان، — ھاجەتمەن گۈلسۇمخان يەنىلا مۇلايىم ئىدى، — ئەلۋەتتە چاۋاك ئىككى قولدىن چىقىدۇ. ئۇ ئىككىسى...

— توختىسىلا، — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزلىرىدىن زەھەرلىك ئۇچقۇنلار چاچرىدى، — غۇنچىن تەلمۈرۈپ قارىمىسا، بۇقا ئارغامچىنى ئۈزمەمدا، ئادەمنى تولا رەللە قىلمىسىلا.

— ئەل - جامائەت ئالدىدا نىكاھ قىلىپ، بىرەر - ئىككى ئايدىن كېيىن ئاجراشتۇرۇۋېتىشكىمۇ قوشۇلمامىلا.

— بولمايدۇ دېدىم بولمايدۇ مىنە، مەن دېگەن قەسەم ئىچكەن، قەسىمىدىن يانغاندىن كۆرە ئۆلگىنىم تۈزۈك. ئۆتمەس ماتادەك قىزلىرىنى تاڭماقچىما؟

— ئۇنداق تاش بېغىرلىق قىلمىسىلا، بىر قىزنىڭ ئۇۋالىغا قالىدىلا.

— ئۇۋالىغا؟! — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، — ئېرىم بىلەن قىزىمنى ئۆلتۈرگەن تاشمەھەتمۇ «ئۇۋالىغا قالماي» دەپ بېقىپتىكەنما؟ تولا كۆزۈمگە جىندەك كۆرۈنمەي ئۆيدىن چىقسىلا، غۇلجىلىق تارانچى دېگەننى كۆرەر كۆزۈم يوق!

قىزىنىڭ تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان گۈلسۇمخان ئۆزىنىڭ ئىتتەك قوغلىنىۋاتقانلىقىدىن يەر قاتتىق، ئاسمان يىراق كۆرۈنگەن بولسىمۇ، خورلۇقنا چىداپ ئولتۇردى. بۇنى كۆرگەن مۇئەتتەرخان شاپپىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىشىكنى قاتتىق ياپقانچە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئىشىك خۇددى يۈزىگە، ياق، يۈرىكىگە

ئۆرۈلغاندەك غۇرۇرى زەرەرلەنگەن گۈلسۈمخانمۇ ئورنىدىن تۇر-
دى. ئۇ، ئىچى ئاچچىق بولغان هالدا: «ۋاي ئىسىت سۆڭگۈسى
كەلگەن چىنە تاشقا تەگكەندەك، دادخاهلىق قىلىپ كەلگەن
يېرىمنى كۆرمەمدىغان» دەپ ئويلىدى.

گۈلسۈمخان تار كوچىدىن قايرىلىپ چوڭ يولغا چىققاندىلا
ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ كەلگەن ئابدۇسەمەت ئۇنىڭغا
ياندىشتى.

— مەن ئەنزەرنىڭ ئىنىسى ئابدۇسەمەت بولىمەن، مېنى
تونۇغانلا؟

— نېمىشقا تونۇماي، سەن مېنى هارۋىدا دۆڭمەهەللىگىچە
ئاپىرىپ قويغان تۇرساڭ.

— خاپا بولمىسىلا، — ئابدۇسەمەت خىجىللىق ئىچىدە ئۆز-
رە ئېيتتى، — دادام بىلەن ئاچامنىڭ دەردىدە ئانام شۇنداق
سەپرا، ئەڭگىز، ئاچچىقى يامان بولۇپ قالدى. ئانام ئۈچۈن
سىلىدىن كەچۈرۈم سورايمەن.

— بولدى كۆڭلۈمنى ياسىمىغىن، — دېدى گۈلسۈمخان
روهسىز هالدا، — قىزىمغا ئۇۋال بولىدىغان بولدى. قانداقمۇ
قىلارمەن؟

— سىڭلىم ساباهەت ئىككىمىز تىل ئىشتىسەكمۇ، تاياق
يېسەكمۇ جىق گەپ قىلدۇق. بىراق ئانام ئېرىيدىغاندەك ئەمەس.
بۇنداق دېسەم تېخىمۇ بىئارام بولىدىلا، لېكىن خاتىرجەم
بولسىلا، ئاكام بىلەن بىر ئامالىنى قىلىمىز.

— هەي تاڭەي، مۇئەززەرخاننىڭ خوي - پەيلى، ئەلپازى
شۇ بولسا ئۇمىد يوقتەك قىلىدۇ.

— ماڭا ئىشەنسىلە، گۈلبانۇم ئاچامنىڭ لەۋزى بويىچە ئاكام
تەخىر قىلىپ تۇرغان. مانا ئەمدى نېغمەت جۇرېن بىلەن كۆرۈ-
شىدۇ. ئانام بۇ ئادەمنىڭ سۆزىنى يېرىتالمەيدۇ.

ئابدۇسەمەت نېغمەتنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى، ئانىسىغا، ئائى-

لىسىگە قىلغان ياردەملىرىنى سۆزلەپ بەردى.
— مېنى ئەجەبمۇ خۇش قىلىۋەتتىڭ، بالام، بولسا تېزرەك تۈتۈش قىلىڭلار.
— ئاكام ئاشخانىدا، كۆرۈشۈپ قوياملا؟
— خوش، بالام، مەن كېتەي، گۈلبانۇمدىن ئەنسىرەپلا تۇرىمەن.
— گۈلسۇمخان ئانا، ئەگەر ئەجرىمىز روياپقا چىقىپ قالسا، — ئابدۇسەمەت قورقۇپراق سورىدى، — گۈلبانۇم ئاچىمىزنى يەنە ئاجراشتۇرۇۋالىمەن، دەپ يۈرمەيدىغانلا؟
— ۋاي ... بالام، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە ئاسمانغا مىخ قاققاننىڭ پايدىسى نېمە! ئەمما بىرەر ئايلىق نىكاھقىمۇ قوشۇلمايۋاتقان مۇئەتتەرخان ئاناڭنىڭ غېمىنى قىل.
— گۈلبانۇم ئاچامغا سالىمىمنى يەتكۈزۈپ قويسىلا، — ئابدۇسەمەتنىڭ خۇشاللىقى يۈزىگە تەپتى، — تولا يىغلاپ بىئارام بولمىسۇن.
— رەھمەت، بالام.
گۈلسۇمخان بىلەن ئابدۇسەمەت خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانا ئالدىدا خوشلاشتى. ئابدۇسەمەت ئاشخانىغا كىرىشى ئەنزەر ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. چۈنكى ئۇ، دېرىزىدىن سىرتنى كۆرسىتىپ تۇرغانىدى. ساباھەت بىكار بولغان قاچىلارنى يىغىپ، شىرەلەرنى تازىلاپ يۈرەتتى. ئابدۇسەمەت بۇ قىزغىمۇ ئىش ھەققى بەلگىلەپ بەردى. چۈنكى ئۇ قەشقەردە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆتىنچى سىنىپىغا چىققان يىلى غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. غۇلجىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەن بولسىمۇ، «تىلىنى ئۆگىنەلمەيدىكەنمەن» دەپ مەكتەپكە بارغىلى ئۇنىمىغانىدى.
ئاكا - ئىنى ئىككىسى ئاشخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى شىرەگە كېلىپ پاراڭلاشتى. گۈلسۇمخاننىڭ «ئىش بۇ دەرىجىگە يەتكەندە، ئاسمانغا مىخ قاققاننىڭ پايدىسى نېمە» دېگەن سۆزىنىڭ

تېگىگە يەتكەن ئەنزەر ئېيتقۇسىز خۇشال بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئانىسىنىڭ گۇلسۇمخاننى: «تولا كۆزۈمگە جىندەك كۆرۈنمەي ئۆيدىن چىقسىلا، غۇلجىلىق تارانچى دېگەننى كۆرەر كۆزۈم يوق» دەپ ھاقارەتلەپ ئۆيدىن قوغلىشى مۇسۇلماندارچىلىقتا مۇخالىپ قارا يۈزلۈك ئىدى. ئېگىلگەن باشنى قىلىچ كەسمەس، ئىشىك ئالدىغا كەلگەن دىۋانىنىڭمۇ كۆڭلىگە ئازار بېرىش ئەھلى مۇسۇلماننىڭ ئىشى ئەمەس، ئەلۋەتتە. بىراق ئانىسىنىڭ نېمە قىلغان ئىشى بۇ. بۇ بىر تاپتىن چىققانلىقمۇ. بۇنداق قىلسا گۇلسۇمخان ئەمەس ھەرقانداق ئەقىل - ھوشى جايىدا ئادەممۇ «قەشقەرلىك دېگەن مۇشۇنداق قائىدە ئۇقمامدۇ» دېيىشى تۇرغانلا گەپقۇ. ئەنزەرنىڭ تۇنجى قېتىم ئانىسىغا قارىتا كۆڭلىدە چۇشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ئوي - خىياللار تۇغۇلدى ھەم ئىچىدە بىر يېرىگە قوقاس چۇشكەندەك ئېچىشىپ تولغىنىپ كەتتى.

— ئاكا، نېمەتكامنىڭ قېشىغا بارمىساڭ بولمىدى. ئانام ئۇ ئادەمنى كۆرسە نامازشام گۇلىدەك ئېچىلىپلا كېتىدۇ، — ئابدۇسەمەت ھىيلىگەرلىك بىلەن كۆزىنى قىسىپ قويدى.

— نېمە؟ — لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەن گۇماندىن ئەنزەر تېگىرقاپ قالدى، — ھەي نېمىدەپ بىلجىرلاۋاتىسەن، شۇنداق ئىش بارمۇ - يە؟

— ۋاي، نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭ، — ئابدۇسەمەت غودۇڭشىپ قويدى، — شۇنداق بولسىغۇ تۈز تامىتتى. بىراق ئۇنداق ئىش يوق. ئەممازە ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈن قاپىقىدىن قار يېغىپ تۇرغان ئانام، نېمەتكام بىلەن پاراڭلاشتىمۇ ئاۋازلىرى يېقىملىق، كۈلكىلىرى جاراڭلاپ، خۇشلۇقى تېرىسىگە سىغماي قالىدۇ...

— نېمەتكام خۇش پېئىل، قىزىقچى، چاقچاق قىلماي

تۇرالمايدىغان ئادەم، — دېدى ئەنزەر ئىنىسىغا، — باشقىلارنىڭ: «نېغمەت ئۆكۈزنى كۆلدۈرىدىغان ئادەم» دېگىنى بىكار ئەمەس - دە.

— ئاكا، نېغمەتكامغا مېنىڭ مىننەتدارلىقىمنى يەتكۈزۈپ قويغىن. مۇشۇ ئاشخانىنىڭ رەسمىيەتلىرىنى بىر ئاي يول مې- ڭىپ، مىڭ تۆشۈككە تەلمۈرۈپ ھەل قىلالمىغانىدىم. نېغمەتكام ئىشخانىسىدا تەرەپ - تەرەپكە تېلېفون بېرىپ بىر كۈندىلا ھەل قىلىۋەتتى.

— بولىدۇ، ئۇنىڭغۇ دەي، لېكىن مېنىڭ سوئالىمغا ھىيلە- گەرلىك قىلماي جاۋاب بەر، — ئەنزەر ئىنىسىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى، — مەن ئاشخانىدا يېتىۋاتقىلى ئون نەچچە كۈن بولدى. يۇمىلاقىنا ئاق يۈزلۈك بىر قىز سېنى ئىزدەپ كېلىدۇ، ئۇ كىم؟

— ئۇ... ئۇ، ۋاي بولدىلا، ئاكا، — ئابدۇسەمەت قىزىرىپ كەتتى، — بىرەر تاماق يەيدىغان خېرىداردۇر.

— مانا، مانا، نېمانچە قىزىرىسەن، راست گەپنى قىل، سەنمۇ يىگىرمە ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالدىڭ. كۆڭلۈڭدىكىنى دېسەڭ مەن ساڭا ھۆررۇ - پۆررۇ دەرمەنمۇ؟

— ئۇ... ئۇ دېگەن روشەنگۈل...

— روشەنگۈللىكىنى بىلدىم، ئەمما ئۇ قانداق روشەنگۈل، نېمە ئىش قىلىدۇ، نەلىك؟

— ئۇ... باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ مۇئەللىمى، ئۈيى دۆلەتباغ مەھەللىسىدە.

— نەلىككەن؟

— غۇلجىلىق تارانچى...

— ئۇ، كۆرۈڭ ما ئىشنى، ئانام ئەمدى: «تېرىق پاتمىغان گېلىمگە ئات كاللىسى غولدۇر - غوپ» دەيدىغان بوپتۇ - دە.

— شۇڭا سېنىڭ ئىشىڭغا كۆچۈمنىڭ يېتىشىچە ھەمقان

بولۇۋاتىمەنغۇ.
— ھە، ماقۇل، جىننىڭ قەستى شاپتۇلدا ئىكەن ـ دە. سەن تېخى ئۆزۈڭگە يول ئېچىشنىڭ كويىدا يۈرۈپسەن.
— ئەگەر ئانام نېغمەتكام بىلەن ئەپلىشىپ قالسىغۇ. ئىككى‌ـ
مىزگە تازا پەيزى بولاتتى ـ دە.

دەردمەن ئەنزەر ئۆزىمۇ بىلمەي كۈلۈۋەتتى. كۆرۈڭ بۇ ئىشلارنى، مانا بۇ تۇرمۇش، مانا بۇ ھايات يولى، مانا بۇ رېئال‌ـ
لىق، ھاياتلىق خۇددى جاھان ئەتتارلىرىنىڭ دۇكىنىغا ئوخشاي‌ـ
دىكەن. مەنپەئەتلىكلىرىنى ئىزدىگەندە كۆزدىن يىراق، قولۇڭ يەتمەيدۇ. ھاجەتسىزلىرى پۇتلىشىدۇ. دەردىڭگە دەرمان، رەن‌ـ
جىڭگە شىپا بولىدىغانلىرىنى قىسمەت ئەتتارلىرى بەرمەيدۇ. سەن سەسكەنگەنلىرىنى بولسا قوش قوللاپ تاڭىدۇ. قاراڭ، ئەنزەرنىڭ ئانىسى نېغمەتنى كۆرسە گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كېتىكلىك تۇ‌ـ
رۇقلۇق ئوغلىنى غۇلجىلىق قىزغا ئۆيلىنىشكە قويمايدۇ يۇ، پەزىلەتسىز تۇرسۇنگۈلنى تاڭىدۇ. گۈلسۇمخان ئانا بولسا، گۈل‌ـ
بانۇمنىڭ يۈرىكىدىكى دۇررى ـ گۆھەرنى يەرگە ئۇرۇپ ـ چې‌ـ
قىپ ئۇنى قانداقتۇر ھاراقكەش، ياۋۇز تەلۋىگە تاڭماقچى بولىدۇ. بۇ دەردىسە ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق. خۇددى چاشقان تۆشۈكى‌ـ
گە پاتمىسا، قۇيرۇقىغا غەلۋىر ئېسىۋالغاندەك ئابدۇسەمەتنىڭ غۇلجىلىق تارانچى قىزنى تېپىۋالغىنىنى قارىمامسىز. ئەمدى بۇ ساددا بالا ئۆز بەختىنىڭ چېچەك ئېچىشى ئۈچۈن ئانىسىنىڭ نېغمەت بىلەن ئەپلىشىپ قېلىشىنى خۇدادىن تىلەۋاتىدۇ. ئۇنىڭ تىلىكىنى ئاللا مەقبۇل كۆرەمدۇ، يوق. بۇ بىزگە قاراڭغۇلۇق. شۇنداقتىمۇ بۇ غۇبارسىز يىگىتنىڭ ئارزۇ ـ تىلەكلىرىنىڭ ئىجا‌ـ
بەت بولۇشىنى بىر ئاللادىن تىلەيمىز!

ئەنزەر نېغمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپ دەرد ـ پىغانلىرىنى تۆكۈپ كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئاشخانىدا ساقلاپ تۇراتتى. ئۇلار بىردەم مۇڭ‌ـ

دىشىپ بىۇنىڭدىىن كېيىنكىى پېشكىەللىكلىەر ئۇستىدە كېلى-
شىۋالدى. بىر كۈن كەچكىچە ئاشخانىدا پالاقلاپ يۈرۈپ ھېرىپ
كەتكەن ئابدۇسەمەت پات ـ پاتلا ئەسنەيتتى.
— بولدى ھېرىپ كېتىپسەن، ئۆيگە قايت، — دېدى ئەنزەر
ئۇنى ئىشىك تۈۋىدە ئۇزىتىۋېتىپ.
— ئاكا، ئەگەر ئانام نېغمەتكامنىڭمۇ گېپىنى ئىلىك ئالمى-
سا قانداق قىلىسەن؟ — ئۆز تەقدىرى ئۈستىدە پەرىشان بولۇۋاتـ-
قان ئابدۇسەمەت ئۇچۇن ئاكىسىنىڭ جاۋابى مۇھىم ئىدى.
— گۈلبانۇمنى يەنە ئېلىپ قاچىمەن. بىراق بۇ قېتىم
گۈلبانۇم ئىككىمىز كەلمەسلەرگە يوقىلىمىز. چۈنكى بۇ تۇپراق،
بۇ يۇرت بىزگە ھارام بولىدۇ.
ئەنزەر كېچىچە غەيرىي خىياللار ئىلكىدە خېلىغىچە ئۇخلى-
يالمىدى. كىۆزى ئىلىنىپ كىەتكىەندىىن كېيىن بولسا قارا
باستى...
... باش كۆزلىرى قان نېغمەت كوچىدا قېچىپ يۈرگۈدەك،
يوغان نوغۇچنى كۆتۈرۈۋالغان ئانىسى ئۇنى رەستىمۇ رەستە قوغ-
لاپ، يەتكەن يەردە ھېچ ئايانماي سىلىشۋاتقۇدەك. نېغمەت بولسا:
«نېمە يوق يەپ سېنىڭ ئىشىڭغا ئارىلىشارمەن، خالايىق، مېنى
قۇتقۇزۇڭلار» دەپ پەرياد كۆتۈرگىنىچە يىغلاپ قېچىۋاتقۇدەك...
«ئانا، مېنى ئۇرۇڭ، نېغمەتكامدا گۇناھ يوق!...» ئەنزەر
چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ جۆيلۈپ سالغانلىقىنى
بىلدى. شۇنىداقتىمىۇ ئىچىدە: «چىۈش دېگىەن تىەتۈرىسگە
ماڭىدۇ»، دەيدىكەن، شۇنىڭغا قارىغاندا ئىشلىرىم ئوڭۇشلۇق
بولغۇدەك» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بەردى.
تاڭمۇ سۈزۈلۈپ قالغانىدى. ئابدۇسەمەت، قورۇمىچى ئۇس-
تام، يەنە بىرمۇنچە بالا بىلەن ساباھەت بەك سەھەر كېلىپ بازار
تەييارلىقىنى قىلاتتى. ئەنزەر يۈزلىرىنى يۇيۇپ، تۈنۈگۈن ئې-
شىپ قالغان لەڭمەن چۆپىنى مۇچ قىيامى، ئاچچىقسۇغا مىلەپ

يەۋالدى. ئاندىن دۆشىدە گۆش توغرىدى. بۇ ئەسنادا باشقىلار يېتىپ كېلىپ، ھەممىسى ئۆز ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى.

ئەنزەر گۆش توغراۋېتىپ قولىنى كېسىۋالدى. ئابدۇسەمەت ئۇنىڭغا: «بولدى قىل، كاللاڭ بۇ يەردە ئەمەس» دېگەندەك مەنىدە قارىدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىكى چەيدونى ئېلىۋالدى. ئەنزەر كوچىغا چىقىپ بىر غۇلاچ كۆتۈرۈلگەن كۇنگە قارىدى. قارىغانسېرى تېرىكىپ، گويا كۇننى پىشاڭ قويۇپ كۆتۈرۈۋەتكۇسى كېلىپ كەتتى. ئۇ ئىچىدە: «نىغمەتكام سەھەر تۇرىدۇ، بەلكىم ھازىر ئانام بىلەن سۆزلىشىۋاتقاندۇر» دەپ ئويلاۋاتقان مۇشۇ پەيتتە نىغمەت قوش قاناتلىق دەرۋازىنى ئېچىپ قورۇغا كىرىپ كەلدى.

— ھاي مۇئەتتەرخان بارمۇسىز؟ — نىغمەت ئادىتى بويىچە ھويلىغا ۋارقىرىغانچە كىرىپ كەلدى، — سەرۋىدەك بويىڭىزنى كۆرسەتمەيسىزا.

مۇئەتتەرخان ئۇستىدە قارا شىپۇڭ دۇخاۋا كۆڭلەك، بېشىدىكى ھاۋا رەڭ نېپىز رومال ئۇستىگە چىمەندوپپا قوندۇرۇلغان، لىغىرلاپ تۇرىدىغان ئۇزۇن يېشىل دەمبىزە تامبال بىلەن پېشايۋاندا پەيدا بولدى.

— ۋاي خۇدايىمەي نىغمەت جۇرېنكەنغۇ بۇ، توۋا قىلدىم ئەتىگەندە قايسى شامال ئۇچۇرغاندۇر سىلىنى، باشلىرىدىن تەمەچ ئۇشتۇۋەتەيمۇ يا. قېنى ئۆيسەن چىرىلى.

— پاھ، پاھ، سىزنىڭ ئاشۇ «چىرىلى» دېگەن تاتلىق گېپىڭىز ئۇچۇن بولسىمۇ كۇندە كېلىۋالغۇم بار. قەشقەرلىك ئاياللارنىڭ تىلى نېمانچە تاتلىقتۇر ـ ھە، — نىغمەت مېھمانسارايغا كىرىپ گىلەم ئۇستىگە سېلىنغان كۆرپىدىلا ئولتۇردى ـ دە دۇئاغا قول كۆتۈردى، — ھە، مۇئەتتەرخان، قانداق تۇردىڭىز، مۇبارەك تېنىڭىز ساقتۇر؟

— خۇداغا شۇكرى، بىراقزە بىرنەچچە كۇن بولدى، تازا

تاۋىم يوق، — مۇئەتتەرخان نىغمەتنىڭ ئۆدۈلىغا كېلىپ ئولتۇردى، — بېشىم قېيىپ، كۆڭلۈم ئېلىشىپلا تۇرىدۇ.

— سىزنىزە كۆكتېرەكتىكى يايلاۋغا ئاچىقىپ بىر ئوينىتىپ كەلگۈم بار ئىدى. قارىمامسىز نەس باسقاندەك قارادۆڭلۈكنىڭ ئىشىنىڭ سېلىكمىگىنىنى، — نىغمەت چىرايلىق چەكتۇرۇۋالغان كاپكازچە قاپقارا بۇرۇتىنى سىلاپ قويىدى، — ئۇ يەردە سۈت ـ قايماق، ئايران، قىمىز، سۈزمە دېگەن ئەلۋەك. بىر ئايلا تۇرسىڭىز ئابرالىنىڭ ئاھۇسىدەك قىيغىتىپ يايراپلا كېتىسىز.

— ۋاي نىغمەت جۇرېن، ئويۇن ـ تاماشىلار بىزگە نەدە تۇرۇپتۇ.

— بەللى سىزلا ماقۇل دېسىڭىز، ئەتىلا ئاپىرىپ ئوينىتىپ كېلەي. لاتا پىكاپىكەن دېمىسىڭىزلا.

— سىزنىڭ ئارقىڭىزدىن سوكۇلداپ يۈرسەم بىر بىمەززە ئىش بولار، — مۇئەتتەرخان ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلدى، — ئەللەر ماڭا قالسا، مەن يەرگە قالاپ قالارمەن.

— شۇمۇ گەپ بوپتۇ مانا، — نىغمەتنىڭ ئەگىتمە گەپلەر بىلەن خۇشى يوق ئىدى، — ئېرىم دەۋەرمەمسىز يا مەندىن نومۇس قىلامسىز؟

— يائاللا، نىغمەت جۇرېن، مۇشۇنداق پەلىپەتىش قېلىن گەپلەرنى قىلىپمىغۇ مېنىمۇ قېلىن قىلىۋەتتىلە، — مۇئەتتەرخاننىڭ يۈرىكى لاسسىدە ئېغىپ كەتتى، — باشقا بىراۋ بولغان بولسا ئاغزىغا ئوت ياقاتتىم.

— مەنمىچۇ قاراڭ، مۇئەتتەرخان، جاھان كۆرگەن، ئىسسىق ـ سوغۇق بېشىدىن ئۆتكەن ئادەمگە ھەزىل ـ چاقچاق قىلغۇم كېلىدۇ، — ئۇزۇن يىل يەرلىكتە ئىشلىگەن نىغمەت كۆڭلى تارتقان ئادەملەرگە تۈزۈت قىلىپ ئولتۇرمايتتى، — شۇڭا سىزنى كۆرسەملا ئاغزىم قىمشىپ ئولتۇرالماي قالىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز شۇنداق سۇباتلىق، لاتاپەتلىك، شەرەنداز ئايال تۇرسىڭىز، بىراقزە بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ياش ئۆمرىڭىزگە

ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىيدۇ جۇمۇڭ.

— ۋاي... سادىغاڭ كېتەي، نېغمەت جۇرېن، خۇدانىڭ تەقدىرى شۇنداق ئوخشايدۇ. بۇنىڭغا ئەلھۆكمىلىللا دېمەي ئىلاج قانچە؟

مۇئەتتەرخان، نېغمەتنىڭ سۆزلىرىدىن ئۆزىنى كۆكتە ئۇ-چۇۋاتقاندەك ھېس قىلدى. دېمىسمۇ ئۇ ھەر قېتىم كەلگىنىدە تۇز كۆڭلى بىلەن قىلغان قوپال، لېكىن ئادەمنىڭ روھىنى كۆتۈرىدىغان، تەسەللى بېرىدىغان بولۇپمۇ ئايالالارنىڭ زوق - شوقىنى قوزغايدىغان چاقچاقلىرىغا ئامراق ئىدى. ھازىر بولۇنغان ماختاشلار ئىچىدىكى: «ياش ئۆمرىڭىزگە ئادەمنىڭ ئىچى ئاغرىي-دۇ» دېگەن بىر ئېغىزلا سۆز مۇئەتتەرخاننىڭ ئوتتۇز بەش يېشى-دىن قىرىق ئالتە ياشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن قىران چاغلىرىنى ئەسكە سالدى. ئۇ، ئېغىر تىنىدى. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئېستېتىك زوقلارغا ھېرىس، يۈرەككە تەئەل-لۇق ئارمانلارغا تەلپۈنگەن، ئەر تېنىنىڭ تەنلەرنى يايراتقۇدەك ھىدلىرىنى سېغىنغان ئاشۇ يىللار قانداق تەستە ئۆتكەن بولغىيت-تى! ... بۇ يىل ئەتىيازدا ھويلىنىڭ تاللىرىنى باراڭغا ئېلىپ، تاراپ بېرىۋاتقان نېغمەت چاقچاقلىق يۆلەپ، تۇپتۇزلا سورىدى:

— مۇئەتتەرخان، ئەلچى كىرگۈزسەم، مېنى لەت قىلىپ قويمايدىغانسىز؟

— قويۇڭا، نېغمەت جۇرېن، — مۇئەتتەرخان ئالايدى، — نېمىلەرنى دەپ يۈرىدىغانسىز. بۇنداق گەپلەرنى قىلسى-ڭىز، بۇنىڭدىن كېيىن بوسۇغامغا دەسسىگۈچى بولماڭ.

مۇئەتتەرخان گەرچە شۇنداق دەپ نېغمەتنىڭ پالتا - كەكى-سىنى قاقتۇرۇپ، بېسىنى ياندۇرۇپ چىقىرىۋەتكەن بولسىمۇ، نەچچە كۈنلەرگىچە غەلىتىلا بولۇپ قالدى. كېچىلىرى ئويغىنىپ كېتىپ خىيالغا پاتىدىغان، قويغان - پۈتكىنىنى بىلمەيدىغان، يۇمشاق بەدىنىگە قانداقتۇر سىلىق ئەمما چىڭ تەنلەر تەگكەندەك تاتلىق شۇركۈنۈپ كېتىدىغان ئالامەتلەر يۈز بېرىپ تۇردى.

شۇنىڭدىن تارتىپ نىغمەت بۇ ئۆيگە ئانچە كەلمەيدىغان، تاسادىپىي بىرەر ئىشلار بىلەن يولۇقۇپ ئۆتكىنىدە مۇئەتتەرخاننىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان، سۇنۇق كۆڭلىگە مەلھەم بولىدىغان بىرنەچچە ئېغىز دەبدەبىلىك چاقچاق ـ ھەزىللەرنى قىلىپ قوياتتى. ئەمما ھېلىقىدەك ئادەمنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىدىغان، تۇتۇلەپ ئويغا سالىدىغان گەپلەرنى قىلمايدىغان بولدى. شۇنداق مۇئەتتەرخان قانچە تەمە قىلىپ باقتى، لېكىن نىغمەتتىن ئۇنداق گەپ چىقمىدى. مانا بۈگۈن ئىككىنچى قېتىم: «ئېرىم دەۋەرمەمسىز» دېگەن سۆزى ئۇنى كۆكلەردە پەرۋاز قىلدۇرغان بولسىمۇ، بالىلىرىنىڭ چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، ئەل ـ مەھەللىنىڭ سۆز ـ چۆچەكلىدىن قورقتى. ياق، مۇھىمى نىغمەتنىڭ غۇلجىلىق بولۇپ قېلىشى ئۇنىڭ جەھلىنى قاتۇرۇپ، تەن بەرگۈزمەيتتى.

— ھە، مۇئەتتەرخان، جىمىپ قالدىڭىزغۇ، — نىغمەت ۋاللىدا قاراپ قويدى، — مەن سىزگە تىك كەلگۈدەك گەپ قىلمىغاندىمەن؟

— يوقسۇ، نىغمەت جۇرىن، «ياش ئۆمرىڭىزگە» دېگەن سۆزىڭىز مىنى ئويغا سېلىپ قويدى، — مۇئەتتەرخان ھەسرەتلىككىنە كۈلۈپ قويدى، — ئۇ ياشلىق نەدە قالدى، مەن نەدە؟ قېرىپ كەتتىم.

— توۋا قىلدىم، مەن قىرىق سەككىزگە كىرگەن تۇرۇقلۇق ئۆزۈمنى ياش يىگىتلەرگە تەڭ قىلمايمەن، — نىغمەت تۇز كۆڭلى بىلەن كۈلۈۋەتتى، — سىز مەندىن ئىككى ـ ئۈچ ياش كىچىك تۇرسىڭىز نەدىن كەلگەن قېرىلىق ئۇ. بىلسىڭىز سىزنىڭ راسا گۈلدەك ۋاقتىڭىز، ئىككى ئوغلىڭىزنى ئۆيلەپ، ئۆي ئايرىپ بېرىپ، ئاندىن سىزمۇ ھەمراھلىق بولۇۋېلىڭ. ساباھەت بولسا تېخى كىچىك، قانداق ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەرنىڭ لايىقى بارمىكەن؟

— ۋاي… جۇرىن، ئۇ گەپلەرنى سورىماڭ، ئەنزەر قىز ئەپقېچىپ، يۈزۈمنى تاپلىما تېزەك قىلدى، — مۇئەتتەرخان

مىچچىدە يىغلىدى، — ساباھەتنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا ئابدۇسە-
مەتنىڭمۇ لايىقى بار ئوخشايدۇ.
— مانا دېمىدىمۇ، ئىككىسىنىڭ شاق - شۇقلا تويىنى
قىلىشۇتسەك بولىمىدىمۇ، ھە، ئەنزەر ئەپقېچىپ كەلگەن
قىز ھازىر ئۆيدىمۇ؟
— ياق ئۆز ئۆيىدە. مەن ئوغلۇمنىڭ ئۇ قىز بىلەن توي
قىلىشىغا قوشۇلماي تۇرىمەن.
مۇئەتتەرخاننىڭ گۇلبانۇمنى غۇلجىلىقكەن دېيىشكە تىلى
كۆيدى بولغاي، گۇلسۇمخان بىلەن مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ تېگىنىڭ
ياخشى ئەمەسلىكى، ئىش - ئوقىتىنىڭ تايىنى يوقلۇقى، كېيىن-
چە ئەنزەرگە يۈك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى زەردىسى قايىنىغان ھالدا
خېلىلا كۆپتۈرۈپ سۆزلىدى. بۇ ئىشلاردىن ئاللىقاچان خەۋەر
تاپقان نېغمەت سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ ئاخىرغىچە ئاڭلىدى.
— قىزنىڭ ئىش ئورنى يوق بىكارچىكەن، ئانىسى بولسا
تۇل خوتۇن بولۇپ، كوچا سۈپۈرىدىغان تازىلىق ئىشچىسىكەن.
ئۇ ئازغىنا مائاشى بىلەن تۆت جاننى تۇمشۇق تىرەپ ئارانلا قامداپ
كېتىۋېتىپتۇ. بۇ ئائىلە ئاخىرى بېرىپ ئەنزەرگە يۈك بولۇپ
قالىدىغاندەك تۇرىدۇ. قىزنىڭ دادىسى يەتتە خوتۇن ئالغان راسا
خوتۇنپۇرۇش بىرنېمىكەن. ئۇ، قىلمىغان ناشايان ئىشلىرى قال-
مىغان نومۇسسىز بىر مەخلۇقكەن. ھەممىنى ئېنىقلاپ كەلدىم.
مۇئەتتەرخاننىڭ سۆز ئورانىدىن ئۇنى قايىل قىلىش مۇمكىن
ئەمەستەك قىلاتتى. ئەنزەرنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئانىسىنىڭ
بۇ ھەقتە قەسەم قىلغانلىقى ھەم «ئۆلۈۋالىمەن» دېگەنلىكى نېغ-
مەتنى چۆچۈتۈپ قويغانىدى. شۇڭا ئۇنىڭغا پەندى - نەسىھەت
قىلغان بىلەنمۇ خۇددى ئۆلۈككە ياسىن ئوقۇغاندەك، ئېشەكنىڭ
قۇلىقىغا ساتار چالغاندەك بولىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن نېغمەت
مۇئەتتەرخانغا قورقاق سېلىش ئارقىلىق مەسىلىنى ھەل قىلىد-
غانلىقىغا كۆزى يەتتى.
— مۇئەتتەرخان، سىزنى خېلى ئەقىللىق، ھوشيار ئايال

دەپ ئويلايتتىم، — ئاھالە كومىتېتىدا تەربىيە خىزمىتىنى كۆپ ئىشلىگەن نىغمەت سۆزگە چېۋەر ئىدى، — لېكىن بىر چوڭ خاتالىقىا قەدەم ئاپسىز. چاتاق، بەك چاتاق بوپتۇ.

— نېمە چاتاق، قانداق خاتالىقكەن ئۇ؟ — مۇئەتتەرخان چۆچۈپ قارىدى.

— قىز ئەگەر سوتقا دەۋا قىلسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ئەنزەرنى قولغا ئالىدۇ، شۇ.

— نېمە؟! — مۇئەتتەرخان قورقۇپ كەتتى، — شۇنداقما بولاما؟

— ئويلاپ بېقىڭ، قىز: «ئەنزەر مېنى ئالىمەن دەپ ئەپقاچ-قان، لېكىن ئۇ ئېپپەت - نومۇسۇمنى دەپسەندە قىلىپ بولۇپ (ئانام ئۇنىمىدى ئالمايمەن) دەپ تۇرۇۋالدى» دېسە، ئەنزەر قانۇن بويىچە كېسىلىپ كېتىدۇ. چۈنكى بۇ ئالداپ ئەپقېچىش جىنايىتىگە ياتىدۇ.

— ۋاي خۇدايىم، سىياسەتنىڭ مۇنداقمۇ ئىنچىكە يەرلىرى بارئىكىنا، ئەمسە قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇنىڭ باشقا ئامال - چارىسى بارمىدۇر؟

— ئۇلار توي قىلىشتىن باشقا چارە يوق، — نىغمەت مەقسەتنى ئوچۇقلا ئېيتتى، — بولمىسا ئىش يامىنىغا ئۆرۈلۈپ، ئەنزەردىن ئايرىلىپ قالىسىز.

— توي قىلىش؟! — مۇئەتتەرخاننىڭ شۇ ھامان يۈزىنى بۇلۇت قاپلىدى، — ئـاھ خۇدا، ئاشۇ دېۋانىلەرنىڭ قىزىنى - ھە؟!

مۇئەتتەرخاننىڭ سىياقىدىن گاڭگىراپ قېلىش بىلەن بىللە دېلىغۇللۇق چىقىپ تۇراتتى. بۇ ھۇجۇمغا ئۆتۇشنىڭ ئەڭ ئەپلىك پۇرسىتى ئىدى.

— مۇئەتتەرخان، ياپسام پىشارمۇ، كۆمسەم پىشارمۇ دەپ ئارىسالدى بولماي، بىر قارارغا كېلىڭ، — نىغمەت ھۇجۇمنى چوڭقۇرلىتىپ دەرھاللا يالغاندىن بىرنى توقۇدى، — تېخى مەن

قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ پىتنە ـ ئىغۋاسى دەپ ئىشەنمەي يۈرۈپتىمەن.

— ئۇلار نېمە دېيىشىپتۇ؟

— «ئەنزەر ئەپقاچقان قىزنىڭ ئانىسى كەپتىكەن، مۇئەتتەر-خان تىللاپ قوغلىۋېتىپتۇ. ئۇ ئايال قىزىمنىڭ نومۇسىنى ئاقلاش ئۈچۈن سوتقا ئەرز قىلمىسام بولمىغۇدەك، دەپ كېتىپ قالدى» دېيىشىپ يۈرۈشىدۇ.

مۇئەتتەرخان گەرچە ئەنزەرنى قوغلاپ، ئۆيدىن چىقىرىۋەت-كىنى بىلەن ئۇنىڭغا چىدىمايتتى. نېمىلا بولسا باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالا ـ دە. ئۇ، پىت ـ بۈرگىلەرگە يەم بولۇپ تۈرمىدە ياتسا، ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرى ئۆرتەنمەسمۇ، ئەلۋەتتە بالىنىڭ تىرنىقى كېسىلسە، ئانىنىڭ يۈرىكى تىلىنىمامدۇ! شۇڭا ئۇنى ھەرقانچە بەدەل تۆلىسىمۇ قۇتقۇزۇۋېلىش كېرەك.

بىردىنلا مۇئەتتەرخان گۈلسۇمخاننىڭ: «ئەل ـ جامائەت ئالدىدا نىكاھ قىلىپ، بىر ـ ئىككى ئايدىن كېيىن ئاجراشتۇرۇ-ۋېتىشكىمۇ قوشۇلاملا» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسكە ئېلىش بىلەن ئۇنىڭدىكى ئارىسالدىلىق كۆتۈرۈلدى.

— بوپتۇ، ئاددىيغىنە تويىنى ئۆتكۈزەيلى، ئەمما بىر ھەپتى-دىن كېيىن ئاجراشتۇرۇۋېتىمەن.

مۇئەتتەرخاننىڭ باشتىكى سۆزىدىن، نېغمەتنىڭ كۆڭلى تىن-غان بولسىمۇ، ئاجراشتۇرۇۋېتىش نىيىتى ئۇنى بىئارام قىلىپ قويدى. ئەگەر تويدىن كېيىنكى ۋاقىت ئۇستىدە گەپ ئاچسا نەسەب، يۈرتۋازلىق، مەنمەنچىلىك قانلىرى پۈتۈن تېنىگە يامراپ كەتكەن بۇ جاھىل ئايالنى گۇمانغا سېلىپ قويابتى. شۇڭا نېغ-مەت: «قېنى ئاۋۋال توي قىلىۋالمىسۇنمۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر گەپ بولار» دەپ ئويلىدى. نېغمەت ئۇزاپ چىقىشى، ئەنزەردىن ئەنسىرەپ قالغان مۇئەتتەرخانمۇ كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئال-دىراپ دەرۋازىنى قۇلۇپلىدى. ئۇ، ئابدۇسەمەتنى گۈلسۇمخاننىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ توي كۈنىنى بېكىتمەكچىدى.

10

ئىككى بىتەلەي ياش بىر ھەپتىلىك توي قىلدى، بۇنىڭدىن ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ھەسرەتتە. لېكىن پەرۋايى پەلەك ئىككى ئانا ئۆز غەلىبىلىرىدىن خۇشال. مۇئەتتەرخان: «ھەر نېمە بولسا ئوغلۇمنى تۇرمە ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالدىم» دەپ شادلانسا، گۈلسۇمخان قىزىنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالغانلىقىدىن كۆڭلى ئەمىن تاپتى. مانا ھەش ـ پەش دېگۈچە تۆت كۈن بولۇپ قالدى. ئىككى جاھىل خوتۇننىڭ غوۋغا كۆتۈرۈشىگە ھېچقانچە قالمىدى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكى سۇ، لېكىن ئەنزەر ئۆزىنى تۇتۇۋال-غاندەك قىلاتتى. چۈنكى توي بولىدىغان كۈنى ئابدۇسەمەتنىڭ: «ئاكا، بىر ھەپتىدىن كېيىن قاراپ باق. ئىككى خوتۇنغا خۇدايىم ئىنساپ بېرىپ پەيلى بوشىشىپ قالسا تەلىيىڭ، بولمىسا، مەن ئىككىڭلارنى قاچۇرۇۋېتىمەن. ھۈنىرىڭ بار، نەدىلا بولسا جان ئېتەلەيسەن» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى پۈتۈن قىلىپ تۇراتتى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم كېلىش ئالدىدا تۇرغان جۇدالىق-نىڭ زەھەر ـ زوقۇمى بىلەن ۋىسالنىڭ شېرىن ـ شەربەتلىرىنى قوشۇپ ئىچىۋاتقان بەشىنچى كۈنى چۈشتە گۈلبانۇم ئارقا ـ ئارقىدىن قۇرۇق ھۆ بولۇپ، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈلدى. قورقۇپ كەتكەن ئەنزەر ئۇنى دەرھال دوختۇرخانىغا تەكشۈرتكىلى ئەكەتتى. گۈلبانۇمنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغىنىغا بىر ئايدىن ئاشقانىدى. بۇ خۇش خەۋەر ياش ئەر ـ خوتۇنلارنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. چۈنكى ھەرقانداق قانۇن ئورۇنلىرى بالا تۇغۇلمىغۇچە ئاجراشتۇرمايتتى. ئەمما بۇ خەۋەر بالىلىرىنى ئاج-راشتۇرۇۋېتىش خىيالىدا بىتاقەت بولغان ئىككى ئانا ئۈچۈن خۇددى: «مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى، ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقى-لى» دېگەندەك بىر ئىش بولدى. گۈلسۇمخان ئەنزەرنىڭ دېگىنى بويىچە ئۇدۇللا نېغمەت جۇرېننى ئىزدەپ باردى. نېغمەت ئۇنىڭ-

غا: «قەۋەتلا ئوبدان ئىش بوپتۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن مۇئەت-تەرخانغا گېپىمنى يېگۈزەلەيمەن» دەپ قايتۇردى.

هالال ئەر ـ خوتۇنلارغا قىسمەت دائىما يار ـ يۆلەكتە بولامدۇ، نېمە، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنىڭ قولىغا بىر يىللىق بەخت تۇتقۇزۇلدى، ئۇلار خۇشاللىقىدىن بىر ـ بىرىنى قۇچاقلى-شىپ يىغلىشىپ كېتىشتى. ئۇلار بۇ خۇشاللىقنى تەبرىكلەش ئۈچۈن ئەنزەر گۈلبانۇمنى ۋېلىسىپىتىگە مىندۈرۈپ ئىلى دەريا بويى «ساي قۇيۇلۇش» ئېغىزىدىكى ئورمانلىققا ئەكەلدى. گەرچە كەچ كۈز بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئىلى دەريا ۋادىسى ئۆزگىچە لاتاپەتكە كىرگەنىدى. ساپسېرىق سارغايغان سۆگەت، كۆك تې-رەكلەر، قىپقىزىل رەڭدار ياۋا ئۆرۈك ھەم، ئېرغاي يوپۇرماقلى-رى، قوڭۇررەڭ تاۋلانغان ئارچا، قىرچىنتاللار، تىزغىنچە چۆ-كۈپ كېتىدىغان يۇمشاق مىسىل، تۆتقۇلاقلار ھادىس گۈزەل مەنزىرىنى ھاسىل قىلغانىدى. بولۇپمۇ دەريانىڭ بۆلۈنۈپ ئاققان تارامىلىرى، تارامىلار ئوتتۇرىسىدا چوقچايغان كىچىك ئاراللار، ئاراللارنى ئورىۋالغان قومۇش ھەم يېكەنلەر، بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ئۈزۈپ يۈرگەن ياۋا ئۆردەكلەر كىشىنى سېھىرلەندۈ-رۈپ، يۈرەك تارلىرىگنى تىترىتەتتى. لۆمشىپ ئېقىۋاتقان سۈ-زۈك دەريا سۈيى ھايات مەنزىلىنى ئەسكە سالاتتى. ئۆمۈرمۇ ئەنە شۇنداق ئالدىغا ئاقاتتىكى، ھەرگىز كەينىگە قايتمايتتى. بۇ ھەق-تە ئۆمەر ھەييام ھەزرەتلىرى مۇنداق نالە قىلغانىدى:

بىر ـ ئىككى كۈنلۈك ئۆمۈر ئۆتىدۇ دەرھال،
دەريادا سۇ كەبى يا چۆلدە شامال.
كەتكەن ۋە كەلمىگەن ھەر ئىككى كۈننىڭ،
غېمىنى يەپ، ئۆزۈڭگە بولمىغىن زاۋال.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم بۇك ئورمان روجەكلىرىدىن، دەريا-

نىڭ ئۇ قاسناقلىرىدىكى خۇددى قىزىل، سېرىق، ئاق، قوڭۇر شەلپەرلەرنى يېيىۋەتكەندەك چاتقاللارغا، توقايلىقلارغا، قاپقارا، قىپقىزىل مېۋىلىرىنى پارقىرىتىپ تاۋلانغان ئالىقات ھەم قارىقات تىكەنزارلىقلىرىغا تويماي قارايتتى. ئىلى دەريا ۋادىسىنىڭ بۇ كۆز مەنزىرىسىگە قارىغانسېرى ئادەمنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ كۆز-لەرگە ياش تولاتتى. ئاشۇ ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ شىرتىلداپ تۆكۈلۈۋاتقان ياپراقلار ئۆمۈر مەنزىلىگدە بېسىپ ئۆتكەن يوللى-رىڭنى ئەسكە سالاتتى. بۇ ماتانەتلىك دۇنياغا، قۇياشلىق ئاسماز-غا، ھاياتلىققا تولغان كائىناتقا قاراپ تويمايسەن، راست، بۇ دۇنياغا كىم تويۇپ ئۆتكەن! مىڭ يىل ياشىغان لوقمان ھېكىممۇ ھاياتلىققا كۆزى قىيماي ئۆلۈمگە ھىيلىلەر قىلىپتىكەنغۇ. ئۆمەر ھەييامىمۇ ئۆكۈنۈش ھەم ھەسرەت ئىچىدە:

كەلمەك قولدا بولسا، كەلمەستىم بىردەم،
كەتمەك قولدا بولسا، كەتمەس ئىدىم ھەم.
بەك ياخشى بولار ئىدى، بۇ غەمخانىغا،
كەلمىسەم، تۇرمىسام، كەلسەم - كەتمىسەم.

دەپ يېزىپ، خۇشاللىقدىن خاپىلىقى تولا بۇ دۇنياغا تويمىغانىكەن.

— گۈلبانۇم، — دېدى ئەنزەر كۈز مەنزىرىسىدىن كۆز ئۈزمەي، — ھايات نېمىدېگەن گۈزەل، ياشاش قانچىلىك بەخت!

— شۇنداق، بۇنىڭغا خاتىرجەملىك قوشۇلۇپ كەلسە...، — گۈلبانۇم خىيالغا پاتتى، — تېخىمۇ مەنىلىك بولغۇسى!

— راست دەيسىز، ئامرىقىم، بىزنىڭ قولىمىزدا يەنە بىر يىللىق خاتىرجەم ھاياتىمىز بار...

— ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

— ئىرادىمىزگە باغلىق... بەك بېسىم ئاستىدا قالساق يەنە

قاچىمىز.

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم دەريا ساھىللىرىنى ئايلىنىپ ئېگىز يار تېگىدىكى چاققانغىنا بۇك ئارچا ئورمانلىقىغا كەلدى. بىر - بىرىدىن چىرايلىق رەڭ ئالغان سېرىق، بىنەپشەرەڭ، قىزىل يوپۇرماقلارنى تېرىپ بىر - بىرىگە كۆرسىتىشتى. ئەنزەر ئۆزى كىچىك ئەمما ساپسېرىق، ئاچىماق تالالىرى قىزغۇچ بىر ئارچا يوپۇرمىقىنى ئېلىپ «بەك چىرايلىقكەن» دەپ سۆيۈملۈك ئايالىغا بەردى. گۈلبانۇم ئۇنى ئېرىگە تۇيدۇرماي قولياغلىقىغا ئاۋايلاپ ئوراپ يانچۇقىغا سېلىۋالدى. ئۇلار بىر غېرىچ قېلىنلىقتا چۈشـكەن ھەر خىل يوپۇرماقلار ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى. گۈلبانۇم سومكىدىن توقاچ، پېچىنە، سامسا، سوغۇق ئېچىملىك قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ تىزدى، بىر - بىرىگە تەكەللۇپ قىلماي يېيىشتى. ئاندىن ئورماننى يەنە بىر قېتىم ئايلىنىپ قايتىپ كېتىشتى.

ئەنزەر ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ ئاشخانىغا ماڭدى. ئۇ، سەھەـرادىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى ئاشخانىنىڭ خوجايىنلىقىنى ئۈسـتىگە ئالغانىدى. ئاشخانىغا سېلىنغان مەبلەغنىڭ كۆپ قىسمى ئەنزەرنىڭ بولۇپ، ئۇ يىللاردىن بېرى تاپقان پۇلىنى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە تاپشۇرۇپ كەلدى. يەنە بىر تەرەپتىن ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ ئۆزىدىن ئەقىللىق، ئېغىر بېسىق، تەجرىبىلىك ئىكەنلىكىگە قايىل ئىدى.

ھەش - پەش دېگۈچە دېكابىر ئېيىنىڭ ئاخىرى بولۇپ قالـدى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن، خېرىدارلار سېلىككەن چاغدا مۆئەتتەرخان ئاشخانىغا كىيىملىرى جۇلجۇل، ئۆزى ياغاچتەك جۇدەڭ بىر قىزنى باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ كىيىۋالغان چىت كۆڭلىكى بىلەن قارا جىلىتكىسى خۇددى كولىگە پۇچىلىغاندەك كىر ۋە مەينەت بولۇپ، مۇشۇ تاڭ - تاڭ سوغۇقتا پۇتىدا يىرتىق ئاق چۇخەي تۇراتتى. ئابدۇسەمەت بىلەن ساباھەت ئۆڭكى ئاق

سېرىق، بويى ئۆسكىلەڭ، ياۋاش، مۇلايىملىقى يۇمىلاق قوڭۇر قارىچۇقلۇق كۆزلىرىدىن چىقىپ تۇرغان قىزغا سىنچىلاپ قاراپ قالدى. ئەنزەر ئۆيلەنگەندىن بېرى ئانىسى ئۇنىڭغا قارىمايتتى ھەم ئۇنى كۆرسىلا مىجەزى قوداڭشىپ قالاتتى. شۇڭا ئۇ، ئوچاق بېشىدا ئىش قىلغاچ دەرپەردىلىك دېرىزىدىن ئاشخانىغا قاراپ قويدى.

— بۇ قىز مەھەللىمىزدە تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرۈپتىكەن، — مۇئەتتەرخان بادام قاپاقلىرىنى سوزۇپ گەپ باشلىدى، — «بالا باقسامۇ، ئۆي ئىشلىرىنى قىلسامۇ بولىدۇ. مېنى ئېلىپ قالسىلا، مېنىڭ قورسىقىم تويسىلا بولدى، ئىش ھەققى تەلەپ قىلمايمەن» دەپ يىغلاپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا ئاشخانىدا يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلىرىنى قىلسۇن، دەپ قېشىڭلارغا ئەكەلدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر يۇرتلۇق ئىكەنمىز.

— سىز قەشقەرلىكما، — سورىدى ساباھەت قىزنىڭ تۇرقىغا ئىچى ئاغرىپ، — ئىسمىڭىزچۇ؟

— قەشقەر يېڭىساردىن، ئىسمىم گۇلنىساخان.

— ئاتا ـ ئانىڭىز يوقمۇ؟ — ئابدۇسەمەت ياندۇرۇپلا سورىدى.

— دادام بار، ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، — قىزنىڭ كۆزلىرىدىن ئۇنچىدەك ياشلار تۆكۈلدى، — ئۆگەي ئانام بەك زۇلۇم سېلىپ بولالىقىمنى قويمىدى، شۇڭا قېچىپ چىققان.

— كېيىنچە دادىڭىز كېلىپ غوۋغا كۆتۈرسە قانداق قىلىمىز؟ — ئىش ـ ئوقەتكە پىشىپ قالغان ئابدۇسەمەت ئاقىۋىتىدىن ئەنسىرىگەندى، — «ئۆز ئىختىيارىم بىلەن كەلگەن، دەۋا ـ دەستۇرۇم يوق» دەپ تىلخەت قىلىپ بېرەلەمسىز؟

— خەت بىلمەيمەن.

— ھەي، نىمانچىۋالا ئاسماقچىلاپ سوراق قىلىپ كەتتىڭ، ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىرگەن قىز تۇرسا، — مۇئەتتەرخان

ئورنىدىن تۇردى، — ئەمىسە شۇنداق بولسۇن، ئادەم يېتىشمەيدۇ، دەپ قاقشايتتىڭلارغۇ. مەن كەتتىم.

مۇئەتتەرخان ئۆزاپ چىقىشى ئىشىك ئارقىسىدا تۇرغان قىزغا تىكىلىپ قالدى. قىزنىڭ ئاپئاق يۇمىلاق يۈزى، سوغۇقتا قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، بېغىررەڭ يۇڭ ياغلىقىدىن چىقىپ تۇرغان بۇجۇغۇر چاچلىرىنى، ئۇزۇن كىرپىكلىرىنى قىرو باغلىغانىدى. بەرنا سىيماسىغا يېپىشىپ كەلگەن يېشىل پەلتوسى ئۇنى تېخىمۇ ئوماق كۆرسىتىپ تۇراتتى. قىز يېقىملىققىنا كۈلۈپ قويدى. بىراق ئوغلىنى بىرنەچچە قېتىم ئىزدەپ كەلگەن بۇ قىزغا مۇئەتتەرخان شۇنداق ئالايدىكى، ھېچقانداق روھى تەييارلىقسىز تۇرغان بىچارە قىز ھودۇققىنىدىن ئۇجۇقۇپلا كەتتى. ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن ئۆزىتىپ چىققان ئابدۇسەمەتمۇ دىمىقىپ يەرگە قارىدى. مۇئەتتەرخان ھەر ئىككىسىگە كۆزلىرىنى مىختەك قاداپ، ئاستا كىتىپ قالدى.

— ۋىيىيەي، ئاپىڭىزنىڭ ئەلپازى نىمانداق يامان، — قىز ئۆزاپ كەتكەن مۇئەتتەرخاننىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قويدى، — شۇنداق قورقۇپ كەتتىم يا بىزنىڭ ئىشىمىزنى بىلىپ قېلىپ، شۇنداق قىلامدۇ؟

— بىلسە بىلمەمدۇ، چاتىقىمىز نىمە، — ئابدۇسەمەتنىڭ ئانىسىغا خېلىلا ئاچچىقى كەلگەنىدى، — ئالجىپ قالغان سەپرا، ئاشخانىدا سەن ـ پەن دېيىشىپ قالغان، شۇنىڭ دەردىنى ئالامدۇ.

— مۇنداق دەڭ، سىزمۇ ئاپىڭىز بىلەن تەڭ تۇرمىسىڭىز بولامدۇ، ئۇ دېگەن ئانا تۇرسا، — قىز ئابدۇسەمەتنىڭ ئامالسىزلىقتىن دېگەن يالغىنىغا ئىشەنگەنىدى، — سىز ھەرگىز ئاكىڭىزغا ئوخشاشمايسىز، مىجەزىڭىز چۇس، قوماچتەك ئېتىلغىنى ئاران تۇرسىز. تېخى ئاپىڭىزنى سەپرا دەپ تىللايسىز.

— بولدى، خاپا بولماڭ، قارىڭا تۇمشۇقلىرىڭىزنىڭ دومسى-

يىپ كەتكىنىنى، — قىزنىڭ مۇئەتتەرخاندىن ئەدەپ يەپ تۇرۇپ يەنە ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالغانلىقىدىن ئابدۇسەمەت سۆيۈنۈپ كەتتى، — ھە، روشەنگۈل، كىلىپ قاپسىزغۇ، مەن تېخى ئىشتىن چۈشۈپ سىزنى ئىزدەپ بارماقچىدىم.

— ئەرزىمەسلا بىر ئىش قاراڭ، — روشەنگۈل پىسىڭگىدە كۈلدى، — ياشلار كۇلۇبىدا بۈگۈن كەچ پاكىستاننىڭ كىنوسىنى قويىدىكەن، بارىلىمۇ؟

— بارىلى، مەن ئىشتىن چۈشكىچە بىلەت ئېلىپ قويۇڭ، — ئابدۇسەمەت يانچۇقىغا قول سالغانىدى، روشەنگۈل دەرھاللا ئۇنى توستى.

— بولدى، مەندە بار، بۈگۈن مائاشىم چىققان.

— مېنى بىر مېھمان قىلاي دەپسىز - دە، جېنىم، ئالتۇنۇم، ئاپئېقىم، ئانۇش - ئانۇش…

ئابدۇسەمەت روشەنگۈلنىڭ مۇزلاپ كەتكەن يۇمران ئېڭىكىنى تۇتۇپ ئەركىلەتكەنىدى. قىز ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە يالتىنىدە قارىدى - دە، ئۇنىڭ قولىنى ئاستا چۈشۈرۈۋەتتى.

— بولدى، سەتلەشمەڭا، قىلىن تەرسا.

قىز ئۇششاق دەسسەپ كېتىپ قالدى. ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ ھىجايغىنىچە قالدى. روشەنگۈل راست دەيدۇ. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا ھەرگىز ئوخشاشمايدۇ. ئەنزەر ياۋاش، مۇلايىم، ئانىسىغا بولغان ھۆرمەت - ئەقىدىسى چەكسىز، ئايىغىدا قۇرت ئۆلمەيدىغان بالا. مۇئەتتەرخان ۋارقىرىسىمۇ، تىللىسىمۇ ھەتتا قولى تېگىپ كەتسىمۇ ئانىكۇم - مۇنىكۇم بولۇپ باش ئېگىپ تۇرىدۇ. دىتىغا ياقمايدىغان گەپلەرنى قىلىپ تەتۈرلۈك قىلسىمۇ «خوش، ئانا، سىلى ئۆزلىرى…» دېگەندەك تەكەللۇپ سۆزلەر ئاغزىدىن مارجاندەك تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. ئەمما ئىنىسى ئۇنىڭغا ھەرگىز ئوخشاشمايدۇ. ئابدۇسەمەت غۇرۇرىغا تېگىدىغان گەپ - سۆزلەر ياكى ئەقلىگە سىغمايدىغان ئىشلارنى كۆرگەندە

ھەتتا ئانىسىغىمۇ يۈز ـ خاتىر قىلىپ ئولتۇرماي: «ئادەمدەك گەپ قىلسىلا، ئانا»، «نېمانداق پەلپەتىش گەپلەرنى قىلىدىلا دەيمەن، نومۇس قىلمامىلا»، «قويسىلا ئۇنداق گەپلىرىگە كىم خۇشتار» دەپ گۇركىرەيتتى. ئەگەر ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسىنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى، خۇي ـ پەيلى، ياشاش مىزانلىرىنى سېلىشتۇرسىڭىز، ئەنزەر تىنىق كۆل سۈيى بولسا، ئابدۇسەمەت شاۋقۇنلۇق دەريا. ئۇنىڭ بىر قولىدا ئوت، بىر قولىدا سۇ. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا قەھرىمۇ بار، زەھىرىمۇ بار. قاراڭ يىگىرمە ئۈچ ياشلىق بالا بىر ئاشخانىنى ئېپى ـ جېپى بىلەن باشقۇرۇپ كېتىۋاتامدۇ. ئۇ ئېلىم ـ بېرىم ئىشلىرىدا كەسكىن بولۇپلا قالماي، بەلكى ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتتىمۇ ئوچۇق ـ يورۇق، تارتىنىپ ـ قورۇنۇپ ئولتۇرمايدۇ. كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ يالغان سۆزلىمەيدۇ، ئىچىدە غۇم ساقلىمايدۇ. شۇڭا ئابدۇسەمەت روشەنگۈل بىلەن تونۇشۇپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا قەستەن قەشقەر شېۋىسىدە سۆزلەپ:

— خېنىم، سەمىلىرىگە سېلىپ قوياي، مەن قەشقەرلىك جۇما. كېيىنچە تۇخۇمنىڭ سېرىقى ئىككى چىقىپ قېلىپ، «ئانام ئۇنىمىدى» دەپ تىلىمىزنى چاينىساق بولمايدۇ، دەيمەن، — دېگەنىدى.

ئۇنىڭغا جاۋابەن شوخ روشەنگۈلمۇ:

— قەشقەرلىكمۇ مۇسۇلماندۇ ياكى ئۇيغۇرچە گەپ قىلىدىغان كاپىرمۇ؟

— مىنە، ئۆزلىرى تومۇچۇقتەك چىرايلىقكەنلا، تىللىرى نېمانداق ھىڭدىن سېسىق؟

— ھا، ھا، ھا، — روشەنگۈل كۈلۈپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى، — سىز قەشقەرلىكچە سۆزلىسىڭىز ئەجەب غەلىتە ئاڭلىنىدىكەن. مەن سىز بىلەن تونۇشقانىنىڭىزدىن ئۇيغۇرچە سۆزلەيتتىڭىز، ئەجەبا بۈگۈن قەشقەرلىكچە سۆزلەپ قاپسىز.

— مانا، مانــا دېمىدىمــما، قــەشقــەرلــك ئۇيغۇر بولماي نېمەۋۇ؟

— ۋاي خۇدايىم، غۇلجىلىقتەك سۆزلەيتتىڭىز دېمەكچىدىم، — روشەنگۈل قىزىرىپ كەتتى، — بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈش دېگەن يۇرت، مىللەت، ۋەتەن ئايرىمايدىكەن. مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان چاغلىرىمدا بىر كىتابتا كۆرگەن.

— مانىكا شۇنداق ئەمەسما، — ئابدۇسەمەت قىزىقچىلىقنى توختىتىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، — ئۆزلىرى تېگىمەن دېگەندىن كېيىن بوپتۇ ئىلىپ قوياي، ئۇنى - بۇنى يەپ سەمرىپ قالارلا.

— ئۆلۈك، گېپى سېسىق...

شۇ چاغدا ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتكەنىدى. مانا قاراڭ، ئۇلار ئوتتۇرىسىدا نە تارتىنىش، نە تەكەللۇپ، نە سۇلكەت يوق. ئەسلىدىمۇ مۇھەببەت ئۆز تەبىئىيلىكىنى، ساپلىقىنى، رەڭدارلىقىنى ساقلاپ قالغىنىدا ئەنە شۇنداق تاتلىق بولىدۇ. ئەمما ئەنزەرنىڭ مۇھەببىتى ئۆزگىچە نەپىس بولۇپ، ئۇ خۇددى يەر ئاستىدىن سىرغىپ چىققان سۇزۇك بۇلاق سۇلىرىدەك يوشۇرۇن، پىنھان ھەم سىرلىق ئىدى.

ئابدۇسەمەت، ئاكىسى بىلەن گۈلبانۇمنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇۋاتقان تۇرمۇش سورۇقچىلىقنى كۆردى. راست، تارتقان دىشۋارچىلىقى ئاز ئەمەس. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار ئۆز تەقدىرىنى ئويلىماي ئانىلىرىنى دەپ قايتىپ كەلدى. ئەمما ئانىلار ئۇلارنى ئويلىدىمۇ؟ ياق، ئويلاش ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ پەس ئارزۇ - ھەۋەسلىرى يولىدا قۇربانلىق قوي قىلىشتى. كونىلاردا: «ئاتا - ئانا بەخت ياسىمايدۇ، تەخت ياسايدۇ» دېگەن گەپ بارغۇ. بۇ، تويىنى قىلىپ ئۆيدىن ئىبارەت تەختكە ئولتۇرغۇزۇپ قويىدۇ، دېگەنلىك، ئەلۋەتتە. بەختىنى بولسا قىز - ئوغۇللار ئۆزلىرى ئەجىر بىلەن ئىزدەپ تاپىدۇ. مانا خۇلاسە كالام نېمە بولدى؟ ئەنزەر ھەم گۈلبانۇملار بىر يىللىق ئەر -

خوتۇنلار بولۇپ قالدى. بۇمۇ مىڭ بىر مۇشكۇلات ئىچىدە قولغا كەلگەن ۋاقىتلىق ئامەت! شۇنداق ئىكەن نېمىچۇن بىر نەچچە يىل ھەتتا مەڭگۈلۈك بولسىمۇ بەختكە ئېرىشىشنى ئويلىمايدۇ. بۇ ئىشلار ئابدۇسەمەتنىڭ كاللىسىدىن ئۆتمەيدۇ. پەقەت: «نېمە-چۇن ئۇلار جۇرئەتلىك ئەمەستۇر» دېگەن سوئالنى كۆڭلى غەش ھالدا ئويلايدۇ.

ئابدۇسەمەت ئىككى ئوتتۇرىدا بولغان جېدەل - غوۋغالارنى كۆردى، ئانىسىنىڭ قەسەملىرىنى ئاڭلىدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ تەپ تارتماي، ئالدى - ئارقىسىغا قارىماي، چىرايى تاتارماي دۆلەتۋاغ مەھەللىسىدىكى تارانچى قىزى روشەنگۈلگە تەقدىرىنى باغلاپ قويىدۇ. ئانىسى، ئاكىسىنىڭ بېشىغا سالغان بالايىبەتتەر-لەرنى ئۇنىڭ بېشىغا سالماسمۇ؟! ئۆلمەن - ئۆچمەن دەپ ئۇششۇقلۇق، كۆكەرمىلىك، ئۆكتەملىك قىلماسمۇ؟ قىلىدۇ! لېكىن ئابدۇسەمەت قورقمايدۇ. ئۇنىڭدا ئەنە شۇنداق ئۆزىگە ئىشىنىش شىجائىتى بار. ئۇ پەقەت ۋاقىت - سائەتنىڭ پىشىپ يېتىلىشىنى كۈتۈۋاتىدۇ. ۋاقىتىنۋاق يېتىپ كەلگەندە ھەرقانداق بېسىم، قورقۇتۇش، ئاچچىقلاش، تىل - تاياق ئۇنىڭ ئىرادىسىـ-نى سۇندۇرالمايدۇ. ئۇ كۆكرەك كېرىپ جەرەستاندا ئۆز گېپىنى قىلىدۇ. قىزىق گەپ كىم ئېيتالايدۇ «مۇئەتتەرخاننىڭ ھايات چىرىغى ئۆچمەيدۇ» دەپ، كىملەر كەتمىگەن بۇ دۇنيانى تاشلاپ. كېتىشتى - كېتىشتى خەۋىرى بولدىمۇ؟ ياكى يەر ئادەم، يەپ تويۇپتىمۇ! ئەمدى ئانىسى ئۇنى ئۆز كېچىككە كىرگۈزۈپ قويۇپ خاتىرجەم كۆز يۇمغىنى بىلەن ئابدۇسەمەتنىڭ كۆڭلىرى خاتىرجەم ئۆتەرمۇ؟ ئۇنىڭ يېگىنىدىن يېمىگىنى كۆپ! كىيگىنىدىن كىيـ-مىگىنى كۆپ، كۆرگىنىدىن كۆرمىگىنى، ئوينىغىنىدىن ئوينىـ-مىغىنى تولا. شۇنداق، كەلگۈسى كۈنلەر ئۇنىڭغا ساقلاپ تۇرۇپ-تۇ. پاھ! ئاشۇ ساخاۋەتلىك كۈنلەرگە ئۆزى ياخشى كۆرگەن، دىلىدىن تەخىرسىز سۆيگەن، يۈرەك پارىسى، مەھبۇبىسى بىلەن

بىللە بارسا، بىللە ياشىسا، بىللە كۆلسە ئۇلار ئۈچۈن دوزاخ جەننەتكە ئايلانمامدۇ! توغرا دوزاخ ئازابىدەك دىشۋارچىلىقلار ئۈچۈنچە بىلىنمەس!

ئابدۇسەمەتنىڭ «ئانام ئىغمەتكام بىلەن توي قىلسا بەك پەيـ-زى بولاتتى» دېگىنىنىمۇ ئوقۇرمەنلەر ئوبدان چۈشىنىدۇ. ئۇ چاغدا مۇئەتتەرخاننىڭ ئاغزى ئېتىلىدۇ. بولمىسا بىر ئوغۇل بالا، ياش ئانىسىنى ئەرگە سايە قىلامدۇ! بۇمۇ ئۆز بەختىگە ئېرىشىش ئۈچۈن كىرگەن تارچۇق يول. ئەگەر بۇ ئىش روياپقا چىقمىغىنىدا ئابدۇسەمەتكە بىرلا ئامال قالىدۇ. ئۇ بولسىمۇ «پارتلاپ چىقىش، پەشنى قېقىپ كېتىش، ئاندىن كېچىش».

... ئاشخانا ئىشىكى ئالدىدا خىيالغا پېتىپ قالغان ئابدۇسە-مەت، كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە مەھبۇبىسى روشەنگۈلنىڭ ئارقىسىـ-دىن قاراپ جاھاننى بىر تاسقاپ چىقتى. ئەگەر قورۇما قورۇۋاتـ-قان ئاكىسى: «ئابدۇسەمەت قېنى سەن؟» دەپ ۋارقىرىمىغان بولسا ئۇ ئورنىدا قاچانغىچە تۇراتتىكىن!

※ ※

قىشقىچە ئۆيىدە ماشىنىچىلىق قىلغان گۈلبانۇمنىڭ قورسىـ-قى بارغانسېرى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. ئۇ، ئەنزەر ئېلىپ بەرگەن ماشىنىدا ئـولتۇرۇپ پات ـ پات قورسىقىنى سىـلاپ قوياتتى. يۈز ـ مەڭزلىرىگىمۇ قوڭۇر رەڭ داغلار چۈشكەن بولۇپ، بۇ ئانىلىق بېشارەت چېچىكى ئىدى. ئاپىسى ئارىلاپ كېلىپ، ئىسـ-سىقمۇ ئەمەس، سوغۇقمۇ ئەمەس ئىلمان چىراي بىلەن: «سەندىـ-كى ئالامەتلەرگە قارىغاندا قىز تۇغىدىغان ئوخشايسەن» دەپ قوياتـ-تى. مەيلى قىز بولسۇن ياكى ئوغۇل، بۇ گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەر-نىڭ قىسقىغىنە ھەسرەتلىك مۇھەببىتىنىڭ يادنامىسى، ئەلۋەتتە. شۇڭا ھەر ئىككىلىسى خۇشال بولۇشى، ئاتا ـ ئانا بولۇشتەك

ئۇلۇغلۇققا نائىل بولغىنىدىن ئۆزلىرىنى جاھاندىكى ئەڭ بەخت-لىك ئادەملەردىن دەپ بىلىشى كېرەككۇ. ئەمما خۇشاللىقى كۆز-دىن - كۆنگە ئۆتقا چۇشكەن مايدەك ئېرىپ يوقىماقتا ئىدى. گۆلبانۇمنىڭ قورسىقى يوغىنىغانسېرى ئۇلارغا قانداقتۇر خەۋپ، بالايى - قازا، يىرتقۇچ مەخلۇق يېقىنلىشىۋاتقاندەك چى-رايلىرىنى ئەندىشە، ۋەھىمە، قورقۇنچ باساتتى. ئۇلارنىڭ غەم باسقان يۈزلىرىدىن «مۇشۇ بالا بىر كۈن بولسىمۇ كېيىن تۇغۇل-سا، بولسا تۇغۇلماي مەڭگۈ قورساقتا تۇرسىكەن» دېگەن ئالامەت-لەرنى بىلىۋالماق ئانچە تەس ئەمەس ئىدى. ئۇلارنى بۇنچىۋالا ناگىھان ھالەتتە قىيناۋاتقىنى بىر يىللىق سۇرۇكلا ئەمەس، بەلكى ھەر ئىككى ئانىنىڭ ئوخشاشمىغان ئۇسۇلدا بالىلىرىغا كەلتۈرۈ-ۋاتقان تىل - ئاھانەت، تەنبىھ، خورلۇقلىرى، تۇگىمەس نەسى-ھەتلىرى ھەددىدىن زىيادە كۆپىيىپ كەتتى.

ئەنزەر بىلەن گۆلبانۇم قاچقاندىن كېيىن گۆلسۇمخاننىڭ بايكۆلدىكى ھەدىسى شەرىپىخان بىرنەچچە خوتۇننى باشلاپ كى-رىپ، ئاغزىنى بولۇشىچە قويۇپ بېرىپ، سىڭلىسىنى ھەم گۆل-بانۇمنى ئاغزىغا كەلگەننى دەپ تىللاپ تويلۇق تاۋىقىنى غالۋاراپ ئاچىقىپ كەتكەنىدى. ئۇلار: «كۆرۈپ قوي، قىزىڭ بۇزۇق قاچقان بولسا ھادىلغا تىرناقتا توختىغۇدەك قىز ئېلىپ بېرىمىز» دېگەن سۆزنى ئەمەلدە كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۆزۈن ئۆتمەيلا ئوغ-لىنىڭ ئىككىنچى جۇۋان توينى قىلغانىدى. بىراق ھادىل خوتۇ-نى بىلەن ئۈچ ئاي ئۆي تۇتالىدى. بىر كۈنى ھاراق ئىچىپ كىرىپ شۇنداق دەسسەپ - چەيلەپ ئۇردىكى، خوتۇنىنىڭ بىر قولى بىلەن ئىككى قوۋۇرغىسىنى سۇندۇرۇۋەتتى. شەرىپىخان-نىڭ جەددى - جەمەتى سوتتا بىرەر ئايدەك سوتلىشىپ دوختۇر پۇلى، تۇرمۇش راسخوتى دېگەندەك بىرمۇنچە تۆلەم تۆلەپ ئاج-راشتى. ئەمدى گۆلسۇمخان بولسا «تىللىسىمۇ، ئۇرسىمۇ ئۆز قېرىندىشىم» دېگەن ئەقىدە بىلەن قىشىچە بايكۆلگە قاتىرىدى.

«ۋاي هازىر قىزىم گۈلبانۇم بەكمۇ پۇشايمان قىلدى. پەقەت ئۇ، بالا تۇغۇۋالغۇچە بۇ ئۆيدە تۇرۇپ ئاندىن ئاجرىشىمەن» دەۋاتىدۇ، دېگەندەك يالغان - ياۋىداق گەپلەر بىلەن ئۆچكەن ئوتلارنى پۈۋلەپ ياندۇرماقتا ئىدى. گۈلسۈمخاننىڭ بۇنداق خېمىغا يېنىۋېلىشىمۇ تاسادىپىي ئەمەس ئىدى. ئارىلىقتا مۇئەتتەرخان كېلىپ دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىدى. ئۇ، دىۋانە، قەلەندەر، كوچا سۈپۈرىدىغان پاسكىنا دېگەندەك ھاقارەتلەرنى ياغدۇرۇۋەتتى. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ جەھلى قاتقان گۈلسۈمخان بايكۆلگە بېرىپ بۇزۇلغان نىكاھنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولدى. بۇ ئىش ھادىلغا موكلا ياقتى.

ھادىل بىر قېتىم تراكتور زاپچاسلىرىنى ئېلىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ چوپچوڭلا بولۇپ قالغان گۈلبانۇمنى كۆرۈپ قالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر قېتىم شەھەرگە كىرگەندە «كىچىك ئاپا، سېنى يوقلاپ كەلدىم» دەپ بىرەر پىيالە قايماق، سۈزمە قاتارلىق نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كېلەتتى. ئاندىن: «كىچىك ئاپا، ئاپام بىلەن بىر قورساق قېرىنداش تۇرۇپ بىر - بىرىڭلارنى يوقلاشمايسىلەر، بولمىسا ئاپام كۆڭلىدە سېنىڭ گېپىڭنى قىلىدۇ. قېرىنداش — قېرىنداشنىڭ قاياشى دېگەن گەپ بارغۇ. يات - پات گۈلبانۇمنى ئېلىپ بېرىپ مېھمان بولۇپ كەت» دېگەندەك ياغلىما گەپلەرنى قىلاتتى - دە، ياغاچ پۈتىنى غىچىرلىتىپ، دىڭگۇس - دىڭگۇس ماڭغىنىچە چىقىپ كېتەتتى.

گۈلبانۇمنى قاچتى دەپ ئاڭلىغان ھادىل نەچچە كۈنلەرگىچە خۇددى ئاچچىق ياغ ئىچىۋالغان موزايدەك تىپىرلاپ كەتتى ھەم زادىلا ئۇنتۇيالمىدى. شۇڭا ئۇ كىچىك ئاپىسىنىڭ خەۋىرىدىن بۆلەكچىلا خۇشال بولۇپ، ئاپىسىغا دېگەنمۇ نېمە، گۈلسۈمخان كېيىنكى قېتىم چىققاندا شەرىپىخان:

— بوپتۇ، ھادىلجان بالاممۇ قىزىڭنىڭ يۈزسىزلىكىنى كۆڭلىدىن چىقىرىۋېتىپ ئاجراشقىچە ساقلايدىغان بولدى، —

دېدى. بۇ جاۋابتىن خۇدىنى يوقاتقان گۇلسۇمخان ھەر قېتىم گۇلبانۇمنى يوقلاپ كەلگەندە ھەدىسى شەرىپخاننىڭ ئائىلىسىنى، رېمونتچى ھادىل پىيەنچۇكنى ماختاپ ئاغزىلىرىدىن كۆپۈك قاي-ناپ كېتەتتى.

— ۋاي خۇدۇيۇم، ئالتاۋۇسكى نەسىللىك كالىلاردىن ئىككى سىيىر ساغىدىكەن، سۈت - قايماق دېگەن تالقان تۆكتىكىن ئىچەمسەن، يوق. ھەدەم، قىزى بىلەن كىچىك كېلىنىنىڭ ئۆي-لىرىگە ئەتىگەندە بىر كورىدىن سۈت سۇنۇپ بېرىدىكەن. ئۆيلىرى-دە تاغار - تاغار ئاشلىق، ئامبارلىرىدا سەي - كۆكتات دېگەن زاپاس، قويلىرى مەرىشىپ تۇرغان، ئىتلىرى قاۋاپ، توخۇ - تۇمانلىرى قاقاقلىشىپ دېگەندەك ئەلۋەكچىلىك، تېخى ھادىلجان-نىڭ دۇكىنى ئالدىدا ماشىنا، تراكتور، ۋېلىسىپىتلار دۇيلىنىپ كەتكەن، پۇلنى سۇدەك خەجلەيدىكەن...

گۇلبانۇم بۇ گەپلەرنىڭ ئورانىدىن ئاپىسىنىڭ نېمە دېمەك-چى، قانداق غەرىزى بارلىقىنى بىلمەمدۇ؟ ئەلۋەتتە بىلىدۇ. بىراق ئۇ سۈكۈت قىلىپ ئاڭلايدۇ. قورسىقى يوغىناپ، ئۆزى ئېغىرلىشىپ، نەپەسلىرى چوڭقۇرلاشقاندىن بېرى ئۇنىڭدا بۇ چاغ-قىچە كۆرۈلمىگەن تەمكىنلىك، ئېغىر - بېسىقلىق، سالماقلىق ھالەتلىرى پەيدا بولدى. شۇنداقتىمۇ سەۋر - تاقەتنىڭ چېكى بولىدۇ. چىداپ - چىداپ تاشمۇ بىر كۈنى ۋاككىدە يېرىلىدۇ دېگەن گەپ بار. ئاپىسى تولا ئەزۋەيلەپ كەتكەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۇلبانۇم بىردىنلا چېچىلىپ قالدى.

— ئاپا، مېنىڭ ئالدىمدا باشقا ئەرلەرنىڭ گېپىنى قىلما. مەن دېگەن ئەرلىك ئايال، — گۇلبانۇم سۈلكەت قىلىپ ئولتۇر-مىدى، — ئەمدى قايتا ئەرگە تەگمەيمەن. ئەنزەر بىلەن ئۆتكىنىم ئۆتكەن. سەن باشقىلارنى ماختاپ كۆككە كۆتۈرگىنىڭ بىلەن قېتىمغىمۇ ئالمايمەن، غېرىب مۇيۇم تەۋرەپمۇ قويمايدۇ.

— سەن قىلغان لەۋزىڭدىن يېنىۋالماقچىمۇ - ھە؟ بىر

يىللىق ۋەدە بىلەن، بالا يەرگە چۈشۈۋالغىچە ئۆي تۈتمەن دېمە-
گەنمىدىڭ، — گۈلسۈمخان قاتتىق چالۋاقاپ كەتتى، — سەن
مېنىڭ يۈزۈمنى پوق قىلماقچىمۇ، ھەدەم قىلغان رەسۋاچىلىقلى-
رىڭنى كۆڭلىگە ئالماي كېلىن قىلىۋالماقچى بولۇۋاتسا، ھادىل-
جان ساڭا ساقلاپ تۇرسا، ئەمدى يەنە نېمىگە تىلىڭنى چاينايسەن.
— توغرا، مەن ئەنزەر بىلەن توي قىلالماسلىقىمدىن ئەنسە-
رەپ شۇنداق دېگەن. ئەمدى توي قىلىۋالدىممۇ ھەرگىز ئاجراش-
مايمەن.
— پوق يەپسەن، ھېلىقى قاشقالىق خوتۇننىڭ ئۆتكەندە ھوي-
لىغا بېسىپ كىرىپ سالغان خورلۇق، ئىپلاس ھاقارەتلىرىنى
ئۇنتۇپ قالدىڭما؟ قېنى ۋاقتانىۋاق كەلسۇن قانداق ئاجراشتۇرۇ-
ۋېتىمەنكىن، — گۈلسۈمخان غەزىپىنى باسالمىدى، — ئۇ خەققە
نېمانچە شەيدا بولۇپ كەتتىڭكىنتاڭ. ئەنزەر دېگەن ئوغرى ئىس-
سىقلىق قىلىپ سېنى ئۆزىگە رام قىلىۋالغانلىقى ئېنىقلا تۇرما-
مدۇ. خەپ ئۇ خەق ئوقۇتقان داخاننى مەنمۇ تاپالايمەن. شۇنداق
ئوقۇتايكى، ئېرىڭنى كۆرسەڭ نىجاسەتنى كۆرگەندەك سەسكىنىپ
كېتىدىغان بولىسەن.
— ئاپا، بۇ ئاسانلىقمۇ، سەن داخان ئىزدەپ ئاۋارە
بولغۇچە، — گۈلبانۇم زەردىسى بىلەن كۈلدى، — ئاۋۇ ھادىل
دېگەن ھاراقكەشكە دەپ قويساڭ، شۇلا ئىسسىقلىق قىلسا بولما-
مدۇ. مەن ئۆز ئايىغىم بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىۋالسام.
— سەن تېخى مېنى مەسخىرە قىلغۇدەك بولدۇڭمۇ، ھوي
جۇۋاينىمەك، — گۈلسۈمخان گېپىنىڭ ئاخىرىنى چۈشۈ-
رەلمىدى.
گۈلبانۇم قورسىقىنى تۇتقىنىچە، چىرايى سارغىيىپ تىكىش
ماشىنىسى ئۈستىگە بېشىنى قويدى. ئۇنىڭ قورسىقى مۈجۈپ بالا
قاتتىق تەۋرەپ كەتكەنىدى.
قورقۇپ كەتكەن گۈلسۈمخان بىردەمدىلا چاي دەملەپ ئى-

چۈردى. قىزىنى كارىۋاتقا ياتقۇزۇپ، قورساق، پۇتلىرىنى سىلاپ، چېكىلىرىنى ئۇۋۇلىدى. بىر چاغدىلا پاللىدە كۆزىنى ئاچقان گۈلبانۇم زەئىپ كۈلۈمسىرەپ:

— رەھمەت، ئاپا، سىزنىڭ قوللىرىڭىزدا بىرخىل سېھىر-لىك خىسلەت بار، شۇنداق ھوزۇرلاندىم. توۋا يېپپېڭىلا بولۇپ قالدى دېسە، — دېدى.

— ۋاي قىزىم، سېنى ئويلىمايدىغان بىرەر كۈنۈم يوق، — گۈلسۇمخاننىڭ كەيپى ئورنىغا چۈشۈپ ئاستا سۆزلەشكە باشلى-دى، — مەن سەندىن نۇرغۇن ئىشلارنى يوشۇرۇپ كەلدىم. ھېلىقى مۇئەتتەرخان دېگەن خوتۇن مېنى دۆشكەلەپ، ئىتتىنى قوغلىغاندەك سالغان خورلۇقلىرىنى، مېنى جىن - ئالۋاستى، سېنى «ئوغلۇمنى ئازدۇرغان بۇزۇق، رەسۋا، غۇنجىن» دەپ تىللىغانلىرىنى دېگىنىم يوق. توغرا، سېنىڭ ھامىلىدار بولۇپ قالغانلىقىڭ مەلۇم بولغاندا، ئەنەيتۇللا ئاكاڭنىڭ نەسىھەتلىرىنى، ئابدۇسەمەتنىڭ «خۇدانىڭ ئىرادىسى» دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ: «بوپتۇلا ئاسمانغا مىخ قېقىپ نېمە قىلاي» دېگەن ئويغا كەلگەنى-دىم. ئەمما چاۋاك ئىككى قولدىن چىقىدىكەن، قىزىم. مۇئەت-تەرخاننىڭ بىشەملىكلىرى، غالۋاراپ كېلىپ تىل سېلىشلىرى مېنى غاپىل ئۇيقۇدىن ئويغاتتى. زادى سېنى ئاجراشتۇرۇۋەت-مىسەم ئۆمۈرۋاقى كۆڭۈل ئاغرىقىدىن قۇتۇلالمايدىكەنمىز. سەنمۇ زورلاپ تاڭغان ئېتىبارسىز كېلىن بولۇپ قالىدىكەنسەن. ئويلاپ كۆر، ئارىمىزدا مانا شۇنداق ھايا - نومۇس، ئىززەت - ھۆرمەت قالمىغان تۇرسا، مەن ئۇلار بىلەن قانداقمۇ تۇغقانچىلىق قىلاي؟ ھۆ... ھۆ... ھۆ...

گۈلسۇمخان ھۆڭگىرەك ئېتىپ يىغلىدى. ئۇنىڭ «قانداقمۇ تۇغقانچىلىق قىلاي» دېگەن سۆزى گۈلبانۇمنى ئويلاندۇرۇپ قوي-دى. ئەلۋەتتە ئەنزەر بىلەن بىر ئۆيدە ئولتۇرغاندىكەن، ھېيت - ئايەم، روزىلاردا ئاتا - ئانىنى يوقلايدىغان گەپ. قۇدىلار

ئۆزئارا ھېيتلىشىپ، پەتىلىشىپ ئىزدىشىدىغان قائىدە - يوسۇن-
لارمۇ بار. بولۇپمۇ ئۆلۈم - يېتىم، نەزىر - چىراغلاردا «ھالىڭ
نېچۈك» دېمىگەن تۇغقاننى مۇسۇلمان دېگىلى بولامدۇ؟ ئەمدى
قېچىپ كېتىپ كۆزدىن يوقالسىغۇ ئۇنىڭ يولى باشقا، لېكىن
كونا ئەقىدىلەرنى مۇقەددەس بىلىدىغان بۇ ئىككى ئاق كۆڭۈل،
باغرى يۇمشاق ئەر - خوتۇنلار ئانىلىرىدىن ئۇزاق مۇددەت ئايرى-
لىشقا يۈرىكى چىدارمۇ؟ ئالدىنقى قېتىممۇ سەھرادا ئانىلىرىدىن
ئەنسىرىشىپ، سېغىنىپ قىرىق كۈن بولغىچە يېنىپ كېلىشمىدى-
مۇ. ئەمدى بۇنىڭدىن باشقا چىقىش يولى يوقمىدۇر؟ ئاھالە
كومىتېتىغا ياكى قانۇنغا بارسا بۇ جاھىل ئانىلار: «دەرياغا ئۆ-
زۈمنى تاشلايمەن، ئېسىلىپ ئۆلۈپ بېرىمەن» دەپ قورقۇتۇۋاتى-
سا، ھېچنېمە دېگىلى بولمايدۇ. جاھىللىق، مەنمەنلىك، يۈرەك-
ۋازلىق قېنىغا سىڭىپ كەتكەن بۇ خوتۇنلار يۈز - ئابرۇيىنى
ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بولسىمۇ جېنىنى سېلىپ بېرىشى
مۇمكىن.

گۈلسۈمخان قىزىنى يوقلىغان بولۇپ ھەر كەلگىنىدە مۇشۇن-
داق بېسىملارنى ئىشلىتىپ گۈلبانۇمنى بىئارام قىلىۋاتقان كۈن-
لەردە مۇئەتتەرخانمۇ ئەنزەرگە قىرىچە - يېنىچە تېگىپ، بىر
گېپى مىخ، بىر گېپى زىخ بولۇپ سانجىلاتتى.

— ھەي غۇلجىلىقنىڭ يالىقىغا دۈم چۈشكەن لالما، —
دەيتتى مۇئەتتەرخان ئەنزەرنىڭ يۈزىچە، — ھېلىقى ئالۋاستىنىڭ
تۇغاي دېمەمدا، ئەجەبمۇ چۈشمەسكە كەتتى ئۇ شۇم.

ياۋاش ئەنزەر ئۈندىمەيتتى، پەقەت ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل
بولغان بولۇپ، ئاڭلىماسقا سالاتتى، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ئانى-
سىغا سۆز ياندۇرمايتتى. ئۇ گەپ قىلماي قانچە جىمىۋالغانسېرى
مۇئەتتەرخان تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ كېتەتتى. ئۇ بارماقلىرى-
نى پۇكۈپ ساناپ:

— يەنە ئىككى ئايدەك قاپتۇ. ئۇ بىتەلەي شۇم تۇغۇلسا،

ئانىسىغا بۇيرۇشى ئىنىق. سوغۇق زەللە خوتۇنۇڭ بىلەن ئاۋۇ
دىۋانە قېرى ھەر ئايدا بېقىش ھەققى ئېلىپ بىزنى ئوپئوڭايلا
ئەپلەيدىغان بولدى - دە، — دەپ كۆزلىرىنى بىر قىسىملا چەك-
چەيتىپ قوياتتى.

ئەنزەر سەھرادىن قايتىپ كەلگەندىن بېرى ياللىغان ئۇستام-
نى كەتكۈزۈۋېتىپ ئاكا - ئىنى ئىككىسى ئاشخانىنىڭ تاماق
ئېتىش، قورۇما تەييارلاش ئىشلىرىنى قىلاتتى. ساباھەت بىلەن
گۈلنىسا ئىككىسى تاماق توشۇش، جوزا سۈرتۈش، قاچا - قۇچى-
لارنى يۇيۇشتەك مۇلازىم ئىدى. بەزىدە ئاكا - ئىنى ئىككىسىنىڭ
بىرى مۇلازىملارغا ياردەملىشەتتى. مۇئەتتەرخان بولسا ئىشىك
تۈۋىگە قويۇلغان ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ پۇل يىغاتتى.

مۇئەتتەرخان بۇنداق ئىزا - ئاھانەتلىك گەپلەرنى قىلغاندا،
ساباھەت تۇمشۇقىنى دومسايتىپ ئىشلەۋېرەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ
بولسا قاپاقلىرى سىلىنىپ، غودۇڭشىغاچ، ئېغىر پۇشۇلداپ ئا-
كىسىغا ئالىيىپ قوياتتى. ئەنزەر گويا ھېچنېمىنى ئاڭلىمىغاندەك
ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ، ئۆز ئىشى بىلەن بولاتتى.
بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرلا گۈلنىساخان خۇرجۇنى تولغان دىۋانىدەك
خۇشال ھالدا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تاماق توشۇش، جوزىلارنى سۈر-
تۈش، قاچىلارنى غۇچۇرلىتىپ يۇيۇش بىلەن ئالدىراش ئىدى.
ئۇ قىشچە تەييار تاماق يەپ، خاتىرجەم ئۇخلاپ ھېچنېمىدىن
غېمى بولمىغاچقىمۇ چۆلدىن باغقا كۆچۈرگەن ياۋا گۈلدەك سەھەت
تېپىپ بارغانسېرى ھۆسنىگە تولماقتا ئىدى. ئۇنىڭ تاتارغان،
جۇدەڭگۈ ئاق سېرىق يۈزىگە قان يۈگۈرۈپ، سېمىز لەۋلىرى
پارقىراپ تۇراتتى. بەدىنى ئەتكە تولۇپ خۇددى كۇنجۇرىدە باققان
قازاق قويىدەك ساغرىلىرى لەڭپۇڭدەك لىغىرلاپ، كۆكسى مۇڭ-
گۈزدەك ئۇسۇپ چىققانىدى. گۈلنىساخان، مۇئەتتەرخاننى «ئانا»
دەپ ئىلتىجا قىلغاندا ئاۋازى تولىمۇ ساز، مۆڭلۈك چىقاتتى ھەم
ئۇنىڭ ئالدىدا كۈچۈكلىنىپ ئۆلەر - تىرىلىشىگە باقماي مۇلازىم-

لىنىق قىلاتتى. گۈلنىساخاننىڭ ئىشچانلىقىغا، مۇلايىملىقىغا، تىلىنىڭ يۇمشاقلىقىغا زوقى كەلگەن مۇئەتتەرخان ئۇنى دائىم ماختايتتى. بۇنىڭدىن ساباھەتنىڭ غىجىقى كېلىپ: «ھىلىگەر داپشاق» دەپ تىللايتتى. گۈلنىساخان ساباھەتكە ئۇتتۇرلۇق دادى - مۇئامىلە قىلغىنى بىلەن ئابدۇسەمەتنى ئىچىدە «غورا قاپاق توڭكەي» دەپ ئۆچ كۆرەتتى. بىراق ئەنزەرگە بۆلەكچىلا ئامراق ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم ئوچاق بېشىدىن خېرىدارلارغا تاماق توشۇغاندا، چىنە - تەخسىلەرنى يەتكۈزۈپ بەرگەندە ئەنزەرگە لاپپىدە قاراپ، غەلىتىلا جىلمىيىپ قوياتتى. ئۇنىڭ سارغۇچ قارىچۇقلۇق بوز كۆزلىرى ئۆزگىچە گۈزەللىككە ئىگە بولۇپ، بەكمۇ ئىتتىك ئىدى. گۈلنىساخان كۆزلىرىنى يالت - يۇلت قىلىپ ئويناتقاندا ئەنزەرنىڭ ئىختىيارسىز تېنى شۈركۈنۈپ، يۈزىنى قاچۇراتتى. گۈلنىساخان بارغانسېرى خۇلق چىقىرىپ خۇددى ئىش كۆرگەن، جىگدە پۇراپ قالغان چوكانلاردەك قىلىقلارنى قىلاتتى. ئۇ ئەنزەرگە يېقىنلاشتىمۇ ساغرىسىنى ئەتەي چايقاپ، كۆكسىنى تىترىتەتتى ھەم لەپپىدە كۆز تاشلاپ يەر باقاتتى. بىر - ئىككى ئايدىن بېرى مۇئەتتەرخاننىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى، ئەنزەرگە تېخىمۇ ئىللىق مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ قالدى. «ئەنزەركا، ئۆرە تۇرۇپ ئىشلەپ چارچاپ كەتتىڭىز، بىردەم ئولتۇرۇۋېلىڭ» ، «ئەنزەركا، چاي ئىچىۋېلىڭ» ، «ئەنزەركا، بىر چىنە ئاش سېلىپ بېرەيمۇ؟» دېگەندەك سىلىق مۇئامىلىلەر ئەنزەرنىڭ كۆڭلىنى ئالغاندەك قىلغىنى بىلەن كەيپى غەش ئىدى. دەرۋەقە ئون ئالتە ياشنى توگىتىش ئالدىدا تۇرغان بىر قىزنىڭ بۇنداق دېقىراپ قىلىشى ھەر كىمنى گۇمانغا سېلىشى تۇرغانلا گەپ. ئەمما مۇئەتتەرخان ئۇنداق ئويلىمايتتى. ئۇ، گۈلنىساخاننىڭ ئەنزەرگە نىسبەتەن بۇنداق جان كۆيەرلىكى، ئىما - ئىشارىلىرى ئەلۋەتتە ياخشىلىقتىن بېشارەت. شۇنىڭدىن باشلاپ مۇئەتتەرخاننىڭ قورسىقىغا بىر شەيتان كىرد-

ۋالدى. بۇ شەيتان ئۇنى كۇنسېرى ۋەسۋەسىگە سالماقتا ئىدى: توغرا، بۇ ئىگە ـ چاقىسىز قىزنى بالىچىلاپلا كېلىن قىلىۋالسا نېمىدېگەن بەلەن. ھېچقانداق چىقىمسىز، ھەشەم ـ دەرەمسىز كەلگەن بۇنداق ئامەتنى كۇندۇزى پانۇس يېقىپمۇ تاپقىلى بولماس. ئەنزەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتكەندىن كېيىن مەڭگۇ ھەقسىز ئىشلەيدۇ. مۇشۇ ئائىلىنىڭ بىر كىشىلىك ئەزاسى بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ جان كۆيدۇرۇپ، قانات يايىدۇ ـ دە، تەسكەيدىكى يېگى سالغان بىر ئېغىز ئۆينى تۇتۇپ بەرسە، ئەنزەرمۇ كۆز چانىقىدىن نېرى بولمايدۇ. سۆڭەك ئىزدىگەن لالما ئىتتەك، ئۇچرىغان ھويلىغا كىرىپ كەتمەيدۇ. ھېلىقى ئېزىتقۇنى كۆرمىگەندىن كېيىن بارغانسېرى كۆڭلى سوۋۇپ ئۇنتۇيدۇ.

نەشكەشنىڭ ھەمدەم خىياللىرىغا چۆكۈپ كەتكەن مۇئەتتەرخان بىر كۇنى كەچتە گۇلنىساخاننى ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى ھەم ئۇنىڭ ئىشقا پىششىق ئىكەنلىكى، تىرىشچانلىقى، جان كۆيەرلىكى، ئەخلاقلىق، ياۋاش ـ مۇلايىملىقىنى ماختىدى، ھەم ئۆزىنىڭمۇ ئۇنىڭغا ئاش ـ تاماق، كىيىم ـ كېچەك، ئىسسىق ماكان بېرىپ بېشىنى سىلىغانلىقىنى دېيىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. گۇلنىساخانمۇ قول قوشتۇرۇپ ئۆرە تۇرغىنىچە «خۇش، خۇش...» دەپ ئىززەت ـ ئىكرامنى بەجا كەلتۇرۇپ تۇردى.

— بىزنىڭ ئائىلىدىن مەڭگۇ كەتمەسلىكنى خالامسەن، قىزىم، — دېدى مۇئەتتەرخان تامدىن تارىشا چۇشكەندەك، — سېنى بالام قىلىۋالغۇم بار، مىنە.

— ھېلىمۇ ئۆزۈمنى سىلىنىڭ قىزلىرى دەپ بىلىمەن.

— بارىكاللا ئەقلىڭگە، ياخشىلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇردى دېگەن مۇشۇ بالىكام، — مۇئەتتەرخان گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قانداق چىقىرىشنى بىلمەي بىردەم تېڭىرقاپ قالدى، — مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم قالا، سېنى كېلىن قىلىۋالغۇم بار.

— راستىما؟ — گۇلنىساخان قىزىرىپ، يۈزىنى يانغا ئۆرۈ-

دى، — ۋاي خۇدايىم ئەجەب بىر ئۇياتقىم كېلىپ قالدى. ئۆزلىرى ئانا... ئابدۇسەمەتنى كۆزدە تۇتمىغانلا... ئۇنىڭ لايىقى بار جۇمۇسىلا.

قىز بالا بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا تالاغا قېچىپ چىقىپ كېتىدىغان ياكى يۈزىنى تۇتۇپ ئۈن ـ تىنسىز جىمىپ كېتەتتى. لېكىن گۈلنىساخانىنىڭ «ئۆيسەن چىرىلى» دەپ بولغۇچە، «ئېشىكىمنى نەگە باغلايمەن» دېگەندەك سايراپ كېتىشى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈش ئەمەس، ئەكسىچە: «نېمىدېگەن ساددا، گول، سەممىي، دۇنيادا بۇنداق چىن ئەقىللىق قىز يوقتۇر» دەپ ئويلىدى. شۇڭا ئۇنىڭغا، ئۇنىڭ بۇنداق يەكدىللىكىگە تېخىمۇ ئامراق بولۇپ قالدى.

— ئەنزەر بالام بىرەر ـ ئىككى ئاي ئىچىدە ئاجرىشىدۇ، — دېدى مۇئەتتەرخان سىلىق تەلەپپۇزدا، — ئۇ، ئابدۇسەمەتكە ھەرگىز ئوخشاشمايدۇ. ياۋاش، ئاق كۆڭۈل بولغاچقا كىشىلەرنىڭ دامىغا ئاسانلا چۈشىدۇ. گۈلبانۇم دېگەن ئېزىتقۇ شەيتانمۇ ئۇنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقلىرىدىن پايدىلىنىپ ئۇنى ئازدۇرۇپ كەتتى.

— ئۇقتۇم، ئانىكا، — گۈلنىساخانىنىڭ خۇشاللىق ھەم ھاياجاندىن مىققىدە تېنى جىمىرلاپ كەتتى، — ئۆزلىرى دېگەندەك ئەنزەركام كەم سۆز، ، ئەقىللىق، مۇلايىم، ئادەمنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ، كۆڭلىنى ئايايدۇ. ئەمما...

— نېمە «ئەمما» ئۇ، — مۇئەتتەرخانىنىڭ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، — نېمانداق ئىككى ئويلۇق بولۇپ، لىڭگىرتاقتاق گەپلەرنى قىلىسەن؟

— باشقىچە ئويلاپ قالمىسىلا، ئانىكا، ئەنسىرەيدىغىنىم ئەنزەر ئاكام مەندەك تومپايلارنى يارىتارمۇ؟ — گۈلنىساخانىنىڭ ئۈنى ئىنچىكە چۈشۈپ پەس ئاۋازدا غودۇڭشىپ قويدى، — مەندىغۇ گەپ يوق، سىلىنىڭ، ئەنزەركامنىڭ خىزمىتىنى قەۋەتلا قىلغۇم

بار.

— هە ماۋۇ گېپىڭ جايىدا، — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆڭلى جايىغا چاشتى، — ئۇنىڭدىن خاتىرجەم بول، ئاجراشقان هامان ئىككىڭلارنى قوشۇپ قويىمەن. لېكىن شۇنى ئېسىڭدىن چىقارما، هازىرچە ئەنزەر ئۇقمىسۇن، چاندۇرۇپ قويساڭ ئىشنىڭ پۆپۈكىنى بۇزىسەن.

— بولىدۇ، ئانىكا.

— هەي ئابايام «ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭ لايىقى بار» دېدىڭ. بۇنى سەن نەدىن بىلىسەن؟

— ئۇ قىز ئاشخانىمىزغا كۈندە دېگۈدەك كېلىدۇ.

— ئەجەب مەن كۆرمەپتىمەنا.

— ئۆزلىرى سەزمىدىلە، ئۇ يامانىراق قىز ئوخشايدۇ. يولىنىڭ ئۇ چېتىدە تۇرۇپ، شەرەت قىلىدۇ. ئابدۇسەمەت ئاكام هەرقانچە ئالدىراش بولسىمۇ ئىشىنى تاشلاپ چىقىپ كېتىدۇ.

— نەلىككەن ئۇ قېلىن داپشاق؟

— گەپ - سۆزلىرىگە قارىغاندا غۇلجىلىق قىزدەك قىلىدۇ.

مۇئەتتەرخان تۇنجۇقۇپ ئولتۇرۇپ كەتتى. قارا بۇ شۇملارنىڭ باشتۇڭلۇقىنى! بىرىنى غۇلجىلىقنىڭ چاڭگىلىدىن ئاجرىتالماي قالغىنىدا، ئەمدى ماۋۇ غورا قاپاقنىڭ غۇلجىلىقنى تېپىۋالغىنىنى. تـوۋا خـۇپتـەنددـن قېچـىپ تـاراۋىغا تۇتۇلدۇم، دېگىنى شۇ - دە. بۇ شاۋۇچىلارغا غۇلجىلىقنىڭ جىنى چاپلاشقانمۇ، نېمە؟ قەشقەرلىكنىڭ كۈرەش - پېپەنلىرىدە ئۆلۈپ قالسىمۇ كەلمەيدىغان گەپ ئىكەن. هەممىنى قىلغان ئاشۇ ئەنزەر دېگەن مىس - مىس ئوغرى. «ۋاي ئانا، غۇلجىنىڭ بىر ئېرىقىدا هەسەل، بىر ئېرىقىدا شەربەت ئاقىدىكەن. هۈنەر قىلىپ سىلىنى گۇلدەك باقىمەن» دەپ شالۇكىنى ئېقىتسا، بۇ پېشكەللىكلەرنى ئويلىماي نېمە پوق يەپ كەلگەن بولغىيتتى. بۇ ناكەسلەر غۇلجى-

لىق ئالۋاستىلار بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ يۇرسە دادىسى بىلەن ئاچىسىنىڭ روھى قورۇنماسما. قورۇنىدۇ، قورۇنغاندىمۇ گۆرىدە تىنك ئولتۇرۇپ قارغايدۇ، خۇداغا نالە قىلىدۇ. ئاقىۋەت بۇ ئىككى چەمبىرەكنىڭ ئىش - ئوقىتى روناق تاپماي كوچىدا قالىدۇ.

مۇئەتتەرخان ئەتىسى كاسىدا ئولتۇرۇپ خېرىدارلاردىن پۇل ئېلىۋاتقاندا پات - پات بويىنىنى سوزۇپ كوچىنىڭ ئۇ تەرىپىگە قارايتتى ھەم ئابدۇسەمەتنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىغا كۆز - قۇلاق بولاتتى. لېكىن ئوغلى ئىش بىلەن بەند بولۇپ، تالا - تۇزلەرگە چىقمىدى ھەم سىرتقا بىرەر قېتىممۇ قاراپ قويمىدى. بۇ كۆلكىلىك ئىش ئۈچ كۈن داۋاملاشتى. مۇئەتتەرخان قونداق ئىزدەۋاتقان مېكىياندەك بويىنىنى سوزۇپ ھېلى تالاغا قارىسا، ھېلى ئابدۇسەمەتكە قارايتتى، ئۇنىڭ بوينى تېلىپ ئاغرىپمۇ كەتتى. ئەمما تۆتىنچى كۈنى ئاق كەپتەر جۇپتىنى ئىزدەپ كەلدى. نەق شۇ كۈنى شەنبە ئىدى. كۈن غەرىبكە قىيسىيىش بىلەن ئابدۇسەمەت ئوچاق بېشىنىڭ ئىشلىرىنى ئاكىسىغا تاشلاپ بېرىپ ئاشخانىدا مۇلازىملىق قىلدى، تاماق توشۇپ، جوزا سۇرتۇپ، خېرىدارلارغا چاي قۇيۇپ يۇرسىمۇ كۆزى تالادا ئىدى، پات - پات سائەتكە قاراپ قوياتتى. «ھىم ئەسلىدە قانجۇق بىلەن سەگ ئۇچرىشىدىغان كۇنلىرىنى ئالدىن بەلگىلەپ قويۇپتىكەن - دە» دەپ ئويلىدى مۇئەتتەرخان. كوچىنىڭ ئۇ قاسنىقىدا پەيدا بولغان قىز ئۇدۇلدىكى ئاشخانا ئىچىگە قارىغىلى تۇردى. ئابدۇسەمەت خۇشلۇقىدا قولىدىكى دەسمالنى تاشلاپ، ئىشىك تۇۋىگە چىقىشى مۇئەتتەرخان غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئابدۇسەمەت، ئىشنى تاشلاپ نەگە بارىسەن، ھۇ يارىماس.

— ھېلىلا كېلىمەن، ئانا.

— ياق، بارمايسەن، — مۇئەتتەرخان ئىشىك بوسۇغىسىغا كەلدى، — ماڭ ئىشىڭنى قىل.
— كۆرمىدىلىمۇ روشەنگۈل كەپتۇ.
— ھەرقانچە ئالتۇنگۈل بولسىمۇ بارما دەيمەن.
— ئا... ئىشلىرىنى قىلسىلا، ئانا، ھەممە ئىشقا چېپىلىۋال-ماي، قانداق دېگەن گەپ ئۇ!
ئابدۇسەمەت پەرۋايىغىمۇ ئالماي يۇگۇرۇپ كېتىپ قالدى.
ھايال بولماي قايتىپ كەلگەن ئابدۇسەمەت ئاشخانىغا كىرىپلا ئانىسىغا چېچىلدى. ئۇ، قىزنىڭ ئالدىدا «يۈزۈمنى تۆكتى» دېگەن غۇم بىلەن جۇۋىسىنى تەتۈر كىيگەنىدى:
— نېمانداق قىلىلا دەيمەن، ئانا. ئۆتكەندىمۇ بىكاردىن ـ بىكارغا خەقنىڭ بالىسىغا ئالىيىپ يۈزۈمنى تۆكتىلە. بۈگۈن بولسا ئاشخانىنى باشلىرىغا كىيىپ شەرمەندە قىلىۋاتىدىلا، ما ئاشخانىدا ئىشلەيمەنمۇ ياكى يوقال دەملا؟
ئابدۇسەمەت غودۇرىغانچە ئىچكىرىكى تاماق راسلاش بۆلۈمى-گە كىرىپ كەتتى. مۇئەتتەرخان كىرىپ ـ چىقىپ تۇرغان خېرى-دارلار، شۇنداقلا گۈلنىسا، ساباھەت، ئەنزەرلەر ئالدىدا ئۆزىنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يېيىشنى خالىمىدىمۇ، ئەيتاۋۇر چىش يېرىپ بىر نېمە دېيەلمىدى. لېكىن ئەمەن يۈتۈۋالغاندەك كەچكىچە كۆڭلى غەش ھالدا يۈردى. ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئابدۇسەمەت كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ ئانىسىنىڭ «نە-گە بارىسەن؟ ساڭا دەيدىغان گېپىم بار» دېگەن سۆزىگىمۇ پىسەنت قىلماي غىپىلا تىكىۋەتتى. مۇئەتتەرخاننىڭ ئاشخانىدا ئويلىغان: «خەپ كەچتە ئەدىپىڭنى بەرمەيدىغان بولسام» دېگەن ئۈمىدىمۇ سۇغا چىلاشتى. شۇنداقتىمۇ كاللىسىغا بىرەر ئىش كىرىۋالسا ئۇيقۇسى كەلمەيدىغان بۇ ئانا مىت قىلىپ كۆز يۇمماي ئوغلىنى ساقلىدى. تۈن نىسپىگە يېقىن دەرۋازا تاراقلاپ، ئابدۇسەمەت

ھويلىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ، تەسكەيدىكى ئۆز ھۇجرىسىغا كىرەي دەپ قەدەم ئېلىشى، مۇئەتتەرخان پېشايۋاندا پەيدا بولدى.
— ماڭە ئۆيگە كىر، ساڭا گەپ بار، — دېدى مۇئەتتەرخان زەردە بىلەن، — ئەجەب قۇيرۇقۇڭنى تۇتقۇزمايسىنا.
ئابدۇسەمەت غىڭ قىلماي ئانىسىنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ گىلەمگە ئولتۇردى ـ دە، تامغا يۆلەندى، ئۇنىڭ تاشتەك قاتقان چىرايىدىن ئاچچىقى ھېلىھەم يانمىغانلىقى چىقىپ تۇرسا، ھەردىكىتىدىكى بىرخىل بىغەملىك، مەنسىتمەسلىكتىن، ھەرقانداق بالايىبەتتەرلەرنى پىسەنتىگە ئالماسلىقتەك مەنە بىلىنىپ تۇراتتى.
— نەگە باردىڭ؟ — مۇئەتتەرخان چېكىتتەك قادالدى.
— كىنوغا.
— كىم بىلەن؟
— روشەنگۈل بىلەن. ھە بولماپتىما؟ غۇلجىلىق تارانچى قىزى بىلەن...
— پاھ، ئەجەب يوغان سۆزلەيسەنغۇ؟
— گۇناھ قىلمىغاندىن كېيىن.
— ھەي مۇناپىق، داداڭ بىلەن ئاچاڭنى كىم ئۆلتۈرگەنلىكىنىمۇ ئاڭقىرالماس بولۇپ قالدىڭما؟
— ئادەم تىللىماي، قورساقلىرىدىكى غۇمنى دېسىلە، ئانا، — ئابدۇسەمەت شارتلا تۇرۇپ گىلەمگە تىزلاندى، — دادام بىلەن ئاچامنى روشەنگۈل ئۆلتۈرمىگەن.
— ئۇ ئۆلتۈرمىگەن بىلەن ئۇنىڭ ئەجدادى، يەتمىش پۇشتى، بىر يۇرتلۇقى، جەددى ـ جەمەتى ئۆلتۈردى. ئۇقتۇڭما.
— ئەگەر دادام بولغان بولسا ھەرگىز ئۇنداق دېمەيتتى، — ئابدۇسەمەتنىڭ ئاۋازى ۋەزمىنلەشتى، — تاشمەمەتتەك بىر نائەھلىنىڭ قىلغانلىرىنى بىر پاك قىزغا ئارتىپ قويۇشتىن ئۇيالماملا، خۇدادىن قورقماملا؟ تەيپۇنەم زامانىسىدىكى قورساق

كۆپۈكى، كۆڭۈل ئاغرىقىنى دەستەك قىلىپ ئاكامنىمۇ پاراكەندە قىلىۋەتتىلە، ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدىما؟ بىلىپ قويسىلا، ياخشىلىق بىلەنمۇ، يامانلىق بىلەنمۇ روشەنگۈل بىلەن توي قىلغىنىم قىلغان!

— ئۇخلاپ چۈشۈڭ، ئىپلاس.

— يامىنى كەلسە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرارلا يا ھازىرلا چىقىپ كېتەيمۇ، ئاشخانىلارغا ياللانسامىمۇ، قورۇلۇشلاردا ئىشلىسەممۇ جېنىمنى باقالايمەن. ئاكام بىلەن ئىككىمىز چىقىپ كەتسەك، ئەتە ـ ئۆگۈن ساباھەتنى غۇلجىلىقنى تاپتىڭ دەپ ئۇنى ھەيدەپ چىقارسىلا، ئاندىن ماۋۇ قورۇنى ئوغچە باشلىرىغا كىيىپ قالامىلا، قانداق دېگەن بىمەنىلىك بۇ!

مۇئەتتەرخانىنىڭ بىسى يانغانىدى. ئۇ قاپىقى ئۇششۇق ھارامزادىنى ئۆيگە ئەكىرگەنلىكىگە، سۆھبەتلەشكەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ قالدى، مۇئەتتەرخان ۋە گۈلسۈمخانلاردەك ئانىلارنىڭ بوزەك قىلىشى، دەشنەم بېرىپ دەردىنى چىقىرىشى، ئانىلىق ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزۈشى ئۈچۈن ئەنزەر، گۈلبانۇمغا ئوخشاش كونا ئەقىدە، قائىدە ـ يوسۇنلار رامكىسىدىن چىقالمايدىغان مۆمىن بىچارىلەر كېرەك ئىدى. بىراق ئابدۇسەمەتتەك بۇرنى كۆپكەن، باھەقچىلىككە چىدىماي يېرىلىدىغان، پادىشاھ، ئالىمكەن دېمەي يۈز تۇرانە ھۆركىرەيدىغان بۆرە تەبىئەتلىكلەر باشقىلارنىڭ قازغان ئورىسىغا پۈت ساڭگىلىتىپ بەرمەيتتى، قۇرغان قاپقانلىرىغا دەسسىمەيتتى.

— ھەي جوھۇت، ئانىنى قاقشاتقان، ئانىنى يىغلاتقان، ئانىنى خارلىغان ئادەم دوزىخى بولىدۇ، — ئاسانلىقچە كۆزىدىن ياش چىقمايدىغان مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ ھەق سۆزلىرىدىن نومۇسقا قالدىمۇ، ئۆكتەملىك بىلەن يىغلاپ قارغاشقا باشلىدى، — ئاھ خۇدايىم، پۈتلىشىپ ئۆلەرسەن، غايىب ئوقۇقا نىسىپ بولار-

سەن، ئاغزىڭغا مىرەز چىقار، مېنى قاقشاتتىم دەمسەن، ئۆزۈڭگە يانار ئىلاھىم.

— قارغىسىلا، ئانا، قارغاۋەرسىلە، ئۆز باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالىسىغا ئۆلۈم تىلەپ قارغىغان ئانىنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن، — ئابدۇسەمەتنىڭ تەلەپپۇزى بارغانسېرى قاتتىقلاشتى، — توغرا، ئانىلار ئۇلۇغ. شۇڭا مۇھەممەت پەيغەمبىرىمىز: «جەننەت ئانىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا» دېگەن. بىراق شۇ ئۇلۇغلۇق: ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇش، ئاق سۈت بېرىپ بېقىش، پەرزەنتلىرىنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، قىز ـ ئوغۇللىرى خۇشال بولىدىغان پاك ئىشلارغا ھەمقان بولۇشتا كۆرۈلمەمدۇ. لېكىن سىلىچۇ؟

— يوقال نىجىس، ماڭا نەسىھەت قىلىپ ۋازۇھا ئوقۇغىچە ئۇمىچىڭنى ئىچ، پىتىڭنى چاق، — پۇتۇنلەي سۆزدە تۇتۇلۇپ قالغان مۇئەتتەرخاننىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلەپ چالۋاقاپ كەتتى، — ۋۇ زۇۋانىڭ تۇتۇلغۇر ئىمانسىز، ئىلاھىم ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قېلىپ ئىتلارغا يەم بولارسەن، قاغا ـ قۇزغۇن كۆزلىرىڭنى چۇقار، بەدەنلىرىڭ قۇرتلاپ، قارىچۇقلىرىڭ پىلدىرلاپ قالار.

ئىتنىڭ قارغىشىغا پىت ئۆلمەپتۇ دېگەندەك، مۇئەتتەرخان ئاشۇ رەڭگارەڭ قارغىشلىرىنىڭ بىرەرى ئەمەلدە كۆرۈلۈشىگە ئۆزىمۇ ئىشەنمەيتتى ھەم كۆرۈلۈشىنىمۇ خالىمايتتى. ئەمىسە نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى بىئارام قىلىپ شۇنچىۋالا ئەزۋەيلەپ كېتىدۇ. ئەلۋەتتە باشقىلارنى ئورۇنسىز تىللاپ، قارغىسا ئىماندىن ئازىدۇ، دېگەن ئىبرەتلىك سۆزىمىزمۇ بار. بولدىلا بۇلارنى بىزمۇ ئەزۋەيلەپ كەتمەيلى. پەقەت ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان: «ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە چىقماس» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئۆتسەكلا بەس.

11

گۇلبانۇم ۋاقتى ـ قەرەلى توشماي تۇرۇپلا قىز تۇغدى. گۇلسۇمخان ئۇنى بالىسى بىلەنلا ئۆيگە ئەكېلىۋالغىنىغا بىر ئاي بولۇپ قالدى. بۇ بىر ئاي ئىچىدە مۇئەتتەرخان ئىككى قېتىم كېلىپ غوۋغا كۆتۈردى. ھەر قېتىمدا دەرۋازا ئالدى، تام قوشنىلارنىڭ ئۆگزىلىرى تاماشا كۆرۈۋاتقانلار بىلەن تولدى، ھەتتا ئۇششاق باللار تام ئۇستىلىرىگە مىنىپ ئولتۇرۇشاتتى. مۇئەتتەرخاننىڭ تىلى شۇنچە زەھەر بولۇپ، ئىچكىرىكى ئۆيدە بالىسىنى ئېمىتىپ ئولتۇرغان گۇلبانۇم قوقاستا پۇچىلانغاندەك بولۇپ كەتتى. راست گەپنى قىلغاندا ئەنزەر بىلەن قاچقىنىغىمۇ مىڭ تويدى. مۇئەتتەرخاننىڭ ئىلىقانلىرىغا قارىسىلىدىتىپ ئۇرۇپ تۇرۇپ:

«ھەي قەلەندەر ـ دىۋانىلەر، قىزىڭ دېگەن بۇزۇق ئازدۇرمىغان بولسا، ئوغلۇم مۇشۇ يولغا ماڭارمىدى. قىزىمنىڭ يۈزىنى ئېچىۋالاي بىر ھەپتىلىك، دېيىشتىڭ، ماقۇل دېدىم. كېيىن ئوغلۇمنىڭ پۇلىغا كۆزۈڭ قىزىرىپ بىر يىللىق دەپ يالۋۇردۇڭ، ئۇنىڭغىمۇ بوپتۇ، دەپ قورسىقىمنى كەڭ تۇتتۇم. ئەمدى يەنە قاچانغىچە ئارقىغا سۆرەيسەن ـ ھە؟ بىلىمەن سەن خەقنىڭ نىيىتىنى! ئوغلۇمنى شىلىپ يەپ، گاڭسا ـ جىسا قىلمىغۇچە نەپسىڭ قېنىشمايدۇ...» دېگەن بۇ سۆزلىرى ھەرقانچە غۇرۇرسىز، يوقسۇزلۇق ئازابىدىن ۋىجدانىنى يوقاتقان كۆك نامراتنىمۇ قان سىيدۇرۇۋېتەتتى. سۆڭەكتىن سۆڭەككە ئۆتۈپ، يۈرەكنى خۇن قىلىۋېتىدىغان بۇ خورلۇقلار گۇلسۇمخان ئائىلىسىنى، بولۇپمۇ گۇلبانۇمنىڭ ئىززەت ـ نەپسىنى يەرگە ئۇرۇپ باش كۆتۈرگۇسىز قىلىۋەتتى. ئەمدى ئەنزەر بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيدە ئولتۇرغىنى بولسۇن؟ «بوپتۇلا، ئاڭلىمىغان ـ كۆرمىگەن بولاي» دەپ يەنە قاچسا، مۇئەتتەرخاننىڭ دېگەنلىرى راستقا ئايلان-

مامدۇ. ئۇ چاغدا گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ پۇلىغا، مېلىغا، ھۈنىرىگە كۆزى قىزىرىپ، ئۇنى ئازدۇرغانلىقىغا ھەممە خەق ئىشىنىدۇ. مۇئەتتەرخان ئاسماقچىلاپ بېسىپ كېلىپ ئاپىسىنى قىيىن ھالدا قويىدۇ. ئۇ چاغدا گۈلسۇمخان نومۇسقا چىدىماي ئۆزىنى بىرنېمە قىلىۋالسىچۇ. ئەمدى... ئەمدى ئاجرىشىپ كەتسە بولغۇدەك. بۇ قارا تەقدىرگە ئەلھۆكمىلىللا دېمەكتىن باشقا چارە يوق ئوخشاي-دۇ.

بۇ چاغلاردا ئەنەيتۇللا ئىچكىرىدىن مال ئەكېلىشكە كەتكەنىدى. ئەمما مۇئەتتەرخان ئىككىنچى قېتىم كەلگەندە ئانچە كۆكەر-مىلىك قىلالمىدى. چۈنكى ئەسقەر ئەنەيتۇللا ئېلىپ بەرگەن تراكتورغا كوزۇپنى سۆرىتىپ كىرىپ كەلگەنىدى. ئۇ ھويلا ئوتتۇرىسىدا غالۋاراۋاتقان خوتۇننىڭ سەت تىللىرىنى ئاڭلىدى - دە، قاياقتىندۇر قولىغا چىقىپ قالغان يوغان تاياقنى ئېلىپ ئۇنى ھويلا ئىچىدىلا سۇر - توقاي قىلىپ قوغلىدى. مۇئەتتەرخاننىڭ دۇمبىسىگە بىر - ئىككى تاياق تېگىشى بىلەنلا قورقۇپ، چىرقى-راپ توپلاشقان ئادەملەر ئارىسىغا قاچتى. شۇ ئەسنادا بىرنەچچە ياش باللار ئەسقەرنى قۇچاقلاپ تۇتۇۋالدى. مۇئەتتەرخان بولسا قۇيرۇقىنى خادا قىلدى. گەرچە ئەسقەر ئەڭ ھالقىلىق پەيتتە ئەسقاتقان بولسىمۇ، لېكىن كەچ تەرەپتە ئاپىسى بىلەن گۈلبانۇم-نى تىللاپ باش كۆتۈرگۈسىز قىلىۋەتتى. گۈلسۇمخان شۇنچە قاتتىق ھاقارەتلەرنى ئاڭلاپ تۇرۇقلۇق كۆڭلىدە خۇش بولدى. چۈنكى بۇ، گۈلبانۇم ئۇچۇن بارلىق كۈرستىپ بولۇپ، ھەرقانداق پەندى - نەسىھەتلەرنى بېسىپ چۈشىدىغان ئەمەلىي ئاگاھلاندۇرۇش، سەسكەندۈرۈش سىگنالى ئىدى. ئەسقەرنىڭ ئۆز ھەدىسىنى: «بۇزۇق، رەسۋا، شاپاقچى، ئەنزەرنىڭ يۇندى-سىغا دۇم چۈشكەن جالاپ...» دېگەندەك پاسكىنا تىللىرى گۈلبا-نۇمنىڭ پاك - غۇبارسىز يۈرىكىگە مىخ قاققاندەك ئازابلاندى.

دەرۋەقە بۇ ئىككى ئائىلىنىڭ، ياق، ئىككى خوتۇننىڭ مەز-

مەنلىك، يۇرتۋازلىق جىددىي قارار تاپىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ قەرەلى توشماي تۇغۇپ قويۇشىغىمۇ مۇشۇ ئىككى ئانا سەۋەب بولدى. گۈلسۇمخان كۆندە دېگۈدەك بىر نۆۋەتلىپ ئاھانەت قىلىپ، ھادىلىنى ماختاپ، ئەنزەرنى تىللاپ ئېغىربوي ئايالنى ئارام ئالدۇرغىنى قويمىدى. بالىنىڭ نورمال يېتىلىشىگە ئىمكان بەرمىدى. ئاپىسى كەتكەن ھامان ئىچ ـ ئىچىدىن ئۆرتىلىپ چىققان ياشنى سۈرتۈپ ئۈلگۈرتەلمىگەن گۈلبانۇم دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ تاماق كېلىدىن ئۆتمەيتتى. ئەنزەر يالۋۇرۇپ، خاپا بولۇپ تۇرۇۋالغاندىلا ئېرىنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن ئازراقلا بىر نېمە يەپ بولدى قىلاتتى. شۇڭا ئۇ تېزلا جۈدەپ كەتتى، ماغدۇرسىزلىنىپ بېشى قاياتتى، كۆزى قاراڭغۇلىشاتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈلبانۇم ئۆيدە يالغۇز، ماشىنىدا ئىش قىلىۋاتاتتى، مۇئەتتەرخان كىرىپ كەلدى. گۈلبانۇمنىڭ ئاجىز يۈرىكى خۇددى بۆرىدىن ئۈركۈگەن قوي توپىدەك تەرتىپسىز ئۇرۇپ، چىرايى پەنجىرە قەغىزىدەك ئاقىرىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئاراننلا ئورنىدىن تۇردى.

— ئەسسالام، — گۈلبانۇم ئېگىلىپ تەزىم قىلدى، — كەلسىلا، ئاپا، ئوبدان تۇردىلىمۇ؟

مۇئەتتەرخاننىڭ خۇدا سالىمى بىلەنمۇ كارى بولمىدى. ئۇ، قوش كىشىلىك كارىۋاتقا سېلىنغان تىكمەت كىگىزگە، تامغا ئېسىپ قويغان يىپەك ئەديالغا، ساندۇق ئۈستىدىكى تور يېپىلغان يوتقان ـ كۆرپىلەرگە بىر قۇر ئالىيىپ چىققاندىن كېيىن كارىۋاتقا كېلىپ ئولتۇردى. گۈلبانۇم چاي قىلماقچى بولۇۋىدى، ئۇ: «بولدى ئۇسسىمىدىم، مەن چاي ئىچكىلى كەلمىدىم» دەپ خۇددى ئۆچكە ھويلىغا كىرىپ بولغۇچە پۈرىقى ئۆيگە كىرگەندەك كېلە ـ كەلمەيلا غودۇڭ گەپلىرىنى باشلىدى:

— ھە، ۋاقتىمىز قاچان توشىدۇ؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇراتتى.

— ماي ئېيىنىڭ بەش ـ ئالتىلىرىدىن ئەنسىرەۋاتىمەن···
— ئەنزەر بىلەن قانداق مەسلىھەتكە كەلدۇق؟
گۈلبانۇم قېينانىسىنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنىڭ تېگىگە يەتتى. ئۇ، بىر يىللىق سۈرۈكنى ئەسكە سالغىنى كەلگەنلىكى ئېنىقلا تۇراتتى. گۈلبانۇم دەرمەھەل نېمە دېيىشنى بىلمەي، تەمتىرەپ قالدى.
— ھە، زۇۋانىمىز تۇتۇلۇپ كەتتىغۇ، ئەنزەردەك يانچۇقىدا پۇلى بار، قولىدا گۈلدەك ھۈنىرى بار يىگىتكە پايلىماي قالدۇق-ما، — مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا ئاغزى بىزەپلىشىشكە باشلىدى، — بىرنېمىمىزنى جۇپ يۇملاق قىسىپ، ئاۋۇ ھارام-لىق چۈشكەن ھامان بىر تەرەپ بولىلى، بولمىسا ئىككىلىگگە ياخشىلىق يوق.
— ئەمدى··· ئەمدى··· ئەنزەر ئۇ···
— ھە ئۇ ئاجراشمايمىز دېگەنمىدى، — گۈلبانۇمنىڭ باش لىڭشىتقىنىنى كۆرگەن مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايى بىراقلا ئۆزگەر-دى، — پوقنىڭ ئىسسىقىنى يېيىشىپسەن، سەنمىچۇ، پوتلا - مىشقىڭنى ئېقىتىپ، ناياقلاپ، غىلجىڭلاپ، قەستەن سۈۋىنىپ ئەر كىشىنى ئۆزۈڭگە قارىتىشقا، شەيتىنىنى قوزغاشقا ئۇستا نېمىكەنسەن، بولمىسا ئەنزەر ئۇنچىۋالا يېنىك باللاردىن ئەمەس ئىدى.
— ۋىيەي نېمە دەۋاتىدىلا، مەن ئۆمرۈمدە ئاڭلىمىغانلا گەپلەر ئىكەنغۇ بۇ···، — گۈلبانۇم تۇيۇقسىزلا ئۆزگەردى. ئۇ ئىككى ئالقىنىدا قورسىقىنى تۇتقانچە، خىش يېيىتىلغان يەردىلا ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايىنىڭ سىرىق سەمبە گۈلدەك سارغىيىپ، كۆزلىرىنىڭ يۇمۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتەرخان ئاستىلا چىقىپ كەتتى.
··· قىزى ئالىنۇر (بالا تۇغۇلۇپ ئۇچىنچى كۈنى گۈلسۇمخان مەسچىتىنىڭ ئىمامىنى چاقىرىپ كىردى. ئۇ ئەرزان قىچقىرىپ

ئېتىنى قويغانىدى) تۆغۆلۈپ قىرىقى توشمايلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەن گۈلبانۇم قىزىنىڭ لاتىلىرىنى يۇيۇۋېتىپ مۆل - مۆل يىغلىدى. توۋا بۇ دۇنيادا ئىچ كۆيەر ئادەم قالماپتۇ. ئاپىسى ئاغزى بېسىقماي ئاجراشقىن دەپ تىللىسا، دادىسى مەرۇپ چېغىدا دېمىگەن - ئەتمىگىنى قالمىدى. ئىنىسى ئەسقەر بولسا ئۆمرىدە ئاڭلىمىغان قاباھەتلىك تىللار بىلەن ھاقارەتلىسە، مۇئەتتەرخان ئوغلۇمنى ئازدۇرغان بۇزۇق دەپ خورلىسا، زادى بۇ دۇنيادا ئۆلارغا خەيرخاھلىق قىلىدىغان بىرەرى چىقماسمۇ؟ ھەر ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىگە مەيلى بار ئىكەن، خۇدا سالغان كۆڭۈلكەن، دەيدىغان بىرمۇ ئادەم چىقمىسا، زادى بۇ نېمە تارتقۇلۇق. مانا ئەنزەر بىلەن كۆرۈشمىگىلى بىر ئايدىن ئاشتى. ئۇ نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدىكىن؟ ياكى ئۇمۇ گۈلبانۇمدەك ئىسكەنجىدە قېلىپ ئاھ ئۇرۇپ يۈرەمدىكىن؟ نېمىشقىمۇ سەھرادىن قايتىپ كەلگەن بولغىيتتى. ئاشۇ دىلكەش، ساددا، خۇش پېئىل دېھقانلار ئارىسىدا مەڭگۈ يىلتىز تارتىپ، كەلمىسە، شەھەرنى، شەھەرلىكلەرنى كۆرمىسە، شەھەردىكى ھىيلە - مىكىر، قاقتى - سوقتى، ھارامزادىلىكلەردىن خالىي ياشىسا جەننەت ھۇزۇرى دېگەن شۇ ئەمەسمۇ! ئاتا - بوۋىلىرىمىز: «قايناق سۇ ئىچ، كۆڭلۈڭ تىنچ» دەپ خويمۇ توغرا دەپتىكەن.

بۇ كېچە گۈلبانۇم زادىلا ئۇخلالمىدى. ئېغىر ھاردۇق يەتكەن گۈلسۇمخان قاتتىق ئۇخلاپ كەتكەنىدى. تۇن نىسپىي بولاي دېگەندە ئۆگزىگە ئارقا - ئارقىدىن ئىككى چالما چۈشتى. يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغان گۈلبانۇم چىقايمۇ، چىقمايمۇ دېگەندەك ئىككى ئويلۇق بولۇپ قالدى. چۈنكى مۇئەتتەرخانىنىڭ خەلقئالەم ئالدىدا قىلغان ھاقارەتلىرى ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ تۇراتتى. بىراق يۈرەك، ئوقۇرىنىڭ ھىدىنى ئالغان توسۇن ئاتتەك تېپچەكلەپ قويمايتتى. شۇ چاغدا ئۆگزىدە «بوك» قىلىپ يەنە بىر قېتىم شەپە بەردى. بۇ ئەنزەرنىڭ تەقەززالىق ئىچىدە ساقلاۋاتقان-

لىقنىڭ بەلگىسى ئىدى. گۈلبانۇم ئاۋۋال بۆشۈككە قارىدى، بوۋاق پۈشۈلداپ ئۇخلاۋاتاتتى. ئاپىسى بولسا ھېچنېمىنى تويمايدىغاندەك بوش خورەك تارتىۋاتاتتى. گۈلبانۇم چاپىنىنى كىيدى - دە يوتقاندىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ۋە تېلىقىپقىنا ئىشىك تەرەپكە تىمىسقىلاپ ماڭدى. سىرتتا يامغۇر بىر خىلدا سىمىلداپ تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئۇ دەرۋازىدىن چىقىپ بولغۇچە ئەنزەر ئۇنى قاتتىق قۇچاقلاپ باغرىغا باستى. ئۇلارنىڭ نەپەسلىرىلا قوشۇلۇپ قالماي بەلكى كۆز ياشلىرىمۇ بىر - بىرىگە سۇۋۇشۇپ، ھەر ئىككىسىنىڭ يۈزلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە بىر ھازا ئۈن - تىنسىز ئايرىلماي تۇرۇشتى.

— ئاھ گۈلبانۇم، مېنىڭ پەرىشتەم بۇ دۇنيادا بارمۇسىز، — ئەنزەر نەپەس يېتىشتۈرەلمەي ئېغىر ھاسىرايتتى، — مەن سېغىنىش ئىسكەنجىسىنىڭ قاتتىق سىقىشىغا ئۇچرىدىم. سىز مېنىڭ كۆزلىرىمدىن ئۇچۇپ كەتتىڭىز، سىزنىڭ سۆزلىرىڭىز، كۆزلىرىڭىز، سەرۋىدەك بويلىرىڭىز، تاتلىق قىلىقلىرىڭىز، ھەتتا ئاچچىقلاشلىرىڭىزمۇ تۇتىيا بىلىنىپ كەتتى.

ئەنزەر ئەنقارنىڭ سۇتىدەك تۇتىيا بىلىنگەن يەرلەرنىڭ ھەممىسىگە تويماي - تويماي سۆيەتتى. كۆزلىرىدىن بولسا جۇدالىق ياشلىرى تۆكۈلەتتى. گۈلبانۇممۇ «ئاجرىشىپ كەتسەم بولغۇدەك» دېگەن سۆزلىرىنى ئۇنتۇپ، ئېرىنىڭ باغرىغا سىڭىپ كەتكەنىدى. ئەگەر مۇمكىن بولسا ھازىرلا ئۆزىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ، ئۈنىنى قويۇپ بېرىپ يىغلىسا، ئىچىگە توشۇپ كەتكەن دەردلىرىنى بىر - بىرلەپ بايان قىلسا، زادى نېمە ئۈچۈن؟ دەپ سورىسا، قورساق كۆپۈكى بوشاپ قالارمىدىكىنتاڭ.

يامغۇر بارغانسېرى ئىتتىكلەپ يېغىشقا باشلىدى. گەرچە ئۇلار بىر تۈپ يۇملاق سېدىنىڭ تېگىدە بولسىمۇ ئۇستىۋاشلىرىغا يامغۇر تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئەنزەر چاپىنىنى سېلىپ، ئايالىنى يۆگەپ

قويدى. ئۇ، گۈلبانۇمدىن ئايرىلغان ئوتتۇز نەچچە كۈندىن بېرى ئانىسىنىڭ رەھىمسىز ئالىقانلىرىدا ئېزىلمەكتە ئىدى. مۇئەتتەر-خان ئۇنىڭغا ئاشخانىدىكى گۈلنىسا بىلەن توي قىلىسەن، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ئەنزەر رەت قىلغانسېرى ئانىسى ئۇنى ئۆز ئۆيىگە بارغىلى، ئاشخانىدا ياتقىلى قويماي ئىنىسىنىڭ ھۇجرىسى-غا سولاپ قويدى، ھەتتا دەرۋازىنىڭ ئىچىدىن قۇلۇپلاپ ئاچقۇچى-نى ئەكىرىپ كەتتى. ئاكا - ئىنى بىللە ياتقان كۈنلەردىن باشلاپ ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا دادىل بولۇش، قورقماسلىق، ئادەمدەك ياشاش ھەققىدە نۇرغۇن گەپلەرنى قىلدى. بىراق ئەنزەر: «ئادەت-لىنىپ قاپتىمەن، قىلاي دەپمۇ ئوخشىتالمايدىكەنمەن» دەيتتى، راست، كىچىكىدىن تارتىپ دادىسى: «ئەخلاق - پەزىلەتلىك بولۇش، ياۋاش - يۇمشاق بولۇش، ئاتا - ئانىنى ھۇرمەت-لەش مۇقەددەستۇر، بولۇپمۇ ئانىنى رەنجىتسە خۇدامۇ راۋا كۆر-مەيدۇ» دېگەندەك پەندى - نەسىھەتلەرنى قىلاتتى. ئانىسى بولسا: «باشتاق يۇرسەڭ يامان بولىدۇ، ئۆرە تۇرۇپ سىيسەڭ يامان بولىدۇ، ئاغزىڭنى ئېچىپ ئەسنىسەڭ يامان بولىدۇ، خەققە ئالاي-ساڭ يامان بولىدۇ، بۇرنۇڭنى كوچىلىساڭ يامان بولىدۇ...» دېگەندەك ئايىغى چىقماس «يامان بولىدۇ» لارنى ئۆگەتتى. «قورقماس بول، جۇرئەتلىك بول، چەبدەس بول، ئەركىن بول، بوزەك بولما، بىركىم بىرنى سالسا سەنمۇ كەلتۇرۇپ ئىككىنى سال، جېدىلىڭنى تالادا تۈگىتىپ كىر، ئوغۇل بالىدەك قەيسەر بول...» دېگەنلەرگە ئاتا - ئانىنىڭ ھەر ئىككىلىسى بەكمۇ نامرات ئىدى. دەر ھەقىقەت ئەنزەرنىڭ «ئادەتلىنىپ قاپتىمەن» دېگىنى-مۇ، بالىلىق، ئۆسمۈرلۈك چېغىدىن باشلاپلا قانلىرىغا سىڭگەن نۇرغۇنلىغان تەتۈر نەسىھەتنىڭ مەھسۇلى ئىدى. شۇڭا ئابدۇسە-مەتنىڭ قايناپ سۆزلىشىمۇ شۇ ۋەجىدىن ئىدى. ئۇ، تۈنۈگۈن كەچ ئاشخانىدا ئىشلەۋېتىپ، پىچىرلاپ دېگىنىدەك خېلىلا قاتتىق گەپ قىلىۋەتتى:

— ئاكا، ئۇياقتا گۇلبانۇم ئاچامنى قىيناپ، بۇ ياقتا ئۆزۈڭ-نى ئازابلاپ، قاچانغىچە لىڭگىرتاقتاق ئوينايسەن، ئاخشاملىققا سەن مېنىڭ مۇرەمگە دەسسەپ كوچىغا چۈشكىن، ئاندىن بىر ئامالّلاپ ئايالىڭ بىلەن كۆرۈش، ئۇ قوشۇلسا، يېتەرلىك پۇلنى ئېلىپ قېچىپ كېتىڭلار.

گۇلبانۇمنى قۇچاقلاپ تۇرغان ئەنزەر مۇشۇ يامغۇرلۇق كې-چىدە ئۆزىگە سادىق ئىنىسىنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئەسلىمەكتە ئىدى. توغرا بۇ ۋىسالغا ئاشۇ دىلكەش يىگىت مۇشەررەپ قىلدى.

— ئابدۇسەمەت ۋىجدانلىق، تۇرگۇن، ئاق كۆڭۈل بالا، — گۇلبانۇم ئېرىگە قايرىلىپ قارىدى ـ دە، ئۇنىڭ ھۆل يۇزلىرىنى ئالىقىنىدا سۇرتتى، — نېمە، ئەنزەر، سىزمۇ يىغلىدىڭىزمۇ؟

— ياق، يامغۇر ئوخشايدۇ…، — ئەنزەر بۇرنىنى تارتىپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى، — گۇلبانۇم، بىز يەنە قاچايلى. بۈگۈن مۇشۇ ئىشنى مەسلىھەت قىلغىلى كەلدىم.

— قاچايلى؟ — گۇلبانۇم باش ئىرغىتتى، — بولمايدۇ، ئەنزەر، ئەمدى ئىككىمىزنىڭ ئۆي تۇتقۇدەك ئىمكانىيىتىمىز قال-مىدى. بۇنداق قىلساق ئاپامدىن ئايرىلىپ قالىمەن.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ئاپىڭىزنىڭ ئۆيىمىزگە كېلىپ ماڭا دېگەنلىرى، ھويلى-مىزغا بېسىپ كىرىپ دېگەن گەپلىرىدىن خەۋىرىڭىز بارمۇ؟

— ئىككى نۆۋەت بېسىپ كىرگەنلىكىنى ئابدۇسەمەتتىن ئاڭلىدىم. لېكىن بىزنىڭ ئۆيىمىزگە كىرگەنلىكىدىن خەۋىرىم يوق ئىكەن.

— مەن پوتلا ـ مىشقىمنى ئېقىتىپ، ناييناقلاپ، غىلجىڭ-لاپ، قەستەن سۇۋۇنۇپ، شەيتىنىڭىزنى قوزغاپ سىزنى ئازدۇ-رۇپتىمەن. بۇ نېمىدېگەن سەت تىللار، نېمىدېگەن خورلۇق، نېمىدېگەن ناھەقچىلىك، بۇ قېتىم يەنە قاچسام ئاپىڭىزنىڭ دېگەن-لىرى راستقا ئايلانمامدۇ. تېخى ئۇنىڭ ھويلىمىزدا دېگەن گەپلى-

رىنى ئاڭلىسىڭىز، تېرىكلا گۆرگە كىرىۋالغۇڭىز كېلىدۇ. بىز ئاپىڭىزنىڭ نەزىرىدە سىزنىڭ پۇلىڭىزغا كۆزىمىز قىزىرىپ، ھەپتىلىك تويىنى بىر يىلغا سۇرگەن قەلەندەر - دىۋانىلەر بولدۇق. سىزنى شىلىپ يەپ گاڭسا - جىسا قىلمىغۇچە نەپسىمىز قانمايدىغان نىيىتى يامان ئادەملەر بولۇپ قالدۇق. مۇشۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە قاچسام ئاپىڭىزنىڭ ئاغزىدىن يەنە قانداق پاسكىنىچىلىقلار ئاقار؟ ئۇ چاغدا بار كەلگۈلۈك ئاپامغا كېلىدۇ.

ئەنزەر نومۇس قىلغىنىدىن يەرگە كىرىپ كەتكۇدەك بولدى. ئۇ ئانىسىنىڭ ئاچچىقىنىڭ يامانلىقىنى بىلىدۇ. بىراق بۇنچىلىك بىشەملىك، ئازازۇللۇق قىلىپ رەسۋايىئالەم بولۇشىنى ئويلىمىغانىدى. ئۇنىڭ تىل - ئاھانەتلىرى ئادەتتىكىدەك: «ئاناڭ - قىزىڭ» بولماي، بەلكى ئادەمىيلىك خىسلەتكە يۇندى چاچىدىغان، ئىنسانلىق غۇرۇرنى دەپسەندە قىلىدىغان قاباھەتلىك ھاقارەتلەر ئىدى.

— گۇلبانۇم، ئانام ئۇچۇن مەن سىزدىن يېنىش - يېنىشلاپ ئەپۇ سوراي، ئانىڭىزنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ گۇناھ، سەۋەنلىرىمنى تونۇي، — چەكسىز خىجىللىق ئىچىدە قالغان ئەنزەرنىڭ كۆز - ياشلىرى تۆكۈلمەكتە ئىدى، — توغرا، ئانامنىڭ قىلغانلىرى ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ياۋايىلىق. بۇنىڭ ئۇچۇن سىز، ئاپىڭىز، ئائىلىڭىز ئالدىدا ئۆزرىلىكمەن. ئۇلارنى دېسەك ئۆي تۇتمىساق، ئايرىلىپ كەتسەك بولىدۇ. ئەمما، بىر بالىمىز بار، ئىسسىق ماكانىمىزنى بۇزمايلى.

— دېگەنلىرىڭىزغۇ توغرا، بىر ماكان قۇرماق ئاسان ئەمەس، شۇنداقتىمۇ... — ئەنزەرنىڭ مۇلايىم، مىسكىن چىرايىنى، يۇزلىرىدىن ئېقىۋاتقان ياشلىرىنى كۆرۈپ، گۇلبانۇمنىڭ ئېرىگە ئىچى ئاغرىپ قالدى، — ئاپام بىچارىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيمەن.

— مەن سىزنىڭ قەدرىڭىزگە يېتەي، ئاسراي، يوقسۇزلۇق

تارتقۇزماي، ئۆزۈم يېمىسەم، كىيمىسەم مەيلىكى سىزنى يەرگە قاراتماي، — ئەنزەر يىلىنماقتا ئىدى، — ئۆزىڭىزگە ئايان سىزدىن ئايرىلغىنىمدىن ئۆلگىنىم ياخشى مەن سىزگە چىدىمايمەن.

— مەنمۇ سىزگە پايلىمايمەن، — گۈلبانۇم بىردىنلا يىغلاپ ئېرىنى قۇچاقلىۋالدى، — راست، سىزدىن ئايرىلسام نېمە بولۇپ كېتەرمەن.

— ئەمىسە بىر قارارغا كېلىڭ، ئەگەر ماقۇللا دېسىڭىز ئەتە بالىغا كېرەكلىك، سىزگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىپ مۇشۇنداق ۋاقتىدا كېلىمەن. سەمەندەركامىنىڭ قېشىغا، ئەگەر مەيلىڭىز تارتمىسا ياقا يۇرتلارغا، ئەڭ ياخشىسى ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئاشخانا ئاچىمىز.

— ئويلىنىپ باقسام بولمامدۇ؟ — گۈلبانۇم يەنىلا ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ تۇراتتى.

— ئۆلگۈرەلمەيمىز، ماڭمۇ ھەددى ـ ھېسابسىز بېسىم بولۇۋاتىدۇ.

كۆپ پېشكەللىكلەردىن ئەندىشە قىلىپ تۇرغان گۈلبانۇم ئېرىنىڭ سەمىمىي چىرايىنى، ئەھدە ـ ۋاپا يىلىنجاپ تۇرغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ ئېرىپ قالدى.

— بوپتۇ، مەنمۇ كىيىم ـ كېچەكلىرىمنى چىگىپ سومكىغا سېلىپ قوياي. ھە راست، بالىنى زاكىدايدىغان تىۋىتلىق بالا كۆرپىسىدىن بىرنى، سوت پاراشوكى ئېلىشنى ئۇنتۇماڭ. مەن كىرىپ كەتتىم. ئاپام ئويغىنىپ قالمىسۇن.

گۈلبانۇم ئېرىنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن ئىتتىكلا ھويلىغا ئۆزىنى ئالدى. ئۇ ئىشىكنى ئاستا ئاچقاندىن كېيىن يۇتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ سۇپىغا چىقتى ـ دە، ئورنىغا كىرىپ ياتتى. ئاپىسى قانداقتۇر شەپىنى سەزگەندەك قىمىرلاپ قويۇپ جىم بولدى.

گۈلسۈمخان سەھەر قاراڭغۇلۇقىدا تۇرۇپ چىراغنى ياقتى ـ دە، بىرىنچى بولۇپ گۈلبانۇمنىڭ لاي بولۇپ كەتكەن بەتىنكىسىگە سەپسالدى. ئۇ ئېغىر پۇشۇلداپ قاپىقىنى تۈرگىنىچە، يوتقانغا پۈركىنىپ ئۇخلاۋاتقان قىزىغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ ناشتا قىلدى. ئۇ كۆڭلىدە: «تەرەتخانىغا چىققان بولسا كېرەك» دەپ ئۆزىنى بەزلىگەن بولسىمۇ ئېنىق بولمىغان بىر گۇمان ئۇنى بىئارام قىلىپ تۇراتتى.

سىرتتا يامغۇر توختىغان بولسىمۇ يەرلەر ئېۋىپ پاتقاق بولۇپ كەتكەنىدى، گۈلسۈمخان پېشايۋاندا تىكلەكلىك چوڭ چىغ سۇپۇرگىسىنى مۇرىسىگە سېلىپ چىقىشى دەرۋازا ئالدىدىكى بىر چوڭ، بىر كىچىك ئىزغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئۇ ئىز بويلاپ بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، سېدە تۇۋىدىكى ئادەم ئايىغى پېتىقدىۋەتكەن ئىزلارنى كۆردى. شۇندىلا ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئاچچىق قاپلىۋالدى، بۇ بىئاراملىق يول بويى داۋاملاشتى...

«قىز بالا دېگەننىمۇ باقىدىغان نېمىمۇ، ئۆزىگە شۇنچە خورلۇقلارنى كەلتۈرگەن، ئادەم قاتارىدا ئەمەس، بەلكى ئىت ـ ئېشەكتىن بەتتەر كۆرۈپ، يۈزىگە نىجاسەت سۈۋىغان ئادەملەرگە يەنىلا پەرۋانىدەك ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرسا، پەرۋانىغۇ كۆيۈپ ئۆلۈشنى بىلىپ ـ بىلمەي سەدىپارە بولىدىغاندۇر، لېكىن شۇنچە ئەقىللىق، زېرەك، قولى چېۋەر بىر قىزنىڭ غورۇرىنى دەپسەندە قىلىشنى نېمە دېسە بولار؟ ئار ـ نومۇسنى بىلمەيدىغان جۇۋايىنىمەك، ئەگەر قېپىناناڭ (پوتلا، نايناق، غىلجىڭ، ئەرلەرنى ئۇسسۇلغا سالىدىغان شەيتان...) دەپ يۈزۈڭگە يۈندى چاچمىغان بولسا، ئاياغ ئاستىدا كۈچۈكتەك ئۆمىلەمتىڭ، ئاسلاندەك سۈۋىنىپ مىياڭلاپ بېرەمتىڭ. خۇدايا توۋا، بۇ زاماننىڭ قىزلىرىغا نېمە بولغان؟ ! بىر چاغلاردا، قىز بالا تېگىدىغان ئېرىنى كۆرمەي تۇرۇپ تالالىق قىلىناتتى. شۇلارمۇ يىغلاپ ـ قاقشاپ ئۆي تۇتۇپ، بالا ـ چاقىلىق، نەۋرە ـ چەۋرىلىك بولىدىغان. مانا ئەمدى

ئەركىن مۇھەببەت دېيىشىپ، قىز - ئوغۇللار كوچىغا يالىڭاچ چىقىپ كېتەمدۇ، نېمە! نېمىدېگەن قېلىن - ھاياسىز بولۇپ كەتكەن بۇ باللار.»

گۈلسۈمخان بىردە پىچىرلاپ، بىردە ئىچىدە تىللاپ مەدرىس ئالدىغا كېلىشى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان رابىيەم دېگەن ئايال ئەخلەت ھارۋىسىنى تۇتۇپ ساقلاپ تۇراتتى. ئۇلار بەيتۇللا- نىڭ ئالدىدىن ستالىن كوچىسىغىچە بولغان چوڭ يولنى سۈپۈرۈپ تازىلايتتى. رابىيەم گەرچە قىرىق بىر ياشقا كىرگەن بولسىمۇ چېكە چاچلىرى ئاقارغان، يۈز - پېشانىلىرىگە قورۇق چۈشكەن، كۆزلىرى ھارغىن ئايال بولۇپ، سەككىز يېشىدا دادىسى بىلەن قەشقەردىن چىققانىدى. ئۇنىڭ قىرىق تۆت ياشلىق ئې- رى، سىن - سىپاتى قاملاشقان، چاسا يۈزلۈك، قارا قاشلىق ئۆمەرجان گەلەنتىر بازىرىدا رەخت، كىيىم - كېچەك دۇكىنى ئاچاتتى. غۇلجىلىق ئۆمەرجان ئويۇن - چاقچاق، ناخشا - ساز- لارغا ھېرىسمەن ئادەم ئىدى. گۈلسۈمخان بەش يىلنىڭ ئالدىدا رابىيەم بىلەن مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىگە تەڭ ئىشچى بولۇپ كىرگەن. ئۇ چاغلاردا رابىيەم شوخ، گەپدان، قىزىقچى بولۇپ، چاچلىرى قاپقارا، كۆزلىرى ئويناپ تۇراتتى. لېكىن ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتە - ئۆتمەيلا خۇددى بىر كېچىدىلا تۇگمەندىن چىققاندەك چاچلىرى بەكمۇ تېز ئاقىرىپ كەتتى. شۇڭا ئۇ پات - پاتلا: «ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا چاپچىپ تۇرغان شوخ چوكان ئىدىم، مانا ئەمدى موماي بولدۇم» دەپ ھەسرەتلىنەتتى. لېكىن ئۇ سىرىنى ھېچكىمگە دېمەيتتى.

— ھەدە، — دېدى رابىيەم گۈلسۈمخانغا زەن سېلىپ، — چىرايىڭىز بىر قىسمىلا تۇرىدىغۇ، ئۆيىڭىزدە بىرەر كۆڭۈلسىز- لىك بولدىمۇ؟

— ياقەي، رابىيەم، — گۈلسۈمخان ئېغىر خۇرسىندى، — يەنە شۇ گۈلبانۇمنىڭ دەردى بولمامدۇ.

— مۇئەتتەرخان دېگەن ئازازۇل خوتۇن يەنە كەلدىما؟

— ئۇ خوتۇننىڭ گېپىنى قىلماڭا زادى. ئىسمىنى ئاڭلى-سامىمۇ يۈرىكىم سۇ، يۈرۈك ئىشنى باشلايلى.

ئۇلار بەلگىلەنگەن كوچىنى سۈپۈرۈپ، ئەخلىتىنى هارۋا بىلەن توشۇپ بولغۇچە كۈن نەيزە بويى كۆتۈرۈلدى. رابىيە، گۈلسۇمخاننى ئۆيىگە تەكلىپ قىلغانىدى، قىزىنىڭ ئاخشامقى ئىشىدىن كۆڭلى ئارامىدا يوق بۇ ئانا ئۆزرە ئېيتىپ ئۆيىگە قايتتى. ھېلىمۇ ياخشى بېدە بازىرىدا ئەسقەر يولۇقۇپ گۈلسۇم-خاننى تراكتورغا سېلىۋالدى. ئۇ تاڭ سەھەردە بىر قېتىم قاتـ-ناپ، ئەمدى ئىككىنچى قېتىم خۇمدانغا ماڭغانىدى. ئەنەيتۇللا ئاكىسى ئېلىپ بەرگەن بۇ تراكتور گەرچە بىرەر يىلدەك ئىشلى-تىلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئىسكەتىنى يوقاتمىغان بولۇپ، ئەسقەر ئۇنى ھەر كۈنى دېگۈدەك سۈرتۈپ تازىلايتتى.

— سەن ئىشقا ماڭغاندا گۈلبانۇم ھەدەڭنى كۆردۈڭمۇ، — سورىدى گۈلسۇمخان ئەنسىرىگەندەك تەلەپپۇزدا، — ئورنىدىن تۇرۇپتىكەنمۇ؟

— چاي ئىچكىلى كىرسەم، كىيىملىرىگە دەزمال سېلىۋې-تىپتىكەن.

گۈلسۇمخاننىڭ يۈرىكى «قارتلا» قىلىپ، چىرايى شۇ زامان ئۆڭدى. شۇنداقتىمۇ ئەسقەرنىڭ ئالدىدا چاندۇرمىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن: «مەن بارغۇچە بارمىدۇر ياكى يەنە قاچقانمىدۇر؟ ئەنزەر كېچىدە بىكارغا كەلمىگەن - دە» دېگەن ئوي لىپ قىلىپ ئۆتتى.

— ئاپا، گۈلبانۇم ھەدەم ئاجراشسا، بالىسىنى ئاشۇ خەققە بېرىۋېتەرمىز؟

— بالام بۇ دېگــەن قــانــۇننىڭ ئىلــكىدىكى ئىش، بىزنىڭ ھۆرۈ - پۆرۈ دەيدىغانغا ھەددىمىزمۇ.

— ئەگەر بىزگە بۇيرۇپ بېرىدىغان بولسا، ئۇ شۇمنى ئاچىـ-

قىپ خەقلەرگە بېرىۋېتىمەن.
— پوق يېمە، ئۇ دېگەن ھەدەڭنىڭ باغرىنى يېرىپ چۈشكەن بالا.
ئەسقەر بويىنىنى تولغاپ، غوتۇلدىغانچە تراكتورنى دەريا بويى مەھەللىسىگە قايرىدى. ئۇ ئاپىسىنى دەرۋازا ئالدىغا چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئالدىدىكى تار يول بىلەن خۇمدانغا مېڭىپ كەتتى.
گۈلسۇمخان ئۆيگە كىرىپ كۆڭلى ئورنىغا چۈشتى. گۈلبانۇم قىزى ئالىنۇرنى بۆشۈكتىن يېشىپ قۇچىقىدا ئەركىلىتىپ ئولتۇراتتى. بىراق دەزمال سېلىنغان كىيىملەر ھېچ يەردە كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار چۈشتە لەڭمەن ئېتىپ يېگەندىن كېيىن ئادىتى بويىچە ئۇخلىماي «پەزىلەتبۇۋىگە دەيدىغان گەپ بار ئىدى» دەپلا چىقىپ كەتتى. بىراق ئۇ، تالاغا قارىغان دېرىزە كۆزنەكلىرىدىن مارىدى، گۈلبانۇم ئىچكىرىكى ئۆيدىن قاتلانغان كىيىملەرنى سومكىغا رەتلەپ سالدى. ئاندىن ئەتراپقا بىر قارىۋېتىپ، بالىنىڭ لاتا ـ پۇتىلىرىنى پۈرلەپ تىقتى. «يەنە نېمىلەر ئۇنتۇلۇپ قالدى» دېگەندەك بىردەم تېڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن، سومكىنى ساندۇق ئارقىسىغا يوشۇردى.
گۈلسۇمخاننىڭ ئۆپكىسى كانىيىغا كەپلىشىپ قالغاندەك، نەپسى بوغۇلدى، قەھر ـ غەزىپى تاشتى. ئۇ كىرگەنچە گۈلبانۇمنىڭ كاچىتىغا نەچچىنى ئۇرغىسى كەلدىيۇ، ئەمما ئاچچىقىنى يۇتۇپ چاندۇرمىدى. چۈنكى ئۇ، مۇئەتتەرخاننىڭ چاچقان يۇندىسىنى ئوغلىنىڭ بېشىغا تۆكمەكچى بولغانىدى. قۇدىسىنىڭ زەھەردەك تىل ـ ئاھانىتى ھازىرغىچە ئۇنىڭ قورسىقىنى كۆپتۈرۈپ، كۆڭلىدىن چىقماي تۇراتتى. شۇڭا ئۇ كەچكىچە ئوغا يەپ، يىڭنە يۇتقاندەك بىر خىل تىت ـ تىتلىق ئىچىدە يۇرسىمۇ قىزىغا ئالىيىپمۇ قويمىدى.
قاراڭغۇ چۈشتى، ئەسقەر تراكتورنى ھويلىغا توختىتىپ قويۇپ، تامىقىنى يېدى ـ دە ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆز ئۆيىگە كىرىپ

كەتتى. ئەكبەر بولسا مەشچىلىك دۆكىنىدا ياتاتتى. گۈلبانۇم ئاپىسى بىلەن ئۆزگە ئارىلىق قالدۇرۇپ ئورۇن سالغاندىن كېيىن چىڭ زاكىدالغان ئالىنۇرنى ئۆزىنىڭ يوتقىنى ئىچىگە ياتقۇزدى. قورسىقىدا بىر تاغار گۇمان ساراسىمىگە سېلىۋاتقان گۈلسۇمخان بۇ ئەھۋالدىن زادىلا چىداپ تۇرالمىدى.

— بالىنى نېمىشقا بۇشۇككە تاڭمايسەن؟ پۇتى دوناي چوڭ بولۇپ قالىدۇ.

— بايا كۆلتۈكنى يۇيۇۋېتىپ سۇندۇرۇپ قويغانىدىم، — گۈلبانۇم يۈزىنى قاچۇردى، — كىگىزنى بۇلغىۋەتمىسۇن دېدىم.

— شۇنداقمۇ؟ — گۈلسۇمخان ئىچىدە «قارا بۇ قاغجالمىنى ئۆزى قەستەن سۇندۇرغان گەپ» دەپ ئويلىدى، — ئەمىسە ئۇخلا، مەنمۇ ھېرىپ ئۆلگۈدەك بولدۇم.

تارسلا قىلىپ چىراغ ئۆچۈرۈلدى. ئۆي ئىچى گۆردەك قاراڭغۇلىشىپ، گۆرىستان جىمجىتلىقىغا چۆمدى. پەقەت پەردە تارتىلغان تالا دېرىزىسى غۇۋا يورۇپ تۇراتتى. ۋاقىت تولىمۇ ئاستا ئۆتكەندەك قىلاتتى. بۇ كېچىدە گۈلسۇمخان بىلەن گۈلبانۇمنىڭ پۇشۇلداش، قەستەن تارتىلغان خورەكلىرىنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئانىسىدىن قىزى سەگەك، قىزىدىن ئانىسى بەكرەك سەگەك ئىدى. ئۇلار ئاشۇ كۆلكىلىك ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق بىر - بىرىنى بىخۇدلاشتۇرماقچى بولۇشاتتى ھەم ئىككىلىسىنىڭ قورسىقىدا تۇزۇۋاتقان پىلانلىرى «غەلىبە» ھەققىدىكى خىياللىرى ئۆزگىچە ئىدى.

... گۈلبانۇم ئەنزەر بىلەن بۇ قېتىم قېچىپ كەتسە بۇرۇنقىدەك ئىناق ئۆتەلەرمۇ؟ ياكى ئارىلىقتا بولۇپ ئۆتكەن سوغۇقچىلىقلار ئۇلارنى ئىلمان ئەر - خوتۇنلاردىن قىلىپ قويارمۇ! ناۋادا كېيىنچە گۈلبانۇم ئەنزەردىن، ئەنزەر گۈلبانۇمدىن سوۋۇپ قېلىپ بىر بالىنى قولتۇقلاپ يېنىپ كەلسە ئاپىسى، ئاكىسى ئەنەيتۇللا ئالدىدا نېمە بولۇپ كېتىدۇ؟ ئۇلارمۇ ئىچىدىن تۇگ-

شىپ كېتىدۇ. ئەبەدىلئەبەد ئەسقەرنىڭ تاپا ـ تەنىسىدىن قۇتۇلال-
مايدۇ. قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ، ئۇششاق سۆز خوتۇنلارنىڭ
سېسىق گەپلىرىگە قالىدۇ. كەتمەي دېسە كۆڭۈللۈك تۇرمۇشىغا،
ئېرىگە پايلىمايدۇ، بولۇپمۇ ھەممە ۋاباللىق ئاپىسىغا بولىدۇ. ئۇ
ھازىرغىچە مۇئەتتەرخاننىڭ يامان تىللىرىغا، خورلۇقلىرىغا چى-
داپ كەلدى، لېكىن ئەل ـ مەھەللە ئالدىدا يۈزى تۆكۈلدى.
بىچارە ئانا نېمىدېگەن كۆتۈرۈشلۈك، نېمىدېگەن ئۆزىنى تۇتۇۋال-
غان. ئۇ بۇرۇن ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس ئىدى. پەقەت قىزى
ئۈچۈنلا ئۆزىنى قۇربان قىلدى. بۈگۈن كېچە ئەنزەر بىلەن كې-
تىپ قالسا مۇئەتتەرخان يەنە كېلىشى تۇرغانلا گەپ. ئۇ چاغدا
ئۇنىڭ ئۆتكەندە قىلغان گەپلىرىنى ھەممە خەق راست ئىكەن،
دېيىشىدۇ. ھەممە گۇناھ گۈلبانۇمغا ئارتىلىپ بالا تۇغۇپ، بالا
چۈك قىلغان گۇناھى ئۈچۈن بىچارە ئانا تاپا ـ تەنىگە قالىدۇ.
ئاھ خۇدا قانداق قىلسا بولار؟ بىرەر ئاسايىشلىق يول يوقمىدۇر!
ئەگەر بۇ قېتىمقى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويسا مەڭگۈ بەخت-
سىز بولۇپ قالىدۇ. نادان ئانا ھېلىقى پىيەنچۈك ھادىلنى بىكارغا
ماختاۋاتقىنى يوق، كىم بىلىدۇ ئۇلار ھازىر گۈلبانۇمنىڭ سودى-
سىنى قىلىپ، قول قېقىشىپ، تونىنى پىچىپ قويدىمۇ؟ گۈلبا-
نۇمنىڭ ئۇ توكۇرغا تەگكىنىدىن يەرگە تەگكىنى ياخشىراق. بې-
شىڭنى يەيدىغان ماي گەدەن، چېلەككە نان چىلاپ، ئامبۇردا
قىسىپ يەيدىغان سۆرۈن تەلەت، جاھاندا خوتۇن يوقتەك گۈلبانۇم
بىلەنلا قالدا.

گۈلبانۇم ھادىلنىڭ ھاراق ئىچكەندىن كېيىنكى بەتبەشىرە
تەلەتىنى، خوتۇننى ئۇرغان ۋاقتىدىكى ياۋۇزلۇقلىرىنى، بىر
پۇتى ئۇيماندا، بىر پۇتى دۆڭدە، دىڭگۇسلاپ، مۇرىلىرىنى
ئېگىز ـ پەس چايقاپ مېڭىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈش بىلەن
تېنى شۈركۈنۈپ كەتتى. ئۇ: «ياق، ياق، ئەنزەر بىلەن كېتى-
مەن، ئۇ چاپسانراق كەلسىدى» دەپ ئىچىدە زىكرى قىلدى.

گۇلبانۇم ئاچال يول گىرۋىكىدە نەگە مېڭىشنى بىلەلمەي، ئۆزى بىلەن ئۆزى كۈرەش قىلىپ، ئاخىرى ئەنزەر باشلىغان يولغا تەۋەككۇل قىلغان مۇشۇ دەقىقىدە گۇلسۇمخانمۇ ئىچىدە خام چوت قىلىۋاتاتتى. قېنى ئۇ نېمىلەرنى ئويلاۋاتىدىكىن، كىملەر بىلەن قورساق ئۆرۈشى قىلىۋاتىدىكىن ئاڭلاپ باقايلى:

«··· خەپ ئەنزەر هارامزادە، بۇگۈن تۇغۇلغىنىڭغا پۇشايمان قىلدۇرۇپ، ئاناڭدىن ئالالمىغان ئۆچۈمنى سېنىڭدىن ئالىمسام، بېشىڭنى يەيدىغان ئازازۇل خوتۇن! شۇنچە ئەل ـ مەھەللە، قولۇم ـ قوشنىلار ئالدىدا بىر تىيىنغا ئەرزىگۈسىز قىلىپ يۇ-زۇمنى تۆكتىڭا. ساڭا ئانىي بولىدىغان گۇلسۇمخان تېخى تۇغۇل-مىدى. سەن مېنىڭ بېشىمنى ئاسان ئېزىۋەتكىلى بولىدىغان خېمىر چاغلاپ قالدىڭمۇ كەلگۈندى، ئالتەشەدىن كېلىپ ساڭا نېمە يوغانچىلىق. گەپ قىلمىسام تېخى مېنى قەلەندەر ـ دىۋانە دەيسىنا، خەپ. خەپ، خەپ··· هېلىقى هارامدىن بولغان شۇمۇڭ كەلسۇن قېنى، ئاشۇ گەپلىرىڭنى بويىنىغا تۇمار قىلىپ ئېسىپ قويمىسام گۇلسۇمخان بولماي كېتەي! ئادەمنى ئەجەبمۇ ئانىي تاپتا بىشەم خوتۇن، كوچىدا يۈرگۈسىز قىلىۋەتتى. تۆت توك ـ توك خوتۇن بىر يەرگە يىغىلىسىلا كۇسۇلدىشىپ، خىرقى-رىشىپ، پىخىلدىشىپ كۇلۇشىدۇ. قەۋەتلا سەتچىلىككە قالدىغۇ كىشى. نام ـ نومۇس تەرەپتىن تالا ـ تۈزلەرگە ئىشەنچلىك چىقالمايدىغانلا بولۇپ كەتتىم. خەپ ئەنزەر دېگەن مۇناپىق كەل-سۇن قېنى، كېچىكى تۈندە شۇنداق ۋارقىرايكى، كىمنىڭ ئارقى-سىغا كىم كىرىۋالغانلىقىنى، كىمنى كىم ئازدۇرغانلىقىنى جىمى خەق ئاڭلىسۇن! ئاشۇ كۇسۇلداشقان، پىخىلدىشىپ، خىرقىرى-شىپ كۇلۇشكەن خوتۇنلارنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ ئىنامىغا پاتسۇن! قاچانغىچە تارتىمەنا بۇ خورلۇقلارنى! توۋا ماۋۇ رەسۋا قانجۇقمۇ ئەنزەرنىڭ ئارقىسىدا بىرنەچچە زامان يۇرۇپلا خۇددى سا پوقى يەۋالغاندەك كالۋالىشىپ كەتتى. هېلىقى خوتۇننىڭ

شۇنچە يولسىزلىقلىرىنى، كەلتۈرگەن خورلۇقلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ئاۋلاپ تۇرۇپ يەنە شۇنىڭ موزىيى بىلەن قاچماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرمەمدىغان، ياغاچچى، ئاشپەز دېگەن قانچىلىك نېمىلەرتى! مانا ھۇنەر دېسە ھادىلجاننىڭكىنى دېسە بولىدۇ. ھەر سالاپەتلىك شوپۇرلار تراكتورلىرىنى تاراقلىتىپ ئەكېلىپ قول قوشتۇرۇپ تۇرغان، دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى ياساتقىلى كەلگەن دېھقانلار تېخى ئۇنى - بۇنى كۆتۈرۈپ كېلىپ خۇشامەت قىلىشىۋاتقان، ئاددىيسى تىكىش ماشىنىسى، ۋېلىسىپىتلىرىنى ئەكەلگەنلەرمۇ يانچۇقىنى كولىشىۋاتقان… ھادىلجان بولسا شاگىرتلىرىغا «ئۇنى قىل، بۇنى قىل، ئانى تارت، بۇنى چىقار» دەپ بۇيرۇق قىلىپ ئۆزى بەگدەك قاراپ تۇرغان…»

گۈلسۈمخان بەگنىڭ خىياللىرىنى سۈرۈۋەرگەنمۇ بولاتتى. بىراق ئۆگزىدىن كەلگەن «بوككىدە» ئاۋاز ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. ئۇ، قىزىنى ھەرىكەت ئۈستىدە تۇتۇش ئۈچۈن، خورەك تارتقان بولۇۋالدى. ئۆي ئىچىدە بىرنەچچە دەقىقە تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈردى. ئارقىدىن ئۆگزىگە يەنە چالما چۈشتى. گۈلسۈمخان قىزىنىڭ ئورنىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىققىنىنى، ساندۇق ئارقىسىدىكى سومكىنى تارتىپ چىقىرىپ يەرگە قويغىنىنى، ئاندىن زاكىدالغان بالىنى قولىغا ئالغانلىقىنى تۇيۇپ ياتتى. گۈلبانۇم پۇتىنىڭ ئۇچىدا ئەمدىلا قەدەم ئېلىشى «توختا» دېگەن ئاۋازدىن يۈرىكى جىغلا قىلدى - دە، داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. چۈنكى كىيىملىرى بىلەنلا ياتقان گۈلسۈمخاننىڭ قاراڭغۇدا پىچاقتەك قادىلىپ تۇرغان ئىزناسى كۆرۈندى. گۈلبانۇم دەرھال چىراغنى يېقىپ ئەنزەرگە بەلگە بەرمەكچى بولۇۋىدى، گۈلسۈمخان ئورنىدىن شارتلا تۇرۇپ قىزىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى.

— سېنىڭ نېمە قىلماقچى بولغانلىقىڭنى، تۇنۇگۇنلا پاتقاق بەتنىكەڭ، كوچىدىكى ئىزلار ماڭا دەپ بولغان، — گۈلسۈمخان پىچىرلاپ دېگۈدەك سۆزلەۋاتاتتى، — سەن تېخى چىراغ يېقىپ

ئاۋۇ مۇناپىق ئىرىگنى قاچۇرماقچىما، ئەگەر ھازىر بىرلا ۋارقى-رىسام ئەسقەر قىيامەت بورىنىنى كۆتۈرىدۇ، ماڭە سۇپىغا چىق، بول دەيمەن، قانجۇق، بولمىسا ئەسقەردىن كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىسەن.

گۇناھ ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغان گۈلبانۇم ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنۇپ، قايتىدىن يوتقىنىغا كىردى. بۇ چاغدا ئالمان ـ تالمان چاپىنىنى كىيگەن گۈلسۇمخان ئۆيدىن ئوقچۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ ھويلىدا پالاقشىپ كېتىۋاتقاندا، گۈلبانۇم بالىسىنى كۆرپىگە ياتقۇزدى ـ دە، پەردىنى قايرىپ دېرىزە رامكى-سىنى ئاچماقچى بولدى. ئەمما داتلىشىپ كەتكەن ئىلغۇر بەكمۇ تەستە ئېچىلدى.

— ئەنزەر قېچىڭ! — گۈلبانۇم قاراڭغۇلۇققا قاراپ ۋارقى-رىدى. ئەمما ئۇ كېچىككەن بولۇپ گۈلسۇمخان بىر كېچە ـ كۈندۈز پايلاپ ياتقان ئوۋنىڭ ئالدىنى توسۇۋالغانىدى. ئەنزەرنىڭ قولىدا ئېغىر بىر چامادان تۇرغاندەك قىلاتتى.

— ھەي ئوغرى، قانداق قىلىن نېمىسەن، قىزىمغا نېماندا ق سالجىدەك چاپلىشىۋالىسەن؟ دۇنيادا ساڭا باشقا خوتۇن تېپىلمام-دا ـ ھە! — گۈلسۇمخان قولۇم ـ قوشنىلار ئاڭلىسۇن دېگەندەك ئەتەي ئۇنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ، كېچىكى تۇنىنى بېشىغا كىيدى، — تېخى ئاناڭ ئازازۇل بىزنى قەلەندەر ـ دىۋانىلەر دەيدا، سېنىڭ پۇلۇڭغا كۆز قىزارتقۇدەك سەن قانچىلىك نېمى-تىڭ؟ بىلمىسەڭ بىلىۋال، بىر ئوغلۇم كاتتا سودىگەر، كىچىك ئوغلۇم تراكتوردا شاراقلاپ پۇل تېپىۋاتىدۇ. قىزىم بولسا ماشى-نىچى، مەن دېگەن دۆلەتنىڭ مائاشلىق ئىشچىسى، سەن ناھايىتى بىر ياغاچچىغۇ، قايسىمىز قەلەندەر ـ دىۋانە، خەلقئالەم ئوبدان بىلىدۇ. ۋۇي زىدى پەس كەلگۈندى، ھالىڭغا بېقىپ ھال تار-تىپ، ئۆزۈڭنىڭ يۇرتۇڭدىن خوتۇن تېپىۋال. مانا كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىغۇ كىمنىڭ ئارقىسىغا كىم كىرىۋالغانلىقى! بۇ كېچىدە

ئۆگزەمگە چالما تاشلاپ، قورۇدىن ئايلىنىپ كېتەلمەيسەن، دەپ باقە، گۈلبانۇم سېنى يولدىن چىقاردىمۇ ياكى سەنمۇ؟...

گۈلسۇمخان يەنە قانچىلىك تىللايتتىكىن بىلگىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ ئەلپازىغا قارىغاندا قورساق كۆپۈكى بوشىشىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئەمما شۇ چاغدا كونا دەرۋازىنى تاراقلىتىپ ئەسقەر ئوقتەك ئېتىلىپ كەلدى ـ دە، ئەنزەرنى قارىغويۇق ئۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈپ چىققان گۈلبانۇم ئەسقەرنى قۇچاقلىۋېلىپ كۈچ ئېلىشالمىغاندىن كېيىن ئەنزەرنى بەدىنى بىلەن توسۇۋالدى.

— قېنى مېنى ئۇرە، ئۇرمامسەن، بولسا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەت، — گۈلبانۇم ئاپىسىغا قادالدى، — ماۋۇ لوكچەك بالاڭنى هاي دە، بولمىسا تامغا ئۇسۇپ ئۆلۈپ بېرىمەن. مەنمۇ بۇ جاندىن جاق تويدۇم.

گۈلبانۇم شۇنداق ۋارقىرىدىكى دېرىزىلىرىنى ئېچىپ تاماشا كۆرۈۋاتقان قولۇم ـ قوشنىلار قورقىنىدىن دېرىزە قاپقاقلىرىنى يېپىۋالدى. باياتىن بېرى قىزىنى ماختاپ، ئەنزەرنى چۈشۈرگەن گۈلسۇمخان خۇددى ئالتە ئاي ئاتقان پاختام بىر يەكچە بولمىدى، دېگەندەك ئېرىگە چاپلىشىپ قوغداپ تۇرغان گۈلبانۇمنى كۆرەر كۆزى يوق هالدا، ئەسقەرنى ئىتتىرىپ ئەكىرىپ كەتتى.

— ئەكېلىڭ يۈز ـ بۇرۇنلىرىڭىزنى سۈرتۈۋېتەي، — گۈلبانۇم قولياغلىقىنى ئالدى، — قاناپ كېتىپتۇ. سىزمۇ ئوغۇل بالا بولغاندىكىن نېمىشقا قول ياندۇرمايسىز؟

— خەقنى ئۇرۇپ ئادەتلەنمەپتىكەنمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ سىزنىڭ ئۇكىڭىز تۇرسا.

— ئۇ دېگەن بىر غالجىر ئىت بىلەمسىز؟ توۋا، تۇۋا بۇ سەتچىلىكلەرنى، — مىچىلداپ يىغلاۋاتقان گۈلبانۇم بىر قارارغا كەلگەندى، — بولدى قايتىپ كېتىڭ، بىز ئاجرىشىپ كېتەيلى.

— گۈلبانۇم، ئۇنداق دېمەڭ، بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كېتەر.

— ئۆتۈپ كەتكەن بىلەن يۈرەكتىن چىقمايدۇ. ئانىڭىزنىڭ تىللىرى ئاپام ھەم مېنىڭ يۈرىكىمنى جاراھەت قىلىپ بولدى. ھازىرقى قابىساھەتلىك تىلىلار سىزنىڭ يىۈرىكىڭىزنى خۇن قىلىۋەتتى. ئەمدى ئارىمىزدىكى ھايا - نومۇس، ئىززەت - ھۆرمەت، ئادەمىيلىك پەردىشەپلىرى يىرتىلدى. بۇلارنى ئۇنتۇ- ماق، يۈرەكتىن چىقارماق ئاسان ئەمەس، قىسقىسى بىر - بىرى- مىزنىڭ يۈزىگە قارىيالمىغۇدەك قارا يۈز بولدۇق. پاھ ھوي نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق، نېمىدېگەن زۇلمەتلىك كېچە بۇ! پاس- كىنا ھاقارەت بىلەن بۇلغانغان بۇ كېچىنى مەڭگۈ ئۇنتۇيالمىسام كېرەك.

گۈلبانۇم ئارقىسىغىمۇ قارىماي كىرىپ كەتتى. ئۇ، ئۆيگە كىرىپ قىرقىراپ يىغلاۋاتقان بالىسىنىمۇ قولىغا ئالماي ئىشىك تەرەپكە تىكىلىپ قالغىنىچە قېتىپ قالدى. گۈلسۇمخان ئۇنىڭ تاش ھەيكەلدەك سۇرلۇك چىرايىغا قاراپ ئەندىكتى. دەرۋەقە ئۆلۈم كۆزىگە كۆرۈنگەن، ئەجەلگە تەۋەككۈل قىلغان ئادەملەر- نىڭلا چىرايى مۇشۇنداق قورقۇنچلۇق تۈسكە كىرىشى مۇمكىن. گۈلسۇمخان: «سەل ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتىممۇ قانداق، نېمىلا بولسا ئۇ ياخشى كۆرگەن ئېرى ئەمەسمۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدىيۇ، لېكىن مۇئەتتەرخاننىڭ، قىزىنىڭ ئۆيىدە ھەم ھوي- لىغا ئۈچ قېتىم بېسىپ كىرگەن ۋاقتىدىكى ئەلپازى، دەھشەت- لىك خورلۇقلىرى، بۇزۇلغان ئېغىزى كۆز ئالدىغا كېلىش بىلەن دەرھاللا خېمىغا ياندى.

— قىزىم گۈلبانۇم...

— بولىدى گەپ قىلما، سەنمۇ بىر ئانا بولۇپ قاپسەن... مېنىڭ تېرىقچە يۈز - خاتىرەمنى قىلدىڭما؟ ئەمدى ئاجرىشىدىغان بولدۇم، خۇش بولغانسەن، مېنى ئەمدى ئىت - ئېشەك ئورنىدا سېتىپ خەجلە، مېنىڭ ئۇشۇقچە گەپ ئاڭلىغۇم. يوق...

گۈلبانۇم يوتقانغا پۈركىنىپ، باش - كۆزىنى چۈمكەپ يىغلىۋالدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم ئاپىسىغا نەپرەتلەنمەكتە ئىدى. گۈلسۈمخانىمۇ قاننى بىلەن يۇيىمەن دەپ ئىغىر تەڭلىكتە قالدى. ئاۋۇ مىڭ ئىغىز تىللىسا بىر ئىغىز مىت قىلمايدىغان ياۋاش - يۇمشاق ئەنزەر نىمە بولۇپ كەتكەندۇر؟ جىم تۇرۇپ بەرگەن كىشىگە مۇشت ئېتىش نامەردىنىڭ ئىشى. كونىلار: «تىغ يارىسى ساقىيار، دىل يارىسى ساقايماس» دەپتىكەن. گۈلسۈمخانىنىڭ بۈگۈن كىچە قىلغان نامەردلىكى قىزىنىڭمۇ يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس ئۆچمەنلىك دېغىنى قالدۇردى. قارىغاندا، گۈلسۈمخانىمۇ ۋىجدان ئازابى تارتىپ قالغاندەك قىلاتتى. ئەلھەق، قىلىۋالدىم، ئېتىۋالدىم دەپ ئۆزىمىزنى خۇش قىلمايلى بۇ ئۆتنە ئالەم هامان يانىدۇ. شۇڭا بىز مۇئەتتەرخان ۋە گۈلسۈمخانلارغا دانالارنىڭ مۇنۇ جەۋھەر غەزىلىنى ھەدىيە قىلىمىز:

ياندۇرۇپ كۆرستەر پەلەك ھەر ئەمەلنى كۆزۈڭگە،
غەيرىگە قىلغىنىڭنى قىلغان بولۇرسەن ئۆزۈڭگە.

ئىككىنچى قىسىم

كېچىككەن پۇشايمانلار

12

ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم قىزى قىرىق كۈنلۈك بولغان كۈنى ئاجراشتى. كىچىك ئالىنۇر گۈلسۇمخانلار ئائىلىسىگە قالدى. مانا ئۇنىڭغىمۇ ھەش ـ بەش دېگۈچە ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى. مۇئەتتەرخان بىلەن گۈلسۇمخاننىڭ مۇرادى ھاسىل بولدى. بىراق بىتەلەي ئەر ـ خوتۇنلار نادامەت ئىچىدە ئۆرتەندى. گۈلبانۇم باشقىلا بىر گۈلبانۇمغا ئايلاندى. ئۇ بىر كۈن كەچكىچە گەپ قىلمايتتى. ئۇنىڭ كۈندە قىلىدىغان ئەمەلىي قىزىنى ئېمىتىش، لاتا ـ پىتەكلىرىنى يۇيۇش، بۆشۈككە بۆلەش، بولماق يېگۈزۈش بىلەنلا بولاتتى، ھەتتاكى قىزىنى ئەركىلىتىپ بولسىمۇ بىرەر ـ ئىككى ئېغىز تاتلىق گېپىنى قىلىشتىن قالغانىدى. پەقەت كۈندۈزلىرى ئىككى پۇتى ئارىلىقىغا ياتقۇزۇۋالغان قىزىغا سائەتلەپ، كۈنلەپ تىكىلىپ قالاتتىكى، ئاپىسىغا، ئەسقەرگە، ئەكبەرگە قاش كۆتۈرۈپ قارىمايتتى. ناگان ـ ناگاندا كېلىپ قالغان ئەنەيتۇللا ئەھۋال سوراپ ھالى قالمىسا گۈلبانۇم پەقەت لەپپىدە قاراپ قويۇپ يەنە قىزىغا قارىۋالاتتى. ئۇ تاماق ـ چايلىرىنىمۇ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن بىر جوزىدا ئولتۇرۇپ يېمەي، چىنىسىنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى ئۆيگە، ئاشخانىغا، پېشايۋانغا ئاچىقىپ كېتەتتى. گۈلسۇمخان يېلىنىپ ـ يالۋۇردى، پەندى ـ نەسىھەت قىلدى، يىغلاپ، ئاچچىقلاپمۇ باقتى. ئەمما قىزى گومۇشلاردەك بالىسىدىن كۆز ئۈزمەي ئولتۇراتتى. گۈلبانۇم ئەنزەردىن ئاجراشقاندىن كېيىن بايكۆللۈك تۇغقانلار بىر قېتىم ئەلچى كىرگۈزدى. قىزىنىڭ ئەھۋالى ئۆزىگە ئايان بولغان گۈلسۇمخان ئۇلارنى: «قىزىمىز ئۇياقتىن ئاجرىشىپ، بۇياقتىن توينى قىلساق، ئەل ـ مەھەللە ئىچىدە سۆز ـ چۆچەك بولىدۇ، «ئەسلىدە بۇزۇلۇپتىكەن» دېگەن بەتنامغا قالىمىز. شۇڭا يەنە بىرئاز سەۋر قىلىپ بېرىشەرلا» دەپ ياندۇردى. گۈلبانۇم ئەلچىلەرنى

كۆردى، بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلىدى، لېكىن ئاق ـ كۆك دېمىدى، غوۋغا كۆتۈرمىدى، ئاللا ـ كاللا دەپ يىغلىمىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇ، ئۆزىنىڭ بىر نەپەس بۇيۇم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان بولسا كېرەك. ئەلۋەتتە بۇنداق ئېسىل گۆھەرنى (گەرچە پۇچۇلغان بولسىمۇ) ھەرقانداق كىشى ئالىدۇ. باھاسىغا يەتكەن خېرىدار كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قېرىمۇ، ياشمۇ، ئاقساق ـ چولاق، مېيىپمۇ، پەپىلقۇش ساراڭمۇ ئېلىۋېرىدۇ ـ دە! گۈلسۈمخانمۇ كۆڭلى تارتقان ئادەمگە ساتىدۇ. ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا ھەرقانداق بۇيۇمنى ساتىدۇ. ئالىدۇ، ئالماشتۇرىدۇ، سوۋغا قىلىدۇ، ئۆتۈنىدۇ ئەمەسمۇ... شۇڭا باشقىلارنىڭ ھۆرۈ ـ پۆرۈ دەپ ئارىغا چۈشىدىغان ئىلا ـ تەتۈرى يوق!

گۈزەل بۇيۇم گۈلبانۇم مانا شۇنداق گاڭگىراش، ئېسەنكىرەش، تېڭىرقاش، ئۆكۈنۈش، تەڭرىدىنمۇ ئۈمىد كۈتمەسلىك ئىچىدە ياشاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىرى بىر ئۇندە، بىر تۇندە، ھەسرەت ـ نادامەتلىرى زەردابلىرىنى ئىچىش، جۇدالىق زەنجىرلىرىدە بوغۇلۇش، سۆيۈملۈك ئېرىنى سېغىنىش ئامبۇرلىرىدا قىسىلىش بىلەن ئۆتمەكتە. ئەلھەق، پۇشايمان ئوقلىرى ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى، سەرۋى سېيماسىنى غەلۋىردەك ئۆتمىتۆشۈك قىلىۋەتتى. ۋادەرىخا، نېمىشقىمۇ ئاشۇ تىمتاس سەھرادىن قايتىپ كەلگەن بولغىيتتى. سۆسۈن رەڭ سايىلەر پىنھانلاشتۇرغان ئېدىرلاردا چۆل گۈلى بولۇپ كەتسىچۇ. ئېتىز ـ قىرلاردىكى نام ـ ئەمەلى ئېنىق بولمىغان ئاشۇ ئوت ـ چۆپ ئىچىدىكى بىر قىياق بولسىچۇ كاشكى. ئەدناسى سەھرا يوللىرىنىڭ خەس ـ تۇپرىقى بولسىمۇ ئۆزىنى شۇنچىلىك ئەركىن ـ ئەمىن سېزەر ئىدى. پاھ شەھەردىكى بەتبۇي ھاۋا، بۇلغانغان مۇھىت، كۆزلىرىڭنى مانانلاشتۇرغان ئىس ـ تۈتەك، يۈرىكىڭنى قىسقان ناھەقچىلىك، ئەسكىلىكلەر، ئاددىيسى ئۆز ھويلىسىدىكى دىمىقتىلىق، سۇرلۇك زۇۋال گۈگۈملۇقى ئىچىدە ھېلىقى سۆيۈملۈك

پاكار لەمپىمۇ ئېرىپ كەتكەن! گۈلبانۇم تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن ئۇ يەرگە قارايدۇ، قارايدۇ، ئەمما بىراۋلارنىڭ راۋېبىنىڭ مۇڭلۇق ساداسى، تاق - تۇق ئاۋازلىرى ئاڭلانمايدۇ. توۋا، بارلىق ناتىۋانلارنىڭ ئۆمرى زارىقىپ كۈتۈش، بىراۋلارنى تاقەتسىز سېغىنىش، باغرى ئۆرتىنىپ كۆيۈش، كۆزلىرى ئۆمۈرۋاقى ياش يۇقى ئۆتەمدىغاندۇر؟

كۆرۈڭ بىزنىڭ سۆيۈملۈك قىزىمىز گۈلبانۇم ئەنە شۇنداق كۈنلەرگە قالدى! ئەمدى ئەنزەرچۇ؟ مېھرىبان يۈرەكتىن ئايرىلغان بۇ ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، ئۇ دەريابويى كوچىسىدىن ئايلىنىپ كېتەلمىدى. تۈن كېچە، شامۇ سەھەرلەردە، ئايئاق ئايدىڭلاردا «ئەنزەر، تېز قېچىڭ» دېگەن نىدا ئاڭلانغان دېرىزىگە تەلمۈرۈپ قارايتتى. ئۇماق ئايالى، تاتلىق قىزى ئاشۇ ئۆيدە ئىدى. ئەپسۇس، مىڭئەپسۇس. ئۇلارنىڭ تەنگە شىپا تىنىقلىرى دېرىزە روجەكلىرىدىن قىسىلىپ چىقسا نېمە! ئەنزەر تىنماي - تىنماي ھىدلىسا، دەردكە، جۇدالىق نادامىتىگە تولغان قەلبى ئارام تاپسا بولمامدۇ... بىردەملىك بولسىمۇ مەيلى ئىدى.

ئەنزەر دەريابويى كوچىسىغا تۆت - بەش كۈندە، بەزىدە بەك ئالدىراش ئىشلەپ چارچاپ قالغانلىرىدا ھەپتە - ئون كۈندە بىر قېتىم كېلەتتى. ھەر كەلگىنىدە قۇرۇق كەلمەيتتى. بىرەر يارتا گۆش، ماي، بەزىدە تۇخۇم، شېكەر، سۈت پاراشوكى، ئاي ئاخىرىدا بولسا گۈرۈچ، ئۇن، پۇل دېگەندەك نەرسىلەرنى سۇلياۋ خالتىسى بىلەنلا دەرۋازا ئاستىدىن كىرگۈزۈۋېتەتتى. بۇ تەييار نېمەتلەر گۈلسۇمخانغا موكلا ياقاتتى. لېكىن گۈلبانۇم بىلەن ئالىنۇرنى كۆرسەتمەيتتى. شۇنداقتىمۇ ئەنزەر قېيىنانىسىنى ئاقلايتتى، ھەتتا ھېلىقى كېچىدىكى ئۇنتۇلماس تىل - ئاھانەتلەرنىمۇ كۆڭلىگە ئالمىدى. «ئانامنىڭ زۇلۇمى ئۆتۈپ كەتكەچكە، قورسىقىغا سىغدۇرالمىدى. بۇ دېگەن ‹دەردىنى چىقىرىۋېلىش› دەپ چۈشەندى. ئۇ بەزىدە ئۆگزىگە چالما تاشلاپ باقماقچىمۇ

بولاتتى، لېكىن يەنە بىر غوۋغانىڭ چىقىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى بېسىۋالاتتى.

ئەنزەرنىڭ كېچىلەردە ھەر خىل يىمەكلىكلەرنى ئەكېلىپ دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىشى كۆپەيگەنسىرى گۈلسۈمخان ئەندىشىگە چۈشۈپ قالدى. ئۇ: «مۇشۇ يىمەكلىكلەر ئىچىدە ئىسسىقلىق قىلىپ ئوقۇتقان ياكى جودى قىلىنغان نەرسىلەر بارمىدۇر» دەپ ئويلايتتى ھەم قىزىنىڭ قايتىدىن ئىش تېرىپ قويۇشىدىن يۈرىكى ئاغاتتى. گۈلبانۇمنىڭ پاتراق تويىنى قىلمۇەتمىسە قۇلاق تىنچىمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن گۈلسۈمخان، بۇ قېتىم ئەلچىلەر كىرسە «ماقۇل جاۋاب» بېرىشنى كۆڭلىگە پۈكتى.

ئەمما ئەنزەر ئۇنداق ئويلمايتتى. يېرىم يىل، بىر يىل، ھەتتا بەش ـ ئون يىل بولسىمۇ بىر كۈنى ئايالى بىلەن بولىشىۋالىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. ھەر ئىككىلا ئانا مۇنداق تاش بېغىرلىق قىلىپ تۇرۇۋەرمەس. ئۇلارمۇ ئادەم، بىر كۈن بولمىسا بىر كۈنى بالىلىرىغا ئىچى ئاغرىپ ئېرىپ قېلىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە ئەنزەر سەۋر ـ تاقەت قىلسىلا مۇرادىغا مۇيەسسەر بولالايدۇ. بىراق مۇئەتتەرخاننىڭ قىيىن ـ قىستاقلىرى ھەددىدىن ئاشماقتا ئىدى. ئۇ «گۈلنىسا بىلەن توي قىلىسەن» دەپ ھەر كۈنى كوتۇلداپ تويغۇزۇۋەتتى. ئۆلۈشكۈن ئۇلار ئاشخانىدا ئېرىشىپ قالغان لەگمەن خېمىرىنى ئۆيگە قايتۇرۇپ ئەكەلدى. گۈلنىساخان چەبدەسلىك بىلەن قورۇما قورۇدى. ئۇلار ئولاش ـ چولاش كەچلىك تاماقنى يېيىشتى. ھازىر، يېڭىسارلىق بۇ قىز ئەنزەرنى خۇددى ئۆز ئېرىدەك كۆتەتتى. ھېلى «ئۇسسىدىڭىزمۇ؟» دەپ چاي ئەكەلسە، ھېلى «دولىڭىزنى تۇتۇپ قوياي، ئوچاق ئالدىدا ئېڭىشىپ تېلىپ كەتكەندۇر؟» دەيتتى. غىجىقى كەلگەن ئابدۇسەمەت: «ھاي خېنىمەي، ئانامنىڭ قېشىغا چىقىڭە، تولا ئادەمنىڭ قولتۇقىنى تەرلەتمەي» دەپ زادىلا يۈز ـ خاتىر قىلمايتتى. لېكىن بۇ قىز «تويىنى قاچان قىلىپ قويىلا»

دېگەندەك مۇئەتتەرخاننىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە تولا قارايدىغان بولۇۋالغاندى.

كەچلىك لەگمەن يېيىلىپ بولۇشى بىلەن مۇئەتتەرخان سابا، ھەت، گۈلنىسالارنى چىقىرىۋەتتى. ئۇ كانىيىنى قىرىپ گېلىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن ئەنزەرگە قارىدى.

— ئەنزەر، ئاجراشقىنىڭغا ئىككى ئايدىن ئاشتى. قاچانغىچە ھېلىم دېۋاندەك يۈرىسەن ـ ھە؟ گۈلنىساخان بىلەن تويۇڭلارنى قىلىۋەتسەم دەيمەن، — مۇئەتتەرخان بېشىنى ساڭگىلىتىپ زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرغان ئوغلىغا قاراپ سەپرالىقى تۇتتى، — زادى سېنىڭ نېمە غەرىزىڭ بار؟ كېچىلەردە بېرىپ ئاغزى ـ بۇرنۇڭنى، كىيىم ـ كېچەكىڭنى قانغا بوياپ كەلدىڭ، ئاراڭلاردا ھېچقانداق ئەر ـ خوتۇنلۇق مېھرى قالمىدى، يەنە نېمىگە تارتىشىسەن؟ ئاشۇ ئالۋاستى پاسكىنىغىمۇ! — ئانىسىنىڭ گۈلبانۇمنى ھاقارەتلىشى ئەنزەرگە تىك كەلدى بولغاي، بېشىنى كۆتۈرۈپ ئالىيىپ قويدى.

— ھە، كۆزۈڭنى ھەلەپ يېگەن بۇقىدەك ئالايتىسەنغۇ تېخى، شۇنچە رەسۋاچىلىقلارنى قىلدىڭ، بالىكەن دەپ سەنىمگە ئالمىدىم. ئەمدى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قوياي دېسەممۇ يامانما؟ مەندەك ئىچ كۆيەر، مېھرىبان، كۆيۈمچان ئانىنى كۆرگەنمۇسەن؟

— راست، ئانا، — دېدى ئابدۇسەممەت تەئەددى بىلەن، — سىلىدەك ئانىنى بۇ دۇنيادىن تاپماق بەسى مۇشكۈل.

— سەن ئاغزىڭنى يۇم، شاۋۇچى، ماۋۇ مۆرىمەسكە گەپ قىلىۋاتىمەن، — مۇئەتتەرخان يەنە ئەنزەرگە قادالدى، — گەپ قىلە، قوشۇلامسەن، يوق؟

— ئانا، ئاجراش دېدىلە ئاجراشتىم، بىر قىزىم يېتىم بولدى، — ئەنزەر بېشىنى كۆتۈردىيۇ ئانىسىغا قارىيالمىدى، — يەنە نېمە قىلىپ بەرسەم بولىدۇ؟ مېنىڭ ھازىرچە ئۆيلەنگۈم

يوق.

— ئۆيلەنمەي كوچىغا قارايدىغان شاپاقچى بولماقچىما؟

— ئانا، ئىغىزلىرىنى بۇزمىسىلا، مېنىڭ قانداقلىقىم ئۆزلىرىگە ئايان، ئەخلاق چېكىدىن چىققىنىم يوق!

— سەن ماڭا ئايان بولغاچقا ئەنسىرەۋاتىمەن، — مۇئەتتەرخان ئىچىدىكىنى ئايىپ قويىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى، — ئىلىخوغا كېلىپلا بىر جالاپ بىلەن قىچىپ، هارامدىن بالا تاپقىنىڭمۇ ئەخلاققا ياتامدا؟ قانغا مىلىنىپ قىلىغلىق تۇرۇقلۇقمۇ، خەقنىڭ بوسۇغىسىدا كۈرسۇك ئىتتەك يېتىۋالغىنىڭما ئەخلاقما؟ ئانىنى قاقشىتىپ، قان يىغلاتقىنىڭما ئەخلاققا كىرەمدا، مىنە... ماۋۇ مايماق كېپىش نېمىلەرنى دەپ بىلجىرلاۋاتىدۇ.

— هەي، دۇنيادا تېپىلمايدىغان ئىمانى كامىل، ئانا، — قىزىققان ئابدۇسەمەت زادىلا چىداپ تۇرالمىدى، — ئىغىزلىرى تەرەتخانىدىن بەتتەر بولۇپ كەتتى دەيمەن، هايا قىلسىلا، ئۆزلىرى «هايا ئىماننىڭ جۇملىسىدىندۇر» دېگەن قۇرئاننىڭ سۆزلىرىنى دائىم زىكرى قىلىپ تۇرۇپ يەنە ئەمەل قىلمىسىلا، قاتتىق زىيىنى بار دەيمەن.

— سەن! — مۇئەتتەرخان هېچنېمىدىن تەپ تارتمايدىغان ئابدۇسەمەتنىڭ قارچۇقىدەك تىكىلىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئەندىكىپ قالدى، — سەن تېخى هايادىن گەپ ئاچىسەنغۇ؟

— ئەمىسە سىنەكەپ باقسىلا، شاپاقچى، جالاپ، هارامدىن بولغان، كۈرسۇك ئىت، مايماق كېپىش دېگەن قانداق گەپلەر ئۇ؟ سىلىدەك ئىچ كۆيەر، مېهرىبان، كۆيۈمچان ئانا ئۆز ئوغلىنى هاقارەتلەپ مۇشۇنداق دېسە قاملىشارما؟... ئاشۇ ئىغىزلىرى بىلەن قۇرئاننىڭ سۈرىلىرىنى ئوقۇسىلا خۇدا راۋا كۆرەرما؟...

ئاغزى ئىتتىك، كۆڭلى تۈز ئابدۇسەمەت ئانىسىنىڭ ئەڭ ئاجىز هالقىسىنى تۇتۇۋالغانىدى. ئۇ، بىر ياقتىن ماختاپ تۇرۇپ قامچىلىغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن سىلاپ تۇرۇپ كاچىتىغا

سالغاندەك قىلغان گەپلىرى مۇئەتتەرخاننى تۇنجۇقتۇرۇۋەتتى. بۇ جاھىل ئانا دىمىققاندەك بولۇپ كۆزلىرى غىل - پاللىدى ھەم يۈزىنى دەرھال دېرىزە تەرەپكە ئۆرۈدى. ئۇ، ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆزىنىڭدىنمۇ يوغىنىنى چىقىرىشىدىن قورقۇپ، ئوشۇقچە بىرنېمە دېيەلمىدى. ئىنىسىنىڭ دادىللىقىدىن مەدەت ئالغان ئەنزەر بېشى-نى كۆتۈرۈپ ئانىسىغا قارىدى:

— ئانا، ھەرقانداق گەپلىرى بولسا كۆتۈرىمەن، لېكىن گۈلبانۇمنى جالاپ، ئالۋاستى، پاسكىنا دېيىشلىرىگە چىداپ تۇ-رالمايمەن، ئۇ، دۇنيادا ئەڭ پاك، ئەڭ سەممىي قىز، — ئەنزەر بېشىمغا كەلگىنىنى كۆرەي دەپ ئويلىدى، — مەنمۇ شاپاقچى، كۇرسۇك ئىت، مايماق كېپىشمۇ ئەمەس. شۇنداقلا ھارامدىن بالا تاپقىنىممۇ يوق، بىز گۈلبانۇم ئىككىمىز ئاخۇنۇمنىڭ نىكاھ - پاتىھەسى، بىرنەچچە ئادەمنىڭ خۇدا يولىدا گۇۋاھلىقى بىلەن ۋە قانۇنلۇق رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بىر ئۆيگە كىرگەن.

— ھىم ماقۇلە، ئۇ رەسۋا قانجۇقنى ماختاپ كەتكىنىڭگە قارىغاندا ھازىرغىچە رىشتىڭ ئۈزۈلمەپتۇ - دە، — مۇئەتتەرخان ئابدۇسەمەتتىن ئەدىپىنى يەپ تۇرۇپ يەنە ئاغزىنى بۇزدى، — ئۇنداقتا ئاشۇ قىلىن دايشاققا ئۈمىد ساقلاپ تۇرۇۋېتىپسەن، يارىشىۋېلىش نىيىتىڭمۇ يوق ئەمەس، شۇنداقما؟

— شۇنداق، يارىشىۋالىمەن.

— يوق يەپسەن، سەن تېخى تۇخۇمنىڭ ئىچىدە چۇكۇلداۋې-تىپسەن، گۈلنىساخان بىلەن توي قىلامسەن، يوق؟ بۇگۈن زادى ئوچۇق گېپىڭنى قىلىسەن.

— ھەي ئانا، نېمانداق قائىدە ئۇقمايلا دەيمەن، — دېدى ئابدۇسەمەت ئاچچىقىدا، — ئاكام ئاجراشقىلى ئىككى ئاي بولۇپ قالدى. ئۇياقتىن ئاجرىشىپ بۇياقتىن خوتۇن ئالسا، ئەللەر: «بىرنى تەييار قىلىپ قويۇپ، بىرنى يولغا ساپتۇ، قەشقەرلىك دېگەن زادى خوتۇن قويۇپ، خوتۇن ئېلىپلا يۈرىدىغان خوتۇنباز

خەق» دېمەمدا.

— هەي ئىپلاس قوتا، كۇرۇك توخۇدەك ھۆرپىيىشۋەرمەي، غىت قىسىپ ئولتا، ماقۇما، مەن ئاكاڭغا گەپ قىلىۋاتىمەن.

— ئەمىسە سىلىمۇ تولا ۋارى - ۋارى قىلماي، ئۆيلىرىگە چىقىپ كۆزلىرىگە ئۇخلىسىلا، — «ئىپلاس قوتا، كۇرۇك توخۇ» دېگەن تىللار ئېغىر كەلگەن ئابدۇسەمەت بىردىنلا ھۆرپىيىپ، كۆزلىرىنى ئالايتتى، — بۇ كىچىككى تۇندە قوشنىلار ئاڭلىسا سۆز - چۆچەك قىلىشىمامدۇ. ھېلىمۇ سىلىنىڭ دەستىلىرىدە مەھەللىدە باش كۆتۈرۈپ ماڭغۇسىز بولاپ كەتتۇق، ئا... چىقسىلا، ماڭسىلا، مەن ئۇخلايمەن، ئاكا، سەن ياتامسەن ياكى تىل - دەشنام ئىشتكۇڭ بارمۇ؟ ئۇنداق مەيلىڭ بولسا كوچىغا چىقىپ ئاڭلا.

مۇئەتتەرخان چىش يېرىپ بىرنېمە دېيەلمىدى. ئۇ گەرچە ئانىلىق ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى ئىشلەتكىنى بىلەن يەنىلا ئابدۇسەمەتتىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى. چۈنكى ساراڭغا سوت يوق دېگەندەك، ئۇ غۇرۇر - ئىپتىخارىغا، ھۆرمەت - ئىززىتىگە، كۆڭۈلگە تالىق شەخسىي مەخپىيىتىگە، بولۇپمۇ ھەق - ناھەق كۆز قارىشىغا سەللا تېگىدىغان ئىش بولسا، دادامكەن، ئانامكەن، ماۋۇ تەقدىرىمنى بەلگىلەيدىغان ئەمەلداركەن دېمەي شۇ ھامان سەكرەپ قوپاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق «قىپقىزىل تەلۋە» لىكىنى بىلگەن مۇئەتتەرخان ئۇنى چىقىرىۋېتىپ، ئەنزەرنىڭ تانابىنى تارتمىغىنىغا پۇشايمان قىلدى. ھېلىقى چاغدىمۇ بۇ گەدەنكەش ئۇششۇق ھېچ ھېيىقمايلا: «بىلىپ قويسىلا، ياخشىلىق بىلەنمۇ، يامانلىق بىلەنمۇ روشەنگۈل بىلەن توي قىلغىنىم قىلغان، يامىنى كەلسە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرارلا يا ھازىرلا چىقىپ كېتەيمۇ، ئاشخانىلارغا يالانسامىمۇ، قۇرۇلۇشلاردا ئىشلىسەممۇ جېنىمنى باقالايمەن...» دەپ ئانىسىنى ئېشەكتىن چۈشكەندەك قىلىۋەتتى. بۇ شاۋۇچى كۆكەرمە دېگىنىنى قىلىدۇ. ئۇنىڭ تومۇرلىرىدا

دادىسىنىڭ ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ ئوتلۇق، شوخ قېنى ئىقىۋات-
قانلىقىغا مۇئەتتەرخانمۇ ئىقرار. ئەگەر دادىسىنىڭ قېنى ئاققان
بولسا ئەنزەردەك ياۋاش، مۆمىن بولغان بولاتتى. تېخى شۇ چاغدا
ئۇنىڭ: «ئۇيالماملا»، «خۇدادىن قورقماملا»، «ئادەم تىللىماي
قورساقلىرىدىكى غۇمنى دېسىلە»، «ئاكامنى پاراكەندە قىلىۋەت-
تىلە، ئەمدى نۆۋەت ماڭا كەلدىما؟» «بىراق سىلىچۇ؟» دېگەن-
دەك بازغاندىن ئېغىر، قىلىچتىن ئىتتىك سوئال - سوراقلىرى
مۇئەتتەرخاننىڭ ئۇ قوۋۇزغىسىدىن ئۆتۈپ، بۇ قوۋۇزغىسىدىن
چىقىپ كەتكەنىدى. مۇشۇ ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق تېخى ئاكى-
سىنىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرۇپ، ئىنىسىنىڭ تۈيىقىنى سىرقىراتماق-
چى بولغىنىنى كۆرمەمدىغان! ئاقىۋەت ئىككى پاختەكنى سوقماق-
چى بولغان چالمىسى ئۆزىنىڭ قاڭشىرىنى ياردى. شۇنىڭغا قارى-
غاندا مۇئەتتەرخان بۇرنىغا سۇ كىرمەيدىغان تەلۋە - ساراڭنىڭ
ئۆزى بولۇپ قالمىدىمۇ.

ئابدۇسەمەتنىڭ سۆزلىرىدىن ئورنىغا مىخلىنىپ قالغان مۇ-
ئەتتەرخان ئېغىر تەۋرىنىپ چىقىپ كەتتى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا
كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ئەن-
زەرمۇ ئورنىغا كىرىپ ياتتى - دە، چىراغنى ئۆچۈردى.

مىنۇتلار سائەتلەرنى، سائەتلەر كۈنلەرنى، كۈنلەر ھەپتى-
لەرنى قوغلىشىپ ۋاقىت كىرىچىدىن ئۈزۈلگەن يا ئوقىدەك تېز
ئۆتمەكتە! مانا كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە يەنە بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى.
ئەنزەر، گۈلبانۇم بىلەن قىزىنى كۆرمىگەنگە ئۈچ ئاي ئون بىر
كۈن بولدى. ھازىر ئالىنۇر سەككىز كۈن كەم بەش ئايلىق بولۇپ
قالدى. ئۇ، پەقەت سوتتا ئاجراشقاندا ئانا - بالا ئىككىسىنى بىر
كۆرگەنچە قايتا كۆرمىدى. ئۇنىڭغا يۆگەك ئىچىدىكى قىرىق كۈن-
لۈك قىزىنىڭ دۇپدۇگىلەك، يۇمران، قىزىل يۈزىنى بىر قېتىم
سۆيۈۋېلىش ئىرادە بوپتىكەنمۇ نېمە، شۇنىڭدىن تارتىپ بۇ بەخت
ئۇنىڭغا نېسىپ بولمىدى. قىز بالا ئاجىز بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ

مېھىر ـ ئوتىنى ئاتىغا سالىمىش. قىزنىڭ دىدارىغا قانمىغان
ئاتا كېچىلىرى دەرىيابويى كوچىسىغا بېرىپ ئۆگزىگە چالما تاشلى‑
غانىدى، گۈلسۈمخان تەرىپىدىن تىللاپ قوغلاندى. ئەنزەر سۆ‑
يۈملۈك كىشىلىرىنىڭ ۋىسالىدىن مەھرۇم قىلىنىۋاتقان گۈلسۈم‑
خان ئانىغا نەپرىتى قوزغالماقتا ئىدى. بۇ ئۆچمەنلىك گۈلبانۇم
ھەم ئالىنۇرنى سېغىنغانسېرى بارا ـ بارا يۈرىكىگە لاتقىدەك
ئۇيۇپ قالدى.

مانا جۇدالىق ئاتەشلىرىدە ئۆرتىنىۋاتقان ئەنزەر ھەپتە بول‑
دى، يەنە دەرىيابويى كوچىسىغا بېرىپ ئۆز مەھبۇبىسىنىڭ ئۆگزى‑
سىگە چالما تاشلاۋاتقىنى يا ئۇرىدىغانلار، يا كۈلۈپ چىقىدىغانلار،
ياكى بولمىسا قار ـ بوراندەك تىللاپ چىقىدىغانلار دەرۋازىنى
ئېچىپ چىقىشمىدى. ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلار چىقسىمۇ مەيلى
ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ «تېز قېچىڭ، ئەنزەر» دېگەن بىر ئېغىز
سۆزىنى ئاڭلىۋالسا، قىزنىڭ قىرقىراپ يىغلىغان ئاۋازى قۇلى‑
قىغا كىرسە بەس. ئەنزەر ئۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتىنى دوغا تىككەن
بولاتتى. ئاھ... نېمىدېگەن زېرىكەرلىك ھايات بۇ! نېمىدېگەن
بۇرۇقتۇرمىچىلىق! نېمىدېگەن سەرسانلىق بۇ! ئادەم ئۆلسە
ھېچنېمىنى بىلمەيمىش. بۇ دۇنياغا كېلىپ نېمە ئىشلارنى قىلى‑
غان، قانداق ياخشىلىق ـ يامانلىقلار، ھەسرەت ـ خۇشاللىقلار
قارار تاپقان، قانداق جەننەت ھۇزۇرى، دوزاخ ئازابى باشلىرىدىن
ئۆتكەن، يەنە قانداق جۇدالىق ھەم ۋىساللار ھەقدادىغا يەتكەن،
مەئىشەت بىلەن مەنپەئەت كويلىرىدا قانچىلىك قانلار چېچىشقان،
خۇددى ئۆلمەيدىغاندەك تېرىقتەك بايلىق ئۈچۈن كىملەرنى رەن‑
جىتكەن... ھەممە ـ ھەممىنى بىلمەيمىش. ھەتتا بۇ دۇنيا سارى‑
يىغا تۆت كۈنلۈك مېھمان بولۇپ چۈشكىنىنىمۇ بىلمەيمىش.
پاھ! ھەممە ـ ھەممە ئۇنتۇلسا، شادلىق ھەم خاپىلىقلارمۇ تەڭ
يوقىلىدىكەن. بۇنىڭغا قارىغاندا خۇدايىم بىلەن ئالىمىغان ـ بەرمى‑
گەن بولىدىكەنمىز. بۇ بەلكىم يوقلۇق ئالىمىدە غايىب بولۇش

دىگىنى شۇ بولسا كېرەك! ... بۇ ئېمىدىگەن نادامەتلىك تراگېدىيە، يۇمۇرلۇق كومېدىيە! ! ئەنزەرمۇ بەزى ھاللاردا شادلىق ۋە خاپىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى بىر يولىلا ئۇنتۇغىنى، شادلىقىدىن خاپىلىقى، تاتلىقىدىن ئاچچىقى، ۋىسالىدىن جۇدالىقى تولا بۇ ھاياتنى تاشلاپ كەتكۈسى، ئۇنتۇغىسى كېلىدۇ. چۈنكى ھاياتلىقتىكى جۇدالىق ئازابى، لەھەتنىڭ ۋەھشىيىتىدىن يامان ئىكەن. ئىچ - ئىچىگىدىن ئۆرتىنىپ چىققان نىدادىن يۈرەك - باغرىڭ، قەلب باغلىرىڭ زەپىران قاقشاللىقتا ئايلىنىدىكەن، دەردنى تولا ئىچىگە يۇتقانلارنىڭ ئۇلۇغ كېسەل (سىل كېسىلى) بولۇپ كەچ كۈزدە ئۇششۇك تەگكەن گۈل بەرگىدەك قۇرۇپ تۆگەپ كېتىشى شۇ ۋەجىدىن بولسا كېرەك!

مانا قاراڭ، دەريابويى كوچىسىنىڭ چوڭقۇر سايلىقىدا، قاراڭغۇغا پۈركەنگەن بىر يىگىت ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. بۇ، جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ ھەپتىدىن بېرى گۈلبانۇم ياتقان ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە چالما تاشلاۋاتقان ئەنزەر ئىدى. ئۇ بىرنەچچە قېتىم ئۆيگە ئۇسۇپلا كىرىپ گۈلبانۇم ھەم قىزىنى كۆرۈش نىيىتىگىمۇ كەلدى. ئەمما كېيىنكى ئۈمىد - ئارزۇلىرىنى ئويلاپ، گۈلسۇمخاننىڭ جەھلىنى قاتۇرۇپ قويۇشتىن قورقتى.

«گۈلسۇمخان ئانىمىز ئۇخلىغانمىدۇ، — ئەنزەر سائىتىنى كۆز چانقىغا ئەكېلىپ قارىغان بولسىمۇ قاراڭغۇدا نەچچە بولغانلىقىنى بىلەلمىدى، — لېكىن گۈلبانۇم ئۇخلىمىدى. نەچچە كۈندىن بېرى تاشلىغان چالمام ئۇنىڭغا بىشارەت، بىراق ئانىسى چىقارغىلى قويمىدى ياكى گۈلبانۇم مېنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئازابلىنىشتىن قورقتى.»

ئەنزەر توغرا پەرەز قىلغانىدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى پىچىرلاۋاتقاندا، گۈلبانۇم كىملەرنىدۇر ئىزدىگەندەك قاراڭغۇ تورۇسقا تىكىلگىنىچە، چىگىش خىياللار تورىغا چىرمىلىپ قالغانىدى.

ھەپتىدىن بېرى ئۆگزىگە چۈشۈۋاتقان چالما گۈلبانۇم ھەم

گۈلسۈمخاننىڭ نەزىرىدىن چەتتە ئەمەس. ئانا ـ بالا ئىككىسىلا «بوك، بوك» ئاۋازنى ئىڭشاپ ياتتى. شۇنداقتىمۇ ئانا ھەم قىز ئېغىر تىنغىنىچە ئۇخلىغان بولۇپ، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشمىدى. گۈلسۈمخان يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۆتكەنكىدەك بىشەملىك قىلىشقا پېتىنالماس بولۇپ قالغانىدى. شۇ قېتىمقى غوۋغادىن كېيىن قىزى «گاچا» بولۇپ قالدى. ھازىرغىچە بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلىغىنى يوق. ئۆزىمۇ شۇ ئىشتىن كېيىن خۇددى چىۋىن يۇتۇۋالغاندەك كۆڭلى غەش يۈردى. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، قىيىنالىسىغا بىر ئېغىز گەپ ياندۇرۇش ئەمەس، قاش كۆتۈرۈپ قارىمىغان بىر ياۋاش بالىنى شۇنچىلىك قاباھەتلىك تىللار بىلەن تىللاش ھاياسىز خوتۇنلارنىڭ ئىشى ئىدى. مۇسۇلمانچىلىقىمۇ توغرا كەلمەيتتى. چۈنكى ئادەمنىڭ يۈزىگە خورلۇق يۈندىسىنى چاچىدىغان بۇنداق ئەپسانىلەرنىڭ دەردىنى ئۆزىمۇ مەرۇپ تۆمۈر-چىدىن بولدى دېگۈچە تارتقان ھەم ئۇنىڭ تەمىنى ئوبدان بىلىدۇ. شۇڭا گۈلسۈمخان نەچچە كۈندىن بېرى ئۆگزىگە چۈشۈۋاتقان چالمىنى بىلىپ تۇرۇقلۇق جىم يېتىۋالدى. گۈلبانۇم بولسا قەس-تەن چىقمىدى. تېخىچىلا ئۆچمەيۋاتقان ئوتلارنىڭ قايتىدىن يال-قۇنغا ئايلىنىپ كېتىشىدىن قورقتى. ئەنزەرنى بىرلا كۆرسە يۈرەك جاراھىتى قايتىدىنلا ئېغىز ئېلىپ قاناپ كېتەتتى. ئېرد-نىڭ سۆزلىرى، ئاشۇ مۆلايىم چىرايى، سەمىمىيەت نۇرلىرى چاقنىغان كۆزلىرى گۈلبانۇمغا شادلىقتىن تولا ھەسرەت ئەكېلى-دىغانلىقى ئېنىق. بۇ پەقەت ئۆزىگىلا تەئەللۇق ھېس ـ تۇيغۇلار ئىدى. بىراق، «ئەنزەر ھازىر نېمىلەر بولۇپ كەتكەندۇر؟» دېگەن سوئال ئۇنى بىئارام قىلاتتى، قىيىنايتتى. ۋاپادار ئېرد-نىڭ، ئايالى، قىزىنى سېغىنىپ تارتىۋاتقان دەرد ـ ئەلەملىرىنى ئويلىغاندا يۈرەك باغرى لەختە ـ لەختە قانغا تولاتتى. شۇڭا گۈلبانۇم قىزىنى قېلىن زاكىداپ بۆشۈككە تاڭدى، بالىنى ئېمى-تىدىغان چاغدا ياندۇرىدىغان شام بىلەن سەرەڭگىنى سەرەمجانلاش-

تۇردى. ئۇ بۈگۈن بېشىغا بالا تېغى ياغىسمۇ قىزىنى دادىسىغا كۆرسىتىش نىيىتىگە كەلگەنىدى.

مانا ئۆگزىگە چۈشكەن چالما گۈلبانۇمنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىترىتىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا ئوت تۇتاشتى. ئۇ، ھېچقانداق ھو-دۇقماي، تەمتىرىمەي شامنى ياندۇردى. بالىنى يەشتى ھەم ئۇنى كۆرپىسىگە يۆگەپ يىپ بىلەن تاڭدى - دە، سەرەڭگىنى يانچۇقىغا سالدى.

— نەگە بارىسەن؟ — گۈلسۇمخان چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى.

— ئەنزەرنىڭ قېشىغا، بالىنى دادىسىغا كۆرسەتسەممۇ بول-مامدا؟ مەن بۈگۈن چىققىنىم چىققان، — نەچچە ئايلاردىن بېرى گاچا بولۇپ قالغان گۈلبانۇمنىڭ بۇ تۇنجى ئېغىز ئېچىشى ئىدى. ئۇ بالىنى قارا بېسىپ ئالىلاپ قالمىسۇن ئۈچۈن بۆشۈك بېشىغا تىقىپ قويغان يوغان پىچاقنى قولىغا ئالدى، — دەرھال ئاۋۇ ياۋۇز ئوغلۇڭ ئەسقەرنى باشلاپ چىقىپ ئانا - بالا ھەم ئەنزەر ئۈچىمىزنى ئۆلتۈرگۈزۈۋەت. مەن بۈگۈن ھەممە ئىشنى بېشىمغا ئېلىپ قويدۇم.

گۈلبانۇم قولىدىكى پىچاقنى ئاپىسىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى - دە، چىقىپ كەتتى. ئۇ پېشايۋان پەلەمپىيىدىن ئالدىراپ چۈشۈپ دەرۋازا كىلىتىنى چىقىرىۋەتتى. ئەنزەر بالا قۇچاقلاپ چىققان سۆيۈملۈك ئايالىنى يىراقتىنلا تونۇدى. بۇ بەرنا سېيما ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىغا تىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئۇن سېلىپ يىغلىغىنى-چە يۈگۈرۈپ كېلىپ قىزى بىلەنلا قوشۇپ قۇچاقلىۋالدى. بۇ چاغدا گۈلسۇمخان ئۇلارنى دېرىزىدىن كۆزىتىپ تۇراتتى.

— ئاھ بانۇ، تاتلىقىم، پەرىشتەم، كۆز قاراقلىرىمدىن يىتىپ كەتتىڭىزغۇ، سىزنىڭ ئىزلىرىڭىزنى دەريا بويلىرىدىن، ساي قۇيۇلۇش ئېغىزلىرىدىن، ۋاڭ قادىرنىڭ باغلىرىدىن ئىزد-دىم - ئىزدىدىم، تاپالمىدىم. كۆنلەپ - كۆنلەپ ھىدلىرىڭىزنى

پۇراش ئۇچۇن بوسۇغىڭىزدىن كەتمىدىم. بىزنىڭ بەختلىك كۇنلىرىمىزمۇ بولغانمىدى دەپ ئۆز - ئۆزۈمدىن سورىدىم. بانۇ، بانۇ، گەپ قىلىڭە، سىزنىڭ ئاشۇ يېقىملىق ئاۋازىڭىزغا قانچىلىك تەشنا بولغىنىمنى بىلەمسىز؟ — ئەنزەر گۇلبانۇمنى بىرى تارتىپ ئەكېتىدىغاندەك شۇنداق تېز سۆزلىمەكتە ئىدى، — سىزنىڭسىز، سىزنىڭ كۇلكىلىرىڭىزسىز، پاكىز رۇخسارىڭىزسىز بۇ دۇنيا ماڭا هارام بولدىغۇ، بىزنىڭ مۇشۇنداق كۇنلەرگە قېلىشىمىزغا، ۋابالىمىزغا، قىزىمىزنىڭ يېتىم قېلىشىغا بىلدىمەن مېنىڭ ئانام سەۋەبچى. ئۇ نەچچە رەت كېلىپ ئەسكىلىك قىلمىغان بولسا، بۇنچىلىك كۇنلەرگە قالماس ئىدۇق. ئېيتىڭا ئۆيدىن ئانام يەنە چىقىپ قالارمۇ؟ ئۇكىڭىز ئەسقەرچۇ؟

— بوشراق، ئەنزەر، بالا سىقىلىپ كەتتى، — ئايدىڭ كېچىدە گۇلبانۇمنىڭ كۆزلىرىدىكى ياش مەرۋايىتتەك پارقىرايتتى، — ئالدىڭىزغا چىققىنىمدىن ئاپامنىڭ خەۋىرى بار. ئۇ، بەلكىم دېرىزە تۈۋىدە.

ئەنزەر دەرهال گۇلبانۇمنى قويۇپ بېرىپ، يېرىم قەدەم ئارقىغا چېكىندى.

— راستما؟ — ئەنزەر كۆزلىرىدىكى ياشنى سۇرتۇپ ئۇلگۇرتەلمەيتتى، — ئەگەر ئانام ئاشۇ رەسۋاچىلىقلارنى قىلمىغان بولسا ئاپىڭىزنىڭ ئۇنچىلىك جەهلى قاتمايتتى هەم ئېرىپ قېلىش ئېهتىمالىمۇ بار ئىدى.

— بولدى، ئەنزەر، ئۇ گەپلەرنى قىلىشمايلى، پۇرسەت ئۆتۈپ كەتمىسۇن قىزىڭىزنى كۆرۈۋېلىڭ، — گۇلبانۇم ئالىنۇرنىڭ يۇزىنى ئاچتى، — قىزىمىز هازىر نېمىلەرنىدۇر گۇڭرايدۇ، دە••• دە••• دېگىنىگە قارىغاندا، «دادا» دەپ تىلى چىقىدىغان ئوخشايدۇ. ۋىلىقلاپ كۇلسە شۇنداق ئوماق بولۇپ كېتىدۇ.

ئەنزەر ئاي يورۇقىدا قىزىنىڭ غۇۋا سىيماسىنى كۆردى. ئۇ گۇلبانۇم بەرگەن سەرەڭگىنى ياندۇرۇپ قىزىنىڭ يۇزىگە

يېقىن ئەكېلىپمۇ يەنە ئېنىق كۆرەلمىدى.
— يەنىلا ئوچۇق كۆرەلمىدىم، بانۇ.
— كۆزلىرىڭىزنى سۈرتۈۋېتىڭ، لىقمۇ لىق ياش تۇرسا قانداق كۆرەلەيسىز.
ئەنزەر قىزىنى قولىغا ئېلىپ توغاچتەك مەڭزىلىرىگە سۆيـدى، يۈزىنى يۈزىگە ياقتى ھەم زاكىدالغان ئالىنۇرنى دېرىزىگە دالدا قىلىپ تۇرۇپ، ئايالىنىڭ مەڭزىگە بوشراق ئۆپۈپ قويدى. گۈلبانۇمنىڭ يالت ـ يۇلت قىلىپ دەرۋازىغا، دېرىزىگە قاراپ قويۇشىدىن ئۇنىڭ كىرىپ كېتىشكە ئالدىراۋاتقانلىقى چىقىپ تۇراتتى.
— ئەنزەر، بۇنىڭدىن كېيىن كەلمەڭ. ئارىمىزدىكى مۇناسىۋەت ئۈزۈلگەن، — گۈلبانۇم يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىمەكتە ئىدى، — ئەگەر ئانىڭىز بۇ يەرگە كەلگىنىڭىزنى قولۇم ـ قوشنىلاردىن ئاڭلاپ قالسا، ئاپامغا يەنە ئاۋارىچىلىك تۇغدۇرۇپ بېرىدۇ. ئەمدى مەن تەقدىرگە تەن بېرىمەن. بىز ئەمدى...، — گۈلبانۇم ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتى، — كۆرۈشمەيلى، كۆرۈشسەكلا ئازابلىنىپ كېتىدىكەنمەن.
— گۈلبانۇم، بانۇ، ئۇنداق دېمەڭ. ساراڭ بولۇپ قالـمەن. بىر مەزگىل ساقلايلى، ھەر ئىككىلا ئانا ئەقلىنىمۇ تاپار. مەن سىزنى قانچىلىك ياشىسام شۇنچىلىك ساقلايمەن.
گۈلبانۇم سۈكۈت بىلەنلا جاۋاب بەردى. پەقەت ئاچچىققىنا كۈلۈمسىرەپ قويدى.
— گۈلبانۇم، جاۋاب بېرىڭ، — ئەنزەر تاقەتسىزلەنمەكتە ئىدى.
— بىلىمەن، ئەنزەر، سىز ياخشى ئاتا، ۋاپادار ئەر. سىز بىلەن ئۆتكەن كۈنلىرىم گەرچە قىسقا بولسىمۇ، پۈتۈن ھاياتىمنى بېزىگۈدەك سائادەتلىك كۈنلەر بولدى. بىراق ئەمدى سىز بىلەن ئۆي تۇتالمايمەن، — گۈلبانۇم يەر بېقىپ سۆزلەۋاتاتتى، —

چۈنكى مەندەك بىر بۇزۇق سىزنى ئازدۇرۇپ، پۇلىڭىزغا كۆز قىزارتىپ، سىزنى شىلىپ گاڭسا ـ جىسا قىلمىغۇچە نەپسىم قانمايدىغان قەلەندەر، دىۋانە تۇرسام. ھەتتا ئانىڭىز نەزىرىدە مەن سىزنىڭ يانچۇقىڭىزدىكى پۇلغا، گۈلدەك ھۆسنىڭىزگە پايلىماي پوتلا ـ مىشقىمنى ئېقىپ يالۋۇرۇپ، ناينىقلاپ، غىلجىڭلاپ، قەستەن سۆۋىنىپ شەيتىنىڭىزنى قوزغاپ ئۆزۈمگە قارىتىۋالغان بىر پاھىشە بولدۇم. قىزىڭىز بولسا «ھاراملىق» بولدى. تېخى دۇنياغا كۆز ئاچمىغان بالىنى بۇنداق ھاقارەتلىگەن ئانىغا كېلىن بولۇپ خىزمىتىڭىزنى قىلالمايمەن. مۇشۇ ياشلىغىن بولغۇچە ئاڭلىمىغان خورلۇق، ھاقارەتلەر مېنىڭ يۈرىكىمنى بىر پارچە مۇزغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

— توغرا، گۈلسۈمخان ئانىمۇ ئېچىگە سىغدۇرالمىغاچقا، ئانامنىڭ ئەنت ـ قىساسىنى مەندىن ئالدى. شۇڭا مەن ئاللىبۇ-رۇنلا كۆڭلۈمگە ئالمىغان، — ئەنزەر يەنىلا ئۈمىدلىنىپ تۇراتـ-تى، — گۈلبانۇم، گەپنى ئۇزۇۋەتمەڭ، يەنە ئويلىنىپ كۆرسىڭىز.

— ئويلانغۇدەك نېمىسى قالدى، قاباھەتلىك ئەپسانە ـ تۆھ-مەتلەرنى، پاسكىنا خورلۇقلارنى يۈزۈمگە يۈندىدەك چېچىۋاتقان ئادەمنى قوشاققا قېتىپ مەدھىيىلىسەم، مەندىكى ئىنسانىي غۇ-رۇر، ۋىجدان، پەزىلىتىم نەدە قالىدۇ. شۇڭا بەختىمنى قۇربان قىلىش قارارىغا كەلدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاپام سىزنى تىللىغان-دىن بېرى ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆتكىلى بولمايدىغان تاغ پەيدا بولدى. خوش، ئەنزەر، ئامان بولۇڭ، بۇنىڭدىن كېيىنكى خۇشاللىقىم، بەختىم، ھۇزۇرۇم سىزنىڭ خىيالىڭىز ... سەھرادىكى كۈنلەر! ...

— تۇتۇڭ بۇ پۇلنى، — ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزغانىدى، ئۇ ئالغىلى ئۇنىمىدى.

— ئالالمايمەن، سىزمۇ ئانىڭىزدەك بىزنى قەلەندەر ـ دىۋانە

كۆرۈۋاتامسىز؟
— تەتۈرلۈك قىلماڭ، بالىغا خەجلەپ بېرىڭ.
— سىزنىڭ بالا ئۈچۈن ئەكىلىپ بېرىۋاتقان نەرسىلىرىڭىز-مۇ يېتىپ ئاشىدۇ، — گۈلبانۇم پۇلنى ئەنزەرنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ قويدى، — ئەگەر بالىنى كۆرگۈڭىز كەلسە ساباھەتنى كىرگۈزۈڭ.
گۈلبانۇم ھۆ تارتىپ يىغلىغانچە كىرىپ كەتتى.
— گۈلبانۇم، مەن سىزگە ساقلايمەن، — ئەنزەر گۈلبانۇمنىڭ ئارقىسىدىن ۋارقىرىدى، — ماڭا ئىشىنىڭ...
قاراڭ، XX ئەسىرنىڭ 80 - يىللىرىدا كۆرۈلگەن بۇ ئالامەت-لەرگە: بىزدىكى قاششاقلىق، ئەنئەنىۋى تۇرمۇش ئادەتلىرىمىز، يۇرتۋازلىق، تەپرىقىچىلىك، مەزھەپ، بۆلگۈنچىلىك، ئەبگار-لىق، خاتا بولسىمۇ ئاتا - ئانىغا قارىغۇلارچە چوقۇنۇش قاتارلىق ئىللەتلىرىمىز پۇت - قوللىرىمىزنى چۇشەپ، ھەممىدىن قور-قۇش، ئەندىكىش، جۈرئەتسىزلىك، غايىسىزلىك، نوقۇل ھۆر-مەت قەپەسلىرىگە مەھكۇم قىلغان! ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى ئەلۋەتتە قانۇن قوللايتتى. ئەمما ئۇلار: «ئاتا - ئانىمىز قارغىۋې-تەرمۇ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالارمۇ، خەلق ئالدىدا يۈزىمىزنى قانداق كۆتۈرۈپ يۈرەرمىز، بۇ دۇنياغا نېمىشقىمۇ تۆرىلىپ قالغاندى-مىز، بوپتۇلا ئاتا - ئانىدىن ئۇلۇغ نەرسە يوق...» دېگەندەك چۈشەكلەرگە بوغۇلۇپ قالغان ياشلاردىن ئىدى. ئۇلار ئەبەدىلئەبەد ۋاپادار ئەر - خوتۇنلاردىن بولۇشنى خالىمامدۇ؟ مەڭگۈلۈك بەخت ئۇلارغا سوغۇق كېلەرمۇ؟ زادى سەھرادىن نېمىشقا قايتىپ كېلى-شىدۇ؟ ھەر ئىككى ئانىنىڭ خۇي - پەيلى ئۆزلىرىگە بەش قول-دەك ئايان تۇرسا! ئۇلار ئۇنداق قىلالمايدۇ. چۈنكى ھەر ئىككى-لىسى كونا ئادەت كۈچلىرىنىڭ قولى! غۇلجىدا «ئاخۇنۇم سى-زىق» دەيدىغان بىر مويسىپىت ئادەم بولىدىغان. باللار توپىغا سىزىق سىزىپ قويۇپ: «ئاخۇنۇم سىزىق» دېگەن ھامان ئۇ

سىزىقتىن ئاتلاپ ئۆتەلمەي باشقا يەرلەردىن ئايلىنىپ ماڭاتتى. بىزنىڭ كونا، نامۇۋاپىق قائىدە ـ نىزاملىرىمىز، ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمنى ئەنە شۇنداق «ئاخۇنۇم سىزىق» لاردىن قىلىپ يېتىش-تۈرگەندى. ئۇلار ئاشۇ ئىسكەنجىلەرنىڭ بوغۇشىغا بەرداشلىق بېرەلمەي مۇھەببىتىدىن، سۆيگەن كەسپىدىن، گۈزەل ئارزۇ ـ ئىستەكلىرىدىن، يېقىن دوستلىرىدىن ھەتتا كىندىك قېنى تۆ-كۈلگەن ۋەتىنىدىن ۋاز كېچىدۇ. ئەمما ئۆمۈر بويى ئۇمىد ئۈزەل-مەي ھاياتى ئازاب ئىچىدە ئۆتىدۇ. بىر كۈنلەر كەلگەندە پۇشايمان قىلىدۇ، ئۆكۈنىدۇ، سېغىنىدۇ، ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس، كې-چىككەن! كېچىككەندىمۇ باشلارغا قىرو چۈشكەن، بەللەر پۈكۈل-گەن، كۆز گۆھەرلىرى تۆكۈلگەن، مەڭگۈ ئۈزۈلمەس بەلغەم كانىيىدا خىر ـ خىر قىلىپ زادىلا كەتمىگەن، قانلىرى سوۋۇپ باقىيغا تەييارلانغان، ئۆمۈر مەنزىلى مۇساپىسىنىڭ ئاخىرقى پەل-لىسىگە بېرىپ قالغان!... شۇڭا دەيمىزكى، ھەرقانداق ئادەمگە ئۆمرىدە بىر قېتىم بەخت ـ ئامەت كېلىدۇ. مانا شۇنى بىلەل-گەن، تۇتۇۋالالىغان ھەم قەدرىگە يېتەلىگەن ئادەملا بۇ دۇنيادىن خاتىرجەم كېتىدۇ!... تەڭرىنىڭ «يارىلىش ئۆزۈڭدىن» دېگىنى-مۇ نەق مۇشۇ ئۇلۇغ يەكۈن!

گۈلبانۇمنىڭ قارارىنى پەقەت مۇئەتتەرخانغا بولغان ئاچچىق-تىن بولۇۋاتقان گەپ دەپ چۈشەنگەن ئەنزەر ئۆز كۆڭلىنى ياساپ قايتىپ كەتتى. ئەتىسى ئاشخانىدا كەچكىچە خېلىلا مەمنۇن ھالدا ئىشلىدى. ئايالى بىلەن قىزىنى بىر قېتىم كۆرۈۋالغاچقىمۇ كۆڭ-لى تەسكىن تاپقانىدى. شۇنداقتىمۇ گۈلبانۇمنىڭ «بەختىمنى قۇربان قىلىش قارارىغا كەلدىم» دېگەن سۆزى ئۇنى دەككە ـ دۈككىگە سېلىپ تۇراتتى. دېمىسىمۇ گۈلبانۇم ئۇنى بىئارام قىل-ماي دېدىمۇ بەزى گەپلەرنى يوشۇرغانىدى. بايكۆللۈكلەر ئەلچى كىرگۈزۈپ، توي رەسمىيەتلىرىنى مەسلىھەتلىشىپ كېتىپ

قىلىشتى. گۈلسۇمخان قىزىغا بىر كىچە نەسىھەت قىلدى، كۆز ياش تۆكتى، جىق ۋەدىلەرنى بەردى، ھادىل رىمونتچىنى ماختىدى. لېكىن گۈلبانۇم يا ياق، ياكى ماقۇل دېمىدى. ئېرىدىن ئاجراشقاندىن بېرى «گاچا» بولۇپ قالغان گۈلبانۇمنىڭ غوۋغا كۆتۈرمەي، ئۈندىمەي تۇرۇشىنى «رازى بولدى» دەپ چۈشەنگەن گۈلسۇمخان بىر كۈنى بايكۆلگە چىقىپ «خۇش خەۋەر» يەتكۈزدى. بۇلاردىن ئەنزەرنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى.

ئاشخانىنى يىغىشتۇرۇپ ھەممىسى كەتتى. پەقەت ئەنزەرلا خالات، پەشتامىلىرىنى سېلىپ، بىر قۇر تازىلىق قىلدى، ئاندىن قايتماقچى بولۇۋىدى، قارادۆڭ ئاھالە كومىتېتىنىڭ جۇرېنى نېغمەت كىرىپ كەلدى. ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇم ئاجراشقان چاغلاردا، ئۇ «ئاھالە كومىتېتلىرىنى رەتكە تۇرغۇزۇش ھەم خىزمەت نىزاملىرىنى بېكىتىش» يىغىنىغا قاتنىشىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كەتكەنىدى. نېغمەت قايتىپ كېلىپلا «قارىمامسەن، ئۇكا، سېنىڭ بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە، خۇددى ‹ئۆيگە ئوغرى كىرسە ئىتنىڭ سىيگۈسى كەپتۇ› دېگەندەك ئۈرۈمچىگە كېتىپ قالغىنىمنى» دەپ ئۆزرە سورىدى. ئاندىن مۇئەتتەرخان بىلەن سۆزلىشىپ كۆرمەكچى بولۇۋىدى، ئەنزەر: ئانىسى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئىنتايىن نومۇسسىز ھاقارەتلىرىگە چىدىمىغان گۈلبانۇمنىڭ ئىلاجسىز ئۆزى ئاجرىشىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى، دەپ بەرگەنىدى.

— ھە، ئەنزەر، ئاشخانىدا يالغۇز قاپسەنغۇ، يېگۈدەك بىرنېمەڭ يوقمۇ؟ — نېغمەت تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرمايتتى، — ئاھالە كومىتېتىدا يىغىن ئاچقان قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى. يالغۇز جېنىمغا تاماق ئېتىشتىن ئېرىنىدىم.

ئەنزەر توك شامالدۇرغۇچنى ئېچىۋېتىپ ئوتنى ئۇلغايتتى ـ دە، تەييار لەگمەن پىلتىسىنى تارتىپ قازانغا تاشلىدى، ئاندىن

ئاشقان قورۇمىنى قىزىتىپ، بىر تەخسە لەگمەننى نىغمەتنىڭ ئالدىغا قويدى. تاماق جوزىلىرىدا ئاچچىقسۇ، لازا قىيامىلىرى بار ئىدى.

— يائاللا قولۇڭ بەك تېز جۇمۇ سىڭلىم، — نىغمەتنىڭ قورسىقى خېلىلا ئاچقاندەك قىلاتتى، — هايت - هۇيت دەپ بولغۇچىلا تەييار قىلدىڭا.

— نىغمەتكا، تويمىسىڭىز چۆپ يەنە بار جۇمۇڭ، سېلىپ بېرىمەن، — دېدى ئەنزەر بىر چىنە ئاش سۇيىنى جوزىغا قويۇپ، - قارىغاندا بىر كۈن تاماق يېمىگەندەك قىلىسىز.

— تاپتىڭ، — نىغمەت كاپكازچە قىرقىم بۇرۇتىنى سىيپاپ قويدى، — مۇشۇۋاغۇ قارا، ئادەم تەنها بىرنېمە يېگۈسى كەلمەيدىكەن ھەم تاماق ئېتىشقا قېرىق بولۇپ كېتىدىكەن. مالمۇ كۆپ بولغانسېرى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشىپ ئوتنى راسا يەيدۇ، يالغۇز بولسا نېزىقاپ تۇرۇۋالىدۇ. ئادەممۇ مالغا ئوخشاش بىرنېمە. ئۇنىڭ ئۈستىگە يالغۇز ياشىغانسىرى سەپرا، تېرىككەك بولۇپ قالىدىكەن.

ئەنزەر نىغمەتنىڭ «تەنهالىق» ، «يالغۇزلۇق» دېگەن گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئابدۇسەمەتنىڭ «ئانام نىغمەتكام بىلەن بىللە بولۇپ قالسا بەك بەلەن بولاتتى» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلىدى. گەرچە ئۇ، ئۆزىگە، ئاكىسىغا يول ئېچىش ئۈچۈن شۇنداق دېگەن بولسىمۇ، بۇ بىر ساۋابلىق ئىش ئىدى. ئانىسىنىڭ بارغانسېرى ئاچچىقى يامان، تىرتەك، تېرىككەك بولۇپ كېتىشىمۇ ئاشۇ تۇللۇقتىن بولسا كېرەك. ئۇ ئوتتۇز بەش - ئوتتۇز ئالتە يېشىدىلا مەخەت ئەپەندىدىن ئايرىلىپ قالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ تەنهالىق ئازابىنى تارتىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەلۋەتتە ئۇمۇ ئەتىسى - ئاخشىمى مۇڭدىشىدىغان، هال - مۇڭلىرىنى تۆكىدىغان، هاياتىدىكى ئەسلىمىلەرنى يات ئېتىدىغان بىر سىرداشقا، مۇڭداشقا، ھەمراھقا

موهتاج. مۇئەتتەرخان باشقىلارغا قىر كۆرسەتكىنى بىلەن نىغمەتكە ئۇنداق قىلمايتتى. ئۇنى كۆرسىلا ئۆچكە ياغلىرى ئېرىپ، بەھرى ئېچىلىپ قالاتتى. كۆڭۈلدىكى تۇگۈننى يېشىشكە ناھايىتى ئۇستا خۇش چاقچاق نىغمەتمۇ مۇئەتتەرخاننىڭ نىممىنى ئويلاپ، نىممىنى قويىدىغانلىقىغا پال سالغاندەك نەق ئويلىغانلىرى ئۇستىدىن چۈشەتتى.

— نىغمەتكا، قورسىقىڭىز ئاچقاندا ئۇتتۇرلا بىزنىڭ ئۆيگە كىرسىڭىز بولىدۇ، — ئەنزەر ئۇنىڭ چىرايىغا چاندۇرماي قاراپ قويدى، — ئانام بىلەنمۇ چىقىشقاندىن كېيىن.

— ۋاي... ئەنزەر بالا، مۇئەتتەرخان بىلەن مەن كېلىشىمسەم باشقىسى بىكار. ئۇنىڭ ئاشۇ چۈس مىجەزى باركى، ھەرقانداقنىنى جەك دېگۈزىدۇ، — نىغمەت بېشىنى چايقىدى، — بىراقزە مەن تۇكنى يېتىشىغا سىلاپ ئۇنى ئاچچىقلىتىپ قويمايمەن. مۇنداقچە ئېيتقاندا ئېقىم كېلىشىدۇ.

— توۋا دەيمەن، سىز كىرىپ ئولتۇرۇپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۆيىمىزدە باشقىچە بىر ئىللىقلىق بولىدۇ. ئانامنىڭ ھېچقاچان ئاڭلىمىغان تاتلىق گەپلىرىنى ئاڭلايمىز. كۈلكىسىنى كۆرىمىز، بولمىسازە رۇكۇدىكى ئىمامدەك ھەممىمىز جىمىپ كەتكەن. بۇنداق تۇرمۇش بەك كۆڭۈلسىز بولىدىكەن دەڭا.

— سەن بىلمەيدىكەنسەن، ئەسلىدە ئاپاڭ ئۇنداق ئايال ئەمەس، — نىغمەت تامىقىنى يەپ بولۇپ تەخسىگە ئاش سۇيى قۇيدى، — پەقەت تۇرمۇش ھەم تۇرمۇشتىكى بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەر، كېلىشمەسلىكلەر، ناھەقچىلىكلەر مۇئەتتەرخاننى ھەممىگە گۇمان بىلەن قارايدىغان، ئېھتىياتچان قىلىپ قويغان. بۇنداق ئاياللارغا كۆڭۈلدىكىدەك تەسىر كۆرسىتىدىغان بىرەر ئامىل بولسىلا، يەنە ئەسلىدىكى خۇش پېئىللىكىگە يانىدۇ.

— ئۇنداقتا سىز خىزمەت ئىشلەپ باقسىڭىز بولغۇدەك...

— پاھ، پاھ تامىقىڭ ئوخشاپتۇ جۇمۇ، — نىغمەت پۇل تەڭلىدى، — رەھمەت ساڭا.

— نېمە قىلىۋاتىسىز، نىغمەتكا، بۇ ئاشخانىدا سىزنىڭمۇ بىر ئۈلۈش ھەسسىڭىز بار جۇمۇك.

— قىزىقكەنسەن، ئۇنداق مەرد بولۇپ كەتسەڭ، ئەتە - ئۆگۈن دەسمايەڭ غالتەككە چىقىدۇ جۇمۇ، ئېلىپ قويە بۇ تىيىننى.

— بۇنداق قىلسىڭىز ئاچچىقلاپ قالىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئانام پۇل ئالىدۇ. باشقىلىرىمىز بۇ ھوقۇقتىن بەھرىمەن ئەمەس.

نىغمەت بىلەن بولغان بۇ سۆھبەتتىن ئون كۈن ئۆتۈپ كەت-تى. بىر چۈشلۈكى ئالىنۇرنى كۆرگىلى كەتكەن ساباھەت ئاشخا-نىغا ئۆڭسۆرۈن كىرىپ كەلدى - دە، ئوچاق بېشىدا قورۇما قورۇۋاتقان ئەنزەرنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلىدى. شۇ ھامان ئەنزەر-نىڭ چىرايى سامان قەغىزدەك سارغىيىپ، قولىدىن سايلىق چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ پۇتلىرى تىترەپ تىزلاندى - دە، ئوچاق بېشىغا يۆلىنىپ قالدى. بۇ ھالدىن قورقۇپ كەتكەن مۇئەتتەر-خان، ئابدۇسەمەت، گۈلنىسالار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئۇنى يۆلە-گەنىدى. سۇنۇلغان قوللارنى ئىتتىرىۋەتتى.

— ماڭا قول تەگكۈزگۈچى بولمىسىلا، پۈتۈن تەنلىرىدىن نىجاسەت ھىدى كېلىۋاتىدۇ، — ئەنزەر ئانىسىنىڭ قولىنى سىل-كىۋەتتى، — ئاھ خۇدا بۇ قىسمەتنى كىمدىنمۇ كۆرەرمەن!

مۇئەتتەرخان ساباھەتنى چەتكە تارتىپ كوچىلاپ سورىغاند-دى، ئۇ دۇدۇقلاپ:

— گۈلبانۇم ئاچامدى بايكۆلگە ياتلىق قىلىپ بېرىۋې-تىپتۇ، — دەپلا يىغلاپ سالدى.

مۇئەتتەرخانىنىڭ ئىچى - ئىچىدىن ئېتىلىپ چىققان بىر خۇشاللىق يۈزىگە تەپتى.

13

مۇئەتتەرخاننىڭ خۇشاللىقى تېرىسىگە سىغمىسا، ئەنزەرنىڭ دەرد ـ ھەسرىتى يۈرىكىنى قۇرتتەك يەپ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. گۇلبانۇمنىڭ ئۇدۇمى ئۇنىڭغا ئۆتكەنمۇ نېمە، ئۇمۇ «گاچا» بولۇپ قالدى. ئۇ، ئاشخانىغا كىرمەي كوچا ـ كويلاردا لاغايلاپ يۈرگەچكە، ئابدۇسەمەت، ئۇستامدىن بىرنى ياللىدى. ئەنزەر كېچىلىرى كىشىلەرنىڭ ئۆگزىلىرىگە چالما تاشلاپ ئۆزىچىلا كۈلۈپ كېتەتتى. ئۇ بىر كۈنى دەريابويى كوچىسىغا بېرىپ گۇلبانۇمنىڭ قورۇسىغا ئۇسۇپلا كىردى. گۇلسۇمخان دىمىققاندەك بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ھازىر نېمە ئۈچۈندۇر پەسكويغا چۈشۈپ، ئۇندىمەس بولۇپ قالغانىدى. ئەنزەر بۆشۈكنى قۇچاقلاپ، قىزىنى سۆيدى ـ دە، يىغلىۋەتتى:

— قىزىم، سىز يېتىم بولدىڭىز، ئاپىڭىز ئىككىمىز ۋەيران بولدۇق. بۇ دۇنيادا خۇدايىم زادى بارمىدۇر؟! بولسا بىزدەك باغرى قانلارنى نېمىشقىمۇ كۆرمەيدىغاندۇر؟! بوپتۇ ئۇخلاڭ، قىزىم، ئۇخلاڭ، بىر كۈنلەردە ھەممىمىزنىڭ كۆزلىرىگە كۆرسىتەر!

ئەنزەر يېنىدىكى بىر تۇتام پۇلنى قولتارتقۇ لاتىسىغا قىستۇرۇپ قويدى، ئاندىن ئۆيگە سەپسېلىپ قارىدى. ئەكبەر ھۇنەردە پىشىپ قالغاچقا ئۇستىسىدىن ئايرىلىپ چىقىپ ئۆز ئالدىغا ھۇنەر قىلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ مەشچىلىك دۇكىنى دالان ئۆينىڭ كوچىغا قارىغان تېمىغا يانداپلا سېلىنغان بولۇپ، بۇرۇنقى دېرىزە ئورنىغا كىچىكرەك بىر ئىشىك ئورنىتىلغانىدى. ئەكبەر دۇكىنىنىڭ سىرتتىكى ئىشىكىنى ئىچىدىن تاقىۋېتىپ، مۇشۇ كىچىك ئىشىك بىلەنلا دالان ئۆيگە كىرىپ تاماقىنى يەيتتى. گۇلسۇمخان ئالنۇرنى كۈندۈزلىرى ئۆزى باقاتتى، تاڭغا يېقىن بۇلىمىقىنى يېگۈزۈپ، سۈت پاراشوكى تەڭشەپ ئىچۈرگەندىن كېيىن ئۇخلى-

تىپ قويۇپ ئىشقا كىرەتتى. ئۇ ئەتىگەنلىكى سائەت توققۇز ـ ئونلاردا قايتىپ كەلگۈچە ئەكىبەر قاراپ قوياتتى. ئويغىنىپ يىغ-لىسا سوسكىنى ئاغزىغا تىقىپ، بۆشۈكنى تەۋرىتەتتى. ئانا ـ بالا ئىككىسى ئىسالىنۇرنىي بېقىشنىي ئەنە شۇنداق رەتكە سېلىد-ۋالغانىدى.

— ئاپا، — دېدى جۇدەپ، كۆزلىرى گۆردەك ئولتۇرۇشقان ئەنزەر، — گۈلبانۇم قانداقراق تۇرۇۋېتىپتۇ، ئاغرىپ ـ سىلاپ قالمىغاندۇر؟

— ياخشى، — گۈلسۈمخان، قىزنىڭ ئىسمىنى ئېغىزىغا ئالغان ئەنزەرگە ئىچىدە غىجىندى، — خاتىرجەم بولۇڭ، كۆڭلىرى بەھۇزۇر راھەتتە.

— شۇنداقمۇ؟ ئۇنداقتا مېنى چۈشلىرىم ئالداپتۇ ـ دە!···

گۈلسۈمخاننىڭ يۈرىكى جىغلا قىلىپ قالدى. ئۇ، بوغۇلۇپ-قىنا سورىدى:

— قانداق چۈش كۆرۈپسىز؟

— گۈلبانۇم ئۇ··· قانداقتۇر مال سويىدىغان گوداڭلاردىن چىقالماي··· ئۈستۈبېشى قان··· چاچلىرى چۇۋۇلغان··· «ئەنزەر··· ئەنزەر···» دەپ ۋارقىرىغۇدەك··· ئاھ خۇدا··· چۆچۈپ، قورقۇپ ئويغىنىپ كېتىمەن··· توۋا، جاپايىمنى بەك تولا تارتقان، ئەمما راھەت كۆرمىگەنىدى···

ئەنزەر چېكىلىرىنى قامالاپ يىغلىۋەتتى، شۇ يىغلىغانچە يۈتلىرىنى سۆرەپ ئارانلا چىقىپ كەتتى. شۇ دەقىقىدە گۈلسۈم-خاننىڭ كۆڭلىدىن: «ۋاي خۇدايىم مۇشۇ بالىنىڭ ئۇۋالىغا قال-دىممۇ نېمە؟» دېگەن ۋەھىمىلىك ئوي كەچتى. بۇمۇ سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى. گۈلبانۇمنىڭ تويى بولۇپ ھەپتە ئۆتكەندە شەرىپە-خان قۇدا تۇغقانلارنى ھاردۇق چېيىغا چاقىردى. ئەمما مېھمانلار ئارىسىدا گۈلبانۇم يوق ئىدى. گۈلسۈمخاننىڭ ئۇياق ـ بۇياققا قارىغانلىقىنى سېزىپ قالغان شەرىپىخان چىرايى ئۆڭگەندەك بول-

دى ـ دە: «ھەي بۇ ياشلار قائىدە ـ يوسۇننى قاچانمۇ ئۆگىنەر، ھادىلجان بىلەن ئىككىسى ئۆيىگە بىر نەرسە ئالغىلى شەھەرگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دېدى. بىراق ئۇنىڭ يالغان ئېيتىۋات-قانلىقى ئۆڭسۈرۈن چىرايىدىن بىلىنىپ تۇراتتى. كۆڭلى ئۆيۈپ ئولتۇرالماي قالغان گۈلسۈمخان مېھمانلار تاماقتىن كېيىن راسا پاراڭغا چۈشكەندە تۇيدۇرماي سىرتقا چىقتى. پېشايۋانلىق سەك-كىز ئېغىز ئۆينىڭ ئەڭ چېتىدىكى گۈلبانۇمنىڭ يېڭى ھۇجرىسى ئىدى. بىراق ئۇنىڭ ئىشىكى قۇلۇپلاقلىق تۇراتتى. گۈلسۈم-خان: «ھەدەم راست دەپتۇ، بۇ باللار شەھەرگە كىرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلىدىيۇ، يېڭى توي بولغان قىزنىڭ ئۆيىنىڭ قانداق جابدۇلغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش ئويىدا دېرىزىدىن قارى-دى. كۈتۈلمىگەن قورقۇنچلۇق كۆرۈنۈش ئۇنى چۆچۈتۈۋەتتى. چاچلىرى چۇۋۇلغان گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا تىزلىرىنى قۇچاقلى-غانچە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. بۇ ئەسنادا شەرىپىخان چىقىپ قالدى. ئۇ ئالمان ـ تالمان مېھمانخانىغا كىرىپ كەتمەكچى بولۇ-ۋىدى، گۈلسۈمخان ئاچچىقى بىلەن چاقىردى. ئىشىك قۇلۇپىنى ئاچۇردى. تووا، تويى بولغىنى بىر ھەپتە بولغان قىزنىڭ نېمە بولۇپ كەتكىنى بۇ؟ گۈلبانۇمنىڭ ئېڭىكى، كۆز قۇيرۇقى كۆكى-رىپ ئىششىغان بولۇپ، ئاغزىنىڭ جاۋغىيىدا قان قېتىشىپ قالغانىدى، چىرايى بولسا قوۋزىقى سويۇۋېلىنغان دەرەختەك ئاپ-ئاق ئاقىرىپ كەتكەنىدى. لېكىن گۈلبانۇم ئاپىسىغا قاراپمۇ قويمىدى.

— ۋاي خۇدايىم، ساڭا نېمە بولدى، قىزىم؟ — گۈلبانۇم بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىمىدى، گۈلسۈمخان شارتلا ھەدىسىگە قارى-دى، — بۇ··· بۇ··· زادى نېمە ئىش، ئۇنى ھايۋاندەك سولاپ قويغىنىڭ نېمىسى؟ گەپ قىلساڭچۇ؟

— ھادىلجان ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ سەل كەيپ بو-لۇپ قاپتىكەن، — شەرىپىخانىنىڭ كۆك كالپۇكلىرى تىتى-

ـرىدى، — ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى تەگىشىپ قالغان ئوخشايدۇ.
— تەگىشىپ قالغانغا شۇنچىلىك بولۇپ كېتەمدا؟
— ئەمدى خوتۇن كىشى ئاغزىغا، ئەر كىشى قولىغا زورلاپ-ـدىغان گەپ ئىكەن.
— گۈلبانۇم هازىرغىچە بىر كىمگە قاش كۆتۈرۈپ قارىغان قىز ئەمەس، مەن ئۇنىڭ ئەر بىلەن تەڭ تۇرۇشىغا ئىشەنمەيمەن، ئاھ خۇدايىم قىزىمنىڭ كۆرمىشلىرى تېخى ئالدىدا ئىكەن ـ دە....
... گۈلسۇمخاننىڭ: «ۋاي خۇدايىم مۇشۇ بالىنىڭ ئۇۋالىغا قالدىمۇ نېمە؟» دەپ ئەندىككىنى مۇشۇ ۋەجىدىن ئىدى. تېخى قىزىنىڭ قانغا بويىلىشىنى ئەنزەرنىڭ چۈشىدە ئايان قىلغانلىقى، تەڭرى ئۇنىڭ دادىغا يېتىپ گۈلسۇمخاننىڭ كۆزىگە كۆرسەتكىنى بولماي نېمە!
گۈلسۇمخان ئەنزەرنى دەرۋازا ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى ـ دە، قايتىپ كىرىپلا يىغلىۋەتتى.
ئەنزەر شۇ ماڭغانچە خەنزۇ بازىرىغا كەلدى. لېكىن ئاشخانىـغا كىرمىدى. ئۇ، ئەخلەت ـ چاۋارلار دۆۋىلىشىپ، پاسكىنا سۇ يىغىلىپ قالغان تار كوچىغا قايرىلدى. ئۆكتەبىر ئايلىرىنىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ قالغاچقا، ئەتراپ ساپسېرىق سارغايغان دەرەخـلەر بىلەن قاپلانغانىدى. ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ بولغان زەپىران ياپراقلار شىرتىلداپ تۆكۈلەتتى. ئەنزەر ئۆستەڭ قىرىنى ياقىلاپ يۇقىرى ئۆرلىدى. ياپيېشىل پاقا لەشلىرى ئېقىپ كېلىۋاتقان بۇ قاراسۇ ئۆستەڭگە لەئزىبېشىدىكى تىك، ئەگرى ـ بۈگرى، ئېگىز يارلار تۇۋىدىن لۆمشىپ كېلەتتى. يار ئۆستىدە كونا تاملىق قەدىمىي ئەسكى ئۆيلەر ئۇ يەر ـ بۇ يەردە چوقچىيىپ تۇراتتى. ئەمما ئۆستەڭنىڭ ئىككى قاسنىقى تەتۈر سۆگەت، قارىياغاچ ھەم تېرەكلەر بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئالىقانىدەكمۇ كۈن نۇرى چۈشـمەيتتى. باھار ھەم ياز ئايلىرى بۇ ئېگىز ئۆستەڭ قىرىدىن پەسكە

قارايدىغان بولسا يېشىل مەخمەل سېلىنغاندەك كەتكەنلا ئوتلاقلىق ئىدى. ئۇ يەر ــ بۇ يەردىكى توپ ــ توپ كۆكەرگەن سۆگەت، جىگدە، قارىياغاچ ھەم چاتقاللار شەھۋەتپەرەسلەر ئۈچۈن كۆڭۈل ئېچىش پىنھانى بولالايتتى. تارىختىن بېرى لەڭزىبېشىنىڭ نامى ئانچە ياخشى ئەمەس. بۇ يەردىن نەشىكەش بەڭگىلەر، قىمارۋاز- لار، پاھىشىۋازلار ھەم دۇتار ــ تەمبۇرلىرىنى چېلىپ كۆڭۈل ئاچىدىغانلارنىڭ ھەممىسى تېپىلاتتى. ئۇلار توپ ــ توپ بولۇ- شۇپ، قىرقىراپ كۈلۈشۈپ، دەتتىكام دەپ مەيدىلىرىگە قارسىل- دىتىپ ئۇرۇشۇپ، مەستلەر بىر ــ بىرىنى مۇشتلاپ لەڭزىبېشى- نى ئاۋات قىلىشاتتى.

ئەنزەر لەلەڭشىگەن ھالدا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئىلى ناخشىلىرى- نىڭ ھەسرەتلىك نىداسى، دۇتار ــ تەمبۇرنىڭ يۈرەكلەرنى مۇڭغا سالغۇدەك يېقىملىق ئاۋازى كېلىۋاتقان چوڭ ئىككى توپ سۆگەت تۈۋىگە كەلدى. بۇ يەردە ئون نەچچە ياش باللار ھاراق ئىچىپ، ناخشا ئېيتىپ جاھاننىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتاتتى. ئولتۇرغانلارنىڭ سەركىسى بولسا كېرەك، قارىمۇتۇق، قاتاڭغۇر يىگىرمە يەتتە ــ يىگىرمە سەككىز ياشلاردىكى بىر بالا سورۇننى باشقۇرۇپ ھاراق قۇيۇۋاتاتتى. ئوتتۇرىغا يېيىپ قويۇلغان بىرنەچچە پارچە گېزىت ئۈستىدە گىردە پارچىلىرى، قورۇت، ئىككى ھىجىر لەڭپۇڭ ھەم يېيىلىپ بولغان كاللا ــ پاچاق سۆڭەكلىرى تۇراتتى. ئەنزەر قاتاڭغۇر بالىنى تونۇغاندەك قىلدى. ئۇ قورۇلۇشلاردا تامچىلىق قىلىدىغان «قورۇق» لەقەملىك پەتتار بولۇپ، پات ــ پاتلا ئەن- زەرنىڭ ئاشخانىسىدا تاماق يەيتتى.

— ھوي، ئەنزەر خوجايىنغۇ بۇ، ئاغىنىلەر، سىغىلىڭلار، بىرەر كىشىلىك ئورۇن چىقسۇن. كېلىڭ، كېلىڭ، — ئەنزەر ئىككى بالىنىڭ ئوتتۇرىسىدا سۆگەتكە يۆلىنىپ ئولتۇردى، — ئەنزەر خوجايىن بۇنداق يەرلەر بىلەن ھەپسىلىگىز يوقتى، ئەجەب بۈگۈن توخۇ جىرىم غاجىغاندەك قەدىمىڭىز يېتىپ قاپتۇ.

— زېرىكىپ دېمەمسىز، قارىسام نەغمە قىلىپ، ناخشا ئېيت-
تىۋېتىپسىلەر.
— ھەببەللى ئويناپ تۇرغۇلۇق، پۇل تاپقان بىلەن ھېساپ
ئەمەس، ئۇنىڭ مېغىزىنى چاقالىغىنى ئوغۇل بالا، قانداق دېدىم،
ئاغىنىلەر، قېنى ماۋۇ بىرنى كۆتۈرۈۋېتىڭ، — پەتتار ۋېلىسى-
پىتىنىڭ قوڭغۇرىقىغا قويۇلغان ھاراقنى سۇندى. ئەنزەر ھاراق
ئەمەس، تاماكىمۇ چەكمەيتتى. بىراق بىرمۇنچە يىگىتلەر ئالدىدا
ئوغۇل بالىلىقىنى كۆرسەتمىسە چېنىپ قالىدۇ ـ دە، يەنە بىر
تەرەپتىن ئىچمەدە كۆيۈۋاتقان بىر ئوتقا تاقابىل تۇرالىغۇدەك نەرسە
بولسا زەھەر بولسىمۇ ئىچىدىغاندەك تۇراتتى.
— قېنى ئىچىۋېتىڭ، سورۇن سوۋۇپ قالمىسۇن.
ئەنزەر كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئىچىۋەتتى. خۇددى بىر كەپ-
كۈر قوقاسنى يۇتۇۋەتكەندەك ئىچ ـ باغرىنى كۆيدۈرۈپ كىرىپ
كەتكەن ساپ جۇن بىردەمدىلا ئۇنىڭ يۈزىگە چىقتى.
— ھوششەرە ئوغۇل بالا، ئەسلىدە ئىچىملىكتىمۇ بار ئىكەن-
سىز ـ دە، — پەتتار يەنە بىرنى قويۇپ تەڭلىدى، — بايىقىسى
كىچىككەنلىكىگىز ئۈچۈن، ماۋۇسى نۆۋىتىگىز.
— مەن...
— ئېلىڭ، ئېلىڭ، — پەتتار قوڭغۇراقنى تۇتقۇزۇپ بولۇپ
سورۇن ئەھلىگە قارىدى، — ئاغىنىلەر، ئەنزەر ئاغىنىمىزنى
تونۇشتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن. ئۇ خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ
بويىدىكى چوڭ ئاشخانىنىڭ خوجايىنى. لېكىننزە، ئاغىنىلەر،
مەرد نەرسە جۇمۇ، ئىشلەمچى بالىلارنىڭ دەردىگە يېتىدۇ. ئادەتتە
بىر سوم يىگىرمە تىيىنلىق بىر تەخسە لەگمەن ئالىمىز، لېكىن
تويمايمىز، چۈنكى قارا ئىش قىلىمىز ـ دە. ئەنزەر خوجايىن
«تەخسىگىزدە قورۇما ئېشىپ قاپتۇ، ئۈستىگە چۆپ سې-
لىپ بېرەيمۇ» دەپلا بىكارغىلا يېرىم چويلا ئاش سېلىپ بېرىدۇ.
— مەنمۇ دەسلەپتە پۇل ئالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ياق

دەپتىكەنمەن، — دېدى «قاتتىق» لەقەملىك كۆك كۆز، قىزىل كۆز يىگىت، — كېيىن ئۇققاندىن كېيىن «ھە»لا دەيدىغان بولدۇم.

— موكلا ياقتى ـ دە، ساڭا، — دېدى كىمدۇر بىرى ئۇنىڭ لەقىمىنى كەلتۈرۈپ، — تەخسەڭدىكى قورۇمىنى خالتاڭغا قۇيۇۋېلىپ، ھەپتىدىن كېيىن چۆپ تەلەپ قىلىدىغان نېمىسەن.

— ئاڭلىساق، شۇنىڭدىن بېرى ئۇ قېيىناتا، قېيىناتا، خوتۇن ـ بالىلىرىنى ئاپىرىپ، بىر تەخسە لەگمەن ئېلىپ ئون تەخسە چۆپ تەلەپ قىلىپتۇ، دېيىشىدۇ.

كۆك كۆز يىگىت ئۆزىگە چاقچاق قىلغۇچىنىڭ «ئېشەك» لەقىمىنى يانپاشقا ئالدى:

— قىسقا چاقچىقىڭ شۇ بولسا، ئۆزۈڭنىڭ يۇدۇپ كېلەمسەن نېمە؟

سورۇندا ئارقا ـ ئارقىدىن كۈلكە كۆتۈرۈلدى. بىردەملىك بولسىمۇ ھەسرىتى ئۇنتۇلغان ئەنزەر ئۈچ قوڭغۇراق ھاراق ئىچكەندىن كېيىن ئۆزىنى خۇددى كۆكتە ئۇچۇۋاتقاندەك ھېس قىلدى. بايىقى تارتىنىش ـ قورۇنۇشلىرى نەلەرگىدۇر يوقالدى. بۇ ئەسنادا نۆۋىتى بويىچە يەنە بىر قوڭغۇراق ھاراق كەلدى.

— ئەمدى مەن...

— ئىچىڭ، ئىچىڭ، — پەتتار قورۇق قول سىلكىدى، — قاراڭ، ئادەم نامرات بولغانسېرى، يوقسۇزلۇق تارتقانسېرى بۇ نېمىگە شۇنچە مەيلىڭ تارتىپ تۇرىدىكەن. شۇنىڭغا قارىغاندا بەزىلەرنىڭ: «ھاراق دەردنى كېسىدۇ، دەردنى ئالىدۇ، دەردنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ» دېگەن گېپى ھەقىقەتەن دەيمەن.

— بولىدۇ، خوشە، ئاغىنىلەر، شۇنداقلا بولىدىغان بولسا ئىچكىنىم ئىچكەن، — خېلىلا قىزىپ قالغان ئەنزەر يېنىدىن شارتلا يىگىرمە سوم چىقىرىپ پەتتارغا تەڭلىدى، — ئاغىنىلەر، داستىخىنىمىز قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ. سەل قويۇلدۇرمايلىما!

— بەللى، بەللى سورۇن كۆرگەن باللا، بوپتۇ كۆڭلىڭىزنى قوبۇل قىلمىساق رەنجىيسىز، — دېدى جانلىنىپ كەتكەن پەتتار قورۇق، — هەي ئىمىن قاتتىق، قوپە ئورنۇڭدىن، ئون سومغا تۆت بوتۇلكا پىچەت هاراق، قالغان ئون سومغا پىششىق گۆش، كاللا - پاچاق ئەكەل.

ئىمىن قاتتىق پۇلنى، سومكىنى ئېلىپ مېڭىشى، پەتتار قورۇق ئارقىدىن: «هەي قاتتىق، پۇلنىڭ هەممىسىنى خەجلە، ئاشۇرۇپ قويما جۇمۇ» دەپ ۋارقىرىدى. باللار بىرنەچچە پەدە ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتقىچە، ئىمىن قاتتىقمۇ هاسىراپ يېتىپ كەلدى. تۆت بوتۇلكا «چۇنيىڭ» ماركىلىق هاراق سورۇنغا تىك-لىنىپ، گۆش، كاللا - پاچاقلار پارچىلىنىپ بولۇشى سورۇن ئەهلى باشقىدىنلا قىزىدى.

— بۇ تاماكىنى بەك هەۋەس بىلەن شوراۋېرىسىز، — كۆزلىرى خۇمارلىشىپ، يۈزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ئەنزەر يېنىد-دىكى ۋىجىك يىگىتتىن سورىدى، — ئۇ شۇنچىلىك مەززىلىك تاتلىق نەرسىمۇ؟

— بۇنىڭ خىسلىتىنى سوراپ قالدىڭىز، قاراڭ، — دېدى ۋىجىك يىگىت چوڭ كۆزلىرىنى يېرىم قىسىپ، — بۇنى چەككەن ئادەم ئىچىدىكى دەرد - ئەلەمنى تۈتۈن بىلەن چىقىرىۋېتىدۇ. يېپىيېڭىلا بولۇپ قالىسىز، قېنى بىرنى چېكىپ باقامسىز؟

ئەنزەر سۆگەت غولىغا يۆلىنىپ، تاماكىسىنى پۇرقىرىتىپ چېكىۋاتقىنىدا، دۇتار بىلەن تەمبۇرنىڭ تەڭكەش مۇڭىدا ناخشا باشلاندى. ناخشىنىڭ يېنىك ئەۋجى، كۇچىنىشلىرى، سەكرەتمە مۇڭلىرى دەردلىك كۆڭۈللەرنى لەرزىگە سېلىپ، باشقا كەلگەن ئېغىر كۈنلەرنى، ئالەمچە ئازابلارنى، هەسرەتلىك پىراقلارنى ئېرىتىپ كۆزلىرىگنى لىقمۇ لىق ياشلارغا تولدۇرىدۇ. كەيپ بولۇپ قالغان ئەنزەر ناخشا دولقۇنلىرىدا ئېقىپ ئاستا تەۋرەنمەكتە ناخشىمۇ بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقماقتا ئىدى.

ناخشا ئېيتىپ چىقىپ كەلسەم،
ئۇنۇمدىن تونۇغان يارىم.
جاپايىمنى تولا تارتىپ،
هالاۋەت كۆرمىگەن يارىم.

— بەرھەق، — ۋارقىرىدى ئەنزەر تىزىغا ئۇرۇۋېتىپ، — قېنى، پەتتار ئاغىنە ماڭا بىرنى قويىمامسەن... پاھ، پاھ دۇنيادا مۇنداقمۇ ئېسىل نەرسىلەر بارئىكىنا، ئەجەب غەپلەت ئۇيقۇسىدا ئۇخلاپ يۈرۈپتىمەن.

ئۇنتۇلۇپ - ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ،
خاماندا كۆرەك - ئارى.
ئايرىلىپ كېتەي دېسەم
باشتا ئوينىغان يارى.

— خوشە، ئاغىنىلەر! — خېلىلا ئېغىرلىشىپ قالغان ئەنزەر قاتتىق ۋارقىرىدى، — باشتا ئوينىغان يار ئۇچۇن ئىچەيلى!
— خوشە! — سورۇن ئەھلى سېخىي خوجايىن بىلەن بىردەك ۋارقىراشتى.
ئەنزەر بىر ياقتىن هاراق ئىچەتتى، بىر ياقتىن ئۇزمەي تاماكا چېكەتتى. ئۆمرىدە قېلىپ باقمىغان بۇ كەيپلەر ئۇنىڭ ئەقلىنى خىرەلەشتۈرۈپ، كىمگىدۇر ئېسىلىپ يىغلىغۇسى، كىمنىدۇر يۇخادىن چىققىچە تىللىغۇسى، كىمنىدۇر ئۇرغۇسى كېلەتتى. ناخشىچى يىگىتلەر ئاۋازلىرىنى بارغانسېرى مۇڭغا تولدۇرۇپ، يۈرەكتىكى كونا يارىلارنى قوزغىماقتا ئىدى:

بارغۇلۇقەي بارغۇلۇق،
تامدىن قاراپلا يانغۇلۇق.

بەندىلىكتە چارى يوق،
ياقا تۇتۇپ يىغلاغۇلۇق.

ئەنزەر چېكىسىنى قامالىغىنىچە يىغلىۋەتتى. بۇ چاغدا يە-
گىتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۇدەك مەست بولۇپ قالغانىدى. كۆپلى-
رى «مەن ساڭا ئېيتاي»غا چۇشۇپ مۇڭدىشاتتى، دەردلىرىنى
تۆكەتتى، قوللىرىنى شىلتىپ غەزەپلىنەتتى. ئەنزەر بېشىنى
كۆتۈرۈپ غاراڭ - غۇرۇڭ مەست ئاۋازى بىلەن نېمىلەرنىدۇر
دەپ بىلجىرلىماقتا ئىدى.

— ھەي ئاغىنىلەر... «غۇلجىلىق بىلەن قەشقەرلىك بىر
ئۇيغۇر ئەمەس، بىر مۇسۇلمانمۇ ئەمەس، بىرى چىركاۋدا، بىرى
بۇتخانىدا» دېگەن غەزەلنى ئېيتايلى... نېمە ئۇنداق غەزەل يوقما،
بار... بار... سەن ئاڭلىماپسەن، مانا مەن ئاڭلىغان... ئەممىسە
«دۇنيانىڭ تۈۋرۈكى پۇل، مۇھەببەتنىڭ ئۆلىمۇ پۇل، ئاناڭ
بىلەن داداڭمۇ پـۇل، خوتـۇنـۇڭمۇ، ئـاشناڭمـۇ پۇل، پۇل،
پۇل...» دېگەن مۇقامنى توۋلايلى...

ئەنزەرنىڭ ئالىجۇقا سۆزلىرىنى ئۆز مۇڭى بىلەن بولۇپ
كەتكەن مەستلەرنىڭ كۆپلىرى ئاڭقىرالمىدى. بىرنەچچىسى بولسا
چۇشەندىمۇ ياكى چۇشەنمىدىمۇ ئەيتاۋۇر كۇلۇشتى. پەتتار قورۇق
بىلەن ئىمىن قاتتىق ئىككىسى ئەنزەرنى يۆلەپ خەنزۇ بازىرىغا
ئارانلا ئەكەلدى - دە، بىر خادىكنى كىرا قىلىپ قارادۆڭگە
ئەكەتتى. ھېلىمۇ ياخشى خېلىلا قاراڭغۇ چۇشۇپ قالغان بولۇپ،
ئەنزەر يىقىن - يورۇقلارنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قالمىدى. پەتتار
قورۇق، ئىمىن قاتتىقلار ئۇنى دەرۋازىدىن كىرگۈزۈۋېتىپ قاي-
تىپ كېتىشتى.

ئەنزەر بىر - ئىككى قەدەم ماڭا - ماڭمايلا ھويلا ئوتتۇرىسى-
غا يىقىلدى. مۇئەتتەرخان، ئابدۇسەمەت. گۇلنىسا، ساباھەتلەر
ئۇنى بەكمۇ تەسلىكتە سۆرەشتۈرۈپ، ئاكا - ئىنىنىڭ ھۇجرىسىغا

ئەكىرىپ كارىۋاتقا ياتقۇزغانىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇۋالدى.
— ۋۇي كاپىر - جوھۇت، سەن ئىچمىگەن ئەمدى ئىشەك سۈيىدۈكى قالغانىما - ھە؟ — مۇئەتتەرخان داپشىنىپ كەلدى، — قارىغىنا ئەپتىگە ھوي ئىپلاس شاۋۇچى!
— بولدى قىلسىلا، ئانا، — ئابدۇسەمەت قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى، — ھەممىنى قىلغان سىلى. ئاكامنىڭ مۇشۇ يولغا كىرىشىگە، مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قېلىشىغا ئۆزلىرى سەۋەبكار.
— قارا، ئابدۇسەمەت ئۇكام، — ئەنزەر كۆزلىرىنى ئارانلا ئاچتى، — سېنىڭ بىلەن مەن دادامنىڭ، ئانامنىڭ پەندى - نەسىھەتلىرىدىن چىقماي، ... نۇرغۇن - نۇرغۇن نەرسىلەردىن قۇرۇق قاپتۇق. ھاراق دېگەن ھەسرەت - پىغانلىرىڭنى كۆيدۈرۈپ... ئازابلىرىڭنى ئۇنتۇلدۇرىدىكەن... ئەمىسە تاماكىچۇ دەپ سورىمايسەنغۇ... ئۇ، ئۇمۇ بولىدىغان بەلەن نېمىكەن... دەردلىرىڭ تۈتۈن بولۇپ چىقىپ كېتىدىكەن... ئاھ خۇدا، مۇشۇنداق نېمەتلىرىڭدىن ئەجەبمۇ ... ئەجەبمۇ قۇرۇق قويۇپسىنا... بۇ... بۇ... سېنىڭ ئادالىتىڭمۇ؟!
— ئاكا، يېتىپ ئارام ئالغىن، — ئابدۇسەمەت، ئەنزەرنى يۆلەپ ياتقۇزدى، — بەك ئېغىر ئىچىپ قويۇپسەن...
— توختا، — ئەنزەر يەنە ئورنىدىن تۇرۇۋالدى، — ئېيتە قېنى، غۇنچىنىغا كەلگەن دەرد - ئەلەم موزايغا كەلمەمدا - ھە؟... سەن روشەنگۈلنى تاشلىۋەت... نېمە قىلىسەن مەندەك كۈنگە قېلىپ... مانا مەن يامغۇرلۇق تۈنلەردە، سۈزۈك تاڭلاردا، شامۇ - سەھەرلەردە بارىمەن... بارىمەن... بارىمەن... تامدىن قاراپلا يانىمەن، ئاھ خۇدا، ئاشۇ ناخشىچى يىگىت مېنى چۈشىنىپتۇ، ھالىمغا يېتىپتۇ... يېتىمسىرەپ قالغان بىچارە كۆڭلۈمنى بەزلەپتۇ... پاھ - پاھ... بېھىش نەدىدۇر... جەننەت قانداقتۇر دەپ يۈرۈپتىمەن... لەگزىبېشى ئىكەن ئەمەسمۇ!...
ئەنزەر كارىۋاتقا گۈپپىدە يىقىلغىنىچە يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ

ياشلىرى كۆز جىيەكلىرىدىن قۇلىقىغا، قۇلىقىدىن ياستۇققا ئې-
قىپ چۈشمەكتە ئىدى. ئېمىلەرىندۇر پىچىرلايتتى، سۆزلەيتتى:
«بارغۇلۇقەي ـ بارغۇلۇق، تامدىن قاراپلا يانغۇلۇق، بەندىلىكتە
چارى يوق، ياقا تۇتۇپ يىغلاغۇلۇق... شۇنداق، ئۇكام... مەن...
مەن... ياقامنى تۇتۇپ يىغلاپ قالدىم... دېگىنە قېنى مەن يىغلى-
ماي كىم يىغلىسۇن، مېنى مۇشۇ كۈنلەرگە قويغان كىم، زادى
كىم؟»
ئابدۇسەمەت ئانىسىغا خەنجەردەك قادالدى، زەھەردەك ئۆچ-
قۈنلار چاچراپ تۇرغان قارىچۇقلاردىن ئەندىككەن مۇئەتتەرخان
كۆلىنىسا، ساباھەتلەرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى.
ئەنزەر سۆزلە ـ سۆزلە ئاخىرى ئۇخلاپ قالدى. لېكىن
ئابدۇسەمەت ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرغاندا ئاكىسى ئورنىدا يوق
ئىدى. ئۆيدىكىلەر ئۇنى ھېلى كېلىپ قالار، مانا كېلىپ قالار
دەپ، ئاشخانىدا قويغان ـ پۈتكىنىنى بىلمەيلا قېلىشتى. بولۇپمۇ
مۇئەتتەرخان خېلىلا ساراسىمىگە چۈشۈپ قالغانىدى. توغرا ئۇ
ئاەتتە ئائىلىدە ھەممىگە ئانىلىق ھۆكمىنى يۈرگۈزۈپ لەززەتلەن-
گىنى بىلەن، ئەدەپ ـ ئەخلاق بابىدا تەڭ يېتىلمۇۋاتقان ئىككى
ئوغلىغا ئىچى ـ ئىچىدىن كۆيەتتى. بۇ ئۆزىگە تەئەللۇق سىر
ئىدى. بۇ سىرنى بەكمۇ خۇپىيانە تۇتۇپ، چىرايىدىن،
يۈرۈش ـ تۇرۇش، گەپ ـ سۆزلىرىدىن بىلىندۇرمەيتتى. يەنىلا
سۇرلۇك، زۇۋاندارلان ئانا بولۇپ قالىۋېرەتتى. شۇنداقتىمۇ
«ئىككى ئوغلۇم مېنىڭ بىر جۈپ گۆھىرىم» دەپ بىلەتتى. مانا
ئاشۇ پەخىرلەنگەن ئوغۇللىرى بۈگۈنكى كۈندە گېپىنى ئاڭلىمى-
سا، سىزغان سىزىقىدا ماڭمىسا، تۇر دېگەن يېرىدە تۇرۇپ،
ئولتۇر دېگەن يېرىدە ئولتۇرمىسا ئانىغا ئەلەم بولمامدۇ. مۇئەت-
تەرخانىنىڭ ئېنىق ئېسىدە تۇرۇپتۇ. ئەنزەر تۆت ـ بەش ياش
چاغلىرى بولسا كېرەك. بىر كۈنى قەشقەر يېڭىشەھەردىكى بىر
تۇغقىنىنىڭ تويىغا باردى. ئادەم شۇنداقمۇ جىق ئىدى. بولۇپمۇ

مېھمانسارايدا ئاياللار پانا قاققاندەك ئولتۇرۇشاتتى. ھېچقانداق كىچىك بالا كۆرۈنمەيتتى. مۇئەتتەرخان ھويلىدا جاۋىلدىشىپ، قوغلىشىپ، بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشىپ، چېلىشىپ، ئۇرۇشۇپ ئويناۋاتقان باللارغا ئەنزەرنى قېتىپ قويۇشتىن قورقتى. كىچىكىدىن تارتىپ نېمىلا قىلسا «يامان بولىدۇ» دەپ يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەن بۇ بالا بەكمۇ ياۋاش ئىدى. داۋاملىق باللاردىن تاياق يەپ، يىغلاپلا يۈرەتتى. مۇئەتتەرخان ئۇنى ھويلا بېغىغا ئەكىرىپ تام تۈۋىدىكى بىر چاشقان تۆشۈكىگە قارىتىپ ئولتۇرغۇزۇپ: «ئورنۇڭدىن تۇرما، تۇرساڭلا بۆبۆ چىقىدۇ» دەپ كىرىپ كەتتى. مۇئەتتەرخان ئارقىدىن كېلىۋاتقان نازۇنېمەتلەر، دۇتار، ئۇسسۇل، ئايالارنىڭ قىزىق ھەزىللىرىنى ئاڭلاپ ئوغلىنى ئۇنتۇپ قالدى. ئۇ كۈن قايرىلىپ قايتماقچى بولغاندىلا ئەنزەر ئېسىگە كەلدى ـ دە، باغقا كىردى. بىچارە بالا چاشقان تۆشۈكىنىڭ يېنىدا تۈگۈلۈپ ئۇخلاپ قالغانىدى. مانا ئاشۇ ياۋاش، ئىشەنگەن، يۈرىكىنى توق تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئوغلى ئەنزەر ئانىسىدىن ھېيىقماي، ئۆلگۈدەك ھاراق ئىچىپ كېلىپ كۆڭلىگە ئازار بەرسە، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ئەستە تىكلىگەن ھۆرمەت ـ ئىناۋەت، ئىززەت ـ ئىكرام بىناسىنىڭ مۇنارىدىن تاشلىنىۋەتكەندەك بولدا… «ئانا» دېگەن ئۇلۇغ نامنى كاسات بازاردا بىر كۆشۈككە ئالغۇسىز قىلىۋەتتى. تۇۋا، تۇۋا، بۇ زاماننىڭ ياشلىرىغا نېمە بولۇپ كەتكەن!

مۇئەتتەرخان چۈشتىن كېيىن بولغاندا زادىلا ئولتۇرالماي قالدى. شۇڭا ئۇ ئابدۇسەمەتنى «ئاكاڭنى نەدىن بولسا تېپىپ كەل، ئۇ يەنە كوچا ـ كويلاردا يېتىپ قالمىسۇن» دەپ بۇيرۇدى. ئابدۇسەمەت ئاشخانا، كاۋاپخانا، كىچىك بوتكىلارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاكىسىنى تاپالمىدى. ئۇنىڭ: «جەننەت دېگەن لەڭزىبېشىكەن» دېگەن سۆزى ئېسىگە كېلىش بىلەن قاراسۇ ئۆستىڭىنى بويلاپ يۇقىرى ئۆرلىدى. كىچىكىدىن تارتىپ قارادۆك خەنزۇ

بازىرىدا چوڭ بولۇپ تۇرۇقلۇق، قاتتىقراق ۋارقىرىسا ئاڭلىنىدى-
غان لەڭزىبىشىنى كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ پەسلىكتىكى
سارغايغان چەكسىز چىمەنزارلىقنى، توپ - توپ بولۇشۇپ ئول-
تۇرغان تاماشىچىلارنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. بىر يەردىن
ناخشا - ساز ئاڭلانسا، بىر يەردىن كەندىرنىڭ قاڭسىق ھىدى
بىلەن ھاراقنىڭ پۇرىقى دىماغلارغا ئۇرۇلاتتى. «تۆت ئوشۇق»
، «دۇدۇزە»①قىمار ئويناۋاتقانلارمۇ ئۇچراپ قالاتتى. ئابدۇسە-
مەت ئۆستەڭ ياقىلاپ مېڭىپ تۇيۇقسىزلا ئاكىسىنى كۆرۈپ قال-
دى. ئەنزەر تۇنۇگۇنكى سۆگەتكە يۆلىنىپ تەنھا ھاراق ئىچىپ
ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدىكى گېزىتتە كاللا - پاچاق بىلەن
ئىككى بوتۇلكا تىكلەنگەنىدى. ئابدۇسەمەت بىر بوتۇلكىدىكى يېر-
ىملاشقان ھاراقنى قاراپ قويۇپ ئاكىسىنىڭ قېشىدا ئولتۇردى.
— ۋۇي، ئابدۇسەمەتقۇ بۇ، بەللى، بەللى يارايسەن، ئۇكا،
سەنمۇ بىر پەيزى قىلاي دەپسەن - دە، قېنى ئىچە، — ئەنزەر
يېرىملاشقان بوتۇلكىنى ئىنىسىغا تۇتقۇزدى، — ھېلىقى ئاغىند-
لەر بارمىكى دەپ بۇ نەرسىلەرنى ئالغاچ كەلسەم ئۇ رەپرەپلەر
بۈگۈن كەلمەپتۇ ئەمەسمۇ.
— ئاكا، سىنى ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى، كېتەيلى.
— ئاۋال ئىچ، بۇنىچۇ قارا، ئوغۇمبالىنىڭ ئوغامبالىسى
ئىچىدىغان نىمە، قېنى ئىچ، بولمىسا بۈگۈن كېچە مەشەدە تۇند-
گىنىم تۇنىگەن.
— مەن…
— ئەكە ئىچمىسەڭ ئۆزۈم ئىچىمەن، — ئەنزەر بوتۇلكىنى
تارتىۋېلىشى، ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىغا ئېسىلدى.
— بولدى مەن ئىچەي، ئەمدى سەن ئىچمە، ئېغىرلىشىپ
قاپسەن، — ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپ بىر يۇتۇم ئىچد-

① دۇدۇزە — قارتا بىلەن ئوينايدىغان قىمارنىڭ بىر تۈرى.

شى، ئەنزەر يەنە تارتىۋالدى.

— مۇنداق ئىچمەمسەن، — ئەنزەر بوتۇلكىنى تىك قىلىپ غورتۇلدىتىپ ئىچىشى ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىغا ئىسىلدى.

— جېنىم ئاكا، مەن ئىچسەم بولمىدىغاندۇر، — ئاكىسىدىن ئەنسىرەپ تۇرغان ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى كۆتۈرۈپ، بىر ئىچكەندەك تۇۋىدە ئازراقلا هاراق قالدى.

— هەببەللى ئوغۇل بالىكەنسەن، ئەمدى ماۋۇ قېپقالغىنىنى مەن ئىچىۋېتەي.

ئابدۇسەمەت، ئاكىسى بوتۇلكىغا قول سۇنۇپ بولغۇچە، شارتلا ئالدى ـ دە هەممىنى ئىچىۋەتتى. بىراق ئەنزەر، ئابدۇسەمەتنىڭ قوللىرىنى تۇتۇۋالغىنىغا قارىماي يەنە بىر بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئېچىۋېتىپ دەسلەپتە ئۆزى كۆتۈردى.

ئىككىنچى بوتۇلكا يېرىملاشماي تۇرۇپلا مەست بولۇپ قالغان ئابدۇسەمەت بوتۇلكىنى پىرقىرىتىپ ئۈستەلگە تاشلىۋېتىپ، ئاكىسىنى تارتىپ تۇرغۇزدى. بۇ ئىككى مەست قايسىسىنى قايسىسى يۆلەپ ئەكېتىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. هېلىمۇ ياخشى ئەتراپنى قويۇق قاراڭغۇلۇق باسىپ، ئەنزەرنىڭ تۈنۈگۈن ئۆيگە بارغان ۋاقتىدىكىدىن خېلىلا كەچ بولۇپ قالغانىدى.

— ئابدۇسەمەت، مەن بۈگۈن نەگە باردىم بىلەمسەن ـ هە؟ — ئەنزەر دەلدۈگۈنۈپ بېرىپ ئۈستەلنىڭ قىرىدىكى ئوتلاققا ياندۇردى، — هە، مەن··· مەن نېمە دەۋاتاتتىم؟

— نەگە باردىم، بىلەمسەن؟

— توغرا سەن بەك هوشيار جۇمۇ، قارا مەن··· سەهەر ماڭغانچە··· بايكۆلگە باردىم···

— ئۇ··· ئۇ يەردە··· ساڭا··· هە ئاناڭنىڭ قوڭى··· بارمۇ ـ هە؟ — ئابدۇسەمەت بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا ئىدى، — بىركىم··· هە بىركىم ساڭا سوۋۇتۇپ قويۇپتىمۇ؟

— ئۇ يەردە ئانامنىڭ قوڭى نېمىش قىلسۇن··· ئۇ ئۆزى

بىلەن بىللە… ھا… ھا… ھا…، — ئىككى مەست نېمىدەپ، نېمە قويۇۋاتقانلىقىنى بىلمەيتتى، — ئۇ يەردە قارا، گۈلبانۇم بار… بىلەمسەن، گۈلبانۇم!…
— ئۇنىڭ دېگەن… ئې… ئېرى تۇرسا…
— ھەئە شۇ ئېرىنى… كۆر - كۆرگىلى باردىم… «زادى گۈلبانۇمنى ئالالىغۇدەك قانچىلىك… نېمىدۇ؟» دېگەن ئوي مېنى قىزىقتۇرۇپ قويدى.
— كۆر… كۆردۇڭما؟ بەزگەك…
— دۇكىنىنى تاپتىم… مايغا چىلىشىپ قالغان پىلتە قۇي- ماقكەن، ھا… ھا… ھا…، — ئۇلار كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ خەنزۇ بازىرىدىن ئۆتۈپ كەتتى، — بىر پۇتى ساز چالىدى- كەن… مانا مۇنداق، — ئەنزەر دىڭكۇسلاپ مېڭىپ دوراۋېتىپ يىقىلىپ چۈشتى - دە، ئۆمىلەپ ئارانلا تۇردى، — ئۆزى ئېگىز بولغىنى بىلەن… خۇددى تام ئۈستىدە ئۈنگەن قومۇشتەك… لەلەڭلەپ تۇرىدىكەن.
— ئىسىت… زايە كېتىپتۇ دېمەمسەن.
ئۇلار دەلدۈگۈنۈپ، يىقىلىپ - قوپۇپ، بىر - بىرلىرىنى مۇرىلىرىدە ئىتتىرىشىپ كوچىغا كىرىپ كەلگەندە، ئىككى ئوغ- لىدىن ئەنسىرەپ ھالى قالمىغان مۇئەتتەرخان دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. ئۇ دەرھال كەلگىنىچە يۆلىمەكچى بولۇۋىدى، ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋەتتى.
— نېمە قىلماقچىدىلا، ئانا، بىز يا مەست بولمىساق، نېرى تۇرسىلا دەيمە.
— ھاي گۈلنىسا، ساباھەت، تېز چىقىڭلار، — ۋارقىرىدى مۇئەتتەرخان ھويلىغا قاراپ، — ماۋۇ ئىككى كاپىر نېمە بولۇپ كەتكەن ئۆزى.
قىزلار يۈگۈرۈشۈپ چىقىشتى. ئۇلار ئاكا - ئىنىنى يۆلە - يۆلە قىلىشىپ ئاخشامقى ھۇجرىغا ئەكىرىشتى. ئەنزەر

بىلەن ئابدۇسەمەت ئۆزىنىڭ كارىۋاتلىرىدا ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا مۇئەتتەرخان ئاخشامقىدىن بەتتەر چالۋاقاپ كەتتى:

— ۋۇي زۇۋانى تۇتۇلغۇر مۇناپىقلار، دوزاختا يىلان، چاياندىغا يەم بولغۇرلار، ئىماندىن ئېزىپ نېمە قىلىشقىنىڭ بۇ، — مۇئەتتەرخان ئالىقانلىرىغا ئۇرۇشقا باشلىدى، — يە چوڭى چوڭ بولمىغان ياكى كىچىكى كىچىك بولمىغان، ئاراڭلاردىكى پەردىشەپ قېنى؟ سەن خەق ئاناڭلارنى رەنجىتىپ، قانداقمۇ كۆكلەرسىلەر. خۇدايىم سەرسان بولۇپ كېتىشەرسەن، ماڭا قىلغىنىڭلار بالىلىرىڭلاردىن يانار ئىلاھىم.

— ئانام راست دەيدۇ، ئۇكا، ئانا قارغىشى ئوق دېگەننى ئاڭلىغانمۇسەن؟ — ئەنزەر تىللىرىنى كالۋالاشتۇرۇپ ئارانلا سۆزلەيتتى، — مەن··· مەن دېگەن ئۇلۇغ ئانامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، خوتۇنۇمنى قويۇۋەتتىم. ئەمدى سەن··· سەنمۇ روشەنگۈلنى قويۇۋەت، ھە مانا···

— كۆتۈر قاسقىنىڭنى···، — ئابدۇسەمەتنىڭ كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتكەندى، — مەن سېنىڭدەك لاتىقاسقاس، لامزەللەدىن ئەمەس··· ئىش دېگەننى جاڭ ـ جاڭ قىلىمەن.

— ئا··· ئانامـىۇ لاتـا قاسقـاسلاردىـن ئـەمەس، شۇنداقما، ئانا، — ئەنزەرنىڭ سۆزلىرى گەرچە ئانىسىنى ماختىغاندەك قىلسىمۇ مۇئەتتەرخان نومۇستىن يېرىلاي دېدى. بۇ ئەھۋالدىن خىجىل بولغان گۈلنىسا بىلەن ساباھەت تۈيدۈرماي چىقىپ كەتتى، — بىلەمسەن، ئۇكا، ئانام سېنىڭ تويۇڭغا ھەرگىز··· ئۇ··· ئۇنىمايدۇ.

— بىلىپ قوي، مەن سەندەك پوتلا ـ مىشقىمنى ئېقىتىپ، يالۋۇرۇپ ـ يېلىنىپ ئولتۇرمايمەن··· غاچچىدا ئۆيدىن چىقىپ··· كېتىمەن ـ دە، سىرتتا تـويۇمنىـى قىلـىپ، ئۆي تۇتۇپ ئولتۇرۇۋېرىمەن···

ئابدۇسەمەت ئېغىر مەستلىكتە كۆڭلىدىكىنى چىقىرىۋەتتى.

مۇئەتتەرخانمۇ كىچىك ئوغلىنىڭ شۇنداق قىلىشىغا ئىشىنەتتى. ئۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە: «ئانا، ئۆزۈمنىڭ ئۆيى بار جۇما، لېكىن سېنى يوقلاپ تۇرىمەن» دېيىشى تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ئەتىسى ۋاخچە تۇرغان ئەنزەر ئىنىسىنى ئويغاتتى، يۈزلىرىنى يۇيۇپ، پاكىز كىيىملىرىنى رەتلىك كىيىشتى. ئۇلار ئاخشام مەستلىكتىكى گەپلىرىنىڭ تولىسىنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئانىنىڭ ئالدىدا مەست ـ ئەلەس تۇرۇش، قالايمىقان سۆزلەرنى قىلىش، ئانىغا تەركى ھۆرمەت بولاتتى. شۇڭا ئاكا ـ ئىنى ئىككىسى مەسلىھەتلىشىپ، ئانىسىدىن كەچۈرۈم سوراش ئۈچۈن كىچىك ھۇجرىغا كىرىپ كېلىشتى. مۇئەتتەرخان بۇلۇتتەك تۇتۇلۇپ، ئۇلارنىڭ چىرايىغا قارىمىدى. خىجالەتچىلىكتە قالغان ئەنزەر بىلەن ئابدۇسەمەت يەر باققىنىچە خېلى ئۇزۇن ئولتۇردى.

— ئانا، — ئەنزەرنىڭ ئاۋازى تولىمۇ پەس ئىدى، — ئاخشام بىرنەچچە ئاغىنىلەرنىڭ زورلىشى بىلەن قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمىز. كۆڭۈللىرىگە ئالمىغان بوسىلىرى.

— ئەمدى، ئانا، بۇ ئىشلارنىڭ يىلتىزىنى سۈرۈشتە قىلىپ يۈرسەك، يەنە سىلىنى رەنجىتىپ قويغۇدەكمىز، — دېدى ئابدۇسەمەت تۈپتۈزلا قىلىپ، — شۇڭا سىلىمۇ كۆڭۈللىرىدىن چىقىرىۋەتسىلە. بىزمۇ تەگەپ يۈرمەيلى.

— ھەي پىسى شاۋۇچىلار، تەگىنگىمۇ بارمىدى تېخى، — مۇئەتتەرخان يىغلىۋەتتى، — تۇۋا قىلدىم خۇدايىم، بۇ ھارامدىلارنى بېقىپ چوڭ قىلغۇچە دادىسى ئىككىمىز نېمە كۈنلەرنى كۆرمىگەندۇق. ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ تۇغۇپ، ئاق سۈت بېرىپ بېقىپ، كېچىلەردە تاتلىق ئۇيقۇمدىن كېچىپ سوغۇق بۆشۈكنى قۇچاقلىغان، تۇۋا، يېمىگەننى يېگۈزۈپ، كىيمىگەننى كىيدۈرۈپ باققانىنىڭ سازايىمۇ بۇ؟ ھەرقايسىڭ تامنىڭ تۆشۈكى-

ـدىن چىقىپ قالغانما؟ ئانىنى مۇشۇنداق قـاقشاتساڭ خـۇدايـىم راۋا كۆرەرما؟
— خاپا بولمىسىلا، ئانا، بىزدىن ئۆتۈپتۇ، — ئەنزەر بېشىـ ـنى ساڭگىلىتىپ ئاستا شىۋىرلىدى، — ئەسلىدە ئۇنداق قىلمىـ ـساق بولاتتى، لېكىن...
— هە يەنە نېمە لېكىن ـ پېكىن ئۇ؟
— ئەمدى ئاكامنىڭ دېمەكچى بولغىنى، ئانا، قورساقنى كەڭ تۇتقان بولسىلىرى بۇ سەتچىلىكلەرمۇ بولماس ئىدى...، — ئابدۇسەمەت ئىچىدىكى غۇمنىڭ ھەممىسىنى چىقىرىۋالماقچىدى، ئەمما ئەنزەر ئۇنىڭ چاپىنىنىڭ پېشىنى تارتىپ قويدى.
ئىككى ئوغلىنىڭ ياۋاشلىق بىلەن بويۇن ئېگىپ، كەچۈرۈم سوراپ كىرىشىدىن مۇئەتتەرخان خېلىلا يېنىكلەپ قالدى. ئۇ خىيالىدا «ئاش دەم يەپتۇ، ئەمدى لېگەنگە ئالساق بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئەنزەرگە مۇلايىملىق بىلەن نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى.
— جېنىم بالام، كىچىككىڭدىن تارتىپ سىزغان سىزىقىمدىن چىقمايتتىڭ، ھېلىمۇ شۇنداق ئېسىل خىسلەتلىرىڭنى يوقاتقىنىڭ يوق. گۈلبانۇم بولسا ياتلىق بولۇپ كەتتى. ئەمدى ئۇ ياتلارنىڭ ئادىمى. كېيىنچە ئۆزۈممۇ پۇشمان قىلىپ «بوپتۇلا» دېگەن ئويغا كەلگەن كۈنلىرىمدە ئۇ قىزنىڭ بىر كېچىدىلا توينى قىلىۋېتىپـ ـتۇ. ئـامـال قانچـە، تـەقدىـر ـ پېشانـەڭ شۇنـداق ئوخشايـ ـدۇ، — مۇئەتتەرخاننىڭ ياش تۆكۈۋاتقان ئوغلىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى، — ئەمدى خۇدانىڭ ئىرادىسىگە تەن بەرگىن. بىچارە گۈلنىسا سېنىڭ دەردىڭدە ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ يۈرۈۋاتىدـ ـدۇ. ئۇۋالىغا قالما، مەنمۇ سېنى ياخشى بولسۇن دەيمەن شۇ. گېپىمنى ئاڭلا، يەنە كەينىڭگە سۈرۈۋەرسەڭ گۈلنىسا بىچارە نېمە بولۇپ كېتەر؟
— جېنىم ئانا، سىلى شۇنداق دەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن

نېمە دەيمەن، — ئەنزەرنىڭ چىرايى بەكمۇ مىسكىن ئىدى، — مېنىڭغۇ زادىلا ئۆيلەنگۈم يوق ئىدى. ئەگەر سىلى خۇشال بولىدىغانلا بولسىلا سىلىنىڭ مەيلىلىرىچە بولسۇن. شۇنداقتىمۇ يەنە بىر ئاز سەۋر قىلساق.

ئەنزەرنىڭ مۇشۇنچىلىك جاۋابىنى ئاڭلاش مۇئەتتەرخان ئۇ-چۇن تېپىلغۇسىز ئامەت ئىدى. يەنە بېسىم ئىشلەتكەندە بۇ «ئامەت» خېمىغا بېنىپ قېلىشى مۇمكىن. «بوپتۇلا ، بىر كۆنلۈك ئەر - خوتۇندىمۇ يۈز كۆنلۈك مېھىر - مۇھەببەت ساقلىنىدۇ، دېگەن گەپ بار. ئۇنىڭ ئۇستىگە ياخشى كۆرگەن خوتۇننى ئۇنتۇماقمۇ تەس، ھېلىقى ئالۋاستى كۆڭلىدىن كۆتۈرۈلگىچە ئازراق سەۋر قىلايلى» دەپ ئويلىدى ئانا.

ئەنزەرنىڭ تويىنى كەينىگە سۈرۈشى ئۇ يەنىلا گۈلبانۇمغا ئۈمىد باغلايتتى. رەڭگى - رۇخسارى دائىما پاكىز يۈرىدىغان بۇ مەسۇم سەنەمنىڭ ئاشۇ قاسماق يۈز، ماي، گەدەن، قوپال رېمونتچى بىلەن ئۇزاق مۇددەت بىللە تۇرالمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. خۇدا يولىنى قىلغان ياخشى كۆنلەرنىڭ بىرى قىزى بىلەن ئايالىنى ئېلىپ يىراقلارغا كەتكۈسى بار ئىدى. ئەگەر ھادىل گۈلبانۇمنى قويۇپ بەرمىگەن تەقدىردە، گۈلبانۇم رازى بولسىلا ئېلىپ قېچىش نىيىتىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئەنزەر بۇ خەتەرلىك پىلانىغا بىر قېتىم تەۋەككۈل قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكتى. ئۇ بىرەر - ئىككى ئايغىچە ئارىلاپ - ئارىلاپلا بايكۆلگە باراتتى، رېمونتچىلىق دۇكىنى ھەم شەرىپخانىنىڭ قورۇسى ئەتراپىنى ئايلىناتتى، كەنتتىكى ماگىزىن ئالدىدا سائەتلەپ، كۈنلەپ تۇراتتى. ئۇنى - بۇنى ئالغىلى كەلگەن خېرىدارلاردىن يۈزىنى قاچۇرۇپ، ئۇياق - بۇياققا قارىۋالاتتى. گۈلبانۇم سودا قىلىشقا ياكى سۇ ئېلىشقىمۇ چېلىكىنى كۆتۈرۈپ چىقمايتتى. ئەنزەر كۆڭلىدە: «بىر قېتىم قاچقان قىزغا كۆز - قۇلاق بول دېگەن گەپ راست ئىكەن - دە، ئۇنى ھەرگىز تالا - تۈزلەرگە

چىقارمايدىكەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەر قېتىم بايكۆلگە كەلگىنىدە، شەھەردىن چىققان سۇت ئېلىپساتارلار، رىكشا، ۋېلىسىپىتلىرى بىلەن ئۆيمۇ ئۆي كىرىپ سۇت يىغاتتى. ئەنزەرنىڭ خىيالىدىن لىپ قىلىپ بىر كۆلەڭگە سايە سىيلىپ ئۆتتى.

فېۋرال ئېيىنىڭ راسا قاتتىق سوغۇق بىر كۈنى بېشىغا قۇلاقچا، ئۇچىسىغا ئۇزۇن ھەربىيچە پاختىلىق چاپان كىيگەن ئەنزەر ۋېلىسىپىتىنىڭ ئارقىسىغا چوڭ سۇلياۋ باكنى ئارتىپ شەرىپخاننىڭ قورۇسىغا كىرىپ كەلدى.

— ھاي سۇت ئالىمەن، سۇت! سۇتۇڭلار بارمۇ؟ — ئەنزەر بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى، — پاھ، پاھ نېمىدېگەن سوغۇق بۇ!

ئەنزەر، گۈلبانۇم ئاۋازىمنى تونۇپ چىقىدۇ، دېگەن ئۈمىدتە قەستەن قايتا ـ قايتا ۋارقىرىدى. چەتتىكى دېرىزىدىن تونۇش بىر يۈز كۆرۈندى. ئەنزەرنىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ كەتتى. بىراق ئۇ چىقمىدى. بىچارە گۈلبانۇم ئىت ـ مۈشۈكتىنمۇ گۇمانلىنىدىغان قېينانىسىدىن قورقۇپ چىقىشقا پېتىنالمىغانىدى. ئەمما ئوتتۇرىدىكى ئىشىكتىن شەرىپخان ئالدىراپ چىقىپ كەلدى ـ دە، پېشايۋاندىن چۈشمەيلا ۋارقىرىدى:

— گۈلبانۇم، ھوي گۈلبانۇم، جۇۋاينىمەك ئۆلدىمۇ نېمە.

— ھە، ئاپا، مانا مەن، — گۈلبانۇم پېشايۋان سۇپىسىدا پەيدا بولدى. بىراق ئۇ دەرھاللا ئەنزەردىن يۈزىنى قاچۇرغان بولسىمۇ، چىرايى تاتىرىپ كەتتى، — نېمە ئىشتى، ئاپا؟

— كۆرمىدىڭمۇ سۇت ئالىدىغانلار كەپتۇ. ئەتىگەن ساغقان سۇتنى نەگە ئەكىرىپ قويغان؟

— ئامباردىكى چوڭ چېلەككە تۆكۈۋەتكەن.

— تونۇگۈنكى كۆك سۇتچۇ؟

— ئۇمۇ ئامباردا.

— بولدى، ئۆزىمىز ئىچىدىغاننى بىرىنچىمىگە بۆلۈۋېلىپ قال-
غىنىنى ئاچىقاي، سەن يىقىلىپ كېتىپ ئىش تېرىپ
بەرمە يەنە، — شەرىپىخان ھويلىنىڭ تەسكەيگە كولانغان قۇدۇق-
تىن ئۆتۈپ، يەر ئاستى ئامبىرىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ «يىقى-
لىپ چۈشۈپ ئىش تېرىپ بەرمە» دېگەن سۆزىدىن تېنى شۈركۈ-
نۈپ كەتكەن ئەنزەر گۈلبانۇمغا قارىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئانچە
بىلىنىپ كەتمىسىمۇ يۈزلىرىدىكى قوڭۇررەڭ داغلار ھامىلىدار
ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

— گۈلبانۇم!

— ئەنزەر، نېمانداق يۈرىكىڭىز چوڭ سىزنىڭ، سىز بىرىن-
چى قېتىم ۋارقىرىغاندىلا ئاۋازىڭىزدىن تونۇغان. بىلەمسىز، بۇ
ئۆيدە مەن كىشەنسىز تۇتقۇن! خۇرجۇنسىز دىۋانە، مېنى ئارا-
مىمدا قويۇڭ، بۇ ئىشىڭىز چېنىپلا قالسا مەن دۈمبا - تېپمەك
دەستىدىن ئۆلۈپ كېتىمەن، — گۈلبانۇم ئامبار تەرەپكە قارىغان-
چە گەپلىرىنى بەك تېز دەۋاتاتتى.

— گۈلبانۇم، مەن تېخى سىزنى، مەن بىلەن... چوڭ
ئۈمىدلەر بىلەن كەلگەنىدىم...

— ئەمدى تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى. جېنىم ئەنزەر،
ۋاپادار ئەنزەر... ماڭا شادلىق، بەخت ئاتا قىلغان ئەنزەر...
قىزىمنىڭ دادىسى ئەنزەر... يۈرىكىمنىڭ قات - قاتلىرىغا دەپنە
قىلىنغان ئەنزەر...، — ئامبارنىڭ يەر ئاستى پەلەمپىيىدە شەرى-
پىخاننىڭ كېرىشىنىۋاي تور رومالى غىل - پال كۆرۈندى. گۈلبا-
نۇم ئالمان - تالمان ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

ئەنزەرنىڭ ئۈمىدلىرى كۆپۈككە ئايلاندى. مانا شۇنىڭدىن
تارتىپ ئۇ ئاشخانىدا ئۇندىمەي ئىشلىدى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىغا
قارىسىلا يۈرىكى ئېچىشاتتى، دېمىسىمۇ كۈندىن - كۈنگە چۈش-
كۈنلىشىپ كېتىۋاتقان ئەنزەر بىر يەردە ئولتۇرسا سائەتلەپ تۇر-

مايتتى. بىر نەرسىگە تىكىلىپ قالسا خۇددى گومۇش، ساراڭلار-دەك كۆز ئۈزمەي قارايتتى. بەزىدە تۇيۇقسىز پوسۇقىدا ئاچچىق كۈلۈپ قويسا تۇرۇپلا «ھې» دەپ دىمىغىنى قاقاتتى، بىراق ھېچكىمگە گەپ قىلمايتتى. مانا بۇگۈنمۇ باشقىلار ئىشتىن چۇ-شۇپ، ئۆيگە قايتقىلى نىكەم، لېكىن ئەنزەر تاماق جوزىسىغا جەينەكلىگەنچە خىيالغا پاتقانىدى.

— ئاكا، — دېدى ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، — سەن بىلەن پاراڭلاشقۇم بار.

چوڭ ئوغلىنىڭ چۈشكۈن كەيپىياتىدىن ئەنسىرەپ قالغان مۇئەتتەرخان ھەپتىدىن بېرى ئابدۇسەمەتكە يېلىنىپ، يالۋۇرۇپ نەسىھەت قىلماقتا ئىدى. ھەتتا ئۇ: «ئاۋۋال توي قىلسۇن، ئەگەر ئېقى كېلىشمەي قالسا ئاجرىشىپ كەتسىمۇ بولىدۇغۇ» دېگەندەك يۇمشاق، يىرىك گەپلەر بىلەن ئابدۇسەمەتنى ئېرىتىپ قويغانىدى. شۇڭا بۇ مېھرىبان ئىنى ئاكىسىغا كۆيۈنگەن ھالدا، ئۇنىڭ ئۆيلىنىشىنى، بىر ئۆيلۈك بولغاندا تۇرمۇش ھەلەكچىلى-كىدە دەرد ـ ھەسرەتلەرنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىغانلىقى، ئانىسى-نىڭمۇ خۇشال بولىدىغانلىقىنى ئالدىرىماي سۆزلىدى.

— ياكى گۈلنىسانى ياخشى كۆرمەمسەن؟ — ئابدۇسەمەت سورىغان سوئالىدىن ئۆزى خىجىل بولۇپ قالدى، — ئەسلىدە بۇنداق ئىشلارغا ئىككىنچى بىر ئادەم ئارىلاشمىسا بولاتتى، بولۇپ-مۇ قېرىنداشلار.

— ياخشى كۆرۈش دېگەن ئۇ باشقا گەپ ئىكەن. مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا ئوغرىلىقچە تاھىر ـ زۆھرا، غېرىب ـ سەنەم، پەرھات ـ شېرىن داستانلىرىنى ئوقۇ-غانىدىم. شۇ چاغدىكى كۆز قارىشىم: «ھەرقانچە بولسا شۇنچىۋا-لامۇ بولامدۇ؟ جاھاندا قىز دېگەن تولا نېمە تۇرسا» دەپتىكەنمەن، — ئەنزەر نەلەرگىدۇر تىكىلىپ ئاستا سۆزلەۋاتات-

تى، — بىراق مۇھەببەت، ياخشى كۆرۈش دېگەن ئادەم ئەقلىدىن ھالقىپ كەتكەن ئاجايىپ ئۇلۇغ ھېسسىي كۈچ ئىكەن! ئۇ شۇنچىلىك ئىزتىراپقا سالىدىكەنكىن، بەزى ھاللاردا ئەقىل ھېسسىياتقا يەم بولۇپ كېتىدىكەن. ئۆلۈپ - تىرىلىشنىڭ بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدىكەنسەن. ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ، بىر شائىر مۇنداق دەپتىكەن: «مۇھەببەت ئۇ، ئوتتۇرا كېچىدە ئورنۇڭدىن چاچراپ تۇرۇپ، پالتىنى ئېلىپ كۆتەك يېرىشتىن بولار ئىبارەت». قارىغىنا بۇ نېمە دېگىنى! ؟ توغرا مۇھەببەتتىن ئىبارەت بۇ تەلۋە ئوۋچى سېنى ئوۋلىغىنىدا، سېنىڭ كۆزۈڭگە ئوت دېڭىزى ئۈچقۇنچە كۆرۈنمەيدىكەن. پىچاق بىسىدەك ئۆتكۈر تاغ - داۋانلار قەدەمچە بىلىنمەيدىكەن. مىڭ يىللىق قار - مۇز قاپلىغان كاچكۇل سۈيى گويا ھاممام سۈيىدەك ئىللىق بىلىنىدىكەن... قىسقىسى، ئۇنىڭ يولىدا كۆرگەن ئازابلىرىڭنىڭ ئۆزىمۇ شۇنداق لەززەتلىك تۇيۇلىدىكەن... ئۇقۇپ قوي، بۇنداق بەخت ئوغۇل بالىغا ئۆمرىدە بىرلا قېتىم كېلىدۇ. نەق شۇ پۇرسەتنى تۇتۇۋالالىغان يىگىت ئۇ بەختلىكتۇر.

ئەنزەر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ جىمىپ قالدى. ئۇنىڭ مەيۇس كۆزلىرىدىن، ھەسرەت زەرلىرى ئىلكىگە ئالغان يۈزلىرىدىن، ھەتتا ھارغىن ۋۇجۇدىدىن دەپ ئېيتقۇسىز دەرد - ئەلەم ئەلەڭلەپ تۇراتتى.

— ئابدۇسەمەت ئۇكام، ماڭا ھازىر ھەممىسى بەرىبىر، ھېلىغۇ گۈلنىسا ئىكەن، مەن كۆرمىگەن بەختىنىسا، مېھرىنىسا، تۇرنىسالار بولامدۇ، قانداقلىكى «سا» لار بولسا بولۇۋېرىدۇ. چۈنكى مۇھەببەتسىز ئالغان قىزلارنىڭ ھەممىسى خۇددى باھاسىنى كېلىشىپ ئالغان مالغا ئوخشايدۇ. بىرلا پەرقى مالنىڭ ئۈچىسىنى سىلاپ، قۇيرۇقىنى تۇتۇپ، كۆتۈرۈپ دەڭسەپ بېقىپ ئالىسەن، قىزلارنىڭكىنى بولسا ئۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ...

※ ※

مارت ئېيىنىڭ ئىككىنچى كۈنى ئەنزەر بىلەن گۈلنىسانىڭ ئاددىي توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. تويغا مەھەللىدىكى قولۇم ـ قوشنىلار، يېقىن ـ يورۇق تۇغقانلار قاتناشتى. نىكاھ ـ پاتىھە ۋە قانۇنلۇق رەسمىيەتلەردىن كېيىن خۇددى تاشنى تاياقتا تاڭغاندەك ئەر ـ خوتۇنلارنى ئۆز ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ قويۇشتى. ئەسلىدە بۇ ئۆي ئاكا ـ ئىنىنىڭ ياتىقى ئىدى. ئەمدى ئابدۇسەمەت مېھمانخانىدا يېتىپ قوپىدىغان بولدى. بۈگۈن كېچىدىكى مۇئەتتەرخاننىڭ خۇشلۇقى ئالەمچە ئىدى. توغرا ئۇ خۇشال بولماي كىم بولسۇن؟ ھەممىنى مەنپەئەت تارازىسىغا سالىدىغان بۇ خوتۇن ئېنىدىنمۇ، بويىدىنمۇ پايدا ئالدى. توي ھەشەم ـ دەرەمسىز بولۇپ، ساندۇق ـ ساندۇق ئېلىنىدىغان ماللار، ئالتۇن زىبۇ زىننەتلەر، يەرگە سېلىنىدىغان، تامغا تارتىلىدىغان گىلەملەر، كېلىن چىلاپچا تۇتقاندا «چولتوككىدا» تاشلاپ قويىدىغان ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈك، تويغا كېتىدىغان تورپاق، قويلار، قىزنىڭ جەددى ـ جەمەتىگە قويۇلىدىغان بوسۇت رەختلەر قىسقىسى ساناپ تۈگەتكۈسىز چىقىملار تېجىلىپ قالدى. يەنە بىر ياقتىن كېتمەن دەپ پېشىنى قېقىپ كېتەلمەيدىغان، ئىشلىدىمغۇ، دەپ ھەق تەلەپ قىلالمايدىغان، «بىر تال تۈكىنى يۇلغىنىم يۇلغان» دەپ ئاشخانىنىڭ گۆش، كۆكتات، ماي، تۇخۇملىرىنى قوينۇم ئوغرى، قونچۇم ئوغرى قىلالمايدىغان، خۇددى سېغىز لايدا ياسىۋالغاندەكلا ئاشخانا مۇلازىمى ئۆز ئايىغى بىلەن قاپقانغا ئىلىندى. بولۇپمۇ مۇئەتتەرخاننىڭ «ئەڭ ئۇلۇغ غەلىبىسى» گۈلنىسادىن ئىبارەت ئۆز يۇرتلۇقىنى كېلىن قىلىۋالدى ـ دە!

مۇئەتتەرخان كۆلۈمسىرىگىنىچە تورۇسقا قاراپ خىيال سۈرمەكتە. مانا كۆرۈك سەۋرىنىڭ تېگى ئالتۇن دېگەندەك سەۋرى قىلا، قىلا ئاخىرى شىۋقەدرى كۆڭلەرگە يەتتى. ئۇنىڭ

نامازلىرىدا تىلىگەنلىرىنى ئاللا مەقبۇل ئەتتىمۇ نېمە، مۇراد - مەقسەتلىرى ھاسىل بولدى. ئوغۇللىرىغا ئىنساپ - تەۋپىق ئاتا قىلدى. مانا ئۇلار ئانىكۇم - مۇنىكۇم بولۇپ، كۆرسىتىپ بەرگەن چاشقان تۆشۈككە قاراپ ئولتۇردى! مۇشۇ كۈنلەردە غورا قاپاق ئابدۇسەمەتمۇ ئىنامىغا يېتىپ كوچا - كويلارغا ساراڭلاردەك پىرقىراپ چىقىپ كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئاغىنىلىردىنىڭ ئولتۇرۇشىغا، توي - مەرىكىلەرگە، كىنولارغا بارسا، ئانىسىغا دەپ قويۇپ، رۇخسىتىنى ئېلىپ ماڭىدىغان بولدى. مانا بۇ مۇئەتتەرخاننىڭ كېچە - كۈندۈز قىلغان تائەت - ئىبادىتىنىڭ خاسىيىتى ئەمەسمۇ!

«ئى پاكا پەرۋەردىگارا، مەن سېنىڭ ئاجىز بەندەڭمەن، — مۇئەتتەرخان ئاستا شىۋىرلاپ ئاللاغا ھەمدۇسانا ئوقۇدى، - ماڭا چەكسىز سەۋر - تاقەت، باللىرىمغا ئىنساپ، دىلىغا ئىمان بەرگىنىڭگە مىڭ قەتلىك شۈكرى. سېنىڭ پەرز - سۈننەتلىرىڭنى بەجانىدىل ئۆتەپ كېتەلمىگىنىدىم ئۆزۈمگە ئايان. خەير - ئېھسان قىلالمىدىم، پېقىرلەرنىڭ بېشىنى سىلالمىدىم (گۈلنىسادەك دىۋانىنىڭ بېشىنى سىلىغىنىم ھېساب بولار، دېگەن ئوي مۇئەتتەرخاننىڭ كۆڭلىدىن كەچكەن بولسىمۇ، كەمتەرلىك قىلىپ تىلغا ئالمىدى)، روزا - نامازلىرىڭنى قازا قىلغان گۇناھلىرىم بار. ئۆزۈڭ رەھىمدىلسەن، گۇناھىكەبىر①، گۇناھىسەغىر②لىرىمنى مەخپىرەت قىلغايسەن.»

بۇگۈنكى تويدىن دەپ ئېيتقۇسىز مەمنۇن بولغان مۇئەتتەرخاننىڭ ئاللاغا سېغىنىشى پەلەككە يەتتى بولغاي، ئورنىدىن تۇرۇپ جايىنامازنى سالدى - دە، تەئەججۇپ نامىزى③ ئوقۇشقا ئولتۇردى. بىراق ناماز باشلىنار - باشلانمايلا يېڭى ئەر - خوتۇنلار-

---

① گۇناھىكەبىر — چوڭ گۇناھ.
② گۇناھىسەغىر — كىچىك گۇناھ.
③ تەئەججۇپ نامىزى — كېچىسى ئوقۇلىدىغان ناماز.

نىڭ ئۆيىدە بوران كۆتۈرۈلدى. قاتتىق چىرقىراپ يىغلىغان، ۋارقىرىغان، قارس - قۇرس شاپىلاق ئاۋازلىرى بۇ تۈننىڭ جىمجىتلىقىدا ھەممىنى ئويغىتىۋەتتى. مۇئەتتەرخان يۈرىكى سال- غان ھالدا پىشايۋانغا يۈگۈرۈپ چىقتى. بۇ چاغدا ئابدۇسەمەت، ساباھەتلەرمۇ ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ مارىشىپ تۇرۇشاتتى. قانداقتۇر نىجاسەت پۇرىقىدەك ھاياسىز ئىشنىڭ شەپىسىنى سەز- گەن مۇئەتتەرخان بىرلا شەرەت بىلەن بالىلىرىنى ئۆيلىرىگە كىر- گۈزۈۋېتىپ، ئۆزى ئاستا قەدەملەر بىلەن «مۇبارەك» ھۇجرا ئالدىدا توختىدى.

— ئېيتە جالاپ، — بۇ ئەنزەرنىڭ ئاۋازى ئىدى، — سەن نەدە بۇزۇلغان - ھە؟ بۇزۇقلۇقۇڭ ئۆزۈڭگە ئايان تۇرۇقلۇق، مېنى نېمىشقا ئالدىدىڭ؟

— سىز... سىزنى بىر قېتىم ئۆيلەنگەندىن كېيىن كۆڭلىگە ئالماس دەپتىمەن...

— مېنى سەن شوۋۇكەش چاغلاپ قالدىڭما، — قارس - قۇرس تەگكەن تەستەكتىن گۈلنىسا چىرقىراپ ئۆينى بېشىغا كىيدى، — سېنىڭ سوۋۇنۇپ، ناينىقلاپ كېتىشىڭدىن مەن بۇ- رۇنلا گۇمان قىلغان.

— مەن... مەن راستىمنى دەي، لېكىن ئۇرماڭ... مەن ئەسلىدە...

— ئاغزىڭنى يۇم بۇزۇق رەسۋا، سېنىڭ ئۇ پاسكىنىچىلىق- لىرىڭنى كىمنىڭ ئاڭلىغۇسى بار ئىكەن. سەن ئۇنى ئۆزۈڭگە ئوخشاش جالاپلارغا سۆزلەپ بېرىپ شۇلارنى ھۇزۇرلاندۇر...

ئۆي ئىچى بوش مىرقىراپ يىغلاش ھەم ئېغىر ھاسىراشتىن باشقا بىر پەس جىمىدى. ئاندىن ئەنزەرنىڭ خۇددى قىرائەت قىلىۋاتقاندەك يىغلامسىرىغان ئاۋازى بىر خىلدا ئاڭلىنىپ تۇردى.

«ئاھ خۇدا، ئانامنىڭ گۈلبانۇمغا قىلغان - ئەتكەنلىرىنىڭ

ھېسابىنى مەندىن ئېلىۋاتامسەن؟ ئۇ ناتىۋاننىڭ ئاھ - زارى، ئاچچىق كۆز ياشلىرى ئائىلىمىزنى تۇتتىمۇ؟ ! بۇ نېمە خورلۇق، غۇرۇرۇمغا، ۋىجدانىمغا، پاك ئېتىقادىمغا يۇندى چاچقانلار زادى كىم؟ ئاھ خۇدا، مۇشۇنداقمۇ ئانىلارنى ياراتقانمىدىڭ؟ ! ! ئۆز پەرزەنتلىرىگە ئورا كولايدىغان، ئىمانى سۇس، كۆڭلى قارا ئانىلارمۇ ئۇلۇغ ئانىلار قاتارىغا كىرەمدىغاندۇر؟ ! مەن ئانىلارغا تىل تەگكۈزۈپ ئىماندىن ئازغان بولسام مېنى دوزىخنىڭغا سال، كۆيۈپ بۇ دەردكە تولغان تېنىمدىن بىر سىقىم كۈل قالسۇن! بىراق گۈلبانۇممۇ بىر ئانىغۇ، ئۇمۇ بىر ئانا! ئاشۇ ناتىۋاننى خورلاپ، ھاقارەتلەپ، ياخشى كۆرگەن ئېرىدىن ئايرىۋەتكەن، پاك غۇبارسىز بىر نارەسىدىنى يېتىم قىلغان ئانىلار سىنىڭ سوئال - سوراقلىرىڭدىن مۇستەسنامۇ؟ ! گۈلبانۇمنىڭ گۆرى زىندانغا مۇپتىلا بولۇپ، كىشەنسىز تۇتقۇنغا ئايلىنىپ، تۆككەن كۆز ياشلىرىغا كىم سەۋەبكار؟ ! ئەگەر ئۇ ۋاقىتسىز غازاڭ بولسا، ئۇنىڭ قاتىلى ئىككى ئانا دېسە كىممۇ ئىشىنەر؟ ! ! »

ئۆي ئىچى يەنە جىمىدى. پەقەت دەممۇدەم غەزەپلىك ھەم ھەسرەتلىك ھاسىراشلار ئاڭلىنىپ تۇردى، بىر - بىرىدىن ئېغىر ئىلتىجا، نىدا، خىتابلارنىڭ ۋەزنى ئاستىدا قالغان مۇئەتتەرخاننىڭ بىردىنلا تېنى شۈركۈنۈپ قورقۇپ قالدى! ئۇ بەش ۋاخ نامازنى نېمدەپ ئوقۇدى. ئوتتۇز كۈن روزىنى نېمىشقا تۇتتى؟ شامۇسەھەرلەردە خۇداغا نېمىلەرنى دەپ نالە قىلدى؟ ئۆزىگە ئوخشاشلا ئوتتۇز بەش - ئوتتۇز ئالتە يېشىدا ئېرىدىن، يەتتە بالىسىدىن ئايرىلىپ، ئېغىر جاپالار تېغىدا يانجىلغان بىر مەزلۇمەنى خەلقئالەم ئالدىدا شەرمىسار قىلغىنىدا، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمان ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغانمىدى؟ ئوغلى بىلەن گۈلبانۇم بىر - بىرىگە كۆڭۈل بېرىشكىنىدە: «بۇ خۇدا سالغان ئىشقى سەۋدا ئىكەن» دەپ قورساقنى كەڭ تۇتتىمۇ؟ ئەڭ يامىنى ئاشۇ ئاتىسىز - ئانىسىز قالغان نارەسىدە مۇئەتتەرخانغا نېمە گۇناھ

قىلغان؟ ئۇنى قورساقتا چاغدا تىللىغىنى تۇرۇپتى، تا تۇغۇلۇپ دۇنياغا كۆز ئاچقانغا قەدەر قارغىدى. «بۇ ئىشلار خۇدانىڭ ئىرا- دىسى بىلەن بولۇۋاتىدۇ» دېمەي، خۇداغا شەك كەلتۈردى! شۇڭا ئۇ، تەئەججۇپ نامىزىغا ئولتۇرۇشى بىلەن ئاللا ئاجايىپ كارامەت كۆرسەتتى، بېشارەت بىلەن ئۇنى سەگىتتى. ئەدناسى ئۇ ھېلىلا ئاللاغا ھەمدۇسانا ئوقۇۋېتىپ: «گۇلنىسانىڭ بېشىنى سىلىغىنىم ھېساب بولار» دەپ ئاللاغا ھېساب ـ كىتاب كۆرسەتتى. توغرا ئۇنىڭدىن دەھشەتلىك كۇپۇرلۇق ئۆتتى.

مۇئەتتەرخان قورقۇنچ ئىچىدە غال ـ غال تىترىدى. ئۇنىڭ ئۆيگە قايتىپ كىرىپ كېتىشىگىمۇ پۇتلىرى بويسۇنمىدى. ئورنىدا دەلدۈگۈنۈپ تۇرالماي تامغا يۆلىنىۋالدى، شۇ چاغدا ئوغلى ئەن- زەرنىڭ مۇشۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قالدى:

— بولدى، سىزگىمۇ ئەيىب قويالمايمەن، ھەممە ئويۇننى ئانام ئوينىدى. گۇناھ شۇنىڭدا، لېكىن ھازىردىن تارتىپ سىزنى تالاق قىلدىم. ئەرگە تەگسىڭىز بولىدۇ. بۇ يۇرت، بۇ سۆيۈملۈك ماكان ماڭا ھارام بولدى. بۇ يەرلەردىن باش ئېلىپ كېتىمەن. ھەممىڭلارغا شۇنچىلىك ئۆچ بولۇپ كەتتىمكى، سىلەرنى كۆرەر كۆزۈم يوق!

— ئەنزەر، ئۇنداق قىلماڭ... مەن سىزگە ۋاپادار ئايال بولاي، بوسۇغىڭىزدىن كەتمىگەن ئىتتەك خىزمىتىڭىزنى قىلاي...

ئىشكىنىڭ تاراقلاپ ئېچىلىشى بىلەن مۇرىسىگە چاپىنىنى ئارتقان ئەنزەر ئېتىلىپ چىقتى. مۇئەتتەرخان قىچىشقىمۇ ئۈلگۈ- رەلمىدى. ئەنزەر ئانىسىغا قاراپمۇ قويماي ئوتتۇنخانىدىكى پالتىنى ئاچىققانچە دەرۋازا قۇلۇپىنى بىرلا ئۇرۇپ چېقىۋەتتى. ئوغلىنىڭ ئارقىسىدىن چىقىشقىمۇ مادارى قالمىغان ئانا يېرىمى داغلاشقان ئايغا قارىغىنىچە: «ئاھ دەردمەن بالام، مەن بىلمەپتىمەن» دەپ

پىچىرلىدى.

ئەنزەر ئەتىسى ئاشخانىغا كىرمىدى. مۇئەتتەرخان بىر چاغدىكىدەك بوينىنى سوزۇپ يولغا قارىغان بولسىمۇ ئوغلىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. لېكىن كەچكە يېقىن ئىشتىن يانغاندا ئەنزەر ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ ئالدىنى توستى ھەم چەكتە قانچىلىك پۇل بارلىقىنى سورىدى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ كېتىدىغانلىقىنى قىسقىلا چۈشەندۈردى.

— بولىدۇ، ئاكا، ھازىر بانكىدا يىگىرمە ئىككى مىڭ سومدىن ئارتۇقراق پۇل بار. ھەممىنى ئېلىپ كەت، ياقا ـ يۇرتلاردا ئالدى ـ ئارقاڭغا قاراپ قالما.

— ياق ماڭا ئون مىڭ سوم بەرسەڭلا بولدى. شۇنىڭ بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمەن.

ئەتىسى ئەتىگەن بانكىدىن كەلگەن ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ قولىغا ئون ئىككى مىڭ سوم پۇلنى تۇتقۇزدى ـ دە يىغلىغۇدەك بولدى.

— ئاكا، سەن نەگە ئىرادە قىلىۋاتىسەن؟

— ئۈرۈمچىگە بارىمەن. ئۇ يەردە ئىش ـ ئوقەتنىڭ تايىنى بولمىسا ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىمەن.

— ئىچكىرىنىڭ نەرىگە بارماقچىسەن؟

— بىلمەيمەن. قەيەردە كۈنۈم ياخشى ئۆتسە شۇ يەردە تىرىكچىلىك قىلىمەن. بېيجىڭمۇ، شاڭخەيمۇ، گۇاڭجۇمۇ ئەيتاۋۇر رىزقىم چېچىلغان يەرگە بارىمەن. ھازىرچە مېنىڭ كەتكىنىمنى ئانامغا ئېيتما.

ئابدۇسەمەتنىڭ ئاكىسى بىلەن كۆرۈشكىنى شۇ بولۇپ قالدى. ئۇ ئەنزەرنىڭ خەنزۇ بازىرىدىكى ۋاژىلداپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدا قارىسى يوقالغىچە قاراپ تۇردى.

شۇ كۈنى كەچتە مۇئەتتەرخان، گۈلنىسانى ئۆز ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىپ، سوراقلا تاتتى...

— قىنى ئېيتىپ باقە، سەن قىزلىقىڭنى قانداق يوقاتقان، نېمە ئۈچۈن بۇرۇنراق ماڭا دېمىگەن؟
— دېيىشكە يۈزۈم چىدىمىدى. مەن ئانام ئۆلگەندە سەككىز ياشتا ئىدىم. دادام بىر يىلغا قالماي، كەنتىمىزدىكى پاتەمخان دېگەن ئايالنى ئالدى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ ئاچ - زېرىنلىق كۈنلىرىم باشلاندى...

14

دېمىناخۇننىڭ ئايالى بۇ دۇنيادا يەيدىغان رىزقى - نېسىۋىسى ئاياغلىشىپ قالغانلىقىنى بىلگەندەك بىر قىز، بىر ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ چىقىرىۋېتىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا قازا قىلدى. دېمىناخۇن كىچىك ئوغلى بىلەن بىر كۈن كەچكىچە ئېتىزدا ئىشلەيتتى، چۈشلۈكى بەللىرىگە تۈگۈۋالغان زاغرىسىنى ئېرىقتىكى سۇغا چىلاپ قورسىقىنى پوملايتتى. ئۇلار كەچتە ھېرىپ ئېچىپ كەلگىنىدە توققۇز ياشلىق گۈلنىسا ئۇماچ، يۇمدان، قوناق ئۆگرىسى دېگەندەك تاماقلارنى ئېتىپ كۈتىۋالاتتى. ھەر ھالدا ئاتا - بالا ئىسسىقىسىز قالمايتتى. شۇنداقتىمۇ خوتۇن كىشىنىڭ مېھرى شۇنداق ئوتلۇق بولامدۇ ياكى ئەر كىشى خوتۇنسىز دېقىراپ قالامدۇ، ئەللىك سەككىز ياشلىق دېمىناخۇن ئۆزىدىن يىگىرمە بىر ياش كىچىك پاتەمخاننى ئالدى. پاتەمخان گەرچە بەش ئەرنى «ئامان بولساق غانجۇغىدا كۆرۈشەرمىز» دەپ يولغا سېلىپ قويغىنى بىلەن يەنىلا سىن - سىپاتىدىن قالمىغان، كاسا پەت كۆزلىرى تىكەندەك ھەرقانداق ئەرنى ئېلىپلا تۇرىدىغان شوخ ئايال ئىدى. «خوتۇن كىشى ئەركە بولسا، ئېرىگە تېكە بولار» دېگەن گەپنى قايسى ئاقىل دەپتىكىن، دېمىناخۇن دېگەن - ئەتىكىنىنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ بېرەتتى. پاتەمخان بۇ ئۆيگە

كېلىپ بىرەر ـ ئىككى يىلغا قالماي ئېغىلدىكى بۇلماقتەك سەك-
كىز قويدىن، تۆت پۇتى ئارانلا يەر دەسسەپ تۇرىدىغان بىر ئورۇق
ساغلىق، شاتراق قوزىسى بىلەنلا قالدى. ھويلا ئەتراپى،
ئېغىلدىكى دەل ـ دەرەخلەر سېتىلىپ تۈگىدى. ماۋۇ قىزىق
ئىشنى كۆرۈڭ، بىر كۈن كەچكىچە قاقىرام ئاپتاپتا چوققىسىنى
قاق سېلىپ ئىشلەپ بولالىغى قالمىغان دېمىناخۇن كەچتە خوتۇنى-
نىڭ پۇت ـ بەللىرىنى تۇتۇپ، گەجگىلىرىنى ئۇۋۇلايتتى.
تېخى پاتەمخاننىڭ توي ـ تۆكۈن، مەرىكىلەرگە ئامراقلىقىنى
دېمەيلا قويۇڭ. ئۇ كەنت ئىچىدىلا ئەمەس، يېزا، ناھىيە ئاتلاپ
ئويۇن ـ تاماشىدىن قالمايتتى، ھەتتا بەزى كېچىلىرى
«پالانى ـ پۇستان تۇغقانلار تۇتۇپ قالدى» دەپ قونۇپمۇ قالاتتى.
دېمىناخۇن خىڭىلداپ: «بوپتۇ، ياش ئەمەسمۇ، ياشلار ئويۇنغا
ئامراق كېلىدۇ» دەپ كۈلۈپ قوياتتى. بولمىسا ئۇ ئاغزى ـ
بۇرنىغا چىۋىن ئولاشتۇرۇپ يۈرىدىغان دېھقان، سېمىز تومپاي
دېھقانلاردىن ئەمەس ئىدى. ئېجىرىم ـ تىمەن، يونۇمىغان توغ-
راقتەك بەستلىك، قىلغان سۆزلىرىدىن ۋەزخانلىق چىقىپ تۇرى-
دىغان، ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئادەم ئىدى. ئاياغىمىسغا كېلىپ
تالاغا چىقسا دانا، ئۆيگە كىرسە كالۋاغا ئايلىنىپ قالدى. ئۇ،
خوتۇنىغا شۇنچىلىك ئامراقكىن، ئەگەر پاتەمخان «تامبىلىمدا
ناماز ئوقۇ» دېسە، ھېچيىپ قويۇپ رۇكۇغا ئولتۇرىدۇ. شۇنىڭ-
غا قارىغاندا خوتۇن كىشى دېگەنمۇ سەل قارىغلى بولمايدىغان
سىرلىق نېمىكەن.

پاتەمخان بۇ ئۆيگە قاچان ئۇندى، گۈلنىساخانغا شۇنچىلىك
ئۆچ بولۇپ كەتتى. چۈنكى بۇ ياش ئايالنى ئىزدەيدىغان ئەر
«تۇغقان» لىرى خېلىلا بار ئىدى ھەم ئۆزىنىڭمۇ كۈندۈزى بارىدى-
غان «قىسقا سەپەرلىرى» چىقىپ تۇراتتى. ئەمما ئۆيدە گۈلنىسا-
خاندىن ئىبارەت بىر «قۇلاق»، تىكىلىپ تۇرىدىغان «كۆز» ئۇ-

نىڭغا پۈتلىكاشاڭ بولاتتى. كېيىنچە دېمىناخۇن خوتۇنىنىڭ بەزى ئىشلىرى قولىقىغا كىرىپ قالدىمۇ ياكى ئىچى ئاغرىدىمۇ ئەيتاۋۇر پاتەمخانىغا: «ئۆي ئىشلىرىغا يېتىشەلمەي چارچاپ قالىدىكەنسىز» دېدى - دە، قىزى گۈلنىساخاننى باشلانغۇچ مەكتەپتىن چىقىرىۋالدى. شۇنىڭدىن تارتىپ پاتەمخانىنىڭ نەشتىرى تېخىمۇ تەيلىنىپ، ئۆگەي قىزىنى بولۇشىچە خارلايدىغان بولدى. گۈلنىساخان ئۆي، ھويلا - ئارامىنىڭ ئىشلىرى، مالىلارنىڭ تېگىنى تازىلاپ، يەم تەييارلاش، ئېتىزدىن ئوت ئېلىش قاتارلىق بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ كەلگەن ئىشلار تۈپەيلىدىن باش كۆتۈرەلمەي قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پاتەمخان يوقىلاڭ يەرلەردىن پۈتاق چىقىرىپ ئۇنى ئۇرۇپ، چىمدايتتى، چاچلىرىنى يۇلۇپ تۇۋرۇك بولامدۇ ياكى تام بولامدۇ ئۈستۈرەتتى، چۈشتە بىر پارچە زاغرىمۇ تاشلاپ بەرمەيتتى. قورسىقى ئېچىپ كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كەتكەن گۈلنىساخان كەچتە دادىسى بىلەن ئاكىسىنىڭ پاتراق كېلىشىنى، بىرەر قاچا ئۇماچقا داخىل بولۇشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى. ئۆگەي ئانىسىنىڭ تىل - تاياقلىرى ئاز كېلىپ قالغاندەك دادىسىمۇ ئۇنى پات - پاتلا: «ئاناڭغا يېنىپسەنغۇ، ئىشقا بۇيرۇسا قىلماپسەنغۇ» دەپ ئۇرىدىغان بولۇۋالدى. پاتەمخانىنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنى دېسە دادىسى ئىشىنەمدۇ، يوق. ئەلۋەتتە قىزىغا قارىغاندا خوتۇنى تاتلىق - دە. يەنە بەرىبىر ئاشۇ ئۆگەي ئانا بىلەن قالىدىغان گەپ.

گۈلنىسا قورساق ئاچلىقتىن بارا - بارا قۇرۇپ، بىر تېرە - بىر ئۇستىخان بولۇپ قالدى. كىيىملىرى ئۆزىگە خوپ كەلمەي، سالپىيىپ تۇراتتى، بۇ چاغلاردا ئۇ ئون بەش ياشلارغا كىرىپ قالغانىدى گەرچە ئورۇق - جۈدەڭگۈ بولسىمۇ كۆلگە قاپاق كۆتۈرۈپ سۇغا چىققاندا، ئېتىزدىن ئوت ئېلىۋاتقاندا، ياش دېھقان يىگىتلىرى ئۇنىڭغا ساقال تاشلاپ، پوخۇرلۇق قىلاتتى.

بەزىدە كەنتتىكى ئۆزى دېمەتلىك قىزلار بىلەن بىردەم - يېرىمدەم مۇڭدىشاتتى. يېزىنىڭ ئېغىر ئەمگىكىدە تالجىقىپ بالدۇرلا چىرايىدىن كېتىۋاتقان بۇ قىزلار، ئۆزلىرىگە ئېچىنغان هالدا: «يا، قورساق تويۇپ ئۆتمىگەن، يا ئۇچىمىزغا تۈزۈكرەك بىرنېمە ساپالمىغان، بىر يەرگە قېچىپ كەتكۈدەك بولدىغۇ كىشى» دېسە، يەنە بىرى: «ئۇرۇمچىلەردە ئۆي ئىشى قىلىدىغان، بالا باقىدىغان قىزلارنىڭ كۈنى گۈلدەك ئۆتىدىكەن» دەيتتى. بىر كۈنى تام قوشنىسىنىڭ قىزى كۆل بويىدا يىغلىغان قىزلارغا:

— ئاڭلىدىڭلارمۇ، توختى سالپاڭ قۇلاقنىڭ قېچىپ كەتكەن قىزى ئۇرۇمچىدە ئاشخانىدا ئىشلەيدىكەن، ئۆتكەندە ئاتا - ئانىسىنى يوقلاپ جىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ كەپتىكەن، تونۇمايلا قاپتىمەن، خانىمنىڭ ئۆزى، ئۇرۇمچى دېگەن يۇرت، قىز - چوكانلارغا ياقامدۇ نېمە، بولدۇرۇق مانتىدەك ھۆپپىدە سەمرىپ كېتىپتۇ، — دېدى.

بۇ ئۇچۇرلار قورساق غېمىدە، تىل - تاياق خورلۇقىدا قالغان گۈلنىساخاننىڭ ئارامىنى بۇزۇپ، ئۇيقۇسىنى ئاچماقتا ئىدى.

پاتەمخان بىر كۈنى گۈلنىساخاننى «قوي ئېغىلىنى تازىلاپ، كالا ئېغىلىنى هاماچاڭغا ئاياپ قويدۇڭمۇ» دېگەن باهانىدە لاخشىگىر بىلەن ئۇرۇپ بېشىنى يېرىۋەتتى، قان توختىماي، چاچ - بويۇنلىرىنى بويىۋەتكەنلىكىنى كۆرگەن رەھىمسىز ئانا ئۇنىڭ بېشىغا بىر پارچە خېمىر چاپلاپ قويدى. كېچىچە كىرپىك قاقماي يىغلاپ چىققان گۈلنىسا سەھەرلىكى كىيىملىرىنى بوپىلاپ، يالاڭ تامبال، كۆڭلەك ئۈستىدىن كىيگەن جىلىتكىسى بىلەنلا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. بۇ نويابىرنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، ئەتىسى - ئاخشىمى ئېرىقلاردا، ئادەم، مال ئىزلىرىدا توختاپ قالغان سۇلار ئەينەكتەك مۇز توڭلاپ، كۈندۈزلىرى

ئېرىپ كېتەتتى.

گۈلنىسا يېڭىسار بازىرىغا كىرىپ بىر قۇر ئايلىنىپ، ئۈ-رۈمچى تاشيولىنىڭ دوقمۇشىدىكى ئاممۇۋى ئاشخانا ئەتراپىنى ئايلاندى. يول چېتىدە قۇرۇق يەل - يېمىش تاغارلىرى بېسىلغان بىر يۈك ماشىنىسى تۇراتتى. ئۇ ئىچىدە: «شوپۇرى خەنزۇمى-دۇر، ئۇيغۇرمىدۇر» دەپ ئويلىدى ھەم ماشىنا ئەتراپىدىن نېرى كەتمىدى. ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئاشخانا پەلەمپىيىدىن يۇزىمۇ، ساقىلىمۇ قاپقارا ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى تەمبەل ئۇي-غۇر شوپۇر «گارتتىدا» كېكىرىپ قويۇپ يېتىپ كەلدى. ئۇ گۈلنىساخاننىڭ رەڭگىرويىغا ئاچ كۆزلۈك بىلەن قارىدى ـ دە، مايلاشقان قېلىن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويدى.

— قىزچاق، بۇ يەردە تۇرۇۋېپسىزغۇ؟ — شوپۇر قىزنىڭ ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن تۇخۇمدەك كۆكسىگە تىكىلدى، — بىركىمگە ساقلامسىز؟

— ھەئە، ئۆزلىرىنى ساقلاپ تۇرغان.

— مېنىما؟ بەلەن گەپقۇ بۇ، نېمىشقا ئەمدى؟

— ئۆزلىرى نەگە ئىرادە قىلدىلىكى؟

— غۇلجىغا.

— غۇلجىغا بارسىلا ئۈرۈمچىدىن ئۆتەملا؟

— قىزىق گەپ، ئۈرۈمچىدىن ئۆتمەي بولامدۇ.

— ئەمىسە مېنى ئۈرۈمچىگە ئالغاچ كەتسىلە بوپتىكەن.

— نېمە، ئۇ يەردە تۇغقانلىرىڭىز بارمىدى؟

— ياق، ئىشلىگىلى بارىمەن.

— پۇلىڭىز بارمۇ؟

— يوق.

— ئۇنداقتا قانداق بولىدۇ. بۇ چاغقىچە ئالتە پاي چاق بىكارىغا مېڭىپ باققىنى يوق.

گۈلنىساخان ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە شۈمشىيىپلا قالدى.
— بوپتۇ ئەمىسە، ئاكا.
شوپۇر قىزنىڭ ئاق سېرىق سۈزۈك ئۆڭىگە، قوڭۇر قارا-چۇقلۇق يۇمىلاق كۆزلىرىگە، تۇرقىدىن مۇلايىملىقى چىقىپ تۇرغان ئۆسكىلەڭ سىياقىغا خېلى بەك تىكىلىپ قالدى.
— بوپتۇ ئالغاچ كېتەي، ئېتىڭىز نېمە؟
— رەھمەت، ئاكا، مەندىن يانمىسا خۇدايىمدىن يانار، — قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتكەن بۇ ناتسۋان قىز يېنىش - يېنىشلاپ مىننەتدارلىقىنى بىلدۈردى، — ئېتىم گۈلنىساخان.
— گۈلنىسا دەڭا، كىچىككىنە تۇرۇپ «خان»نى قوشۇۋال-غىچە، قېنى چىقىڭ.
كابىنكا ئىسسىق ئىدى. گۈلنىسا خېلىلا راھەتلىنىپ قال-دى. ئۇلار چۈش پېشىندىن ئۆتكەندە قەشقەر كېرەمباغ دوختۇر-خانىسىدىن ئۆتۈپ، ئازراق ماڭغاندىن كېيىن بىر ئاشخانا ئالدىدا توختىدى. شوپۇر ئىككى تەخسە لەڭمەن بۇيرۇتۇپ بىرىنى گۈل-نىساغا سۇندى. تۈنۈگۈندىن بېرى ئاغزىغا ناننىڭ ئۇۋۇقىنىمۇ سالمىغان گۈلنىسا تەخسىسىنى بىردەمدىلا قۇرۇقداپ قويۇپ، ئاش سۇيىدىن خېلىلا كۆپ ئىچتى. شوپۇر قىزنىڭ قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنى سەزدىمۇ ئارقىدىن ئون زىخ كاۋاپ بىلەن ئىككى نان كەلتۈردى.
— ئېلىڭ، گۈلنىسا، تارتىنماڭ، «قورساق توق، كۆڭۈل شوخ» دېگەن گەپ بار. ئەمدى ئاتۇشتىن ئۆتۈپ كەچلىك تاماقنى مارالبېشىدا يەيمىز.
ماشىنا ئاتۇشتىن ئۆتكەندىن كېيىنلا كۈن ئولتۇرۇپ، گۇ-گۇم چۈشۈشكە باشلىدى. شوپۇر بىر قولىدا رولنى تۇتقاچ، قىزنىڭ بىردە ئېڭەك - يۈزلىرىنى سىيپاپ قويسا، بىردە بىقىن-لىرىنى چىمداپ قوياتتى. گۈلنىسا قورقۇپ ئۆزىنى تارتقانسې-

ـرى، ئۇ تۇكلۇك قوللىرىنى ئەڭ نومۇسلۇق يەرلەرگە سۇنۇپ مۇجۇيتتى... بۇ ئەھۋال يول بويى تەكرارلىنىپ، مارالبېشىغا جاھاننى تۇم قاراڭغۇلۇق باسقاندا يېتىپ كېلىشتى. شوپۇر تىك چوقچىيىپ تۇرغان تاغ باغرىدىكى يولۇچىلار بېكىتىگە ماشىنىسىـنى قايرىدى. بېكەت ھويلىسىدا يۇك ماشىنىلىرى، يولۇچىلار توشۇش ئاپتوبۇسلىرى تىزىلىپ كەتكەن بولۇپ، شوپۇر ۋە يولۇـچىلار ئاددىي يەرلىك ياتاقلاردا بەزىلىرى ھاراق ئىچىشىپ ھاردۇق چىقىرىشسا، بەزىلىرى ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. شوپۇر گۈلنىسانى ئاشخانىغا باشلاپ كىرىپ جىگموما بىلەن قورۇما يېيىشىپ يەنە يولغا چىقتى. ئەسلىدە ھەرقانداق شوپۇر مۇشۇ يول بويى بېكەتتە قونۇپ ئەتىسى يولغا چىقىشى كېرەك ئىدى. بۇنداق ئىشلاردىن خەۋىرى يوق گۈلنىسامۇ كابىنكىغا چىقتى. مارالبېشى بىلەن ئاقسۇ ئوتتۇرىسىدىكى چەكسىز چۆل شوپۇرلار ئۇچۇن توت سائەتـتىن ئارتۇق جاپالىق يول ئىدى. يولدا بىرەر ھادىسىگە ئۇچراپ ياكى بۇزۇلۇپ يولدا قالغان ماشىنىلار ناگان ـ ناگاندا بىرەرى ئۇچراپ قالمىسا، بۇ چۆل تاشيولى تىمتاسچىلىق ئىچىدە سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. شوپۇر ماشىنىسىنى چەتكە ئاچىقىپ خوت يۆتكەش تۇتقۇچىنى ئالدى ـ ئارقىسىغا تارتقانىدى. ماشىنىنىڭ قەيىرىدۇر غارتىلداپ كەتتى. ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىگە ئېگىشىپ قارىغان بولدى ـ دە كابىنكا ئىشىكىنى ئېچىپ گۈلنىدـساغا قارىدى.

— ماي تەڭنىسى ئېقىپ قاپتۇ. قېنى چۈشۈڭ، سىز قولچىدـراغنى تۇتۇپ بېرىڭ، مەن بولتىلارنى چىڭتاي، — دېدى شوپۇر ماشىنا ئۈستىدىكى تۇرتەكلەنگەن پالاسنى ئېلىپ.

شوپۇر ماشىنا تېگىگە ئۆمىلەپ كىرىپ پالاسنى سالدى. ئارقىدىن چىراغنى يورۇتۇپ كىرگەن گۈلنىساغا، «ئوڭدا يېتىپ يورۇتمىسىڭىز بەزى يەرلەرنى كۆرگىلى بولمايدۇ» دەپ پىچىرلىدـ

دى. شوپۇر ئۇ يەر - بۇ يەرنى توكۇلدىتىپ ئۇرغان، چىڭىتقان بولدى - دە، بىردىنلا ئوڭدا ياتقان گۇلنىسانىڭ ئۇستىگە چىقىۋالدى. بۇ ئاجىز قىز قارشىلىق قىلىشقىمۇ ئۈلگۈرمەي تالىما ئىشتانباغ يېشىلىپ تامبىلى تىزىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئىچىگە كىيگەن ئىچ كىيىملىرىمۇ يوق ئىدى. گۇلنىسا توپۇقسىزلا ۋارقىرىۋەتتى...

شوپۇر «ماي تەڭنىسى»نى ياساپ بولۇپ، كابىنكىغا چىقتى، لېكىن يىغلاپ تۆكۈلۈپ تۇرغان گۇلنىسا كوزۇپ ئۇستىدىكى قۇرۇق يەل - يېمىش تاغارلىرى ئۇستىگە چىقىپ ئولتۇرۇۋالدى. شوپۇر: «توڭلاپ ئۆلۈپ قالىسىز» دەپ قانچە يالۋۇرغان بولسىمۇ گۇلنىسا چۈشكىلى ئۇنىمىدى.

ماشىنا قانچە تېز ماڭغانسېرى بىر كۆڭلەك ئۇستىدىن جىلىتكا كىيىۋالغان گۇلنىسا ھە دېمەيلا جالاقلاپ تىترەپ، سوغۇق جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ، تاغارلار ئۇستىدە تۇگۈلۈپ يېتىپ باقتى، تىزلىرىنى قۇچاقلاپ ئولتۇردى، زادىلا بولالمىدى، كابىنكىنى ئۇرۇپ ماشىنىنى توختاتماقچى بولدى. بىراق بايىقى تۇكلۇك يوتىلار، ئېغىر ھاسىراشلار، قەيىرىنىڭدۇر ئېچىشىپ ئاغرىشى كۆز ئالدىغا كېلىشى بىلەن قولىنى ئاستا چۈشۈردى. ئۇ كۆڭلىدە بۇگۈن كېچە ماشىنا ئۇستىدە قېتىپ قالسام، شوپۇر مېنى مۇشۇ چۆللۈككە تاشلىۋېتەرمۇ دەپ ئويلىدى - دە، يىغلىۋەتتى.

گۇلنىسانىڭ ئۆلۈپ - تىرىلىشى بىلەن كارى بولمىغان شوپۇر ماشىنىسىنى بىر سائەتتىن ئارتۇق ھەيدىگەندىن كېيىن سول تەرەپتىكى ئۆلاغ يولىغا ئاستا قايرىپ، ئېگىز ئۆسكەن يۇلغۇن، ياۋا قومۇشلار چاتقاللىقىغا ئەكىرىپ توختاتتى. ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپ كوزۇپتىكى كابىنكا تۆمۈر شادىسىغا باغلىۋەتكەن يوغان يۇك - تاقنى يەرگە چۈشۈردى.

— بىر پەدە ئۇخلىۋالمىسام بولمىدى. رولنى باشقۇرالمايلا قالدىم. يۈرۈك، قىزچاق، بىللە ئۇخلايمىز، — دېدى شوپۇر قولىلىرىنى قولتۇقلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، تۈگۈلۈپ ئولتۇرغان گۈلـ نىساغا قاراپ، — چۈشۈك دەيمەن، بۇ چۆلنىڭ كېچىلىك سوغۇ- قى ئادەم ئۆلتۈرىدۇ.

— ياۋ… ق…، — گۈلنىسانىڭ تىترەپ تۇرغان كالپۇكلىـ رىدىن «ياق» دېگەن سۆز ئارانلا چىقتى. ئۇ ھېلىھەم سوغۇق بىلەن جان تىكىپ ئېلىشماقتا ئىدى. ئەمما شوپۇر شامال ئۆتۈش- مىگۈدەك قېلىن يۇلغۇن توپلىرىنىڭ دالدىسىدا يۈك - تاقلىرىنى يېشىپ، چوڭ بىرېزىنتنى يۇمشاق قۇملۇقتا يايدى - دە، ئورۇن سالدى. يوتقاننىڭ ئۈستىگە بولسا كېلەڭسىز جۇۋىنى تاشلىدى. شوپۇر قولچىراغنى ياندۇرۇپ يۇلغۇن شېخىغا ئىلىندۇرۇپ قويـ غاندىن كېيىن ئاندىن تۈغما بولۇپ يوتقانغا كىردى. ئەمما كو- زۈپ ئۈستىدە سوغۇقنىڭ ئويۇنچۇقى بولۇۋاتقان گۈلنىسا تىترەپ يۈرۈپ يەرگە چۈشتى ھەم ماشىنا ئەتراپىدا دۈگدىيىپ زەئىپ ئىڭرايتتى، ئالدى - ئارقىسىغا ماڭاتتى. ئوتتۇرا كېچە بىلەن سوغۇق شۇنداق بولدىكى، زەھەردەك چىقىۋاتقان ئاچچىق شامال قىزنىڭ نىمجان بەدىنىگە ھەرىدەك ئولاشتى. گۈلنىسانىڭ توختىـ ماي «ۋۇ… ۋۇ… ۋۇ…» دېگەن ئېچىنىشلىق ئاۋازىغا تەڭكەش بولۇپ ئېگەكلىرى تەك كاسىلدايتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەدەنلىرىنىڭ ئۇيۇشۇپ تارتىشىۋاتقانلىقىنى، ئاجايىپ تاتلىق ئۇيقۇ بېسىۋاتقانـ لىقىنى ھېس قىلدى. ئادەم توڭلاپ ئۆلۈش ئالدىدا، شېرىن مۈگدەك باسىدىغانلىقىنى قەيەردىندۇر ئاڭلىۋالغان گۈلنىسا جېـ نىدىن ئەنسىرەپ قالدى. شوپۇر بولسا خورەكسىز، ھەتتا پۇشۇلـ دىماي جىمىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇ، ئەجەل بىلەن ئېلىشىۋاتقان بۇ يۇمران قىزنى كۆزىتىپ، تاماشىسىنى كۆرۈۋاتـ قان بولسا كېرەك.

دۇنيادا تاتلىق نەرسىلەر كۆپ، لېكىن شۇلارنىڭ ئىچىدە جاندىن تاتلىق نەرسە بولمىسا كېرەك، گۈلنىسا بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ شوپۇر ياتقان يەرگە كەلدى ـ دە، يەردە ئولتۇرۇپ يوتقان ئىچىگە ئاۋۋال مۇز چوكىدەك بولۇپ قالغان پۇتلىرىنى تىقتى. پاھ نېمىدېگەن راھەت. «قىشنىڭ گۈلى ئوت» دەپتىكەن مومايلار. دېگەندەك يوتقان ئىچىدىكى ئىسسىق شۇنچىلىك ھۇزۇر ئاتا قىلدىكى، گۈلنىسانىڭ تەنلىرى جىمىرلاپ كەتتى. شۇڭا ئۇ ساغرىسى بىلەن سىجىپ پۇتلىرىنى يوتىلىرىغىچە يوتقان ئىچىگە تىقىشى ئېغىر ھەم ئىسسىق يوغان پۇت ئۇنىڭ يۇمران يوتىلىرىغا مىندى. بىراق ئۇنىڭ بەل ئۇستى يەنىلا جالاقلاپ تىترەپ، ئېڭەكلىرى كاسىلدىماقتا ئىدى. شوپۇر يوتقاننى قايرىپ «كېلىڭ» دېگەندەك باش ئىشارىسى قىلدى. جان قايغۇسىدا قالغان گۈلنىسا قورقۇپراق يوتقان ئىچىگە كىرىشى جانغا راھەت ئىسسىق بىلەن تەڭ، ئاچچىق تەر ھىدى دىمىغىغا گۇپپىلا ئۇرۇلدى. شوپۇر ئۇنىڭ كۆڭلەك ـ تامباللىرىنى سالدۇرۇۋېتىپ ئۇنى قېلىن، قاپقارا تۈكلەر بۇجغۇرلىشىپ كەتكەن مەيدىسىگە باسقىنىدا، لىغىرلاپ تۇرغان يۇمشاق يوتىلىرى ئارىسىغا قاتتىق ئەمما قىزىق بىر نېمە ئۇرۇلدى...

ئۇلار تاڭ يورۇش ئالدىدا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. سەھەر سوغۇقى، ۋېژىلداپ چىقىۋاتقان شامال تەنلەرنى شۈركۈندۈرەتتى. شوپۇر چوڭ جۇۋىنى گۈلنىساغا كىيدۈرۈپ قويدى ـ دە، ئۆزى يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى يېشىل بىرېزېنتكە ئوراپ تاڭدى.

ماشىنا چوڭ يولغا چىقىپ يۈرۈپ كەتتى. شوپۇر گۈلنىسانىڭ سۇتتەك ئاقىرىپ قالغان چىرايىغا قاراپ كۆزىنى مەنىلىك قىسىپ قويۇشى، قىزمۇ ئۆزى سەزمىگەن ھالدا مىيىقىدا تاتلىققىنا جىلمىيىپ، يۈزىنى ئۆرىدى. ئۇلار شۇنىڭدىن كېيىن خۇددى قەدىناسلاردەك پاراڭلىشىپ ماڭدى. گۈلنىسامۇ ماي تارتىپ

ئولتۇرمىدى. شەھۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇپ كۆڭلى يايراپ كەت-
كەن شوپۇر خۇشلۇقىدا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ: «ئۆزۈم ئاقسۇ-
لۇق، ئىسمىم ئەخمەت، بۇ قېتىم خوتەنگە يۈك ئاپىرىپ قايتىد-
شىمدا غۇلجىلىق سودىگەرنىڭ قۇرۇق يەل - يېمىشىنى ئېلىپ
ماڭدىم» دېدى. گۇلنىسامۇ ئۆگەي ئانىسىنىڭ سالغان زۇلۇملىد-
رىنى سۆزلەپ يىغلاپ سالدى. بۇ ئىككى «سىرداش» بىر -
بىرىگە خېلىلا ئىچىكىشىپ قالدى بولغاي، ئارغى بۇلاق تاغلىرى-
نىڭ پىنھان روجەكلىرىدە، داۋانچىڭنىڭ ئەگرى - بۈگرى يوللى-
رىدا ماشىنىنىڭ «ماي تەڭنىسى»نى ياساپ ماڭغان بولسىمۇ
گۇلنىسادا ھېچقانداق قارشىلىق كۆرۈلمىدى.

ماشىنا ئۇرۇمچى ئاممىۋى مېھمانخانىغا چۈشتى. شوپۇر
گۇلنىسانى «سىڭلىم» دەپ تۇرۇۋالغان بولسىمۇ بىر ياتاقتا
ياتقىلى بېلەت كەسمىدى. شۇڭا ئەتىسى خامۇش ئورنىدىن تۇرغان
شوپۇر گۇلنىسانى يېقىن ئارىدىكى ماگىزىنغا ئەكىرىپ، ئادىداس
چاپان، يۈڭ ئىشتان ئېلىپ بەردى.

— قاراڭ، ئۇكام، شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىدىن ئىش
ئىزدەپ كەلگەچكە ئۇرۇمچىدىن ئىش تاپماق تەس. شۇڭا سىزنى
غۇلجىغىلا ئەكەتسەم قانداق؟ — دېدى شوپۇر.

— ئۇ يەردىنمۇ ئىش تاپالماي قالسام قانداق قىلى-
مەن؟ — گۇلنىسا شوپۇرنىڭ چىرايىغا تىكىلىپ قارىيال-
مايتتى، — ئۇ چاغدا كوچىدا قالىمەن شۇ.

— خاتىرجەم بولۇڭ، بۇلتۇر مەن غۇلجىغا كىلەم يۆتكىگەن-
دە، بىر ئاشخانا خوجايىنى بىلەن تونۇشۇپ قېلىپ، خېلىلا
چىڭىش ئاغىنىلەردىن بولۇپ قالغان. سىزنى شۇنىڭغا تونۇشتۇ-
رۇپ قويسام بولمىدىمۇ.

— راستىما؟

— سىزگە يالغان ئېيتىپ نېمە قىلاي.

— ئەمىسە بوپتۇ.

شوپۇر غۇلجا يولىدا بىرەر خالىي جاي تاپقان ھامان، پۇر-سەتنى تۇتۇپ كۆڭۈل ئېچىپ كەلدى. گۈلنىسا ئۆزىگە ئىش تېپىپ بەرمەكچى بولغان شاپائەتچىسىنىڭ نەزىرىدىن ئۆتۈش ئۈ-چۈن بولسا كېرەك، «تولا قوپاللىق قىلماڭا» دەپ قويۇپ قۇچى-قىغا تەكەللۇپسىزلا كىرىدىغان بولدى. خوتەندىن يېڭىسارغىچە ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرالماي كەلگەن شوپۇر، قىزنىڭ ھىممىتىگە جاۋاب قايتۇرماقچى بولغان بولسا كېرەك، ئۇنى غۇلجا يولۇچىلار توشۇش بېكىتىنىڭ ئالدىدىكى ئاشخانا خوجايىنىغا تاپشۇردى. خوجايىننىڭ ياش قۇرامى شوپۇرنىڭكىدىن ئانچە پەرقلىنىپ كەت-مەيدىغان قاملاشقان يىگىت ئىدى.

— بولىدۇ، مەتنۇرى، ئاغىنىدارچىلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ، ئېلىپ قالاي، لېكىن گەپنى ئوچۇق دەپ قوياي، جىق پۇل بېرەلمەيمەن.

— قانچىلىك بېرنېمە بېرەرسەن؟

— ئايدا بىر يۈز ئەللىك سوم بېرىمەن. قىلىغان ئىشى ئاشخانىنىڭ تازىلىقى ھەم قاچا - قۇچىلارنى يۇيۇپ، ئەخلەت - يۇندىلارنى تۆكىدۇ.

— تامىقىچۇ؟

— سەن خوتەنلىكنىڭ بىر گېپى بولىدىغان نېمىدى؟ — خوجايىن يىگىت كۈلۈۋەتتى، — ھە، توغرا «مۇت»[1].

گۈلنىسا ھەيران بولدى، شوپۇر ئۆزىنى ئاقسۆلۆق، ئىسمىم ئەخمەت دېگەنىدى. لېكىن مۇنۇ خوجايىننىڭ دېيىشىگە قارىغاندا ئۇنىڭ يۇرتى خوتەن، ئىسمى مەتنۇرى ئىكەنلىكى ئاشكارا بولدى. نېمىچۈن ئۇ بۇنداق قىلىدىغاندۇر؟ گۈلنىسادا بۇنىڭ تېگىگە يەت-كۈدەك ئەقىل - دىت تېخى يېتىلمىگەنىدى.

① مۇت — بىكارغا، ھەقسىز.

گۈلنىسا خوجايىن نەزەرنىڭ ئاشخانىسىدا سەككىز ئاي ئىشـ
لىدى. ئۇ بىر قۇر كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپە، شۇنداقلا
تۇرمۇشقا لازىمەتلىك داس، چېلەك، چىنە ـ قاچىلارنى ئېلىپ
ئاشخانىنىڭ كىچىك ئامبىرىنى ياتاق قىلىۋالدى، نەزەر ياش بولـ
غىنى بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالغان ئېغىر ـ بېسىق، مۇلايىم يىگىت
ئىدى. ئۇ گۈلنىسانىڭ ئۆز ئىشىدىن سىرت، بىكار بولسىلا جىم
تۇرماي ھەممىنى قىلىدىغانلىقىدىن مەمنۇن بولغان بولسا كېـ
رەك، پات ـ پات ماختاپ قوياتتى ھەم بەزى ئايلاردا مۇكاپات
دەپ يىگىرمە ـ ئوتتۇز سوم قولىغا تۇتقۇزۇپ قوياتتى. گۈلنىسا
ئىسسىق ماكان، خاتىرجەم تۇرمۇشقا ئىگە بولغانلىقىدىن تولىمۇ
خۇشال ئىدى. بىراق ئۇنىڭ بۇ ئەمىن ھاياتى چۈشتىكى دەرەخ
سايىسىدەك قىسقا بولدى. نەزەرنىڭ گۇاڭجۇ سەنيۈەنلىدە ئاشخانا
ئاچقان بىر ئاغىنىسى ئۇنى بىرلا قىزىقتۇرۇش بىلەن ئاشخانىنى
قەشقەرلىك تىجارەتچى مامۇت قورساققا سېتىۋەتتى. مامۇت قورـ
ساق ئېچىپ كەتكەن خېمىردەك تاسما بەلۋېغىدىن خېلىلا ساڭگىـ
لاپ تۇرغان قورسىقىنى سىلاپ تۇرۇپ: «ئىشلەيمەن دېگىنىڭ
قېپقال، مەيلىڭ يوقلىرىڭ كەتسەڭ بولىدۇ. ئەمما ئىش ھەققىڭـ
نى قايتىدىن بېكىتىپ چىقىمەن» دېدى ـ دە، تۇخۇمدەك پۇلتىـ
يىپ چىققان پالكۆزلىرىنى ئالايتىپ، كىرپە تىكىنىدەك دىردىـ
يىپ تۇرغان ساقاللىرىنى سىيپىغىنىچە چىقىپ كەتتى.
مامۇت قورساق ئاشخانىنى يۇرگۈزۈپ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا
ئۇستام ھەم مۇلازىملارنىڭ ئىش ھەققىنى قايتىدىن بېكىتىپ
چىقتى. گۈلنىسانىڭ ئايلىقى يۈز سومغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ
شۇنداقتىمۇ غىڭ قىلماي ئىشلىدى. بارار، تۇرار يېرى ھەم
تونۇش ـ بىلىشلىرى يوق بۇ قىز مۇشۇنچىلىك ئىش ئورنى ھەم
ماكان تاپالماسلىقىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ، مامۇت قورساقنىڭ
بەرگىنىگە شۈكرى ـ قانائەت قىلىپ ئۆتكەنمۇ بولاتتى، ئەمما

ئۇ، خوجايىنىنىڭ شەھۋانىي نەپسىنىڭ قۇربانى بولدى. مامۇت قورساق بىر كۈنى كېچىدە ئاشخانىنىڭ ئىچىدىن تاقالغان ئىشىكىنى قېقىپ، يېرىۋەتكۈدەك قىلدى. ئۇيقۇلۇق، ئىچ كىيىملىرى بىلەنلا ئۇندەرەپ چىققان گۈلنىسا: «نېمە ئىشتى، خوجايىن» دەپ سورىشى، ئۇ «ئاشخانىدىن بىر نەرسە ئالماقچى، ئىشىكنى ئاچ» دەپ ۋارقىرىدى.

مامۇت قورساق ئاشخانىغا كىرگەنچە گۈلنىسانىڭ بىلىكىدىن قامالالاپ، ياتىقىغا سۆرەپ كىردى ـ دە، كۆتۈرۈپلا كارىۋاتقا باستى. ئۇ خوجايىن ئىككەنلىكىگە تەمەننا قويامدۇ، قىسقىمىسى بۆرىدەك ياماشتى. بۇ ئىش ھەپتە ئىچىدە ئۈچ قېتىم تەكرارلاندى. چىلىق ـ چىلىق سۇغا چىلاشقان قاپقارا سىمىز تەندىن كېلىۋاتقان تەر ھىدى، تاماكىدىن سارغايغان چىشلاردىن ئۇرۇلۇۋاتقان ئېچىق پۇراقلا بەرداشلىق بېرەلمىگەن گۈلنىسا ئىچىدە: «بۇ قاسماق توڭگۇزدىن مەتنۇرىنىڭ ئۆلۈكى ئارتۇقكەن» دەپ ئويلىدى. شۇڭا ئۇ بىر سەھەرلىكى كىيىملىرىنى بوپىلاپ، يوتقان ـ كۆرپىلىرىنى چىگىپ ئاشخانىدىن قېچىپ چىقتى ـ دە، كۆدە ـ كۆرپىلىرىنى قوشنا رېمونتخانىدا قالدۇرۇپ ئۆزى ئىجارىگە ئۆي ئىزدىدى. ئۇنىڭ يېنىدا ئىش ھەققىدىن تېجەپ يىغقان ئالتە يۈز سومدىن ئارتۇقراق پۇل بار ئىدى. گۈلنىسا چۈش پېشىن بىلەن «بوينىكبىسك» كە بېرىپ قالدى. ھويلىمۇ ھويلا كىرىپ ئۆي ئۇقۇشتى. ئاخىرى تار خالتا كوچىدىكى كۆرۈمسىز بىر قورۇغا ئۇسۇپلا كىردى. قورۇنىڭ ئىگىسى تۇل موماي ئىدى. ھەپسىلىسى يوق سالتاڭ قورۇ ئىگىسى ياخشى قارىيالمىغانمۇ، ھويلا ئىچى بەكمۇ ۋەيرانە ئىدى. كۆنگەيدىكى پېشايۋانسىز ھەم لەمپىسىز پاكار ئىككى ئېغىز ئۆي كونىلىقىدىن يىقىلىپ چۈشەيلا دېگەندى. يامغۇر ـ يېشىنلاردا سارغىيىپ، قاغجىرىغان ئىشىكلىرىگە كونا كىگىزلەر قېقىلغان بولۇپ، ھويلىدىكى ئىككى

كەيزە ئېتىزدىكى پەمىدۇر، مۇچ، پىدىگەنلەرمۇ سۇ بىلەن يىغلاپ كۆرۈشكۈدەك ئۇسساپ قۇرۇپ قالغانىدى. شورا بولۇپ كەتكەن تام تۇۋىدە كۇل، چاۋار - چاتقاللار دۆۋىلىنىپ تۇراتتى.

موماي يوچۇنلا بىر كىچىك قىزنىڭ ئۆي ئىجارە ئالماقچى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ دەسلەپتە سەل تەئەججۈپ ئىچىدە گۇمانلاندى. بىراق ئۇنىڭ هارغىن چىرايىغا، مۆلدۈرلەپ تۇرغان مىسكىن كۆزلىرىگە قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى بولغاي:

— ئۆزىڭىز يالغۇزمۇ، قىزىم؟ — دەپ سورىدى.

— شۇنداق، چوڭ ئانا.

موماي قىزنىڭ شېۋىسىدىن بۇ يەرلىك ئەمەسلىكىنى هېس قىلدى.

— بىر يىللىق ئولتۇرامسىز ياكى يېرىم يىللىقمۇ. يىللىق ئولتۇرسىڭىز ئىجارە هەققى ئىككى يۈز ئەللىك سوم، — موماي دەرۋازا بېقىنىدىكى لاي - سۇۋاقلىرى سويۇلۇپ چۈشكەن كىچىك بىر ئېغىز ئۆينى كۆرسەتتى، — ئىچىدە ئازراق لاقا - لۇقا بار، ئاچىقىۋەتسەك بولىدۇ.

— چوڭ ئانا، مەن قەشقەردىن دۇغقانلارنى ئىزدەپ چىققان، — گۈلنىسا مومايىنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن يالغان ئېيتتى، — بىراق ئۇلار كۆچۈپ كېتىپتۇ. شۇلارنى تېپىۋالغۇچە ئولتۇرىمەن. شۇڭا هەر ئايلىق پۇلنى ئۆتتۈرلۈق بەرسەم بولامدۇ؟

— ئۇنىڭغىمۇ ماقۇل، قىزىم، مۇساپىر ئىكەنسىز، مۇساپىرنىڭ بېشىنى سىلىغان ساۋاب.

— ئەمىسە قانچىدىن بېرەي؟

— چاغلاپ بېرىڭ.

— قېنى دەپ باقسىلا، ئۆي سىلىنىڭ.

— ئايلىقىغا يىگىرمە سوم بېرىڭ.

گۈلنىسا ئۆينى بىر قۇر تازىلاپ بولۇپ، نەرسە ـ كېرەكلىد-رىنى ئەكەلگىلى رېمونتخانىغا كېتىپ قالدى. كونىلار: «ئۆڭ-كۈر بولسىمۇ ئۆيۈم بولسا، ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسا» دەيتىد-كەن. كوچىدا قالغان بۇ ناتىۋاننىڭ ئۈمىدىمۇ ئەتىسى ـ ئاخشىمى ياتقۇدەك يەرگە ئىگە بولۇپ، كۈندۈزلىرى ئىش ئىزدەش ئىدى...

مۇئەتتەرخان كىچىككىنە بىر قىزنىڭ بېشىغا كەلگەن كۆل-پەتلەردىن ئېغىر ئۇھسىنىپ قويدى. ئۇ، ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ يامغۇردەك ياش تۆكۈۋاتقان گۈلنىساغا نە خەيرخاھلىق قىلىشنى، نە نەپرەتلىنىشنى بىلەلمەي قالدى.

— شۇنىڭدىن كېيىن ئىش ئىزدەپ تۆت ـ بەش ئاي ئۆتتى، — دېدى گۈلنىسا ئېسەدەپ، — ئۆي ئىشى قىلىدىغان، بالا باقىدىغان ئىشلارنى تاپقان بولسامۇ بەزىسىنىڭ خوتۇنى كۈن-دەشلىك قىلىپ قوغلىۋەتسە، بەزىلىرىنىڭ ئەرلىرى: «بۇنداق كەلگۈندىلەرنىڭ تولىسى ئوغرى كېلىدۇ» دەپ ھەيدىۋەتتى. بىر ئاشخانىدا يۇندىپۇرۇشلۇق ئىشلىرىنى قىلغانىدىم، ئادەم ياخشى ئىشلىسىمۇ بولمايدىكەن. باشقا مۇلازىملار: «خوجايىنىنىڭ ئالدى-دا بىزنىڭ يۈزىمىزنى سۆرۈن قىلدى، ئىشىمىزنى ئېغىرلاشتۇ-رۇۋەتتى» دەپ تىل ـ ئاھانەت قىلدى، مايلىق سۇپۇرگىلەر بىلەن ئۇردى. بولمىسا ئۇلار ئىشتىن چۈشكەندە، گۆش، ماي، گۈ-رۈچ، كۆكتات، تۇخۇم، ھەتتا لەڭمەن پىلتىلىرىغىچە ئوغرىلاپ مېڭىشىدۇ. بىر كۈنى مەن ئاتىكاچىلىق قىلىپ: «بۇنداق قىد-لىشقا كۆڭلۈڭلار قانداق كۆتۈرىدۇ» دەپ قويۇپتىمەن، ئۇلار بىرلىشىپ مېنى خوجايىنغا چاققانىكەن، خوجايىنىمۇ سۈرۈشتە قىلمايلا «قولى ئەگرى ئادەمنى ئاشخانىدا ئىشلىتىشكە بولمايدۇ» دەپ مېنى ھەيدىۋەتتى.

— ھە گەپ قىلە، كوچىدا قالغاندىن كېيىن، يەنە ناشايان

ئىشلارنى قىلدىڭمۇ؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ سۆزلىرى زەردە بىلەن چىقتى، — ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە دەپ، قىلماي قالامتىڭ؟

— ياق، ياق، ئانا، ھەرگىز ئۇ يولغا ماڭمىدىم، — گۈلنىسانىڭ پۈتۈن تېنى تىترەۋاتاتتى، — ئاشخانىلاردىن تاماق يەپ، يىغقان پۇللىرىمنى تۈگىدى. ئىجارە ھەققىمنىمۇ تۆلىيەلمىدىم. كۆنلەپ - كۆنلەپ ئاچ قالدىم. شۇڭا يېڭىساردىن كىيىپ كەلگەن كونا كىيىملىرىمنى كىيىپ مەھەللىمۇ مەھەللە تىلەمچىلىك قىلدىم. ئاخىرى خۇدايىم مېنى ئۆزلىرىگە يەتكۈزدى.

— ھېلىقى مامۇت قورساق دېگەننى قەشقەرلىك دېدىڭما، ۋۇي ئىپلاس مۇناپىق، قەشقەرلىكنىڭ شەنىگە ئولتۇرغان لامزەللە ھېجىقىز، — مۇئەتتەرخان گۈلنىساغا قادالدى، — ھە، ئەمدى قانداق قىلماقچىسەن؟

— ئۆزلىرى نېمە دېسىلە شۇ، ئانا. ئۇراملا، تىللاملا ئىختىيار ئۆزلىرىدە.

— ئەمدى سېنىڭدەك بۇزۇق خوتۇننى ئېلىپ قالالمايمەن، — مۇئەتتەرخاننىڭ قوشۇمىلىرى تۈرۈلدى، — نەگە كەتسەڭ كەت. بۇنىڭدىن كېيىن كۆزۈمگە كۆرۈنمىسەڭلا بولدى. سەنلا بولىدىكەنسەن، ئەنزەر بالام بۇ ئۆينىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىمەيدۇ.

— جېنىم ئانا...

— مەن سېنى يوقال دەۋاتىمەن، — مۇئەتتەرخاننىڭ كۆز ياختىلىرى چاچراپ چىققۇدەك بولدى، — يەنە نېمانداق بېزىرىپ تۇرىسەن!

گۈلنىسا ياشلىرىنىمۇ سۈرتمەي، ئاستا ئورنىدىن تۇردى - دە، تېلىقىپقىنا بوسۇغا ئالدىغا كەلدى. ئۇ، ئىشىككە پېشانىسىنى ياققان ھالدا غەم - تەشۋىش بىلەن تولغان بۇ دۇنيانىڭ بىۋاپالىقىدىن رەنجىگەندەك ھەسرەتلىك شىۋىرلىدى:

«ئاھ خۇدا، بۇ غېرىب بېشىمنى ئېلىپ نەگىمۇ بارارمەن؟ ياخشى كۆڭۈلەرگە ئېرىشتىم دەپ بېشىم كۆككە يەتكەنىدى. دىيانەتلىك، ئەھلى مۇسۇلمانلار ساخاۋەت ھەم شاپائەت قوللىرىدا بېشىمنى سىلىغانىدى، ئەمما ئۇنىڭ بۇنچىلىك قىسقا بولۇشىنى بىلمەپتىمەن. ئۆگەي ئانامدىن باشلاپ، ئادەملەر مېنى خورلاپلا كەلدى، ئەمدى يەنە نەلەردە سەرسان بولۇپ، كىملەرگە يېلىنارمەن! — گۈلنىسا ئالىقانلىرى ئاغرىپ كەتكۈچە ئىشىكنى ئۇرۇپ زار - زار يىغلىماقتا ئىدى، — ھەممىگە شەپقەتلىك تەڭرىم، بۇ دۇنيادا ئىچ كۆيەر ئادەم قالمىغانمىدۇ؟! ئۇلارنىڭ دىللىرىغا پاك ئىمان، ئۆزلىرىگە ئىنساپ ئاتا قىل. مەندەك غېرىب - بىچارە ناتىۋاننىڭ كۆز ياشلىرىغا ئىچى ئاغرىسۇن!»

گۈلنىسا بىردىنلا قايرىلىپ ئېتىلىپ كەلدى - دە، كارىۋاتتا تەتۈر قاراپ ئولتۇرغان مۇئەتتەرخاننىڭ تىزلىرىنى قۇچاقلاپ، ئېتەكلىرىگە يۈزلىرىنى يېقىپ نالە - زار قىلىشقا باشلىدى:

— جېنىم ئانا، ماڭا ئىچلىرى ئاغرىسۇن، رەھىملىرى كەلسۇن، ئۆلسەممۇ سىلىنىڭ قوللىرىدا ئۆلەي··· بوسۇغىلىرىدا ئىتتەك ئۆمىلەپ ئىشلەي··· سىلىنىڭ خىزمەتلىرىدە قوللىرىم كۆسەي، چاچلىرىم سۈپۈرگە بولسۇن! كۆز ياشلىرىم بىلەن ماڭار يوللىرىغا سۇ سېپەي···

گۈلنىسا يەنە نېمىلەرنى دەپ زارلىنىپ، قانچىلىك ياشلارنى تۆكەر ئىدىكىن بىلگىلى بولمايدۇ، ئەمما ئىشىك چېكىلىپ ئابدۇسەمەت بوسۇغىدا پەيدا بولدى. ئۇ، ئانىسىغا تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ گەپ باشلىدى:

— ئانا، گۈلنىساخاننى ھەيدىۋەتكەن بىلەنمۇ بەربىر ئاكام كەلمەيدۇ.

— سەن نەدىن بىلىسەن؟

— ئۇ كەتتى!

— نەگە؟

— ئۈرۈمچىگە، ئۈرۈمچىدىن ئىچكىرىكى ئۆلكىلەرگە كەت-مەكچى. ئۇ بۈگۈن ئەتىگەن يولغا چىقتى.

— قاچان قايتىپ كېلىدىكەن؟

— بىلمەيمەن. ئۇ ئۆزىمۇ: «كىم بىلىدۇ، مېنى توپام تارتىپ ئەكېتىۋاتامدۇ» دېگەن گەپنى قىلدى.

مۇئەتتەرخان خېلى بىر ۋاقىتچە ئۈندىمەي جىمىپ كەتتى. بىراق ئۇنىڭ چىرايلىق چوڭ كۆزلىرىدىن سۈزۈك ياشلار تۆكۈ-لۈپ تۇردى. بۇ ياشلار پۇشايمان زەردابىمۇ، ئوغلى ئەنزەرگە بولغان غەزەپ - نەپرەت قان - يىرىڭىمۇ ياكى ئېرى مەخەت، قىزى نۇرئامىنەمنى سېغىنىش شەربەتلىرىمۇ، ئەڭ بولمىسا ھەمە-راھسىز ئۆتكەن ياش ھاياتىغا، بېشىغا كەلگەن قىسمەتلىرىگە بولغان ھەسرەت قەترىلىرىمۇ بۇ ئۆزى بىلەن تەڭرىدىن ئۆزگىگە مەۋھۇم ئىدى!

— ئانا، گۈلنىساخاننى ئېلىپ قالايلى، — دېدى ئابدۇسە-مەت جىددىي تەلەپپۇزدا، — بۇ ئائىلىدىن بىراقلا ئىككى ئادەم تەڭلا يوقالسا، سىلىگىمۇ ئېغىر كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈل-نىساخان ئاشخانىنىڭ ئېپى - جېپىنى ئوبدانلا ئىگىلىدى.

جۇدۇنى قاتتىق، گېپى ئۆزە مۇئەتتەرخان بايىلا گۈلنىسا-خاننىڭ نىدالىرىنى ئاڭلاپ شامدەك ئېرىپ كەتكەنىدى. «بۇ دۇن-يادا ئىچ كۆيەر ئادەم قالمىغانمىدۇر؟» «مەندەك غېرىب - بىچارە ناتىۋاننىڭ كۆز - ياشلىرىغا ئىچى ئاغرىسۇن» دېگەندەك ئاللاغا قىلغان ئىلتىجالىرى مۇئەتتەرخاننىڭ توڭلىغان يۈرىكىنى ئىللى-تىپ، ئۆزىنى ئويغا سېلىپ قويىدى. شۇڭا ئۇ يېرىم يۇمۇلغان كۆزلىرىنى ۋاللىدا ئېچىپ، گۈلنىساغا قارىدى - دە:

— بوپتۇ، بۈنىڭدىن كېيىن ئىنامىڭغا پېتىپ يۈر، — دېدى.

15

ئاپرېلنىڭ ئوتتۇرىلىرى پۈتۈن جان - جانىۋار، گۈل - گىياھ، دەۋۋ دەرەخ، تاغ - دەريا، جىمى مەۋجۇداتقا يېڭى ھايات بەخش ئەتكەن جەۋھەر پەسىل، غوللىرىغا سۇ يۈگۈرگەن دەرەخلەرنىڭ چاشقان قۇلاق ياپراقلىرى تۈۋىگە شالاڭ سايىلەرنى تاشلىغان ئىلى باغلىرى ھال رەڭ، ئاپئاق چېچەكلەرگە پۈركىنىپ، ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇللار يېڭى تويى بولغان كېلىنلەردەك ياسانغان. ئېرىق - ئۆستەڭلەردىكى سۇلار قىن - قىنىغا پاتماي، كۆۋرۈكلەر ئاستىدا گۈگۈرلىشىپ، تار ئازمىلاردا كوركىراپ، بېخىلدىشىپ كۈلۈشۈپ ئاقاتتى. ئەمدىلا پەيدا بولغان بۇلبۇللار قىزىلگۈلنىڭ ئېچىلىشىغا تەقەززا بولۇشسا، قەيەردىدۇر بېدىلىكتە بېدە كۆكى تېرىۋاتقان قىز - چوكانلار ئۈستىدىن ئۇچۇپ ئۆتكەن كاككۇك مۇڭلۇق ئاۋازدا ئۆز مەشۇقىنى چاقىراتتى. باغلارنىڭ پىنھان روجەكلىرىدە مۇشۇكتىن ئۈركۈگەن قۇشقاچلار بەس - بەس بىلەن جاۋۇلدىشىپ چېچەكلەرنى قار توزۇندىلىرىدەك يەرگە تۆكەتتى. پېشايۋان لاپاسلىرىدا، ئۆگزە قىرلىرىدا بۇقۇلدىشىپ جۈپتىنى قوغلاپ يۈرگەن كەپتەرلەر قىسقا تۇمشۇقلىرىنى سوۋۇشۇپ سۆيۈشەتتى، ھېچكىمدىن ھېيىقماي جۈپلىشەتتى··· مانا بۇ قۇياشلىق، يېشىل ھاياتنىڭ مەنىسى، قىزىقى، قەدىر - قىممىتى.

بايكۆلنىڭ قەدىمىي ئىپتىدائىي دەرەخلەر شاخاراپ كەتكەن توپىلاڭ يوللىرىدا تاۋاق كۆتۈرۈۋالغان گۈلسۇمخان پېشانىلىرى مونچاق - مونچاق تەرلىگەن ھالدا كېتىپ باراتتى. ئۇ ھەر نۆۋەت قىزىنى يوقلاپ چىققاندا گۈلبانۇمنىڭ ئىنجىقلاپ ياتقىنىنى ياكى يۈز - كۆزلىرى تاياق زەربىسىدىن كۆكىرىپ ئىششىغانلىقىنى كۆرەتتى. بۇ توغرۇلۇق ھەدىسى بىلەن بىرنەچچە قېتىم دېيىشىپمۇ قالدى. شەرىپىخان دەسلەپتە: «ياشلار دېگەن بىر - بىرىگە

يول قويۇشمايدىكەن، قوماچتەك ئېتىلغىنى ئارانلا تۇرىدىكەن. مەن هادىلغا نەسىھەت قىلاي» دەپ چىرايلىق گەپلەر بىلەن سىڭلىسىنىڭ كۆڭلىنى تىنىدۇردى. بۇ ئىش ئۈچىنچى قېتىم تەكرارلانغاندا شەرىپىخان ئاچچىقلاپ قالدى:

— ئۇۋۇش، قاچقان قىزىڭنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىپ ئوغلۇمغا ئېلىپ بەرگەنگە خۇش بولماي، نېمانچە تولا ۋارى - ۋارى بۇ. ئەر دېگەن خوتۇننى ئۇرۇپ باشقۇرامدۇ، سىلاپ - سىيپاپمۇ ئۆزىنىڭ ئىشى. ھېلىغۇ سەن بىلەن مەن ئىكەنمەن، «ئەر - خوتۇننىڭ ئىشىغا خانمۇ ئارىلىشالمايدۇ. ئەر - خوتۇن ئارىسىغا كىرگەنلىك — قىلىچ ئارىسىغا كىرگەنلىك» دېگەن گەپنى بىلىدىغانسەن. سەنمۇ مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ دۇمبا - تېپىكىنى يەپ يۈرۈپ يەتتە بالا تۇغدۇڭ. نەچچە قوۋۇرغاڭنى ئوشتۇۋەتسىمۇ، دېمىڭنى ئىچىڭگە يۇتۇپ يۈردۈڭغۇ. بۇ شۇنداق ئىش.

— جېنىم ھەدە، غەرەز ئۇقساڭچۇ، گۈلبانۇم ئېغىربوي تۇرسا.

— خۇدايىم رىزقىنى بەرسە تۇغۇلىدۇ، بولمىسا ئەكېتىدىغان گەپ.

ئوغلىنىڭ ھەر كۈنى دېگۈدەك مەست كىرىپ خوتۇننى دۇمبالىشى، سىڭلىسىنىڭ تاپا - تەنە قىلىشىدىن زېرىككەن شەرىپخان ئاخىرى ئۆي ئايرىپ ھادىلنى سىرتقا كۆچۈرۈۋەتتى. ئارىغا كىرىپ ئاجرىتىدىغان ئاپىسىدىن قۇتۇلغان بۇ پىيەنچۈك ئالىقاپ تېخىمۇ ھەددىدىن ئاشتى. شۇڭا قىزىدىن ئەنسىرەپ يۈرىكى ئېغىپ تۇرغان گۈلسۇمخان ئارا كۈندە كېلىپ گۈلبانۇمنى يوقلايتتى.

گۈلسۇمخان ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە، گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا تىزلىرىنى قۇچاقلاپ تۈگۈلۈپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرى يۈزلىرىنى قالايمىقان بېسىۋالغان بولسىمۇ، كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدىكى تۇخۇمدەك ئىششىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. بۇرنىنىڭ

بىر تۆشۈكتىن، جاۋغىيىدىن ئاققان قان قېتىشىپ قالغان بولۇپ، ئاق كۆيتىنىڭ ياقىلىرى قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەنىدى.

— جېنىم قىزىم، يەنە ساڭا نېمە بولدى؟ — ئەندىكىپ سورىدى گۈلسۈمخان، — ۋاي خۇدايىم ھەر كەلسەملا، ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىڭنى قانىتىپ، ئىششىتىپ ئولتۇرسەن.

گۈلبانۇم ھېچقانداق ئىپادىسىزلا جىلمىيىپ قويۇپ، كويتىنىڭ ئارقىسىنى قايرىدى. دۈمبە، قورساقلاردىكى قىر - قىر چىققان تاسما بەلۋاغ ئىزلىرى ھەم چىنە ئاغزىدەك كۆكلەرنى كۆرگەن گۈلسۈمخان ھوشىدىن كەتكىلى تاسلا قالدى.

— بېشىڭنى يەيدىغان توكۇر، ئېغىرلىشىپ قالغان ئايالنى شۇنچىۋالا ئۇرغان بارمۇ؟ بويۇڭدىن ئاجراپ كەتسە قانداق قىلىسەن؟ قېنى ئۇ مۇناپىق!

— ھۇششى، — گۈلبانۇم بىگىز بارمىقىدا ئاغزىنى توسۇپ ئىچكىرىكى ئۆينى ئىشارە قىلدى، — تاڭ ئاتقۇچە ئۇرۇپ - تىللاپ ھارغانمۇ نېمە، ئەتىگەندىلا ياتتى. ئۇ مەستلىكتىن يېشىلگىچە ئۇخلايدۇ.

— نېمە گۇناھ قىلغانغا شۇنچىۋالا ئۇرىدۇ. گۇناھىڭ زادى تۇگمەي ئۆتەمدۇ سېنىڭ؟

— ئەنزەر بىلەن قاچقىنىم پېشانەمدىن كەتمەيدۇ.

ھادىل، گۈلبانۇم بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن مەست بولۇپ قالدىمۇ، كونا ئىشلارنى تاڭ ئاتقۇچە تەگەپ، ئۇرۇپ - تىللاش ئارقىلىق دەردىنى چىقىراتتى. ئۇ: «مەن ئەلچى كىرگۈزگەندە، يۈزۈمنى تۆكۈپ قاچقانىدىڭ، ئاشۇ ئوغرىدىن بىر بالا تۇغدۇڭ. قىزلىق ئىشقىڭنى مەندىن ئايىدىڭ، مېنى توكۇر دەپ ياراتمىدىڭ» دېگەندەك، كۆڭلىگە ئويۇپ قالغان ئوغىنى قەھر - غەزىپى بىلەن چىقىرىپ ئۆچ ئالاتتى. ئۇ، ئۇرغاندا شۇنچىلىك ياۋايىلىشىپ كېتەتتىكى، كۆزلىرى ئادەم قورققۇدەك ئالىيىپ،

ئېغىزلىرىدىن كۆپۈك قايىنىتىپ، قول - پۇتلىرى بىردەك ھەرد-
كەتكە كېلەتتى، ھەتتا غىچىرلاپ تۇرغان ياغاچ پۇتىمۇ ئۇنىڭ ئەڭ
ياخشى، ئەڭ سادىق قورالى ئىدى. ئۇ ۋەھشىيلەشكەندە «ماۋۇ
ئانامكەن، ماۋۇ قېرىندىشىمكەن» دېمەي مۇشت سالاتتى، تېپەت-
تى، بايا گۈلبانۇمنىڭ «ھۇششى...» دەپ ئاپىسىنى ئاگاھلاندۇ-
رۇشىمۇ، يۇرەكئالدى بولۇپ كەتكەنلىكىنىڭ نىشانى ئىدى.

— توۋا، توۋا، — گۈلسۇمخان ياقىسىنى تۇتتى، — كونا
ئىشلارغا نېمانچىۋالا ئېسىلىۋالىدىغاندۇر؟ ئۆزىمۇ سىنىڭ ئالدىڭ-
دا ئىككى خوتۇننى يولغا سالغان تۇرسا ئۇ خوتۇنباز.

— كۆيئوغلۇڭنى تىللىساڭ، ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ كاچاتلىغان-
دەك بولىسەن، ئاپا، — گۈلبانۇم ھالسىز ئىڭرايتتى، —
ئېسىڭدىمۇ: «ھادىلجان ئۆز يۇرتلۇقىمىز، غۇلجىلىق تارانچى،
قەشقەلىكلەردىن ئۆلۈكى ئارتۇق» دېگىنىڭ. راست كۆردۈم،
ئۆلۈكى مىڭ مىراتەم ئارتۇقكەن...

بۇ قامچا گۈلسۇمخانىنىڭ نەق يۈرىكىگە تەگدى. راست ئە-
مەسمۇ، ئەنزەر قىزىنىڭ قانچىلىك ھۆرمەت - ئىززىتىنى قىلد-
دى، ئاسرىدى، پەپىلىدى، خۇددى كىچىك بالىدەك ئەركىلىتىپ
روھىنى كۆتۈردى. بۇ گۈلسۇمخانغا ساتىراشنىڭ ئەينىكىدەك
ئېنىق تۇرسا. ئۆزى شۇنچە ھاقارەتلىك تىللار بىلەن غۇرۇرىغا
تىغ ئۇرغاندا، ئۇ مىت قىلىپ جاۋاب ياندۇردىمۇ؟ ياق! ۋاي
دەردىڭەي، گۈلسۇمخان ئۆزىنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپ بىر ئاق
كۆڭۈل يىگىتنى نېمىشقىمۇ رەنجىتكەن بولغىيتتى. قىزىنىڭ
كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىنى بىلىپ - تارتىپ قالسا، ئەنزەر، گۈل-
سۇمخاننى نېمىدەپ ئويلار؟ نېملەرگە ئوخشىتار؟! «خوپ بول-
دى» دەرمۇ، ھەيتاڭەي، ئۇنداق دېمەسلىكى مۇمكىن. چۈنكى
ئۇ ھاياتىدىن ئەزىز كۆرگەن ئايالىنىڭ ئانىسىنى قارغايدىغان بالا
ئەمەس!

گۈلسۇمخان مەيدىسىنى تۇتۇپ، چىرايى ئاقىرىپ كەتتى.

ئۇ بىرەر ئىشتىن قاتتىق خاپا بولسا ياكى ئەنسىز خىياللار ئىلكىدە ئازابلانسا دەرھاللا غولى بىلەن ئىككى كۆكسىنىڭ ئوتتۇرىسى چىدىغۇسىز ئاغرىپ كېتەتتى. مەھەللە دوختۇرى ئۇنىڭغا: «سىزدە ئۆت ياللۇغى بار، بىر ئىشلارنى تولا ئويلاپ، چېچىلىپ قالماڭ، بۇ نېرۋا بىلەن مۇناسىۋەتلىك» دېگەنىدى. شۇڭا كوندىلارنىڭ: «ئاچچىقىم كېلىپ ئۆتۈم تېشىلىپ كېتەي دېدى» دېگىنى بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە.

— ئاپا، نېمە بولدۇڭ، بىر قىسىملا بولۇپ قالدىڭغۇ؟

— ھېچنېمە، قىزىم، مەن... مەن قايتاي، لېكىن... سەن...

— مەندىن ئەنسىرىمە، سېنى خۇش قىلىش ئۈچۈن تەگكەنىكەنمەن، ئۇنىڭ تايىقى ئاستىدا ئۆلسەم نېمە بوپتۇ. مەن شۇ كۈنلەرنى كۆتۈۋاتىمەن. شۇڭا ئەنزەر قىشتا مېنى ئېلىپ قېچىش ئۈچۈن كەلگەندە ئۇنىمىدىم.

— نېمە ئەنزەر كەلدىما؟ نېمە دەيدىغانسەن، قىزىم، — گۈلسۈمخان دەرھاللا ئىچكىرىكى ئۆيگە قارىدى، — ۋاي بىچارە بالا.

— سوت ساتقۇچى سىياقىدا ياسىنىپ كىرىپتۇ. ئۇ مېنى سىز رازى بولسىڭىز، — گۈلبانۇم يىغلىۋەتتى، — دېۋىدى... مەن... مەن ئۇنىمىدىم.

— پاھ، پاھ بۇ بالىنىڭ ئېتىقادىنى، ئەجەبمۇ پۇق يەپتىكەنمەن...

بىر ئېغىز گەپ گۈلسۈمخاننىڭ ئېغىزىدىن چىقىپ كەتتى، ياق چىقىپ كەتمىدى، بۇنىڭ يۈرەك قاتلىرىدىن چىققان چىن سۆز، ئەمما بۇ سۆز بەكمۇ كېچىكىپ چىقتى. ئۆز قولى بىلەن قىزىنى گۆرى زىندانغا ئىتتىرىۋېتىپ، ئۇنىڭغا يىلان ـ چايانلار يامىشىپ، زەھىرىنى سانجىپ جېنى ھەلقۇمىغا كەلگەندە، ئەزرائىل يېنىدا ھازىر بولغاندا چىقتى. ئادەم دېگەن شۇنداق نەرسە

ئوخشايدۇ، خۇدا جەننەتنى ئاتا قىلسا، دوزاختىن سىغىنمىدىغان، دوزاختا ئەكىرىپ قويسا جەننەتنى ياد ئېتمىدىغان! مانا قاراڭ، قىزنىڭ بەخت ـ ئامەتى، خۇشلۇقى، ئارزۇ ـ تىلەكلىرى مۇجەسسەملەنگەن گۆھىرى قولىدا چېغىدا قەدرىگە يەتمەي يەرگە ئۇرۇپ چاقتى. گۈلبانۇمدىن ئىبارەت كۆز چاققۇدەك ياقۇتنى ئەرزىمەس بىر داشقالغا تېگىشىپ قويدى، ئاقىۋەت قىزنىڭ ئوت ئۇۋۋالىغا قالدى.

— قىزىم، بالاڭنى سورىمايسەنغۇ. ئۇ بۈگۈن بىر ياشتىن ئاشتى، — گۈلسۈمخان ئازابلىق خىياللاردىن نېرى بولۇش ئۈچۈن گېپىنى يۆتكىدى، — ئەكبەرگە شۇنداقمۇ ئامراق. ھە راست، ساباھەت ئالىنۇرغا «ئانام تىكىپ بەردى» دەپ ئىشتانپايپاق، پوسما ئەكەپتىكەن.

— ئەنزەر قانداق تۇرۇۋېتىپتۇ، ئۇ ئۆيلىنىپتىمۇ؟

— ئۇ... — قىزنىڭ جاراھىتىنى تاتىلاپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەن گۈلسۈمخان دەرمەھەل گەپ قىلالمىدى.

— زادى نېمە بوپتۇ؟ دېگىنە.

— ساباھەتنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇ ئانىسىدىن رەنجىپ كۆلىغا كىرىپ كېتىپتۇ... بۇ قىشتا بولغان ئىشكەن.

— بىلدىم... — گۈلبانۇم ىىچچىدە يىغلىدى، — ئۇ قىشتا كەلگىنىدە: «چوڭ ئۇمىدلەر بىلەن كەلگەنىدىم» دېگەندە مەن قەتئىي رەت قىلغانىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۇمىدلىرى كۆپۈككە ئايلىنىپ كېتىپ قالغان.

— كەتسەڭمۇ بوپتىكەن، قىزىم، بۇ كۈنلەرگە قالماس ئىدىڭ.

— قورسىقىدىكى بالام بىلەنما؟

تۇنجۇقۇپ قالغان گۈلسۈمخان ئالمان ـ تالمان داستىخاننى ئېچىپ ئىككى دانە گۆشناننى لېگەنگە ئېلىپ قىزىغا سۇندى.

— گۆشنانغا ئامراق ئىدىڭ، سېنى دەپلا ئالاھىدە پىشۇرۇپ

كەلدىم.

— قويۇپ قويغىن، ھادىل پىيەنچۈك يىسۇن. ئۇ سىنىڭ بىر يۇرتلۇق، غۇلجىلىق، قەشقەرلىكلەردىن ئۆلۈكى ئارتۇق، ئامراق كۈيئوغلۇڭ ئەمەسمۇ...

قىزىنىڭ تەئەددى، كىنا ـ كۇدرەتلىرىگە تويغان گۈلسۈمخان قۇرۇق تاۋۇقنى داستىخانغا ئوراپ كىتىپ قالدى. ئۇ تا شەھەرگە كىرىپ، ئۆيىگە يىتىپ بارغۇچە پۇشايمانلىق، ئۆكۈنۈش، ئازابلىق خىياللاردىن نىرى بولالمىدى. گۈلبانۇمنىڭ تارتىۋاتقان كۈنلىرى يۈرەك زىدىسى بولۇپ، ئاچچىق تىللىق بولۇپ قالغانلىقى، پۈتۈن ئۈمىدلىرىنى دەپنە قىلغان چۈشكۈن ھالىتى كۆز ئالدىغا كىلىشى بىلەنلا ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتتى. ئامال قانچە، «چىققان كۆز ئورنىغا چۈشمەس» دىگەن گەپ بارغۇ. ئەمدى كىيىنكى قىسمەت ـ كۆرمىشلەرگە ئەلھۆكمىللىلا دىمەكتىن باشقا چارە يوق.

گۈلسۈمخان ئۆيىگە كىرگەندە، بۇدرۇق قوللىرىنى چىقىرىۋالغان ئالىنۇر بۆشۈكتە ياتاتتى. ئۇ ئىڭىشىپ پەشمەت چايناپ يىگۈزۈۋاتقان ئەكبەرنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ ـ تاتىلاپ نىمىلەرنىدۇر دەپ گۈڭرايتتى.

— مەشەدە... گىدىك... گىدىك قوللىرى بار... ھە، ھە، مىور... مورلايدىغان... تىمىقى بار... سىز... سىز... مىياڭ... مىياڭ... ئاسلانمۇ، ھەۋ، ھەۋ... قولۇمنى چىشلەيدىغان كۈچۈكمۇ؟

ئەكبەر داۋاملىق پەشمەت چايناپ يىگۈزۈپ، كۆتۈرۈپ ئوينىتىپ، بۆشۈكنى تەۋرىتىپ ئۆگىتىپ قويغاچقا ئالىنۇر ۋىلىقلاپ كۈلەتتى، گۈڭۈلداپ ئەكبەرنىڭ ئاغزىغا كىچىك بارماقلىرىنى تىقاتتى.

— بالام، پەشمەت يىگۈزۈۋەرمە، ئىسسىق كىلىپ ئاغرىپ قالمىسۇن، — دىدى گۈلسۈمخان تىلى كەمتۈك ئەكبەرگە، —

مەن كەتكەندىن كېيىن يىغلاپ ئاۋارە قىلدىمۇ؟
— ئاپپا، مەن داس... داسنى تاڭ... تاڭ قىلىپ ئۇرسام... ئۇ... يىغلىدى.

ئەكبەر دۇكانغا ئىچىۋالغان كىچىك ئىشكتىن مەشچىلىك دۇكىنىغا چىقىپ كەتتى. گۇلسۇمخان ئالىنۇرنى يېشىپ كۆرپىگە ياتقۇزۇپ قويغاندىن كېيىن، كۇلتۇك بىلەن شۇمەكنى پاكىز يۇيۇپ شامالغا سېلىپ قويدى. ھۆل بولۇپ كەتكەن لاتىلارنى داسقا سېلىپ يۇدى، ئاندىن بۆشۈكنىڭ قولتارتقۇ، كۆرپە، ياستۇقلىرىنى رەتلەپ تەييار قىلىپ قويۇپ، كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلدى. ئالىنۇر سوسكىسىنى ئېمىپ كۆرپە ئۈستىدە پۇتلىرىنى ئوينىماقتا ئىدى.

كەچلىك تاماقتىن كېيىن گۇلسۇمخان، ئالىنۇرغا كېچىدە يېگۈزىدىغان بولماقنى ئېتىپ قازاندىكى يېرىم قايناق سۇغا قاچىنى چىلاپ تۇۋاقنى يېپىپ قويدى، بۇنداقتا بولماق سوۋۇپ قالمايتتى.

ئەكبەر مەشچىلىك دۇكىنىدىكى كارىۋىتىدا يېتىپ قالدى. بايكۆلگە چىقىپ كىرگۈچە ھېرىپ قالغان گۇلسۇمخانمۇ پاتلا ئۇيقۇغا كەتتى. ئۇ سەھەر قاراڭغۇلۇقىدا تۇرۇپ ئالىنۇرنىڭ بولمىقىنى يېگۈزۈپ، ئېمىزگىدە سۈت ئېمەتتى. بۇ ئىش ئادەتكە ئايلانغاچقىمۇ ئالىنۇرمۇ نەق شۇ چاغدا ئويغىنىپ گۈگراپ ياتاتتى ياكى مىرقىراپ يىغلايتتى. گۇلسۇمخان ئۇنى بۆشۈكتىن يېشىپ ئاستىنى بىر قۇر قۇرۇقداپ قايتا تاڭغاندىن كېيىن پاتلا ئۇخلاپ قالدى.

گۇلسۇمخان مۇھەت ئاسراش ئىشچىلىرىنىڭ كىيىمىنى كىيىپ، چىغ سۈپۈرگىسىنى مۈرىسىگە سالغان ھالدا مەدرىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ھەمراھى رابىيەم ئىشنى باشلىۋەتكەنىدى. ئۇلار بىرلىكتە سۈپۈرۈپ، ئەخلەتنى هارۋىغا ئېلىپ توشۇدى، بارغانسېرى تاڭمۇ سۈزۈلۈپ، كۈنچىقىش تەرەپ ئۇتقاشتەك قىزارماقتا

ئىدى. گۈلسۈمخان گەرچە شارتىلدىتىپ يەر سۈپۈرۈۋاتقان بولـ-
سىمۇ، كاللىسىدا ئەنسىز خىياللار قايىنىمى پىرقىرايتتى. گۈلـ-
بانۇمنىڭ «ئۇنىڭ تايىقى ئاستىدا ئۆلسەم نېمە بوپتۇ، مەن شۇ
كۈنلەرنى كۈتۈۋاتىمەن» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرەك ـ جىگەر-
لىرىنى زىخقا ئۆتكۈزۈپ قوقاسقا تۇتقاندەك بولدى. شۇنداق!
قائىدە ـ يوسۇنلۇق، يۈزى تۆۋەن، گەپ ـ سۆزلىرى سىلىق،
ئادەمنىڭ دەردىگە يېتىدىغان قىزى بىر ھاراقكەش مەلئۇننىڭ
قولىدا تۈگىشىپ كېتەرمۇ؟! تېخى ھەدىسى بولغان دەججال:
«ئەر دېگەن خوتۇننى ئۇرۇپ باشقۇرامدۇ، سىلاپ ـ سىيپاپمۇ
ئۆزىنىڭ ئىشى» دەپ ئوغلىغا يەل بېرىپ كۈشكۈرتۈۋاتسا،
«ئەر ـ خوتۇن ئىشىغا خانمۇ ئارىلىشالمايدۇ» دېيىش ئارقىلىق
ئالدىغا تۇغان سېلىۋاتسا، زادى قانداق قىلغۇلۇق؟

توغرا، گۈلسۈمخان تاياق ـ توقماقنىڭ، دۇمبا ـ تېپىكنىڭ
دەردىنى بولدى دېگۈچە تارتقان. ئەلۋەتتە تۈتۈننىڭ ئاچچىقىنى
مورا بىلىدۇ. ئەمدى بۇ ئانىدىن قىزىغا ئۇدۇم بولۇپ قالارمۇ؟
بەس! بۇ يەردە ئۇدۇم ـ پۇدۇم دەيدىغان كونا ئەقىدە مەۋجۇت
ئەمەس! قىزىنى ئاپئاشكارا ئوتقا تاشلىغان ئۆزى. قىزى-
نىڭ نام ـ ئەمالى ئۆزىگە بەش قولدەك ئايان تۇرۇپ، ئۇنىڭ
تاللىغان يولىغا، لايىقىغا نېمىشقا قارا سىنىغاندۇر! ئاھ خۇدا،
ئاشۇ ياۋاش قىزىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا! ئۇ تېخى ياش ئەمەس-
مۇ، ئارزۇ ـ ئارمانلىرىغا قانمىغان بىر ناتىۋان!

تۇيۇقسىز گۈلسۈمخاننىڭ ئىككى كۆكسى ئارىلىقىغا بىراۋلار
تۆمۈر تىرناقلىرىنى تىقىپ قامالاۋالغاندەك، يول چېتىگە يىقىلـ-
دى. ئۇنىڭ گەجگىسىمۇ چىدىغۇسىز دەرىجىدە تېلىپ ئاغرىماقتا
ئىدى. دەرھال يېتىپ كەلگەن رابىيەم قول ھارۋىسىغا چاپىنىنى
يېيىپ سېلىپ ئۇنى كۆتۈرۈپ ياتقۇزدى ـ دە، ئۆز ئۆيىگە ئەكەتـ-
تى. چۈنكى ئۇنىڭ قورۇسى بەيتۇللا كوچىسىدىن ئۇدۇللاپ چىقـ-
قاندا بىردەمدىلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى.

رابىخاننىڭ قورۇسى كىچىك بولغىنى بىلەن پاكىز، كۆر-كەم ئىدى. ھويلىنىڭ ئىككى يان ئۇدۇلىغا كۆتۈرۈپ سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ئالدى ئۇچ تەرەپكە بوي تارتقان تال بوستان بولۇپ، قىيما شادىلىق پېشايۋانلارغا سايە تاشلاپ تۇراتتى. پېشايۋان تۈۋ-رۈكلىرى، ئىشىك، دېرىزە راملىرى ھاۋارەڭ سىرلانغانلىقتىن كىشىگە ئازادىلىكنى ھېس قىلدۇراتتى. رابىيەم، گۈلسۈمخاننى يۆلەپ، پەلەمپەيلەردىن تاراقلاپ چىقتى ـ دە، ئۇدۇلدىكى يەرلىك پاسوندا جابدۇلغان ئۆيگە ئەكىردى ھەم گىلەم ئۈستىگىلا قوش كۆرپە سېلىپ ياتقۇزدى. ئاندىن دەرھال قىزىق چاي دەملەپ گۈلسۈمخانغا ئىچۈردى. ئىككى پىيالە چاينى ئىچىپ ھەم بىر بۇردا يۇمشاق توقاچنى يەپ خېلىلا ئەسلىگە كەلگەن گۈلسۈمخان پەي ياستۇققا جەينەكلەپ ئولتۇردى. رابىيەم بۇلۇڭدىكى ئەينەك-لىك ئىشكاپتىن ئۇششاق ئاق تابلېتكىدىن ئىككى، سېرىقىدىن بىر تال ئالدى. ئەتىگەن ئۇ، گۈلسۈمخاننىڭ چىرايىغا بىرلا قاراپ كۆڭلىنىڭ جايىدا ئەمەسلىكىنى بىلىپ بولغانىدى. ئىشقا چۈشكەندىمۇ ئادەتتىكى كۈنلەردىكىدەك «شامال ئۇچۇرۇپ كەتمە-سۇن، ئاۋۇ دۆۋىلەگىلىك ئەخلەتنى ئېلىۋېتىڭ»، «رابىيەم، ئې-رىقىز ئۇرۇمچىدىن قانداق رەختلەرنى ئەكەپتۇ؟» «ئۆمەرجاننىڭ ئوقىتى قانداقراق؟» دېگەندەك سوئاللارنىمۇ سورىماي ئۈن ـ تىنسىز يەر سۈپۈردى، كېيىن بىردىنلا مەيدىسىنى تۇتۇپ يىقىل-دى. شۇ چاغدىلا ئۇنىڭدا «ئۆت كېسىلى» بارلىقىنى بىلىپ بولغانىدى. چۈنكى ئۆزىمۇ ئاچچىقنى تولا ئىچىگە يۇتقاچقا، بىرەر ئىشتىن خاپا بولسا ياكى چېچىلىپ قالسا دەرھاللا ئۆتى بىئارام قىلاتتى.

— گۈلسۈمخان ھەدە، سىزدە ئۆت كېسىلى بار ئىكەن، — دېدى رابىيەم دورىنى ئۇنىڭ ئالىقانلىرىغا تۆكۈپ، — قېنى ئىچىۋېتىڭ.

— سىز قانداق بىلىسىز؟ كوچىدا بۇنداق بولۇشۇم بىرىنچى

قېتىم تۇرسا.

— ۋاي… جېنىم ھەدە، دەردنى تولا تارتىپ قاق باش بولۇپ كەتتىم، — رابىيەم تاماق جوزىسىنى قويۇپ تاتلىق - تۇرۇم تىزدى، گىلاس ھەم تاغ مالىنىسى مۇراببا خونچىلىرىنى ئەكەلدى، — مەنمۇ سىزگە ئوخشاش ئاچچىق يۇتىۋېرىپ ئۆت كېسىلى بولۇپ قالغان.

كېسىلىنى نەق تاپقان رابىيەمگە ھەيران بولغان گۈلسۈمخان مەھەللە دوختۇرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئويلاپ تۇرۇشى ئۆيگە ئۈچ ياشلىق بىر ئوغۇل بالا كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا چىغقا ئۆتكۈزۈلگەن خوراز كەمپۈت بار ئىدى. بالا ئادەمنىڭ ئامراقلىقىنى كەلتۈرگۈدەك ئوماق بولۇپ، يۈزلىرى سۈت قۇيۇپ ياققان توقاچتەك ئاپئاق، قوڭۇر يۇمشاق چاچلىرى بۈژغۇر، قاش - كۆزلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى. رابىيەمنىڭ: «ئون سەككىز كىرگەن قىزىم لەھەلبۇۋى ئۇرۇمچىگە ئوقۇشقا كەتتى، ئون ئالتە ياشلىق كىچىك قىزىم جۆھەربۇۋى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدۇ» دېگىنىگىمۇ ئۈچ يىل بولۇپ قالدى. ئەمدى بۇ كىچىك بالا ئۇنىڭ نەۋرىسىمىكىنە، بىراق ئۇ، ياتلىق قىلغان قىزىم بار دېمىگەنىدىغۇ.

— بالام رەخمەتجان، ھەدەڭ جۆھەر قېنى؟ — سورىدى رابىيەم بالىدىن، — ئەجەب يالغۇز يۈرۈپسەنغۇ.

— ھەدەم ماگىزىندىكى ھەدەش بىلەن گەپ قىلىشىۋاتىدۇ.

— ماڭ، ھەدەڭنىڭ قېشىغا چىق، ئۇ سېنى ئويناتسۇن، بولامدۇ. ئوبدان بالا مېھمان بار ئۆيگە ئۇسۇپ كىرمەيدىغان.

بىر ئائىلىنى بابلاردا قەيت قىلىپ ئۆتكەندۇق، رابىيەم ئەسلى سەككىز يېشىدا دادىسى بىلەن قەشقەردىن چىقىپ غۇلجىغا ئورۇنلاشقان. ئۇ ئون يەتتە يېشىدا ياتلىق بولۇپ بىر يىلدىن كېيىن دادىسى ئۆلۈپ كەتكەن يېتىم ناتىۋان. رابىيەم گۈلسۈمخان بىلەن ئوخشاش بىر كوندە مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىگە

تازىلىق ئىشچىسى بولۇپ كىرگەن. ئۇ چاغلاردا رابىيەم شوخ، گەپدان، قىزىقچى، چاچلىرى قاپقارا، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان چوكان ئىدى. بىراق بىر يىل ئۆتە ـ ئۆتمەيلا چېكە چاچلىرى سۇۋارى ئاقىرىپ كەتتى. بۇلتۇر كۇزدە ئۇنىڭ: «ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا چاپچىپ تۇرغان چوكان ئىدىم، مانا ئەمدى موماي بولدۇم» دېگەن سۆزلىرى گۈلسۇمخاننىڭ ھېلىمۇ يادىدا تۇرۇپتۇ. لېكىن رابىيەم ئاغزى چىڭ ئايال بولغاچقىمۇ ئۇنىڭ سىرلىق سۆز ـ ھەرىكەتلىرى، چېچىنىڭ بىر كۈندە دېگۈدەك ئاقىرىپ كېتىشى گۈلسۇمخان ئۈچۈن بىر سىر ئىدى.

— گۈلسۇمخان ھەدە، بايا سىز رەخمەتجاننى كۆرۈپ، «نەۋرىسىمىكىن» دەپ قالدىڭىز، شۇنداقمۇ؟ — رابىيەم كىشىنىڭ چىرايىغا قاراپلا، كۆڭلىدىكىنى تېپىشقا ئۇستا ئىدى، — لېكىن ئۇ مېنىڭ بالام.

— ئەجەب يامانكەنسىز، — دېدى گۈلسۇمخان كۈلۈپ قويۇپ، — توغرا، ھەيران بولدۇم. قىزلىرىڭىز ئۆزىڭىز بىلەن تەڭلا چوڭ بوپتۇ. بىراق ئوغلىڭىز... سىزمۇ تۇغماي ـ تۇغماي ئون نەچچە يىل ئۆتكەندە «تاغار قېقىندىسى» دېن بىرنى تۇغۇۋاپسىز ـ دە.

— شۇنداق... ، — رابىيەم ئاچچىققىنە كۈلدى، — بىراق مېنىڭ چېچىمنى ئاقارتىۋەتكىنى مۇشۇ بالا، ياشلىقىمنى نابۇت قىلىپ، تۇرمۇشۇمنى ۋەيران قىلغىنىمۇ مۇشۇ بالا...

— نېمە؟! — گۈلسۇمخاننىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى...

※ ※

ھاپىزۋاينىڭ سارىيى ئالدىدا ياماقچىلىق قىلىدىغان كېرىم ئاخۇن، ئۆزىنىڭ ۋىجىكلىكى، توختىماي يۆتىلىپ تۇرۇشىغا باقماي تاماكىنى ئۇزمەي چېكىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ، ئالدىغا كونا

ئاياغلار دۈۋىلىنىپ، ئىشى بېسىق بولۇپ قالغان قاتىلاڭ چاغلاردا ئۇن ئالتە ياشلىق قىزى رابىيەمنى تاماكىغا ئەۋەتەتتى.

— قالا، رابىخان قىزىم، «توغرا كۆۋرۈك»تىن ئۆتۈپ «كۆككۆۋرۈك» كە بارىدىغان يولنى بىلىدىغانسەن؟

— بىلىمەن، دادا، سەۋېتىسكى دوختۇرخانىغا بارىدىغان يول.

— ھەببەللى، رۇس گىمنازىيە دوقمۇشىدىن قايرىلىپ، ئىسھاقبەك كولۇبى ئالدىغا بارساڭ، ئۇدۇلدىكى جەينەكتە ئۆمەرجان دېگەن تاماكا ساتىدىغان بالا بار، — كېرىم ئاخۇن يۆتىلىپ، قېقىلىپ گەپ قىلىۋېرەتتى، — ئۇنىڭ تاماكىسى بەلەن، ساختىلىق ئىشلەتمەيدۇ، شىمىشكا ياغىچى، ھەرە كېپىكى دېگەندەك نېمىلەرنى ئارىلاشتۇرمايدۇ. ھەم ئەرزان، ھەم مەرد يىگىت. ئون تىيىنلىق موخۇركا ئالساڭ يەنە بىر ئۇچ قېتىپ بېرىدۇ. ئا... بولدىلا بۇ گەپلەرنى قىلىپ نېمە قىلاي. ئەمما «مەن قەشقەلىق كېرىم ئاخۇن ياماقچىنىڭ قىزى» دېگەننى ئۇنتۇپ قالما، مەن ئۇنىڭ بىلەن كونا چۆپقەت، ھە راست كۆك پەۋەزدىن ئازراق ئارىلاشتۇرۇۋەتسۇن.

— ۋاي خۇدايىم، دادا، يىگىرمە - ئوتتۇز تىيىنلىق تاماكا ئالىدىغانغا شۇنچىۋالا گەپ كېتەمدا، بىر تاغار گەپ قىلىدىكەنسەن.

رابىخان ئىككى قېتىم تاماكا ئالغىلى بېرىپ ئۆمەرجان بىلەن ئىچ - پەش تارتىشىپ قالدى. ئۇن سەككىز ياشلار ئەتراپىدىكى بۇ ياش تاماكىچى، ئۇستىخىنى چىرايلىق، ئاپئاق رەڭگى - رۇخسارى پاكىز، قوشما قاشلىرى قاغا پېيىدەك قاپقارا. چاسا يۈزلىرىدىن، چوڭ كۆزلىرىدىن خۇش پېئىللىكى يېلىنجاپ تۇرغان چاقچاقچى بالا ئىدى. رابىخان ئىككىنچى قېتىم تاماكا ئالغىلى كەلگەندە ئۆمەرجان ئۇنى گەپكە سالدى:

— ھەي، ھەي، كېرىم ئاخۇن دوڭغاق قېرىنىڭ مۇشۇنداق

چىرايلىق قىزى بارئىكىنا. بۇ خۇددى سۇندۇكىنىڭ ئۈۋىسىدىن كاككۇك بالىسى چىقتى دېگەندەكلا گەپ ـ دە.

— تولا دادامنى تىللىمىسلا، ئادەمنى رەللە قىلىپ، — رابىخان قوي كۆزلىرىنى ئوينىتىپ، يۈزىنى ئېلىپ قاچتى.

— ۋۇي خاپا بولدىڭىزما، مەن ناماقۇل، ئەمدى سىزگە زوقۇم كېلىپ دەپ ساپتىمەن، — ئۆمەرجان ئارقىسىنى قىلىپ تۇرغان قىزنىڭ چېچىنى بوشراق تارتىپ قويدى، — ئۇكام، ئېتىڭىز نېمە؟

— رابىخان.

— ئا... قويۇڭا نېرى، — ئۆمەرجان قول سىلكىدى، — ئىلىخونىڭ تورغىيىدەك قىزمۇ چوڭ خوتۇنلاردەك «خان» دەپ قوشۇۋالامدا؟ رابىيەم دەڭا، رابىيەم.

— ئاشۇنداق دېسەم بولاما، — بۇ ئىسمم ئۆزىگە يېقىپ قالغان قەشقەرلىك قىز قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى، — غەلىتە تۇرماسما؟

— نېمىگە غەلىتە تۇرىدىكەن، قېرىغاندا «خان» نى قوشۇۋالسىڭىزمۇ ئۈلگۈرسىز، خانقىز.

— مەن دېگەن قېرىمايمەن تازا.

— ئوھۇ، جاھانغا تۇۋۇرۇك بولارسىز.

— بولسىمۇ مەندەك ئادەم بولا.

ئۆمەرجان رابىيەمگە مەھلىيا بولۇپ قالدى. قىزنىڭ ئىخچام سىيماسى، تۇخۇمدەك ناۋات رەڭ ئۆڭى، ئويناپ تۇرغان قوي كۆزلىرى، توم ئىككى ئۆرۈمە ئۇزۇن چاچلىرى، بېشىغا قوندۇرۇۋالغان چىمەندوپپىسى ئۇنى ساھىبجامال پەرىگە ئوخشىتىپ قويغانىدى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ قىلىقى ئۆمەرجاننى ئوتتىن ئېلىپ سۇغا، سۇدىن ئېلىپ ئوتقا تاشلىدى. بىرەر چاقچاقنى ئاڭلا ـ ئاڭلىمايلا مۇرىلىرىنى قىقىپ، يەر تېپىپ ئارقىسىنى قىلاتتى ـ

ده، يەنە ئاستا يېرىم قايرىلىپ كۆز قاقاتتى، قېقىپ بولۇپلا ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسىۋالاتتى. ئۇ ئالىقانلىرىنى چۆشۈرگەندە قەشقەر ئانىرىدەك قىزارغان كۆزلىرى كۆلۈپ تۇرغان ھالەتتە يەر بېقىپ تۇراتتى. ئۆمەرجان ئىچىدە: «توۋا، ئادەمنىڭمۇ كۆزى گەپ قىلىدىكىنا» دەيتتى.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۆمەرجان، رابىيەمنىڭ يولىغا قارايدىغان بولدى. كوچىدا كېتىۋاتقان قىز - چوكانلارغا تەلمۈرۈپ، ئوخشىتىپ باقاتتى. خۇلقى جاننى ئالىدىغان قىزنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئاخىرى بىر كۈنى تاماكىغا كەلگەن رابىيەمنىڭ ئارقىسىدىن كۆرۈنەر - كۆرۈنمەس مېڭىپ، كېرىم ئاخۇننىڭ ياماقچىلىق قىلىدىغان ئورنىنى كۆرۈۋالدى. ھاپىزباينىڭ سارىيى يولىنىڭ سول قانىتىدا بولۇپ، ئۇدۇلىدا بەيتۇللا مەدرىسىنىڭ مېھراپ شەكىللىك قوۋۇقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قوۋۇقنىڭ بىقىنىدىلا ناغرىخانا بار ئىدى.

رابىيەمنىڭ ئايىغى سىلىككەنسېرى ئۆمەرجاننىڭ ئايىغى چىقتى، پات - پاتلا بەيتۇللانىڭ ئالدىغا بېرىپ كېرىم ئاخۇننىڭ ئىش ئورنىنى كۆزىتەتتى. چۈش ۋاقتىدا رابىيەم دادىسىغا تاماق ئەكىلەتتى. بىر كۈنى ئۇ بىكارلانغان چىنىنى داستىخانغا ئوراپ ناغرىخانىدىن ئۆتۈشى ئۆمەرجان يەردىن ئۈنگەندەكلا پەيدا بولدى. چۆچۈپ قارىغان قىز يالتىدە قاراپ كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچتى - دە، قىزىرىپ كەتتى.

— رابىيەم، سىزگە دەيدىغان گېپىم بار ئىدى، — ئۆمەرجاننىڭ كۆرۈشىلا قىلىدىغان چاقچىقى يوق ئىدى، — شۇڭا خالىيراق بىرەر جايغا بارساق.

— بىزنىڭ ئۆيگىلا بارىلى، ئۆيدە مەندىن بۆلەك ئادەم يوق.

ئۇلارنىڭ ئۆيى سۇدەرۋازىغا قايرىلىدىغان دوقمۇشتا ئىدى. ئانچە چوڭ بولمىغان ھويلىدا، كونىلىقىدىن يىقىلىپ چۈشەيلا دېگەن ئىككى ئېغىز ئۆي بولۇپ، تال بوستان ياكى بىرەر تۈپ

ئالمىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۆي ئىچىمۇ كونا كىگىز، تامغا تارتىلغان چىت زەدۋال بىلەن كۆرۈمسىز كۆرۈنەتتى. بىر بۇلۇڭدا يوتقان - كۆرپىلەر تىزىقلىق تۇراتتى.

— چاي قىلايما؟ — تارتىنىپ سورىدى رابىيەم، — غۇلجىلىق دېگەن چاي دېسە ئۆلەپ بېرىدۇ.

— بولدى چاي قىلماڭ، — ئۆمەرجاننىڭ چاقچاق، كۆلكىلىرى نەگىدۇر يوقالغانىدى، — مۇنداق ئىشتى... دادىڭىز كېلىپ قالماس؟

— خاتىرجەم بولسىلا، دادام كەچتە بىراقلا قايتىپ كېلىدۇ.

ئۆمەرجان، رابىيەمنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىش مەقسىتىنىڭ بارلىقىنى بەكمۇ تەستە ئۇقتۇردى. چىن سۆيۈش ئادەمنىڭ تىلىنى لال قىلىپ، ئۆزىنى گاچا قىلىپ قويىدىغان ئوخشايدۇ، ئىشقىلىپ ئۆمەرجان مىڭ ئۆلۈپ، بىر تىرىلىپ، قىزىرىپ - تاتىرىپ، دۇدۇقلاپ، ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ يوقلۇقى، بىر سىڭلىسى بىلەن ئىككىسى كەمچىك ئايىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغانلىقى، رابىيەمنى كۆرگەندىن بېرى كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي قىينىلىۋاتقانلىقىنى سۆزلىدى. ئەمما رابىيەم ئىشىك تاپىسىدا تەتۈر قاراپ، ئۇزۇنغىچە ئۈندىمەي تۇردى.

— دۇنيالىقتا يالغۇز بىر دادام بار قالىسىلا، ئۇ ھازىرغىچە مېنى قەشقەرلىكمگە بېرىمەن، دەپ كېلىۋاتىدۇ، — دېدى سادىدا رابىيەم تۈپتۈزلا قىلىپ، — شۇڭا دادام بىلەن سۆزلەشسىلە.

— دادىڭىز بىلەنمۇ سۆزلىشەرمەن، ئەمما ئۆزىڭىز نېمە دەيسىز كىن؟

— مېنىڭمۇ مەيلىم بار، لېكىن قورقىمەن.

— نېمىدىن قورقىسىز؟

— غۇلجىلىق دېگەن دىمىغى ئۈستۈن خەق. يېرىم يولدا

«ئامان بولسىلا، خېنىم» دەپ يۈزسىزلىك قىلىشتىن يانمايدۇ.
— مەن قەسەم قىلىپ بېرەي، نان دەسسەپ بېرەي، قۇرئان تۇتۇپ بېرەي…

ئۆمەرجان شۇ كۈندىن باشلاپ كېرىم ئاخۇننىڭ پېيىگە چۈشتى. ئۇ جۇمە نامىزىنى باھانە قىلىپ بەيتۇللا مەدرىسىگە كېلىدىغان بولدى. بىر كۈنى كېرىم ئاخۇننى تاسادىپىي كۆرۈپ قالغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا قورۇنۇپقىنا كەلدى. كېرىم ئاخۇن نەق بۇرنىنىڭ ئۇچىغا قوندۇرۇۋالغان كۆزەينىكىنىڭ ئىككىلا بېغى سۇنغانمۇنېمە، قوپال باغلىغان لاتىلىرى تولا تۇتۇۋەرگەنلىكتىن كىرلىشىپ پارقىراپ كەتكەنىدى. ئۆمەرجان ئۇنىڭدىن ھال - ئەھۋال سورىدى، ئىش - ئوقىتىغا بەرىكەت تىلىدى.

— كېرىمانىكا، مەشەدە ھۈنەر قىلىدىكەنلا - دە؟

— شۇنداق، تىرىكچىلىك تۇرمۇشنىڭ زىنىنىتى دەپتىكەن، قالسىلا، — كېرىم ئاخۇن «تۇفى» دەپ چەمگە تۈكۈردى، — ھە، ئۆمەرجان بالا، بۇ تەرەپلەرگە پايقەدەملىرى يېتىپ قاپتۇ، نېمە ۋەجىدىن؟

— جۇمە نامىزىنى داۋاملىق بەيتۇللا مەدرىسىدە ئۆتەيمەن.

— ئەھلى - مۇسۇلمانىكەنلا، خۇدايىم ئىمانلىرىنى سالامەت قىلسۇن. ھازىر بارغۇ قالسىلا، ياش - ھوپوماق باللا بۇزۇلۇپ ھەررەڭ - سەررەڭ بولاپ كەتتى جۇما.

ئۆمەرجان ھەر جۇمە كۈنى كەلگەندە بىرە بولاق تاماكا ئەكېلىشنى ئۇنتۇمايتتى. كېرىم ئاخۇنمۇ «ھەشقاللا» دەپ ئالىۋېرەتتى. ئۇچرىشىش قويۇقلاشقانسېرى سۆھبەتمۇ چوڭقۇرلىشىپ بەزىدە بىرەر ئاش پىشىمغىچە مۇڭدىشىپ كېتەتتى. بىر قېتىم ئۆمەرجان «رابىيەمنىڭ ناھايىتى ياخشى قىز» بولغانلىقىنى ماختاپ كېرىم ئاخۇننى خۇش قىلىۋەتتى ھەم «بۇنداق ياخشى قىزلارنىڭ خۇدايىم بەختىنى بەرمىسە بىكار» دەپ مەقسەتكە يوچۇق ئاچتى، ئاندىن «بىرەر لايىقى يوقتۇر» دەپ چېكىپ كۆردى.

كېرىم ئاخۇن كۆكىرىپ يېرىلغان تىلىنى ئۇزۇن چىقىرىپ يۆتەل-گەچ، ئاياغ ئاپقۇتىغا دەرەپشىنى سانجىپ گەپ باشلىدى:

— ئەمدى قالسىلا، ئۆمەرجان بالا، ئىلىخودا يۇرتلۇقلىرى-مىز تولا دېسىلە، ئىنشائاللا بىرەر قەشقەرلىققە تەقدىر ئىرادە قىلغان بولسا ئەلھۆكمىلىللا دەيمىز. قىز بالا دېگەن پىششىق گۆش، ئۇزۇن تۇرۇپ قالسا سېسىپ پۇرايدىغان گەپ. شۇڭا يېڭى ئۇزگەن پىدىگەندەك چىك ۋاقتىدا بىرەر مۇسۇلمان بەندىگە تاپشۇرمىساق بولمايدۇ دېسىلە.

— ئەگەر تەقدىر ئىرادە غۇلجىلىقنى نېسىپ قىلىپ قالسا نېمە دەلا؟

— توۋا دېسىلە، ئىلىخولۇققا قىز بېرىپ مېنىڭ بېشىمنى ئېشەك غاجىلىۋالمىغان. ئىلىخولۇق دېگەن ئىمانى سۇس خەق. ئالايلى، بىر قەشقەرلىق بىلەن بىر غۇلجىلىقنى بىر يەردە قويسا، غۇلجىلىق چايغا يۇگۈرىدۇ، قەشقەرلىق نانغا. نان دېگەن ئىمان ئەمەسما.

— كېرىم ئاخۇن ئاكا، مانا مەنمۇ غۇلجىلىققۇ، ئەمما ئىك-كىمىز بىرنەچچە يىللاردىن بېرى ئىسسىق سالاملىشىپ ئۆتۈۋاتىد-مىزغۇ.

— سىلى غۇلجىلىقما، مانە، — كېرىم ئاخۇن ئاغزىغا ئېگىلگەن ئۇچلۇق ئۆچكە ساقىلىنى تىترىتىپ ھىجايدى، ئۇنىڭ لىكىلداپ قالغان تۆت تال چىشى تاماكىدىن سارغىيىپ كەتكەند-ى، — جۇمە نامىزىنى قازا قىلماي ئۆتىگەنلىرىگە قاراپ، سىلى-نى ئالتە شەلىكمىكىن دەپتىمەن. خاپا بولمىسىلا، غوجام. بىراقزە ئۆزلىرى ئىلىخولۇققا ئوخشاشمايدىكەنلا.

— نەرىم ئوخشاشمايدىكەن؟

— ئىلىخولۇق دېگەن بىسمىللا دەپ كۆرۈشكەن ئادىمىنى، ئەسكى ئىشتاندىن بىرنېمە چىققاندەك «سەن»، «سىز» دەپ بىھۆرمەتلىك قىلىدۇ. مانا ئۆزلىرى بولسا بىر چىرايلىق «سى-

لى، ئۆزلىرى» دەپ چوڭلارنىڭ ھۆرمەت ـ تۆسىپىنى قىلىدىـ
كەنلا.

ئۆمەرجان ھەر جۇمە كۈنى كېرىم ئاخۇن بىلەن سىرى ئەسرا بولۇپ، زىمىستان قىشلار چىقىپ كەتتى. خويمۇ ئىللىق باھار ـ يازلار يېتىپ كەلدى. بىراق بۇ جاھىل قېرى ئېرىيدىغانـدەك ئەمەس ئىدى. داۋاملىق قەشقەرلىقنىڭلا گېپىنى قىلاتتى. بۇ گەپ كۆپ تەكرارلانغانسېرى ئۆمەرجان بىئارام بولۇپ، ئۆزىنى قويار جاي تاپالمايتتى. ئۆلگەننىڭ ئۇستىگە تەپكەندەك بىر كۈنى كېرىم ئاخۇن گەپ باشلاپ قالدى:

— قالسىلا مۇشۇ قارادۆڭ دېگەن يۇرتتا، قەشقەرلىقلەر جىق ئەمەسما، بىر ھەقەمسايىم بۇرادىرىمىز، ئوغلىغا سۆز ئېچىپ قالدى. موكلا بېرىۋېتەيمىكىن دەيمەن.

— نېمە؟! — ئۆمەرجان ئورنىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قالدى، — بۇ... بۇ... بۇنداق قىلسىلا قانداق بولىدۇ. رابىيەم ئەمدىلا ئون يەتتە ياشقا كىرگەن تۇرسا.

— ھەي... ئۆمەرجان بالا، بىزنىڭ يۇرتلاردا قىز بالا ئون بىر ـ ئون ئىككى يېشىدىلا جىگدە چېچەكى پۇراپ قالىدۇ ئەمەسـما، ئون يەتتە ياشنى كىچىك دېگىلى بولمايدۇ. قىز بالا نومۇس قىلىپ ئاغزىدىن چىقىرالمىغىنى بىلەن ئىچىدە ئاتا ـ ئانىسىنى تىللايدۇ، — كېرىم ئاخۇن بىر ئەسكى ئاياغنىڭ باشلىقىغا سۇ پۇركۈگەندى. سۇ شۆلگەي بولۇپ ساقاللىرىدىن ساقىپ چۈشـتى، — سىلىگە مەن بىر ھېكايە سۆزلەپ بېرەي: بىر مەزىن ئاخۇنۇمنىڭ يالغۇز قىزى بار ئىكەن. ئۇ بويىغا يېتىپ پەرزىنى ئادا قىلىش ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. جامائەت مەزىن ئاخۇنۇمـغا: «پەرزنى ئادا قىلىپ قىزلىرىنى تالالىق قىلىۋەتسىلە، بولـمىسا يامان بولىدۇ» دەيدىكەن. بىراق ئاش ـ تامىقىنى ئېتىپ، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇپ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتقان قىزىغا كۆزى قىيمايدىكەن. بىر كۈنى مەزىن ئاخۇنۇم «بوينۇمدىن گۇناھ

ساقىت بولسۇن» دەپ ئويلىدىمۇ قىزىدىن: «قىزىم ئەرگە تەگكۇ-
ڭىز كەلدىمۇ؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇياتقىسى كەلگەن قىز يۈزىنى
توسۇپ تۇرۇپ: «پىت چاققانچىلىك كەلدى» دەپتۇ. مەزىن ئا-
خۇنۇم «پىت چاققانچىلىك كەلگەن بولسا ھېچقانچە كەلمەپتۇ»
دەپ بەخىرامان يۈرگۈدەك، ئاچچىقى كەلگەن قىز يوغان بىر
پىتنى دادىسىنىڭ پايتىمىسىغا سېلىپ قويۇپتۇ. مەزىن ئاخۇنۇم
نامازغا قوپۇپ، رۇكۇغا ئولتۇرغاندا پۇتى شۇنداق قىچىشىپ،
قىمىشىپ كېتىپتۇكى زىنھار ئولتۇرالماي قاپتۇ ـ دە، مەسىسى-
نى سېلىپ قارىسا يوغان بىر پىت تۇرغۇدەك. «پاھ،
پاھ، پاھ»، — دەپتۇ مەزىن ئاخۇنۇم، — پىت مۇشۇنداق چاقىدى-
غان بولسا قىزىمنىڭ خېلى بەك ئەرگە تەگكۇسى كەپتۇ» دەپ
تالالىق قىلىۋېتىپتىكەن.

ئۆمەرجان، ئالجىغان قېرىنىڭ سۆزلىرىدىن نە كۈلۈشنى،
نە خاپا بولۇشنى بىلەلمىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، رابىيەمدىن ئايرى-
لىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ تۇراتتى. بىراق كېرىدىم ئاخۇن
خىر ـ خىر ـ خىر قىلىپ ئۆزىنىڭ گېپىدىن ئۆزى مەززە ئېلىپ
كۈلمەكتە ئىدى. بۇ، ماي بايرىمىنىڭ ھارپا كۈنى بولغاچقا،
ھەممە ئىدارە ـ جەمئىيەت، مەكتەپلەر ئىشىك ئالدىلىرىغا ھەر
خىل زىننەت بايراقلىرىنى قاداپ، لوزۇنكىلارنى ئېسىۋاتاتتى.
ئۆمەرجان ئەتىسى رابىيەمنى باشلاپ چىقىپ قاينام بازارلارنى
ئايلاندۇردى. قولىقىدىكى كۆك مونچاقنى ئېلىۋېتىپ سوۋېت
ھالقىسىدىن بىرنى سېلىپ قويدى. ئاندىن گارمون ئېتەك يوپكا،
مەيدىسى كەشتىلەنگەن ئاق يىپەك كوپتا، بېشىغا ھاۋارەڭ ھىلھى-
لە ياغلىق ئېلىپ بەردى. چۈشلۈك تاماقنى ئاشپۇزۇلدا يېيىش-
تى. ئۇلار پاراڭلاشقاچ ئالىيېشىل زىننەتلەنگەن ۋاڭ قادىر بېغىغا
باردى ـ دە، بۇك ئاكاتسىيە كۆچەتلىرى ئارىسىغا شۇڭغۇدى.
قىز ئۆمرىدە نائىل بولمىغان تاماشىدىن ھەم سوۋغاتلاردىن تولىمۇ
خۇشال ئىدى. ئۆمەرجان ئۇنىڭدىن ئۆتەر خۇشالدەك قىلاتتى.

قاراڭ، خۇدايىمنىڭ تەقدىرى بىلەن قەشقەرنىڭ بىر قىزىلگۈلىنى بۇ ئىلى دەريا ۋادىسىغا رىزقى سۆرەپ كەپتۇ.

— ئۆمەرجان، — قىزنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ تۇراتتى، — ئەگەر دادام ئۇنىماي قالسا، ئېلىپ بەرگەن سوۋغاتلىرىنى ئېلىۋالامدۇ؟

— ئۇنداق نامەردلىكنى خۇدا يولاتمىسۇن، بىراق سىزنى ئالغىنىم ئالغان، ئەگەر دادىڭىز قوشۇلمىسا سىزنى ئېلىپ قاچىمەن.

— ۋاي خۇدايىم، دادام مېنى دىۋانىگە بەرسىمۇ قاچمايمەن، — قىز يالغان ئېيتىپ ئالداشنى بىلمەيتتى، — قاچىدىغانغا مەن غۇلجىلىق قىز بولمىسام.

رابىيەم گەرچە كونا قائىدە - يوسۇنلار ئاسارىتىدىن قۇتۇلمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئاتىسى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلالايدىغان يەكدىللىق روھى ئۆمەرجاننى ھەيران قالدۇردى. بۇنداق روھنى ھازىرقى ياشلاردىن تاپماق تەس ئىدى.

— بۇنداق دېسەم ئىشتانباغلىرى يانغا ئۆتۈپ قالمىسۇن يەنە، — رابىيەم نۇرانە كۆزلىرىنى ئويىنىتىپ كۈلدى، — سىلى دادامغا ئەلچى كىرگۈزسىلە، دادامنىڭ تىلى ئاچچىق بولغىنى بىلەن كۆڭلى يۇمشاق. ئۇ، مەندىن سورىماي قالمايدۇ. ئۇ چاغدا مەن راست گېپىمنى قىلىمەن.

— راستما؟!

رابىيەم بىر ئېغىز گېپى بىلەن ئۆمەرجاننىڭ كۆڭلىگە چىراغ يېقىۋەتتى.

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتتى. ئۆمەرجاننىڭ كىچىك ئانىسى مەريەمخان بىر ئايال، ئىككى ئەرنى باشلاپ كېرىم ئاخۇننىڭ ئۆيىگە باردى. رابىيەم ئۇلارنى كۆرۈپلا ياندىكى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. كېرىم ئاخۇن پەتنۇسلاردىكى تەييار كۆكلەك، تامباللىق، مېغىزرەڭ توپلى، سوۋېتنىڭ مەسە - كالى-

چى، ئىككى كىيىملىك يىپەك رەخت ھەم مانچىستىر دوپپىنى كۆرۈپ ئانچە ھەيران بولۇپ كەتمىدى. چۈنكى ئۇ قىزنىڭ ئۆ-مەرجان بىلەن ئىچ ـ پەش تارتىشىپ يۈرگەنلىكىنى ئالللىبۇرۇن سېزىپ بولغانىدى.

— ھەرقايسىلىرى چىم بولۇشىدىلا، ئەجەب كايىپ كېتىد-شىپتىلا، — كېرىم ئاخۇن قەستەن خۇپسەنلىك قىلدى، — بىرەر گەپ كالىچى بار ئوخشىمامدا، قېنى دېسىلە ئاڭلاپ باقاي.

بۇ ئەسنادا رابىيەم داستىخان سېلىپ، مېھمانلارغا چاي قۇيۇپ چىقىپ كەتتى.

مەريەمخان ئۆزلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكى، نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى سىپايىلىك بىلەن چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، ئۆ-مەرجاننىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ بۇرۇنلا ئۆلۈپ كېتىپ قارا يېتىم بولۇپ قالغانلىقى، سىڭلىسى بىلەن ئىككىسىنى ئۆزى بېقىپ قاتارغا قاتقانلىقى، ئۆمەرجان كىچىك تۇرۇپلا ئوقەتكە بېرىلىپ ئەل ـ جامائەت ئالدىدا چىراي سارغايتماي كەلگەنلىكى قاتارلىق جەريانلارنى ئالدىرىماي بايان قىلدى.

— بوماسكىن مانا، — كېرىم ئاخۇن كۆزەينەك قىزارتىد-ۋەتكەن بۇرنىنىڭ ئۈچىنى سىلاپ قويىدى، — كۆڭۈللىرىگە ئې-لىشمىسىلا، مەن مۇشۇ ئىلىخولۇققا راسا ئىشىنىپ كەتمەيمەن دېسىلە.

— ئاڭلىسام ئۆزلىرى بالام بىلەن تونۇگۈنكى تونۇشلاردىن ئەمەس ئىكەنلا، — دېدى مەريەمخان ئىشەنچ بىلەن، — نەچچە يىللاردىن بېرى ئاتا ـ بالىدەك ئۆتۈشۈپلا ياكى ئۆمەرجاننىڭ ئالدىلىرىدىن توغرا ئۆتكەن يېرى بارمۇ؟

— يوقسۇ، يوقسۇ، بىئەمدۇلىلا ئۇندىداق ئىش يوق، ئەمما، — كېرىم ئاخۇن جىمىپ قالدى، — مەنغۇ ئۆچۈش ئالدىدا تۇرغان چىراغ، كېيىنچە ھاڭگا ئېشەك تەخىيگە ئىگە بولمىغاندەك، كۆتىگە تەپسە، قىزىم بارار ـ تۇرار يېرى يوق،

دىشۋارچىلىق تارتىپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەيمەن.

— بىز غۇلجىلىقلار خوتۇن ئېلىپ، خوتۇن قويۇشنى ئىنتا-يىن يامان كۆرىمىز، — دېدى مەريەمخان، — خۇدايىم بېشى باش، ئايىغى تاش بولۇپ كېتىشىنى نېسىپ قىلسۇن. شۇنداق بولۇپ كېتىشكە ئىمانىم كامىل. چۈنكى ئۆمەرجاننى ئۆزۈم بېقىپ چوڭ قىلغان. ئۇ ئۇنداق پەزىلەتسىز بالا ئەمەس.

— ئۆمەرجان بالىغۇ ماڭىمۇ ئايان، شۇنداقتىمۇ...

ئۇلار مۇشۇنداق تاقارىشىپ كېچە بىر ۋاخ بولۇپ كەتتى. ھەر تەرەپتىن تۇسۇلۇپ قېلىۋاتقان كېرىم ئاخۇن ئاخىرى بىر قارارغا كەلدى:

— ھەرقايسىلىرىغا مەلۇم، ئىسلام شەرىئىتىدە، ئوغۇل - قىزلارنى ئۇلار خالىمىغان بىرى بىلەن توي قىلىشقا زورلاش، جايىز ئەمەستۇر، — قارىغاندا بۇ كۆرۈمسىز ياماقچىنىڭ ئىسلام مىزانلىرىدىن خېلىلا خەۋىرى باردەك قىلاتتى، — بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «چوكاننى ئۇنىڭ ئىختىيارىسىز، قىز-نى ئۇنىڭ رايىسىز ياتلىق قىلماڭلار» دەپ نەسىھەت قىلغان، شۇڭا قىزىمنىڭ زۇۋانىنى بىر ئۇقۇپ جاۋاب بەرسەم قانداق؟

— ئەپۇ قىلسىلا، كېرىم ئاخۇن، — دېدى چار ساقاللىق ئەلچى، — ئۆمەرجان بىلەن رابىخان قىزىمىز كېلىشمىگەن بولسا بىزمۇ كېلىپ ئولتۇرمايتتۇق. پەقەت ئۆزلىرىدەك بىر ئاتىنىڭ مۇبارەك لەۋزىنى قۇرئاننىڭ سۈرىسىدەك ئۇلۇغ بىلگەچكە سىلىگە ئىشىنىپ ئولتۇرۇپتىمىز. بۇنىڭغا پۈتمىسىلە قىزلىرىدىن سوراپ كۆرسىلە.

— ھاجەتسىز... ، — كېرىم ئاخۇن ساقىلىنى تۇتاملاپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن پىسىڭگىدە كۈلۈپ قويدى، — مەن ياماق-چى بولغىنىم بىلەن ھوش - كاللام جايىدا ئادەم. بۇ ئىشنىڭ شەپىسىنى بىر يىل بۇرۇنلا سېزىپ بولغان. شۇڭا ئۆمەرجاننىڭ رايىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن قەستەن غۇلجىلىق بۇرادەرلەرنى يامان

دەپ تىللىدىم. بىر ھەقەمسايەمنىڭ ئوغلىغا بەرمەكچى دەپ يالغان ئېيتتىم، لېكىننزە بۇ بالا سالجىدەك چاپلاشتى. بىر يىلدىن بېرى ئۇ گەپ قىلىپ تېرىكمىدى، مېڭىپ زېرىكمىدى. مەنمۇ خۇپسەن-لىك قىلىپ تېرىكمىدىم، زېرىكمىدىم...

※ ※

ئۆمەرجان بىر يىلدىن ئارتۇق جاپالىق رىيازەت ئارقىلىق ئالغان ئايالى رابىيەم بىلەن ئۆي تۇتقان يىگىرمە تۆت يىل بىر كۈندەك ئۆتۈپ كەتتى. ئوشۇق گەپلەرنى قىلىش نېمە ھاجەت، ئۇلار تەسەۋۋۇردىن سىرت ئامراق ئەر - خوتۇنلار ئىدى. رابى-يەمنىڭ تۇنجىسى ئوغۇل بولۇپ، بىر يېشىدا قىزىل چىقىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن تۇغۇلغان بىر جۈپ قىزى چىرايلىق چوڭ بولۇۋاتىدۇ.

ئىش - ئوقەتلەر بوغۇلۇپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەرنى سۈر - توقاي قىلىپ قوغلاپ، تۈتۈپ يۈرگەن يىللاردا، ئۆمەرجان-مۇ بىر مەزگىل گاڭگىراپ قالدى. شۇ چاغلاردا مۇھىت ئاسراش ئىدارىسىگە كىرىۋالغان رابىيەم ئۆيىنىڭ يوقسۇزلۇقىنى بىلىندۇر-مەي، ئۆمەرجاننى يەرگە قاراتماي بىر ئائىلە ئەزالىرىنىڭ چىرايى-نى سارغايتمىغانىدى. كېيىنچە بازارلار قويۇپ بېرىلگەندىن كې-يىن ئۆمەرجان تىجارەت ئىشلىرىدا ئەمدىلا يول تېپىپ مېڭىۋاتقان كۈنلەردە، بۇ ئامراق ئەر - خوتۇنغا كۆز تەگدى بولغاي، ئائىلىدە كۈتۈلمىگەن قارا بوران كۆتۈرۈلدى. ياخشى ئىشنىڭ، ياخشى ئادەمنىڭ كۈشەندىسى بولغاندەك، ئۆمەرجاننىڭ سىڭلىسى رازى-يە، رابىيەمنى ۋە ھازىرقى ئۇنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشىنى زادىلا كۆرەلمەيتتى، توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغ، ھەتتا ئايدا - يىلدا مېھمانلاپ كەلگىنىدە سورۇن تاللىماي زەھىرىنى سانجىيت-تى، كۆيدۈرگۈلۈك قىلاتتى. خۇددى ھەسەتخورنىڭ كۆزى جەن-

نەتتە، كۆڭلى دوزاختا دېگەندەك، رابىيەم ھېيت - بايراملاردا مۆرىلىككىنە بىرەر كىيىم كىيدىمۇ رازىيەنىڭ تۆمشۇقلىرى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرى ئالىيىپ، غوتۇلداپ ئاياللارغا كۇسۇرلايتتى، قەستەن، يالغانلاردىن قاقاقلاپ كۈلەتتى ياكى ئاكىسىنىڭ ياش چاغلىرىدا، ئۆيلەنگەندىن كېيىنمۇ قانداق قىز - چوكانلار بىلەن ئوينىغانلىقىنى باشقىلارغا دەپ بېرىپ، رابىيەمنىڭ يۈزىنى تۆكەتتى. بىراق رابىيەم، ئۆمەرجاننىڭ ئۇنداق ناشايان ئىشلارنى قىلىشىغا زادىلا ئىشەنمەيتتى.

بىر كۈنى ئۆمەرجاننىڭ نەۋرە سىڭلىسىنىڭ تويىغا ھەممە ئۇرۇق - تۇغقانلار يىغىلغانىدى. رابىيەم ئۇچىسىغا شىپۇڭ دۇخاۋا كۆڭلەك كىيىپ، ئۈزۈك، ھالقا، بىلەزۈكلەرنى تاقاپ باردى. خوتۇنلار ئارىسىدا ئولتۇرغان رازىيە يېنىدىكىلەرگە نېمىلەرنىدۇر دەپ كۇسۇرلايتتى، ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلەتتى، غىل - پال قىلىپ رابىيەمگە قاراپ قوياتتى. ئاياللارمۇ ئېغىزلىرىنى قىيسايتىپ ھىجايسا، بەزىلىرى مەسخىرە بىلەن قارايتتى. ئۆزى توغرۇلۇق قانداقتۇر غەيۋەت - شىكايەت بولۇۋاتقانلىقىنى كۆڭلى تۇيغان رابىيەم سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ، «ئادىمەتچىلىك»نى قويۇپ بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆيىگە قايتىش ئۈچۈن كوچىغا چىقىشى، ئارقىسىدىن رازىيە يۈگۈرۈپ چىقتى، ئۇنىڭ چىرايىدىن شۇملۇق يېغىپ تۇراتتى.

— توختاڭا، ھەدە، سىزگە بىر گېپىم بار ئىدى، — رازىيە چىرايىغا ئەتەي سىپايىلىق تۈسىنى بەردى، — سىزنىڭغۇ مېنى كۆرەر كۆزىڭىز يوق. شۇنداقتىمۇ كۆڭلۈم تۈز بولغاچقا يەنىلا سىزگە ئىچىم ئاغرىيدۇ.

— نېمە ئىشتى؟

— گېپىمنى ئاڭلاپ ئىشەنمەسلىكىڭىز مۇمكىن، — رازىيە ھېلىگەر كۆزلىرىنى ئويناتتى، — مەنمۇ دەسلەپ ئىشەنمىگەنىدىكەنمەن. بىراق ئۆز كۆزۈم كۆرگەندىن كېيىنلا راستلىقىغا

ئىشەندىم.

— زادى نېمە ئىشتى چاققانىراق دەڭا، ئادەمنىڭ ئىچىنى سىقماي.

— ئەمىسە ئايلىنىپ يىقىلىپمۇ قالماڭ، ئادەمنىڭ جېنىنى ئېلىپ، — رازىيەنىڭ ئۆچ ئېلىش ئىنتىقامىدىن ھۆز ۋرلانغانلىقى خۇنۇك تەلەتىدىن بىلىنىدى، — ئاكامنىڭ سىزنىڭ ئۇستىڭىزدىن نىكاھ قىلىپ ئالغان خوتۇنى بار.

— شۇ گەپمىدى، — رابىيەم مەسخىرە بىلەن كۈلدى، — بۇنداق گەپلەرنى سىزدىن تولا ئاڭلاپ قۇلاقلىرىممۇ ياداپ كەتتى. خوش، مەن كەتتىم.

— توختاڭ، — ۋارقىرىدى رازىيە، — ئىشەنمىسىڭىز ئۆزىڭىز زىيان تارتىسىز، ھەتتا ئۇ خوتۇننىڭ قورسىقىدا بار.

— ھەددىڭىزدىن ئاشماڭ، ئاكىڭىز ئۇنداق كىلىش - پەخەش ئادەملەردىن ئەمەس. نومۇس قىلمامسىز ئۆز قېرىندىشىڭىز ئۇستىدىن تۆھمەت توقۇشقا، — رابىيەم شارتلا قايرىلىپ يولىغا ماڭدى. لېكىن رازىيە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ۋارقىرىدى:

— سىزنى شەرمەندە قىلغان ئۇ خوتۇننىڭ ئۆيى «تۆتدۇكان» دا. ئىسمى باھار چىڭداڭ.

رابىيەم گەرچە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ ئىچى تارتىلدى. ئەجەبا مەھەللىسى، ئىسمى، لەقىمى، ئەدناسى ھامىلىدار ئىكەنلىكىگە قەدەر دەپ بېرىۋاتىدا. ئەگەر «چېقىمۇيلىپ دەردىنى چىقىرىش» نىيىتىدە دېگەن بولسا شۇنداق ئېنىق دەرمىدى. ئاكىسىنىڭ ئالدىدا رەسۋا بولۇشتىن قورقمامدۇ. رابىيەنىڭ بىردىنلا يۈرىكى ئاغدى.

«خەپ توختاپتۇر، ئاخشاملىققا سۈرۈشتۈرمىسەم، — رابىيەم بۇ ئويىدىن دەرھاللا ياندى، — بۇ، تۆھمەت بولۇپ قالغىنىدا ئارىمىزغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قالمىسۇن. ئاكا - سىڭىل ئوتتۇرىسىدا جېدەل چىقىپ، قېرىنداشلار ئارازلىشىپ

قىلىشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر ئۆمەرجان: «ماڭىمۇ ئىشەنمەمسىز» دەپ قالسا لەت بولۇپ قالامدۇ. شۇڭا دەسلەپ «تۆت دۇكان»غا بېرىپ سۈرۈشتۈرگىنى تۈزۈككەن.»

رابىيەم زىددىيەتلىك خىياللار ئىچىدە كەچكىچە خامۇش يۈردى. ياتارغا يېقىن ئۆمەرجان كەلدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن هاراق پۇراپ تۇرغاچقا ئايالىدىن يىراقراق تۇرۇپ كىيىملىرىنى سالدى. يوتقانغا كىرىپ بولغاندا رابىيەمۇ ئۇنىڭغا گۇمانلىق نەزىرىنى تىكىپ، ئالىيىپ ياتاتتى.

— ئەجەب كېچىكىپ قالدىڭىزغۇ، — رابىيەم ئۆزىنى بېسىۋالدى، — دۇكاننى شۇنچە كەچ تاقىدىڭىزما؟

— نېمە ئالا كۈچۈكلەر كېلىپ قالدىكىن دېسەم شۇ ئىشمىدى، — ئۆمەرجان ئۆزىنى تارتىپراق ياتتى، — نېسىگە توپ گەزمال ئالغانلار بار ئىدى. پۇلىنى سۈيلەپ ئۆيىگە باردىم. ئۇ: «ۋاقتىنى سەل ئۆزارتىپ بەر، ماللىرىم ياخشى سېتىلماي تۇردۇ» دەپ يېلىنىپ تۇرۇۋالدى، ئاندىن تاماققا تۇتتى.

— سىزنى تاماققا تۇتۇۋالىدىغانلار خېلى بار ئوخشىمامدۇ؟ — رابىيەمنىڭ گۇمانى سۇسلاشماي تۇراتتى، — يات - ياتلا كېچىدە كېلىسىز، بەزىدە تېخى دۇكاندا قونۇپ قالىسىز.

— زادى سىزگە نېمە بولدى، — ئۆمەرجان يادىدا يوقلا بېشىنى كۆتۈرۈپ ئايالىغا ئېڭىشتى، — بۇنداق گۇمانخورلۇق قىلمايتتىڭىز، ئەجەب بۇگۈن بۆرە جۈۋىڭىزنى تەتۈر كىيىپسىز.

— بولدى، ئۇخلاڭ، — رابىيەم ئېرىگە زەردە قىلدى. چۈنكى ئۆمەرجان ئېڭىشكەندە ئۇنىڭ بۇرنىغا گۈپپىلا قىلىپ هاراق هىدى ئۇرۇلغانىدى، — مۇشۇ كۈنلەردە نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىسىز كىنتاڭ...

رابىيەمنىڭ ئۇيقۇسى قاچتى، چۈنكى ئۇنىڭ گۇمانى كۈچەيمەكتە ئىدى. ئۆمەرجان تاماكا، هاراقنى ئاغزىغا ئالمايتتى. مانا

تۆت ـ بەش ئاي بولۇپ قالدى، يېنىغا تاماكا سالىدىغان بولدى، بەزىدە ئاغزىدىن هاراقمۇ پۇراپ قالاتتى، ھەتتا بىر قېتىم مەست كېلىپ چوڭ قىزى جۇھەربۇۋى بىلەن ئارانلا ياتقۇزغانىدى. بۇ ئادەمگە كىملەر تاماكا، هاراقنى ئۆگەتكەندۇر؟ ئۇنىڭ داد ـ مۇئامىلە قىلىدىغان سودىگەر بۇرادەرلىرىنىڭ تولىسى دېگۈدەك هاجىم، بەش ۋاخ ناماز، قائىدە ـ يوسۇنلۇق، دىيانەتلىك ئادەم- لەر. ئۇلار داۋاملىق: «ئادەم پاك بولمىسا، سودا يۇرۇشمەي، پالاكەت باسىدۇ» دەپ ئۆزلىرىنى ناشايان ئىشلاردىن چەكلەپ تۇرۇشىدۇ. بۇرۇنلاردا ئۆمەرجانمۇ ناماز ئوقۇيتتى، تەرەتسىز يۇرمەيتتى، ئەتىگەنلىكى ئۆيدىن چىقسا «بىسمىللا» دەپ بوسۇغا ئاتلايتتى. ئۇرۇمچىگە ياكى ئىچكىرىگە مال ئېلىش ئۈچۈن سەپەر- گە چىققاندا بىرەر پاقلان، ئەڭ بولمىسا توخۇنى قان قىلىپ ئەرۋاھلارنىڭ يۆلىشىنى تىلەيتتى، ئەجەبا ئۇ يېرىم يىل ئىچىدە ئەجەب ئۆزگىرىپ كەتتى.

گۇمان ئىمانىنى قاچۇرار دېگەندەك رابىيەم ئەتىسى تۆتىدۇكانغا بېرىپ «باهار چېچىكى» نى سۈرۈشتە قىلدى. مەھەللىدىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۇ چوكاننى تونۇمايدىكەن. رابىيەم بىرنەچچە قورۇلا- رغا كىرىپ ئەھۋال ئۇقۇشۇش جەريانىدا مەھەللە ئامانلىق قوغداش خادىمى «چۇقۇر كوچىسىدىكى مايمۇنەم دېگەن تۇل خوتۇن بىر ئېغىز ئۆينى ياشقىنا بىر چوكانغا ئىجارىگە بەرگىنى راست، بىراق ئۇ چوكاننى كېيىنچە ئۇچراتمىدۇق» دەپ ئېيتىپ بەردى.

رابىيەم چۇقۇر كوچىسىدىكى مايمۇنەمنى تېپىپ سۆز- لەشتى.

— ئۇ چوكانغا ئۆينى بىر يىللىق ئىجارىگە بېرىپ قويۇپ، ئۆزۈممۇ سەل ئارىسالدى بولۇپ قالدىم، — دېدى مايمۇنەم پۇشاي- مانلىق تەلەپپۇزدا، — دەسلەپتىلا سەل تەكشى ئايال ئەمەستەك كۆرۈندى. كېيىن ئېگىز بوي، قاملاشقان بىر ئادەم كېلىپ كۇسۇرلىشىپ يۇرۇشتى. بەزىدە باشقا ئەرلەرمۇ ئۇنى ئىزدەپ

كېلىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن مەن بىر ـ ئىككى ئېغىز جېنىدىن ئۆتكۈدەك گەپ قىلدىم. نېمە بولدى تۆت ئاي ئىلگىرى تەرەپبال كۆچۈپ كەتتى.

— ئۇنى ئىزدەپ كەلگەن ئېگىز بوي، قاملاشقان ئەرنىڭ يېشى نەچچىدە باردۇر؟

— قىرىق بىلەن قىرىق بەشنىڭ ئارىلىقىدا بولسا كېرەك.

— قوشما قاش، چاسا يۈزلۈك، ئاق پىشماق ئادەممۇ؟

— ئۇ تەرەپلىرىگە ئانچە زەن سالماپتىمەن. بىراقىزە شۇ، — مايمۇنەم ئاسماقچىلاپ سوراپ كەتكەن بۇ يوچۇن ئايالدىن سەل گۇمان قىلىپ قالدى، — ئۆزىڭىز نەلىك، ئەجەب بۇ چوكاننى سۈرۈشتە قىلىپ قاپسىز؟

— ئۇ خوتۇندا بىر ئېلىشىم بار ئىدى، قېچىپ يۈردۇ، — رابىيەم ئۆزىنىڭ قايسى مەھەللە قايسى كوچىدىن ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىشى مايمۇنەم كۈلۈپ كەتتى.

— سىز تۆگە مىنىپ، تۆگە ئىزدەپ يۈرۈپسىز، سىلەرنىڭ مەھەللىدە ئولتۇرۇشلۇق ئامانگۈل دېگەن چوكان تازا ئۇبدان بىلىدۇ. ئۇ، باھارخاننى ئىزدەپ بىرنەچچە قېتىم كەلگەندە مەن ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلاشقان. كېيىن ئامانگۈلمۇ كەلمەس بولدى.

رابىيەمنىڭ گۇمانى ئاشتى. مايمۇنەمنىڭ ھېلىقى ئەرنى سۈرەتلەپ بېرىشى، ئۆمەرجاننىڭ تۆت ـ بەش ئايدىن بېرى باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلىنىپ قېلىشلىرى بۇنىڭ ئېنىق دەلىلى ئىدى. ئۇنداقتا ئامانگۈل بىر مەھەللىدە تۇرۇقلۇق نېمە ئۈچۈن بېشىنى ئىچىگە تىقىپ ئۇندىمىگەندۇر؟ بولمىسا رابىيەم بۇ چوكانغا كۆپ ياخشىلىقلارنى قىلغان. ئامانگۈلنىڭ ئېرى جامال ساتىراش بىر ماشىنىچى ئايالغا بۇزۇلۇپ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغانىدى. رابىيەم ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كۆپ قېتىم نەسىھەت قىلدى، ئىككى بالىنى يېتىم قىلماسلىق ھەققىدە تەربىيە ئىشلىدى. ھەتتا ماشىنىچى ئايالنى تېپىپ دېمىگەن ـ ئەتمى-

گىنى قالمىدى. ئاخىرى ئۆلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ساختا مۇناسىۋەتكە خاتىمە بېرىپ، بىر ئائىلىنى بالا ـ قازادىن ساقلاپ قالغانىدى. شۇڭا ئامانگۇل، رابىيەمنى كۆرسە بىۆلەكچىلا كىۈچۈكلىنىپ كېتەتتى.

رابىيەم جامال ساتىراشنىڭ ئۆيىگە كىرگەندە، يوتقان كۆكلەپ ئولتۇرغان ئامانگۇل دەرھال ئىورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى ـ دە، يوتقاننى قاتلاپ بىر چەتكە ئالدى.

— رابىيە ھەدە، قېنى يۇقىرى ئۆتۇڭ، — ئامانگۇل، رابىيەمنىڭ چىرايىدىن ئەندىكىپ قالغانىدى، — بىزنىڭ ئۆيلەرگە كىرمەسلا بولۇپ كەتتىڭىز.

— بولدىلا سۇپىدا ئىولتۇراي، بىر گەپنى ئۇقۇۋالسا ملا چىقىپ كېتىمەن. سىز باھار چىڭداڭ دېگەن ئايالنى تونۇمسىز؟

— باھارنى دەمسىز؟

ئامانگۇلنىڭ چىرايى ئۆڭسۈرۈن بولۇپ، ئۆزىنى قاچۇردى. شۇ ھامان كاللىسىدىن «ھېلىقى ئىشلارنى بىلىپ قالغان ئوخشايدۇ» دېگەن ئوي ئۆتىشى بىلەن ئۆي ئوتتۇرىسىدىلا تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە يە ئاق، يە قارا دېمەي تۇنجۇقۇپ كەتتى، ئۆزىنىڭ شۇ چاغقىچە سىر ساقلاپ يۈرگىنىگە پۇشايمانمۇ قىلدى.

— شۇنداق، ئاشۇ باھار چىڭداڭنى دەيمەن، — رابىيەم مىختەك قادالدى، — ئەجەب سىز بىلىپ تۇرۇقلۇق مەندىن نېمىشقا يوشۇرىسىز؟

— مەن ئۇ بۇزۇقنىڭ ئۆمەرجىنىكام بىلەن بولغان ئىشىنى بىلگەندىن كېيىنلا ئالاقەمنى ئۈزگەن.

رابىيەمنىڭ پۈتۈن تېنىدىكى قان يۈزىگە تەپكەندەك ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ، كېيىن قىزدۇرغان مىس تەلەڭگىدەك قوڭۇرەڭ ھالغا كىردى. يۈرىكى بولسا خۇددى بېغىچىدىن ئۈزۈلۈپ ئوتقا چۈشكەندەك تولغىنىپ كەتتى. كۆڭلىدە: «ئاھ خۇدايىم، بۇ لەنىتى ۋاپاسىزنى» دەپ نالە قىلىشى بىلەن تەڭ كۆزلىرىنى

ياش قاپلىدى. ئۇنىڭ گۇمانى راستتىلا ئايلانغانىدى.
— ئۇ نېمە قىلىدىغان خوتۇن؟ — رابىيەمنىڭ تۇمانلىق كۆزلىرىگە ئامانگۇلنىڭ گىردىم ـ سېرىم ئىزناسىلا كۆرۈندى، — نېمە ئۈچۈن ئۇنى چىگداڭ دەيدۇ؟
— چۈنكى ئۇ غۇلجا، ئۈرۈمچى كوچىلىرىنى چىگداپلا قالماي، ئىچكىرىنىڭ ھەممە يېرىنى چىگداپ چىققان، — ئامانگۇل ئوتتۇرا بارمىقىدىكى ئويماقنى ئوينىغاچ يەرگە قاراپ سۆزلەۋاتاتتى، — كېيىن ئاڭلىسام ئۇ گۇاڭجۇغا يىگىرمە كىلوگرام نەشە ئەكىرىپ تۇتۇلۇپ، بىر يىل تۈرمىدە يېتىپتىكەن، ئاندىن ئۈرۈمچىدە ياشانغان بىر كادىرنىڭ ئۆيىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنغاندا ئۇنىڭ قىز ـ ئوغۇللىرى ئۇرۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ قويۇپتۇ. باھار چىگداڭ قورقىنىدىن بىر شوپۇرغا يېلىنىپ غۇلجىغا قېچىپ كېلىۋاپتۇ.
— سىزنىڭ ھەممە ئىشتىن خەۋىرىڭىز بار تۇرۇقلۇق، ماڭا نېمە ئۈچۈن دېمىدىڭىز؟
— دەي دەپمۇ ئويلىدىم، لېكىن ئىككى ئوتتۇرىدا گەپ توشۇغان بولۇپ قالىدىكەنمەن، ئەڭ يامىنى ئىناق ئائىلەڭلارنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىشىدىن قورقتۇم.
— ئۇ خوتۇن ھازىر نەدە؟
— ئۇ... — ئامانگۇل، رابىيەمنىڭ بىرەر ئىش چىقىرىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ تۇراتتى.
— قېنى دەڭا، ئىش بۇ دەرىجىگە يەتتى، يەنە نېمىگە ئىككىلىنىپ تۇرىسىز؟
— ئۆمەرجىنىڭكام يېڭى ھايات مەھەللىسىدە ماپۇگۇر دېگەن بىر تۇڭگاننىڭ قورۇسىدىن ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇمىش.
— ئۇ پاسكىنىنىڭ قورسىقىدا بارلىقى زادى ئېنىقمۇ؟
— مەنمۇ كېيىن ئاڭلىدىم...
رابىيەم خۇشمۇ دېمەي چىقىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئەقلى ھېچنې-

ـمىگە ئىشلىمەيتتى، خۇددى كاللىسىغا ئوچۇمداپ ئەينەك قېيىن-
دىلىرىنى قۇيۇپ قويغاندەك سانجىلىپ بېشىنى ئۇياق - بۇياققا
بۇراشقىمۇ قورقاتتى. توۋا، ئېرىنىڭ تۆت - بەش ئايدىن بېرى
بۇتتەك سۇرلۇك، تۇز كىرىپ، تۇز چىقىپ يۇرۇشلىرىدىن،
سالاپەت بىلەن يۆتىلىپ قويۇشلىرىدىن «بۇ نېمانداق تەقۋادار
ئىماملاردەك بولۇپ قالدى» دەپ گۇمانمۇ قىلماپتا. تېخى ئۇنىڭ
بۇ ئىخلاسمەن ئەپتىنى كۆرۈپ، «دۇكاندا ياتمەن» دېسە گۇمان-
سىز قوشۇلغىنىنى كۆرۈڭ. بۇ رابىيەمنىڭ ئەقىل كۆزىنىڭ
كورلۇقى ھەم كۆڭۈلشىمىگەنلىكتىن كېلىپ چىققان دەردىسە.
ئۇ تېخى دەسلەپتە، «ھازىرچە ئىچ - پەش تارتىشىپ يۇرگەن
ئوخشايدۇ» دەپ ئېرىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەكچى بولغانىدى. مانا
ئەمدى ھارامدىن بىر بالىسىمۇ بوپتۇ.

بۇگۇن كېچە رابىيەمگە ئۇيقۇ ھارام بولدى. ئۇ تورۇسقا
تىكىلگىنىچە قارا خىياللار ئىسكەنجىسىدە قالغانىدى. قىزى جۆ-
ھەربۇۋى ئاپىسىدىن ئەنسىرەپ بىر - ئىككى قېتىم چاي كۆتۇرۇپ
كىردى. ئۇ: «ئاپا، مىجەزىڭىز يوقمۇ، دوختۇرغا ئاپىراي-
مۇ؟» دېگەنىدى. رابىيەم: «ماڭە ئۆيۈڭگە چىقىپ ئۇخلا، ماڭا
ھېچ ئىش بولمىدى» دەپ سىلكىپ چىقىرىۋەتتى.

ۋاقىت خۇددى بىر ئىزىدا ئۇيۇپ قالغان يىلىمدەك بەكمۇ
ئاستا ئۆتمەكتە. رابىيە تەقەززالىق ئىچىدە ئېرى ئۆمەرجاننى
كۇتۇپ تاقىتى تاق بولدى. مانا تامدىكى ئاسما سائەتمۇ كېچىلىك
ئون بىرگە داڭ ئۇردى. ئۇنىڭ كاللىسىدىن: «ھازىر ئۇ چوقۇم
ئاشۇ ئىپلاسنىڭ ئۆيىدە» دېگەن خىيال كېچىشى، ئەيش - ئىش-
رەت شەھۋىتىگە چۆمۈلگەن، ئىككى شەھۋەتپەرەسنىڭ كارىۋات
ئۇستىدىكى ھەر خىل شەرمەندىلىكلىرى، كۆڭۈل ئەينىكىدە ئە-
لەڭلەپ كۆرۈندى. ئۇ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى - دە،
كىيىملىرىنى ئالمان - تالمان كىيىپ ھويلىغا ئېتىلىپ چىقتى.
قىزى جۆھەربۇۋىنىڭ تامغا يۆلەگلىك تۇرغان ۋېلسىپىتىنى

جالاقلىتىپ سۆرىگىنىچە دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى.

رابىيەم ۋېلىسىپىتنىڭ پېدالىنى غەزەپ بىلەن تېپىپ، تاشلەپكە كوچىسىدىن ئايلىنىپ، يېڭى ھايات مەھەللىسىگە يېتىپ كەلگەندە قارا تەرگە چۆمۈلۈپ قالغان بولۇپ، دۈمبە، قولتۇق ئاستىلىرى پۈتۈنلەي ھۆل بولۇپ كەتتى. ئۇ ئۇچرىغانلا دېرىزە، دەرۋازىلارنى قېقىپ ماپۇگۇر تۇڭگاننىڭ قورۇسىنى سورىدى ھەم ئانچە ھايال بولمايلا تاپتى. ئۇ، ھەيۋەتلىك يېشىل دەرۋازىنى ئۇرۇپ مۇشتۇملىرى ئاغرىپ كەتكەندىلا ھويلا ئىچىدىن ئېرىنچەكلىك بىلەن: «سىز شۇ كىم بولىدۇ، ئوتتۇرا كېچىدە كېلىدۇمۇ، دامىڭنى دۇمباق قىلىپ چالىدۇمۇ شۇ» دېگەن بۇزۇپ ئېتىلغان ئۇيغۇرچە سۆز ئاڭلاندى.

— ئىشىكنى ئاچ، سەن ئىجارىگە بەرگەن باھار جالاپنىڭ ئۆيىگە كىرىمەن.

رابىيەم، ماپۇگۇر كۆرسىتىپ بەرگەن ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئۇرۇپ زادىلا ئاچالمىدى. ئاخىرى قولىغا چىقىپ قالغان يېرىم خىشنى بىر ئېتىشى دېرىزە جاراڭلاپ چېقىلىپ، خىش پارچىسى ئۆي ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

— ھەي، ھەي، سىز شۇنداق قىلسا بولىدۇ مۇشۇ-ھە؟ — ماپۇگۇر يۇگۇرۇپ كەلدى، — ئەمدى ئەينەكنى شۇ، تۆلىسۇڭ شۇ.

— ئۆتەپ بار، سولامچى قېرى، پۇلنى دەپ ئۆيۈڭنى پاھىشىخانا قىلىپ بەردىڭما؟ خەپ سېنى ساقچىغا بېرىپ دېمەيدىغان بولسام.

— ھەي سىز شۇ ئاغزىنى يامان قىلمۇسۇڭ، — ئىشىنىڭ تەكتىگە يەتكەن ماپۇگۇر ساقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىردىنلا ھورىدىن چۈشتى، — ئۇلار ئەر-خوتۇڭ دېگەشكە شۇ، مەن ئىشەندى ئەمەسما.

رابىيە ئىشىكنى بىرلا تېپىپ ئېچىۋەتتى. ئارقىدىن كىرگەن

توڭگان چىراغنى ياقتى. چىرايى تامدەك بولۇپ كەتكەن ئۆمەرجان ئۆي ئوتتۇرىسىدا ئۆرە تۇراتتى. چالا - بۇلا يىغىشتۇرۇلۇپ ئۈستىگە ئەديال يېپىپ قويۇلغان كارىۋاتتا باھار چىڭداڭ كۆزلى-رىنى چەكچەيتىپ ئولتۇراتتى. ئۇ پاخپايغان چاچلىرىنى تۈزەش-تۈرۈشكە ئۈلگۈرگەنىدى. بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ دەرۋازا قېقىلغان چاغدىلا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كەتكەنلىكى ئېنىق ئىدى. رابىيەم ئالدىغا كەلگەن ئېرىنىڭ كاچىتىغا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى - دە، باھار چىڭداڭنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ، كارىۋاتقا باستى ھەم قارىقويۇق ئۇرغىلى تۇردى. ماپۇگۇر قورقىنىدىن يېقىن كېلەلمىدى. ئېغىر سۇپۇرگىلەردە يەر سۇپۇرۇپ چېنىقىپ كەتكەن قوللارنىڭ ئامبۇردەك پەنجىلىرىدىن قۇتۇلالمىغان باھار چىڭداڭ قانچە چىرقىراپ، يىغلىغان بولسىمۇ ئۇنى قۇتقۇزۇشقا ھېچكىم جۈرئەت قىلالمىدى. ئۆمەرجان يېلىنغان بولسىمۇ، را-بىيەمنى سۆرەپ تارتالمىدى. بىردەمدىلا باھار چىڭداڭنىڭ يۈزى تىرنا سالغان ئېتىزدەك تىرناق زېدىسى، ئاغزى - بۇرنى قان بولۇپ چىرقىرىغىلى تۇردى. ئۇنىڭ يۈزىنى بۇلغىۋەتكەن قان ساقىپ بويۇن، مەيدە، ئەدىياللارنى بويىغىلى تۇرغاندىلا تۇڭگان بىلەن ئۆمەرجان، رابىيەمنى كارىۋاتتىن تارتىپ چۈشۈردى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ھاسىراپ، داپشىنىپ، ئېتىلىپ تۇراتتى.

— ھەي ئايلاڭزا، — دېدى ماپۇگۇر يالۋۇرۇپ، — سىز شۇ خاپا بولمۇسۇڭ، مەن شۇ، بۇ ماۋلۇزى (ئېشەكلەرنى) لەرنى ئەتىلا كۆتىگە تېپىڭ بولسۇڭ، ھەي، ھەي سەنلەر شۇ سىڭكۇمۇ (ھايۋان) ھە؟

— ھەي ئۆمەرجان دېگەن لامزەللە ھېجىقىز، ئازازۇل خو-تۇنۇڭ شۇنچىۋالا قىلىۋەتكۈچە قاراپ تۇرىسىنا، — باھار چىڭداڭ ئۆكۈز سويغان گوداڭدىن چىققاندەك بولۇپ كەتكەنىدى، — قارىغىنا يۈزلىرىمگە.

ئىككى ئەرنىڭ قولىدىن بۆلجۈنۈپ چىققان رابىيەم ئېتىلىپ

كەلگەنچە ئۇنىڭ قورسىقىغا بىرنى تەپتى ـ دە، ئاغزىنى بۇركۇت-تەك قاماللىدى ھەم ئىڭەك، يۈز، مەيدىلىرىگە نەچچە مۇشت سېلىۋەتتى.

— يەنە ئاغزىڭنى بۇزە، جالاپ، ساڭا بوزەك بولىدىغان رابىيە تېخى دۇنياغا تۇغۇلمىدى. ھېلىغۇ سەندەك بىر چۇپرەندى-كەن، نەچچە ئەرگە تېتىغۇچىلىقىم بار.

رابىيە ھېچ ئايانماي دەرغەزەپتە قاتتىق ئۇرماقتا ئىدى. ئۇنى ئىككى ئەرمۇ تارتىۋالالمىدى. ئۆزىنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپ قويغان باھار چىڭداڭ، رابىيەمنىڭ خوتۇنلاردەك ئاغزىغا زورلى-ماي، خۇددى لۈكچەك ئەرلەردەك پۇت ـ قولىغا زورلايدىغانلىقى-دىن قورقۇپ قالغانىدى. ئۇ ئېيىقتەك ئۈستىگە مىنىۋالغان بۇ خوتۇندىن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى بولغاي، يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

— ۋاي جېنىم ھەدە، بولدى قىلىڭ، مەن پوق يەپتىمەن. ئېرىڭىز ئازدۇرمىغان بولسا بۇ يولغا كىرەرمىدىم. مەن ئۆلەي... ئەمدى ئۇرماڭ... مەن سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي...

ماپۇگۇر بىلەن ئۆمەرجان، رابىيەمنى تارتىپ چۇشۇردى. ھېلىھەم دەردى چىقماي تۇرغان رابىيەمنىڭ كۆزلىرى قارىچىغى-نىڭكىدەك تىكىلىپ تۇراتتى.

— ھەي رەسۋا، ئۆلسەڭمۇ راست گەپ قىلساڭ بول-مامدۇ، — ئۆمەرجان باھارنىڭ تۆھمىتىگە چىداپ تۇرالمىدى، — مېنى ئۆيۈڭگە «مال بار» دەپ ئالداپ ئەكىلىپ، چايغا نېمىنى قوشۇپ ئىچۈرۈپ، ئاغزىمنى ئاچقۇسىز قىلدىڭا؟...

ماپۇگۇر، ئۆمەرجان بىلەن رابىيەمنى ئىتتىرىپ ھويلىغا ئاچىقتى، ئاندىن ئۇلارغا يېلىنىپ دەرۋازىدىن چىقىرىۋەتتى. ۋې-لىسىپىت يېتىلىگەن رابىيەم ئالدىدا، ئۆمەرجان ئارقىدا كېتىۋا-تاتتى. لېكىن ئۇلار ئۆيلىرىگە يېتىپ كەلگۈچە كالپۇك يېرىپ

بىرنېمە دېيىشمىدى. ئۆيگە كىرگەندىن كېيىنلا رابىيەم يىغىنى سالدى، ئۇ بىر ياقتىن ئۆگزىنى كۆتۈرۈۋەتكۈدەك يىغلىسا، بىر تەرەپتىن تىل دەرۋازىسىنى ئېچىۋەتتى:

— ھەي مۇناپىق، سەن مېنى دادامنىڭ ئالدىدا قەسەم قىلىپ بېرەي، نان دەسسەپ بېرەي، قۇرئان تۇتۇپ بېرەي دەپ مىڭ بالالىقتا ئېلىپ، مۇشۇنداق خورلىساڭ بولامدا؟ ئۆزۈڭ بىلەن تەڭ چوڭ بولۇۋاتقان قىزلىرىڭدىن نومۇس قىلمىدىڭما؟ مەن سەن گۆيدىن شۇنى كۈتكەنمىدىم. ئاشۇ شاپاقچىدىن مېنىڭ نەرىم كەم، ئېيتقىنا يۈز قارا ئىپلاس.

— رابىيەم، خۇش بولۇپ كېتەي، پەسرەك ۋارقىراڭ، جۆھەربۈۋى ئاڭلاپ قالمىسۇن، — نومۇستىن ئۆلگۈدەك بولغان ئۆمەرجان نېمە دېيىشىنى بىلمەيتتى، — مەن گۇناھ قىلدىم، سىزگە يۈز كېلەلمەيمەن، ئۆزۈمنىڭ قىلتاققا قانداق ئىلىنىپ قالغانلىقىمنى سېزەلمەيلا قالدىم.

— ھەي ۋاپاسىز توڭكەي، نومۇس قىلىدىغان ئادەم شالتاققا دۇم چۈشەمدا؟ قىزىڭدىن ھېيىقىسەنۇ، ئەل - جامائەتتىن ئۇيال-مامسەن؟ ئۇرۇمچىدە ئوقۇۋاتقان لەھەل ئاڭلىسا، ئامراق قىزىڭ-نىڭ ئالدىدا نېمىمۇ دەرسەن؟ ۋۇي شەھۋەتپەرەس بۇزۇق، ۋۇي پاھىشىۋاز سولتەك...

— جېنىم رابىيەم، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، بوشراق سۆز-لەڭ، جۆھەربۈۋى ئاڭلاپ قالسا بولمايدۇ، — ئۆمەرجان يىغلام-سىراپ يېلىنماقتا ئىدى، — ۋارقىرىغاندىن كۆرە مېنى ئۇرۇپ دەردىڭىزنى چىقىرىۋېلىڭ. راست، مەن سىزگە، باللىرىمغا يۈز كېلەلمەيمەن، سىلەرگە خىيانەت قىلدىم.

رابىيەم پەس بولىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۆمەرجاننىڭ يې-لىنىپ - يالۋۇرۇشلىرى، كۆزىدىن تېمىۋاتقان ياشلىرى، ئايالى-نىڭ يۈزىگە سوۋۇغان نجاسەت، يۈرىكىگە سالغان خورلۇق دېغى-نى يۇيۇشقا قۇربى يەتمەيدىغاندەك قىلاتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۆ-

مەرجان گۈناھىنى بوينىغا ئېلىپ كــەچۈرۈم سورىغــانسېــرى، ئەل - يۇرت ئالدىدا كوچا چىگداپ «چىگداك» دەپ نام ئالغان بىر جالاپ بىلەن ئۆتكۈزگەن قىلىقسىزلىقلىرى، شەرمەندە ئويۇنـلىرى كۆز ئالدىدا مۇئەللەق تۇرۇۋېلىپ، رابىيەمنىڭ بارغانسېـرى جەھلىنى قاتۇرماقتا ئىدى. ئۇ، «ھۆ» تارتىپ يىغلىغانچە ئۆمەرجاننىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى. جېدەل تۈن نىسپىدىن ئۆتكىچە داۋاملاشتى. تاڭ سەھەر رابىيە سۇپۇرگىسىنى ئېلىپ ئىش ئورنىغا ماڭدى. چۈنكى بەلگىلەنگەن ئورۇن سەۋەبسىز بىر كۈن سۇپۇرۇلمىسا قالسا بەش كۈنلۈك ئىش ھەققىنى تۇتاتتى. رابىيەم ئەتىسى ئەتىگەن سائەت ئونلاردا كەلگەندە ئۆمەرجان ئۆيدە يوق ئىدى. ئۇ دەرھال تاشلەپكىدىكى دۇكانغا باردى - دە، شۇ يەردىلا تىل سالدى. ئايالىنىڭ ئاسانلىقچە دەردى چىقمايدىغان ئىشنى قىلغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ئۆمەرجان ئۇنى باشلاپ ئۆيگە قايتىپ كەلدى. يان ئۆيدە تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتقان جۆھەر چىققانىدى، رابىيەم ئۇنى بىرلا ۋارقىراپ كىرگۈزۈۋەتتى.

— گەپ قىلە بۇزۇق، كوچىدا قالغان شاپاقچى، مەن سەن بىلەن ئاجرىشىمەن. ئاجرىشىش ئارقىلىق بۇ نومۇسنى يۇيىمەن. ئۆيدىن چىق، بۇ قورۇدا ئاناڭنىڭ ھەققى يوق. مەن ئىككى قىزىمنى مۇشۇ قورۇدا گۆلدەك باقىمەن.

رابىيەمنىڭ بۇنداق دېيىشىدە ئاساس بار ئىدى. كېرىم ئاخۇن ياماقچى ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا: «بالىلىرىم، ئۆيى يوقنىڭ جېنى يوق دەيتىكەن، خەقلەرنىڭ كۆزىگە قاراپ ئىجارىگە ئولتۇرغانمۇ كۈنمۇ؟ سىلەر مۇشۇ قورۇغا كۆچۈپ كېلىپ، مېنىڭ چىرىغىمنى ياندۇرۇپ ئولتۇرۇڭلار. كېيىنچە ئانچە - مۇنچە تۈزەشتۈرۈۋالساڭلار، بىر چىرايلىق قورۇ بولىدۇ» دېگەنىدى. دېگەندەك ئۆمەرجان بىلەن رابىيەم تىرىشىپ - تىرمىشىپ، تويـلۇق ھالقا - ئۈزۈكلىرىنى سېتىپ ئۆيلەرنى يېڭىلاپ، مۇشۇنچىـلىك ئىسكەتكە كىرگۈزۈپ قويغانىدى.

— ماڭ جۇرۇ، پاھىشۋاز، سوتقا بارىمىز، — رابىيەم ئۆمەرجاننىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى، — مەن سەندىن ئاجراشمىغۇچە بۇ نومۇسنى، بۇ خورلۇقنى ئۇنتۇيالمايمەن.

— جېنىم رابىيە، — ئۆمەرجان يىغلاپ سالدى، — ئاجرىشىمەن دېگەن گەپنى قىلماڭ. مەن سىزدىن ئايرىلالمايمەن، بىر قېتىم مېنى كەچۈرۈڭ، بىر چىرايلىق ئىككى قىزىمىز بار.

— مېنىڭ ئۈستۈمدىن خوتۇن ئالساڭ، ئۇ پاسكىنا جالاپنىڭ قورسىقىدا بالاڭمۇ تۇرسا، يەنە تېخى كەچۈر دەيسەنغۇ. كەچۈر دېگەن گەپ قانداق ئاغزىڭغا پاتتى، — رابىيە بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى، — ۋاي خۇدايىم، ۋاي توۋا، تېخى ئالغان خوتۇنىنى كۆرمەمدىغان، ئىچكىرىگە نەشە ئەكىرىپ تۇتۇلۇپ بىر يىل تۈرمىدە ياتقان، ئۇرۇمچىدە ياشانغان كادىرنىڭ ئۆيىنى بۇزۇپ بالدىلىرىدىن ئۆلگۈچە تاياق يەپ، غۇلجىغا قېچىپ كەلگەن، كىرمىگەن كوچا، يېمىگەن پوق قالماي «چىڭداڭ» دەپ لەقەم ئالغان بىر ئەۋرەز پاقىسىغا دۈم چۈشكىنىنى كۆرمەمدىغان.

رابىيەم ئېرىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپ سوتقا بېرىشقا قىستاۋاتقاندا، جۆھەربۇۋى كىرگەنچە ئاپىسىنى قۇچاقلىۋالدى. ئۇ، رابىيەم ئۇنتۇرا كېچىدە چىقىپ كېتىپ تا دادىسىنى باشلاپ كەلگەنگە قەدەر ئۇخلىماي ئۇلارنىڭ دەتالاشلىرىنى ئاڭلىغانىدى. مانا بۇگۈنمۇ ئىشىك تۈۋىدە تۇرۇپ، ئاپىسىنىڭ نېمانچىۋالا چالۋاقاپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇشىنىڭ سىرىنى ئۇقتى.

— جېنىم ئاپا، دادامنى بىر قېتىم كەچۈرۈڭ، ئۇ بەك ياخشى دادام ئىدى. لېكىن بۇ قېتىم ئېزىپتۇ. ئۇنى ئەسكى ئاياللار ئازدۇرۇپ كېتىپتۇ. سوتقا بارسىڭىز، دادامنى «قوش نىكاھلىق» بولغان دەپ قولغا ئالىدۇ، ئەڭ بولمىغاندا ئېغىر قانۇنى جازا بېرىدۇ، — جۆھەربۇۋى ئېسەدەپ يىغلىماقتا ئىدى، — ئەگەر ئاجرىشىپ كەتسىڭىز ئۇرۇمچىدىكى ھەدەم قانداقمۇ خاتىرجەم ئوقۇسۇن؟ ئۇنداقتا مەنمۇ ئۆيدىن چىقىپ

كېتىمەن.

— بولدى، ئوبدان قىزىم، يىغلىماڭ، — ئۆمەرجان ئۆزى يىغلاپ تۇرسىمۇ، قىزىنىڭ ياشلىرىنى سۈرتتى، — ئاپىڭىز ئاچچىقىدا شۇنداق دەۋاتىدۇ. خاتىرجەم بولۇڭ، بىز ئاجراشمايمىز. مېڭىڭ، چىقىپ دەرسىڭىزنى تەكرارلاڭ.

جۆھەربۇۋى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن رابىيەم بىرئاز پەسكارىغا چۈشتى. قىزىنىڭ: «ھەددەم قانداق خاتىرجەم ئوقۇيدۇ، مەنمۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن، دادامغا قانۇنىي چارە كۆرىدۇ» دېگەن سۆزلىرى ئۇنى ئەنسىرىتىپ قويغانىدى. دېمىسىمۇ ئاتا ـ ئانىسى ئاجرىشىپ تالادا قالغان، ئۆگەي قولىدا خارلانغان قىزلاردىن ئۆزىنى دەرياغا تاشلىۋالغان، زەھەر ئىچىۋالغان، باشقىلار بىلەن قېچىپ كەتكەنلىرى كۆز ئالدىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار تۇرسا. ئۇنىڭ ئۈستىگە رابىيەمنىڭ بۇنچىلىك ئازابلىنىشىمۇ ئېرىگە پايلىمىغانلىقتىن بولۇۋاتاتتى.

— ئېيتە قېنى، قانداق قىلماقچىسەن؟ — رابىيەمنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاچراپ تۇراتتى.

— بۈگۈن ئەتىگەن جاۋابىنى بېرىدىۋەتتىم. ئالاقىمىز ئۈزۈل ـ كېسىل ئۈزۈلدى.

— ئۇنداقتا قورساقتىكى بالىچۇ؟

— دوختۇرخانىدا ئالدۇرۇۋەتمەكچى.

— قاچان؟

— يۈزىدىكى جاراھەتلىرى سەل ياخشى بولغاندىراق.

— بولمايدۇ، ئەتىلا بارىسەن.

— ئەته يەكشەنبە، ئۆگۈنلۈككە باراي.

بۇ جېدەل بېسىقىپ، ئۈچىنچى كۈنى ئۆمەرجان كۆڭلى ئەمىن تاپقان ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى. دوختۇرنىڭ دېيىشىچە بالا قورساقتا تۇرۇپ قۇرۇپ، چىگىلەپ قاپتۇمىش. رابىيەم ئانچە ئىشىنىپ كەتمىدى. ئۇ ئۆزى سۈرۈشتە قىلماقچى بولغانىدى.

يەنە بىرەر جېدەل چىقىپ، بۇ ئىشنىڭ كوچا ـ كويلار يېيىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرىگەن ئۆمەرجان: «بولدى بارماڭ، دوختۇر ئايالنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم» دەپ تۇرۇۋالدى.
— ئەگەر ئۇ جالاپ دوختۇر خوتۇنلارغا ئارقا ئىشىك قىلىپ گېلىنى مايلىغان بولسىچۇ.
— بۇنداق قىلسا ئۇنىڭغا نېمە پايدا؟
— سودىگەر تۇرۇپ شۇنىڭمۇ تېگىگە يېتەلمىدىڭىزما؟ — رابىيەم جېدەل چىققاندىن بېرى تۇنجى قېتىم ئېرىنى «سىز» دەپ سۆزلىدى، — بۇنداق جاھان كۆرگەن جالاپلار پۇل ئۇندۇرۇش ئۈچۈن بولسىمۇ تۇغۇشنى ئويلايدۇ.
ئىش رابىيەمنىڭ ئەنسىرىگىنىدەك بولدى. بىر كۈنى «باھار چېچىكىنىڭ قورسىقىدىكى بالىسى ئالتە ئايدىن ئېشىپتۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، ھەپتىگىچە ئىزدەپ ئۇنى تاپالمىدى. تاپقان بىلەنمۇ دوختۇرلار بۇنداق چوڭىيىپ قالغان بالىنى چۈشۈرگەندە، ئانىنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتىشىدىن قورقاتتى.
رابىيەم ئەۋلىيادەك پەرەز قىلغانىدى. باھار چېچەك ئوغۇل تۇغدى. ئۇ بىر كۈنى بالىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ، رابىيەمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە، زەھەردەك كۈلدى:
— قېنى ئۇرمامسەن، قانلىرىمنى ئىچمەمسەن، بالىنى كۆتۈرۈپ ئۇدۇل سوتقا بارىمەن. مەن جاھان كېزىپ، كۆرمىگەننى كۆرگەن، يۇزۇم تۆكۈلۈپ ئەل ئاغزىدا «چېچەك» دېگەن نامىغىمۇ قالغان ئايال، — بۇ ئائىلىنىڭ ئاجىز ھالقىسىنى تۇتۇۋالغان باھار ئەيمەنمەي سۆزلەۋاتاتتى، — بىلىپ قوي، ئۆردەك سۇدىن قورقمىغاندەك، مەن كۆرمىگەن سوت، مەن ياتمىغان تۈرمە قالمىدى. مەنغۇ بىرنەچچە ئېغىز تىل ئىشتىپ يېنىپ چىقىمەن. لېكىن ئېرىڭ «قوش نىكاھلىق» بولغان جىنايىتى ئۈچۈن جاۋاب بېرىشى كېرەك.
— ئېيتە قېنى نېمە دېمەكچىسەن؟ — جېدەل چىقىرىپ

ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايدىغانلىقىنى بىلگەن رابىيەم تەقدىرگە تەن بەردى، — مەقسىتىڭ پۇلدۇر؟
— سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن ئەللىك مىڭ سومنى قوش قوللاپ ئالدىمغا قويىسەن!
— مىڭ سوتقا بار، ساڭا بىردىغان ئۇنچىلىك پۇلۇم يوق، — تەشكىلدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان رابىيەمنىڭ قانۇن ساۋات-لىرىدىن خەۋىرى بار ئىدى، — شۇنى ئېسىڭدىن چىقارما، سەن ئېرىمنى قانداق ئالداپ ئۆيۈڭگە ئاپاردىڭ، نېمىلەرگە نېمىلەرنى قوشۇپ ئىچۈرۈپ يالىڭاچلىدىڭ، گۇاڭجۇغا نەشە ئاپىرىپ نەچچە يىل تۈرمىدە ياتتىڭ، ئۈرۈمچىدە كىملەرنى ئازدۇرۇپ غۇلجىغا قانداق قېچىپ كەلدىڭ، ھەممىنى دەيمەن. سېنىڭ بۇ چاغقىچىمۇ ئازدۇرغان ئەرلىرىڭ ئاز ئەمەس. بىراق ئېرىم جازالىنىدىكەن، سەن بىر تىيىنسىز قالىسەن، چۈنكى جازا بىلەن تەڭ، تۆلەممۇ بىردەك ئۆلىدۇ.
جاھانىنىڭ رەپتارىغا كىرىۋېلىپ شۇنچە كۆپ ئەسكىلىكلەرنى قىلغان باھار چىڭداڭ رابىيەمدىن قورقتى. ئۇنىڭ تەڭ كەلگىلى بولمايدىغان رەقىب ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇڭا تۆت مىڭ سومغا شۈكرى قىلىپ، بالىنى تاشلاپ قويۇپ كۆزدىن يوقالدى.
ئائىلىدە كۆتۈرۈلگەن بۇ قارا بوران رابىيەمنىڭ كەڭ قور-ساقلىقى، ئەپۇچانلىقى بىلەن خەيرلىك ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، بىراق بىر ئاي ئۆتمەيلا ئۆمەرجان ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچرىدى، ئۇ مال ئېلىش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كېتىۋېتىپ سانجىغا كەلگەندە كىچىك ماشىنا چوڭ يۈك ئاپتوموبىلىغا سوقۇلدى. ئۆمەرجاننىڭ يوتا، ئوقۇرەك سۆڭىكى شۇنداقلا ئۈچ قوۋۇرغىسى سۇنۇپ، مىدىتسىنا دوختۇرخانىسىغا ئەكېلىندى. رابىيەم دەرھال ئۈرۈم-چىگە كېلىپ ئېرىنى قىرىق كۈن باققاندىن كېيىن غۇلجىغا يۆتكەپ كەلدى. ئۇ تۆت ئايغىچە ئورۇن تۇتۇپ ياتقان ئۆمەرجاننى كېچە ـ كۈندۈز پەرۋىش قىلىپ ئەسلىگە كەلتۈردى. تەڭلىك،

خىجىللىق، پۇشايمــان، ئۆكۈنــۈش ئىلكىدە ئازابلانغان ئۆمەر-جان بىر كۈنى يىغلاپ تۇرۇپ:

— رابىيەم، سىز مېنى كەچۈردىڭىز، ئەمما خۇدا كەچۈرمەيدى، — دېدى.

رابىيەمنىڭ ئۇزۇن ھېكايىسىنى ئاڭلىغان گۇلسۇمخان ئۆزگىچە تەسەللى تاپقاندەك بولدى. ئۇ كۈندىشىنىڭ ھەم ئىشەنگەن ئېرىنىڭ خورلۇق ئازابىنى تارتقان بۇ قەشقەرلىك ئايالغا چىن كۆڭلىدىن خەيرخاھلىق قىلدى. شۇنداق، رابىيەمگە بۇ دەرد ـ ئەلەم، گۇلسۇمخان چوقۇنغان بىر يۇرتلۇقلىرىدىن كەلگەندى. ئۇ مۇئەتتەرخاننىڭ كۆيئوغلى تاشمەمەت، ئۆمەرجان، باھار چىڭ-داڭلارنى نەپرەت بىلەن ئەسكە ئالدى.

— كۆردىڭىزمۇ، گۇلسۇمخان ھەدە، — دېدى رابىيەم ئېغىر ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك ئۇھسىنىپ، — بايا كىرگەن ئۈچ ياشلىق ئوغۇل مېنى دوزاخ ئازابىدا كۆيدۈرگەن كۈندىشىمنىڭ بالىسى. خۇدا مېھرىنى شۇنداق سالامدۇ، بىلمىدىم، بۇ بالىنىڭ ماڭا ئامراقلىقىنى دېمەيلا قويۇڭ.

گۇلسۇمخان، رابىيەمنىڭ ئۆيىدىن قايتىپ كېلىپ نەچچە كۈنلەرگىچە خامۇش يۈردى. رابىيەمنىڭ كۆرگەن خورلۇقلىرى كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمىدى. مەرۇپ تۆمۈرچىنىڭ قەشقەرلىك خوتۇنى سەيدىنىساخاننىڭ: «ئاچا، سىلى ئۇچۇنلا ئاجرىشىمەن» دېگەن سۆزلىرىنى ئەسلىدى. ئەنزەرنىڭ قىزى، گۇلبانۇمغا بول-غان مېھىر ـ ۋاپاسىنى ياد ئەتتى. لېكىن تۇغقىنىم، بىر يۇرتلۇ-قۇم دەپ تاغدەك ئىشەنگەن ھادىلىنىڭ قىزىغا سىلىقۋاتقان زۇلۇم-لىرىمۇ ئېسىدىن زادى كەتمىدى. بولۇپمۇ قىزى گۇلبانۇمنىڭ قىل ئۈستىدە تۇرغان ھاياتى ئۇنى كۈنسېرى ئەنسىرەتمەكتە ئى-دى. شۇڭا ئۇ پات ـ پاتلا مۇنداق زىكىر قىلىدىغان بولۇپ قالدى:

«ئاھ خۇدا، بۇ نېمە نادانلىق! ئەسلىدە ھەممىمىز بىر ئۇيغۇر، بىر مۇسۇلمان ئەمەسمىدۇق!...»

16

ئۆكتەبىر كىردى، ئەتىسى ـ ئاخشىمى دولا قورۇغۇدەك سوغۇق بولاتتى، پات ـ پاتلا يامغۇر يېغىپ تاڭ سەھەرلىكى چۈشكەن ئۈششۈك، گۈل بەرگىلىرىنى سولاشتۇرۇپ، باغدىكى ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇللارغا سېرىق قىزغۇچ، قوڭۇر تونلارنى كىيدۈرەتتى. بىراق ئۆكتەبىر تولىمۇ خاسىيەتلىك ئاي بولدى. گۈلسۈمخانىنىڭ نەۋرىسى ئالىنۇر بىر يېرىم ياشقا كىردى. ئۇ هويلىدا پىلدىرلا يۈگۈرۈپ ئويناپ يۈرىدۇ. ئالىنۇر ئەنەيتۇللانى «ئەنەي دادام» دېسە، ئەكبەرنى «پەشمەت ئاكام» دەپ تىلى چىقتى. گۈلبانۇمنىڭ هادىلىدىن تۇغۇلغان ئوغلى رىشاتمۇ ئون ئايلىق بولۇپ قالدى. يەتتە ئاي ئىلگىرى ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن ئەنزەرنىڭ تالاق قىلغان ئايالى گۈلنىسانىڭ قورسىقىدىكى بالىسىمۇ يەتتە ئايلىق بولدى. ئەنزەر كېتىپ بىر ئاي بولار ـ بولمايلا گۈلنىسا قۇرۇق هۆ بولۇپ، هامىلىدارلىقى مەلۇم بولغانىدى. مۇئەتتەرخانىنىڭ ئائىلىسىدىكى ئەڭ چوڭ ئۆزگىرىش شۇ بولدىكى، ئابدۇسەمەت ئانىسىغىمۇ دېمەي روشەنگۈل بىلەن توي قىلىۋالغىلى ئىككى ئايدىن ئېشىپ قالدى. ئۇ دېگىنىنى قىلدى، بىرەر كىمگە يېلىنىپ ـ يالۋۇرمىدى. توي تەييارلىقىنى قىز تەرەپتە قىلىپ روشەنگۈلنى «ئۈچدەرۋازا» دىكى ئىجارىگە ئالغان ئۆيىگە ئەكەتتى. تويغا كەلگەنلەر ئۇنى «ئاتا ـ ئانىسى يوق يېتىم بالىكەن» دېيىشتى. مۇئەتتەرخان سەپرا پەيلىگە ئېلىپ جېدەل ـ ماجىرا قىلمىدى. ئۇمۇ مۇشۇ كۈنلەردە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، كۆپ ئويلايدىغان بولۇپ قالغانىدى. «بىر يۇرتلۇقۇم، ئۆزۈمنىڭ قەشقەرلىقى» دەپ ئېلىپ بەرگەن گۈلنىسا ئەنزەرنىڭ يۈرىكىگە مەڭگۈ ئۆچمەس نومۇس دېغىنى سېلىپ، ئوغلىنى ئاندىن ئايرىۋەتتى. ئۇ بىچارە بالا بۇ خورلۇققا چىدىماي ياقا يۇرتلاردا مۇساپىر بولۇپ نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدىكىن؟ ئەمدى گۈلند-

سانىڭمۇ ئېيپەت ـ نومۇسنى پايخان قىلىپ خارلىغانلار مەتنۇ-
رى، مامۇت قورساقتەك ئالتە شەلىك بىر يۇرتلۇقلىرى. راست
ئەمەسمۇ، مۇئەتتەرخان ئۇنتۇپ قالغىنى يوق، «ئەكسىلئىنقىلاب-
چىنىڭ ئايالى» دەپ تەختىپەرگە ئاچىقىپ كۆرەشكە تارتقان،
يۈزىگە قازان قارىسى سۇۋاپ سازايى قىلغان، تېخى قوتۇر ئېشەك-
كە تەتۈر مىندۈرمەكچى بولغانلار ئۆز يۇرتلۇقلىرى، يەنە كېلىپ
ھەر كۈنى ئىسسىق سالاملىشىدىغان قولۇم ـ قوشنا، يارۇبۇرا-
دەرلىرى! ئەنە شۇنداق، ئائىلىنىڭ تەقدىرى قىل ئۇستىدە تۇر-
غاندا ئۇلارنى قۇتقۇزۇپ ئىلىغا ئەكەلگىنى شەمشىدىن دېگەن غول-
جىلىق شوپۇر. مانا ئاشۇ چۈشىدىمۇ كۆرمىگەن شوپۇر ئۇلارنى
يول بويى مېھمان قىلىپ: «ۋاي مۇئەتتەرخان ھەدە» دەپ ھال-
دىن خەۋەر ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ تۈز كۆڭلى بىلەن ئېيتقان
لاپلىرى، چاقچاقلىرىچۇ تېخى. مۇئەتتەرخان قەشقەردە كۆرگەن
غەم ـ ئەندىشىلىرىنى ئۇنتۇدى. ئەمدى مۇنۇ ھەزىلگە خۇمار،
خۇش پېئىل نېغمەت جۇرېن چېغىدا قانچىلىك ساخاۋەت قولىنى
سوزمىدى. مۇشۇ قورۇ ـ جايلار شۇنىڭ شاپائىتىدىن ئۆزە بول-
دى! بولمىسا مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ قويغىنى بارمى-
دى؟ ياق! ئۇ پەقەت ياخشى كۆڭلى بىلەن قىلدى. غۇلجىلىق
باللارنى باشلاپ كېلىپ ھايىنى ھۇي، موزايىنى ئۇي دەپ بولغۇچە
تاملارنى قوپۇرۇپ، ئۇستىلىرىنى ياپتى. ئۆزى ئىشلەشتىن
سىرت «ئاۋۇنى ئۇنداق قىل، ماۋۇنى تات، ئۇنى چۈشەر» دەپ
خۇددى بىر تۇغقان قېرىندىشىدەك كۆڭۈل بۆلدى. ئاۋۇ بۇرنى
كۆپكەن ئابدۇسەمەتنى: «ئاپاڭنى قاقشاتما، ئاداش، بولمىسا
بۇرنۇڭنى ئېلىۋېتىمەن» دەپ نوخلىسىنى ئېلىپ تۇردى. توۋا
مۇئەتتەرخان مۇشۇ خەيرخاھلىقلارنى نېمىشقىمۇ ئويلىمىغان بول-
غىيتتى؟ بۇ كاج پەلەكنىڭ تېگىگە يەتكەن بولسا، ئۇيقۇسى
بالدۇرراق ئېچىلغان بولماتتى. قارىمامدىغان غورا قاپاق ئابدۇ-
سەمەت ئۆيلىنىپ بىر قېتىممۇ كېلىپ ئانىسىنى ھالىڭ نېچۈك

دېمىدى، بوسۇغىغا دەسسىمىدى. ئەمما بىر پەتنۇس شىكەر سې-
پىلغان سامبۇسىنى كۆتۈرۈپ كەلگەن روشەنگۈل كۈلۈپ كىرگە-
نىچە قېينانىسىنىڭ پەيلىدىن قورقماي قۇچاقلىدى ھەم بىر ئىل-
لىق تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:
— ئاپا، ئۇرسىلىمۇ، تىللىسىلىمۇ ئالدىلىرىغا باش ئېگىپ
كەلدىم. ئابدۇسەمەت ئىككىمىز ئۆزلىرىنىڭ رايىسىز توي قىلىپ
چوڭ گۇناھ قىلدۇق. ئەپۇ قىلغان بولسىلا، كۆڭۈل - كۆكسى-
لىرىنىڭ كەڭ، باغرىلىرىنىڭ يۇمشاق ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان-
دىم. بىزنى كەچۈرۈشلىرىگە ئىشىنىمەن، — دەپ مۇئەتتەرخاننى
ھەر ھالدا ئانا قاتارىدا كۆرۈپ ھۆرمىتىنى قىلدى. گەرچە مۇئەت-
تەرخان ئۆزىنىڭ پۇتىغا ھۆل خىش قويۇپ، تاتلىق - ئاچچىقنىڭ
ھەممىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ دەۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇرسىمۇ ئۇنى:
«ئۆزۈڭ مۇشتتەك تۇرۇپ، نېمانداق گېپىڭ سېسىق نېمىسەن»
دەپ گەجگىسىگە مۇشتلاپ چىقىرىۋەتمىدى. ئەكسىچە:
— تىزلىرىمنى قۇچاقلاپ ئولتۇرۇۋالماي ئورنۇڭدىن تۇر
دەيمەن، تۇر، ئۆزۈڭ تومۇچۇقتەك بالىكەنسەن، ئەجەب گەپكە
كۆز چىقىرىشقا ئۇستىكەنسەن ئەمەسما، مېنە كۆزلىرىڭ كۈلۈپ
تۇرىدۇيۇ، ياش ئاققىنى نېمىسى، — دېدى.
ئەسلىدە گۈلبانۇمۇ بەلەن قىز ئىدى. ئۇ، مۇئەتتەرخاننىڭ
رايىغا بېقىپلا ئۆز بەختىنى قۇربان قىلدى. ئوغلى بىلەن كېلىنى-
نىڭ قاتىلى ئۆزى بولۇپ قالدى. ئىككى ياشنىڭ ئوت ئۇۋالى
زادى كىمگە؟ بۇ، مۇئەتتەرخانغا ئايان. ھېلىقى چاغدا ئۇلارنىڭ
بىر يىللىق تۇنقان ئۆيىگە بېرىپ: «غىلجىڭ، نايناق، ئەرلەرگە
سۇۋۇنۇپ، شەيتىنىنى قوزغاپ» دېگەن سېسىق تىللىرىنى
ئاڭلاپ، گۈلبانۇم گەرچە ئاغرىپ كەتكەن قورسىقىنى تۇتۇپ،
ماشىنىدا يېتىپ قالغان بولسىمۇ، قېينانىسىغا قاش كۆتۈرۈپ
قارىمىغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ: «ئەنزەر... ئەنزەر... ئۇ...» دەپ
ئوغلىنىڭ ئىسمىنى سۆيۈنۈش بىلەن تىلغا ئالدى. بىئەمدۇللا

ئىشقى سەۋداسى دېگەن دورىسى يوق كېسەل ئوخشايدۇ. توغرا،
ئۇنىڭ دورىسى يوق، تېۋىپى يوق كېسەل ئىكەنلىكىنى مۇئەتتەر-
خان ئوبدان بىلىدۇ. مەخەت ئەپەندى شىنجاڭ مىللەتلەر ئىنستى-
تۇتىنى پۈتتۈرۈپ، ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان مەزگىلدە مۇئەت-
تەرخان ئۇنىڭغا كۆيۈپ قالدى. بىر ئامالىلاپ سۆزۈنۈپ يۈرۈپ،
ئۇنىڭ شەيتىنىنى قوزغىغان ئۆزى. بىسىراق مۇئەتتەرخاننىڭ
ئاتا - ئانىسى: «ئۇ، پۈپەكباش ئەپەندىگە تەگمەيسەن» دەپ
قەتئىي قوشۇلمىدى. ھەتتا ئانىسى سۈپۈرگە، نوغۇچلار بىلەن
ئۇرسىمۇ، ھايا - نومۇسنى قايرىپ قويۇپ: «تەگكىنىم تەگكەن»
دەپ تۇرۇۋالغانىدى. بولمىسا مەخەت ئەپەندى ئۇنىڭدىن ئون
ئىككى ياش چوڭ ئىدى. ئەمدى ئەنزەر بىلەن گۈلبانۇمغا كەلگەن-
دە، نېمىشقا شۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالدىكىنە؟ ئۇنتۇپ قالغىنى
يوق، پەقەت تاشمەمەتكە بولغان ئۆچمەنلىك ئاداۋىتى ئۇنىڭ ئەقىل
كۆزىنى خىرەلەشتۈرۈپ، دېۋەڭ مەزلۇمگە ئايلاندۇرۇپ قويدى.
شۇڭا ئۇ ئىككىلا ئوغلىدىن ئايرىلىپ يېتىمسىرەپ قالدى. گۈلبا-
نۇمنىڭ قانلىق ياشلىرىغا سەۋەب بولۇپلا قالماي، گۈلسۇمخاننىڭ-
مۇ يۈرەك - باغرىنى جاراھەت قىلدى. ئۇ ئەمدىلا مەرھۇم مەخەت
ئەپەندىنىڭ: «دېڭىزنى خۇدا، ئازاب دېڭىزىنى ئىنسانلار يارات-
قان» دېگەن سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يەتتى!
مۇئەتتەرخاننىڭ ئوغلى ئابدۇسەمەتنى ھويلىسىغا كۆچۈرۈپ
كېلىپ باللىرى بىلەن دەرقەمتە ئولتۇرۇش ئۈمىدى زور ئىدى.
لېكىن دىمىغىنىڭ ئۈستۈنلۈكى، بوينىنىڭ قاتتىقلىقى بالا ئالدىدا
ئېگىلىشكە قويمايتتى. مانا قارا، ئاۋۇ نېغمەت جۈرېنمۇ سايىسى-
نى كۆرسەتمەسلا بولۇپ كەتتى. ئىككى يىل ئالدىدا ئۇ: «ئېرىم
دەۋەرمەمسىز» دەپ چاقچاق قىلغاندا، مۇئەتتەرخان «بۇنداق گەپ-
نى قىلسىلا بوسۇغامغا دەسسىمىسىلە» دېگەنىدى. شۇنىڭدىن تار-
تىپ نېغمەت جۈرېننىڭ كېلىشى شالاڭلاپ كەتتى. كەلگەن تەق-
دىردىمۇ ئۆيگە كىرمەي تالادىلا: «ھاي مۇئەتتەرخان، بارمۇسىز،

تېنىڭىز ساق، ئوبدان تۇرغانسىز» دەپ هال سوراپلا كېتىپ قالىدۇ ياكى: «ئاھالە كومىتېتىدا يىغىن بار، قاتنىشىپ بېرەرسىز» دەيدۇ، خالاس. ئۇنىڭ قوپال بولىشىمۇ ھەزىل - چاقچاقلىرىنى خويمۇ سېغىنىدى كىشى. ئەسلىدە: «بوسۇغامغا دەسسىمىسىلە» دېگەن گەپنى ئايال كىشىنىڭ نازى دەپ چۈشەنسە بولمامدۇ ئۇ دېۋەڭ. كونىلارنىڭ: «يارىمنىڭ تىللىغىنى — چىللىغىنى» دېگەن گەپنىمۇ ئاڭلىمىغان ئوخشايدۇ. ۋۇي ئىززىتىنى بىلمىگەن شاۋۇچى جورېن.

مۇئەتتەرخان، نېغمەت جورېنغا غايىبانە، لېكىن تاتلىققىنا دومسىيىپ زەردە قىلىۋالدى، شۇنداقتىمۇ ئابدۇسەمەتنى ئەكېلىۋېلىش ئىشىدا يەنىلا شۇنىڭغا تېۋىنمىسا بولمايتتى. نېغمەت جورېنلا ئوغلىغا گېپىنى يېگۈزەلەيتتى. مەيلى ئۇ ئاچچىقلىسۇن، چاقچاق قىلسۇن ياكى تەنبىھ بەرسۇن ئابدۇسەمەت ئۇنىڭ گېپىنى يىرالمايتتى، بەلكى ئەۋلىيادەك كۆرەتتى. ئۇ داۋاملىق: «نېغمەت جورېن بولمىسا بۈگۈنكى كۈنىمىز، مۇشۇ قورۇ - جاي، ئاشخانىلىرىمىز بولمايتتى» دەپ ئانىسىغا ماختاپ بەرگەنىدى.

مۇئەتتەرخان كۆزلۈك يېلىڭ پەلتوسىنى كىيىپ، چۈچىلىق بۆرتمە رومالىنى ئارتىپ، نېغمەت جورېننىڭ ئىشىك ئالدىغا كەلدى. خۇدايا توۋا نېمە ئىشتۇر. ئۇ، دەرۋازا ھالقىسىغا قول ئۇزاتقاندا، يۈرىكى بىردىنلا سېلىپ، نەپىسى بوغۇلغاندەك بولدى. ياشلىقىدىكى گۈزەللىك تېخى ئۆچمىگەن رۇخسارى ئوت ئېلىپ، قىزارغانلىقى ئۆزىگە مەلۇم بولدى. خۇدۇكسىنىپ ئەتراپىغا قارىدى - دە، ھالقىنى شاراقلاتتى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ھويلىدىن «ھە، مانا كەلدىم» دېگەن ئاۋازدىن كېيىن دەرۋازا ئېچىلدى.

— پاھ - ھوي مۇئەتتەرخانغۇ بۇ. نېمانداق دەرۋازا ئالدى يورۇپ كەتتىكىن دېسەم، مەھەللىمىزنىڭ شەمشى - قەمەرى بوسۇغىمىزغا قونۇپتىكەن ئەمەسمۇ، قېنى كىرىڭ.

مۇئەتتەرخان تال بوستانلىق، پېشايۋان، لاپاسلىرى ھەيۋەت-لىك چوڭ قورۇغا قەدەم ئالدى. ئۇ نېغمەت جۇرېنىڭ يول باشلىشى بىلەن مېھمانسارايغا كىرىپ نەگە ئولتۇرۇشنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالدى. تاختايلىق پولغا تولدۇرۇپ گىلەملەر سېلىنغان بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى ئۇزۇن تاماق شىرەسىنىڭ ئەتراپىغا يېشىل موۋۇتلۇق دىۋانلار قويۇلغانىدى. بۇ دىۋانلار ئەمدىلا ئۇزلىشىۋات-قاچقا كۆپ ئائىلىلەردە يوق ئىدى.

— قېنى، مۇئەتتەرخان، تۆرگە، ئەزىز مېھمان دېگەن تۆر-نىڭ زىننىتى، — نېغمەت ئۆي ئوتتۇرىسىدىكى ئۇچ قىرلىق تور پەردىلەر تارتىلغان دىۋاننى ئىشارە قىلدى.

مۇئەتتەرخان ئايغىنى سېلىۋېتىپ، دىۋانغا چۆكتى - دە، رومالىنى بوينىغا چۈشۈرۈپ قويدى.

— نېغمەت جۇرېن، دەرۋازىدىن كىرىپ بولغۇچە كۆڭ بىلەن ئايغا ئوخشاتتىلا، — بۇ سۆيەتلەشلەردىن جېنى سۆيۈنۈپ كەتكەن مۇئەتتەرخان قەستەن تەكرارلىدى، — ئەمدى بولسا «ئەزىز مېھ-مان» دەۋاتىدىلا، بۇ گەپلەر نەدىن چىقىۋاتىدۇ؟

— يۈرەكتىن، مۇئەتتەرخان، يۈرەكتىن. يۈرەكتىن بول-غاندىمۇ قات - قاتلىرىدىن دەڭا!

— ھەي تاڭەي، ئىشەنمەيمەن جۇما. ئۇنداق ئادەم ئىيۇن ئېيىنىڭ قىزىل قولتۇق پاقىسىدەك يوقىلىپ كەتمەيدۇ.

— ھەببەللى گەپنى ئۇزىڭىز تەشتىڭىز، ئەمدى مەندىن رەنجىمەڭ، — نېغمەتنىڭ ئاۋازىدىن راست ئارىلاشقان چاقچاق پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى، — سىز بىلەن راسا بىر ئۇرۇشقۇم بار ئىدى. بىرئاز سەۋر قىلىڭ. شورپىغا كەسمە چۆپ تاشلاپ قور-ساقنى پومىلىدىم. قانداق قىلىمەن بويتاقچىلىق. گۆشنى سوزۇپ قويغانىدىم، غاچچىدا ئەكىرەي تېتىپ بېقىڭ.

نېغمەت چىقىپ كېتىپ بىر لىگەن گۆش كۆتۈرۈپ كىردى - دە، پىچاقتا توغراپ، قوۋۇرغىلارنى پارچىلىدى ھەم

ئېلىك، بېقىك، قېنى ئۆزلىرىمۇ دېيىشىپ مايلىق سۆڭەكلەرنى شىلىپ يېيىشتى. نېغمەت چاي دەملەشكە ئېرىنىدىمۇ چايداندىن ئىستاكانلارغا قايناق سۇ قۇيۇپ قويدى. گۆش بىر قۇر يېيىلىپ قوللارنى سۈرتكەندىن كېيىن مۇئەتتەرخان: «نېمە ئۈچۈن ئۇ-رۇشماقچىدىڭ» دېگەندەك نېغمەتنىڭ چىرايىغا قاراپ قويدى.

— يادىڭىزدا بارمۇ؟ — گەپ باشلىدى نېغمەت، — بىر يېرىم يىل ئىلگىرى ئەنزەرنى ئاجراشتۇرۇۋالغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ سىزگە: «مۇشۇنداقلا باغرىڭىزنى قاتتىق قىلسىڭىز، بالىلىرى-ڭىزدىن ئايرىلىپ قالىسىز» دېمىگەنمىدىم. مانا، ئەنزەر بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى، قاچان قايتىپ كېلىشى ناتايىن، بۇنى ئاز دەپ ئابدۇسەمەت سىزدىن تاندى. ئەمدى مەن ساباھەتتىن ئەنسى-رەپ قېلىۋاتىمەن.

مۇئەتتەرخاننىڭ بېشى مەيدىسىگە ئېگىلدى. راست، ئەنزەر-نى ئاجراشتۇرغان چاغلاردا نېغمەت ئۇرۇمچىدە يىغىندا ئىدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇ ئىشنى ئاڭلاپ خېلىلا چېچىلىپ قالدى. بىرمۇنچە قائىدە - نىزام، نىكاھ قانۇنلىرىنى تىت - تىت بولغان قىياپەتتە چۈشەندۈردى. ئۇ: «زادى سىزنىڭچۇ ھەم-مە بالىلىرىڭىزدىن ئايرىلىپ، بۇرنىڭىزغا سۇ كىرگەندىلا ئادەم بولىسىز» دەپ قويۇپ، ئارقىسىغا قارىماي چىقىپ كەتتى. شۇ-نىڭدىن باشلاپ نېغمەت جۇرىنىنىڭ ئايىغى سېلىكىپ بۇ ئائىلىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى.

— سىزنىڭ ئەنزەر مەسىلىسىدە گەپ ئۇيىنتىپ، «قىزنىڭ ئىش ئورنى يوقكەن، ئانىسى كوچا سۈپۈرىدىكەن، بەك نامرات-كەن، مەرۇپ تۆمۈرچى كۆپ خوتۇن ئالغان خوتۇنباز» دېگەنلى-رىڭىزنىڭ ھەممىسى يالغان. سىزدىكى بىردىنبىر خاھىش يۇرت-ۋازلىق. مەن بۇنى بۇرۇندىن تارتىپ سېزىپ كېلىۋاتىمەن. لېكىن كۆڭلىڭىزنى ئاياپ گەپ قىلمىدىم، — نېغمەتنىڭ سۆزلى-رىدىن مۇئەتتەرخان ئۆزىنى قەيەرگە قويۇشنى بىلەلمەي

قالدى، — شۇڭا مەنمۇ غۇلجىلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم. «مىننەتلىك ئېشىڭدىن قارنىمنىڭ ئىچى ياخشى» دېگەن ماقالنى ئويلاپ قالسىڭىزمۇ مەيلى. مەن سىزگە شۇنچە يىللاردىن بېرى قەشقەرلىق دېمەي، ھەممىمىز بىر ئۇيغۇر، بىر يىپقا تىزىلغان مارجانلار دەپ ياردەم قولۇمنى سوزۇپ كەلدىم. ئەجەبا سىز؟...

مۇئەتتەرخان بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى. بولۇپمۇ نېغمەتنىڭ: «مەنمۇ غۇلجىلىق بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم» دېگەن سۆزى ئۇنى ئىزا تارتقۇزۇپ تېخىمۇ بىئارام قىلدى. نېغمەتنىڭ شۇنچىۋالا ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق ئېغىزىدىن چىقارماي كەلگىنى ئەلۋەتتە مۇئەتتەرخاننىڭ ھۆرمىتىنى قىلغانلىقى ئىدى.

— سىزنى ئاھالە كومىتېتىمىزدىكى خېلى - خېلى ئاياللارغا تەڭ قىلمايمەن، — مۇئەتتەرخاننىڭ بەكمۇ ئوسال ھالەتتە قالغانلىقىنى سەزگەن نېغمەت ئۇنىڭ ئورنىنى سەل كۆتۈردى، — «ئالتۇننىڭ ھوربىدا مىسمۇ ئالتۇندەك پارقىرايدۇ»، «ئالتۇنغا يېقىن يۇرسەڭ چېڭى يۇقىدۇ» دېگەندەك، مەخەت ئەپەندىم بىلىملىك زىيالىي بولغاچقىمۇ، سىزمۇ خېلىلا سەۋىيىلىك ئايال. ئەمما بىر ئەسكىنىڭ ئەنت - قىساسىنى دەپ ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدىسىڭىز، سىزنىڭ مۇشۇ سالاپىتىڭىزگە توغرا كېلەمۇ؟ مۇسۇلمانچىلىقتىمۇ «ئاداۋەت تۆگۈچىنى يەشكۈلۈكۈ، تۈگكىلىك ئەمەس» دېيىلىدىغۇ.

نېغمەت، مۇئەتتەرخاننى نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئويغا سېلىپ قويغان خىياللىرىنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈۋاتاتتى. دېمىسىمۇ «ئۇ يۇرت، بۇ يۇرت» دەپ تارتقان زىيىنى، كۆڭۈل ئاغرىقى ئازمۇ؟ بۇ خۇددى ھەرقانداق باغنىڭ يەل - يېمىشلىرىگە كېسەل تەگكەندەك، ھەممىلا يۇرت خەلقىنىڭ ئىچىدە قۇرتى، سېسىقى، زېدىسى بارلار بولىدۇ - دە.

— مەنمۇ ئوغۇللىرىمدىن ئايرىلغاندىن بېرى ناھايىتى كۆپ ئويلىدىم، — مۇئەتتەرخان ئۆكۈنۈش ئىچىدە ئاستا سۆزلىدى، — ئويلىغانسېرى ئۆزۈمنىڭ قانداق تۇيۇق يولغا كىرىپ قالغانلىقىمنى بىلدىم. ئايال كىشىنىڭ ئەقلى قىسقا، چېچى ئۇزۇن بولىدۇ، دېگەن گەپلەرنى خويما توغرا دەپتىكەن، جۇرېن، لېكىن بەك كېچىكىپتىمەن.

— قاراڭ، مۇئەتتەرخان، — سۆزىنى ئۇلىدى نېغمەت، — سىزنىڭ بۇ يەرگە نېمىچۈن كەلگىنىڭىز ماڭا ئايان، مەن ئابدۇسەمەت بىلەن سۆزلەشتىم. ئۇ: «بىزمۇ چوڭ بولۇپ قالدۇق، ئانىمىزنىڭ سېسىق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئۇ قورۇدا ئولتۇرغۇم يوق» دەپ قەتئىيلا رەت قىلدى. شۇڭا مەن: «ھەر ئايدا ئىجارە تۆلەپ نېمە كەپتۇ. ھويلامدا ئالتە ئېغىز ئۆي بار، شۇنىڭ ئىككى ئېغىزىدا سەن ئولتۇر، ناھايىتى بىرلا كوچا ئاتلىسا ئاناڭمۇ كېلەلەيدۇ. سەنمۇ ھەر كۈنى يوقلاپ تۇرالايسەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىش كۈنلىرى ئۆگزە، ھويلىلارنىڭ قارلىرىنى يالغۇز تازىلاپ بولالمايدىكەنمەن» دېۋىدىم، ئۇ دەرھاللا قوشۇلدى.

— راستما، — مۇئەتتەرخاننىڭ چىرايى ۋىللىدە ئېچىلدى. ئابدۇسەمەت نېغمەتنىڭ قورۇسىغا كۆچۈپ كەلسە خېلىلا ئوڭۇشلۇق بولاتتى، ئۇنلۇكرەك ۋارقىرىسا ئاڭلىنىدىغان ئىككى قەدەم ئارىلىق تۇرسا.

— چىنپۇتمىسىڭىز كۆچۈپ كەلگەندە كۆرەرسىز، — نېغمەت ئوڭايسىز ھالەتتە تۇرغان مۇئەتتەرخاننىڭ كۆڭلىنى ياساش بىلەن بىللە چېكىپ بېقىشنى ئويلىدى، — كىم بىلىدۇ، ئابدۇسەمەت مەڭگۈ مۇشۇ قورۇدا ئولتۇرۇپ قالامدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ئىككىمىز سىزنىڭ ھويلىڭىزنى ئاۋات قىلمامدۇق…

— ۋاي خۇدايىم نېغمەت جۇرېن، نېمانداق چاقچاقلارنى قىلىپ يۈرىدىلا، — مۇئەتتەرخاننىڭ يۈزى لاپپىدە ئوت ئېلىپ،

پۈتۈن تېنى جىمىرلاپ كەتتى، — «ئاۋات» قىلىدىغان ئادەم ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرمەيدۇ.

— بولدى ئۇنداق بولسا كۈدە ـ كۆرپەمنى كۆتۈرۈپ ئاخشام-لىققىلا بېرىۋالاي...

— ۋاي توۋا، — مۇئەتتەرخان بىردىنلا ياشلىقىغا قايتقاندەك، يۈرىكى سېلىپ، ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل شېرىن تۈيغۇ بەدەن ـ بەدەنلىرىنى لەرزىگە سالدى، — نېمانداق قېلىن بولاپ كەتتىلە، جۈرېن، يۈزلىرىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشلى-رىدىن قورقامىلا؟

— سادىغاڭ كېتەي، مۇئەتتەرخان، ھەر ئىككىلىمىزنىڭ يۈزىمىزنى تۆكىدىغان ۋاخ بولۇپ قالدى. قاچانغىچە تەنھالىقنىڭ دەردىنى تارتىپ، يالغۇز يېگانە، ھېلىم دىۋاندىدەك يۈرىمىز دەيمەن.

— بۇنچىۋالا ئالدىراپ نېمە كەپتۇ، — مۇئەتتەرخان چىراي-لىق كۆزلىرىنى دېرىزە تەرەپكە ئاغدۇردى.

— ئالدىرىمىسام سىزنى ئۇچۇرۇپ قويىدىغاندەك تۇرىمەن.

— ئالجىمىسىلا تولا.

بىر كۈنى ئاھالە كومىتېتى ئىشخانىسىغا پېنسىيىگە چىققان سالاپەتلىك بىر كادىر نېغمەتنى ئىزدەپ كىردى. ئۇ ئاغزىنى ئامشىپ، ئىنجىقلاپ، بىر چاغدىلا زوۋانى ئېچىلدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، مۇئەتتەرخاننى بىرنەچچە قېتىم ئۆستەڭبويى ئاشخانى-سىدا كۆرۈپ، سۈرۈشتە قىلغانلىقى، تۇل ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئۇنىڭغا ئۆيلىنىش قارارىغا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. سالاپەتلىك كادىر بۇ ئايالنىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىشنى نېغمەت جۈرېندىن ئۆتۈندى. نەچچە يىللاردىن بېرى مۇئەتتەرخانغا خام تەمەدە يۈرگەن نېغمەت ئىككىلەنمەيلا:

— بۇ ئىشتىن قول ئۈزسىلە، ئۇ ناھايىتى ئازازۇل، بىشەم ئايال، ئوغۇللىرى بىر ـ بىرىدىن ئۆتۈپ كەتكەن لۈكچەك.

ئۆتكەندە سىلىدەك بىر كادىر ئەلچى كىرگۈزۈپتىكەن، باللىرى ئۇرۇپ «ئاغزىڭ قاياقتا، بۇرنىڭ ماياقتا قىلىۋېتىپتۇ» دەپلا ئۇنى قاچۇرۇۋەتكەنىدى.

— قاراڭ، مۇئەتتەرخان، قاچۇرۇۋەتكىنىم يامان بوپتۇمۇ؟

— ئۆتەپ باسىلا، جورېن، ئېشىپ - تېشىپ پېنسىيىگە چىققان قېرىلارنىڭ كۆزى چۈشۈپتىما ماڭا؟ — مۇئەتتەرخان نېغمەتنىڭ مەزمۇت گەۋدىسىگە ۋە يارقىن چىرايىغا كۆز تاشلىدى.

— بىراق ئۇ، سىزنىڭ بىر يۇرتلۇقىڭىز، قەشقەلىككەن ئەمەسمۇ.

— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ناتونۇش قەشقەلىق. ئۆزۈم تونۇ-مىغان، بىلمىگەن ھەم خۇي - مىجەزىنى چۈشەنمىگەن ئادەملەرنى كۆرەر كۆزۈم يوق.

— ھەببەللى، مۇئەتتەرخان، ئەسلىدىمۇ سىز ئەقىللىق، ھوشيار ئايال، — دېدى نېغمەت ئۇنى ماختاپ، — ئەگەر بۇرۇن-راق مۇشۇنداق ئويلىغان بولسىڭىز، ئەنزەر، گۈلبانۇم، ئابدۇ-سەمەتلەر بۇگۈنكىدەك كۈنلەرگە قالماس ئىدى.

مۇئەتتەرخان بۇ ھويلىدىن ناھايىتى خۇشال چىقتى. ئۇ يەردە مېڭىۋاتامدۇ ياكى ئۇچۇۋاتامدۇ، ئۆزىمۇ ئۇقمايتتى. كۆزنىڭ يېغىنى يېگۈدەك چىرايلىق سىيماسى ئۇقار پېيىدەك يېپيېڭىك، قەدەملىرى تېز، كۆزلىرىدە يالقۇن، چېھرىدە كۈلكە جىلۋىلىنەت-تى. «ھايۋان تۇياقتىن سەمرەر، ئادەم قۇلاقتىن» دېگەن گەپنى قايسىبىر دانا دېگەن بولغىيتتىكىن، نېغمەتنىڭ خاپىغانىدەك قى-لىپ ئېيتقان سۆزلىرى ئۇنىڭ مىڭ يىللىق ئەلەملىرىنى، تۈمەن مىڭ يىللىق نادامەتلىرىنى يۇيۇۋەتكەندەك بولدى. تۇۋا، كۆڭۈل دېگەن شۇنچىلىك بىرنېمىكەنغۇ، قارىمۇقىنىڭ قاسىرىقىدەك كى-چىك بىر ئىشتىن ياداپ، كۈنجۈتتەك تاتلىق گەپتىن ياشىرىپ كېتىدىكەن. مانا ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن سېغىنغان، خۇماردىغان

(سەل قوپال بولسىمۇ) نېغمەتنىڭ چاقچاقلىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭ-
لى بۆلەكچىلا بولۇپ كەتتى... خۇددى تەشتەكتىن باغقا كۆچۈر-
گەن گۈلدەك بىردىنلا ياشىرىپ، چاڭقىغان يۇرەك رىجىلىرى
باھار يامغۇرىغا قانغاندەك بولدى! بۇ خۇشخۇي ئادەم گويا مۇئەت-
تەرخاننىڭ تېمپېراتۇرىسىنى تەڭشەپ تۇرۇش ئۈچۈنلا يارالغاندەك
قىلاتتى. بالىلىرىنىڭ ئۆز ئاتىسىدەك كۆرىدىغىنىچۇ تېخى. ئە-
گەر نېغمەت قۇلىقىنى تولغىمىغاندا، ئابدۇسەمەت دېگەن توڭكەي
ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئىلىك ئالمايدۇ. ياخشى كۆرگەن خوتۇنىنى
دەپ ئانىسىدىن تېنىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن. ۋاي دەردىڭەي، ھا-
زىرقى زاماننىڭ ياش بالىلىرى نېمانداق ئۆز بېشىمچى، ئاتىكا-
چى، گەپدان، بىلەرمەن بولۇپ كەتتىكىنتاڭ! ئىسلاھات، قويۇ-
ۋېتىش، ئېچىۋېتىش دېگەندەك بىرنېمىلەر يولغا قويۇلۇپ جاھان
كەڭتاشا بولۇپ كېتىۋىدى، بۇرۇن ياڭاق شۆپۈكىگە كولۇپ كې-
لىپ قالغان ئادەملەر ئەمدى ئالەمگە پاتماي قېلىشىۋاتىدۇ. خۇد-
دى ئېچىرقاپ كەتكەن ئىت لوقمىنى چاينىماي يۇتقاندەك، گېلى-
نىڭ يىرتىلىپ كېتىشىدىن كارى يوق ھەممىنى بىلسەم، ئىگى-
لىسەم، يېسەم - ئىچسەم، كىيسەم، ياخشى كۆنلەرگە ئېرىش-
سەم، ئامەتلىك بولسام، خاماننىڭ موما ياغىچىدەك كۆزگە كۆ-
رۈنسەملا دېيىشىدىكەن. بىزنىڭ زامانىمىزدا كىيىم ياماق بولسى-
مۇ، قورساق تويغانغا شۈكرى - قانائەت قىلىپ ئاتا - ئانىمىز-
نىڭ كۆزىگە قاراپ ئۆتىشەتتۇق. بىراق ھازىرقى ياشلار
ئۇنداق - مۇنداق نەرسىلەرگە قانائەت قىلىشمايدۇ. تېخى ئابدۇ-
سەمەت دېگەن بۇرنى كۆپكەن ئوغرى، توي قىلىشنىڭ ئالدىدا ھېچ
ئەيمەنمەي:

«ھەي ئانا، ئەرگە تەگكىلىرى بارما؟ تويلىرىنى قىلىپ
قويىلى» دەۋاتامدا. ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىگەن مۇئەتتەر-
خان:

«ۋۇي ئاغزىغا مىرەز چىققۇر دىۋانە، ئانىغىما شۇنداق گەپ

قىلغۇلۇقما؟» دەپ قولىغا نوغۇچنى ئېلىشىغا، ئانىسىنىڭ قولىنى كاپلا تۇتتۇۋېلىپ:

«ھەي ئانا، تولا تە بولمىسىلا دەيمەن، قۇرئاندا، تەنھا قالغان ئاتا ـ ئانىلارنى ‹ئۆيلەپ قويۇلمۇ، ھەمراھلىق بولۇۋالسىلا، يالغۇزلۇق تارتىپ قاللا دەپ تۇرۇش ئوغۇل ـ قىز پەرزەنتىنىڭ پەرزى› دېيىلگەن. مەن بۇ گەپنى ئاللا يولىدا دەۋاتىمەن جۇما» دەپ مۇئەتتەرخاننىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ قويدى. بۇ شۇم كىمنى كۆزلەپ شۇنداق دېگەنتى بولار؟ دۇرۇس ئىت ئۇرغۇچىغا ئامراق دېگەندەك نېغمەت ئۇنى دۆشكەلەپ، ۋارقىراپ ـ جارقىراپ تۇرسىمۇ يەنىلا شۇنىڭغا سۇۋۇشۇپ، «ئاكا» دېگەن سۆز ئاغزىدىن ئانارنىڭ ئۇرۇقىدەك تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ. ھىم ئەمدى روشەن بولدى، بۇ كاساپەت ھېيلىگەر مېنى غۇلجىلىققا سايە قىلىپ، ئۆزگە يول ئاچماقچىكەن ـ دە. مىنە بۇ قارا مەدەكنىڭ ئۇستاتلىقىنى كۆرۈڭ.

بۇ قېتىم مۇئەتتەرخان قاغا پېيىدەك قاشلىرىنى ھىمىرىپ، كۆزلىرىنىڭ ئەستەر ـ پاختىسىنى چىقىرىپ ئاچچىقلاپ قېلىشىنىڭ ئورنىغا، غەرەزسىزلا بىر چىرايلىق كۈلۈۋەتتى، كۈلگەندىمۇ چىن كۆڭلىدىن چىقىرىپ كۈلدى. بۇ كۈلكە يۈرىكىنىڭ ئەڭ پىنھان يەرلىرىدىن ئېتىلىپ چىقتى. شۇ كۈلگەنچە يۈزلىرىنى ئالىقانلىرىدا توسۇپ خېلى ئۇزۇن ئولتۇردى. چۈنكى بۇ كۈلكە ئۇنىڭ يۈز ـ بويۇنلىرىنى سىلاۋاتقاندەك، ئېگىكىنى كۆتۈرۈپ ئەركىلىتىۋاتقاندەك، ئۇزۇن يىللار ئايرىلغان لېكىن زادىلا ئۇنتۇيالمىغان نەرسىنى يادىغا سېلىۋاتقاندەك… قانداقتۇر بىرنېمە تاتلىق غىدىقىنى كەلتۈرۈۋاتقاندەك تومۇر ـ تومۇرلىرىدىن ئۇرغۇپ چىقتى. بولۇپمۇ نېغمەتنىڭ: «ئىككىمىز ھويلىڭىزنى ئاۋات قىلمامدۇق»، «ئاخشاملىقىلا بېرىۋالاي»، «ئالدىرىمىسام سىزنى ئۇچۇرۇپ قويغۇدەكمەن» دېگەن سۆزلىرى مۇئەتتەرخاننىڭ پۈتۈن تېنىنى سىمابتەك ئېرىتىپ، كۆكرىكىنىڭ تەپتىگە بەرداش-

لىق بىرەلمەيۋاتقان شىپۇلۇڭ دۇخاۋا كۆڭلىكىنىڭ گۈللىرى تىت-رەپ تۇراتتى. ھەتتا نىغمەتنىڭ كۇندەشلىك قىلىپ ھېلىقى پېن-سىيونېر كادىرغا: «بىشەم، ئازازۇل» دەپ يامانلاپ بەرگەن ھاقارىتىگىمۇ مۇئەتتەرخاننىڭ غەزەپ قېپى يېرىلماي، بەلكى جان-لىرى سۆيۈنۈپ كەتتى... مانا بۇ «گۇرۇچتىن خەۋەر يوق، سەۋزە دەم يەپ قاپتۇ» دېگەنلىك - دە.

مۇئەتتەرخان مۇشۇنداق باش - ئۇچى يوق خۇشاللىقلار ئىل-چىدە ئىككى كۈننى ئۆتكۈزدى. ئۈچىنچى كۈنى ئەتىگەندە نىغمەت ھاسىراپ كىرىپ كەلدى - دە، ھويلىدىلا ۋارقىرىدى:

— ھاي مۇئەتتەرخان، ئوغلىڭىز كۆچۈپ كەلسە، ھال سو-راپ ئالدىغا چىقىپمۇ قويمايسىزا يا قولىڭىزنى ئەگرى قىلغىڭىز يوقمۇ؟

— ۋاي ئۇنداق بولامدىغان، ئالتۇن جۇرېن، خالىزىم بو-لۇپ، بۈگۈن كۆچۈپ كېلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپلا قاپتىمەن.

ئۇلار كەلگەندە، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈل نەرسە - كېرەك-لىرىنى ماشىنىدىن چۈشۈرۈپ ھويلىغا دۆۋىلەپ قويغانىدى. رو-شەنگۈل ئېتىلىپ كېلىپ قېينانىسىنى قۇچاقلاپ سۆيدى. ئابدۇ-سەمەت سۇسلا ئېگىلىپ سالام قىلىۋىدى، نىغمەت بىرلا ئالىيىپ ئىشارە قىلىشى ئۇ، مۇئەتتەرخاننىڭ قېشىغا تېلىقىپقىنا كەلدى:

— ئانا، ئۆزىمىزنىڭ ھويلىسىغا كەلمەكچىدىم، — دېدى ئابدۇسەمەت نىغمەتكە كۆز قۇيرۇقىدا قاراپ قويۇپ، — ئويلاپ باقسام گۈلنىسا يەڭگىمىزنىڭ ئاي - كۈنى يېقىنلىشىپ قالدى. ئۇنىڭغىمۇ بىر ئۆي كېتىدۇ. ساباھەت بار. شۇڭا سىلەرنى قىس-تاپ قويماي دېدىم. نىغمەتكامنىڭ شۇنچە ئۆيلىرى بىكار ئىكەن، شۇڭا كۆڭۈللىرىگە ئالمىغان بولسىلا.

— ئۇنداق بولامدىغان، بالام، نىغمەتكاڭمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئاتى-سىغا ئوخشاش، ناھايىتى يۆتەلسە ئاڭلانغۇدەك ئارىلىق تۇرسا.

— راست، ئاپا، — دېدى روشەنگۈل ئېرىنى

ياقلاپ، — ئەسلىدە سىلىگە ھەمراھ بولۇپ ئولتۇرماقچىدۇق، لېكىن ئۆزلىرىنى تەڭلىككە سېلىشنى خالىمىدۇق.

— ۋاي بوپتۇ، قىزىم، تېگىل بولدى، ماڭا تېگىل بولدى، — نېغمەت بىلەن ئۆزىنىڭ قورۇسىنى «ئاۋات» قىلىش شەيتىنى قورسىقىغا كىرىۋالغان مۇئەتتەرخانغا بۇ ئەپلىك پىلان بەكمۇ ياققانىدى، — ئارىلىق يېقىن بولغاندىن كېيىن ئەتىسى - ئاخشىمى تاماق سۇنۇشۇپ، ھالىڭ نېچۈك دەپ يۈرۈشسەك شۇ ماڭا كۇپايە.

ئۇلار ئۇلۇشكۇن، ئاھالە كومىتېتىدىكى ياش باللار ئاقار-تىپ، سىرلاپ قويغان ئىچكىرى - تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق تاختايلىق ئۆيلەرنى كۆرۈپ خۇشال بولۇشۇپ كەتتى، بولۇپمۇ روشەنگۈلنىڭ قەۋەتلا مەمنۇن بولغانلىقى كۆزلىرىدىن بىلىنىپ تۇراتتى.

— نەرسە - كېرەكلەرنى بىز ھە - ھۇ دېيىشىپ ئەكىرىۋا-لىمىز، — دېدى نېغمەت، مۇئەتتەرخانغا، — سىز ئۆيگە بېرىپ قەشقەر پەدىسىدە راسا قاملاشتۇرۇپ بىر مەنپەر تاشلىماسىز. ئۆز قولىڭىزدا ئەتكەن ئاشنى ئىچمىگىلىمۇ ئۇزۇن زامان-لار بوپتۇ.

— مەنپەر ئىچكۈسى بار ئادەم ئېگىز بوينىنى پەس قىلىپ كىرىدىغان گەپ، — ئىككى كۈندىن بېرىقى تاتلىق خىياللار بالاسىمۇ، مۇئەتتەرخان باللارنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇغانىدى، — خۇددى نوغۇچ يۇتىۋالغاندەك، بېلىمىزگە شال تېڭىۋالغاندەك گىدىيىۋالماي.

ھەممىسىنى كۈلدۈرۈۋەتكەن مۇئەتتەرخان دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۆيگە بېرىپلا تاماققا تۇتۇش قىلدى. ھازىر ئاشخانىنىڭ كاسىسىرلىقىنى ئېغىربوي گۈلنىسا قىلاتتى. ئۇ، بۈگۈن ئۆزىنى تەكشۈرتۈش ئۈچۈن دوختۇرخانىغا كەتكەنىدى. ئەنزەر ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ بىرەر ئاي ئۆتمەيلا ئېغىر تۇمۇ

تەگكەن مۇئەتتەرخان ئۆيگە يېنىپ كېلىشۋالغانچە بارمىدى. چۇڭ-كى ئۆي - هويلىلار ئادەمسىز چۆلسىرەپ قالاتتى. هازىر ئابدۇ-سەمەت بىر ئۇستام، ئىككى مۇلازىمەتچى ياللاپ ئىشلەتكەچكە ساباهەتمۇ ئانچە چارچاپ كەتمەيدىغان بولدى.

«تەلەيسىز تالقان يېسە شامال چىقىپ ئۇچۇرۇپ كېتەر، تەلەيلىك تالقان يېسە يامغۇر يېغىپ نەمدەپ بېرەر» دېگەن تەم-سىل تولىمۇ توغرا ئېيتىلغانىكەن. مانا تەلىيى هەر تەرەپتىن ئوڭ كېلىشۋاتقان مۇئەتتەرخان گويا قىزىلقىغا يانغاندەك چەبدەس بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ مەنپەرنى يىراق تۇرۇپ قارسىلدىتىپ تاشلىدى، دورا - دەرمەكلىرىنى تەڭشەپ، قىپقىزىل شەلپەردەك ئاش سۈيىگە قۇرۇتۇلغان پىدىنە تالقىنىنى سەپتى. ئۇ ئەمدىلا تۆزىنى تېتىپ تۇرۇشى نېغمەت، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈللەر كىر-رىپ كېلىشتى - دە، كۈلكە - چاقچاقنى باشلىۋەتتى. ئۇلار خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك تاماق جوزىسى ئەتراپىدا ئولتۇ-رۇشۇپ پىدىنە هىدى گۈپۈلدەپ دىماغلارغا ئۇرۇلۇپ تۇرغان مەنپەرنى ئىچىپ ئولتۇرۇشى ساباهەت كىرىپ كەلدى. ئۇن يەتتە ياشقا كىرگەن بۇ قىز بوي تارتىپ رەڭگى - رۇخسارى سۇزۇلۇپ رەسىدە بوسۇغىسىغا قەدەم ئالغانىدى.

— ۋاي - ۋۇي قالتىسقۇ سىلەر، كۈلكەڭلەرنى تالادا تۇرۇپ-لا ئاڭلىدىم، — ساباهەتنىڭ قوي كۆزلىرى يېنىپ تۇراتتى، — بۇ هويلىدا ئۇنداق خۇشاللىقلار بىلەن يىغلاپ كۆرۈشكۈدەك بول-غان كىشى، نېغمەت دادام بار يەردىغۇ، هازىرمۇ تويغا ئايلىنىدۇ.

تاماق ئىچىلىپ، قاچا - قۇچىلار يىغىشتۇرۇلغاندىن كېيىن نېغمەت ئالدىراپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. ئۇ چۈشتىن كېيىن ئاهالە كومىتېت كادىرلىرى بىلەن يىغىن ئاچماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئورنىدىن تۇردى. مۇئەتتەرخان ئۇزىتىپ ماڭغانىدى، روشەنگۈل بىلەن ساباهەتمۇ ئورنىدىن تۇردى. ئەمما ئابدۇسەمەت ئىككىسىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئولتۇرغۇزدى - دە «چىقماڭلار»

دېگەندەك ئىشارە قىلدى. بۇ ئىشتىن دەسلەپتە ھەيران بولغان قىزلار، ئابدۇسەمەتنىڭ چىرايىغا بىرلا قاراپ، بىر ئىشنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بىر - بىرىگە مەنىلىك قاراشتى. ئاشخانىچە كىچىدىن مۇئەتتەرخاننىڭ قاقاقلاپ كۈلگەن ئاۋازى كېلىدۇ. شى بىلەن ئۇلار ئىغىزلىرىنى تۇتۇپ پىخىلداپ كۈلۈشتى.

— ساباھەت، — دېدى ئابدۇسەمەت ئانىسى كىرگەندىن كېيىن، — سەن چۈشتىن كېيىن ئاشخانىغا بارماي گۈلسۇمخان ئانىنى يوقلاپ كەل، ئاكامنىڭ قىزى ئالىنۇرغا ئىككى ئايدىن بېرى ھېچنېمە ئاپىرىپ بېرەلمىدۇق. ئۇلارمۇ ئىغىز ئىچىپ بىرنېمە دېمىدى.

ئابدۇسەمەت، سىڭلىسىغا ئەللىك سوم تۇتقۇزدى.

— ئوبدان ئويلاپسەن، بالام، — مۇئەتتەرخان قونغان شىخى مىدىرلىسا، دەرھال باشقا شاخقا يۆتكىلىدىغان ئاياللاردىن ئىدى، — بىر بالىغا كېتىدىغان چىقىم ئاز بولمايدۇ. ئۇلارمۇ ياخشى خەقلەر ئىكەن، ھازىرغىچە بالىنىڭ ئىغىرلىقىنى بىزگە سالمىدى.

«ياخشى خەقلەر ئىكەن» دېگەن سۆزنى ئانىسىنىڭ ئاغزىدىن بىرىنچى قېتىم ئاڭلاۋاتقان ئابدۇسەمەت بىلەن ساباھەت خۇددى كۈندۈزدە يۇلتۇز كۆرگەندەك بىر - بىرىگە ھەيرانلىق ئىلكىدە قاراشتى. مۇئەتتەرخان بۇ سۆزنى بالىلىرىنىڭ يېنىغا كۆچۈپ كەلگەنلىك خۇشاللىقىدا دەۋەتتىمۇ ياكى نېغمەتنىڭ يۈرىكىدە ئويغاتقان شېرىن تۇيغۇلار سادىغىسى ئۈچۈن دېدىمۇ بىلگىلى بولمايتتى. ھەر ھالدا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ نۇرلىنىپ، قويغان - پۈتكىنىنى بىلمەي قالغىنىغا قارىغاندا كېيىنكى ئېھتىمال يېقىن ئىدى. ئابدۇسەمەت ئىچىدە: «بۇرۇنراق مۇشۇنداق دېگەن بولساڭ، ئەنزەر ئاكام بىلەن گۈلبانۇم ئاچام ئىغىر كۈنلەرگە قالارمىدى» دەپ ئويلىدى.

ئىككى ئايدىن بېرى ئالىنۇرنى كۆرمىگەن ساباھەت كىچىك

سىڭلىسىنى سىغىنغانىدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مېڭىشىغا مۇئەت-تەرخان بىر كىيىملىك يىپەك رەختنى گېزىتكە ئوراپ دەرۋازا ئالدىدا ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ـ دە:

— قىزىم، گۈلسۈمخاندىن مەن ئۈچۈن قاملاشتۇرۇپ كەچۈ-رۈم سوراپ قوي. مۇنۇ بىر كىيىملىك رەختنى ئۆزۈم كىيەر-مەن، دەپ ساقلاپ يۈرەتتىم، بۇنى ئالىنۇرغا كىيىم قىلىپ بەرسە زايە بولۇپ كېتىدۇ. ئۆزى تىكتۈرۈپ كىيسۇن. مېنىزە «ئاشخا-نىدىن بىرەر مىنۇت ئايرىلالمايدۇ» دەپ قويارسەن، ئەگەر رازى بولسا ئالىنۇرنى ئەكەلگەن بولساڭ كۆرۈپ باقسام، ئۇمۇ كۆز ئېچىپ كۆرگەن نەۋرەم ئەمەسمۇ، — دەپ ئۆچكە ياغلىرى ئېرىپلا كەتتى.

— بولدى، ئانا، ئېزىپ ئىچۈرمىسىلىمۇ نېمە دېيىشنى ئوبدان بىلىمەن.

«توۋا ماۋۇ ئانامنى.» ساباھەت يولدا كېتىۋېتىپ ئاستا پىچىرلىدى. دېمىسىمۇ بۇگۈنكى دەرقەمتە يېيىلگەن بىر ۋاخلىق تاماقتىكى پاراڭ، كۈلكىلەر ياقا تۇتۇپ ھەيران قالارلىق خۇشال-لىق ئىدى. ئەنزەر كېتىپ ئۆزىنى تىڭشاپ قالغان مۇئەتتەرخان كەم سۆز، قولى ئىشقا بارماس، سەھەر تۇرماي يوتقاندا خېلى ۋاخلارغىچە خىيال سۈرىدىغان بولۇپ قالغاچقا، ئۆي ئىچىدە بىر ـ بىرىگە قىلىشىدىغان پاراڭلارمۇ ئازىيىپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت ئانىسىدىن يوشۇرۇن توي قىلىپ، ئۈچدەرۋازىدا ئول-تۇرۇۋاتقان كۈنلەردىن باشلاپ، مۇئەتتەرخاننىڭ قاپىقىغا قار بۇلۇتلىرى كۆچۈپ كەلگەنىدەك زادىلا ئېچىلماي ئۆتۈپ كەتتى. بۈرۈنقى ناگان ـ ناگاندا ئاڭلىنىدىغان «نېمە تاماق ئېتىمىز»، «ئانى ئال، مانى قوي» دېگەندەك گەپلەر بىردىنلا يوقىلىپ، ئانا، كېلىن، قىز ئۈچى «گاچا» بولۇپ قېلىشقانىدى. گۈلنىسا بىلەن ساباھەت نېمە قىلىشماقچى بولسا ئىما ـ ئىشارىلەرنى قىلىشاتتى ياكى مۇئەتتەرخان يانتان ئۆيگە قاراپ قويۇپ، پەس

ئاۋازدا شىۋىرلىشاتتى. قىسقىسى، بىر كۈندە بىر قېتىممۇ ئاۋاز ئاڭلانمايدىغان ساداسىز لەھەتكە ئايلانغانىدى. بۇ بۇرۇقتۇرمى-لىق، دىمىقتىلىق، ئۈنسىز جىمجىتلىقتىن ئىچى سىقىلىپ چى-دالمىغان گۈلنىسا بىلەن ساباھەت چاپسانراق ئاشخانىغا كىرىشنى ئويلايتتى ھەم تالاغا چىققان ھامان كۆكسىنى تولدۇرۇپ ئەركىن نەپەس ئالاتتى. مۇئەتتەرخاننىڭ بەزى كۈنلىرى قاپىقىدىن قار ـ مۇز يېغىپ تۈتۈلۈپ كەتسە، بەزى كۈنلىرى ئوتقاشتەك قىزارغان كۆز ـ قاپاقلىرىدىن كېچىچە يىغلاپ چىققانلىقىنى بى-لىۋالماق ئانچە تەس ئەمەس ئىدى. توغرا، ئۈنىڭ نېمىدىندۇر ئازابلىنىپ، ھەسرەت ئىچىدە پۇچىلىنىۋاتقانلىقى، پۇشايمان زەر-دابلىرىنى ئىچىۋاتقانلىقى، ئېغىر ھەرىكەتلىرىدىن، يېرىم يۇمۇل-غان كۆزلىرىدىن، مىسكىن چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى. مۇئەت-تەرخان نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق ئاشىق ـ دەرۋىش ھالىتىگە چۈ-شۈپ قالدى؟ بۇ، زېھنىياتلىق ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ خاتىرىسى-دىن چەتتە ئەمەس. ئەلۋەتتە. بىز ئالدىنقى سەھىپىلىرىمىزدە قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك، بۇ چاغلاردا بۇ جاھىل ئانا ھاياتى-دىكى قىسمەت ـ كەچمىشلىرىنى، ياش چاغلىرىدىكى مۇھەببىتى-نى، بېشىغا كەلگەن ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى، ياخشىلىق ھەم يامانلىقلارنى يۇرتۋازلىق تارازىسىدا ئەمەس، بەلكى ۋىجدان تارا-زىسىغا سېلىپ ئازابلىنىپ يۈرگەن كۈنلىرى ئىدى. بۇ ھەقتە رۇمان رۇللاندى: «ئازابلىنىشتىن ئىبارەت بۇ ساپان بىر تەرەپ-تىن يۈرىكىڭنى تىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھاياتىڭنىڭ يېڭى بۇلىقىنى قازىدۇ» دەپ بەكمۇ توغرا ئېيتقان. ۋىجداننىڭ سوئال ـ سورىقى ئالدىدا يۈرىكى ئۆرتىنىپ، يۈزى قىزارغان مۇئەتتەر-خان نېمەتنىڭ ھىممىتىگە نائىل بولۇش ئۈچۈن ئۆيىگە باردى. بۇ خۇش پېئىل، خۇشناۋا جۇرېن ئۆزىنىڭ ئاچچىق ـ چۈچۈمەل، قىرتاق تەنبىھلىرى بىلەن ئۈنىڭ تەييارلا بولۇپ قالغان جاراھىتى-نى ئېغىز ئالدۇرغان بولسا، مەنىلىك ھەزىللىرى ئارقىلىق مۇ-

ئەتتەرخاننىڭ چاڭقىغان قەلب باغلىرىغا سۇ باشلاپ ياشنىتىۋەتتى ...

ساباھەت دەريا بويى كوچىسىغا قايرىلغاندىمۇ يەنىلا خىيالدىن باش ئالالمىدى. ئۇ ئىككى - ئۈچ ئايدا بىرەر قېتىم ئالىنۇرنى كۆرگىلى بارغاندا مەشچى ئەكبەرنىڭ ئالىنۇرنى كۆتۈرۈپ يۈرگەن، پەشمەت يېگۈزۈۋاتقان ھالدا كۆرەتتى. گۈلسۇمخان ئانىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، بىر تراكتورچى ئوغلى بارمىش، لېكىن ساباھەت ئۇنى ھازىرغىچە كۆرۈپ باققىنى يوق. چۈنكى ئۇ قۇرۇلۇشلارغا خىش، شېغىل، قۇم توشۇپ كىراكەشلىك قىلغانلىقى ئۈچۈن بەزىدە كېچىلىرى كېلىدىكەن، بولمىسا سىرتلاردا قونۇپ قالىدىكەن. ساباھەت تولىمۇ ئەقىللىق قىز. ئۇ ھەر قېتىم كەلگىنىدە گۈلسۇمخانغا: «ئانام ئۆزلىرىدىن بەكمۇ خىجىل، كۆنلەرنىڭ بىرىدە بېرىپ كەچۈرۈم سورايمەن» دەيدۇ، دېگەندەك گەپلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالاتتى. كۆڭۈل دېگەننىڭ دورىسى تاتلىق - يۇمشاق گەپلەرمۇ بىلمىدۇق، ھەر ھالدا گۈلسۇمخانمۇ كونا ئاداۋەتلەرنى ئۇنتۇپ، لەپپىدە ئېرىپ قالاتتى - دە: «رەھمەت» دەپ قوياتتى. مانا بۈگۈن بۇ بىر كىيىملىك رەختنى بەرسە، ساباھەتنىڭ توقۇغان لاپلىرى راستقا ئايلانامدۇ!

ساباھەت ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە چىغ سۇپۇرگىنىڭ بوشىشىپ قالغان سىم چەمبىرىنى ئامبۇردا چىڭىتىپ ئولتۇرغان گۈلسۇمخان سۇسلا كۈلۈپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى. ساباھەت ئۇنىڭدىن ھال - ئەھۋال سوراپ تۇرۇشى، سۇپىدا ئويناۋاتقان ئالىنۇر يۈگۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. ساباھەت قىزنى باغرىغا بېسىپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى.

— بۇنى سىزگە ئەكەلدىم، — ساباھەت، ئالىنۇرنىڭ قولىغا ئەللىك سومنى تۇتقۇزدى، — بۇنىڭغا نېمە ئالىسىز؟

— پەشمەت ئاكام ماڭا... ماڭا مەشمەت ئېلىپ بېرىدۇ، — قىز ئۈچىسىدىكى گۈللۈك پوپايكىنى كۆرسەتتى، —

مېنىڭ هاي ـ هاي كۆينۈكۈم بار. بۇنى ئەنەي دادام بەردى.
— مەن بىلەن بازارغا بارامسىز؟
— ياق، مومام يىغلايدۇ.
ساباھەت گېزىتكە ئورالغان رەختنى گۇلسۇمخانغا تۇتقۇزدى.
— ئانام بۇنى سىزگە ئەۋەتكەنىدى، لايىقمىغىزدا بولمىسىمۇ.
— رەھمەت، قىزىم، قوبۇل قىلالمايمەن، بەلكىم بۇنى، مېنى قەلەندەر ـ دىۋانە كۆرۈپ ئەۋەتكەندۇر. بىراق ھۆكۈمەت بېرىۋاتقان مائاشىم ماڭا ئازادە يېتىدۇ.
— ئۆتۈنۈپ قالاي، گۇلسۇمخان ئانا، — ساباھەت يىغلىۋەتتى، — راست، سىزنى بەكمۇ رەنجىتتۇق. ھازىر ئانام ئۆز گۆشىنى ئۆزى يېگۈدەك بولۇپ ئازابلىنىپ يۈرىدۇ. بۇنى ئالمىسىڭىز «مېنى كەچۈرمەپتۇ، مەڭگۈ ئاداۋەت تۇتىدىغان ئوخشايدۇ» دەپ كۆڭلى تېخىمۇ بىئارام بولىدۇ.
گۇلسۇمخان خورلۇق تۇيۇلۇۋاتقان بۇ سوۋغىنى ھەرگىز قوبۇل قىلغۇسى يوق ئىدى. ئەمما ئۆزىنىڭمۇ ئەنزەرگە دېمىگەن ـ ئەتمىگىنى قالمىدى. ئىككى ياشنىڭ بىھۇدە ئايرىلىپ كېتىپ، بىرىنىڭ ئازاب ئىچىدە خورلىنىشىغا، بىرىنىڭ سەرسان بولۇشىغا سەۋەب بولغان گۇناھى ئۆزىگە ئايان، يەنە بىر تەرەپتىن ئوتتۇرىدا بىر بالا بار. ئۇ كۆڭۈلسىزلىكلەر يىغلا ـ قاقشا ئۆتۈپ كەتتى. ئەمدى مۇناسىۋەتنى تېخىمۇ يىرىكلەشتۈرۈشنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە پايدىسى يوق ئىدى.
گۇلسۇمخان بىلەن ساباھەت يېرىم سائەتتەك پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى. بۇ كۆڭلى تۈز، ئاق كۆڭۈل قىز، ئانىسىنىڭ قاتتىق پۇشايمان ئىچىدە ياشاۋاتقانلىقى، جايىنامازدا ئولتۇرۇپ سەھەرلەردە خۇدادىن گۇناھىنى تىلەيدىغانلىقى، بولۇپمۇ ئەنزەر ئۆيدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ تولىمۇ مىسكىن، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقى قاتارلىق راست ـ يالغاننى قوشۇپ سۆزلەپ گۇلسۇمخاننى خېلىلا يۇمشىتىپ قويدى. كۈنلاردا:

«ئۆزى ئۇچۇن قىلىنمىغان ئوغرىلىق، ئوغرىلىق ھېسابلانمايدۇ» دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، بۇمۇ ساباھەتنىڭ ئىككى ئائىلىنى كىمنا ـ كۇرەتلەردىن خالىي قىلىش ئۇچۇن قوللانغان ياخشى كۆڭلى، ئەلۋەتتە.

— ھەي… شۇنداقمۇ دەيمىز، — دېدى گۇلسۇمخان بېشىنى چايقاپ، — ئازماس ئاللا، ئازغۇن بەندە ئەمەسمۇ، ئازمايدىغان كىم بار. مانا مەنمۇ ئۇ ئىشلارنى ئويلىسام يىگىنە يەپ، ئوغا يۇتقاندەك بولۇپ كېتىمەن.

— ئانامىنۇ نەچچە ئاي گاچا بولۇپ قالغاندەك ئۇنى ئىچىگە چۇشۇپ كەتتى. كىپچىلىرى يىغلاپ كۆز ـ قاپاقلىرى قىزىرىپ ئىششىپ كەتتى. خۇددى ئون يىل كېسەل تارتقان ئادەمدەك ئاھ ـ ئۇھقىلا چۇشۇپ قالدى. كۆڭۈل قويغىنى نەچچە قېتىم تەمشىلىپ، خىجىل بولغىنىدىن ئالدىڭىزغا كېلەلمىدى.

— خۇدا ئالدىدا تانالمايمىز، مۇئەتتەرخان ئىككىمىز بالىلىرىمىزنىڭ ئوت ئۇۋالىغا قالدۇق، — گۇلسۇمخان كۆزلىرىگە رومىلىنى باستى، — بىزنىڭ چىرىغىمىزنى ئۆچمەيدۇ، دەپ كىم ئېيتالايدۇ، ئەمما ئىككى بالىنىڭ گۇناھىنى قىيامەتكىچە يۇدۇۋالدۇق.

ئىككىسى خېلى بىر پەس جىمىپ قالدى. بىر چاغدىلا ساباھەت بېشىنى كۆتۇردى.

— گۇلسۇمخان ئانا، ئانامنىڭ ئالىنۇرنى بىر كۆرگۇسى بار. ئەگەر ئىشەنسىلە ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلەي، بولمىسا مەيلى.

— بوپتۇ، — دېدى بايىقى سۆزلەردىن ئېرىپ قالغان گۇلسۇمخان، — نەۋرىسى بولغاندىن كېيىن ياق دېگىلى بولامدۇ.

— ئەته ئەتىگەندە ئۆزۈم ئەكېلىپ قويىمەن.

ساباھەت بىلەن ئالىنۇرنى ئۇزىتىپ قويغان گۇلسۇمخاننىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشقاندەك بولدى، لېكىن: «بوپتۇلا بۇگۇن كەچ

ئەسقەر كېلىپ قالسا يەنە دۆشكەلەيدۇ» دېگەن ئوي كۆڭلىدىن ئۆتتى. دېمىسىمۇ ئالىنۇر تۇغۇلۇپ مۇشۇ ئۆيدە بېقىلىۋاتقاندىن بېرى ئەسقەر ئۇنى كۆرسىلا تۈكلىرى تەتۈر ئۆرۈلەتتى. ئېتى يوقلا «قەشقەرلىقنىڭ بالىسى» دەپ چاقىراتتى. «مۇشۇ ھارامىلىقنى بېقىۋالدىڭ» دەپ ئاپىسىغا تاپا ـ تەنە قىلاتتى. ئالىنۇرمۇ ئۇنى كۆرسە «بۆبۆ ئاكا كەلدى» دەپ ئۆينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا مۆكۈنىۋالاتتى. بۇ ھەقتە ئەنەيتۇللا ئۇنىڭغا قاتتىق تەگكەن بولسىمۇ، ئاكىسى سودا ئىشى بىلەن يوقالدىمۇ، ئەسكىلىكنى قويمايتتى.

شۇ كۈنى كەچتە قايتىپ كەلگەن ئەسقەر تراكتورىنى ھويلىغا توختىتىپ قويۇپ ئۆيگە كىردى. ئۇ ئاپىسىدىن ئالىنۇرنى ئەكەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، خۇشاللىقىدىن كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتتى.

— ئەمدى ئۇ قانجۇقنى ھەرگىز ئەكەلمەيلى، ئاپا. ئەنزەرنىڭ پۇشتىنى بېقىپ نېمە كەپتۇ، — دېدى ئەسقەر گۈركىرەپ، — ئۇ شۇمنى كۆرسەملا ئوغام قايناي‌دۇ. چوڭ بولغانسېرى كىيىمى، گېپى بىزگە يۈك بولىدۇ.

— يوق يېمە، مەن نەۋرەمنى ئۆز مائاشىم بىلەن بېقىۋاتىمەن، — گۈلسۈمخانمۇ ۋارقىرىدى، — سېنىڭ قولۇڭغا قاراپ قالغىنىم يوق. ئەگەر بۇ پەيلىڭدىن يانمىساڭ، ئۇدۇل داداڭنىڭ قېشىغا كەت. سېنى كۆرەر كۆزۈم يوق.

ئەسقەر پۇشاڭشىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ ئاپىسىغا بېسىم ئىشلەتمىگىنى بىلەن، ئالىنۇرنى يالغۇز ئۇچراتتىمۇ پېشانىلىرىگە نوقۇپ، تىل سالاتتى.

ئۈچىنچى قىسىم

مۇزلىغان يۈرەك

17

يىللار، تەڭرىتاغ چوققىلىرىدىن ھالقىپ ئۆتكەن بولۇتلار-دەك بىر - بىرىنى قوغلىشىپ ئالدىراش ئۆتمەكتە. تىمەن يۈر-گەن قېرىلار ھالسىز خىر - خىرىشىپ ئەتىسى - ئاخشىمىغا كۆزى يەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. چاچ - ساقاللىرى قاچاندۇر ئاقىرىپ كەتكەنلىكى ئۆزىگىمۇ مەلۇم بولمىغان مويسىپىتلار ھا-سىسىغا ئېڭىكىنى تىرىگىنىچە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. چېكى-لىرىنى قىرو باسقان ئوتتۇرا ياشلىقلار يەنىلا تىرىكچىلىكنىڭ غېمىدە. ياشلار گويا قېرىماسلىقنىڭ دورىسىنى يەۋالغاندەك غەم-سىز، ئەندىشىسىز يۈرۈپتۇ. قىز - چوكانلار بولسا يىللار ھەر نۆۋە سوۋغا قىلغان قورۇقلارغا قاراپ ئاھ ئۇرۇشىدۇ. بىراق، ھەر باھار ئادەملەرگە ئۈمىد چىرىغىنى ئەكېلىدۇ. دالا - قىرلار ياپيېشىل ئوتلار بىلەن قاپلىنىدۇ. گۈل - گىياھلار ئېچىلىدۇ. سۇلار تاشقىنلاپ شادلىق ناخشىسىنى ئېيتىدۇ. ھەممە - ھەممە مەۋجۇدات قۇياشلىق كۆك ئاسمانغا قاراپ قېنىشمايدۇ. ئەپسۇس بۇ خۇشاللىق كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە تاڭدىكى تۇماندەك تارقى-لىپ، ئۆمۈرنىڭ بەرگى خازان پەسلىنى كۇتۇۋالىدۇ. پەلەك چاقى تۇغۇلۇش، ياشاش، ئاخىرلىشىشتىن ئىبارەت ئويۇننى ئەبە-دىلئەبەد داۋاملاشتۇرۇپ ھاياتلىقنىڭ قانۇنىيىتىنى نامايان قىلىدۇ.

پاھ، بۆشۈك قۇچاقلاپ، شۇنچە مۇڭلۇق ئەللەي ناخشىسىنى ئېيتىۋاتقان كىمدۇر؟!

بەختى قارا ئاناڭنىڭ ئەللەي بالام ئەللەي،
يۈرەكلىرى خۇن بولدى، ئەللەي بالام ئەللەي.
ھاياتىدا بىر كۈلگەن ئەللەي بالام ئەللەي،
ياش ئۆمرى خازان بولدى ئەللەي بالام ئەللەي.

※ ※

خۇدا كۆلۈپ باقماسمۇ ئەللەي بالام ئەللەي،
قىيا كۆزىن سالماسمۇ ئەللەي بالام ئەللەي.
ماڭا زۇلۇم سالغانلار ئەللەي بالام ئەللەي،
ئۇۋالىمغا قالماسمۇ ئەللەي بالام، ئەللەي.

ئەللەي مۇڭى شۇنچىلىك مىسكىن، شۇنچىلىك غېرىب ئىدىكى، كىشىنىڭ كۆزلىرىنى لىققىدە ياشلارغا تولدۇراتتى. گويا بۇ ھەسرەتلىك ئاۋاز بوتىلىقىدىن ئايرىلغان ئانا تۆگىنىڭ سوزۇپ بوزلىشىغا، چۆلدە ئانىسىز تەنھا قالغان ئاھۇ قوزىسىنىڭ نالىسىگە ئوخشايتتى. ئۇنداقتا بۇ نادامەت كۈيىنى ئېيتىۋاتقان قايسى ناتىۋاندۇر؟! يۈرەك - باغرىنى ئۆرتەپ چىقىۋاتقان بۇ پىغانلىق ئەللەي ناخشىسى، ئەلەم چەككەن مەزلۇمەنىڭ ئاللاغا قىلغان نىداسىمۇ!

ئايال بۆشۈكتىن بېشىنى كۆتۈردى. پاھ ئۇنىڭ دىردىيىپ قالغان چوڭ كۆزلىرىدىن تۆكۈلگەن يامغۇردەك ياشلاردا، چۇۋۇلغان چاچلىرى ھۆل بولۇپ يۈزلىرىگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ! ئېڭەكلىرى قوزۇقتەك ئۇچلىنىپ، قوۋۇزلىرى چۆككەن، بۇرۇن قىرلىرى قىڭراق بىسىدەك، ئىككى مۈرىسى بولسا تۆگە لوكىسىدەك چوقچايغانىدى! ئۇ قىسقا - قىسقا ئاجىز يۆتىلىپ كېتىپ قولىنى ئاغزىغا ئاپىرىۋىدى، ئالىقىنىدا ئىككى تامچە قان كۆرۈندى! ئايال قولىنى يۇيۇۋېتىش ئۈچۈن سۇپىدىن چۈشتى. توۋا، ئۇ ئەرۋاھنىڭ ئۆزىلىغۇ، پۇتلىرى قوناق شېخىدەك، قوللىرىنىڭ كۆپكۆك تومۇرلىرى پۇلتىيىپ چىققان، ئورۇق گەۋدىسى ئالدىغا سەل ئېگىشكەن بولۇپ، مېگىشلىرى ئەلەڭ - سەلەڭ.

ئاپتور، مېھىر - مۇھەببەت شەربەتلىرى تېمىپ تۇرغان قەلىمى ئارقىلىق مەدھىيىلىگەن بۇ ئايالنى ئاخىرى تونۇدى! ئۇ

گۈلبانۇم ئىدى! ! قېنى ئۇنىڭ سۆزلەشنى، كۈلۈشنى بىلىدىغان يۇمىلاق قوي كۆزلىرى؟ ھەربىر خۇي - پەيلىدىن مەنىلەر خىزىنىسى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان پاكىز رۇخسارىچۇ؟ ! ئاسمان ئاي يۇزلىرىنىڭ نۇرلىرى نەلەردە قالغاندۇر؟ خۇش پىچىم، سەۋرى سىيما بويلىرى قايسى لاي سۇلاردا ئېقىپ، چوڭقۇر لەھەتلەرگە كۆمۈلدى! ؟ يېقىملىق كۈلكىلىرى بۇلاق سۇلىرىدەك ئېتىلىپ چىقىدىغان ھال رەڭ لەۋلەرنى گەز باغلىغان!

گۈلبانۇمنى زادى قانداق كۈچ بۇنچىۋالا تېز ئۆزگەرتىۋەتكەندۇر؟ توغرا ۋاقىت، ۋاقىت ئىنسانلارنى ئۆزگەرتمىگەن، ئۇنىڭدىن ئارتۇق رەھىمسىز قاتىل يوق! ياق، ياق! ھەر ھالدا ۋاقىت سەۋر - تاقەتلىك، ئۇ ئاستا - ئاستا، سىلىق - سىپايىلىك بىلەن ئۆز زالىملىقىنى قىلىدۇ... بىراق گۈلبانۇمنىڭ ئەمدىلا ئېچىلغان گۈلىنى پاتلا توزۇتۇۋەتكەنلەر ئادەملەر! ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ قەدىرلىك نەرسىلىرىنى يوقىتىشتا ۋاقىتتىنمۇ ۋەھشىي قارا كۈچ!

گۈلبانۇمنىڭ ھادىلدىن تۇغۇلغان ئوغلى رىشات بۇ يىل بەش ياشقا كىرگەن نارەسىدە بولسىمۇ ئوڭ قۇلىقى ئاڭلىمايدۇ. بۇنىڭدىن يېرىم يىل ئىلگىرى مەست ھادىل گۈلبانۇمنى كىگىز ئۆستىدە يۇمىلىتىپ ئۇرۇپ خېمىردەك قىلىۋەتكەن چاغدا قورقۇپ كەتكەن رىشات ئاپىسىنى قۇچاقلىۋېلىپ زادىلا قويۇپ بەرمىدى. غالجىر ئىتتەك ۋەھشىيلەشكەن ھادىل ئوغلىنىڭ ئوڭ قۇلىقىغا شاپىلاق بىلەن بىرنى سېلىشى بىلەن چىرقىراپ كەتتى. ئىككى - ئۈچ كۈن ئۆتمەيلا بالىنىڭ قۇلىقىدىن قان - يىرىڭ ئېقىپ بىر ئايغىچە توختىمىدى. دوختۇرلارنىڭ ئېيتىشىچە، قاتتىق بېسىم بىلەن كىرگەن يەل قۇلاق پەردىسىنى يىرتىۋەتكەنىدى. ھازىر رىشات ئوڭ تەرەپتىن كەلگەن ئاۋۇشلارنى ئاڭلىمايدۇ. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئاغزىنىڭ مىدىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىلا بوينىنى تولغا سول قۇلىقىنى تۇتىدۇ. ئەمدى مۇنۇ بۆشۈكتىكى بەش

ئايلىق قىزى مۇنىرەنى قانداق قىسمەتلەر كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇر؟ چوڭ بولغۇچە نېمە كۈنلەرنى كۆرەر؟

گۈلبانۇمنىڭ مۇشۇ هالغا كېلىپ قېلىشىنى سۆزلەپ ئول-تۇرمىساقمۇ ئەقىللىق كىتابخانلىرىمىز تېگىگە يېتەلەيدۇ. بۇ بىتەلەي ئايالنىڭ سىل كېسىلى (ئۆپكە تۇبېركۇليوزى) بولۇپ قېلىشىمۇ دەرد - ئەلەمنى ئىچىگە تولا يۇتقانلىقىدىن كېلىپ چىققان پاجىئە ئىدى. ئۇ هادىلىغا ياتلىق بولۇپ بىرەر كۈنمۇ ئاسايىشلىق كۆرمىدى. تىل - ئاهانەت، دۇمبا - تېپىك دەستى-دىن، شۇنداقلا ئائىلىدىكى تۈگىمەس جاپالار ئۇنى ئاسانلا قېرىتى-ۋەتتى. لېكىن ئۇنىڭ سولىشىپ سارغىيىۋاتقان ياش هاياتى بىرلا نەرسىدىن سۇ ئىچىپ ئۆزىگە مادار تاپاتتى. ئۇ بولسىمۇ ئەنزەر بىلەن ئۆتكەن كۈنلەر ئىدى. ئۇ چاغلار، هاياتىنىڭ ئەڭ مەنى-لىك، بەختلىك، سائادەتلىك كۈنلىرى خاتىرىسى سۈپىتىدە ھې-لىمۇ يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر يەرلىرىدە يېلىنجاپ تۇرۇپتۇ. گۈلبا-نۇمنىڭ ئەنزەرنى ئەسلىمەيدىغان بىرەر كۈنىمۇ يوق ئىدى. شۇ-نىڭ ئۈچۈنمىكىن چۈشلىرىدە پات - پاتلا ئايان بولاتتى. ئۇ ئەنزەرنى كۆرەرمەنمىكىن دېگەن خام تەمەدە كېچە - كۈندۈز قوپماي ياتقۇسى كېلەتتى. شۇنداق، هازىر ئۇنىڭ بىردىنبىر هەمراهى خىيال، بىراۋلار بىلەن دىدارلاشتۇرىدىغان دوستى چۈش ئىدى. قىسقىسى، گۈلبانۇم ئۈچۈن هەر كۈنى كېسەل رەڭگىدەك سايسېرىق تاڭلار ئاتاتتى، بىرەر قېتىممۇ بىنەپشەرەڭ شەپەق بىلەن تاۋلانغان سۈزۈك ئاسماننى كۆرۈپ باققىنى يوق!

خىيال تورلىرىغا چىرمىلىپ قالغان گۈلبانۇم ئىشىكنىڭ تاراققىدە قىلىپ ئېچىلىشىدىن چۆچۈپ قارىدى. بۇنداق چۆ-چۈش، قورقۇش، ئەندىكىش ئۇنىڭغا ئادەت بولۇپ قالغانىدى. هويلىدىن «تىرىق» قىلىپ ئاڭلانغان بىرەر شەپە، ئەدناسى چاش-قاننىڭ چىرىكلىشىمۇ ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئەنسىزلىككە سېلىپ، پۇت - قوللىرى تىترەپ كېتەتتى.

ئىشىك بوسۇغىسىدا پاكار بويلۇق، قارا قۇمچاق، مىققىدە سېمىز، يىگىرمە بەش ياشلار چامىسىدىكى بىر چوكان كۆرۈندى. ھادىل بۇ چوكاننى بىر ئاي ئىلگىرى ئۆيگە باشلاپ كىرىپ: «سەن بولساڭ كېسەلچان، سارەم ئۆي ئىشلىرىغا قارىشىدۇ ھەم بالىنى بېقىشىپ بېرىدۇ» دەپ ئەكىرىپ قويغاندىن بېرى ئۇ ياندىكى كىچىك ئۆيدە يېتىپ ـ قوپۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. سارەم كۆل-كىسى ئەرزان، كۆزى ئىتتىك، شاللاق چوكان ئىدى. ئۇنىڭ قارىچۇقلىرى كۆز جىيەكلىرى ئىچىدە توختىماي پىلدىرلاپ ئوي-ناپ يۈرسە، ئاغزى بېسىقماي كۈلەتتى.

— گۈلبانۇم ھەدە، مۇنىرەنى يەشمىدىڭىزما؟ — سارەم ئىپادىسىزلا ھىجايدى، — بوپتۇ ئەمسە، مەن سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كېلەي.

سارەم چىقىپ كېتىپلا ئارقىسىدىن گۈلبانۇمنىڭ قېينانىسى ھاسىراپ كىرىپ كەلدى. سارەم مۇشۇ ئۆيگە قاچان ئۇندى، شەرىپىخان شۇنىڭدىن تارتىپ ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىپ ئوغلى-غا: «بۇ پاسكىنىنى چىقىرىۋەت، ئۆيۈڭنى پالاكەت باسىدۇ» دەپ تاپا ـ تەنە قىلاتتى. گۈلبانۇم گەرچە ھادىل بىلەن سارەم ئوتتۇر-سىدىكى سىرلىق ئىشلارنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئېرىنىڭ بىر كۈن، بىر كېچە ئېرى تۇرۇشىنى، ئۇنىڭ بەتبەشىرە تەلەتىنى ئىلاجى بار كۆرمەسلىكنى خالىغانلىقى ئۈچۈنمۇ، بىلمىگەنگە سېلىپ يۈرۈۋېرەتتى.

— قىزىم گۈلبانۇم، — شەرىپىخان سۆيىدىلا ئول-تۇردى، — مەن ئوغلۇم دېگەن ئىتنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلى-مەن. مۇنۇ سارەم دېگەن بۇزۇقنى نېمىشقا ئۆيدىن قوغلاپ چىقار-مايسەن؟

— ئوغۇللىرى «ئۆيگە ياردەملىشىدۇ، بالىغا قارايدۇ» دەپ ئەكىرىپ قويسا مەن نېمىمۇ دەيمەن. مېنىڭمۇ تاياق يەپ، ئاھا-نەت ئىشىتكۈم يوق. بىرەر ـ يېرىمدەم بولسىمۇ كۆڭلۈمنىڭ

ئارامى ياخشى.

— سەن شۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ئۇ رەسۋا جالاپ بايكۆلدە تۆت ئائىلىنى بۇزۇپ، توزغاقتەك توزۇتۇۋەتتى. سارەم شاپاق دېسە تونۇمايدىغىنى يوق. بۇنداق خوتۇن تۇرغان ئۆيدىن بەرىكەت قاچىدۇ، ئىش ـ ئوقىتى ئاقمايدۇ، ھەر خىل بالا ـ قازا، قۇرۇق سۆز، قۇرۇق تۆھمەت چاپلاشقىنى چاپلاشقان...

— ئاپا، بۇ گەپلەرنى ئوغلىڭىز ھادىلغا دەڭ، مەن دېسەم ئۆيدە بوران چىقىدۇ، — گۈلبانۇم ئۇھسىنىپ بۆشۈكتىكى قىزىغا قارىدى، — مېنىڭ ئوشۇقچە دەرد تارتقۇچىلىقىم قالمىدى.

— ئەمىسە ئىككى بالاڭ بولغاندا، ئۆيۈڭ بۇزۇلۇپ كەتسە مەيلىمۇ؟

— ئۇنى بىلمىدىم.

— خەپ، ئىپلاس تـوكـۇر، — شەرىپىخـان ئـوغلىنى تىللىدى، — ئەسكىلىكىڭدىن پۇتۇڭدىن ئايرىلدىڭ، ئەمدى بېشىڭنى يەرسەن. بۇ دورام دۇكىنىڭغا بېرىپ سەن بىلەن بىر زوكۇنلاشمىسام.

شەرىپىخان ئىككى تەرىپىگە ئىرغاڭلاپ چىقىپ كەتتى. «بۇ دەججال قېرى ئارىغا مېنى چېتىپ يۈرمىسە بولاتتىغۇ» دېگەن ۋەھىمە كۆڭلىدىن ئۆتكەن گۈلبانۇم، ئويغىنىپ كەتكەن قىزىنى يېشىپ كىگىز گىلا ياتقۇزۇپ قويدى ـ دە، ھۆل لاتىلارنى يۇيۇپ، تالاغا ئېسىۋەتكەندىن كېيىن كۈلتۈك، شۇمەكلەرنى تازىلاپ ئاپتاپقا قاقلاپ قويدى، ئاندىن ئۆيلەرنى بىر قۇر يىغىشتۇرۇپ، بالىنى قايتىدىن بۆشۈككە تېڭىپ ئېمىتتى.

گۈلبانۇم ئەمدىلا چۈشلۈك چاينىڭ غېمىنى قىلىش ئۈچۈن لىڭىزىغا كۆمۈر سېلىپ تۇرۇۋشى، دەرۋازىدىن غىچىرلاپ كىرىپ كەلگەن ھادىل دىڭگۇسلاپ ئېگىز ـ پەس ماڭغىنىچە گۈلبانۇمنىڭ چېچىدىن قامالالاپ ئۆيگە سۆرەپ كىردى ـ دە، ھېچ گەپ ـ سۆز يوقلا پۇت ـ قوللىرى ھەرىكەتكە كەلدى. ھادىل گەرچە مەست

بولمىسىمۇ تەلەتى خۇددى كەكرە يۇتۇۋالغاندەك پۈرۈشۈپ، قىياق كۆزلىرىدىن زەھەر تېمىپ تۇراتتى. ئورۇق، ئىمجان، كېسەل دەردىدە قۇرۇپ قالغان گۈلبانۇم زەئىپ ئىڭراپ، بەزىدە چىرقى-راپ كىگىز ئۈستىدە يۇمىلانماقتا ئىدى. بىردەمدىلا ئۇنىڭ يۈز-لىرى كۆكىرىپ، چېكىسىدىن ئاققان قان يۈزلىرىنى بويىۋەتتى.

— سەن تېخى، بىر ئوبدان خىزمىتىڭنى قىلىۋاتقان سارەم-نى ئاپامغا چاقتىڭما؟ ۋۇ، سېنىڭ شۇ ئاغزىڭغا... — ھادىل گۈلبانۇمنىڭ ئاغزىغا بىر مۇشت سېلىشى ئۇنىڭ بۇرنى قاناپ، كالپۇكى يېرىلىپ كەتتى. ئۆيدىكى ئوپۇر-توپۇر، ۋارقىراش، چىرقىراشلاردىن ئويغىنىپ كەتكەن بوۋاقمۇ قىرقىراپ يىغلىماقتا ئىدى.

— ھادىل، مەن ئاپامغا ھېچنېمە دېمىدىم، قەسەم قىلىپ بېرەي. ئۇ ئۆزى...

— ئاغزىڭنى يۇم، جالاپ، ئاپام كىرسە پوتلا-مىشقىڭنى ئېقىتىپ نېمە دېدىڭ؟

— ھادىل، گېپىمگە ئىشىنىڭ، مەن بىر ئېغىز گەپ قىل-غان بولسام ئۆرۈپ ئۆلتۈرۈۋەتسىڭىزمۇ مەيلى، — گۈلبانۇم لەۋ سىزىقلىرىغا كىرىپ كېتىۋاتقان قاننى قولىنىڭ ئارقىسىدا سۈرت-كەندى، تاتىراڭغۇ مەڭزلىرى بويىلىپ كەتتى، — قاراڭا بالىمۇ قورقۇپ كەتتى، مۇشۇ قىزىڭىزنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ ئۇرماڭ.

— سەن تېخى مۇشۇ بالاڭ بىلەن مېنى قورقۇتماقچىما، مانا ئەمىسە.

ھادىل بۆشۈكنى كۆتۈرۈپ سىرتقا بىر ئاتقانىدى. بۆشۈك پېشايۋان ئۈستىدە چۈل-چۈل بولۇپ كەتتى. قاتتىق قېقىلىپ كەتكەن بوۋاق قىرقىرىغىنىچە قولتارتقۇلىرى بىلەن بۆشۈك بال-دىقىدا ئېسىلىپ تۇراتتى.

— ۋاي جېنىم بالام، — گۈلبانۇم دەھشەتلىك چىرقىراپ،

بۆشۈكتىن بالىسىنى قولىغا ئالدى ـ دە باغرىغا باستى. بۇ چاغدا ھادىل ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنىدى، — ئاكاڭغۇ كىچىك تۇرۇپلا قولىقى ئاڭلىماس مېيىپ بولدى. سەن قىز بالا تۇرساڭ قانداق قىلارمەن؟

بوۋاق يىغلا ـ يىغلا ئاۋازى پۈتۈن كەتتى. ئۇنىڭ كىچىك، قىپقىزىل يۇمران ئاغزىنىڭ يوغان ئېچىلىپ، پۇت ـ قوللىرىنىڭ تېپىچەكلىشىدىن قەيىرىنىڭدۇر قاتتىق ئاغرىقىغا چىدىماي يىغلاۋاتقانلىقى مەلۇم ئىدى. گۈلبانۇم قىزىنى باغرىغا بېسىپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگىنىدە ئۆيگە گۈلسۇمخان توققۇز ياشلىق نەۋرىسى ئالىنۇرنى باشلاپ كىردى. ئۇ گۈلبانۇمنىڭ تەرتىپسىز چۇۋۇلغان چاچلىرىغا، قان بىلەن بويىلىپ كۆرگۈسىز بولۇپ كەتكەن يۈزلىرىگە، قان ئۇيۇتمىلىرى قېتىپ قالغان كۆڭلىكىنىڭ ياقا، مەيدىلىرىگە قاراپ قورقۇپ كەتكىنىدىن نېمە قىلارىنى، نېمە دېيەرىنى بىلمەي داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. ئالىنۇر «جېنىم ئاپا» دېگىنىچە گۈلبانۇمنى قۇچاقلىۋالغاندىلا ئۇ ھوشىنى يىغىپ زۇۋانغا كەلدى.

— جېنىم قىزىم، باغرىم، جىگىرىم، بۇ نېمە ئىش؟ قانداق ئالامەت، نېمە بولۇپ كەتتىڭ زادى؟ — گۈلسۇمخان ئازاب ئىچىدە قالغان بالىنى قولىغا ئالدى، — بۇ بالىنىڭ ئاۋازى چىقمايدىغۇ، تېلىقىپ قالغۇدەك نېمە بولدى ئۇنىڭغا؟

— غۇلجىلىق ئامراق كۈيئوغلۇڭنىڭ ئانا ـ بالا ئىككىمىزگە كەلتۈرگەن ساخاۋىتى!

— جېنىم بالام، تاپا ـ تەنە قىلىدىغان ۋاخ ئەمەس بۇ، ئېيتقىنا نېمە ئىش يۈز بەردى؟ — گۈلسۇمخان پېشايۋاندىكى بۆشۈك پارچىلىرىغا قاراپ بىردىنلا كۆزلىرى چەكچەيدى، — ۋاي خۇدايىم، بالىنى بۆشۈك بىلەن تالاغا ئاتقان ئوخشىمامدۇ؟

ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان گۈلسۇمخان ھادىل، شەرىپىخانلار بىلەن تۇتۇشماقچى بولۇپ مېڭىشى، گۈلبانۇم قاتتىق

ۋارقىرىدى:

— سەن مېنى كەچتە تاياقتىن ئۆلسۇن دەمسەن؟ سەنغۇ كېتەرسەن، ھەممە بالا ـ قازاغا مەن قالىمەن.

— قارىغىنا تۇرقۇڭغا، بۇرۇنقى كىپتىڭ نەگە كەتتى، سەن شۇنداق قىزمىدىڭ؟

— بۇنى مەندىن سورىماي ئۆزۈڭدىن سورا!

— بۇنداق دوزاختا ياشىغاندىن، ئاجرىشىپ كەتسەڭ بولمامدۇ؟

— ئۈچ بالا بىلەن ساڭا يوك بولىمەنما؟ ئۇنىڭدىن كۆرە مەشەدە ئۆلگىنىم ياخشى. ھازىر مېنىڭ كۆنلىرىم ئەزرائىلنى كۈتۈش بىلەن ئۆتۈۋاتىدۇ.

— جېنىم ئاپا، بىز بىلەن كەتسىڭىزچۇ، — چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئالىنۇرنىڭ ئاۋازى ئارانلا چىقتى، — ماقۇل دەڭا، ئاپا، ھەر قېتىم كەلگىنىمدە سىزنىڭ كۆزلىرىڭىزدە ياشتىن باشقا نەرسە كۆرمەيمەن.

— ئالىنۇر قىزىم، سىز تېخى كىچىك بىلمەيسىز، مەن بۇ ئۆيدىن كەتمەيمەن. پۈتۈن خورلۇق، ئازابلىرىمنى ئۆلۈم بىلەن يۇيىمەن...

گۈلسۇمخانغا ھەممە ئىش ئايان. گۈلبانۇمنىڭ يۈرىكىدە ئادەملەرگە نىسبەتەن مۇھەببەت تېرىقچە قالمىدى، ھەممە ـ ھەممىگە ئويغانغان نەپرەت كۆڭلىگە ئوغىدەك ئۇيۇپ كەتتى، ھەتتا ئۇ ئاپىسىنىمۇ كۆرەر كۆزى يوق. گۈلبانۇم شادلىقىدىن خاپىلىقى تولا بۇ دۇنيادىن پاتراق كەتسە، ھەممە ـ ھەممىنى يوقلۇق ئالىمىدە ئۇنتۇسا، ھەسرەت ـ نادامەت، پىغان زەردابلىرى ماكان ئەتكەن ئاشۇ سەرۋى بويىدىن لەھەت ئىچىدە بىر سىقىم توپا قالسا... قۇياشلىق بۇ جاھاننى، ياپيېشىل ھاياتلىقنى كۆرمىگەن، بىلمىگەن، ئاڭلىمىغان ھالدا غايىب بولسا بەس!... بولدى ئەمدى ئۇنىڭغا ھېچكىم ئىچ ئاغرىتمىسۇن، كۆز ـ ياش تۆكۈپ

ئەلەمزادە بولمىسۇن. ئۇ، بۇ دۇنياغا خەير - ئېهسان قىلىنىش ئۈچۈن تۆرەلگەن. ئۇنىڭ بەرنا سىيماسىنى، مېهىر - مۇھەببەتكە تولغان مۇشتۇمدەك يۈرىكىنى، ئالەم بوستانىنى سەيلە قىلىدىغان كۆڭلىنى، ئادەملەر ئۆزلىرىنىڭ شادلىقى، خۇشلۇقى، مەئىشەتى ھەتتا ئاداۋەت، ئەنت - قىساسلىرى يولىدا سەدىقە قىلدى. شۇنداق ئىكەن، ئۆلچەمدىن تاشقىرى قۇربان بېرىشتىن گەپ ئاچقىلى بولامدۇ؟!

— ئاپا، كەت، ئالىنۇرنى ئېلىپ دەرھال كەت، — دېدى گۈلبانۇم قىزىنىڭ يۈزلىرىگە يۇزلىرىنى ياققان ھالدا، — چۈشلۈك چايغا ئاۋۇ ئاغزى قان بۆرە كېلىپ قالسا، سېنىمۇ تالايدۇ. ئۇنىڭ يۈزىدە توكى بار. ئۆز ئاپىسىغا قول ياندۇرغان يەردە، سېنى ئاياپ قويامتى.

— بالام، قىزىڭنىڭ بېشى تەڭ بولۇپ قالمىسۇن، — دېدى گۈلسۈمخان يىغلىنىپ، — تۇخۇم بولسا ئەكەل، مەن تەڭلەپ قوياي.

— ياق، ياق بولدى، ئۆزۈم قىلىۋالىمەن، — گۈلبانۇم تام تەرەپكە قارىۋالدى، — مەن سېنى كەتكىن دەۋاتىمەن، كەت. مېنى ئازراق بولسىمۇ يالغۇز قوي، ئارامىمنى بۇزما.

— قىزىم، مەن ساڭا، ئەسقەر ئۇكاڭنىڭ بېشىغا كەلگەن كېلىشمەسلىكنى سۆزلەپ بەرمەكچىدىم.

— بولدى، ئاڭلىغۇم يوق، مېنىڭ دەردىمگە كىم يېتىپتىكەن؟ مەن ئۈچۈن ھەممىسى دۈشمەن، ھەممىسى رەقىب!

گۈلسۈمخان تاۋاقتىكى بولدۇرۇق مانتىنى ئويۇقتىكى تەخسىگە دۈملەپ قويغاندىن كېيىن، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇ يولدا بارغۇچە ئۈنسىز ياش تۆكۈپ ماڭدى. ئالىنۇرمۇ پات - پاتلا قولىنىڭ ئارقىسىدا كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ قىزارتىۋەتتى. «قەشقەلىقتىن ئۆلۈكى ئارتۇق» كۈيئوغلىدىن كېلىۋاتقان راپائەت شۇ بولغاندىن كېيىن ئۇ نېمىمۇ دېيەلىسۇن؟ ئەلھۆكمى-

لىلىلا دېيىشتىن باشقا چارە يوق! قىزىنىڭ ياشاشتىن، ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرۈشىمۇ بۇ نادان ئانا ئۈچۈن دەھشەتلىك قامچا! ئۇ بىر ئوبدان قىزىدىن ئايرىلىپ قالارمۇ؟ گۈلبانۇمنىڭ كېسەلگە مۇپتىلا بولۇشىمۇ نېمە ۋەجىدىن؟ بەلكىم گۈلسۇمخان ئانا خۇداغا ئارتىپ قويۇشى مۇمكىن. ياق، قىزىغا كېسەلنى چىللاپ ئەكەلـگىنى ئۆزى! بۇنى ئۇ چۈشەنمەيدۇ ئەمەس، چۈشەنگۈچىلىكى بار. چۈنكى قىزىنىڭ بەخت ـ ئىقبالىنىڭ قاتىلى كىم ئىكەنلىكى ئۆزىگە ئايانغۇ! بىز خەق يامان يولغا، گۇناھلىق ئىشلارغا قەدەم ئېلىپ، خەتەرلىك ئاقمۇەتكە قالغاندىلا «تەقدىرى ئەزەل»، «رىزقى شۇنچىلىك»، «پېشانىسىگە پۈتۈلگەن بالا ـ قازا» دېيىشىپ خۇداغا ئارتىپ قويىمىز. چۈنكى خۇدايىم كۆتۈرۈشلۈك ـ دە!

گۈلسۇمخان ئەيىب ـ سەۋەنلىكلىرىنى بويىنىغا ئېلىپ يەنە قانچىلىك خىياللار پاتقىقىغا پاتقان بولاتتىكىن، لېكىن ئۇنى نەۋرىسى ئالىنۇر خىيالدىن سەگىتتى.

— موما، سىنىپىمىزغا سۇپۇرگە، تازىلىق چېلىكى، داس، دوسكا سۈرتكۈچلەرنى ئالىدىكەنمىز، — دېدى ئالىنۇر مومىسىنىڭ ياشلىق كۆزلىرىگە قاراپ، — ھەربىر ئوقۇغۇچىنى بىر سوم ئەللىك تىيىن ئەكېلىسىلەر دېدى.

— بولىدۇ، قىزىم، مەن بېرەي بولامدۇ.

— موما، كەچكە يەنە تاماق ئېتەمدىم؟

— ياق، ئەتىگەندە قىلغان بولدۇرۇق مانتا بار، شۇنى ئىسسىتىپ يەيلى.

— ئەمىسە بۈگۈن مەھەللىدىكى دوستلىرىم بىلەن ئوينىۋالاي.

ئالىنۇر خۇشال چىقىپ كەتتى. گۈلسۇمخان بىر چىنە سوغۇق چاينى گۇپۇلدىتىپ ئىچكەندىن كېيىن «ئۇھ» دېدى ـ دە، قوش ياستۇققا يانپاشلىدى. «قارا، ئەسقەر توغرۇلۇق سۆزلەپ

بەرگىنى ئاتايتەن بارسام، ئاڭلىغۇسى كەلمىدا بۇ بالىنىڭ» پىچىرلىدى گۈلسۈمخان قىزى گۈلبانۇمدىن رەنجىپ، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ خىيال يىپلىرى ئۇنى لەگلەكتەك ئۇچۇرۇپ، بىر يىل بۇرۇنقى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا ئەكەتتى.

※ ※

... بىر كۈنى ئەتىگەندە گۈلسۈمخان بىلەن رابىيەم كوچىلارنى تازىلاپ، سۈپۈرگىلىرىنى ئەمدىلا مۈرىسىگە سېلىپ تۇرۇشى ئارقىسىدىن «بوڭ» ڭىدا قىلغان دەھشەتلىك قاتتىق ئاۋاز بىلەن تەڭ بىر جىپ ماشىنا ئۇچقاندەك كېلىپ، گۈلسۈمخاننى سوققانچە يول چېتىگە ئېتىۋەتتى. ئەسلىدە ماشىنىنىڭ ئالدى چاقچى ئېتىلىپ كەتكەچكە شوپۇر رولنى باشقۇرالماي كېلىپ سوقۇلغانىدى. گۈلسۈمخاننىڭ بىر قولى ھەم ئىككى قوۋۇرغىسى سۇنغان بولۇپ، دوختۇرخانىدا ئۈچ ئاي ياتتى. بارلىق چىقىم ھەم ئوزۇقلىنىش پۇللىرىنى شوپۇرنىڭ ئىدارىسى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. مانا بۇ ئەسقەرنىڭ تويىغا تەييارلىق كۆرۈۋاتقان چاغلاردا يۈز بەرگەن كېلىشمەسلىك ئىدى. ئائىلىنىڭ ئاش ـ تامىقىنى ئېتىش، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇش سەككىز ياشلىق ئالىنۇرغا قالغانىدى. ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇۋاتقان بۇ كىچىككىنە ئەقىللىق قىز چۈشتە يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ئۆيىگە كېلەتتى ـ دە، چاي قاينىتىپ، سۈت، تۇزلىرىنى تەڭشەپ ئەتكەنچاي ئېتەتتى. ئەكبەر غىڭ قىلماي ئىچەتتى. بىراق ئەسقەر: «قايمىقى يوققۇ، ئۆزۈڭ يەۋالدىڭمۇ؟»، «ھەي قەشقەلىقنىڭ بالىسى بىر تەخسە ياڭيۇ قورۇساڭ بولمامدۇ»، «ئاسمان كۆرۈنگۈدەك يۇندى چايغۇ بۇ» دەپ قەستەن قوسۇر تېپىپ تىللايتتى. ئالىنۇر چۈشتىن كېيىنكى دەرسلىرى تۈگىگەن ھامان ھاپىلا ـ شاپىلا تاپشۇرۇقلىرىنى سىنىپتا ئىشلەيتتى ـ دە، ئۆيگە چاپاتتى. چۈنكى كەچلىك تاماق سەللا كېچىكىپ قالسا، ئەسقەرنىڭ سېسىق گەپلىرىگە قالاتتى. بويى

ئوچاق بېشىغا ئارانلا يېتىدىغان ئالىنۇر ئاياغ ئاستىغا خىش تى-زىپ قورۇما قورۇيتتى، ئاش تاشلايتتى. شۇڭا ئۇ، ساۋاقداش ھەم مەھەللىدىكى دوستلىرى بىلەن ئويناشتىن پۈتۈنلەي قالدى. مومىسى دوختۇرخانىدىن چىققاندىن كېيىن ئۇ: «ئەمدى تاماق ئەتمەيدىغان بولدۇم» دەپ خۇش بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا ئاش ـ تاماق، كىر ـ قاتلار بۇ كىچىك قىزغا چاپلىشىپ قالدى. چۈنكى مومىسىنىڭ بىر قولى گىپىسلانغان بولۇپ، قورساقلىرى-مۇ تېڭىلغانىدى. ئالىنۇرنىڭ ئوقۇش ھەم ئائىلە بىسىمى كۈندىن ـ كۈنگە ئېغىرلاشماقتا ئىدى. مانا شۇ كۈنلەردە گۈل-سۈمخاننىڭ ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچرىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقان نىغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان بەش ياشقا كىرىپ قالغان ئوغلىنى يېتىلەپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئابدۇسەمەتنىڭ ئايالى روشەنگۈل-نىڭ كۆزى يورۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەيلا توي قىلىۋالغانىدى. ئىككى كۈشەندە كونا خامانلارنى سورۇشمىغان بولسىمۇ، لېكىن مۇئەت-تەرخان يىغلاپ تۇرۇپ كەچۈرۈم سوردى. گۈلسۈمخانمۇ سەۋەن ـ خاتالىقلىرىنى سۆزلەپ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. شۇنداق-تىمۇ ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ كۆزلىرىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى. بۇ ئەلۋەتتە بىر چاغلاردا شەپقەتسىز دۈشمەنلىك قالدۇرغان داغ-لارنىڭ ئاسارىتى ئىدى. شۇڭا ئەۋلىيا ـ دانىشلىرىم دوستلۇق ھەم دۈشمەنلىك توغرىسىدا بىز ئەۋلادلىرىغا مۇنداق نەسىھەتلەرنى قالدۇرغان:

بولماسلىق كېرەك دوستلۇقتا ئۇنداق،
ئىككى ئارىغا سىغمىغۇدەك موي.
دۈشمەنلىكمۇ ھەم بولمىغاي ئۇنداق،
ئالالمىغۇدەك مۇھەببەتتىن بوي.
ھەر ئىككى تەرەپنى ئەيلىگەي رازى،
بولسا ھەر كىمدە مۆتىدىلراق خوي...

نېغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان ئالىنۇر ئەتكەن لەگمەننى يەپ
كەچلەپ قايتىپ كېتىشتى. ئۇلار كېتىپ ھەپتىمۇ ئۆتمىدى بول-
غاي، ئەسقەر ئالماقچى بولغان قىزنىڭ ئاتا - ئانىسى سوغۇق
چۇشۇپ كەتكۈچە توينى قىلىۋېتىش ھەققىدە تەكلىپ بېرىشتى.
ئۆكتەبىر بايرام كۈنى ئەسقەرنىڭ تويى بولۇپ قىزنى كۆچۈرۈپ
كەلدى. گۈلسۈمخان ھادىسىگە ئۇچراشنىڭ ئالدىدا ئەسقەر ئۈچۈن
ئىككى ئېغىز ئۆي سېلىپ تەييارلاپ قويۇشقانىدى. خۇشاللىقى-
دىن تېنى تېرىسىگە سىغماي قالغان گۈلسۈمخاننىڭ كونا كېسىلى
تۇتۇپ، قولۇم - قوشنا، يېقىن - يورۇقلارنى كۆرسىلا: «ۋاي
مېنىڭ كېلىنىم سەنەۋەر غۇلجىلىق تارانچى، ئۆزى خەلق ھۆكۈ-
مىتىدە كادىر» دەپ ماختىنىدىغان بولدى. دېمىسىمۇ سەنەۋەر
«خىزمەتكە ماڭىدىم» دەپ كۈندە ئەتىگەندە سومكىسىنى كۆتۈرۈپ
چىقىپ كېتەتتى. «ئەسقەر ئاكام خوتۇن ئالدى، ئەمدى تاماق
ئەتمەيدىغان بولدۇم» دەپ قىن - قىنىغا پاتمىغان ئالىنۇرنىڭمۇ
شادلىقى سۇغا چىلاشتى. چۈنكى سەنەۋەر: «مەن تاماق ئېتىشنى
بىلمەيمەن، كىچىكىمدىن تارتىپ ئاپام ئۆگەتمەپتىكەن» دەپلا
گەپنى ئۈزۈۋەتتى. جاپاكەش كىچىك ئوقۇغۇچىنىڭ مەكتەپ بى-
لەن ئۆي ئارىلىقىدىكى يول خۇددى يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە
چۈشىدىغان مەيدانغا ئايلاندى. تاماق سەللا كېچىكىپ قالسا ئەس-
قەر بىلەن سەنەۋەرنىڭ تاپا - تەنىسىگە قالاتتى. ئۇلارنىڭ شۇم
ئېغىزىدىن پاسكىنا تىل - ئاھانەت خۇددى قوي قۇمىلىقىدەك
تۆكۈلۈپلا تۇراتتى.
ئەسقەر سەنەۋەر بىلەن يەتتە ئايلا ئۆي تۇتتى. بىر كۈنى
كەچتە ئۆيگە يۈپۈرۈلۈپ كىرگەن ساقچىلار سەنەۋەر ھەم ئەسقەر-
نىڭ قولىغا كويزا سالدى. ئاندىن ئۇلارنىڭ يېڭى تۇتقان ئۆيىنىڭ
ئىشىكىگە چاپراس قىلىپ تامغا بېسىلغان قەغەز لېنتىنى
چاپلىدى - دە، يېڭى ئەر - خوتۇننى ماشىنىغا سېلىپ ئەكېتىش-
تى. ساقچىلار ئەتىسى كېلىپ ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكى رەگسىز تېلې-

ۋىزور، ئۇنئالغۇ، ۋېلىسىپىت، گىلەم قاتارلىق نەرسىلەردىن باشقا سەنەۋەرنىڭ ئالتۇن بۇيۇم، زىبۇزىننەت، تويلۇق كىيىملىرىنى مۇسادىرە قىلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. ئوڭ سېپىنى تاپالمايلا قالغان گۇلسۇمخان ساقچىغا بىرنەچچە قېتىم قاتىراپ ھەقدىقىي ئەھۋالنى ئۇقتى. سەنەۋەر: «مەن خەلق ھۆكۈمىتىدە ئىشلەيمەن، بالىڭىزنى ئالىي مەكتەپكە كىرگۈزۈپ بېرىمەن»، «يېزىدىن شەھەرگە يۆتكەپ قوياي»، «خىزمەت ئورنى تېپىپ بېرەي» دېيىش ئارقىلىق ھاجەتمەنلەردىن يۇقىرىسى بەش مىڭ، تۆۋىنى ئىككى مىڭ سومدىن ئېلىپ ئالدامچىلىق جىنايىتى سادىر قىلغانىدى، ھەتتا ئۇ، دەريا بويى كوچىسىغا كەلگەن يەتتە ئاي ئىچىدە بەش ئائىلىنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ ئون ئالتە مىڭ سومدىن ئارتۇق پۇلغا ئېرىشكەن. ھازىر ئەسقەر بىلەن سەنەۋەرنى ئەكىرىپ كەتكىنىگە ئىككى ئايدىن ئاشتى. ئۇلاردىن ھېچ خەۋەر يوق ئىدى.

… قوش ياستۇققا يانپاشلاپ ياتقان گۇلسۇمخان يامانىڭ ئوتى يامان دېگەندەك ئەسقەرنى سېغىنغانىدى ھەم ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپمۇ تۇراتتى. «ئەگەر ئاشۇ جىنايەتنى سەنەۋەر بىلەن بىرلىشىپ قىلغان بولسا، ئەڭ بولمىسا خەۋىرى بولۇپ قالسا، بالام كېسىلىپ كېتىدۇ» دەپ ئويلىسىلا يۈرىكى سىيلىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ مىجەزى ئەسكى بولغىنى بىلەن ئائىلىنىڭ كەم ـ كۇسىلىرىغا كەلگەندە قولى ئوچۇق ئىدى. ئوغلىنىڭ سولىنىپ قېلىشى گۇلسۇمخانغا خۇددى ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چېقىلغاندەك تەسىر قىلغان بولسا، ئۇنىڭدىن ئۆتەر نومۇس كۆچى ئۇنىڭ يۈزىنى يەر بىلەن تەڭ قىلدى. «مېنىڭ كېلىنىم غۇلجىلىق، تارانچى، خەلق ھۆكۈمىتىدە كادىر» دەپ بەش كۈن بۇرۇن ناغرا چالمىسا بوپتىكەن. خۇددى ئەجىلى يەتكەن بىر ئۆلەر، ئابرۇيى كەتكەن مىڭ ئۆلەر دېگەندەك، تالا ـ تۈزلەرگىمۇ چىقالماي خۇددى ئۆزى ئوغرىلىق ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغاندەك دەرۋازىدىن

ماراپ كوچىلارغا قارايدۇ. ئىشەنچلىك قەدەم ئېلىپ قولۇم ـ قوشنىلار بىلەن مۇڭدىشالمايدۇ. مانا بۇگۈنمۇ تاڭ سەھەر ئالدـ نۇرنى ئويغىتىپ ھېچكىمگە كۆرۈنمەيلا ئۆيىدىن غىپپىدە چىقتى ـ دە، بايكۆلگە يۈرۈپ كەتتى.

«تۇۋۋا بۇ نېمە كېلىشمەسلىك، قانداق بالا ـ قازا ـ دۇر ـ ھە؟ — گۈلسۈمخان پەس ئاۋازدا پىچىرلىدى، — ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچراپ بىر يىلدىن بېرى دەم ئېلىۋاتىمەن، ئۆينىڭ ھەممە ئېغىرلىقى مۇشتۇمدەك قىزغا قالدى. سەنەۋەر دېگەن قارا نىيەتنىڭ شورىدىن ئەسقەر سولاقتا. ئۇنىڭ تەقدىرى نېمىلەر بولۇپ كېتەر؟ ئاكىسى ئەنەيتۇللا ئەجەبمۇ يوقىلىپ كەتتى. ئۇ كەلگەن بولسا، ئىنىسىنى پۇل خەجلەپ بولسىمۇ ئاچىقىۋالار ئىدى.»

— موما، مەن ئويناپ كىردىم، — ئالىنۇرنىڭ ئاۋازىدىن خىيالغا پاتقان گۈلسۈمخان چۆچۈپ كەتتى، — مانتىنى جىمبىلغا سېلىپ ئىسسىتايمۇ؟

— خويمۇ ۋاقتىدا كىردىڭ، بالام، مانتىنى ئاكاڭ ئەكىبەر يەۋېتىپتۇ. چاچەك كېسىپ سۈيۈقئاش ئەتكىنە، — گۈلسۈمخان ياستۇقتىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئىنجىقلىدى، — ھېچ مىجەزىم يوق، ئاچچىق ـ چۈچۈك نەرسىلەرگە كۆڭلۈم تارتىپلا تۇرىدۇ.

— موما، باللار سەنەۋەر بىلەن ئەسقەرنى ئاتىدىكەن دەپتى، ئۇرۇشۇپ قالدىم.

— ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە شۇم، — گۈلسۈمخان شارتلا بېشىنى كۆتۈردى.

— ئۇ گەپنى مەن دېمىدىم، — دومسايدى ئالىنۇر، — تېخى ئۇلار «موماڭنىڭمۇ شىپىگەرچىلىكى بار ئىكەن، لېكىن ئۇنى ماشىنا دەسسىۋەتكەچكە ئۆيگە قوپۇپ بېرىپتۇ» دېيىشىۋاتىدۇ.

گۈلسۈمخان ماختانغان كېلىنىنى ئىچىدە تىللىدى، يەتمىش پۇشتىغىچە قارغاپ، خېلى بىر ۋاخلارغىچە كالپۇكلىرى مىدىرـ

لاشتىن توختىمىدى. پەقەت ئالىنۇرنىڭ تاماق جوزىسىنى يۆمىلدە-
تىپ كىرىپ، «موما تاماق پىشتى، ئۇسايمۇ؟» دېگەن ئاۋازىنى
ئاڭلىغاندىلا ئارانلا ئورنىدىن تۇرۇپ تامغا يۆلەندى. ئاڭغىچە
ئەكبەرمۇ ئۆيگە ئىچىلغان كىچىك ئىشىكتىن ئېڭىشىپ كىرىپ
كەلدى.

ئۇلار ئۇگرە ئاشنى يۇۋدىشىپ ئىچىۋاتقاندا ھېچكىم ھېچنېمە
دېيىشمىدى. ئۆي ئىچىدىن پەقەت خالاپ - خۇلۇپ قىلغاندىن
باشقا ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. لېكىن دەرۋازىنىڭ تاراققىدا ئېچىلى-
شى، شۇنداقلا ئالدىراپ ماڭغان ئاياغ تىۋىشى كېلىش بىلەن
گۈلسۇمخان ئەندىكىپ بېشىنى كۆتۈردى. ئۇ مۇشۇ كۈنلەردە
«ساقچىلار يەنە كېلەرمۇ، بىزنىڭمۇ ئۆيىمىزنى مۇسادىرە قىلسا،
بۇ باشنى نەدە كۆتۈرۈپ يۈرەرمەن، يەنە قانداق كۆڭۈلسىزلىكلەر
بولۇپ قالار» دەپ ئەنسىرەپلا يۈرەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ: «قى-
زىم، قارىغىنا، ئەنەي داداڭ كەلدىمۇ؟» دەپ تۇرۇشى ئۆيگە
«ئاپا...» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئەسقەر كىرىپ كەلدى. ئالمان -
تالمان تاپىسىغا چۈشكەن گۈلسۇمخان ئوغلىنى باغرىغا بېسىپ
پېشانىلىرىگە سۆيدى، كۆز ياش قىلدى. ئاڭغىچە ئالىنۇر قىپقى-
زىل شەلپەردەك تاۋلانغان سۆيۈنئاشتىن بىر ئاپقۇر كۆتۈرۈپ
كىرىپ جوزىغا قويدى.

— ئەسقەر ئاكا، ئۆي تامىقى سېغىنغانسەن، قېنى
ئىچە، — دېدى ئالىنۇر سەل قورقۇپراق، — مەن ئەتتىم، سەنگۇ
مېنىڭ ئەتكەن تاماقلىرىمدىن قەستەن قۇسۇر چىقىرىسەن.

— قارا ماۋۇ قەشقەلىقنىڭ گەپدان بولۇپ كەتكىنىنى، —
ئەسقەر ئۆيدىكىلەرنى سېغىنغانمۇ تۈز كۆڭلى بىلەن ئالىنۇرنىڭ
بۇرنىنى چىمدىپ قويدى، — قېنى ئىچىپ بېقىپ بىرنېمە دېمەي-
مەنمۇ.

— بالام، قېچىپ چىقتىڭمۇ، قويۇپ بەردىمۇ؟ —
گۈلسۇمخان كۆڭۈل توختىتالماي تۇراتتى، — سەنەۋەرچۇ؟

— ۋاي ئاپا، ئۇنىڭ گېپىنى قىلما، ئۇ يۈرىكى قاپتەك بار نېمىكەن ئەمەسمۇ، — ئەسقەر ئېشىنى ئىككى قوشۇق ئىچىپ «ھىم قالتىس ئوخشاپتۇ» دەپ قويدى، — ئۇ، تونۇش - بىلىش، يېقىن - يوروۇق، بىزنىڭ كوچىدىن بولۇپ ئەللىك مىڭ سومدەك پۇلنى ئالدامچىلىق قىلىپ ئاپتۇ. ئۇنىڭ: «خەلق ھۆكۈمىتىدە ئىشلەيمەن» دېگىنى قىپقىزىل يالغان ئىكەن.

— ۋاي ئانىمەي، — گۈلسۈمخان پېشانىسىگە پاققىدە ئۇردى، — ھۆكۈمەتتىن قورقماي قىلىپ يۈرگىنىنى قارا. نېمىدېگەن يامان نېمە ۋۇي ئۇ. بالايىئىزمىنىڭ ئۆزىلىكەنغۇ. ھە، دېگىنە، ئۆزۈڭ قانداق بولدۇڭ؟

— ۋاي ئۇنى بىردېمە، بىر كۈن سورايدۇ، ئۈچ كۈن يوقىلىپ كېتىدۇ. ئىككى كۈن سورايدۇ، ھەپتە جىمىپ كېتىدۇ، — ئۆي تامىقى سېغىنغان ئەسقەر شالاپلىتىپ بىردەمدىلا چىنىسىنى بىكارلاپ ئالنىنۇرغا سۇندى - دە، ئېشىڭ بارمۇ دەپ قويدى، — بىر قېتىم سورىغان گەپنى ياندۇرمىلاپ ئوتتۇز قېتىم سورايدىكەن، ئاخىرى مېنى: «ئايالىنىڭ ئىشلىرىدىن خەۋىرى يوق، مۇناسىۋەتسىز» دەپ قويۇۋەتتى.

— شۇ، شۇ ھۆكۈمەت دېگەن قىلنى قىرىق يارىدۇ، «ئادىل پادىشاھ يېرىم خۇدا» دەپ بىكار ئېيتمىغان - دە كونىلار.

— لېكىن سەنەۋەر مېنىڭ نىكاھىمدا بولغاچقا، مۇسادىرە قىلىنغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭ خىيانىتىگە ھېساب قىلىدىغان ئوخشايدۇ.

— بوپتۇ، بالام، جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان، ئايىغىڭدىن شامال ئۆتۈشۈپ تۇرغاندىن كېيىن قىلىۋالىسەن، — دېدى گۈلسۈمخان كۆڭلى تەسكىن تاپقان ھالدا، — بالام، ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

— نېمىنى دەيسەن؟

— سەنەۋەر بىلەنچۇ؟

— ئاپا ئۇنى كېسىدۇ، كەسمىگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭ بىلەن قانداقمۇ بىر ئۆيدە بولالايمەن، — ئەسقەر ئالىنۇر ئەكەلگەن ئاشقا تۇتۇش قىلدى، — كوچا - كويلاردا باش كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولارمۇ؟ ھېلىمۇ شۇنچە رەسۋاچىلىقلار يېتىپ ئاشار.

— توغرا ئويلاپسەن، بالام.

— ئاپا مەن سولىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا خىروئىن ساتقان بىر بالىنى تۇتۇپ كېلىشتى، — دېدى ئەسقەر ئىشىنى پۈۋدەۋېتىپ، — ئىككىمىز بىر ئۆيدە ياتتۇق. ئۇ، ئەنزەرنى تونۇيدىكەن.

— ھە دېگىنە، ئەنزەر ھازىر نەدىكەن؟ — سورىدى گۈلسۇمخان، — نېمە ئىش قىلىۋېتىپتۇ؟

— ھېلىقى بالىنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، ئۇ ھازىر قىلمىقىسىز بېيىپ كېتىپتۇمىش. ئۇرۇمچى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭدىكى ۋاڭفۇجىن دېگەن يەرلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانا، سامسىپەزخانىلىرى بارمىش.

— ئۇ بالا قانداق بىلىدىكەن؟

— بۇرۇن ئەنزەرنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلەپتىكەن ئەمەسمۇ، كېيىن يامان ئىشلارغا ئارىلىشىپ قالغانلىقىنى بىلىپ قالغان ئەنزەر ئۇنى ھەيدىۋېتىپتۇ.

— ۋاي بىچارە، — گۈلسۇمخانىنىڭ ئەنزەرگە ئىچى ئاغرىغانلىقى يۈزىدىن بىلىنەندى، — نەدە بولسا ئامان بولسۇن، ئىنساپلىق، دىلىدىن ئىمانى يار بالىلارغا خۇدايىم ئاشۇنداق يول بېرىدۇ، ھىممەت قولىنى سوزىدۇ.

بىردىنلا ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، كۆزلىرىنى ياش قاپلاۋالغان ئالىنۇر يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بۇنىڭدىن گۈلسۇمخان بىلەن ئەسقەر بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى.

ئەسقەر ئاجرىشىش رەسمىيىتىنى ئۆتەپ بىر ئاي ئۆتكەندە ئالتە يىللىق كېسىلگەن سەنەۋەرنى ئۇرۇمچىدىكى ئاياللار تۈرمىسىگە يۆتكەپ ئەكەتتى.

18

يەنە بىر باھار يېتىپ كەلدى. ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇل، ئالۇچا، گىلاسلار ئاق، ھال رەڭ، قىزغۇچ چېچەكلەرگە پۈركىنىپ، ئەلى باغلىرى ئۆزگىچە ھۆسن بىلەن ياساندى. كۆپكۆك كوكات بىلەن قاپلانغان ئېرىقلاردىن بۇلتۇرقى غازاڭلارنىڭ چىرىگەن ھىدى كېلەتتى. شاپتۇل، ئۆرۈك ئۇرۇقچىلىرىنىڭ ئېچىلغان ئاغزىدىن قىپقىزىل مىغىز ئۈندۈرمىلىرى يەر بېتىنى تېشىپ چىقىپ، قۇياش نۇرىغا تەلپۈنەتتى. قىشچە ئۆچەكتە يېتىپ زېرىككەن قۇرت - قوڭغۇزلار ئۇزۇق ئىزدەش، ئۇۋا ياساش بىلەن ئالدىراش. قۇشلارمۇ جورا ئىزدىشىپ تىنماي سايرىشىدۇ. يېڭىدىن دۇنياغا كۆز ئاچقان تايچاق - قوزىلار ساي بويلىرى، ئېدىلىكلەردە قېيغىتىشىپ سەكرىشىپ ئانىلىرىنى زوق - شوخ بىلەن ئېمىشىدۇ. قىسقىسى، كائىنات جانلانغان، ھەممە مەۋجۇدات باھار پەيزىنى سۈرمەكتە. بۇ ھادىس گۈزەل، ماتانەتلىك باھار نېمىتىدىن ئەسقەر «توڭكەي»مۇ قۇرۇق قالمىدى. ئۇ «گۈل مەشۇق» ئاھاڭىغا غىڭشىپ، تراكتورىنى ھەيدەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ، بۇرۇن ئۇنچىلىك خۇشال يۈرمەيدىغان، داۋاملىق چىشى ئاغرىپ قالغان ئادەمدەك قاپىقىنى ئۈششۈتۈپ يۈرىدىغان بالا ئىدى. توۋا دېسە بولىدۇ، ئەتىيازنىڭ لەگلەك شامىلى پايدا قىلدىمۇ نېمە، باھار كىرگەندىن بېرى بۆلەكچىلا بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ گېپى، كۈلكىسى، چاقچىقى كۆپىيىپ، «قەشقەلىك» دەيدىغان گېپى ئازىيىپ كەتتى، ھەتتا ئۇنتۇپ قالدى. «ئۇكام ئالىنۇر پۇل بېرەيمۇ؟» «سىڭلىم، قولۇمغا سۇ قۇيۇۋەتكىنە»، «مۇنۇ كۆڭلىكىمگە دەزمال سىلىپ بېرەمسەن» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ئالىنۇرنى خۇش قىلاتتى، تېخى ئىشتىن بالدۇر قايتىپ كېلىپ، ئالىنۇر يۇيۇپ، دەزمال سىلىپ قويغان كىيىملىرىنى كىيەتتى - دە، بىر قېشىنى لىككىدە ئېتىپ،

كۆزىنى قىسقانچە «كىنوغا» دەپ چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭ بۇ سىرلىق ھەرىكەتلىرىدىن گۇمانلانغان گۈلسۇمخان: «بۇ توڭكەي بىرەرى بىلەن چاتاقلىشىپ يۈرەمدۇ - يە» دەپ پىچىرلاپمۇ قوياتتى.

«ئەسقەردەك ئاغزى ئەسكى، كاللىسى قاتمال، مۆرىتى كەلسە ئايپىسىغا يانىدىغان بۇنداق قوپال جىسىمنى زادى قانداق نەرسە ئۆزگەرتىۋەتكەندۇر؟» دېگەن سوئال ئاپتورنى ھەيران قالدۇرغىنىدەك، ئوقۇرمەنلەرنىمۇ ھەيرەتتە قالدۇرۇشى تۇرغانلا گەپ. قېنى كۆرۈپ باقايلى، بۇ لۈكچەكنى قانداق قۇدرەتلىك كۈچ، خۇش پېئىل، خۇشناۋا يىگىتكە ئايلاندۇردى. بۇنىڭ ئۈچۈن سەل ئارقىمىزغا چېكىنىپ، بىر تاسادىپىي ۋەقەگە زەن سالايلى.

ئەسقەر بۇلتۇر خوتۇنىدىن ئاجرىشىپ، يەنىلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ قۇرۇلۇشلارغا خىش، شېغىل، قۇم، سېمونت، قومۇش قاتارلىق ماتېرىياللارنى توشۇيتتى. بىر كۈنى شوپۇر ئاغىنىسى بىلەن ياشلار كىنوخانىسىغا كىنو كۆرگىلى باردى، ئۇلار قايتىشىدا يول چېتىدىكى بوتكىغا كىرىپ، پوكەيگە يۆلەندى - دە، خاسىيەت مېغىزى بىلەن ئىككى سەردىن قېقىۋالدى، ئاندىن ئاستا لەلەڭلەپ مېڭىشتى. لېكىن «كونسۇل ئىستىدۇا» غا كېتىدىغان قاراڭغۇ كوچىدىن بىر ئايالنىڭ قاتتىق چىرقىرىغان ئاۋازى كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇۋەتتى. ئەسقەر يۈگۈرگىنىچە چوڭ يولدىن كېسىپ ئۆتۈپ، دەرھاللا يېتىپ باردى ۋە بىر قارا كۆلەڭگىنىڭ يولنىڭ قاسنىقىدىكى دەرەخلەر ئاستىدا بىر ئايالنى ۋاقىلدىتىپ سىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى - دە، بارغانچە بىر مۇشت سېلىپ ئۇنى ئارقىسىغا ئۇچۇرۇۋەتتى. «ئىككى سەر» ئۆز كۈچىنى كۆرسەتتىمۇ قانداق، قىزىپ قالغان ئەسقەر ئوقتەك ئېتىلىپ بېرىپ ھېلىقى ئەرنى ئاستىغا بېسىۋېلىپ يەنە بىرنەچچىنى سېلىۋەتتى.

— ۋۇي ئاناڭنى... سەن گۇيلارنىڭ دەستىدىن قىز - چوكان

ـلار كىچىسى ماڭالمامدا؟ — ئەسقەر مۆشتۈمنى يەنە كۆتۈرۈ-
شى، ياش چوكان ۋارقىرىۋەتتى:
— بولدى ئۇرماڭ، ئۇ مېنىڭ يولدىشىم بولىدۇ.
بۇ ئەسنادا ئارقىدىن يېتىپ كەلگەن شوپۇر ئۇنى قۇچاقلاپ
تارتىپ تۇرغۇزۇۋالدى.
— ئېرىڭىز بولامدا؟ — ياندۇرۇپ سورىدى ئەسقەر، —
ھېلىغۇ ئېرىڭىز ئىكەن، پادىشاھ بولسىمۇ ئايال كىشىنى ئۇرسا
بولامدۇ؟ ئەرلەردىن قورقىدىغان خوتۇنلىرىنى ھارغىچە دۇمبالاي-
دىغان بۇنداقلارنى ئەر دېمەيمىز، زەيپانە، ھېجىقىز دەيمىز.
يول چېتىدىكى چىراغنىڭ نۇرىدا بىر يۇزى سۇس ھاۋا رەڭ
يورۇپ تۇرغان ياش چوكان قولياغلىقى بىلەن بۇرنىدىكى قاننى
تازىلىغاچ ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتى. ئەسقەر ئىچىدە: «توۋا شۇنداق
چىرايلىق ئايالنى ئۇرۇشقا قانداق قولى بارىدىغاندۇر؟» دەپ
ئويلىدى. ئاڭغىچە شوپۇر ئاغىنىسى ئۇنى ئىتتىرىپ ئەكەتتى.
ئارىدىن تۆت - بەش ئاي ئۆتتى. ئەسقەر ئۇ چوكاننى ئۇچ-
راتمىدى ھەم ئويلاپمۇ قويمىدى. راست گەپنى قىلغاندا كىچىدە
يۈز بەرگەن بىردەملىك ئىش كىمنىڭ يادىدا قالسۇن؟ بىراق بۇ
يىل باش ئەتىياز كىرىشى بىلەن دۆلەتۋاغ مەھەللىسىگە قۇرۇلۇش
ماتېرىياللىرى توشۇغان ئەسقەر خەنزۇ بازىرىنىڭ كىچىلىك قى-
زىق بازىرىدا تراكتورنى توختىتىپ قويۇپ، بىر كاۋاپچىنىڭ
ئورۇندۇقىغا كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ كاۋاپ، يۇمشاق نان، ئاچ-
چىق دەملەنگەن چاي بىلەن قورسىقىنى پومىلاپ ئەمدىلا مېڭىشى
بىر چوكان ئۆزىگە قاراپ كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قولىدىكى
سۇلياۋ خالتىدا توڭلاپ ئېرىگەن تاۋۇزنىڭ يېرىم پارچىسى قىزى-
رىپ تۇراتتى.
— ۋييەي سىز ھېلىقى بالىغۇ، — دېدى كۆزلىرى كۈلۈپ
تۇرغان چوكان، — مېنى تونۇمىدىڭىزما؟
— خاپا بولماڭ زادىلا ئېسىمگە ئالالمىدىم، — ئەسقەر

چوكاننىڭ لاتاپىتىدىن ئەيمىنىپ قالدى.
— مېنى ئۇنتۇپ كېتىپسىز ـ دە، لېكىن مەن سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم، — چوكان بۇ تۇيۇقسىز ئۇچرىشىشتىن بەك مەمنۇندەك قىلاتتى، — ئەسلەپ بېقىڭا، بۇلتۇر كونسۇل ئىستىۋا كوچىسىدا بولغان كېچىدىكى ئىشنى.
— ۋۇي مۇنداق دەڭ، سىز شۇمۇ، توۋا يادىمغا ئالالمىغىنىمنى كۆرۈڭ، — چوكاننىڭ ھۆسن ـ جامالىغا قاراشقا پېتىنالمىغان ئەسقەر گەدىنىنى قاشلىدى، — مەن تېخى سىزنىڭ يولىڭىزنى توسۇپ بوزەك قىلىۋاتقان لۈكچەك ئوخشايدۇ، دەپ تاسلا قاپتىمەن قاتتىق ئۇرۇۋەتكىلى.
— ھېلىمۇ تازا ئەدىپىنى بەردىڭىز ئۇ لامزەللىنىڭ.
— ئېرىڭىز ئۇرغۇدەك نېمە گۇناھ قىلغانىدىڭىز؟
— ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوقلا ئىش، — چوكاننىڭ قومۇش قەلەمدە تارتقاندەك قاپقارا، ئىنچىكە قاشلىرى مىژىدە تۈرۈلدى، — كىنودىن چىقىشىمىزغا بىرى مۇرەمگە سوقۇلۇپ ئۆتۈپ كەتتى. مەن ئارقامغا قايرىلىپ بىر ئالايدىم. لېكىن ئېرىم دېگەن لۆم ـ لۆم ئاشۇ ئەرنىڭ ئەدىپىنى بەرمەي، مېنى: «ئۇ-نىڭغا نېمىشقا قارايسەن؟ تونۇمىساڭ ئاتايتەن قارامتىڭ» دەپ يولدا ئۇرۇشۇپ كەلدى. ئاخىرى قاراڭغۇ كوچىغا كىرگەندە تۇيۇقسىزلا ئۇرۇپ كەتتى دېسە.
— كۆزلىرىڭىز بەك چىرايلىق ئىكەن ئەمەسمۇ، شۇڭا كۆڭ-دەشلىقى تۇتۇپ قاپتۇ ـ دە ئۇ ئاداشىنىڭ...
— ئۇنى بىر دېمەڭ، — «كۆزلىرىڭىز بەك چىرايلىق ئىكەن» دېگەن سۆزدىن خىجىل بولغان چوكان ھۆپپىدە قىزىرىپ كەتتى، — ئىت ـ مۇشۈكتىنمۇ كۆنلەيدۇ، دەڭا، شۇڭا بۇلتۇرلا ئاجرىشىپ كەتتىم. ئۆزىڭىز بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىز؟
— ھەر قېتىم ئىشتىن يانغاندا، مەشەدە كاۋاپ بىلەن قور-ساق پومىلايمەن.

— بىرەر يەردە ئىشلەمسىز؟

— ياق، — ئەسقەر كىچە چىراغلىرىدا قىپقىزىل پارقىراپ تۇرغان تراكتورنى ئىشارە قىلدى، — ئاشۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇشلارغا ماتېرىيال توشۇيمەن.

— تراكتور تەشكىلنىڭمۇ؟

— ئۆزۈمنىڭ.

— مۇنداق دەڭ، — چوكان ئەسقەرگە قىزىقىپ قالغاندەك قىلاتتى، — مەن ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىدا ئىشلەيمەن. ئانامغا تۇمۇ تېگىپ قاپتىكەن، توڭلىغان تاۋۇزنىڭ سۈيى پايدا قىلىدۇ، دېگەچكە شۇنىڭغا كەلگەنىدىم.

ھۆسن - جامالىغا يەتكەن چوكان بىلەن بولغان بىردەملىك سۆھبەت ئەسقەرنىڭ يۈرىكىنى ئويىنىتىپ، تەنلىرىنى يايرىتىۋەتتى. ئۇ تراكتورنى كېچىكى تۈندە تا تاتلىتىپ مەھەللىسىگە كىرىپ كەلگەندىمۇ يىگىرمە ئۈچ - يىگىرمە تۆت ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان شۇللۇق چوكان كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمىدى. ئۇنىڭ يۇمىلاق مۇرىلىرى، ئىنچىكە بەللىرى، تولغان ساغرىلىرى يارىشىملىق كىيىملەر ئىچىدە تېخىمۇ جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. بۇ كېچە ئەسقەرنىڭ ئۇيقۇسى كېلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئادەتتە بەك چارچاپ كەتكەچكە ياستۇققا بېشىنى قويار - قويماي پۇشۇلداپ ئۇخلاپ كېتەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ، چوكاننىڭ شېرىن - سۇخەن سۆزلىرىنى، ناۋات رەڭ سۇزۇك چېھرىنى، تۇخۇمسىمان يۈزىنى، قارا قاشلىرىنى، ھەتتا كۈلۈپ تۇرۇپ يەر باقىدىغان سىياقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى، كەلتۈرگەنسېرى تولغىنىپ ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلەتتى.

«ۋاي ئىسىت نېمىشقىمۇ ئىسمىنى سورىۋالمىغاندىمەن، — شىۋىرلىدى ئەسقەر، — يا ئۆزۈمنىڭ ئىسمىنى، بويتاقلىقىمنى دېمىگىنىمنى قارا. ئۇ مېنىڭ بىر قېتىملىق قىلغان ياخشىلىقىم ئۈچۈن شۇنچىلىك يېقىنچىلىق قىلدىمۇيا، ئۇنداقتا: «مېنى ئۇن-

تۇپ كېتىپسىز ـ دە...» دېگەندە ئاھاڭى خاپا بولغاندەك چىقتى. ئەمما «مەن سىزنى ئەسلەپ تۇردۇم» دېگەن سۆزنى قىلغاندا كۆزلىرىدە دەپ بولغىلى بولمايدىغان تاتلىق بىر نەرسە پاللىدا ياندى... ئاپلا چاقچاق قىلغان بولۇپ: «ماڭا تېگەمسىز ـ يا» دەپ چېكىپ باقسام بوپتىكەن، يا ـ ياق بۇنداق يېنىكلىك قىلغىلى بولمايدىغان چوكاندەك قىلدۇ. تۇرقىدىنلا چىقىپ تۇرـ مامدۇ، لېكىننزە ئاجايىپ پەيزى نېمىكەن ـ دە! ئائىلىسى مۇئەلـ لىم ياكى كاتتا زىيالىي. خەپ ئەتە ئىشتىن چۈشۈپلا تۇنۇگۇنكى يەردە ساقلاي، ئەگەر ماڭا راستىنلا مەيلى بولسا، چوقۇم كېلىـ دۇ. پاھ ـ پاھ، «ھەر كۈنى ئىشتىن يانغاندا مۇشۇ يەردە كاۋاپ يەيمەن» دەپ ئەۋلىيادەك گەپ قىلىپتىمەن ـ دە.»

ئەسقەر ئەنە شۇنداق قاغا پۇتى خىياللارنى قىلىپ، قاچانلاردا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى بىلمىدى. ئۇ سەھەر تۇرۇپ يەنە ئىشقا ماڭدى. ئۇنى خۇددى پەرىشتىلەر يۆلىگەندەك شۇ كۈنى ھېرىپ ـ چارچىغاننى بىلمىدى، قۇرۇلۇش ئورنىغا بىر يول ئارتۇق ماڭدى، تراكتور ئۈستىدە تۇرۇپ پەستىكىلەرگە كۈلۈپ قويايتتى، ياشانغانلارنى كۆرسە يېقىملىق سالام قىلاتتى. ئەدناسى ئۇنىڭغا تونۇغان ـ تونۇمىغاننىڭ ھەممىسى «ھېلىقى ئىشنىڭ خەيرلىك بولسۇن...» دەۋاتقاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئەسقەر پات ـ پاتلا كۆزىنى قىسىپ كۈنگە قارايتتى، بىراق كۈن ئۇيۇپ قالغان ناۋات قىيامىدەك پارقىراپ بىر يەردىن قوزغالماي تۇراتتى.

مانا بىر كۈن كەچكىچە ئەسقەرنى تاقەتسىزلەندۈرگەن قۇياشـ مۇ سۈۋادان تېرەكلەر ئارقىسىدا غايىب بولدى. كەچلىك گۈگۈم بىلەن تەڭ دۆلەتۋاغ مەھەللىسى تەرەپتىن قىزىل بۇقىسىنى ئۇرـ كۈرتۈپ كەلگەن ئەسقەر كەچلىك بازارنىڭ ئەپلىك بىر يېرىدە توختاپ كاۋاپچىنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇ كاۋاپ يېگەچ، چاي ئوتلىـ غاچ ئەتراپىغا قارايتتى. كۆز قەپىسى ئىچىدە تورغايدەك پىلدىرـ

لاپ يوٌرگەن قارىچوٌقى ھېلى ئوٌيانغا، ھېلى بوٌيانغا يوٌگوٌروٌپ ھالى قالمىدى. بىراق ھېلىقى مەھلىيا قىلغوٌچى ئوٌياتچان چوكان كەل-مىدى. ئەسقەر قانچە ئالدىرىماي يېگەن بولسىموٌ ئاخىرى ئالدىدى-كى كاۋاپ، نان، چايلارموٌ توٌگىدى. خېلىلا قاراڭغوٌ چوٌشوٌپ قالغانىدى. لېكىن كەچلىك بازار ئوٌستىدىكى ئوٌموٌچوٌك تورىدەك ئېسىلىپ كەتكەن ئېلېكتىر چىراغلار ئەتراپنى ئاپئاق يورۇتوٌپ توٌراتتى. ئەسقەر تراكتور ئوٌستىگە چىقىپ ئوٌياق ـ بوٌياقنا بويۇن-داپ قارىدى. مانا بىرىنچى قېتىملىق كىنودىن قايتقانلارنىڭ ئايىغى سېلىكتى، بارغانسېرى كەچلىك بازارموٌ شالاڭلاپ قالدى. ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىلارموٌ ئاللىقاچان تاقالدى.

بىردىنلا پوٌت ـ قوللىرى بوشىشىپ، ھاردوٌق يەتكەندەك سالپىيىپ قالغان ئەسقەر ئارقىسىغا قارىغاچ يولىغا ماڭدى. توٌ-يوٌقسىزلا ئېغىر كېسەل تەگكەن ئادەمدەك قاپاقلىرى ئولتوٌرۇ-شوٌپ ئاھ ـ ئوٌھقىلا چوٌشوٌپ قالدى. ئوٌنىڭ كەيپى ئوٌچوٌپ، غوٌدوٌرىغىلى توٌردى. چىقمايدىغان ھالىغا نېمىشقا ئادەمنى ئومۇل-دوٌروٌپ «مەن سىزنى ئەسلەپ توٌردوٌم» دەيدوٌ. تېخى «مېنى ئوٌنتوٌپ كېتىپسىز» دەپ كونا ئاشنامدەك گەپ قىلىپ كەتكىنىنى كۆرەيموٌ، خەپ بوٌ قېتىم ئوٌچراپ قالسا، «ئوٌنتوٌپ قالغان سىز-موٌ، مەنموٌ؟» دېمەيدىغان بولسام، توغرا، بىر سەمىگە سېلىپ قويغاننىڭ زىيىنى يوق. ۋوٌي راست، ئوٌغوٌ گەپ ئارىسىدا توٌي-دوٌرماي ئاجراشقانلىقىنى دەۋالدى. مەن نېمىشقا دېمىگەندىمەن. ھە، ئەمدى بىلدىم، ئوٌ مېنى «خوتوٌنى، باللىرى بار ئىكەن» دەپ چوٌشىنىپ قاپتوٌ ـ دە، ئاپلا ماۋوٌ قاپاق كاللامنى كۆروٌڭ.

ئەسقەر ئىككىتايىن خىياللار بىلەن ئەتىسىموٌ بىر كوٌن كەچ-كىچە تېرىكىپ يوٌردى. قاراڭغوٌ چوٌشوٌش بىلەنلا يەنە كەچلىك بازارغا كەلدى. ئوٌ كاۋاپچىنىڭ ئالدىغا كېلىشى ھېلىقى چوكان شوٌ يەردە توٌراتتى. ئەسقەرنىڭ ئىككى كوٌندىن بوٌيان دەۋالماقچى بولغانلىرى، ئويلىغانلىرى نەدە قالدى. ئۆزىگە نېمە بولدى بىلەل-

مەي قالدى. ئۇ، قىزىرىپ، بوزىرىپ، ئالىقانلىرىنى ئۇۋۇلىدى ھەم گەپنى نەدىن باشلاشنىمۇ، ھال سوراشنىمۇ ئۇنتۇپ دۇدۇقلىدى:

— كاۋاپ ئالسام يەمسىز؟

— ياق، مېنىڭ قورسىقىم توق، سىزنى كەلگەنمىكى دەپ چىقىپ بېقىشىم.

— تۈنۈگۈن ئوتتۇرا كېچىگىچە ساقلىدىم، چىقمىدىڭىزغۇ؟

— جۇرۇڭ، تراكتورىڭىزنىڭ يېنىغا بارايلى، ئاشۇ يەر تىنچتەك قىلىدۇ، — ئۇلار تراكتورنىڭ كوزۇپى كەينىگە ئۆتتى، — تۈنۈگۈنكى گەپنى قىلماڭ، ئىككى مەست ئۇرۇشۇپ ئاشخانىنى ئەرەختەن - پەرەختەن قىلىۋەتتى. بىر كېچىدە ئاران رەتلەپ بولدۇق.

— مۇنداق دەڭ، قاراڭ، تونۇشۇپ قالدۇق، لېكىن ئىسىم-لىرىمىزنى بىلىشمەيمىز، — دېدى ئەسقەر غەيرەتكە كېلىپ، — مېنىڭ ئىسمىم ئەسقەر، سىزنىڭچۇ؟

— ساباھەت.

— ساباھەت؟ — ئەسقەرگە بۇ ئىسىم بەكلا تونۇشتەك ئاڭلاندى، — ئەجەب چىرايلىق ئىسىم ئىكەن.

ئۇلارنىڭ سۆھبەتلىرى ئەمدىلا ئىزىغا چۈشۈپ تۇرۇشى، خۇددى يەردىن ئۈنگەندەكلا بىر سارائ پەيدا بولدى. ئۇنىڭ كونا ھەم كىرلىكىدىن رەڭگىنى يوقاتقان مايسا رەڭ ئۇزۇن پەلتوسى-نىڭ يانچۇق، قولتۇق - يەڭلىرى، مۇرىلىرى سۆكۈلگەن بو-لۇپ، يىپلىرى ساڭگىلاپ تۇراتتى. مەيدىسىگە ئېسىلغان ماۋ زېدۇڭنىڭ ھەر خىل ئىزناكلىرى، قەلەي تۈگمە، قوتا ئېغىزلى-رى، سۇلياۋ گۈللەرنىڭ كۆپلۈكىدىن پەلتونىڭ ئالدىنى كۆرگى-لى بولمايتتى. سارائنىڭ چارلىشىپ ئاقىرىشقا باشلىغان ئۇزۇن چىگىش ساقاللىرى مەينەت يۈز - بويۇنلىرىنى قاپلاپ تۇراتتى. ئۇ، ئوڭ قولىنى خۇددى ئۇرۇشتا بۇيرۇق بېرىۋاتقان قوماندانەك

ئالدىغا سوزدى:

— ئالدىغا بۇرۇل، ئالغا قاراپ ئاتاكا، ھۇررا!... گېنېرال بولۇشنى ئويلىمايدىغان ئەسكەر ياخشى ئەسكەر ئەمەس! قېنى ئوردېن - مېداللار بىلەن شان - شۆھرەت قازانغان گېنېرالغا سەدىقە - پېتىر ئاتا قىلىڭلار.

ساباھەت بۇ ئادەمنىڭ بەتبەشىرە چىرايىدىن قورقۇپ تۇگۇ-لۇپلا قالدى. ئەسقەر يېنىدىن بىر سوم چىقىرىپ ساراڭنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. لېكىن ساراڭ يەنە بېزىرىپلا تۇراتتى.

— ئەمدى كەتمەمسەن، — دېدى ئەسقەر ئاچچىقلاپ، — پارچە پۇلدىن شۇ بار ئىكەن.

— ئەگەر مېنىڭ قىزىم ساباھەت بولغان بولسا، سىلەردەك پىششىقلىق قىلمىغان بولاتتى، — ساراڭ ئارقىغا بۇرۇلۇپ كېتىۋېتىپ ئىككى قولىنى كۆتۈرگىنىچە ۋارقىرىدى، — قېنى سەن، ئوماق قىزىم ساباھەت!... تاتلىق تىللىرىڭ بىلەن «دادا» دەپ چاقىرساڭچۇ مېنى!

ساباھەت ساراڭنىڭ ئاغزىدىن ئۆز ئىسمىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق لەۋلىرى سۇس تىترەپ، بوش پىچىرلىدى:

— ئادەمنىڭ شۇنداقمۇ كەيپىنى ئۇچۇردا بۇ ساراڭ. نەدىن پەيدا بولدى خۇدايىم.

— قورقماڭ، تاش ساراڭ دېگەن شۇ، ئۇ داۋاملىق خەنزۇ بازىرى، تاشلەپكە، بەيتۇللا ئالدىلىرىدا تىلەمچىلىك قىلىدۇ. باشقىلارنىڭ دېيىشىچە، جىمجىت كېچىكى تۇندە كوچىمۇ كوچا ئايلىنىپ، خوتۇنىنىڭ، قىزىنىڭ ئىسمىنى چاقىرىمىش، — ئەسقەر قول سىلكىدى، — بولدىلا بۇ گەپلەرنى قىلىشمايلى. ساباھەت، كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن، سىزغۇ غۇلجىلىقلاردەك سۆزلەيدىكەنسىز، لېكىن بەزى سۆزلىرىڭىزدىن قەشقەرلىكمىكى دەپ قالىمەن... شۇنداقمۇ؟

دادىسىنىڭ ۋاپاسىزلىقلىرىنى ئاڭلىغان ساباھەت ئۇنى تىرىك دېگۇسى كەلمىدى. شۇڭا ئۇ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن غۇلجىغا كەلگەنلىكى، بىر يېشىدىن باشلاپ مومىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— شۇ، مەنمۇ قەشقەرلىقمىكى دەپ ئويلىغانىدىم.

— قەشقەرلىك بولسا بولمامدىكەن؟

— قاراڭ گېپىڭىزنى، ھەممىمىز بىر ئۇيغۇر، بىر مۇسۇلمان تۇرساق، — چىن سۆيۈش ئەسقەرنى مىڭ گىرادۇس پىرقىردىتىۋەتكەنىدى، — قاراڭ، ساباھەت، مەنمۇ تۇرمۇشتا ئېغىر ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىغان. ئەگەر ماڭا ئىشەنسىڭىز...

گەپىنىڭ ئۇرانىغا يەتكەن ساباھەتنىڭ بېشى چىرايلىق كۆكسىگە ئېگىلدى.

— مەن بۇلتۇرقى ئاشۇ كېچىلا سىزگە ماھىل بولۇپ قالغان، — دېدى ساباھەت پەس ئاۋازدا، — سىزنىڭ: «پادىشاھ بولسىمۇ ئايال كىشىنى ئۇرسا بولامدۇ»، «ئەرلەردىن قورقىدىغان خوتۇنلىرىنى دۇمبالايدىغان ئەرلەرنى ئەر دېمەيمىز، ھېلىقى بىرنېمە دەيمىز» دېگەن سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلاپ، مۇنداقمۇ ئەرلەر بولىدىكەن، دەپ ئويلىغانىدىم. بىراق سىز ئۇنتۇپ كەتكەن بىلەن مەن داۋاملىق ئەسلەپ تۇردۇم...

. — ساباھەت، مەن بىر ئىشنى سورىسام بولامدۇ؟

— سوراڭ...

— مومىڭىز قوشۇلارمۇ؟ — ئەسقەر ھەدىسى گۈلبانۇنىڭ پاجىئەسىنى ئويلاپ قالغانىدى، — بەزى ئاتا ـ ئانىلار يۇرت سۈرۈشتە قىلىپ ئۇنىمايدىكەن.

— ھازىر مومام ئۇنداق ئەمەس... ئۇ، ئۆزىمۇ...، — ساباھەتنىڭ «غۇلجىلىققا تەگدى» دېيىشكە تىلى كۆيدى، — ئۆزىڭىزنىڭچۇ؟

— مېنىڭمۇ ئاپام ھازىر ئۇنداق ئەمەس...

... بۇ ئۇزۇن ئەسلىمىدىن ئوقۇرمەنلىرىمىز، ئەسقەرنى «قانداق نەرسە» بۇنداق تېز ئۆزگەرتىۋەتكەنلىكىنى بىلگەن بولسا كېرەك. ئەلۋەتتە مۇھەببەت ئەنە شۇنداق كۈچ ـ قۇدرەتكە ئىگە ئۇلۇغ روھ! ئۇ ساپ، غۇبارسىز، غەيرىي غەرەزلەردىن خالىي بولغىنىدا سېھرىي كۈچى ئارقىلىق تاشنىمۇ يۇمشىتالايدۇ. قا-راڭغۇ دىللارنى يورۇتۇپ، ئاداشقانلارنىڭ يولىغا نۇر ـ شولىلار چاچالايدۇ. ئەسقەر ساختا كۆڭۈلنىڭ شورى بىلەن ئىككى ئايدىن ئارتۇق سولىنىپ ھەممە ئىشنى ئويلىدى. سەنەۋەر ئۇنىڭ بىلەن پاك جۈپتى ھالاللاردىن بولۇش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى تەرلىمەي تۇرۇپ ھۇزۇر ـ ھالاۋەتلىك تۇرمۇشقا نائىل بولۇش، ئېرىنىڭ تاپقىنىنى ئالغىنىدا چىڭ تۇتۇپ ئۆزىنىڭ ئەركىن يايراپ ئوينى-شى، ئوغرىلىقچە ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە توشۇش ئۈچۈن ئەس-قەرگە تەگكەن. قىزىل بۇقىنىڭ تۆت پاي چاقى پىرقىراپلا تۇرۇ-دىكەن، پۇل دېگەن سەنەۋەرنىڭ ئازمىسىغا كوركىراپ چۈشۈۋې-رىدۇ ـ دە. بىراق ئىش ئۇ ئويلىغاندەك بولمىدى. ئەسقەر تاپقان پۇلنى چىڭ تۇتۇپ، تېجەشلىك بىلەن بەش جانلىق ئائىلىگە تەڭ قانات ياپاتتى. سەنەۋەرنىڭ: «تاغار باينىڭ، ئېشەك باينىڭ، يىقىلسا يۆلىمەيمەن، ئۆلسە تۆلىمەيمەن» دېگىنىگە يول قويمايت-تى. شۇڭا بۇ ھىيلىگەر قىز گۈلسۇمخاننىڭ ئۇتتۇرلۇق جان ئېتىۋاتقان ئائىلىسىگە كېلىپلا نىيىتى بۇزۇلدى. ئۇ «تاماق ئېتىشنى بىلمەيمەن» دېيىش ئارقىلىق كېلىنلىك بۇرچىنى ئادا قىلىشنى خالىمىدى. «خىزمىتىم بار» دەپ كۈندە ئاپىسىنىڭ كەمپۈت ئوراش ئىشىغا ھەمقان بولۇپ ئەسقەرنى، گۈلسۇمخانلار-نى ئالدىدى، كىشىلەرنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ ئائىلىنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتتى. شۇنداقلا ئەسقەرنى «سولانغان» دېگەن يامان ئاتاققا قويدى. ئەسقەر ساباھەت بىلەن تونۇشقان ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە، كۆپ ئارىلاپلا ئۇچرىشىپ تۇردى،

مۇڭداشتى، سىرداشتى، ئەرلىرىنىڭ، خوتۇنلىرىنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنى سۆزلىتىپ دەرد تۆكۈشتى. خۇددى بولىدىغان مېۋە چېچىكىدىن مەلۇم بولغىنىدەك ساباھەتنىڭ تەربىيىلىك، ئەخلاقلىق، شەرم - ھايالىق ھەم قولى ئىشلىق قىز ئىكەنلىكىنى بىلىپ يەتتى. بولۇپمۇ ئەسقەرنى مەھلىيا قىلىۋالغىنى ساباھەتنىڭ ئادەم يېنىكلىك بىلەن چاقچاق قىلغىلى بولمايدىغان لاتاپىتى، تولغان ھۆسن - رۇخسارى ئىدى.

گەرچە ئۇلار ئەنە شۇنداق قەدىناس سىرداشلاردىن بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بىر - بىرىنىڭ كۆڭۈللىرىنى زېدە قىلمايلى دەپ ئويلىدىمۇ، ئىشقىلىپ، بىرى ئاپىسىنىڭ، يەنە بىرى مومىسىنىڭ بالىلىرىنى بەختسىز قىلىپ قويۇشتەك نادانلىقلىرىنى چۇۋۇپ ئولتۇرۇشمىدى. بولۇپمۇ ئەسقەر بۇ تەرسا نادانلىقنىڭ جاھىل ۋارىسلىرىدىن بولغانلىقى ئۆزىگە مەلۇم ئىدى.

مانا ئەمدى، تراكتور ئۈستىگە قونۇۋالغان ئەسقەرنىڭ «گۈل مەشۇق» ناخشىسىنى دىمىغىدا غىڭشىپ خۇشال - يايراپ كېلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبى تېخىمۇ روشەن بولغاندۇر؟ ئۇ بۈگۈن ساباھەت بىلەن توي توغرۇلۇق مەسلىھەتلىشىپ قايتقانىدى. ئەمدى ئاپىسىنىڭ رازىلىقىنى ئالمىسا بولامدۇ؟

ئەسقەر تراكتورنى ھويلىغا توختىتىپ تۇرۇشى، ئالىنۇر چۆگۈندە سۇ، لۆڭگە كۆتۈرۈپ كەلدى. «مانا، مانا مېنىڭ قەشقەرلىك ئوبدان ئۇكام بەك ئىشچان جۇمۇ» دەپ چاقچاق قىلدى ئەسقەر، ئۇنىڭ «قاشقالىق» دېگەن سۆزىنىڭ «قەشقەرلىك» گە ئۆزگەرگىنىگە ئىككى ئايدىن ئاشقانىدى.

ئەسقەر كەچلىك تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، ئاپىسىنى ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئەكىردى. ئۇ گېپىنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمەي بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خەنزۇ بازىرىدا بىر چوكان بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىغا ئىككى ئايدىن ئاشقانلىقى، ئۇنىڭ سالايى - سۈپىتى، بىر ئەرلىك بولۇپ ئاجرىشىپ كەتكەنلىكى،

ئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىنى ياقتۇرۇپ قالغانلىقىغا قەدەر سۆزلەپ بەردى. سەنەۋەرنىڭ ئائىلىسىگە كەلتۈرگەن نومۇسسىزلىقلىرىنى ئۇنتۇپ كېتەلمىگەن گۈلسۇمخان ئارسالدى بولۇپ قالدى. شۇن‌داقتىمۇ ئەسقەرنى ئۆيلەپ قويمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئايالىدىن ئاجراشقىنىغىمۇ بىر يىلدىن ئېشىپ كەتتى.

— بالام، ئوبدان ئويلاپسەن، ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولىدىغان ۋاقتىڭمۇ بولۇپ قالدى. يېشىڭمۇ بىر يەرگە كېتىپ بارىدۇ، — دېدى گۈلسۇمخان، — ئۇ چوكاننىڭ ئىش ئورنى بارمىكەن؟

— خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويىدىكى ئاشخانىدا ئىشلەيمەن دەيدۇ.

— ئىسمى نېمىكەن؟

— ساباھەت.

— نېمە، ساباھەت؟ — گۈلسۇمخاننىڭ كۆزلىرى چەكچەي‌دى، — مۇئەتتەرخاننىڭ نەۋرىسى، ئەنزەرنىڭ سىڭلىسى بولۇپ قالمىسۇن يەنە.

— شۇنداقمۇ؟ — ئەسقەرنىڭمۇ كۆزلىرى چوڭ ئېچىلدى، — نېمانداق ئىسمى تونۇشلا دەيمىنا.

— سەن داۋاملىق سەھەر چىقىپ كېتىپ، كېچىدە كەلگەچكە كۆرمىگەن. ئۇ قىز ئالىنۇرنى كۆرگىلى ئىككى ـ ئۈچ ئايدا بىر قېتىم بىزنىڭكىگە كېلەتتى، — گۈلسۇمخاننىڭ يادىغا بىر ئىش كەلدى بولغاي ۋارقىرىۋەتتى، — ھەي سارالڭ، بىر قېتىم «ساباھەت ئالىنۇرنى كۆرگىلى كەپتۇ» دېسەم، ئەمىسە ئۆيگە كىرمەي‌مەن دەپلا ھويلىدىن چىقىپ كەتمىدىڭمۇ. مانا ئەمدى ئېغىڭنىڭ چۇشۇپ قالغۇدەك ماختاۋاتىسەن.

— ۋاي توۋا...، — ئەسقەر بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ، بېشى چۇشۇپ كەتتى، — خۇدانىڭ ماۋۇ تەقدىرىنى...

— ۋاي دەرىخا، گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەرنىڭ دەردى ئۇنتۇل‌

ـماي تۇرۇپ، ئەمدى ما ئىشنى كۆرۈڭ، — گۇلسۇمخان ياقىسىـ
ـنى تۇتۇپ، مەيدىسىگە تۇپكۇشلىدى، — توۋا قىلدىم، توۋا قىلدىم خۇدايىم، ئۆتكۈزگەن كۇپۇرلۇقلىرىمىز ئۇچۇن ئىككى مۇسۇلمان ئائىلىسىنى بىر يىپقا باغلاپ قويۇپ، كۆزىمىزگە كۆرـ
ـسىتىۋاتامدۇ، نېمە؟!

— ئاپا، ئۇ چاغلاردا ھەممىمىزنى قارا باسقان، — دېدى ئەسقەر تەسەللى بېرىپ، — ساباھەتنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا مومىسى قوشۇلغۇدەك.

— ئەمدى قوشۇلمىسا قارا يۈز بولۇپ كېتەر. ئۆزىمۇ غۇلـ
ـجىلىق جۇرېنگە تەگكەن تۇرسا، — گۇلسۇمخان يەنىلا لىڭگىپاي خىيالدا ئىدى، — ئەممازە شۇنچە سەتچىلىكلەر بولۇپ ئۆتتى. قان چېچىشمىدۇق ئۇنىڭ بىرىسى بولدى. ئەمدى قانداقمۇ تۇغقانچىـ
ـلىق قىلارمىز. قايسى يۈزىمىز بىلەن بىر ـ بىرىمىزگە قارارـ
ـمىز. ۋاي ئۆلدۈم، ۋاي ئۆلدۈم. بۇ خۇدانىڭ بىزگە بېرىۋاتقان جازاسى!

دانا پازىللار مۇنداق نەسىھەت قىلغانىكەن:

«كىشى بىلەن ئالدىرىمايلا دوست بول، دۇشمىنىڭگە ئالدىـ
ـرىماي دۇشمەنلىك قىل… ئالەم ئەھلىنىڭ دوستلۇقى ۋە ئاداۋىـ
ـتى خۇددى باھار يامغۇرى ئوخشاش گاھى ياغىدۇ، گاھى توختايـ
ـدۇ. ئۇ دائىمىي ۋە مەزمۇت بولمايدۇ.» بۇ ئىبرەتلىك سۆزلەرـ
ـنىڭ قۇدرەتلىك مەنىسىنى گۇلسۇمخاننىڭ ئۆكۈنۈشلىرىدىن كۆـ
ـرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇنداقلا مۇئەتتەرخان ئىككىسىگە ئوخشاشلا بېرىلگەن جازا. ئۇلار يەنە ئۇرۇق ـ تۇغقان بولۇشماقچى. لېكىن ئەنزەر، گۇلبانۇلارغا سالغان زۇلۇم داغلىرى ئۇلارنىڭ كۆڭۈلـ
ـلىرىدىن مەڭگۈ كۆچمەيدۇ. ھەربىر ئەسرا بولۇشقىنىدا ئەقەللىيـ
ـسى ئالىنۇرنى كۆرۈشكىنىدە، يۈزلىرى دەرمال ياققاندەك كۆيىدـ
ـدۇ، خۇدۇكسىنىپ يەر باقىدۇ، يۈرەكلىرى ئېچىشىدۇ…

※ ※

بىر كۈن بۇرۇن خەۋەر تاپقان نېغمەت بىلەن مۇئەتتەرخان ئەلچىلەرنى ئوچۇق - يورۇق، ئىسسىق سالام بىلەن كۈتۈۋالدى. بىساتىدا بارىنى ئايىماي قىزغىن مېھمان قىلىشتى ھەم «ماقۇل جاۋاب»نى ئاڭلىغان ئەلچىلەرمۇ مەمنۇن بولۇشتى. ئۇلار توينى بەكمۇ ئۇزۇن سوزماي پات - ئارىدا قىلىۋېتىشنى مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ئەلچىلەرنى ئۇزىتىپ قويۇشتى.

جۇۋان تويى بولغاچقىمۇ توي ھەشەم - دەرەمسىز، ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلار بىلەنلا چىرايلىق ئۇزىتىلدى. ساباھەت دەريابويى كوچىسىغا ياتلىق بولۇپ كەلگەندىن بېرى ئەسقەر بىلەن بولغان يېڭى تۇرمۇشى شادلىق، خاتىرجەملىك مۇجەسسەملەنگەن بەخت ئىچىدە ئۆتمەكتە. ئۇلار ئەتىگەندە تۇرۇپ بىرلىكتە ناشتا قىلغاندىن كېيىن، ئەسقەر تراكتورىنى ئوت ئالدۇرۇپ ئىشقا ماڭىدۇ. ساباھەت تويلۇق ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ ئاشخانىغا يۈرۈپ كېتىدۇ. ئۇ ئادەتتە چۈشتە كەلمەيدۇ، كەچتە بولسا بالدۇرراق كېلىپ قېينانىسىغا ياردەملىشىپ تاماق ئېتىشىدۇ. تاماق يېيىلىپ بولغاندا ئائىلىدىكىلەر بىلەن بىردەم مۇڭدىشىپ، ئىككى ياش ئەر - خوتۇن ئۆز ھۇجرىلىرىغا كىرىپ كېتىشىدۇ ھەم تاتلىق كۈلكىلەر، شېرىن پىچىرلاشلار بىردەم ئاڭلانغاندىن كېيىن ھۇجرا جىمىپ قالىدۇ...

ئەسقەر ھېيت - بايرام ھارپىلىرى، دەم ئېلىش كۈنلىرىدە خوتۇنى بىلەن بىللە ئويناشقا بەك ئامراق، ئۇ ساباھەتنى دەريا بويلىرى، ۋاڭ قادىر بېغى، زەيمكا، ساي قۇيۇلۇش ئېغىزلىرىغا ئاپىرىپ ئوينىتىدۇ. بازار كۈنلىرى ساباھەتنىڭ «پۇلنى بۇزماڭ» دېگىنىگە باقماي كىيىم - كېچەك، زىبۇزىننەتلەرنى ئېلىپ بېرىدۇ. بۇنداق چاغلاردا ئۇ «قاراڭلار مېنىڭ قانداق ئايالىم بار ئىكەن» دېگەندەك نوپۇزلۇق ئەربابلار پەدىسىدە گىدىيىپ ماڭىد-

دۇ. توغرا، ئۇ پەخىرلىنىشكە ھەقلىق! سالايى ـ سۇپەتلىك، چىھرىدىن پەزىلەت نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان، شۇنداق سۇباتلىق بىر ئايال ئۇنىڭغا ياندىشىپ كېتىۋاتسا ئۇنىڭ روھى ئۆسمەي كىمنىڭ ئۆسسۇن!

ئادەم خۇشال، ئەمىن ياشىغانلىرىدا كۈنلەر خۇددى كۆچكەن يۇلتۇزدەك تېز ئۆتۇپ كېتىدۇ. موھتاجلىق، بىئاراملىق، ئە-لەملىك كۈنلەر گويا بىر قورام تاشتۇركى قوزغالمىنقى بەسى مۇشكۇل. مانا كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە سىنتەبىر ئايلىرىمۇ ئاخىر-لىشىپ قالدى. بىر كۈنى گۈلسۇمخان، ئەسقەر، ساباھەت، ئال-نۇرلار چۈشلۈك چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى. ئۆيگە مەخپىي سىپ-فىرلىق چاققانغىنا چامادان كۆتۈرگەن، سالاپەتلىك بىر ئادەم كىرىپ كەلدى. ئۇ قوڭۇر رەڭلىك، كەڭ قارا دەستىلىك كۆزەي-نەك تاقىۋالغانلىقى ئۈچۈن سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. ئەت رەڭ كۆز-لۈك پەلتوسى، پارقىراق گالىستۇكى، مىغىزرەڭ ئايىغى ئۇنى تېخىمۇ ھەيۋەتلىك تۇسكە كىرگۈزگەنىدى. ئۇ كۆزەينى-كىنى ئېلىۋېتىپ سالام قىلىشى، ساباھەت يىغلىغانچە ئېتىلىپ كەلدى:

— ئەنزەر ئاكا! بۇ دۇنيادا بارمۇسەن، ئاكا، شۇنچىمۇ ئەنسىرەتتىڭغۇ بىزنى•••، — ساباھەت ئەنزەرگە ئېسىلىپ قارىقو-يۇق سۆيۇپلا كەتتى.

— ھەممىڭلار ئوبدان تۇردۇڭلارمۇ، — ئەنزەرنىڭمۇ كۆز-لىرىدە يالتىرىغان يالقۇن كۆرۈندى، — ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

— ئوبدان، بالام••• ئوبدان، — يىغلامسىرىغان گۈلسۇمخان ئەنزەرگە ئېسىلىپ پېشانىسىگە سۆيدى. بۇ ئارىلىقتا ئەسقەر ئېلىقىپقىنا ئىككى قولىنى سوزۇپ كەلدى. ئەنزەر ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

— مۇبارەك بولسۇن، — ئەنزەرنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ

ياش تۆكۈلدى، — سىڭلىم ساباھەت بىلەن توي قىلىپسىز...
ئەنزەرنىڭ كۆزى بىردىنلا سۇپىدىن چۇشمەي يىتىرقاپ تۇر-
غان ئون بىر - ئون ئىككى ياشلار چامىسىدىكى ئوماققىنا قىزغا
كۆزى چۈشتى - دە، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قالدى.
— قىزىم ئالىنۇر، — دېدى گۈلسۇمخان قىزغا، — ئۇ
سېنىڭ داداڭ ئەنزەر بولىدۇ، تېز بول كۆرۈشكىن، «دادا»
دېگىن.
قىز ئورنىدىن قوزغالماي يەنە بىردەم تۇرغاندىن كېيىن
ئۇششاق قەدەملەر بىلەن ئاستا كەلدى - دە، بوش ئاۋازدا «دادا»
دېيىشى ئەنزەر ئۇنى بوشقىنا باغرىغا بېسىپ پېشانىسىگە ئاستا
سۆيۈپ قويدى.
— قىزىم، شۇنچىلىك چوڭ بولۇپ كېتىپسەن... مەن كەت-
كەندە تېخى ئىككى ياشقا توشمىغانىدىڭ. پاھ، ئاپاڭنىڭ ئۆزىلا
بوپسەن. ئوقۇۋاتامسەن؟
— ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىمەن.
ئۆيدە خۇشاللىق ئارىلاشقان يىغا - زار ھەم خىجىللىق بىر
پەس ھۆكۈم سۈردى. بولۇپمۇ ئەسقەر، گۈلسۇمخانلار ئانچە -
مۇنچە ھال - ئەھۋال سوراۋاتقان بولسىمۇ يۈزىنى كۆتۈرەلمىدى.
ئەنزەر بۈگۈن ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا ئۇدۇل ئۆيىگە ماڭغانىدى.
خەنزۇ بازىرىدا تونۇش - بىلىشلەر ئۇچراپ، ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكى
ئۆزگىرىشلەرنى بىر قۇر سۆزلەپ بەردى. ئەسلىدىمۇ دەريابويى
كوچىسىنى كۆرۈش، بىراۋلارنىڭ قەدەم ئىزلىرى چۈشكەن،
مۇبارەك تىنىقلىرى تارقالغان، ئىسسىق ياشلىرى قوشۇلۇپ تەڭ
ئاھ ئۇرۇشقان ئەزىز يەرلەرنى تاۋاپ قىلىش ئىستىكى بىلەن
قىزىنى باغرىغا بېسىش ئارزۇسى بار ئىدى. شۇڭا ئۇ تاكسى كىرا
قىلىپ خەنزۇ بازىرىدىنلا كەينىگە ياندى. بۇ تاكسىلار ئەمدىلا
پەيدا بولۇپ، بىر قەدەم ماڭسىمۇ ئون سوم ئالىدىغان چاغلار
ئىدى. شۇڭا كۆپ ئادەملەر قىممەت كۆرۈپ، خادىك ھارۋىلارغا

چۇشەتتى.

— ئۇنداقتا، — گۈلسۇمخاننىڭ «بالام» دېيىشكە تىلى كۆيدى، — چوڭ ئۆيگىمۇ بارماي ئۇتتۇرلاپ مەشەگە كېلىشىڭىز ئىكەن ـ دە؟

— شۇنداق، — ئەنزەرنىڭمۇ «ئاپا» دېيىشكە كۆڭلى ئۇنىمىدى، — ساباھەت بىلەن ئەسقەر توي قىلىپتۇ. بۇ خاسىيەتلىك ئىشنى تەبرىكلەشنى كەينىگە سۈرسەم بولامدۇ؟ (ئەنزەرنىڭ ئاۋازىدا ئاچچىق تەئەددى ھىدى بار ئىدى) بۇ خۇددى زۇلمەتلىك كېچىدە قۇياشنى كۆرگەندەكلا ئىش ـ دە!...

ئەنزەرنىڭ يا خۇشال بولغىنىنى، ياكى خاپا بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇ شۇنچىلىك كەم سۆز ئىدىكى، بىر يەرگە تىكىلىپ ئولتۇرۇپ كەتسە، گويا كۆزىنىڭ ئارقىسىدا يەنە بىر كۆزى باردەك ئادەمنىڭ تېنىنى شۈركۈندۈرۈپ قوياتتى. بۇرۇنقى خۇش تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇرغان يۈزىنى بىر خىل خىرەلىك قاپلىغان، نۇرانە قارىچۇقلىرىدىكى چېقىنلارمۇ سوغۇق ھەم سۇرلۇك ئىدى.

ئەنزەر سوغۇقلا خوشلىشىپ ماڭدى. ئۇ كىملەردۇر كۈلۈپ چىقىپ كېلىۋاتقاندەك پېشايۋان پەلەمپەيلىرىگە، چايخانىلارغا تويماي قارىدى. ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى ھېلىقى مېھرى ئوتلۇق لەمپە يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئورنىدا ئەسقەر ئۇچۇن سېلىنغان ئىككى ئېغىز ئۆي تۇراتتى. ھەممىدىن رايى قايتقان ئەنزەر «بايۋەچچە» ئۈن يىلدا بىر كەلگەن تۇرۇقلۇق ھېچقانداق سوۋغات سوۋغا قىلماي، جانجىگەر قىزىغىمۇ يىپ قاتارلىق بىر نەرسە تۇتقۇزماي ھەتتا پېشانىسىگە سۆيۈپمۇ قويماي كېتىپ قالدى. بۇنىڭدىن ساباھەت خىجىللىق ئىچىدە ئۆرتىنىدى.

ئەنزەر ئۆز ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەندىمۇ يەنىلا شۇ مەبۇدتەك سۇرلۇك ئىدى. مۇئەتتەرخان ئىسلىپ سۆيۈپ ھالىدىن كەتتى. ئابدۇسەمەت «جېنىم ئاكام» دېگىنىچە ئاكىسىنى قۇچاق-

لىدى. بولۇپمۇ گۈلنىسا زادىلا قويۇپ بەرمەي، تىلىقىپ ـ بوغۇلۇپ يىغلىدى. لېكىن ئەنزەر مەككىدىكى خاسىيەتلىك تاش-تەك تۇرۇپلا بەردى. باشقىلار خۇددى ساۋاب تاپماقچى بولغاندەك ئۇنى سۆيدى، قۇچاقلىدى، باغرىغا باستى، كۆز ياشلىرىنى تۆك-تى. پەقەت نىغمەت دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەندىلا ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىپ ۋىلىلدە ئوچۇق چىراي ئاچتى.

— قارا، بالام، بۇ سىنىڭ ئوغلۇڭ ئەختەم بولىدۇ، — دېدى مۇئەتتەرخان، يۇمىلاق ئاق يۈزلۈك، قوشما قاش بالىنى كۆرسىتىپ، — بۇ يىل توققۇز ياشقا كىردى. ئىككىنچى سىنىپ-تا ئوقۇيدۇ.

— بالاڭ؟!...، — ئەنزەر بىر ئانىسىغا، بىر گۈلنىساغا تىكىلدى، — بۇ... بۇ...

— قېنى مېھمانخانىغا كىرەيلى، — دېدى نىغمەت گەپنى ئۈزۈپلا، — ئازادە ئولتۇرۇپ پاراڭلاشمايمىزمۇ، قېنى، گۈلنى-سا، سىز دەرھال تاماققا تۇتۇش قىلىڭ.

ئۇلار مېھمانخانىغا كىرىپ تاماق جوزىسى ئەتراپىدىكى كۆر-پىلەردە ئولتۇرۇشتى. گۈلنىسا يۈگۈرۈپ يورۇپ قەنت ـ گېزەك-لەر بىلەن سىنچاي قىلدى، ئاندىن چاي چۆگۈننى مۇئەتتەرخانغا تاپشۇرۇپ ئۆزى ئاشخانىغا چىقىپ كەتتى. ئەنزەر مۇئەتتەرخان-نىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەختەمگە نەزەر سالدى. قارىغانسېرى ئۆزىنىڭ كىچىك چاغلىرى، شۇ چاغدا چۈشكەن خاتىرە سۈرەتلەر كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى. دېمىسىمۇ ئەختەم ئەنزەرنىڭ بالىلىق ۋاقتىدىكى چىرايىنى كىيىپلا چىققانىدى. ئۇنداقتا نىغمەتنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرغان ئالتە ياشلار چامىسىدىكى بالا كىم بولىدۇ؟ ئەنزەرنىڭ ھەيران بولۇپ قارىغىنىنى سېزىپ قالغان نىغمەت چاقچاققا يۆلەپ دەۋالدى:

— بۇ ئوغلۇم، قاراڭ، ئەنزەر، غۇلجىلىق بىلەن قەشقەر-لىقنىڭ بىر تال تەۋەررۇكى دەڭا. ئىسمى ئېلدوس. قانداق مەند-

لىكمىكەن؟
سۆھبەت زادىلا قولاشمىدى، مۇئەتتەرخان، ئابدۇسەمەت، نىغمەتلەر قىزىققان سوئاللارنىڭ تولىسى جاۋابسىز قالدى. ئەنـزەردىن «ھەئە، ياق»تىن باشقا جاۋاب يوق ئىدى. تېخى بېشىنى چايقاش، گىلدىڭلىتىش بىلەنلا چەكلىنەتتى. جاۋاب بەرمىسە بولـمايدىغان يېرىگە كەلگەندە، ئۇ: «ئۇرۇمچى، گۇاڭجۇلاردا ئاشخانا، سامىسخانام بار. بېيجىن ۋاڭفۇجىڭدا بىر كاۋاپخانا ئېچىۋالـدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى غۇلجىلىق، قەشقەرلىك باللار ماڭـدۇرۇۋاتىدۇ» دەپ قويۇپ يەنىلا يەرگە قارىۋالاتتى. گۈلنىسا ئەكىرگەن ھاردۇق ئېشىمۇ كۆڭۈلسىزلا ئىچىلدى. نىغمەت دۇئاـغا قول كۆتۈرگەندىن كېيىن مۇئەتتەرخانغا قاراپ:
— يول ئازابى — گۆر ئازابى دېگەن گەپ بار، ئەنزەر ھېرىپ قالغان ئوخشايدۇ، ئەمدى ئارام ئالسۇن، — دېدى.
ئەنزەر ھويلىغا چىقىشى ئارقىدىن پالاقلاپ چىققان مۇئەتتەرـخان ئۇنى چەتكە تارتتى ـ دە، گۈلنىساخاننىڭ ئۆز ھۇجرىسىغا ئورۇن سېلىپ قويغانلىقىنى دېيىشى ئەنزەرنىڭ غۇژلا ئاچچىقى كەلدى.
— ئانا، مەن ئۇنى تالاق قىلغان، — دېدى ئەنزەر قاپىقىنى تۈرۈپ، — مۇسۇلمانچىلىققا توغرا كېلەرما؟
— جېنىم بالام...
— بولدى قىلسىلا.
— ئانا، گەپلىرى تۈگىدىما قانداق؟ — دېدى پېشايۋان ئارقىسىدا تۇرۇپ گەپ تىڭشىغان ئابدۇسەمەت، — مەن بۈگۈن كېچە ئاكام بىلەن مۇڭدىشىپ ياتاي دەيمەن، خاپا بولمايدىغانلا؟
— سېنىڭ ئۆيۈڭ نەدە؟ — سورىدى ئەنزەر.
— نىغمەتكامنىڭ چوڭ قورۇسى ئوچچە ماڭا قالدى. ئۆي دېگەن ساماندەك.
ئەتىسى ئەتىگەن ئابدۇسەمەت بىلەن روشەنگۈل ئىشقا

مېڭىشتى. ئەنزەر ئۆيگە قايتىپ كەلدى. نىغمەت خېلى بۇرۇنلار ئاھالە كومىتېتىغا كەتكەنىدى. گۈلنىسا ئۇنىڭغا چاي قىلىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ، ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆيىدە ناشتا قىلغانلىقىنى ئېيتىپ ئۇنىمىدى. گۈلنىسانىڭ كۆز - قاپاقلىرى قىزىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ كېچىچە يىغلاپ چىققانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەختەم كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — سورىدى ئەنزەر نەلەرگىدۇر قاراپ، — ئانامچۇ؟

— ئەختەم مەكتەپكە كەتتى، — گۈلنىسامۇ ئۇنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ قارىيالمىدى، — ئانام سىزنى ساقلاپ مېھمانخانىدا ئولتۇرىدۇ.

ئەنزەر مېھمانخانىغا كىرگەندە، ئېگەك تىرەپ خىيالغا پاتقان مۇئەتتەرخان ئۇنىڭغا لەپپىدە قارىدى - دە، «قېنى ئولتۇر» دەپ كۆرپىنى ئىشارە قىلدى. ئانىسىنىڭمۇ چوڭ كۆزلىرىنىڭ ئوتقاشتەك قىزارغانلىقىنى كۆرگەن ئەنزەر كېچىچە كىرپىك قاقمىغانلىقىنى بىلدى. راست، مۇئەتتەرخان كېچىنى خىيال بىلەن تاڭ ئاتقۇزدى. دەرۋەقە ئۇ ئەنزەرگە بەكمۇ ئۇۋال قىلىپتۇ. بىچارە ناتىۋان گۈلبانۇمنىڭ بەخت - ئىقبال چىرىغىنى ئۆچۈرۈپ، لەختە - لەختە قان يىغلاشلىرىغا سەۋەب بوپتۇ. مانا بۇ ئاغزىدىن خۇدانى چۈشۈرمەيدىغان، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلماي ئۆتەيدىغان، ئوتتۇز كۈن روزىنى ساق تۇتىدىغان تەقۋادار ئانىنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ يۈرىكىگە سالغان مەڭگۈ ئۆچمەس زۇلۇم دېگى! ئۇنىڭ ياشلىقى بولمىغانمىدى؟ مەخەت ئەپەندى ئۇچۇن تالاپەت تارتمىغانمىدى! ئىشقى سەۋدانىڭ قۇدرىتىنى بىلمەمدۇ - يە! ؟ «ئىشقى ئوتىنىڭ ئالدىدا، دوزاخ ئوتى ئۇچقۇنچە يوق» دېگەن غەزەللەرنى ئېيتمىغانمىدى؟! ھەممىنى بىلىدۇ، تېخى تۈنۈگۈندەكلا ئېسىدە تۇرۇپتۇ. مەخەت ئۇچۇن ئاتا - ئانىسىدىن سۆيۈرگە، نوغۇچ، لاخشىگىرلاردا ئۇرۇلغىنى! تېخى قىرىق ئالتە

يېشىدا نېغمەتكە مەيلى چۇشۇپ قېلىپ يوشۇرۇن ئۇھسىنىپ، سېغىنىپ يۈرگەنلىرىچۇ؟ خۇددى كەچ كۈزدە پىشقان تاغ ئۆرۈ-كىدەك چۇچۇمەل، قىرتاق بۇ مۇھەببەت ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك شېرىن ـ لەزىز تېتىمىدى! ئەمىسە بۇ جاھىللىق، مۇتەئەسسىپ-لىك، تاش بېغىرلىق ئۇنىڭغا نەدىن ياماشقاندۇر؟! ياق، مۇئەت-تەرخاننىڭ تاشمەمەتكە بولغان ئۆچمەنلىك ئوتى ئۇنىڭ يۈرىكىدى-كى ھەممە گۈزەللىكلەرنى، ئېستېتىك تىلەكلەرنى كۆيدۈرۈپ، كۈل قىلىۋەتكەن! قارىمامدىغان ئۇنىڭ ئەقلىنىڭ كەملىكىنى، تەدبىرىنىڭ سۇسلۇقىنى! خۇددى تاشقا تاياقنى تاڭغاندەك: «گۈلنىسانى ئېلىپ بەرسەم ئەنزەرمۇ كۆز چانقىمدىن نېرى بولمايدۇ. سۆڭەك ئىزدىگەن لالما ئىتتەك ئۈچرىغان ھويلىغا كىرىپ كەتمەيدۇ، ھېلىقى ئېزىتقۇنى كۆرمىگەندىن كېيىن بار-غانسېرى كۆڭلى سوۋۇپ ئۇنتۇيدۇ...» دەپ ئويلىغانلىرىچۇ! مانا شۇنچە يىللار ئۆتتى، ئەنزەر گۈلبانۇمنى ئۇنتۇيالىدىمۇ؟ زىنھار ئۇنتۇيالمىدى، ئۇنتۇيالمىدى ئەمەس، بەلكى يۈرەكتىكى ئوت پەسەيمىدى. مۇئەتتەرخان ئوغلىنى نېمىگە ئۆزگەرتىپ قويدى. قائىدە ـ يوسۇنلۇق، پەزىلەتلىك، خۇش پېئىل بىر بالا خۇددى ھېسسىياتسىز، ھېچنېمە بىلەن ھەپىسلىسى يوق، سۆزلەشمۇ ئېغىر كېلىدىغان تاش مەبۇدىگە ئايلىنىپ قالسا يۈرەك ـ باغرىڭ ئۆرتەنمەمدۇ.

ئېڭىكىنى تۇتۇپ، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مۇئەتتەرخان ئۇنسىز يىغلىۋەتتى. باياتىن بېرى بېشىنى ساڭگىلىتىپ جىمىپ كەتكەن ئەنزەرمۇ، ئانىسى بىرنېمە دېمىگۈچە زۇۋان ئاچمىدى.

— بالام ئەنزەر، مەن نەچچە يىل بولدى كۆپ ئويلاندىم، — مۇئەتتەرخاننىڭ ئاۋازىدا ئۆكۈنۈش ئېغىر ئىدى، — ئۆزۈمنىڭ بىلىپ ـ بىلمەي قانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلغانلىقىمنى، سېنى، گۈلبانۇمنى ئوتقا ئىتتەرگەنلىكىمنى بىلدىم. مېنى خۇدامۇ كەچۈرمەيدۇ. ئەمدى سەنمۇ كەچۈرمەمە-

سەن؟

— ئانا، بۇ گەپلەرنى ئەمدى قىلغانلىقىڭ ھېچ ئەھمىيىتى يوق، — ئانىسىنىڭ يېلىنىش بىلەن ئېيتقان سۆزلىرى ئەنزەرگە تەسىر قىلغاندەك ئەمەس ئىدى، — باشقا سۆزلىرى بولسا قىلىسىلا، بولمىسا مېنىڭ بارىدىغان يەرلىرىم بار.

— بولىدۇ، بالام، بولىدۇ، — مۇئەتتەرخان ياۋاشلىق بىلەن باش لىڭشىتتى، — ئەمدى سەن ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ گۈلنىساخان...

— بۇنىڭدىن خەۋىرىم بار، ئابدۇسەمەتتىن ئاڭلىدىم.

— گېپىمنى ئاڭلىغۇڭ كەلمىسىمۇ، زېھنىڭ قويۇپ تىڭشاپ باق، بالام، گۈلنىساخانىنىڭ ھەرقانچە گۇناھى بولسىمۇ، ئۇن يىلدىن بېرى يۆيۈلۈپمۇ تۈگىگەندۇر. ئۇ سېنى ھازىرغىچە ئۈمىد بىلەن ساقلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئاشۇ بىچارە ناتىۋانغا ئۆۋال قىلمىغىن، — مۇئەتتەرخان ئېغىر تىنىپ قويدى، — ئالتۇندەك بىر ئوغلۇڭ بار. ئۇ يېتىم بولۇپ قالمىسۇن. ئايالىڭنى تالاق قىلغان بولساڭ، بۈگۈن ئاخشاملا ئاخۇنۇمنى چاقىرىپ ئۇنىڭ چارىسىنى قىلايلى.

ئانىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئەنزەر ئۈچۈن يېڭىلىق ئەمەس ئىدى. ئۇ ئاخشاملا ئابدۇسەمەتتىن ھەممە ئەھۋالنى ئۇققاچقا جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى. خىجىللىق ئىچىدە دېيىلىۋاتقان پەند ـ نەسىھەتمۇ خۇددى يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈۋاتاتتى. ئەمما مۇئەتتەرخانىنىڭ سۆزى ئۈزۈلۈپ قالدى. ئەختەم يۈگۈرۈپ كىرگىنىچە دادىسىغا ئېسىلدى:

— دادا، بىزنى بايراملىق قويۇۋەتتى. مېنى باغچىلارغا ئاپىرىپ ئوينىتىپ كېلەمسىز؟ — ئەختەمنىڭ قاش ـ كىرپىكلىرى تۆكۈلۈپ تۇراتتى، — ئاخشام مەن بىلەن ياتامدىكىن دېسەم ئابدۇسەمەت كىچىك دادام سىزنى ئەكېتىپتۇ.

— بالام ئەختەم، داداڭ سېنى ئەتە بايرام كۈنى ئوينىتىپ

كەلسۇن، — دېدى مۇئەتتەرخان بۇ كۆرۈنۈشتىن سۆيۈنگەن ھال-ىدا، — ھازىر تالادا ئويىنغاچ تۇرغىن، كۆرمىدىڭمۇ داداڭ بىلەن سۆزلىشىۋاتقىنىمنى.

بالا دادىسىنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. پەرزەنت مېھرى شۇنچىلىك ئوتلۇق بولامدۇ، ئەنزەرنىڭ ئاللىبۇ-رۇن مۇزلىغان يۈرىكى ۋىللىدە ئىللىغاندەك بولدى ھەم تونۇگۈن يېتىرقاپ يېقىن كەلمىگەن ئەختەمنىڭ بۇگۈنكى سۆۋۈنۈشلىرى-نىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى.

— مەھەللىمىزدىن بىرنەچچە مويسىپىتلارنى چاقىرىپ نى-كاھ قىلدۇرساق دەيمەن. ئاخشام نېغمەت ئاكاڭ بىلەن شۇنداق قارارغا كەلگەنىدۇق، — مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ ئىپادىسىز چى-رايىغا قارىدى، — سەن قانداق قارايسەنكىن؟ ئوغلۇڭنى يېتىم بولۇپ قالمىسۇن دەيمىنا.

— بوپتۇ، سىلەرچە بولسۇن، ئەزەلدىن تارتىپ تەقدىرىمنى ئۆزلىرى بەلگىلەپ كەلگەن ئەمەسمۇ، — ئەنزەر ئورنىدىن تۇر-دى، — مەن كىچىكىمدىن باشلاپلا ھەرقايسىلىرىنىڭ تەربىيىلى-رىنى ئېلىپ بۇگۇنكىدەك ئامەتلىك بولغان...

مۇئەتتەرخاننىڭ بېشىغا تەگكەن بۇ ھۆل تاياق، ئۇنى تۇن-جۇقتۇرۇۋەتتى.

ئەنزەر ئەتىسى ئوغلىنى تاكسىغا سېلىپ دەريا بويى كوچى-سىغا كەلدى. ئۇ ئالىنۇرنى چاقىرىپ چىققاندىن كېيىن ئىككى بالىسىنى ماشىنا بىلەن قىزىل بايراق ماگىزىنىغا ئەكەلدى ھەم قىممەت باھالىق بالىلار كىيىملىرىنى ئېلىپ بەردى. بالىلىرى كىيىم ئالماشتۇرۇش بۆلۈمىدە كىيىملىرىنى ئالماشتۇرغاندىن كېيىن كونا كىيىملەرنى سۇلياۋ سومكىغا قاچىلىدى ـ دە، دەريا بويىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار سۇ بويلىرىدا، كاتېرلاردا قانغۇچە ئوينىغاندىن كېيىن، يەنە تاكسىغا چۈشۈپ ۋاڭ قادىر بېغىغا كەلدى. ئالىنۇر بىلەن ئەختەم مۇشۇ يېشىغىچە كۆرۈپ باقمىغان

باللار ئويۇنلىرىنى ئوينىدى، مىنمىگەن ياغاچ ئات، ئۇچمىغان ئىلەڭگۈچ، چۈشمىگەن باللار ماشىنىلىرى قالمىدى. ئەنزەر كەچتە قىزىنى دەريابويى كوچىسىغا ئاپىرىپ قويۇپ، ئەختەم بىلەن ئۆيگە قايتتى.

چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، تېتىكلىشىپ قالغان مۇئەتتەرخان- نىڭ «بۈگۈن تەييارلىق قىلىپ قويغانلىقى، نىكاھنىڭ ئەتە كەچ- تە ئوقۇلىدىغانلىقى» نى ئاڭلىغان ئەنزەر مېھمانخانىدا يېتىپ قال- دى. ئۇ پەي ياستۇققا تاشلانغان بىلەكلىرىگە باش قويغىنىچە قاراڭغۇ تورۇسقا قاراپ شۇنداق چوڭقۇر تىنىدىكى، كۆكرىكى ئېگىز كۆتۈرۈلۈپ تاشلاندى.

توغرا، ئۇنىڭ ئادەملەردىن رايى يانغان، خۇددى گۈلبانۇم- دەكلا ھاياتىنى دوغا تىكىپ قويىدى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن قانچى- لىك ئۆمۈر كۆرمىسۇن، كۈنلىرى يەر ئاستى ئېقىنلىرىدەك سىرلىق ھەم خۇپىيانە ئۆتۈپ كېتىدۇ. خۇشاللىق ئۇنىڭ يۈرىكى- دىن مەڭگۈلۈككە كۆچكەن! شادلىقىنى، تىلەكلىرىنى ئادەملەر زۇلۇم بىلەن ئۇنىڭدىن ئايرىۋەتتى. ھېچ ئايانماي قارا يەرگە دەپنە قىلدى! ھەتتا ئۇ قىزى بىلەن ئوغلىغىمۇ ئانچە ۋاي دەپ كەتمەي- دۇ. بۈگۈن ئۇلارنى ئوينىتىشىمۇ رەسمىيەت ئۈچۈنلا قىلىنغان ئىش. چۈنكى ئادەملەر ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىر پارچە ئېرىمەس مۇزغا ئايلاندۇرۇپ قويىدى. ھەممە ئىشلارنى بىپەرۋا قارشى ئال- دۇ، ماختاش ھەم تىللاشلارغىمۇ مىيىقىدا زەھەردەك كۈلۈمسى- رەپ قويىدۇ، خالاس. ئۇنىڭ كۆزىدىكى ياشلارمۇ تومۇرى ئۈزۈل- گەن بۇلاقلاردەك قۇرۇغان - قاغجىرىغان. ئەمىسە تۈنۈگۈن گۈلسۇمخانىنىڭ ئۆيىدە نېمە ئۈچۈن كۆز ياش قىلدى. نەلەردە تېنەپ قالغان ياشلار ئۇ؟! ئۇ ھەرگىز تېنەپ قالغان ياشلار ئەمەس، بەلكى پارتلاپ چىققان سېغىنىش شەربەتلىرى! گۈلسۇم- خانىنىڭ ئۆيىدىن ئۇنتۇيالمىغان يارنىڭ تىنىقلىرى دىماغلارغا ئۇ- رۇلۇپ، چاڭقىغان دىللارغا مەلھەم بولدى، ئۇ تاماق سۇنغان

لىگەن ـ تەخسىلەر «بىز ئىسىگىدىمۇ؟» دېگەندەك سىرلىق شىۋىرلىدى. چىۋەر قىزنىڭ ئىزلىرى كۆزلىرىگە كۆرۈندى. «پاھ ئاپاڭنىڭ ئۆزىلا بولۇپسەن» دېگىنىدە مىسكىن يۈرىكىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەتكەن باغرى تاشلار كۆز ياشلىرى ئارا ئايان بولدى! مۇرادىغا مۇيەسسەر بولغان ئەسقەر بىلەن ساباھەتنى كۆر-گىنىدە: «ئاھ خۇدا، مېنى نېمانچە شورلۇق ياراتقانسەن؟» دەپ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى. شۇنداق! كۆڭۈل رىجىلىرى تۈنجى بىخ سۇر-گەن يار ھويلىسىدا يىغلىماي، نەدە يىغلىسۇن؟! بۇ يىغا ئەمەس، بەلكى شېرىن ئەسلىمىلەر قارار تاپقان، جۇدالىق شىرنىلىرى!

مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئەنزەر بۇرۇنقى ئەنزەر ئەمەس. ئۇنىڭ خۇشاللىقى، مۇھەببىتى، بەختى، خوتۇنى، ئاشنىسى ـ پۇل! پۇل بىلەن كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدۇ، تەسكىن تاپىدۇ. ھەر قېتىم كۆپ پۇل تاپقىنىدا بىر سۆيگۈگە ئېرىشكەندەك، ۋاپادار خوتۇنىنىڭ شاپائىتىگە نائىل بولغاندەك خۇشال بولىدۇيۇ، پۇر-سەت ئۆتمەي ھەممىدىن زېرىكىدۇ... شۇنىڭغا قارىغاندا پۇل تې-پىش بىر ئەرمەك. بۇ ئەرمەكنىڭ ھاياجىنى، ھىيلە ـ مىكرى، جىددىيچىلىكى، ئىزتىراپقا سېلىشلىرى ئۇنىڭ بۇرۇقتۇرمىلىق-قا، ئۆچمەنلىككە تولغان يۈرىكىنى بىردەملىك بولسىمۇ بەزلەي-دۇ، ئۇنتۇلدۇرىدۇ... گۇلنىسانى قايتا نىكاھلاپ قويۇش ئىشىدا ئۇنچىۋالا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇش كەتمەيتتى. بىراق ئانىسى بىلەن ئابدۇسەمەت بەكمۇ جۇۋاپ كەتتى. ھازىر ئەنزەر ھەممىگە كۆ-نۈك، بۇرۇنمۇ شۇنداق كۆنۈك ئىدى. شۇ مىجەزى بىلەن نۇرغۇن ئېسىل نەرسىلىرىدىن ئايرىلىپ قالدى. ئەمدىكى زىيان ھەرقانچە بولسىمۇ، بۇرۇنقىسى ئالدىدا ياماقچە بولالماس!

ئەنزەر سوغۇق نىكاھتىن كېيىن، ئۈچ كۈنگىچە بازار ئارىد-لىدى. ئۇ گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردا تىجارەت قىلىۋاتقان چاغلىرىدىلا ئاڭلىغان خەۋەرلىرىدىن غۇلجىدا نېمە ئىش قىلسا مەنپەئەت بولى-دىغانلىقىنى ئويلاپ يەتكەنىدى. شۇڭا بۇ قېتىم چوڭ بىر ئىشنى

تۇتۇش كويىدا تولۇق تەييارلىق بىلەن كەلدى. بازارلاردىن ئىگەلىگەن ئۇچۇرلارغا قارىغاندا ئۆز پىلانىنىڭ ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىغا ئىشەندى. بازار ئىگىلىكى ئەركىن رىقابەتكە قەدەم ئالغاندىن بېرى غۇلجىغا تەرەپ - تەرەپتىن كېلىۋاتقان سودىگەرلەر، ئۇششاق تىجارەتچىلەر، كاسىپ - ھۈنەرۋەنلەر، ئېلىپساتار ھايانكەشلەر ئىنتايىن كۆپ ئىدى. ئۇلار چوڭ مېھمانخانىلاردا يېتىش ئۈچۈن بەزىلىرىنىڭ قۇربى يېتەتتى، بەزىلىرى قىممەت كۆرۈپ ياتمايتتى. ئۆي ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇرغىنىدا، قورۇ ئىگىسى ئۇلارنىڭ كېچىلەردە دەرۋازا قېقىشىدىن، مال ئالغىلى كەلگەنلەرنىڭ كېچە - كۈندۈز ئارام بەرمەسلىكىدىن بىزار بولۇشاتتى. شۇنداقلا ئەكەلگەن گىلەم، خام مال، قۇرۇق يەل - يېمىش، گەز مال، دورا - دەرمەك قاتارلىق ماللىرىنى قويۇشقا ئامبار قىيىنچىلىقى تارتاتتى. ھەتتا ئىچكىرىدىن كەلگەن خەنزۇ لاۋبەنلەر سوغۇق، سالقىن، نەم، يەر ئاستى ئامبارلىرىنى تاپالماي، نەچچە يۈزلىگەن يەشىك ئاپېلسىن، بانان، ئاناناسلىرىنى سېسىتىۋەتكەنىدى. بەزىلىرى پېشايۋان لاپاسلىرىنى، تەسكەي ئۆيلەرنى ئىجارىگە ئېلىپ ماللىرىنى بېسىپ قويۇشاتتى. بىراق ئۆزلىرى ئوغرى - يالغاندىن ئەنسىرەپ تالادا يېتىشاتتى. شۇڭا ئەنزەر يەر ئاستى بۆلۈمچىلىرى بولغان ئۈچ قەۋەتلىك مېھمانخانا سالماقچى بولدى.

ئەنزەر بازار ئارىلىغانىنىڭ بەشىنچى كۈنى مۇۋاپىق ئورۇن ئىزدەپ، بىر كۈن لاغايلاپ يۈردى. ئۇ نەتىجىدە خەنزۇ بازىرىنىڭ ئايىغى، دۆلەتۋاغ مەھەللىسىگە كېتىدىغان دوقمۇشتىكى قورۇنى ساتىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى. قورۇ چوڭ بولسىمۇ لېكىن ئۆيلىرى ئاتمىش - يەتمىش يىللار ئىلگىرى سېلىنغان بولغاچقا تولىمۇ ۋەيرانە ئىدى. ئەنزەرنىڭ خېرىدار بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئۇققان قورۇ - جاي دەلاللىرى چاي پۇلى ئېلىش ئۈچۈن يەڭ سودىسىنى باشلىۋەتتى. بۇ ئەسنادا ياندىكى چاققانغىنا قورۇنىڭ

ئىگىسىمۇ جايىنى ساتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ، ئەنزەر سالماقچى بولۇپ پىلانلىغان قۇرۇلۇشقا ئىنتايىن پايدىلىق ئىدى. ئىككى جاي سودىسىدىن خېلىلا چاي پۇلى تېگىدىغانلىقىدىن خۇشال بولۇشقان دەلاللار خېلى كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ ئەنزەر چوڭ قورۇدىن يىگىرمە مىڭ، كىچىك قورۇدىن ئون مىڭ چۇشۇرۇپ بېرىشتە چىڭ تۇرۇۋالدى. ئاخىرى قايتماقچى بولۇۋىدى، ئۇلار ئەتە يەنە كېلىشنى ئۆتۈندى. ئەنزەر سودىدا گىرىلىك قىلماي ئىلتىۋېتەي دەپمۇ ئويلىدى، بىراق بۇنداق ئەپلىك جايغا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ قۇرۇلۇش سېلىشقا رۇخسەت قىلىش - قىلماسلىقىنى ياكى شەھەر قۇرۇلۇشى پىلانىدا بار - يوقلۇقىنى بىلمەي تۇرۇپ بۇ ئىككى قورۇ - جاينى ئېلىپ قويغاندا كېيىنچە بىر تەرەپ قىلماق ئاسان ئەمەس ئىدى، ھەتتا زىيىنىغا سېتىشقا توغرا كېلەتتى. شۇڭا ئۇ ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ يەر باشقۇرۇش ئىدارىسى، شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىلىرىگە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇشتى. ئۇلار شۇ كۈنىلا ئادەم ئەۋەتىپ ئىككى قورۇ - جاينى كۆرگىلى كەلدى. كەلگەن كادىرلار «شەھەر قۇرۇلۇش ئىدارىسىدە ئۆتەشكە تېگىشلىك رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بولۇپ، قۇرۇلۇش سالسىڭىز قانۇنلۇق بولىدۇ» دەپ بېكىتىپ بېرىشتى.

بىر كۈن كەچكىچە پالاقلاپ چارچاپ كەتكەن ئەنزەر شۇ كۈنى كەچتىلا ئىنىسىنىڭ ئۆيىگە باردى. ئاكىسىنىڭ پىلانىنىڭ تېگىگە يەتكەن ئابدۇسەمەت ئۇنى باشلاپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئەكەلدى - دە، نېغمەتكە مەسلىھەت سالدى. ئەنزەرنىڭ پىلانىنى زەن قويۇپ ئاڭلىغان نېغمەت ئۇنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىشقا بەل باغلىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

— بۇ ئىشنى ناھايىتى ئىنچىكە پىلانلىمىساڭ بولمايدۇ، — دېدى نېغمەت جىددىي تەلەپپۇزدا، — بۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل كېتىدۇ جۇمۇ.

— هازىرچە يۈز تۈمەندىن ئارتۇق پۇل ئەكەلدىم.

— بىر مىليوندىن ئارتۇق پۇل بار دېگىنە. ھەي سەن بوش ئادەم ئەمەس ئىكەنسەن جۇمۇ.

— ماتېرىيال سېتىش ئورۇنلىرى بىلەن دوگوۋورلىشىپ قويۇپ، ئارلىقتا ئۈرۈمچى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭلارغا بېرىپ يەنە پۇل يۆتكەپ كەلمەمدىم. قىسقىسى، خاتىرجەم بولۇڭلار، قۇرۇلۇشنى يېرىم يولدا توختىتىپ قويماسلىقتا ئىشەنچىم كامىل.

— ئاكامنىڭ دېيىشىگە قارىغاندا، — دېدى ئابدۇسەمەت، — بۇ چوڭ مېھمانساراي، رېستورانلارغا ئوخشاش ھەشەمەتلىك، ھەيۋەتلىك قۇرۇلۇش ئەمەس. ئائىلىلىكلەر ئىجارىگە ئولتۇرالايدىغان، شەخسىي تىجارەتچىلەر ياتاق ھەم ئامبار قىلالايدىغان، يەر ئاستى ئامبارلىرىدا ئىسسىقتا چىدامسىز يېمەكلىكلەرنى ساقلىيالايدىغان ئۈنىۋېرسال قۇرۇلۇش.

— ئابدۇسەمەت توغرا دەيدۇ، — ئەنزەر قوشۇمچە قىلدى، — ئۈستۈنكى بىر قەۋىتى بىر ئېغىزلىق ياتاق ئۆيلەر بولىدۇ. ئامبار قىلسىمۇ ئەپلىك. قالغان ئىككى قەۋىتىدىكى ئۆيلەر ئىچكىرى - تاشقىرى ئىككى ئېغىزلىق بولۇپ، ئائىلىلىكلەر ئىجارە ئولتۇرسىمۇ، بىرنەچچە تىجارەتچى بىرلىشىپ ياتاق، ئامبار قىلسىمۇ بولۇۋېرىدۇ.

نېغمەت «ئەنزەر سودا - تىجارەت ئىشلىرىدا پىششىپتۇ» دەپ ئويلىدى، بولۇپمۇ ئۇ ماتېرىيال ھەققى، قۇرۇلۇش ھەققى، ياغاچچىلىق، سىرچىلىق، توكچىلىق، ھەتتا ھەربىر قەۋەتكە بىردىن ياسىلىدىغان تازىلىق ئۆي ماتېرىياللىرىغىچە قانچىلىق ئىقتىساد كېتىدىغانلىقىنى تەخمىنەن ھېسابلاپ چىققانىدى.

— بولىدۇ، — دېدى نېغمەت كېسىپلا، — ئەمما سەن ئەتىدىن باشلاپ ئىككى قورۇ - جاينى ئالىمەن دەپ بېرىپ يۈرمە، ئابدۇسەمەت ئىككىمىز سۆزلىشىپ ئالايلى. ئۇلار سېنى كۆرسە كاتتا لاۋبەن ئىكەن دەپ ئاسمانغا تېپىپ تۇرۇۋالىدۇ.

— ئاكا، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى سۆزلىشىپ ئېلىش ئۇچۇن نۇرغۇن ھەشەم كېتىدۇ ھەم كۆپ ئاۋارىچىلىك تارتىپ قالىسەن، — دېدى ئابدۇسەمەت، — شۇڭا بىرەر قۇرۇلۇش شىركەتكە ھۆددىگىلا بەرسەك قانداق؟ بىنا پۈتكەندىلا سان - سۈپەت جەھەتتىن تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋالىمىز.

— بۇمۇ ئاۋارىچىلىكى يوق بولىدىغان گەپ، — ئەنزەر سەل ئىككىلەندى، — لېكىن نېغمەتكام دېگەندەك ئاسمانغا تېپىپ تۇرۇۋالامدىكىن؟

— ئۇنى مۇۋاپىق سۆزلىشىمىز، دېتىمىزغا ياقسا ئەنە، بولمىسا مانا، — دېدى نېغمەت ئىشەنچلىك ھالدا.

نېغمەت، ئەنزەر، ئابدۇسەمەتلەر قۇرۇلۇش باشلىنىش بىلەن سۇ تۇرۇبىلىرىنى بىللە بېكىتىپ مېڭىش، ھەربىر قەۋەتتە بىردىن يۇيۇنۇش ئۆيلىرى بولۇش، بىرىنچى قەۋەتكە قاراۋۇلخانا بۆلۈمىدىن بىرنى سېلىش قاتارلىق ئەسلىھەلەر ھەققىدە پاراڭلىشىپ ئېغىر ئەلياتقۇ ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەي قېلىشتى.

19

نويابىر ئايلىرىمۇ ئوتتۇرىلىشىپ قالدى. غۇلجىنىڭ ئاق يېغىنلىرى قارغا ئالماشتى. ئۇششاق ئۇچقۇنداپ چۈشۈۋاتقان ئاپ-ئاق قار، كوندۇزلىرى ئېرىپ ئەگىزگە ئايلانسا، كېچىلىرى يوللار سۇۋارى توڭلاپ كېتەتتى. ئەنزەر بىناسىنىڭ يەر ئاستى بۆلۈملىرى ئۈستىگە سېمونت تاختىلار قويۇلۇپ، بىرىنچى قەۋەت تاملىرى كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. شەھەر قۇرۇلۇش شىركىتى ئىس-مېنا ئالماشتۇرۇپ جىددىي تۇتۇش قىلغاچقىمۇ قۇرۇلۇش كۈندىن - كۈنگە يۇقىرى ئۆرلەۋاتاتتى. نېغمەت، ئابدۇسەمەت، ئەنزەرلەر بىكار بولسىلا كېلىپ بىناسىڭ، ماتېرىياللارنىڭ سۈپە-

تىنى تەكشۈرۈپ مەسلىھەتلەرنى بېرىشەتتى. ئەمما غۇلجىغا كەل-
گەندىن بېرى گۈلبانۇمنى كۆرۈش، ئۇنىڭ بىلەن ئىككى ئېغىز
بولسىمۇ مۇڭدىشىش كويىدا ئوت بولۇپ يېنىۋاتقان ئەنزەر كۈن-
دىن - كۈنگە جىمىغۇر، كەم سۆز، كەم دىدار بولۇپ
كېتىۋاتاتتى. ئۇ كۈنلەپ - كۈنلەپ ئۆيگە قايتمايتتى، كەلگەن
ھالەتتىمۇ ئۇزۇن ئولتۇرمايلا يەنە چىقىپ كېتەتتى. ئۇنىڭغا
ھېچكىم ھېچنېمە دېيەلمەيتتى. ئەنزەرنىڭ بۇنداق جىددىيلىشى-
ۋاتقىنى ئىچكىرىگە مېڭىش ئالدىدا گۈلبانۇم بىلەن بىر قېتىم
دىدار كۆرۈشۈۋېلىش ئۈمىدى زور ئىدى. چۈنكى قۇرۇلۇش كې-
لىشىمىدە بىنا پۈتكەندىن كېيىن ئەڭ ئاخىرقى ئوتتۇز پىرسەنت
پۇلنى تاپشۇرۇش بېكىتىلگەنىدى. ئەنزەر ئۇرۇمچى پويىز ئىس-
تانسىسىدىكى، گۇاڭجۇ نەنخەيدىكى ئاشخانىلىرىنى، بېيجىڭ ۋاڭ-
فۇجىڭدىكى كاۋاپخانىسىنى قول ئاستىدىكى شاگىرتلىرىغا ھۆددە
بېرىپ كەلگەنىدى.

ئەنزەر بىر يىلى سوت ساتقۇچى قىياپىتىگە كىرىپ، گۈلبا-
نۇمنى بىر نۆۋەت كۆرۈۋېلىشقا مۇيەسسەر بولغانىدى، بۇ قېتىممۇ
يەنە تەۋەككۇل قىلىشقا بەل باغلىدى. ئەنزەر بىر كۈنى ئوتتۇرا
مەكتەپكە كېلىپ، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقتى. خېلى ئۇزۇندىن
بېرى دادىسىنى كۆرمىگەن قىز ئۇنىڭغا ئېسىلىپ يىغلىدى.

— قىزىم، ئەتە يەكشەنبە سېنى بايكۆلگە ماشىنا بىلەن
ئاچىقىپ قوياي، — دېدى ئەنزەر يۇمشاق تەلەپپۇزدا، — ئاپاڭنى
سىرتقا ئاچىقالامسەن؟

— نېمىدەپ ئاچىقىمەن؟

— مومام ئاغرىپ قالدى، دەپ ئاچىقساڭ ماشىنا بىلەن
شەھەرگە ئەكىرىمىز.

— ۋاي، ھەرگىز بولمايدۇ، — ئالىنۇر قورققىنىدىن بې-
شىنى چايقىدى، — دادا، سىز ئۇقمايسىز، ھادىل دېگەن ئادەم
بەكمۇ زالىم، ئاپامنى يالغۇز شەھەرگە كىرگىلى قويمايدۇ. ناۋادا

توي ـ نەزىرلەر بولۇپ قالسىمۇ ئۆزى ئەكېلىپ، يەنە ئالدىغا سېلىپ ئاچقىپ كېتىدۇ. شۇڭا داۋاملىق مۇمام ئىككىمىز بېرىپ يوقلاپ كېلىمىز.

— مۇنداق دېگىن، قىزىم... قارا بۇ توكۇرنىڭ ئەسكىلىكىنى.

— ئۇنىڭ ئەسكىلىكىنى بىر دېمەڭ، يەتتە ياشقا كىرگەن ئوغلىنىڭ بىر قۇلىقى پاڭ، تۆت ياشلىق قىزى مۇنىرەنىڭ بىر پۇتى قىسقا، ئاسقاقلاپ ماڭىدۇ.

— نېمىشقا ئەمدى؟

— ئاشۇ ئادەم ئۇرۇپچۇ. رىشات ئۇكام تۆت ياشلىق ۋاقتىدا شاپىلاق بىلەن بىر ئۇرغانىكەن، قۇلىقىنىڭ پەردىسى يىرتىلىپ كېتىپتۇ. مۇنىرەنى بۆشۈك بىلەن تالاغا ئېتىپ بىر تال سۆڭىكى بىرقانداق بولۇپ قاپتۇ.

— پاھ مۇنداقمۇ ئادەملەر باركىنا، — ئەنزەرنىڭ غەزەپتىن مۇشتۇملىرى تۈگۈلدى، — كىچىك نارەسىدىلەرنى مېيىپ قىلىپ قويسا، بۇ دۇنيانىڭ سورىقى يوقمۇ؟ قانۇن دېگەن زادى نەدە؟

— دادا، خاپا بولماڭ، ئەمدى ئاپامنى ئاۋارە قىلمايلى، ئۇ كېسەلچان.

— نېمە كېسەل ئىكەن ئۇقمىدىڭمۇ؟

— كالتە ـ كالتە يۆتىلىدۇ، يۆتەلسىلا قان تۈكۈرىدۇ. مومام دەردتىن بولغان كېسەل دەيدۇ.

— ئۇقتۇم، دەرد ـ ھەسرەتنى ئىچىگە يۇتۇشتىن بولغان سىل كېسىلى.

ئەنزەر قايتىپ كەتتى. ئۇ ئەتىسىدىن باشلاپ ئىچكىرىگە مېڭىش تەييارلىقىنى قىلدى. لېكىن ئابدۇسەمەتنىڭ ئايالى روشەنگۈلنىڭ كىچىك ئاپىسى تۇگەپ كەتكەنلىك خەۋىرى كېلىپ قالدى. ئەگەر بۇنىڭغا قاتنىشىپ بەرمىسە ئۇرۇق ـ تۇغقانلار

ئالدىدا ياخشى نامغا قالمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابدۇسەمەت ئاكىسىدىن رەنجىپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى، روشەنگۈلنىڭ يۈزىگە قاراشمۇ تەس بولاتتى. شۇڭا ئەنزەر يەتتە نەزىرگىچە قاتنىشىپ يولغا چىقىشنى قارار قىلدى. مېيىت ئۈزىتىلىپ، يەتتە نەزىر بېرىلگەندە دېكابىر ئايلىرىمۇ كىرىپ قالغانىدى.

ئەنزەر دېكابىر ئېيىنىڭ باشلىرى يولغا چىقىپ، ئۈرۈمچىدىكى ئاشخانىسىغا چۈشتى. ئۇ يەردە ھېساب ـ كىتاب قىلىشىپ تېگىشلىك پۇلنى ئالغاندىن كېيىن بانكىغا قويۇۋەتتى. ئاندىن بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ يېقىن ـ يورۇقلىرىدىكى پۇللارنى يىغدى. بەزىلىرىنى ئىچكىرىدىن قايتىپ كەلگۈچە تەييارلاپ قويۇشنى تاپىلاپ گۇاڭجۇغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. بۇ يەردىكى ئاشخانىنى يۈرگۈزۈۋاتقان بالا غۇلجا سۇيدۇڭلۇك بولۇپ، بەش ۋاخ ناماز ئۆتەيدىغان دىيانەتلىك يىگىت ئىدى. ئۇ، ئەنزەرنىڭ غۇلجىغا چوڭ قۇرۇلۇش سېلىۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ تولىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. چۈنكى بۇ يىگىت كېيىنچە يۇرتىغا بېرىپ تىجارەت قىلىشنى ئويلاپ يۈرەتتى. شۇڭا ئەنزەرگە تاپشۇرىدىغان پۇلدىن باشقا ئۆزىنىڭ پۇلىدىن ئەللىك مىڭ سوم بەردى. گۇاڭجۇدا ھەپتىدەك تۇرغان ئەنزەر ئەتىسىلا بېيجىڭغا قاراپ يولغا چىقتى. ۋاڭفۇجىڭدىكى كاۋاپچى بالىلار خوجايىنىنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بولۇپ كەتتى. زىياپەتلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ مېھمان قىلىشتى. ئەنزەرنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلىغان گەنجاكۇ①دىكى تىجارەتچى بالىلار، سودىگەر ھاجىلار ئۇنى ئارقا ـ ئارقىدىن چاقىرىپ كۈتۈۋالدى. غۇلجىدىن چىققاننىڭياغى ئۈرۈمچى، يول سەپىرى، گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردا بولۇپ، بىردەمدىلا بىر ئايدىن ئارتۇق ئۆتۈپ كەتتى. بىراق بېيجىڭدىكى بەزى ئاغىنىلىرىدىن ئېلىشقا تېگىشلىك قەرز پۇللارنى تولۇق يىغىپ بولالمىغانىدى. بىر كۈنى گەنجاكۇدا ئىمام

① گەنجاكۇ — ئۇيغۇرلار توپلاشقان قاينام بازار ئىسمى.

داڭگال دەيدىغان بايكۆللۇك تىجارەتچى بالا ئۇچراپ قالدى. ئۇ سەھرالىق بولغاچقىمۇ ئەل ـ ئاغىنىلىرى «داڭگال» لەقەم بىلەن چاقچاق قىلىشاتتى. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپ، بىرنەچچە ئېغىز ياسىما تىللاشتى.

— ئەنزەر، سېنى غۇلجىغا كەلدى دەپ ئاڭلاپ، شەھەرگە كىرىپ ھېچ يەردىن تاپالمىدىم، — دېدى ئىمام داڭگال جىگمومىدەك دۇپدۇگىلەك سەپكۈنلۈك يۈزىنى سىلاپ قويۇپ، — يەنە بىرەر تارانچى قىزنى ئەپقېچىپ سەھرالارغا يوشۇرۇنۇۋالدىمىكى دەپمۇ ئويلىدىم.

— تارانچى قىزلىرى مايماق ـ سايماق بولساڭمۇ سەندەك داڭگاللاردىن ئاشمدا، — دېدى ئىچى پىغان بىلەن توشقان ئەنزەر، — ھە، قاچان كەلدىڭ؟

— تۈنۈگۈن كېلىشىم، — ئىمام، ئەنزەرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ يول چېتىگە چىقتى، — قارا، ئەنزەر، گۈلبانۇمنىڭ كېسىلى ئېغىر جۇمۇ، بۈگۈن ـ ئەتە دېگەندەكلا بولۇپ قالدى.

— نېمە؟ — ئەنزەر چۆچۈپ قارىدى، — سەن قانداق بىلىسەن؟

— ھادىل پىيەنچۈك ھاراقكەش ئاغىنىلىرىدىن باست، تېلەش، خالزات قاتارلىق ئاغىنىلىرىنى چاقىرىپ ئۆيىدە ئولتۇرۇش قىلىپتىكەن، مېنىمۇ چاقىردى. سەن بىلىسەن، مەن ھاراق ئىچمەيمەن، قارىسام ھەممىسى مەست بولۇپ «سەن توختا، مەن ئېيتاي»غا چۈشۈپ كەتتى. شۇڭا غىپپىدە تىكىۋېتەي دەپ دالان ئۆيگە چىقسام، بىچارە گۈلبانۇم بىر بۇلۇڭدا تۈگۈلۈپ يېتىپتۇ. ئۇ مېنى كۆتۈپ تۇرغانمۇ نېمە، «ئۆتۈنۈپ قالاي، ئەنزەرگە بېرىپ قويۇڭ» دېدى ـ دە، ئالمان ـ تالمانلا چىڭ تۈگۈلگەن بىر پارچە قەغەزنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى. سېنى ئىزدەپ ئىنىڭنىڭ ئاشخانىسىغا بارسام ئىچكىرىگە كەتتى، دېدى.

— قېنى ئۇ قەغەز؟ — ئالدىراپ سورىدى ئەنزەر.

ئىمام داڭگال قويۇن يانچۇقىدىن پۇل قاپچۇقىنى ئېلىپ، نەچچە قاتلانغان قەغەزنى ئالدى. ئەنزەر ئاغىنىسىغا رەھمەت ئېيىتىشنىمۇ ئۇنتۇپ خوشلىشىپ ماڭدى. ئۇ ياتىقىغا كېلىپلا تەقەززالىق ئىچىدە چاقماقلىق قەغەزنى ئاۋايلاپ ئاچتى، ئانىلار ئاداۋىتىنىڭ قۇربانى بولغان گۈلبانۇم قېرىنداش بىلەن مۇنۇ ھەسرەتلىك پىغانلىرىنى قالدۇرغانىدى:

«ئەنزەر، ئەزرائىل مەندەك بىر بىتەلەي ئايالنىڭ ھالىغا يەتكەنمۇ نېمە، بۇ خەتنى يېزىشقا مۇۋەپپەق بولدۇم. خەت دېگەننى يېرىم دىدار دېيىشىدىكەن. شۇڭا كېتەر چېغىمدا كۆڭلۈمدىكى گەپلىرىمنى دەۋالسام، سىز بىلەن غايىبانە سۆزلەشكەندەك تەسكىنلىك تاپىدىكەنمەن. گەرچە ئاشۇ نۇرانە يۈزلىرىڭىزنى كۆرەلمىسەممۇ، يۇمشاق سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىيالمىسامىمۇ ھەر ھالدا كېسەل چاققان زەئىپ تېنىم شىپالىق تاپقاندەك يېنىكلەپ قالىدىكەنمەن. تۇرۇپلا ئويلاپ قالىمەن، سەپەرگە چىقىش ئالدىدا سىزنى بىرلا قېتىم كۆرۈۋالسام، ئاشۇ ۋاپادار كۆزلىرىڭىزگە قېنىۋالسام، مېھىر - مۇھەببەت نۇرلىرى چاقنىغان چېھرىڭىزنى كۆڭۈل بېغىمغا كۆچۈرۈۋالسام، ھارارەتلىك قوللىرىڭىزنى تۇتۇۋالسام، بۇ دۇنيادىن ئارمانسىز كۆز يۇمغان بولاتتىم. خۇددى جەننەت گۈللىرىنى ھىدلىغاندەك ئامانەتنى خاتىرجەم ئىگىسىگە تاپشۇرغان بولاتتىم ھەم لەھەت ئىچىدە يۈرىكىم پۈتۈن، كۆڭلۈم توق، يۈزۈم نۇرانە، لەۋلىرىمدە كۈلكە، چېھرىمدە ئەمىنلىك بىلەن پۇتلىرىمنى ئۇزۇن سۇنۇپ ياتقان بولار ئىدىم! ... ئەپسۇس، مىڭ ئەپسۇس، مۇمكىنمۇ بۇنىڭغا ئاخىر! ...

ئەنزەر، بۇ بىۋاپا دۇنيا كىملەردىن قالمىغان، كىملەر تاشلاپ كەتمىگەن، دېسەملا ئۈمىد چىراغلىرىم قاراڭغۇ

كۆڭلۈمنى يورۇتۇپ ئۆتىدۇ. نېمىشقا دەپ سورىمايسىزغۇ؟ ھەئە شۇنداق، «بىر كۈنلەر كېلىپ ئەنزەر قېشىمغا قايتىپ كېلىدۇ (جانابىي ئالال ئۆمرىڭىزنى ئۇزۇن قىلسۇن). ئۇ-نىڭ بىلەن تاڭلا مەھشەرگىچە بىللە بولىمەن. ھاياتلىقىمدا دېيەلمىگەن گەپلىرىمنى دەيمەن. بۇ يەردە ئۆچ ـ ئاداۋەتلەر يوق! بىزنى زۇلۇم بىلەن ئايرىۋېتىدىغان ئادەملەرمۇ يوق!! پەقەت سۈكۈت بىلەن مۇڭدىشىدىغان مېھرىبان ئەر-ۋاھلارلا بار» دېگەندەك خىياللار كۆڭلۈمنى شادلىققا تولدۇ-رىدۇ. شۇنداق، مەن ئىككى ئانا ياۋۇزلارچە بەربات قىلغان، پانىيدىن تاپالمىغان بەختىمنى، شادلىقىمنى باقىي دۇنيادىن تاپماقچىمەن!

ئەنزەر، مېنى كەچۈرەلەمسىز؟ ئەمما شۇنى ئېسىڭىز-دىن چىقارماڭ، تېنىم باشقىلارنىڭ بولغىنى بىلەن روھىي شادلىقىم، روھىي ھۇزۇرۇم، روھىي مۇھەببىتىم سىز بىلەن بىللە، ھامان بىللە، ھامان بىللە!!... تا تاڭلا مەھشەرگىچە بىللە!!... تەقدىر ـ قىسمەت سىزنى مېنىڭ-دىن تارتىۋالغىنى بىلەن يۈرىكىمدىكى بۇ ئۇلۇغ قۇدرەتنى ھېچكىم تارتىۋالالمايدۇ ھەم كۆچۈرەلمەيدۇ! تەن دېگەن قانچىلىك نېمىتى؟ ناھايىتى بىر سىقىم توپا!

ئۇھ... كەچۈرۈڭ، ئەنزەر، يۆتەل قىستاپ كەتتى. قېرىنداش تۇتقان قوللىرىممۇ تىترەپ مادارسىزلىنىپ كې-تىۋاتىدۇ. ئىچىمدە دەيدىغانلىرىم كۆپ ئىدى. ئامالىم يوق، مەن كەتكەندىن كېيىن قەبرەم بېشىغا بېرىپ: «مەن كەلدىم، بانۇ»، دەپ قويالارسىزمۇ؟ مەن سىزنىڭ «بانۇ» دېگەن ئەركىلىتىشلىرىڭىزنى شۇنداق ئاڭلىغۇم بار. چوقۇم شۇنداق دەڭ. مەن ئاۋازىڭىزنى ئاڭلاپ ياتىمەن. خوش!...

سىزنى باقىي ئالەمدە ئەسلەپ تۇرغۇچى ئايالىڭىز بانۇدىن.»

••• ئەنزەر «ھۆ» تارتىپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ ياتاق ئىچىدە قولياغلىقىنى يۈزلىرىگە باسقان ھالدا ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ، خۇددى تاۋۇت ئەتراپىدا ھازا ئېچىۋاتقان ھازىدارەدەك بوزلاپ يىغلىماقتا ئىدى. خەت يۈزىدىكى ئىككى تامچە قان دېغى، «سىزنى بىرلا كۆرۈۋالسام» دېگەن ئىلتىجا ئەنزەرنىڭ يۈرىكىنى ئامبۇردا قىسقاندەك ئازابلىدى. ئەڭ دەھشەتلىك بولغىنى، گۈلبانۇمنىڭ: «ئىككى ئانا ياۋۇزلارچە بەربات قىلغان بەختىمنى» دېگەن سۆزى، ئەنزەرنىڭ ئۇنىڭسىزمۇ ئۇششۇك تەگكەن كۆڭۈل بوستانىنى بىر يولىلا توڭلىتىۋەتتى. ئىككى ئانىغا نىسبەتەن قاتقان بىر پارچە ئۆچمەنلىك مۇزى بىردىنلا كېڭىيىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. ئۇ نەرسە - كېرەكلىرىنى دەرھال يىغىشتۇردى - دە شۇ كۈنىلا كەچلىك پويىزغا ئولتۇرۇپ شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتى. يول بويى ئۇيقۇدىن قالغان ئەنزەر: «بىرلا قېتىم دىدارلىشىۋالغىچە ئۆمۈر ئاتا قىل» دەپ خۇداغا نالە قىلىپ ماڭدى ھەم گۈلبانۇم بىلەن قانداق كۆرۈشۈش چارىلىرىنى ئىزدەندى. «بېشىمغا كەلگىنىنى كۆردۈم» دەپ ھادىلىنىڭ ئۆيىگە ئۇسۇپ كىرمەكچىمۇ بولدى. بىراق جان سەكراتىدا ياتقان گۈلبانۇمنى بىئارام قىلىشنى خالىمىدى. ئۇنداقتا دەيدىغان گەپلىرىنى دېيەلمەيدۇ. ئۇ ئويلا - ئويلا پويىز شىنجاڭغا كىرگەندە ئەپلىك چارىدىن بىرنى ئويلاپ، كۆڭلىگە پۈكتى.

ئەنزەر پويىزدىن چۈشۈپلا، بانكىدىكى پۇللىرىنى ئاجرىتىپ، قەرزلىرىنى يىغقىنىنى يىغقانچە، قالغىنىنى كېيىنگە قالدۇردى - دە، شۇ كۈنىلا تاكسى كىرا قىلىپ غۇلجىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۈچ يۈلۈچىدىن پۇلنى كۆڭلى تىنغۇدەك ئالغان شوپۇر تاڭ يورۇماستىن بۇرۇن غۇلجىغا كىرىپ كەلدى. ئەنزەر ئانىسى، گۈلنىسالار بىلەن پاراڭلىشىپمۇ ئولتۇرماي يەنە سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ ناشتىمۇ قىلماي تاكسى يالالاپ بايكۆلگە باردى. ئىمام داڭگالنىڭ دەپ بەرگەن سۆزلىرى ئېسىدە بولغاچقىمۇ

ھادىلىنىڭ ھاراقكەش ئاغىنىلىرى باسىت، تىلەش، خالزاتلارنى سىرتىدىن قانداق سۈرۈشتە قىلىشنى، كىمدىن سوراشنى ئويلاپ مېڭىشى ئىشىك ئالدىدىكى قارلارنى تازىلاۋاتقان ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەمنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ پېپى ئورىغان تاماكىسىنى قىڭغىر چىشلىگىنىچە، كۈرەك بىلەن قار - مۇزلارنى ئېرىق ئىچىگە ئېتىۋاتاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دېدى ئەنزەر قولىنى سوزۇپ، — ئىشىك ئالدىلىرىنى تازىلىۋېتەي دەپسىز - دە؟

— شۇنداق، ئۇكا، شەھەردىن چىققان ئوخشىمامسىز؟

ئەنزەر ئۇنىڭغا بىر تال تاماكا سۇنۇۋىدى، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ كەتتى.

— پاھوي، كادىر تاماكىسى چېكىدىكەنسىز جۇمۇڭ. بىز دېھقانلار بۇنداق ئېسىل تاماكىلارنى چېكىش دېگەن تېكەستە بەنى.

— ئەگەر چەككۈڭىز بولسا ئېلىڭ، — ئەنزەر ئەمدىلا ئېچىلغان بىر قاپ تاماكىنى تۇتقۇزۇپ قويدى، — مەن تاماكا سودىسى قىلىمەن.

— شۇنداقمۇ؟ ھە، ئەتىگەن قاق پودىلا چىقىپ قاپسىز، بايكۆلدە بىرەر ئىشىڭىز بارمۇ نېمە؟

ئەنزەر ئۇستىلىق بىلەن گەپ توقۇدى. ئۇ، باسىت، خالزاتلارنىڭ شېرىك ئوقەت قىلىلى دەپ ئارقىسىغا كىرىۋالغانلىقى، لېكىن ئۇلارنى تونۇمىغانلىقى ئۈچۈن كۆڭۈل توختىتالماي قالغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىشى، دېھقان «ئۇۋفى» دەپ يەرگە تۈكۈردى - دە، قايناپ كەتتى:

— پوقنىڭ ئىسسىقىنى يەپتۇ ئۇ لۈم - لۈملەر، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىش دېسە چىپىغا تارتىدىغان، ئاش دېسە چوكىنى تارتىدىغان راسا بىكار تەلەت، ئويۇنپەز نېمىلەر، — دېدى دېھقان ئاچچىقى بىلەن، — بولۇپمۇ باسىت دېگەن لىڭتاسىمىنى بايكۆل-

لۇكلەر «باسىت زابوي» دەپ ئاتىشىدۇ. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بوتكىغا بېرىپ، بىر - ئىككى رومكا ھاراقنى بوتكىچىنىڭ دەپتىد- رىگە پۈتتۈپ قويۇپ ئىچىۋالمىسا، بىر كۈن كەچكىچە قول - پۇتلىرى بەزگەكتەك تىترەپ تۇرالمايدۇ.

— مۇنداق دەڭ، تاس قاپتىمەن - دە قىلتاقتا دەسسىگىلى.

— ھەرگىز ئۇلارنىڭ دامىغا چۈشمەڭ، — دېھقان بىرەر يۈز قەدەم يىراقلىقتا كېلىۋاتقان بىر ئادەمنى ئىشارە قىلدى، — كۆردىڭىزما، دېگىنىمدەك باسىت زابوي يەنە بوتكىغا ماڭدى.

ئەنزەر دېھقانغا رەھمەت ئېيتىپ، بايكۆل بازىرى تەرەپكە ئالدىراپ مېڭىپ كەتتى. ئۇ بوتكا ئالدىدا، قوللىرىنى پاختىلىق چاپىنىنىڭ يەڭلىرىگە كەپلەپ تىققان، كەپكە شەپكىسىنىڭ چۆرد- سىدىن چىقىپ قالغان چاچلىرىنى پاخپايتىپ كېلىۋاتقان باسىت زابويغا قاراپ تۇردى. ئۇ كېلىپ بولغۇچە ئەنزەر يېرىم ئىستاكان ھاراقنى ئېلىپ ئالدىرىماي ئوتلاۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالدى. باسىت زابوي پوكەيگە جەينەكلىرىنى قويۇپ، نېمىلەرنىدۇ پىچىرلىغۇدى، بوتكىچى ئاچچىقلاپ قالدى:

— قانداق نېمىسەن، كۆزدە بۇغداي ساتقاندا بېرىمەن دېگەند- نىڭ، كۆزمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مانا قىشمۇ چىقىپ كېتىپ بارىدۇ. دەپتەرنىڭ ۋاراقلىرىمۇ توشۇپ كەتتى.

— ئەمدى قاراڭ، ئاكا... — باستىنىڭ ئېڭەكلىرى كاسىلداپ، تىزلىرى تىترەۋاتاتتى.

— بولمايدۇ دېدىم، بولمايدۇ...

— مانى ئىچىڭا، باسىت، — ئەنزەر ئىستاكاننى ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — قېنى تارتىنماڭ.

— رەھمەتە، خوشە ئەمسە، — باسىت يېرىم ئىستاكان ھاراقنى بىرلا كۆتۈرۈۋېتىشى تىترەكلىرى بىردىنلا يوقالدى، — ۋۇي سىزنى ئەجەب يادىمغا ئالالمىدىما، مېنى قانداق تونۇيسىز؟

— سىزنى كىم تونۇمايدۇ، — دېدى ئەنزەر ئىشەنچلىك

ھالدا، — ئولتۇرۇش، مەشرەپ، تويلارنى چاقچاقلىرىڭىز بىلەن قىزىتىدىغان قىزىقچى تۇرسىڭىز.

— بەللى، بەللى مۇنداق دەڭا، قالتىس ئىكەنسىز جۇمۇك، ھەي، ھەي، ئولتۇرۇپ بىر پەيزى قىلىدىغان يېرىگە كېلىپ قالغان.

— پۇرسەت دېگەن جىق، باست، — ئەنزەر ئۇنىڭغا يەنە يېرىم ئىستاكان ھاراق ئېلىپ بەردى. يۈزلىرى خورازنىڭ تاجىسىدەك قىزارغان باست كوزا قەدىناسلاردەك ئەنزەرنىڭ مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ تالاغا چىقتى.

— قەرەڭ ئەكە، ھەرقانداق ئىشىڭىز بولسا «ھايت»لا دەڭا، مانا مەن ئۇنىمەن، بايكۆلدە باست گاڭگۈڭ دېسە تونۇمايدىغىنى يوق.

ئەنزەر باستنى بوتكىنىڭ ئارقىسىغا تارتىپ ئۇنىڭ سالپاڭ قۇلىقىغا بىرمۇنچە پىچىرلىغاندىن كېيىن يېنىدىن ئىككى يۈز سوم چىقىرىپ قولىغا تۇتقۇزدى. باستنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئوڭمۇ ياكى چۈشۈمۇ دېگەندەك بىر پۇلغا قارىسا، بىر دەلدۈشتەك ھاڭقېتىپ ئەنزەرگە قارايتتى.

— ئاكاۋۇي، خاتىرجەم بولىڭا، ناھايىتى شەھەرگە ئەكىرىپ مېھمان قىلىدىغان گەپ ئىكەنغۇ شۇ، — دېدى باست مەيدىسىگە ئۇرۇپ، — ئۇ گۈيلار «يۇنداڭنى ئىت كۆرمەيدىغان دىۋانە» دەپ تاپا ـ تەنە قىلىشاتتى. مانا ئەمدى ئۆزۈمنى بىر كۆرسىتىپ قويمىسام.

— ھادىل بارمايمۇ قالارمۇ؟ — ئەنزەرنىڭ ئەنسىرەپ تۇرغىنى شۇ ئىدى.

— نېمانداق دېلىغۇل بولىسىز، ئاكا، ئۇ توكۇر جاھاننى سۇ باسسا، يېرىم بوتۇلكا ھارىقىم قاپتۇ دەپ قايىنامغا بېشىچە شۇڭغۇيدىغان نېمە ئۇ.

— ئۇنداقتا كەچ سائەت بەشتىن بۇرۇن قايتىپ كەلمەسكە

كاپالەتلىك قىلىسەن. ئەتىلەتىن ھادىلىنى ئىزدەپ كىرگەن بولۇپ، گۈلبانۇمدىن يەنە ئىككى يۈز سوم ئېلىۋالىسەن.

— چاتاق يوق، ئاكا، بۈگۈن چۈشتىلا ئاغىنىلەر رېمونت دۇكىنىغا يىغىلىدۇ. ھەممىسىنى خادىك كىرا قىلىپلا شەھەرگە ئەكىرىپ كېتىمەن، — باسىت بىردىنلا ئېڭىكىنى تۇتۇپ تۇرۇپ قالدى، — چاتاق، ئاكا، چاتاق...

— نېمە چاتاق ئۇ؟ — ئەنزەرنىڭ يۈرىكى جىغلا قىلىپ قالدى.

— ئۇ توكۇرنىڭ گۈلبانۇمنىڭ ئۈستىدىن ئالغان سارەم دېگەن يەنە بىر خوتۇنى بار.

— نېمە؟ — ئەنزەرنىڭ ھەيرانلىقتىن كۆزلىرى چاچراپ چىقىپ كەتكۇدەك بولدى، — بۇ... بۇ... زادى مۇمكىنمۇ؟

— كۆرۈنۈشتە ئۇي خىزمەتچىسى، ئەمەلىيەتتە يوشۇرۇن نىكاھلاپ ئالغان خوتۇنى.

— گۈلبانۇم بىلمەمدۇ ئۇنى...

— ۋاي جېنىم ئاكا، ئاشۇ خورلۇقلار گۈلبانۇمنى تۈگەشتۈرۈۋەتتى، — باسىت بىردىنلا جانلاندى، — توغرا سارەمگە: «شەھەرگە ئولتۇرۇشقا ماڭدۇق، بۈگۈن كېچە كېلەلمەدۇق، يوق» دەپلا قويسام، ئات ئايلىخانىغا، يول سارىغانىغا دېگەندەك ئۇمۇ يوقىلىدۇ.

— نەگە بارىدۇ؟

— شۇنىڭمۇ تەكتىگە يېتەلمىدىڭىزما؟ بۇ بىر - بىرىمىزنى ئالداپلا ئۆتىدىغان جاھان ئىكەن دەڭا، — باسىت ھەييارلىق بىلەن كۆزىنى قىستى، — ئۇ خوتۇنغا بۇنداق ئەپلىك پۇرسەتنىڭ ئۆزى تېپىلغۇسىز غەنىمەت. شۇڭا ئۇنى خەق بىكارغا سارەم شاپاق دېمىگەن - دە.

بۈگۈنكى زىياپەت، قانغۇچە هاراق ئىچىش، بىكاردىن كەلگەن تۆت يۈز سوم پۇلدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقۇدەك بولغان

باسىت زابوي پەيدەك ئۆچۆپ كېتىپ قالدى. ئەتىگەندىن بىرى ناشتا قىلمىغان ئەنزەر تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يېدى. ئالدىرىماي چاي ئىچكەچ دېرىزىدىن قاراپ ئولتۇر- دى. باسىت زابوي هادىلىنىڭ قورۇسىدىن ئالدىراپ چىققانچە رې- مونتخانا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا توزدەك ياسانغان سارەم شاپاقمۇ دەرۋازىدىن چىقتى ـ دە، يولنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىغىچە بىر قارىۋېتىپ، ساغرىسىنى چايقىغىنىچە شىپىلداپ تۆت كوچا ئېغىزى تەرەپكە قاراپ كەلمەكتە ئىدى. ئۇ ئاشخانا دېرىزىسى ئالدىدىن ئۆتكەندە ئەنزەر، باسىت زابوينىڭ هاراق بىلەن ئادەمىيلىك ئەقلىنى يوقاتقان كاللىسىنىڭ بۇنداق ئىشلارغا كەلگەندە چاقماقتەك تېز ئىشلەيدىغانلىقىنى هېس قى- لىپ ئاچچىققىنا كۈلدى. «بۇ بىر ـ بىرىمىزنى ئالداپلا ئۆتىدى- غان جاهان ئىكەن» . دەرۋەقە بۇ سۆزنىڭ مەنە بايلىقى بەكمۇ تىرەن ئىدى. ئەقىل كۆزۈڭ بىلەن رەزىللىككە تولغان بۇ جاهانغا زەن سېلىپ قارىساڭ، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر بەزى هاللاردا كومېدى- يە تۈسىنى ئالغان بولىدىكەن. ئەنزەر پۇل بىلەن باستىنىڭ ئاغزىغا ئۇرۇۋېدى. ئۇ ئۇدۇل بېرىپ سارەم شاپاقنى شاپاققا تېيىلدۇرۇپ يولغا سالدى. ئەمدى هادىلنى قاپقانغا دەسسەتمەك- چى. هادىل گۈلبانۇمنى خورلاپ هۇزۇرلانسا، سارەم هادىلغا يۇندى ئىچۈرۈش ئۈچۈن ئاشنىسىنىڭ ئۆيىگە دىكىلداپ ماڭدى. مۇنداق قارىغاندا بۇ ئالەمدە بىرىنىڭ بىرىدە قالمايدىكەن.

ئەنزەر ئاشخانىدىن چىقىپ، يولنىڭ چەتلىرى بىلەن رېمونت- خانا كۆرۈنگۈدەك يەردە توختىدى. دۇكان ئالدىدا يەتتە ـ سەك- كىزدەك ئادەم نېمىلەرنىدۇر دېيىشىپ قوللىرىنى سىلكىيتتى، كىملەرنىڭدۇر دولىسىغا ئۇراتتى. ئەنزەر: «ئۇلار بىركىمگە ساقلاۋاتقان بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ تۇرۇشى، يېڭىدىن ئېلىن- غان يان كوچىدىن بىر خادىك هارۋا قوڭغۇراقلىرىنى جاراڭلىتىپ چىقىپ كەلدى. هارۋىدىن باسىت سەكرەپ چۈشتى. ئۇنىڭ توز-

غاق كالتىكىدەك دىقماق گەۋدىسىنى تونۇۋالماق ئاسان ئىدى. ئۇلار بىردەم ئۇنى ـ بۇنى دېيىشكەندىن كېيىن، خادىك هارۋىدا پانا قاققاندەك تىقىلىشىپ ئولتۇرۇپ شەهەر يولىغا راۋان بولدى.

شۇنداقتىمۇ ئەنزەر يەنە ئون مىنۇتتەك ساقلىغاندىن كېيىن هادىلىنىڭ قورۇسىغا غىپپىدە كىردى ـ دە، دەرۋازىنى هىم يېپىپ قويۇپ، ئۆي ئىشىكىنى ئاۋايلاپ ئاچتى. مەشىنىڭ تۈۋىدىگىلا يوتقان ـ كۆرپىلەر سېلىنغان بولۇپ، قىزىل گۇللۇك ئاق رومالدا بېشىنى چېكىلەپ تېڭىۋالغان گۇلبانۇم قوش ياستۇققا يۆلەنگەن هالدا تورۇسقا قاراپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئۇچلۇق ئېگەكلىرى، ئۇزۇن كىرپىكلىك يۇمۇلغان كۆزلىرى، بۆرتۈپ چىققان مەڭز سۆڭەكلىرى، ئولتۇرۇشقان قوۋۇزلىرى، دېرىزىدىن چۈشكەن قىش قۇياشىنىڭ ئاجىز نۇرىدا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، ئاغزىنى چىڭ تۇتۇۋالغان ئەنزەر گۇلبانۇمنىڭ بېشىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ يۇزلىرىنى ئاستا سىلىدى، سىلىغانسېرى كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلدى.

— ئەنزەر...، ئەنزەر...، كەتمەڭ... مېنى تاشلاپ كەتمەڭ، بولدىلا ئۆگزىگە چالما تاشلاۋەرمەڭ...، — گۇلبانۇم زەئىپ جۆيلۈمەكتە ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرى پاللىدە ئېچىلغان بولسىمۇ، چۈشىدە ئايان بولۇۋاتقان ۋاپادارىنى قايتا كۆرۈۋالماقچى بولغاندەك كۆزلىرىنى يەنە يۇمدى.

— گۇلبانۇم... بانۇ...، كۆزىڭىزنى ئېچىڭ ...، — ئەنزەر ئېسەدەپ كەتتى، — بۇ چۈشىڭىز ئەمەس، مەن كەلدىم... سىزنى كۆرەي دەپ كەلدىم...

— كىم ئۇ يىغلاۋاتقان؟...، — گۇلبانۇم كۆزلىرى يۇمۇق هالدا ئاستا شىۋىرلىدى، — توۋا، يۆتەلدىن قورقۇپ گەپ قىلالمايۋاتىمەنا.

— بانۇ... بانۇ...، بۇ مەن ئەنزەر، — ئەنزەر ئۇنىڭ جانسىز قوللىرىنى ئالىقىنىغا ئالدى، — ئاھ خۇدا نېمانچە جۇدەپ كەت-

كەنسىز.
گۈلبانۇم كۆزلىرىنى ئېچىپ ئۆزىگە شۇنداق يېقىن ئولتۇر-غان ئەنزەرگە قارىدى. لېكىن ئۇنىڭ جۇدەڭگۇ يۇزلىرىدە ھېچقان-داق ئىپادە كۆرۈلمىدى. ئۇ كۆزلىرىنى قايتا يۇمدىيۇ شۇ ھامان ۋاللىدە ئېچىپ چۆچۈپ كەتتى:
— سىز... سىز ئەنزەرمۇ؟! بۇ... بۇ چۈشۈم ئەمەستۇر، مەن سىز ھېلىلا...، — گۈلبانۇم ئەسلىگە كەلگەندى، — سىز قـانـداق قىلىپ... ۋاي خـۇدايىم ... نېمـانـداق قاراملىق قىلىسىز... ھېلىلا ئۆيدە قارا بوران چىقىدۇ...
ئەنزەر بېيجىڭدا ئۇنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋېلىپلا يولغا چىق-قانلىقى، ئاندىن ئىمام داڭگالىنىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە باستىنى قانداق قولغا كەلتۈرۈپ، ھادىل بىلەن سارەمنى يولغا سالغانلىقى-غا قەدەر سۆزلەپ گۈلبانۇمنىڭ كۆڭلىنى تىندۇردى.
— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇلار بۈگۈن قاراڭغۇ چۈشكىچە كېلە-لىسە چوڭ گەپ.
ئەنزەرنىڭ قوللىرىنى مەيدىسىگە ئېلىپ، چىڭ تۇتۇۋالغان گۈلبانۇم ئۈن سېلىپ يىغلىماقتا ئىدى. ئەنزەر ئۇنىڭ قولاق تۈۋىلىرىدىن ساقىۋاتقان ياشلىرىنى ئېرتىپ ئۆلگۈرتەلمەيتتى. ئەلۋەتتە بۇنى خۇشاللىق، مىننەتدارلىق، ۋىسال شەربەتلىرى دېسىمۇ بولاتتى. گۈلبانۇم ئەنزەرنى بىر كۆرۈۋېلىشنى، ئۇنىڭ قوللىرىنى ئاخىرقى بىر قېتىم تۇتۇۋېلىشنى، ۋاپادارلىق نۇرلى-رى چاقنىغان كۆزلىرىگە قېنىۋېلىشنى شۇنچە ئارزۇ قىلغانىدى. خۇدا ئۇنى تىلەكلىرىگە يەتكۈزدى.
— توۋا، كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە شۇنچە يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ - ھە، — گۈلبانۇم ئۇزۇپ - ئۇزۇپ سۆزلەيتتى، — ئويلاپ باقسام، خۇشاللىق كۈنلىرىمىز تولىمۇ ئاز بوپتۇ، ئەمما ئاجايىپ تاتلىق ئۆتۈپتۇ.
— شۇنداق، بانۇ، بىزنىڭ سەھرادا ئۆتكەن چاغلىرىمىز

بەختلىك چاغلىرىمىز ئىكەن. نىمىدىگەن ساددا، ئاق كۆڭۈل ئاددەملەر.

— راست دەيسىز، ئەنزەر، ھەپتىلىك، بىر يىللىق ئۆي تۇتقان كۈنلىرىمىزمۇ دەككە ـ دۈككىدە ئۆتكەنىدى، — گۈلبانۇم ھاسىراپ بىردەم توختىۋالدى، — توۋا، بۇ كارامەتنى كۆرۈڭ، سىزنى كۆرۈپ بىر ئوبدانلا بولۇپ قالدىما، يۆتەلمۇ تۇتمىدى. ئەنزەر… ، ئەنزەر، بىز ئايرىلغاندىن كېيىن دەريا بويلىرىغا… بېرىپ باقتىڭىزمۇ؟ مەن ئۇ جايلارنى داۋاملىق چۈشلىرىمدە كۆرىمەن.

— بىرنەچچە نۆۋەت بېرىپ دەردىمنى ھاراق، تاماكىدىن ئېلىپ، ئىككىمىز بىللە ئولتۇرغان ئوتلاقتا يېتىپ ئۇخلاپ، سەگىگەندە قايتىپ كەلگەن چاغلىرىم بولدى. بەزىدە مۇزلاپ ئويغىنىپ كەتسەم، جاھاننى قاراڭغۇلۇق باسقان، ئۈستۈمدە ئاينىڭ ھەمراھ بولغانلىقىنى كۆرىمەن، كېيىن ئۈمىدلىرىم ئۈزۈلگەندە ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتىم.

گۈلبانۇم ئەنزەرنىڭ غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاردىغانىدى. ئۇنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆردى. ھاراق ئىچىشنى، تاماكا چېكىشنى داۋاملىق ئەيىبلەيدىغان بىر ئاددەمنىڭ ئەمدى ئۆزىنىڭ گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى بىلگەن گۈلبانۇمنىڭ يۈرەك ـ باغرى ئۆرتەندى.

— شۇ چاغدا سىز… «ھايات نىمىدىگەن گۈزەل، ياشاش قانچىلىك بەخت» دېگەنىدىڭىز…

— سىز: «بۇنىڭغا خاتىرجەملىك قوشۇلۇپ كەلسە، تېخىمۇ مەنىلىك بولغۇسى» دەپ توغرا دەپتىكەنسىز. خاتىرجەمسىز ھايات راستىنلا دوزاخ ئازابىدىن بەتتەر بولىدىكەن.

— ئۇھ…، — گۈلبانۇم چارچىغانمۇ نېمە، بىردەم جىمىپ قالدى، — ئەۋلىيالار: «بۇ دۇنيا مۆمىنلەرنىڭ زىندانى، ياماتلارنىڭ بوستانى» دەپ توغرا ئېيتىپتىكەن.

— شۇنداق، بانۇ... بىزنىڭ ئاق كۆڭلىمىز، كونا ئەقىدىلەرگە بولغان ئېتىقادىمىز، ياۋاش - مۆمىنلىكىمىز بەختىمىزنىڭ قاتىلى بولدى. بىراق بىزنى بەختسىز قىلىپ قويغانلار ئۆز بېشىغا كەلگەندە ھەممىنى ئۇنتۇدى.

— راست دەيسىز، ئەسقەر قەشقەرلىك دېمەي ساباھەت بىلەن توي قىلدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋېتىپتۇ. ئاپام قەشقەرلىك رابىيەم دېگەن ئايال بىلەن يېقىن سىرداشلاردىن بولۇپ كېتىپتۇ. پىغانى ئۆرلىسىلا ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھال - مۇڭ تۆكۈپ كېلىدىكەن. ئەمدى مۇئەتتەرخان ئانىمىز بولسا غۇلجىلىقكەن دېمەي نېغمەت ئاكام بىلەن نىكاھ قىلىۋالدى، — گۈلبانۇم سەل ھاياجانلاندى، — بىزمۇ نېمىشقا ئابدۇسەمەت، روشەنگۈللەردەك تۇرگۇن بولالمىغاندىمىز.

— شۇڭا ئادەملەردىن رايىم يېنىپ كەتتى، — ئەنزەر قول سىلكىدى، — ئۇلارنى كۆرەر كۆزۈم يوق، ھەممىسى بىر توپ يىرتقۇچلار.

ئۇلار باشلىرىنى سېلىپ جىمىپ قېلىشتى. لېكىن بىر - بىرىدىن كۆز ئۈزمەي، كۆڭۈل سۆھبىتى قىلىشاتاتتى. گۈلبانۇم ۋاپادارىنىڭ قوللىرىنى سىلاپ، قويۇپ بەرمەيتتى. ئەنزەر بولسا ئۇنىڭ جۇدەڭگۈ چىرايىغا قاراپ تويمايتتى. لەمپە ئاستىدىكى ئۇچرىشىشلارنى، ۋاڭ قادىر بېغى، دەريا بويلىرىدىكى سەيلىلەرنى، شېرىن سۆھبەتلەرنى، ئۆگزىگە چالما تاشلاپ ئويغاتقانلىرىنى، تۇن كېچىدىكى ئەنسىز ئەمما شېرىن ۋىساللارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرەتتى.

قىش كۈنلىرى نېمىدېگەن قىسقا، گويا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇش سايىسىدەك تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ. مانا ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى دېرىزىدىن قىيپاش چۈشۈپ، ئىككى شور پېشانىنى ئەنسىزلىككە سالماقتا. گۈلبانۇم بىلەن ئەنزەر بىر - بىرىدىن ئايرىلغۇسى يوق، بەخت غىل - پال كۆرۈنۈپ ئۆتۈپ

كەتكەن هاياتىدىكى ئەسلىمىلەرنى ياد ئېتىشسە، يۈرەكتىكى مۇڭ-
لىرىنى تۆكۈشسە، بىللە كۈلۈپ، تەڭ يىغلاشسا بۇ نەقەدەر
كۆڭۈللۈك بولار ئىدى - ھە؟! بىراق...

— ئەنزەر، رەھمەت سىزگە، مىڭ مىراتەم رەھمەت، —
گۈلبانۇم ھاسىراپ ئېغىر نەپەسلەندى، — خېتىمنى كۆرۈپلا
بېيجىڭدەك يىراق يەردىن ئۇچۇپ كەپسىز. بۇگۈنكى بۇ ۋىسالغا،
جەننەت ھۆزۈرىنى تەڭ قىلمايمەن... مەن ئەمدى خاتىرجەم،
كۈلۈپ تۇرۇپ ئارمانسىز خۇداغا ئامانەتنى تاپشۇرىدىغان بولدۇم.
قارىماسىز تەڭرى - قىسمەت بىزگە يار - يۆلەكتە بولغىنىنى.
ھادىل، سارەملەرنى سىز يولغا سالپسىز. قېينانام بۇگۈن ئەتىگەن
شەھەرگە تويغا كىرىپ كەتكەن، بولمىسا ئىككى مېيىپ بالىنى
كۈندە ئەكىلەتتى.

— قانداق خەق بۇ، ھالىڭىز شۇ تۇرسا، سىزگە ھەمراھ
بولغۇدەكمۇ ئادەم بولمىسا.

— ھېچ ۋەقەسى يوق، ئادەملەرنى خالىماس بولۇپ قالدىم،
ھەتتا ئاپام بولسىمۇ...

— ئەمدى بىز...— ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولدى.

— تاڭلا مەھشەر كۈنى...

— بۇ پۇلنى ئېلىپ قېلىڭ، — ئەنزەر مىڭ سومنى گۈلبا-
نۇمنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — ئەتە ياكى بۇگۈن كەچتە باست
كىرىپ قالسا ئىككى يۈز سومنى ئۇنىڭغا بېرىڭ. مەن ۋەدە
قىلغان. قالغىنىنى ئۆزىڭىزگە قۇۋۋەت بولغۇدەك نەرسىلەرگە
ئىشلىتىڭ.

— قاراڭ سىزنىڭ كىچىك بالىدەك خىيالىڭىزنى، —
گۈلبانۇم ئىككى يۈز سومنى ئايرىۋېلىپ قالغىنىنى ئەنزەرنىڭ
يانچۇقىغا سېلىپ قويدى، — ھادىل «بۇ پۇلنى نەدىن ئالدىڭ»
دېسە نېمە دەيمەن. ئۇ مېنى ئەجىلىمدىن بۇرۇن ئۆلتۈرىدۇ.
بىراق باستىقا ۋەدە قىلىپ قويۇپسىز. شۇڭا بۇنى ئۇنىڭغا بېرىپ

قوياي. ئەمدى كېتىڭ، كېتىڭ، ئەنزەر... ئاخىرقى قېتىم مېنى بىر قۇچاقلاپ قويۇڭ.

ئەنزەر، گۇلبانۇمنى قۇچاقلاپ پېشانىسىگە ئۆپكىنىچە ئۇ-زۇن تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ بىر - بىرىنى قوغلىشىپ چۇشۇۋاتقان ياشلىرى، ئەجەل ئالىقىنىدا تولغىنىۋاتقان ناتىۋاننىڭ ئاپئاق پې-شانىسىنى هۆل قىلىپ، تاتىراڭغۇ يۇزلىرىدىكى قەتىرلەرگە قوشۇلۇپ كەتتى.

گۇلبانۇم بىلەن ئەنزەرنىڭ قوللىرى خېلىغىچە ئايرىلمىدى ۋە ئاستا ـ ئاستا بوشىشىپ، ئالىقانلار سىيرىلىپ، نازۇك بار-ماقلار، كۈچلۈك بارماقلار بىلەن ئۇچراشتى ـ دە. بوشلۇقتا ئېسىلىپ قالدى...

ئەنزەر قايتىپ كېتىپ ئۇچ كۈنگىچە قۇرۇلۇشچىلار بىلەن بىللە بولدى. هازىر بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتى پۈتۈش ئالدىدا تۇراتتى. لېكىن تۆتىنچى كۈنى چۈشكە يېقىن قۇرۇلۇش مەيدانىغا يۈگۈرۈپ كەلگەن ئالىنۇر دادىسىنى كۆرۈپلا پاكىمدە ئېتىلىپ كەتتى. كۆڭلى سېزىپ بولغان ئەنزەر نېمە دېيەرىنى بىلمەي گاڭگىراپ قالدى.

— ئاپام... ئاپام...، — ئالىنۇر ئېلىقىپ قالدى، — ئاخشام... ئاخشام...

— بولدى، قىزىم، يىغلىماڭ، — ئەنزەر قىزىنى يېتىلەپ خەنزۇ بازىرىغا كېلىپ تاكسىغا چۈشتى ـ دە بايكۆلگە يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار يېتىپ كەلگەندە تاۋۇت كۆتۈرگەن بىر توپ ئادەم قەبرىستانلىققا قاراپ مېڭىشقانىدى. ئەنزەر قىزىنى هازا بولغان ئۆيگە ئەۋەتىۋېتىپ، ئۆزى جامائەت بىلەن بىللە ماڭدى. مېيىت يەرلىككە قويۇلۇپ، لەھەت ئېغىزى كېسەك بىلەن بېكىتىلگەندىن كېيىن توپا تاشلاندى. ئوتتۇز ئۇچ ياشقا كىرىپ هاياتىنىڭ خوۋ-لۇقىنى كۆرمىگەن، ئىككى ئانىنىڭ قۇربانى بولغان گۇلبانۇمنىڭ گۇل سىيماسى قاپقاراڭغۇ زۇلمەت ئىچىدە قالدى. ئۇ ناتىۋان،

ۋاپاسىز دۇنيانىڭ كەلگەن ۋە كەلمىگەن تەشۋىشلىرىنى، ئاداۋەت ۋە ئەنت ـ قىساسلىرىنى، زۇلۇم ـ ستەملىرىنى تىرىكلەرگە قالدۇرۇپ كېتىپ قالدى. مۇڭلۇق قىرائەت تەسىرىدە يۈرىكى ئېزىلگەن ئەنزەرنىڭ ياشلىرى ياقا ـ مەيدىلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى. ئۇ يىغلىماي كىم يىغلىسۇن. گەرچە گۈلبانۇم بىراۋلارغا تەئەللۇق بولسىمۇ، ئۇنىڭ ھايات يۈرگىنى ئەنزەر ئۈچۈن خۇشاللىق ئىدى. مانا ئەمدى ئۇ دىل پىنھانىنى يورۇتۇپ تۇرغان گۆھىرىدىن ئايرىلدى.

— ئاكا، سەۋر قىلىڭ، يىغا بىلەن گۈلبانۇمنى تىرىلدۈرەلمەيسىز، — ئارقىسىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان باسىت زابويىنىڭ تەسەللىسى ئەنزەرنىڭ كۆز ياشلىرىنى قىيانغا ئايلاندۇرۇۋەتتى، — بۇ شۇنداق جاھان ئىكەن، قەدرىنى بىلگەنلەرگە گۆھەر نېسىپ بولمايدىكەن. ئادەملەر قەدىرسىزلەرنىڭ ئاياغ ئاستىغا تاشلاپ بېرىپ خارلايدىكەن. بىراق، ئاكا، ھەممىسى ئۆز قىلمىشىنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ.

— رەھمەت، ئۇكا، رەھمەت، — ئەنزەرنىڭ ئاۋازى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقتى.

— خۇدا رەھمەت قىلسۇن، گۈلبانۇم شېھىت كەتتى دەڭا، شېھىت. بۇۋىملەر شۇنداق دەيدۇ، — باسىت سېجىپ ئەنزەرگە يېقىنلاشتى، — جان ئۈزۈشىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە مەرھۇمنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىدىن ئېتىلىپ چىققان قان، تا سۇغا ئالغاندىمۇ توختىمىغان، كېپەنلىرىمۇ قىپقىزىل بويىلىپ كېتىپتۇ، دېيىشىدۇ.

جامائەت تارقىدى. ئەنزەر قەبرە بېشىدا يالغۇزدىن يالغۇز قېپقالدى. ئۇ توپىغىلا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ سۈكۈت ئىچىدە ئۈنسىز ياش تۆكمەكتە. لەمپە ئاستىدىكى قايرىلىپ بېقىشلار، كۈلۈپ قېچىشلار، دەريا بويىدىكى شېرىن سۆھبەتلەر، سەھرادىكى قىرىق كۈنلۈك تاتلىق ئۆتكەن كۈنلەر. دەريابويى كوچىسىدىكى

ئۆچرىشىشلار، قىسقىسى، گۈلبانۇم بىلەن بولغان قىسقىغىنە ھاياتىدىكى ھەممە ئەسلىمىلەر كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە. ئانىسى مۇئەتتەرخاننىڭ ھويلىغا بېسىپ كىرىپ دېگەن - ئەتكەن قاباھەت تىللىرى، ھاقارەت قامچىسى بىلەن گۈلبانۇمنى ھوشىدىن كەتكۈزۈشى، گۈلسۇمخاننىڭ بېسىمى، كېچىدە ئەنزەرنى ئىشىك ئالدىدىن ئىتتىرى قوغلىغاندەك قوغلاشلىرى، ئىككى ئانىنىڭ «ھەپتىلىك»، «بىر يىللىق» دېيىشىپ ئىككى مۆمىن ياشنىڭ تەقدىرىنى خۇددى دەللاللاردەك سودىلىشىپ ھەل قىلىشلىرىنى خىيال ئەلگىكىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتكۈزگەن ئەنزەر ئۆپكە - ئۆپكىسىنى باسالماي يىغلىدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى قەبرە توپىسىنى نەمدەپ، ياقىلىرىنى ھۆل قىلىۋەتتى.

«گۈلبانۇم، كېتىپمۇ ياخشى قىلدىڭىز، ئەمدى سىزنى ھېچكىم ئويۇنچۇق ئېتەلمەيدۇ، خار - زارلىققا سالالمايدۇ. سىز غەمسىز - ئەندىشىسىز تىنچ دۇنيادا ئارام تاپتىڭىز، — ئەنزەر ئاستا پىچىرلىماقتا ئىدى، — مانا سىز كېتىپ، قالغانلىرىمىز ياقا تۇتۇپ يىغلىشىپ قېلىشتۇق. سىزگە خەيرخاھلىق قولىنى سوزغانلارمۇ، زۇلۇم سالغانلارمۇ ھازا ئېچىشتى. ھەيرانمەن ‹ئاق كۆڭۈل قىزىم، مېھرىبانىم› دەپ زار - زار قاقشىغانلار ئۆز ۋاقتىدا نېمىشقا ئويلىمىغان بولغىيتتى. ئۇلار ئويلىمايتتى، ئويلاشنىمۇ خالىمايتتى. ئۇلارنىڭ مەنمەنلىك، ئاداۋەتخورلۇق، قىساسكارلىق ياۋۇز تەبىئىتى — ئىمانىنى، مىللىتىنى، ئۆز قوۋمىنى نابۇت قىلىشقا ئۈندەيتتى. بۇ يولدا ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىنى قۇربان قىلىشتىن يانمايتتى.»

ئەنزەر تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن خۇددى قان ئۇيۇتمىسىدەك ئاستا پېتىۋاتقان قىپقىزىل قۇياشقا قارىدى. قارىغانسېرى گۈلبانۇمنىڭ قانغا چىلىشىپ ياتقان سىيماسى كۆز ئالدىغا كېلىۋالدى.

«گۈلبانۇم، سىز شېھىت كەتتىڭىز. ئازغىنا ھاياتىڭىزدا كۆرگەن كۆرمىشلىرىڭىز قان - زەرداب بولۇپ ياندى. ئۇنى

سىزگە زۇلۇم سالغان بۇ دۇنياغا قايتۇرۇپ بەردىڭىز. بەرھەق پاك كەتتىڭىز، ئاھ خۇدا ئۆز نەرسىلىرىمىزنىڭ قەدرىگە قاچانمۇ يېتەرمىز. خەلقىمىز ئاشۇ باسىت زابويچىلىك ئويلىيالىغان بولسا نېمىدېگەن ياخشى بولار ئىدى. دەرۋەقە شۇنداق ئەمەسمۇ! ئۆز گۆھىرىمىزنىڭ قەدرىگە يەتمەيمىز، ئۇنى قانداقتۇر لەنىتىلەرنىڭ ئاياغ ئاستىغا تاشلاپ بېرىپ خارلايمىز!... مانا بۇ بىزدىكى كەچۈرگۈسىز پاجىئە!»

ئەنزەر كەچ گۈگۈملۇقى بىلەن قارايغان ئاسمانغا قارىدى ـ دە، ئۆزىنىڭمۇ كۆڭلىدىكى قاراڭغۇلۇق باسقاندەك، يۈرىكىدە قىنىقماس ئۆچمەنلىك يۇلتۇزلىرى چاقنىدى!

«كەچۈرۈڭ، گۈلبانۇم، مەن ھەر ئىككى ئانىغا ئەمدى خەيرخاھ كۆزلىرىم بىلەن قارىيالمايمەن! يۈرىكىم بىر پارچە قارا تاشقا ئايلاندى. سىز راست دەپتىكەنسىز. ئۇلار ئۆز مەنپەئەتلىرى يولىدا، بىرى قەشقەرلىكنى كېلىن قىلىپ ئەتىۋارلىسا، بىرى غۇلجىلىق دېمەي تەگدى. قارا كۆڭۈل ئەسقەر چېغىدا نومۇس قىلماي قەشقەرلىك قىزغا ئۆيلەندى. ئەجەبا ئۇلارغا خۇدايىم پەتىۋا ئىشىكلىرىنى ئېچىپ بېرىپ، بىزگە تاقىۋالغانمىدۇر؟ زادى ئىككىمىزنى نېمە ئۈچۈن قۇربان قىلىشتى؟! — ئەنزەر كۆيۈپ كەتكەن يۈتلىرىنى ئۇۋۇلاپ ئارانلا تۇردى، — خوش، گۈلبانۇم، مەن بۇ يەرلەردىن يۈرىكىمگە ئۆچمەنلىك، قىساس ئوتلىرىنى تولدۇرۇپ ئەبەدىلئەبەد يوقىلىمەن. ئەگەر كەلدىم دېگەندىمۇ پەقەت سىزنى يوقلاش ئۈچۈنلا كېلىمەن. خاتىرجەم بولۇڭ، مەن كۆڭلۈمنى سىزگىلا تاپشۇرغان، باشقىلارغا بەرگۈدەك مەندە ھېچنېمە قالمىدى.»

گۈلسۇمخان بىلەن مۇئەتتەرخاننىڭ نۇرغۇن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ، پۇشايمان زەردابلىرىنى ئىچكەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئەنزەر، يۈرىكىدە ئىككى ئانىغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىك بىخلىرىنى ئۈندۈرۈپ شەھەرگە پىيادە يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى

چۈشتە بىنا قۇرۇلۇشىدىن قايتىپ كەلگەندە سىڭلىسى ساباھەت ئانىسىنى يوقلاپ كېلىپ قالدى. ئۇنىڭ قورسىقى خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ، ئېغىر ھاسىرايدىغان بولۇپ قالغانىدى. مۇئەتتەرخان ئەنزەر ھەم قىزى بىلەن ئەھۋاللىشىپ تۇرۇشى سىرتتىن ھاسىراپ يۈگۈرۈپ كىرگەن ئابدۇسەمەت ئىشىكنى قىيا ئېچىپ ئانىسى بىلەن ئاكىسىنى چاقىرىپ چىقىپ كەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆڭسۈرۈن چىرايى، سىرلىق ئىشارىلىرىدىن كۆڭلىگە گۇمان چۈشكەن ساباھەت تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى.

مۇھىم بىر خەۋەرنىڭ شەپىسىنى سەزگەن مۇئەتتەرخان ئىككى ئوغلىنى ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا باشلاپ كىردى. ئەنزەر ئىنىسىنىڭ بىر ئىشنى دېيەلمەي قىينىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ ئانىسىغا قاراپ قويدى:

— دېمەمسەن نېمە ئىشتى؟ — سورىدى ئەنزەر تاقەتسىزلىنىپ، — ياكى ماڭىلا دەيدىغان گەپمىدى؟

— ئاناممۇ ئاڭلىمىسا بولمايدۇ، — ئابدۇسەمەت مۇئەتتەرخانغا قاراپ قويدى، — تاش سارالڭ كېچىدىن توڭلاپ ئۆلۈپ قاپتۇ. بايا ساقچىلار ماشىنىغا سېلىپ ئەكەتتى.

— ھەي، مۇشۇ گەپمىدى، — مۇئەتتەرخان شاپلا ئورنىدىن تۇردى، — مەن تېخى قۇرۇلۇشتا بىرەر ھادىسە تۇغۇلغان چېغى دەپتىمەن.

— ئانا، ئولتۇرسىلا، — دېدى ئەنزەر، — بىز بۇ چاغقىچە سىلىدىن بىر ئىشنى يوشۇرۇپ كەلگەن. تاش سارالڭ ئەسلىدە سىلىنىڭ كۈيئوغۇللىرى تاشمەمەت بولىدۇ.

— نېمە؟ ! — مۇئەتتەرخان چۆچۈپ كەتتى، — مەھەللىمىزگە بەزىدە پەيدا بولۇپ قالىدىغان ھېلىقى چاڭگا ساقال دېۋانىما؟

— شۇنداق، — ئەنزەر ئەستايىدىل چۈشەندۈردى، —

تاشمەمەتنى جازالاپ قايتۇرغاندىن كېيىن سارالڭ بولۇپ قاپتى-كەن. بىز غۇلجىغا يۆتكىلىپ كەلگەن چاغدىلا ئابدۇسەمەت ئىك-كىمىز ئۇنى كۆرگەن، ئەمما سىلىگە دېمىگەن.

مۇئەتتەرخان ياقىسىنى تۇتقىنىچە «تۇۋا، خۇدا كارامەتلى-رىڭگە تەسانا» دېگەن سۆزنى قانچە قېتىم تەكرارلىغىنىنى ئۆزى-مۇ بىلمىدى. مەخەت ئەپەندى تاشمەمەتنى «مۇناپىق كاززاپ، خارۇزار بولۇپ، ئۆلۈكۈڭ كوچىدا قالىدۇ» دەپ تىللىغانىدى. مانا بۇگۈنكى كۈندە ئۇ كوچىدا توڭلاپ ئۆلۈپتۇ. بۇ خۇدانىڭ ئۇنىڭغا بەرگەن جازاسى بولماي نېمە؟ ئۇ، «كىمنىڭ خارۇزار بولۇپ ئۆلۈشىنى ئىنقىلاب بەلگىلەيدۇ» دەپ خۇداغا شەك كەل-تۈرگەنىدى. ئاقىۋەت ئاللا ئۆز قۇدرەت ـ كارامىتى بىلەن ئۇنى مۇشۇ كۈنلەرگە قالدۇردى.

— ھە ئۇ ئۆلسە سەن نېمانچە تېپىچەكلەپ كەت-تىڭ؟ — مۇئەتتەرخاننىڭ ئاچچىقى كەلدى، — خوپ بوپتۇ، ئۆز قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىنىڭ جازاسىنى تارتىپتۇ.

— ئانا، ئۇنى يۇيۇپ ـ تاراپ، يەرلىكىگە قويغۇدەك ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى يوق، — دېدى ئابدۇسەمەت، — شۇڭا...

— يوق يېمە، ئۆز ۋاقتىدا ئۇ قىزىم نۇرئامىنەمنى خارلاپ قىلمىغىنى قالمىغان، دەردكە چىدىمىغان ئاچاڭ ئۆزىنى تۇمەن دەرياسىغا تاشلىۋالغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالدىڭما؟ داداڭنى قانداق قىيناپ ئۆلتۈردى. بۇ ھەرقايسىڭغا ئايانغۇ.

— ئانا، خاپا بولغانلىرى يوللۇق، — دېدى ئەنزەر، — بىراق ئۆلگەننىڭ ئەيىبىنى كوچىلاش گۇناھ بولىدىغانلىقىنى بى-لىدىلا، مۇسۇلمانچىلىقتا ئاداۋەتكە شاپائەت قىلىش دېگەن گەپمۇ بار. خۇدا ئۇنى قىلمىشىغا تۇشلۇق دىشۋارچىلىققا سالدى. ھەر-قانچە گۇناھى بولسىمۇ يۇيۇلۇپ تۈگىگەندۇر. ئەڭ مۇھىمى ئۇ ساباھەتنىڭ ئۆز دادىسى.

— ئويلاپ باقسىلا، ئانا، — ئابدۇسەمەت قوشۇپ قويدى، — ئۇن نەچچە يىلدەك پۇشايمان زەردابىنى ئىچىپ، تۈن كېچىلەردە ئايالى بىلەن قىزى ساباھەتنىڭ ئىسمىنى توۋلاپ كەچۈرۈم سورىشىنىڭ ئۆزى ئاسان گەپمۇ؟

ئىشىك ئارقىسىدا ھەممىنى ئاڭلىغان ساباھەت ئېتىلىپ كىردى ـ دە، مۇئەتتەرخانغا ئېسىلىپ يىغلىۋەتتى. ئۇ ئېسەدىگەنىچە، ئەسقەر بىلەن خەنزۇ بازىرىدا تۇرغىنىدا تاشمەمەتنىڭ سەدىقە تىلەۋېتىپ «قىزىم ساباھەت بولغان بولسا، سىلەردەك پىششىقلىق قىلمىغان بولاتتى» دېگەن سۆزىنى ئاڭلاپ قورقۇپ كەتكەن بولسىمۇ، بىراق نەچچە كۈنلەرگىچە ئۆزى كۆرمىگەن دادىسىنى سېغىنىش تۇيغۇسىدا ئەسلىگەنلىكىنى ئېيتىپ تېخىمۇ يىغلاپ كەتتى.

— ئۇ ئادەم كېتىۋېتىپ: «قېنى سەن، ئوماق قىزىم ساباھەت! تاتلىق تىللىرىڭ بىلەن ‹دادا› دەپ چاقىرساڭچۇ مېنى» دەپ يىغلامسىراپ ۋارقىرىدى، — ساباھەت يىغىدىن بوغۇلۇپ قالدى، — ئەگەر ئۇنىڭ دادام ئىكەنلىكىنى ئۇققان بولسام، ئاياغلىرىغا يىقىلغان بولار ئىدىم. چۈنكى ھەرقانچە ئەسكى بولسىمۇ ئۇ مېنىڭ دادام!

مۇئەتتەرخان قىلغان گەپلىرىدىن ئۇيالدى بولغاي، ساباھەتنىڭ بېشىنى سىلاپ، ئۇنى بەزلىدى.

— راست دەيسەن، بالام، ئۆز دادا دېگەننىڭ مېھرى باشقا بولىدۇ، كونا ئىشلار كەتتى — تۈگىدى، — مۇئەتتەرخان ئوغۇللىرىغا قارىدى، — سىلەر ساقچى بىلەن سۆزلىشىڭلار، ئۇنى بىز يەرلىككە قويايلى. گۈلبانۇم بىلەن ئىككىمىزگە ئاتاپ نەزىر بېرەيلى.

تاشمەمەت مۇسۇلمان قائىدىسى بويىچە يەرلىككە قويۇلۇپ، يەتتىنچى كۈنى جامائەتكە چوڭ نەزىر بېرىلدى.

※ ※

باھار كېلىش بىلەن ئەنزەرنىڭ ئۆچ قەۋەتلىك بىناسى پۈت-تى. ئىجارىگە ئولتۇرىدىغان ئائىلىلەر، شۇنداقلا مال باسىدىغان سودىگەرلەر ئامبار، ئۆيلەرنى ئىگىلىدى. ئۇششاق تىجارەتچىلەر، كېلىپ - كېتەر يولۇچىلار بىر ئېغىزلىق ياتاقلارنى ئىجارىگە ئېلىشتى. ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن قاراۋۇل ھەم مۇلازى-مەتچى تەكلىپ قىلىنىپ مائاشى بەلگىلەندى. ئىجارىگە بېرىلمى-گەن يەنە بىرنەچچە ئېغىز ئۆي قالغاندا، ئەنزەر بىنانى ئىنىسى ئابدۇسەمەتكە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ ئۇنىڭغا ياخشى باشقۇرۇشنى تاپى-لىدى. گۇلبانۇم ئۆلگەندىن كېيىن، بۇ يەرلەردە تۇرۇشقا، ئىك-كى ئانىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشكە ھەپسىلىسى قالمىغان ئەنزەر ماي ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئوغلى ئەختەم، ئايالى گۇلنىسالارنى ئېلىپ ئۇرۇمچىگە يورۇپ كەتتى.

تۆتىنچى قىسىم

كىچىك ناتىۋاننىڭ كەچمىشلىرى

20

ئاردىن بەش يىل ئۆتتى. ئەنزەر ئىيۇلنىڭ باشلىرى تۇيۇق-سىزلا غۇلجىدا پەيدا بولدى. ئۇ بۇ قېتىم قىزى ئالىنۇرنى ئۇرۇمچىگە ئەكېتىش ئۈچۈن كەلگەنىدى. گۈلسۇمخان تۇمشۇق تىرەپ ئوقۇتۇپ، ئونىنچى سىنىپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان نەۋرىسىنى دادىسىغا بېرىشكە كۆزى قىيمىدى. ئەنزەر بىرنەچچە قېتىم كېلىپ سۆزلەشكەن بولسىمۇ، ھېچ نەتىجىگە ئېرىشەلمىدى، شۇڭا ئارىغا كىشى قويۇشقا توغرا كەلدى.

بىر كۈنى پەزىلەتبۇۋى مەھەللىدىكى ياشانغان، مۆتىۋەر ئا-ياللاردىن ئايچۈەر ھاجىم، ئەختىرىم بۇۋىملەرنى باشلاپ كىرىپ كەلدى. ئۇلار تاتلىق - تۇرۇملار بىلەن چاي ئىچكەچ گۈلسۇمخان-غا پەند - نەسىھەتلەرنى باشلىۋەتتى:

— ھېلىمۇ تۇل جېنىڭىزدا مۇشۇ بالىنىڭ چىرايىنى سار-غايتماي، يەرگە قاراتماي شۇ دېمەتلىك قىلدىڭىز، بۇ ئاسانمۇ؟ — دېدى ئايچۈەر ھاجىم ئورۇق، ئۇزۇن ئاق يۈزلىرى-نى سىيپاپ قويۇپ، — خويمارا دەيمىز ئىچىمىزدە، بەزى چاغ-لاردا بالىنىڭ ئوقۇش پۇلى، دەپتەر - قېرىنداش، مەكتەپ فورمىسى دېگەندەك چىقىملار ھاسىرىتىپ قويغان يەرلىرىمۇ بو-لىدىغۇ دەيمەن. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئەختىرىم بۇۋىم.

— ئىنشائاللا راست دەيلا، ئايچۈەر ھاجىم، — ئەختىرىم بۇۋىم موچۇن تەگمىگەن قىزغۇچ يۈزلىرىنى پۈرۈشتۈردى، — بولۇپمۇ مەكتەپلەر ھەر پەدىگە كەلتۈرۈپ سېلىقلارنى سېلىۋېر-دىغان بولدى. گۈلسۇمخان بەزى چاغلاردا قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئۆيلىرىگىمۇ كىردى. شۇنداق ئەمەسمۇ.

— شۇنداق بولمامدىغان، بولدى، — گۈلسۇمخان باش چاي-قىدى، — بۇ بالىنى ئوقۇتقىچە يەيدىغىنىمىز چۆللەردە، ئىچىدى-غىنىمىز كۆللەردە بولۇپ كەتتى دېسىلە.

— ئى ـ ئە... تۆل خوتۇننىڭ ئېشى پىشماس، ئېشى پىشسا، قازىنى ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس دېگەن شۇ ـ دە، — ئايچۈرەر ھاجىم ئۇزۇنغىچە بېشىنى لىڭشىتىپ تۇردى، — پۈتۈن ئۆينىڭ كاكۇنچىلىقى، بالىلارنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقا غېمى بېشىغا كېلىپ قالغاندىن كېيىن نېمە بولماقچىدى.

— شۇ، شۇ، شۇ ئەمەسمۇ، — ئەخترىم بۇۋىنىڭ ئىچ ئاغرىتقانلىقى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى، — مەن قىلارمەن ئوتتۇز، خۇدايىم قىلار توققۇز دېگەندەك، ئۇنى تاپسا، بۇ تۇر- غان، دولىنى ياپسا قوڭ تۇرغان.

ئىككى موماي بۇ ئۆيگە نېمىگە كىرگەنلىكىنى ئۇنتۇپ قال- غاندەك ھال تۆكۈشكە چۈشۈپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ «ئى ـ ئە، مىئە» لىرىدىن زېرىككەن پەزىلەتبۇۋى، قىمشىپ ئولتۇرالمايلا قالدى، شۇڭا ئۇ گەپنىڭ پوسكاللىسىنى پوسۇققىدە چىقاردى:

— گۈلسۇمخان ھەدە، ئالىنۇرنى ئەتلىمە گۆش ۋاقتىدىن تارتىپ باققاچقا چىدىمايدىغانلىقىڭىز راست، — دېدى پەزىلەتبۇ- ۋى گەپنى ئەگىتمەيلا، — لېكىن ئويلاپ بېقىڭ، قىز بالا چوڭاي- غانسېرى دەردىمۇ بىللە چوڭىيىدۇ. تۇرمۇشتىكى ئۇششاق ـ چۈششەك چىقىملىرىنى دېمەيلى، كىيىم ـ كېچەكى، ئالىي مەك- تەپ چىقىمى، ئەڭ مۇھىمى تويى، بۇلارنى قىلىش ئۈچۈن نۇر- غۇن ئىقتىساد كېتىدۇ.

— پەزىلەتبۇۋى راست دەيدۇ، — دېدى ئەخترىم بۇۋىم، — سىلىنىڭ ئازغىنا پېنسىيە مائاشلىرى نېمىگە دال بولىدۇ.

— خويمۇ ئوبدان گەپ بولدى، — ئايچۈرەر ھاجىم گەپكە كۆز چىقىرىشقا ئۇستا ئىدى، — ئەلۋەتتە ئۆردەكنى يېسەڭ، غازنىڭ پېيىدە بول دېگەن گەپ بار. كېيىنىنى ئويلىماي بولام- دۇ؟ ھالا بىر كۈنى كېلىپ ئۆزۈمنى پايلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمە- مەن، ئەسكى پاسىغا يۆگىنىپ ئۈچ كۈن يېتىپتىمەن دەپ بىر

قولىمىزدا ئالدىمىزنى، بىر قولىمىزدا ئارقىمىزنى تۇتۇپ قالساق ئورنىغا كەلمەيدۇ ـ دە.

گۈلسۈمخان ئويلىنىپ قالدى. بولۇپمۇ ئۇنى ئالىنۇرنىڭ ئالىي مەكتەپ چىقمى، تويى راستىنلا ئەنسىزلىككە سېلىپ قويغانىدى. دېمىسىمۇ هازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن هەر ئايلىق تاماق پۇلىدىن باشقا يىلدا بىر تۆلەيدىغان ئوقۇش پۇلى ئۆرلەپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭغا گۈلسۈمخاننىڭ قۇربى يېتەمدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە هازىر تويلار تېخىمۇ هەشەمەتلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭغا بىر تۇل خوتۇننىڭ يىغىپ قويغان قانچىلىك دۇنياسى بار؟ بۇ ئەلۋەتتە «كەلگەندە كۆرەرمەن» دەپ سەل قارايدىغان ئىش ئەمەس. ئالىنۇر هېلىتىنلا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ ئۇ بولـ-مەن، بۇ بولمەن دەۋاتسا.

— گۈلسۈمخان هەدە، ئەنزەر ئۆز دادىسى تۇرسا نېمانچە ئەنسىرەيسىز، — دېدى پەزىلەتبۇۋى گەپنى كېسىپلا، — بىر ـ نەچچە يىل ئوقۇپ يەنە يېنىڭىزغا قايتىپ كەلمەمدۇ.

— هەببەللى، — ئايچۈەر هاجىم ئالىقانلىرىغا ئۇردى، — قوزىلارمۇ ئانام دەپ مەرەيدۇ، تايچاقلار ئانىسىنى سېغىنىپ كىشـ-نەيدۇ. قۇش باللىرى چېغىدا ئانىسىنى كىلەپ سايرايدۇ.

ئۈچ خوتۇننىڭ «ئۇ، بۇ» دېيىشى ئارقىلىق گۈلسۈمخان نەۋرىسى ئالىنۇرنى دادىسىغا قېتىپ قويىدىغان بولدى. بىراق بۇ قىز دادىسىغا: «ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتساڭ بارىمەن، بولمىسا بارمايمەن» دېگەن شەرتنى قويدى. «بۇنىڭغا گەپ كېتەمدۇ» دېدى ئەنزەر سوغۇققىنا كۈلۈپ. ئۇ گەرچە غۇلجىغا كەلگىنىگە هەپتە بولۇپ قالغان بولسىمۇ مېهمانخانىدا يېتىۋاتاتتى. ئانىسى مۇئەتتەرخان ئوغلىنىڭ كەلگىنىنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشتى، كۆز ياش تۆكتى. «بەختىڭنى چىگىپ قويدۇم» دەپ يالۋۇردى. بىراق ئەنزەر بىرەر ئېغىز گەپ قىلماي جىم ئولتۇر-دى. ئۇنىڭ تۇرقىدىن هەممىدىن بەزگەنلىكى، زېرىككەنلىكى،

ھەرقانداق يىغا، نەسىھەت، چىرايلىق سۆزلەردىن بىزار
ئىكەنلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ ئەتىسى بايكۆل قەبرىستانلىقىغا
چىقىپ، گۇلبانۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن مې-
ڭىش تەرەددۇتىگە چۈشتى. ئابدۇسەمەتنىڭ «بىنادىن قىلىنغان
بىر يىللىق كىرىم» دەپ ئەكېلىپ بەرگەن پۇلىنى چامادانغا
قاچىلىدى. ئىنىسى ھەر يىلى قاراۋۇل، مۇلازىمەتچى مائاشى،
بىنانىڭ رېمونت ھەققى، توك، سۇ، باج رەسمىيەتلىرى قاتارلىق
ھېساباتلارنى تالونى بىلەن بىنا كىرىمىنىڭ بىر بۆلىكىنى ئاكىسىغا
ئەۋەتىپ تۇراتتى.
قىزى ئونىنچى سىنىپنى پۈتتۈرۈش ئىمتىھانىنى بېرىپ
بولغۇچە ساقلىغان ئەنزەر بىر كەچلىكى ئۇنى ئېلىپ ئۈرۈمچىگە
يۈرۈپ كەتتى. بۇ چاغقىچە بايكۆلنىڭ نېرىسىغا ئۆتمىگەن ئون
يەتتە ياشلىق ئالىنۇر يول بويى ئۇخلىماي ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن
سىرتقا قارايتتى. كەڭسايىنىڭ قارىغايزارلىقلىرى، تاشتىن تاشقا
ئۇرۇلۇپ ئېقىۋاتقان تاغ سۇلىرى، تەلكىنىڭ يىلان باغرى داۋى-
نى، خۇددى ئاسماننى كۆمتۈرۈپ قويغاندەك كۆپكۆك سايرام
سۈيى، ئۇنىڭ ئوتلاقلىق باغرىدا يايرىشىپ يۈرگەن قوي، كالا،
يىلقىلار، ھەر خىل ياۋا گۈللەر قاپلىغان تاغ غوللىرىنى كۆرگەن
ئالىنۇرنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، ياش تۆكۈپ قالغان مومىسىنى،
خورلۇق ئىچىدە ئۆلۈپ كەتكەن ئاپىسىنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇدى.
بولۇپمۇ ئۇنى ھەيرەتتە قالدۇرغىنى ئۈرۈمچىنىڭ ئۆزگىچە مەنزى-
رىسى بولدى. بىر - بىرىدىن بوي تالاشقان ھەيۋەتلىك بىنالار،
خۇددى ھاشار چۈمۈلىلىرىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان ھەر خىل ئاپتو-
موبىللار، رەڭگارەڭ كىيىنگەن قىز - چوكانلار، يول بەندەرلى-
رىگە پىرامىدا شەكىللىك تىزىلغان تەشتەك گۈللەر، ئۆتۈشمە
كۆۋرۈكلەر ئالىنۇرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى. بولۇپمۇ شە-
ھەر كۆرۈنۈشىدىن، ئۆتۈشۈپ تۇرغان كىشىلەرنىڭ تۇرقىدىن،
پاكىز - رەتلىك كوچىلاردىن بىر خىل يۇقىرى مەدەنىيەت ھىدى

كېلىپ تۇرغان ئۇرۇمچى ئالىنۇردا ئۇلۇغ ئىستەكلەرنى تۇغدۇر-
دى. ئۇ كۆڭلىدە: «ياخشى ئوقۇپ كەلگۈسىدە يازغۇچى بولى-
مەن، موماملىك، ئاپاملىك، دادامنىڭ بېشىغا كەلگەن قىسمەت-
لەرنى يازىمەن» دەپ ئويلىدى.

ئاپتوبۇس پويىز ئىستانسىسىنىڭ كەڭ مەيدانىغا كېلىپ
توختىدى. قاتىرىسىغا تىزىلغان كارىۋاتلىق ئاپتوبۇسلارنىڭ ئالدى
ئادەم قاينىمىغا ئايلانغانىدى. چامادان، سومكا، سۇلياۋ خالتىلار-
نى كۆتۈرۈشۈۋالغان يولۇچىلار ئۇياقتىن - بۇياققا چېپىشاتتى.
يولۇچى تېپىپ بېرىپ ھەق ئالىدىغان ياش باللار، ئۇچرىغانلا
ئادەمگە ئېسىلىۋېلىپ نەگە بېرىشنى سورايتتى ھەم ئاپتوبۇستا
تېلېۋىزور، VCD بارلىقىنى ئېيتىپ قىززىقتۇراتتى. تۇرۇپلا
پويىزنىڭ ئۇزۇپ - ئۇزۇپ بەرگەن گۇدۇك ئاۋازى ئاڭلىنىپ
قالاتتى.

ئەنزەر ئالىنۇرنى باشلاپ شەخسلەرنىڭ سودا دۇكانلىرى،
بوتكىلار، ئاشخانىلار قاتىرى ئالدىدىن ئۆتۈپ، سولغا قايرىلدى.
بۇ بارغانسېرى پەسلەپ كەتكەن يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تىك
چوڭقۇرلۇق ئورمان باغچىسى بولۇپ سول تەرەپ يول قاسنىقىدا
رەت كەتكەن ھەر خىل مۇلازىمەت دۇكانلىرى بار ئىدى. ئۇلار
دەرپەردىلىك دېرىزىلەر ئالدىدا، كاۋاپدانىدىن پۇرقىراپ بۇس كۆ-
تۈرۈلۈۋاتقان ئاشخانا ئالدىدا توختاشتى. كاۋاپچى بالا يۈگۈرۈپ
كەلگىنىچە ئەھۋال سوراپ، ئەنزەرنىڭ قولىدىن چامادانىنى ئالدى
ھەم ئىچكىرىگە قاراپ: «ئاپا، دادام كەلدى» دەپ ۋارقىرىدى.
كاۋاپچى بالىنى قەيەردىدۇر كۆرگەندەك ھېس قىلغان ئالىنۇر،
ئۇنىڭ «دادام كەلدى» دېگەن سۆزىدىن ئەختەم ئىكەنلىكىنى
بىلدى. چۈنكى ئەنزەر ئۇلارنى كىچىك چاغلىرىدا دەريا بويىدا،
باغچىلاردا ئويناتقان يېرىم كۈن ئىچىدە، ئىنىسىنى بىرلا قېتىم
كۆرگەن ئالىنۇرنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى.

ئەنزەر ئايالى بىلەن سۇسلا باش لىڭشىتىپ سالاملاشقاندىن

كېيىن ئەر ـ ئايال ئاشپەز ـ مۇلازىملار بولۇپ بەش ئادەم بىلەن كۆرۈشتى. گۈلنىسا لىغىرلاپ تۇرۇپ: «ئامان ـ ئېسەن كېلىپ قاپسىز» دېدى ـ دە، ئالىنۇرنى بوشقىنا قۇچاقلاپ قويدى. ئەنزەر ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ، چاقماق كۆڭلىكىنىڭ تۈگمىلىرىنى يېشىۋەتتى. ئاڭغىچە ئەختەم شامالدۇرغۇچنىڭ كونۇپكىسىنى بېسىۋېتىپ ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. گۈلنىسا كېرىلىپ ئولتۇرغان پوكەينى ھېسابقا ئالمىغاندا سەككىز جوزىلىق بۇ ئاشخانىنى ئانچە كىچىك دېگىلى بولمايتتى. ئالىنۇر گۈلنىساغا قاراپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى. ئۇ، ئورۇق، ئېگىز، تولىمۇ مۇلايىم، چاققان چوكان ئىدى. لېكىن مۇنۇ ئولتۇرغان گۈلنىسا بۇرۇنقىسىغا زادىلا ئوخشاشمايتتى. ئۇ ھەددىدىن زىيادە سېمىز بولمىسىمۇ، تۇلۇق تاشتەك راسا يېتىلگەن، ئورۇق ـ تاتىراڭغۇ يۈزى ئايدەك تولۇپ، چەكتۈرگەن قاش، كۆز جىيەكلىرى ئاق قەغەزگە تۆكۈلگەن قارا سىياھتەك ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىدى، كېسىپ بۇدۇر قىلىنغان چاچلىرى سارغۇچ قوڭۇر رەڭدە بويىلىپ، ئاپئاق بويۇنلىرىنى يېپىپ تۇراتتى. كىيىۋالغان ئېسىل يوپكا، كوپتىلىرى شۇنچىلىك تار ئىدىكى، مۇڭگۈزدەك چىڭ كۆكسى، قۇيغان ئۆپكىدەك چوڭ ساغرىلىرى دەستىدىن چەك ـ چېكىدىن بۆسۈلۈپ كېتىدىغاندەكلا بىلىنەتتى. خەيرىيەت، گۈلنىسانىڭ ھۆسن ـ رۇخسارىغا خېلى كۆپ ئۆزگىچىلىكلەر قوشۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بىرلا نەرسە، مۇلايىملىقىنى يوقاتقانىدى. ئۇنىڭ گىرىم بىلەن بويالغان چىرايىدىن بىر خىل قېلىنلىق، مەنسىتمەسلىك، مەمەدانلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرسا، ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ھاياسىزلىق ئۇچقۇنلىرى چاچراپ تۇراتتى.

— مەن ئالىنۇرنى ئۆيگە ئاپىرىپ، ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كېلەي، — دېدى ئەنزەر ئورنىدىن تۇرۇپ، — قايسى ئۆيدە يېتىپ قويسا بولار؟

— ۋېيىەي، تېنەپ قالغۇدەك ئايۋان ـ سارايلىرىڭىز باردەك

گەپ قىلىسىزغۇ، — گۈلنىسا قاپاقلىرىنى سۈزدى، — ئەختەم مېھمانخانىدا ياتسۇن، شۇنىڭ ھوجرىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇڭ.

خوتۇنىنىڭ تەئەددىسىدىن بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن ئەنزەر گۈلنىساغا دەھشەتلىك ئالىيىپ قويدى ـ دە، ئالىنۇرنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئۇلار بارغانسېرى چوڭقۇرلۇقتا چۈشۈپ كېتىدىغان پەلەمپەيلەر ئارقىلىق يەر ئاستى يولىغا كىردى. ئالدىدىن تۆت كوچا دوقمۇشىدىكى سىرلىرى ئۆچۈپ كەتكەن ئالتە قەۋەتلىك سېرىق بىنانىڭ ئىككىنچى ئىشىكىگە كىرىپ كەتتى. تۆتىنچى قەۋەتتىكى ئۈچ ئېغىزلىق ئۆي ئەنزەرلەرنىڭ بولۇپ گۈلنىسانى ئۇرۇمچىگە ئەكەلگەن يىلى سېتىۋالغانىدى. ئەنزەر ئوغلى ئەختەمنىڭ يوتقان ـ كۆرپە، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى مېھمانخانىغا ئاچىقىپ قويۇپ، بىر كىشىلىك كارىۋاتنى جابدۇپ بەردى.

— ئەتىدىن باشلاپ ئاشخانىغا ياردەملىشكىن، — دېدى ئەنزەر قاپىقىنى ئاچماي، — مۇلازىملار يېتىشمەيدۇ، بىرەر ئادەمنى ياللىسا ئايلىقى پالانچى پۇل.

— بولىدۇ، — ئالىنۇر دادىسىنىڭ چىرايىدىن ئەندىكىپ قالدى، — ئەتىل تۇگىگۈچە زېرىكىپمۇ قالغۇدەكمەن.

— ئاۋۋال ئەتىل تۈشسۇن، ئۇنىڭدىن كېيىن بىر گەپ بولار.

— ئۇكام ئەختەم بىلەن بىر مەكتەپتە ئوقۇغان بولسام بەك ياخشى بولاتتى. ئۇرۇمچىنىڭ كوچىلىرىنى بىلمىگەندىن كېيىن.

— ئەختەم ئوقۇمايدۇ. بەشىنچى سىنىپنى پۈتتۈرمەيلا ئاچىدىقمۇالغان، بىر ئوبدان كاۋاپچىلىق قىلمۇاتامدۇ.

دادىسىنىڭ سۆزلىرى ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىگە سىغمىغان بولسىمۇ، جاۋاب ياندۇرمىدى. ئۇ ئەتىسىدىن باشلاپ ئاشخانىغا باردى. چۈش، كەچلەردە مېھمانلار ئىنتايىن كۆپ بولاتتى. ئالدـ

نۇر تاماق توشۇش، قاچا يىغىش، جوزا سۈرتۈش بىلەن پۈت ـ قولى يەرگە تەگمەي قالاتتى. باشقا چاغلاردا چوڭ داسلارغا چىلاڭ-غان تەخسە، لېگەن، چىنە، قوشۇقلارنى يۇيۇپ، يۇندىپۇرۇشلۇق قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ پوكەيدە كېرىلىپ ئولتۇرغان گۈلنىسا: «ئالىنۇر، پولنى يۇيۇڭ»، «ئالىنۇر، قارىڭا پاسكىنا قەغەز، چوكىلار دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ»، «ئالىنۇر، نېمانداق سۆرەلمە-لىك قىلىسىز، قولىڭىزدىكى ئىشنى تۈگىتىپ كۆكتات ئادالاڭ» دېگەندەك بۇيرۇقلارنى ئارقا ـ ئارقىدىن قىلىپ تۇراتتى. مېهمان-لار شالاڭلاپ، كېچە بىر ۋاخ بولغاندىلا ئاشخانىنى تازىلاپ، ئەتىسىنىڭ تەييارلىقىنى قىلىپ تۈگەتكەن ئالىنۇر ئۆيگە قايتات-تى. ئۇ بېشىنى ياستۇققا قويغاندىلا بەل ـ پۇتلىرىنىڭ سىرقىراپ ئاغرىشىغا چىدالماي قالاتتى. ئۇنىڭ بۇنداق چارچاپ هالىدىن كېتىشى سەۋەبسىز ئەمەس ئىدى. «هەقسىز مەدىكار»غا ئېرىش-كەن گۈلنىسا، ئالىنۇر كېلىپ ئەتىسى بىر مۇلازىم ئايالنى ھەيدىۋەتتى. ئەنزەر بولسا كۆپ هاللاردا ئاشخانىدا بولمايتتى. ئۇ ھەر كۈنى ئۇن، گۈرۈچ، ماي، گۆش، كۆكتاتلارنى ئەرزان باهادا ئېلىش ئۈچۈن ئوپتىۋاي بازارلىرىدىن كەلمەيتتى، ھەتتا ئۇن ـ يىگىرمە تىيىننى قوغلىشىپ مىچۇەن، سانجى، قۇتۇبىلار-دىن ئۇن، گۈرۈچ، ماي ئەكېلەتتى. يەنە پات ـ پاتلا گۇاڭجۇ، بېيجىڭلاردىكى ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرىدا تىجارەت قىلىدىۋاتقان ئادەملىرى بىلەن سائەتلەپ يانفوندا سۆزلىشىپ كېتەتتى.

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بۇ ئائىلىنىڭ چار داستىخىنىنى كۆر-گەن ئالىنۇر ئۆزىدە كەم ئۇچرايدىغان بىر خىل غەشلىك ھېس قىلدى. ئۇنى قەۋەتلا ھەيران قالدۇرغىنى ئەنزەر، گۈلنىسا بىلەن كارى يوق ئىدى، بىرنەچچە كۈندە بىرەر ئېغىز گەپمۇ قىلمايتتى. گۈلنىسامۇ ئېرىنى نەدە تۇردۇڭ، نەدە قوپتۇڭ دېمەيتتى. بىرقانچە كۈنلەپ يوقىلىپ كەتسىمۇ ئەنسىرەش ئۇياقتا تۇرسۇن قاش كۆتۈرۈپ قاراپمۇ قويمايتتى. ئەمدى ئەختەم بولسا گويا تامنىڭ

تۆشۈكىدىن چىقىپ قالغاندەك، ئاتا ـ ئانىسىنى ئۇنتۇپ قالغان-
دى. ئۇ گەپ قىلمايتتى، چىرايىنى بەرمەيتتى، تامىقىنى مالاچ-
لىتىپ يەپ ھېچكىمگە قارىمايلا چىقىپ كېتەتتى. بۇ ئۇچىنىڭ
خۇددى بىر ـ بىرىنىڭ زۇۋانىنى بىلىشمەيدىغان يات مىللەتلەر-
دىن بەتتەر قىلىقلىرى ئەقىلگە سىغمايتتى. بۇ خىل دىمىقتىلىق،
سورلۇك تۇرمۇش ئالىنۇرنىڭ ئىچىنى سىقىۋەتتى. خۇددى ئۆل-
مەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك دېگەندەك گۇلنىسانىڭ قىرىچە ـ يېنى-
چە تېگىشلىرى جان ـ پېنىدىن ئۆتمەكتە ئىدى. ئالىنۇر: «بوپ-
تۇلا تەتىل توشسا، مەكتەپكە كېتىمەنغۇ» دەپلا ئۆزىگە تەسەللى
تاپاتتى. مانا سېنتەبىر ئېيىمۇ كىردى. ئوقۇغۇچىلار مەكتەپلەر-
گە تۇركۇملەپ مېڭىشتى. بىراق ئەنزەر قىزىنى ئۇنتۇپ قالغان-
دەك خىيالى يۇرەتتى.

— دادا، — دېدى بىر كۇنى ئالىنۇر، — مەكتەپلەردە
ئوقۇش باشلاپ بوپتۇ. مېنى قاچان ئاپىرىپ بېرىسىز؟

— ھازىر بالىلار يىغىلغان بىلەن چوڭ تازىلىق، يىغىن،
ئوقۇش باشلاش تەييارلىقى دېگەندەك مەشغۇلاتلارنى قىلىشىپ
ھەپتە لاغايلاپ يۇرۇشىدۇ، — ئەنزەر خۇشياقمىغاندەك ئەلپازدا
ئىدى، — ئالدىراپ نېمە كەپتۇ، ھازىرچە ئاشخانىدا ئىشلىگەچ
تۇرغىن.

ئەنزەر ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى قىزىغا ئوچۇق چىراي
ئاچمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. دادىسىنىڭ سورلۇك تەلەتىگە قا-
راپ سېنتەبىر ئېيىمۇ چىقىپ كېتەي دېدى. ئەنزەر بەزىدە ئەلپات-
قۇدا پەيدا بولۇپ، سەھەر چىقىپ كەتسە بىرنەچچە كۇن قارىسىنى
كۆرسەتمەيتتى. ئوقۇش توغرۇلۇقلا گەپ ئېچىلسا سەپراسى ئۆر-
لەيدىغان گۇلنىساغا بۇ توغرۇلۇق گەپ ئېچىش، خۇددى تۆگىنىڭ
قوشىغا چالما ئاتقاندەك بىر ئىش ئىدى. تاقەتسىزلەنگەن ئالىنۇر
بىر كېچىسى ئىشىك ئالدىدا دادىسىنى ساقلىدى. تۇن نىسپىي
بىلەن پەيدا بولغان ئەنزەر قىزىنى كۆرۈپ كۆزلىرى چەكچىيىپ،

ئېغىر پۇشۇلدىدى. ئۇ مەست بولمىسىمۇ ئاغزىدىن هاراق پۇراپ تۇراتتى.

— بۇ كېچىدە ئۇخلىماي نېمە ئىش قىلىسەن؟ — ئەنزەرنىڭ ئاۋازى خېلىلا قاتتىق چىقتى، — گەپ قىلمىسا ھەددىڭدىن ئېشىپ كېتىۋاتامسەن قانداق؟

— مەن سىزگە ساقلاپ.

— مېنى نېمىگە ساقلايسەن؟

— سېنتەبىر ئېيىمۇ چىقىپ كەتتى. مەن دەرسلەردە قانداق يېتىشىمەن؟

— شۇ گەپمىدى، ھەي، ساڭا ئوقۇشنى كىم قويۇپتۇ؟ ئاشخانىدا ئىشلەۋەرسەڭ بولمىدىمۇ ـ ھە؟ كېيىنچە مائاش بېكىتىپ بەرسەم.

— مېنى ئاشخانىدا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئەكەلگەنمىدىڭ، — ئالىنۇر قورقمايلا سەنلىدى، — بولدى ئەتىلا يولغا سېلىپ قوي، ئەگەر ئۇنداق قىلمىساڭ قېچىپ بولسىمۇ كېتىمەن.

— قايسى پۇلۇڭ بىلەن كېتەمەكچىسەن؟

— شوپۇرلارغا يېلىنىمەن، ئالدىمغا ئاق قەغەزدىن بىرنى چاپلاپ دىۋانىچىلىق قىلىمەن.

ئەنزەر دىمىقىپ بىردەم جىم تۇردى، ئۇ، ئالىنۇرنىڭ دەشىنەم ـ ئەلەم يەپ بوزەك بولىدىغان بوشاڭ قىزلاردىن ئەمەس ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئەگەر ئۇ غۇلجىغا كېتىپ قالسا ئۆيدىكى ئىشلارنى تالاغا يېيىپ سېسىتىۋەتسە، ئەنزەرنىڭ غۇلجىدىكى ئىناۋىتى نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئۇنىڭ بۇ پەيلىگە قارىغاندا، «دادام» ئىكەن دېمەي پاختىسىنى ئېتىپ ئاسمانغا سورۇيدىغان ئوخشايدۇ.

— بولىدۇ، مەن ئەتە مەكتەپلەر بىلەن ئالاقىلىشىپ كۆرەي.

— راستىما؟

— مەن ئـۇيغۇرچە گەپ قىلـدىم شۇنـداقتـۇر، مـاڭ يۇر ئۇخلايلى.

ئەنزەر ئەتىسىدىن باشلاپ «مۇزاكىرىلىشىپ باقماقچى»، «مەكتەپ مۇدىرى يىغىنغا كېتىپتۇ»، «ئالدىمىزدىكى ھەپتە جاۋاب بەرمەكچى» دېيىش بىلەن يەنە ئۈچ ھەپتە ئۆتۈپ كەتتى. ئۆكتەبىر ئېيىمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. بىر كۈنى، ئەنزەر ئورنىدىن تۇرۇپ ئالىنۇرنىڭ ئەتىگەنلىك چايدا يوق ئىكەنلىكىنى بىلىپ ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇ كارىۋات ئۈستىگە بىر پارچە خەت تاشلاپ قويغانىدى. خەتتىكى: «دادا، خوش، مەن كەتتىم، سىزنىڭ بۇنچىلىك قارا كۆڭۈل ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمەپتىمەن. سىز پۇللا بولسا ھەممىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ، دەپ ئويلايدىغان ئوخشايسىز، لېكىن مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن. ھەركىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىستەك غەرىزى بولىدۇ» دېگەن سەھىپىلەرنى ئوقۇغان ئەنزەر چاپىنىنى كىيدى ـ دە، پويىز ئىستانسىسى، يولۇچىلار بېكىتىگە ئۇچقاندەك يېتىپ باردى، لېكىن بۇ يەردىن قىزىنى تاپالمىدى. ئۇ تاكسىغا چۈشتى ـ دە، نەنزىگۇ يولۇچىلار توشۇش چوڭ بېكىتىگە يۈرۈپ كەتتى. «قارا بۇنىڭ يامانلىقىنى، شەخسىي ھۆددىگە ئالغان، شۇنداقلا پۇل تېپىشقا تۇرغان شىركەت ماشىنىلىرىنىڭ بىكارغا سالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ھۆكۈمەت باشقۇرغان گىراژغا كەتكىنىنى، بۇ سەل قارىغىلى بولمايدىغان مارۇق ئىكەن» دەپ ئويلىدى ئەنزەر. ئۇ بېكەت ھويلىلىرىنى بىر قۇر چۆرگىلەپ ماشىنا بەلگىلەش ئىشخانىسىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئوچۇق ئىشىكتىن ئالىنۇرنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ئىككى ساقچى، بىر خـەنزۇ بـاشلىقـا يىغـلاپ تـۇرۇپ ھال تۆكۈۋاتاتتى.

— دادىڭىزنىڭ گۇاڭجۇ، بېيجىڭ، ئۈرۈمچىلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرى، غۇلجىدا مېھمانخانىسى تۇرۇقلۇق ئوقۇتقىلى ئۇنىمىدىما؟ — دېدى چېكە چاچلىرى ئاقارغان خەنزۇ، — تۇۋا،

قانداق قارا قورساق، بىلمىسىز نەرسە ئۇ... ھازىر بەزى تىجارەتـ
چىلەر پۇل تاپقانسىرى ئاچ كۆزلىشىپ كەتتى، — ساقچى ئىچىندـ
غان ھالدا قوشۇپ قويدى، — ئۇلارغا پۇللا بولسا بولىدۇ،
بالىلىرىنىڭ تەقدىرى بىلەن كارى يوق.
ئەنزەر ئىشخانىغا قورۇنۇپقىنا كىرىپ كەلدى.
— كەچۈرۈڭلار، قىزىم ئۆگەي ئاپىسى بىلەن بىرنېمە دېيىدـ
شىپ قېلىپ قېچىپ چىقىپتۇ، — دېدى ئەنزەر خىجىللىق ئىلـ
كىدە، — يۈرۈك كېتىلى، ئوقۇش ئىشىڭىز ھەل بولغان تۇرسا،
بۇ يەرگە كېلىپ نېمە قىلارسىز؟
قىزىنىڭ بۇنداق يەكدىللىق روھىدىن چۆچۈپ قالغان ئەنزەر
ئەتىسىلا سۆزلىشىپ شەھەرلىك ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپكە
كىرگۈزۈپ قويدى. گەرچە ئوقۇش باشلاپ ئارىدىن ئىككى ئاي
ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۆزىگە ئىشەنگەن ئالىنۇرنىڭ خۇشلۇقى
ئالەمچە ئىدى. ئۇ ئۆتۈلۈپ بولۇنغان ئىككى ئايلىق دەرسنى
ساۋاقداشلىرىدىن كۆچۈرۈپ، كېچە ـ كېچىلەپ تەكرار قىلدى،
ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆيلىرىگە كىرىپ ئۆگەندى. بىراق دادىسى
ئىچكىرىگە كېتىپ ئۇنىڭ كۆنلىرى بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا
ئىدى. ئۆيگە كەلسە گۈلنىسانىڭ ئەرزىمەس ئىشلارنى باھانە قىدـ
لىپ تىللاپ ـ دۆشكەلەشلىرى، مەكتەپكە كەلسە ئوقۇش ماتېرىدـ
ياللىرى پۇلى، بەدەل پۇلى، كونسپىك پۇلى، تازىلىق قورالىدـ
رى پۇلى، باسقۇچلۇق، مەۋسۇملۇق ئىمتىھانغا تارقىتىلىدىغان
سوئاللار پۇلى دېگەندەك ھەر ئايدا چىقىپ تۇرىدىغان بېسىم پۇلـ
لىرى ئالىنۇرنى تاغدەك باستى. گۈلنىسادىن بىر تىيىن ئېلىش
يولۇاسىنىڭ بېشىدىن پىت ئىزدىگەن بىلەن باراۋەر ئىدى. كېچىدـ
لىرى يىغلاپ چىققان ئالىنۇر ئەتىسى مەكتەپكە كۆزلىرى قىزدـ
رىپ، ئىششىغان ھالدا باراتتى. كۆڭلى يۇمشاق سىنىپ مۇدىرى
رازىيە بىر ـ ئىككى قېتىم ئۆزى تۆلەپ، ئۇنى ئوقۇش ماتېرىيالـ
لىرى بىلەن تەمىنلىدى. بىر كۈنى زادىلا ئامالى قالمىغان ئالىدـ

نۇر گۈلنىساغا يىلىندى:
— ھەدە، مەكتەپتىن ھەر بىر بالىغا ئاتمىش سومدىن ئەكې-
لىڭلار دېگەن، شۇڭا...
— پۇل، پۇللا دەيدىكەن، — ۋارقىرىدى گۈلنىسا ئالىقانلى-
رىغا ئۇرۇپ، — دۇكانىنىڭ ئىجارىسىنى بېرەلمەي قالغاندا،
نەدىكى پۇل ئىكەن ئۇ... پۇل لازىم بولسا ئاشخانىدا ئىشلە...
— ئەمدى دادام بولمىغاندىن كېيىن قانداق قىلىمەن. ھېلى-
مۇ بىرنەچچە قېتىم سىنىپ مۇدىرىمىز تۆلەپ قويدى.
— داداڭ دېگەن بىلىنىڭ ئاستىغا سۇيۇقئاش بارمىغان لام-
زەللە، ئايلىق كىرىمنى بەلگىلەپ بېرىپ كەتتى. ئۇنىڭغا ھېساب-
نى سەن بېرەمسەن، مەنمۇ؟ قانداق دېگەن نېمە ئۇ، چىدىمىغان
بولساڭ موماڭ دېگەن دەججالنىڭ ئۆيىگە كەت.
گۈلنىسا پۇلنىڭ گېپى چىقسىلا ئاچچىقلاپ قالماي، ئادەتتى-
كى چاغلاردىمۇ قاچىلارنى پاكىز يۇماپسەن، كىيىملەرنىڭ كىرى
چىقماپتۇ، نېمىشقا پەردىلەرگە دەزمال سالمىدىڭ دېگەندەك باھا-
نىلەر بىلەن قەستەن ئاھانەت قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ «غول-
جاڭغا كەت»، «موماڭ دېگەن دىۋانە باقالمىدىمۇ ـ يە» دېگەندەك
گەپلەرنى كۆپ تەكرارلايتتى. ئالىنۇر كەتسىمۇ كېتەتتى، لېكىن
مەۋسۇملۇق ئىمتىھان يېقىنلىشىپ قالغاندا نەگە بارىدۇ؟ يىل
بېشىدا ئىككى ئاي ئوقۇشتىن قالدى، ئەمدى ئوتتۇرىدا ئوقۇشى
ئۈزۈلۈپ قالسۇنمۇ؟ بۇلارمۇ بىر سەۋەب، ئەڭ مۇھىمى ئالىنۇر
گۈلنىسانىڭ كۆزىگە تىكەندەك سانجىلىپ تۇرۇشنى كۆڭلىگە
پۈككەندى. چۈنكى ئۇ بەزىبىر ناشايان ئىشلارنى چېلىقتۇرۇپ
قالغاچقا، بىۋاپا، قارا كۆڭۈل دادىسىنىڭ ئىززەت ـ نەپسىنى
قوغدىماقچى بولدى. مەتنۇرى ئىسىملىك تەمبەل بىر شوپۇر گۈل-
نىسانى داۋاملىق ئىزدەپ كېلەتتى، بەزىدە تېلېفون بېرەتتى.
گۈلنىسا تېلېفوننى ئالغان ھامان ياسىنىپ تارىنىپ چىقىپ كې-
تەتتى. شۇڭا ئالىنۇرمۇ قورقماي تاكاللىشىدىغان دەرىجىگە

يېتىپ قالغانىدى.

ئەتىسى كەچتە ئەختەم ئالىنۇرغا سىرتنى ئىشارە قىلىپ ئۆزى بالدۇر چىقىپ كەتتى. ئۇلار يان كوچىغا قايرىلىپ، ئىمىد-
تولبا چىرىغىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. ئەختەم يانچۇقىدىن پۇرلى-
شىپ، كالالەكلىشىپ كەتكەن بىر سىقىم پۇلنى ئالدى ـ دە، ئالىنۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

— بۇ پۇللارنى نەدىن ئالدىڭ؟ — ئەندىكىپ سورىدى ئالى-
نۇر، — ئوغرىلىق قىلمىغانسەن؟

— ئوغرىلىق قىلسامۇ هالال پۇل، لېكىن قانچىلىك ئى-
كەنلىكىنى بىلمەيمەن، مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان ئاتمىش سوم چىقىپ قالار.

ئىشىك ئالدىدا كاۋاپچىلىق قىلىدىغان ئەختەم ئاپىسى ئې-
گەكلىرىنى ساقال باسقان مەتنۇرى شوپۇر بىلەن سىرتتا راسا كۆسۈرلىشىۋاتقاندا تارتمىدىن بىر سىقىم پۇلنى ئېلىپلا خالتى-
نىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغانىدى.

— جېنىم ئۇكام، بۇنداق قىلساڭ قانداق بولىدۇ؟ — ئالىنۇر راستتىنلا قورققانىدى، — ئەگەر بىلىپ قالسا بۇ ئۆيدە ساڭا كۈن يوق.

— كىم ئۇنى كاسسىنى تاشلاپ سىرتتا ئەرلەر بىلەن كۆ-
سۈرلاشسۇن دەپتۇ، — ئاپىسىنىڭ ئىشلىرى ئەختەمگە تىك كەل-
گەندەك قىلاتتى، — ئاشخانىغا كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلار كۆپ تۇرسا قايسىبىرىدىن گۇمانلىنىپ بولسۇن.

خۇددى ئۆزى ئوغرىلىق ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغاندەك، يۈرى-
كى دۈپۈلدەپ تۇرغان ئالىنۇر هۇجرىسىنىڭ ئىچىدىن تاقاپ، پۇلنى سانىغانىدى، سەكسەن ئالتە سوم چىقتى. ئۇ ئەتىسى مەكتەپكە شۇنداق خۇشال باردىكى، يولدا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەر-
نىڭ هەممىسى ئۇنى تەبرىكلەپ قول پۇلاڭلىتىۋاتقاندەك، ئەتراپ-
تىكى بىنالار تېخىمۇ ئېگىزلەپ، قۇياش پەسلەپ كەتكەندەك،

ھەتتا ئۇزمەي ئۆتۈشۈپ تۇرغان ماشىنىلارمۇ: «سالام ئالىنۇر» دەپ سىگنال بەرگەندەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ ھەممە پۇلنى سىنىپ مۇدىرىغا تاپشۇرۇپ بەردى ـ دە، ئاشقىنىنى ئۆتكەنلەردە تۆلەپ قويغان پۇللارغا ھېساب قىلىشنى ئېيتقانىدى، سىنىپ مۇدىرى: «مەن ئۇنى خالىسانە تۆلەپ قويغان، بۇ ئاشقان پۇلنى ئوبدان ساقلاپ قويۇڭ، كېيىن كېرەك بولىدۇ» دەپ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. ئەمما خۇشاللىقىنىڭ ئۆمرى قىسقا بولامدۇ نېمە، ئارىدىن ئىككى سائەت ئۆتمەيلا ئالىنۇرنى مالىيە بۆلۈمىدىن چاقىرىپ قالدى. بوغالتىر تارتمىسىدىن بىر پارچە ھۆججەتنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى.

— دادىڭىز مەكتەپ يۆتكىلىش رەسمىيىتى ئۈچۈن تۆلەيدىغان سەككىز يۈز سومنى ئەتىلا ئەكېلىپ بېرىمەن دەپ ھۆججەت يېزىپ بەرگەنىدى. لېكىن ھازىرغىچە بۇ پۇل تاپشۇرۇلمىدى، — بوغالتىر ئالىنۇرنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىغا قاردى، — ئاڭلىساق سىنىپ مۇدىرىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنداپ پۇل تۆلەپسىز، يىل ئاخىرىدا ھېساب بوغۇلىدىغان گەپ، بۇ مېنىڭ زىممەمگە ئارتىلىپ قالمىسۇن يەنە.

— مەن سىنىپ مۇدىرىغا تاپشۇرغان پۇلنى، — ئالىنۇر دۇدۇقلاپ قالدى، — قوشنىمىزدىن ئېلىپ تۇرغان.

— ئاڭلىساق دادىڭىز گۇاڭجۇغا كېتىپتىكەن، تېخى كەلمىدىمۇ؟

— ياق، كەلمىدى، بۇ قېتىم دادام كەلسىلا ئۆزى تۆلىمەكچى.

— ئۈرۈمچى پويىز ئىستانسىسىدىمۇ بىر ئاشخاناڭلار بار ئىكەنغۇ؟

— ئۇ، ئۆگەي ئاپامنىڭ قولىدا، ئۇ...

— چۈشىنىشلىك، — بوغالتىر بېشىنى چايقىدى، — دادىڭىزغا خەت يازامسىز، ئەڭ ياخشىسى تېلېفون بېرىڭ. دەر-

ھال كېلىپ رەسمىيەتنى بېجىرىۋەتسۇن.

ئالىنۇر بوغالتىر ئىشخانىسىدىن خۇددى ئاسماندىن تاشلىدۇۋەتكەندەك ھالسىز قايتىپ چىقتى. ئەنزەرنىڭ قورۇق ھۆججەتنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، قىزىنى تەڭلىكتە قالدۇرۇشى بىر ئاتىنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس ئىدى. ھەرقانچە باغرى تاش ئاتىنىڭمۇ يۈرىكىدە ئۆز جىگىرىگە نىسبەتەن ئازراقمۇ مېھىر ـ شەپقەت بولمىسا ئۇنى قانداقمۇ ئاتا دېگىلى بولسۇن! بۇنداق قارا كۆڭۈللۈك ئەقىلگە ھەرگىز سىغمايدۇ ـ دە!

ئالىنۇر سىنىپقا ئارانلا ئۆلگۈردى. ئۇ پارتىغا بېشىنى قويۇپ يىغلاپ كەتتى. بۇ چۇشلۇك تەنەپپۇس ۋاقتى بولغاچقا، قايسى ئوقۇغۇچى يەتكۈزگەن، سىنىپ مۇدىرى رازىيە كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالىنۇرنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ بېقىپ، دوختۇرغا ئاپىراي دېۋىدى، ئۇ ئۇنىمىدى.

— ئەمىسە چۈشتىن كېيىن ئارام ئېلىڭ، ئەتىگىچە ياخشى بولۇپ قالسىڭىز تېخى ياخشى، بولمىسا دوختۇرغا ئاپىرايلى، — رازىيە مۇئەللىم چىقىپ كەتتى.

ئالىنۇر ئونىنچى يول ئاپتوبۇسىغا ئولتۇرۇپ بىر دەمدىلا ئۆيىگە يېتىپ باردى. قار ئوبدانلا يېغىۋاتاتتى. ئۇ تۆتىنچى قەۋەتكە چىقىشى ئىشىك ئالدىدىكى پۇت قېقىپ چۇشۇرگەن ئاياغ ئىزلىرىنى كۆرۈپ قېلىپ تېگىرقاپ تۇرۇپ قالدى. ئاياغتىن چۇشكەن قار تولۇق ئېرىپ كېتەلمىگەن بولۇپ، ئىككى كىشىنىڭ ئىزى ئېنىقلا تۇراتتى. ئۇ كۆڭلىدە «چوقۇم ھېلىقى شوپۇر بار» دەپ ئويلىدى ھەم تۈز قولۇپقا ئاچقۇچ سېلىپ ئىشىكنى ئاچتى ـ دە، ئاۋايلاپ يېپىپ قويدى. گۇلنىسانىڭ ھۇجرىسىدىن گۇدۇڭلىغان ھەم پىخىلداپ كۈلگەن ئاۋاز كېلىۋاتاتتى. ئالىنۇر پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ، ئىشىك يوچۇقىغا قۇلاق ياقتى.

— مەتنۇر، بىر ئايدىن بېرى يوقىلىپ كەتتىڭىزغۇ؟

— خوتەنگە قاتناپ كەلسەم، شىركەتتىن قەشقەرگە بىردىشمنى ئۇقتۇردى، — مەتنۇرنىڭ ئاۋازى بىردىنلا پەسلىدى، — بولۇپمۇ ھىلىقىنى پۇل قىلىش ئاسانغا چۇشمىدى.
— قانداق، سۇ قىلالىدىڭىزمۇ؟
— قىلىشىم قىلدىم، بىراقزە دەككە ـ دۇككىدە جىنىم تۇمشۇقۇمغا كەلدى.
— بۇ يەردىمۇ دەھشەت چىڭ تۇتۇۋاتىدۇ. مەن قورقۇپلا قالدىم، — گۈلنىسانىڭ ئاۋازى كۆتۈرۈلدى، — ھىلىقىلار ئىچكىرىدىن يەنە ئەكەپتىكەن. قايتۇرۇۋېتەيمىكىن دەيمەن.
— ياق، تۇرغاچ تۇرسۇن، — مەتنۇرنىڭ ئاۋازىمۇ ۋەزىنلەشتى، — ھەي گۈلنىسا، ھىلىقى «كۆز ـ قۇلاق» تېخى كەتمىدىمۇ؟
— نەدىكىنى، ئىتنى چاغ دىسىمۇ كىتىدۇ، لىكىن ئۇ بىزەڭ كىتىدىغاندەك ئەمەس.
— سىرتتىن بىرەر ئىغىز ئۆي ئىلىپ قويساق بولامدىكىنتاڭ.
— شۇنداق قىلساققۇ بۇنداق ئەنسىزچىلىكمۇ يوق. نىمە كۇن بۇ، شاپۇر ـ شۇپۇر ئىشنى تۇگەتكەن، كۆڭۈل سۆيۇنگۇدەك ياتالمىغان كىشى.
ئالنۇر بىر تەپكەنچە ئىشىكنى جالاقىدە ئىچىۋەتتى. قاپقارا تۇكلۇك پۇتلىرىنى سىرتقا چىقىرىۋالغان مەتنۇرى شارتلا قىلىپ يوتقانغا يۆگىنىۋالدى. گۈلنىسامۇ بىشچە شۇڭغۇدى.
— ۋۇ ئىپلاس ھايۋانلار، — ئۆمرىدە ئادەم تىللاپ باقمىغان ئالنۇر نىمە دىيىشنى بىلەلمىدى، — ھەي، گۈلنىسا دىگەن پاسكىنا، خەپ توختاپتۇر، دادامغا دەپ سىنى قىپيالىڭاچ قىلىپ ئۆيدىن قوغلاتمىسام، سەن تېخى ئويۇڭدا تەييار ئاشخانا، تەييار خەزىنىگە ئىرىشتىم دەپ تىرەڭگە پاتماي قالدىڭما؟ ئاناڭنىڭ ھەققى يوق، بۇزۇق!

ئالىنۇر شاپپىدە ئۆرۈلدى ـ دە، ئۆز ھۇجرىسىغا كىرىپ، كارىۋاتقا دۈم چۈشكىنىچە يىغلىۋەتتى. ئۇ قانچىلىك ياتقىنىنى بىلمىدى. بىر چاغدىلا گۈلنىسا پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدە چوقچىيىپ ئولتۇردى.

— ئالىنۇر، ئەيىب مەندە، خاپا بولماڭ، — گۈلنىسا ئاستا سۆزلىمەكتە ئىدى، — مەنمۇ بىر ئايال، دادىڭىز ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن بېرى ماڭا قارىمايدۇ. ئۆزى سىرتلاردا ئويناپ، كېچە ـ كېچىلەپ كەلمەيدۇ. بۇ ماڭا ئېغىر كەلمەمدۇ. مەن ھازىرغىچە بۇ خورلۇقنى تارتىپ كېلىۋاتىمەن، مېنىڭ كۆڭلۈم دوزاختا ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ھازىرغىچە بىر ئېغىز گېپىنى ئاڭلاپ باققىنىم يوق، سۆرلۈك كىرىپ، سۆرلۈك چىقىپ كېتىۋاتقان. ئەنزەرنىڭ بۇنچىلىك ئاداۋەتخور ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسام، بۇرۇنلا توي قىلمىغان بولاتتىم. مانا ھازىرغىچە قولۇمنىڭ ئۇچىنى تۇتۇپ باققان ئەر ئەمەس.

گۈلنىسا مىچىلداپ يىغلىدى. ئۇنىڭ ئانا ـ بالىلىق پەردىشەپنى قايرىپ قويۇپ قىلىۋاتقان سۆزلىرى، قىزلىق ئىپپىتىگە تىك كەلگەن ئالىنۇر شاپپىدە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، چاپىنىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

گۈلنىسا كۆڭلىگە لاتقىدەك ئۇيۇپ قالغان سىرنى «مەنمۇ بىر ئايال...» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلىدى. بۇ بىر ئېغىز سۆزنىڭ ۋەزنىنىڭ ئېغىرلىقىنى، ئۇنىڭ تەكتىدە قانچىلىك خورلۇقلار، دەرد ـ ئەلەملەر ياتقانلىقىنى بىر ئۆزى بىلىدۇ. ئون يەتتە ـ ئون سەككىز يىل مۇقەددەم ئۆگەي ئانا زۇلۇمىدىن قېچىپ چىقىپ، ئەركەك ھايۋان مەتنۇرى شوپۇرنىڭ قۇربانىغا ئايلاندى. ئۇنىڭ قىزلىق ئىپپەت چېچەكلىرى ئاقسۇنىڭ چۆللىرىدە ئېچىلىپ توزۇپ كەتتى. ئۇ غۇلجىدا ماتۇت قورساقنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلەپ ئېيتقۇسىز خورلاندى، خۇددى ئاداپقا تويمىغان توڭگۇزدەك بۇ شەھۋەتخور خاخىراپ، پۇشۇلداپ، ئىنجىقلاپ

قىيىنغانلىرىدا، گۈلنىسا بىردىنلا مەتنۇرى شوپۇرنى ئەسلەپ قالدى. ھەر ھالدا ئۇنىڭ تەر، بېنزىن پۇرىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇ كىچىك قىزدا تۇنجى قېتىم ئۇنتۇلغۇسىز ئەستىلىكلەرنى قالدۇردى. شۇنىڭدىن باشلاپ گۈلنىسا بۇنداق جان سۆيۈندۈرىدىغان شېرىن تۇيغۇغا نائىل بولغىنى يوق. خەيرىيەت، خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن ئەنزەرنىڭ ئاشخانىسىدا ئىشلىگەن چاغلىرىدا ئۇنىڭدا يەنە شۇنداق «شېرىن تۇيغۇ» ئويغاندى. ئۇ ئەنزەرنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدى. بىراق توي كېچىسى ئۇنىڭ شېرىن چۈشلىرى تاڭدىكى تۇماندەك تارقىلىپ غايىب بولدى. ئەر ھىدى بۇرنىغا پۇراپ، كۆڭۈلگە تالىق تاتلىق ئارزۇلار بەرخ ئۇرۇپ تۇرغان بۇ ياش چوكان ئېرىدىن ئون يىل ئايرىلىپ قالدى. ئۇ، بۇ ئون يىلنى يۈز يىلدەك ئازابتا ئۆتكۈزدى، تېنىگە ئەركەك چىۋىن قوندۇرمىدى، تاڭ ئاتماس قىش كېچىلىرى يوتقىنىغا پۈركىنىپ يىغلىدى. قانچە ـ قانچە قاراڭغۇ تۈنلەر ھەسرەتلىك يىغا بىلەن ئۆتتى، ياستۇقلىرى ھۆل بولدى، بۇنى ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدۇ. گۈلنىسا تاقەتسىز سىغىنىش ئىچىدە ئۆتكۈزگەن ئاشۇ جۇدالىق يىللار ئوقۇبەتلىرىنى بىر خۇدا بىلىدۇ، بىر ئۆزى! بىئەمدۇللا خۇدا بۇ «ئەر قەلەندەرى» نىڭ ئەجىر ـ جاپالىرىنى كۆردى بولغاي، ئۇنىڭغا ھىممەت ئىشىكلىرىنى ئېچىپ، يەنە ئەنزەرنىڭ باغرىغا سىڭدى! ئەمما بۇ بەخت ئولتۇرۇۋاتقان قۇياشنىڭ ئاخىرقى ئاجىز نۇرىدەك تېزلا ئۆچتى! قاچانكى گۈلبانۇم بۇ دۇنيادىن خوشلاشتى، شۇنىڭدىن باشلاپ گۈلنىسادىنمۇ بەخت ـ ئامەت خوشلاشتى. ئەنزەر خۇددى دۇم كۆمتۈرۈلگەن قازاندەك ئىچىدىكىنى بىلگىلى بولمايدىغان، نەشتەردەك قادىلىپ قويۇپ ئۇنچىقمايدىغان، داۋاملىق يۈزىنى قاچۇرۇپ، نەلەرگىدۇر قارىۋالىدىغان، بىر كۈن كەچكىچە دىمىقىپ يۈرىدىغان باشقىلا بىر ئادەمگە ئايلاندى.

گۈلنىسا توغرا ئېيتىدۇ، ئۇ بىر ئايال! يەنە كېلىپ ئوتتۇز

تۆت ياشلىق، ئېستېتىك تىلەكلەرگە زوقمەن، كۆڭۈل رىجىلىرى راسا مەۋج ئۇرغان، يۈرەكتىكى ئوتلار دەممۇ دەم كۆتۈرۈلۈپ ئىزتىراپقا سېلىۋاتقان ئالتۇن دەۋر! كىيىم ـ كېچەكقۇ ماگىزىن-دا بار، يېمەك ـ ئىچمەك دۇكاندا، بىراق بۇلار روھىي ئاچلىق ئورنىنى باسالامدۇ؟... ياكى ئەرلەرنى پوكەيلەرگە تىزىپ قويۇپ ساتمىسا. ساتقان بىلەنمۇ كۆڭۈلگە خوپ كېلىدىغىنىنى تاپماق تەس ـ دە! يۈرەك گەرچە مۇشتۇمدەك گۆش بولغىنى بىلەن، ئۇ تولىمۇ نازۇك، خورىكى ئۇستۇن، شەرتى ئېغىر، سىركىسى سۇ كۆتۈرمەيدىغان، قارىمۇقىنىڭ قاسىرىقىدەك ئىش ئېغىر كېلى-دىيۇ، ئىشقى ـ مۇھەببەتنىڭ ئازاب تېغى تېرىقچە بىلىنمەيدىغان سىرلىق ئەڭگۈشتەر!...

ئۇلار ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كېلىپ، يېرىم يىلمۇ ئۆتمىدى بولغاي گۈلنىسا راسا زېرىكىپ، ئىچى پۇشۇپ، ئۇھسىنىپ يۈر-گەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاشخانىدا تۇيۇقسىزلا شوپۇر مەتنۇرنىڭ ئېگىز، بەستلىك گەۋدىسى پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ چۈشتىن كېيىنكى خېرىدارلار سېلىككەن ۋاقىت ئىدى. يۈرىكى بىردىنلا تېز سېلىپ كەتكەن گۈلنىسا كۆزلىرىدىن يالت ـ يۇلت ئويناتتى ـ دە مەتنۇرنى گەپ قىلدۇرغىلى قويمىدى.

— ۋاي خۇدايىم مەتنۇراخۇن ئاكامغۇ بۇ، كۆزلىرىمگە ئى-شەنمەيلا قالدىم، — گۈلنىسا دەم ئېلىپ ئولتۇرغان مۇلازىملارغا قاراپ كۈلۈپ قويدى، — بۇ مېنىڭ چوڭ دادامنىڭ ئوغلى بولىدۇ. ھە، يۇرتتىن قاچان چىققان، ئۆيدىكىلەر تىچ ـ ئامان-لىقتۇر؟

— ھەممىسى تىنچلىق، — يوشۇرۇن ھىيلىنى سەزگەن مەتنۇرمۇ گۈلنىساغا ماسلاشتى، — ئەمما كىچىك دادام كېسەل-چان بولۇپ قالدى، سىزنى بىر كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ.

— نېمە، دادام كېسەلما؟ — گۈلنىسا ياش چىقمىسىمۇ كۆزلىرىنى سۈرتۈپ قويدى، — ئانچە ئېغىر ئەمەستۇر؟ ھەي

باللار، مەتنۇراخۇن ئاكامغا ئوخشتىپ تاماق تەييارلاڭلار.

— بولدى، مەن ھېلىلا تاماق يېدىم، — مەتنۇرى شوپۇر ئېمىگىدۇر تاقەتسىزلىنىپ، قاپقارا قېلىن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويدى، — سىلەرنى ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەپتۇ، دەپ ئاڭلاپ ئىزدىمىگەن يەر قالمىدى. مەنمۇ ئۈچ ئايدەك بولدى، ئۇرۇمچىدىلىك بولۇپ قالدىم.

— راستمۇ؟ — مەتنۇرنىڭ يۆتكىلىپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان گۈلنىسانىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى، — نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز؟

— گىلەم بازىرىدا گىلەمچىلىك قىلىمەن، يۇرتتىكىلەر ئاچىققان ماللىرىنى مېنىڭ دۇكىنىمغا تاشلايدۇ. مەن ئۇلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىپ ساتىمەن.

— بەك ئوبدان بوپتۇ، — گۈلنىسا تۇكۇرۇكىنى يۇتۇپ بىردەمدىلا قۇرۇپ كەتكەن كانىيىنى نەمدەپ قويدى، — يۈرۈڭ ئۆيگە باشلاي.

— رەھمەت، مەن قايتاي، — مەتنۇرى قەستەن سۇلكەت قىلدى، — بىراق دادىڭىز ئەۋەتكەن بىر خالتا ئۈزۈم، ياڭاق، گۈلە - قاق، مونەك دېگەندەك نەرسىلەر بار ئىدى. ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

— ئۇنداق بولسا مەن سىزگە ئۆينى كۆرسىتىپ قويۇپلا قايتىپ كېلەي، يەنە بىر كەلگىنىڭىزدە تېنەپ - تەمترەپ يۈرمەيسىز.

گۈلنىسا، مەتنۇرىنى باشلاپ چىقىپ كەتتى. ئاشخانىدىكى مۇلازىملارنىڭ ھېچقايسىسى گۇمانمۇ قىلمىدى، ھەتتا «گۈلنىساخان ھەدەم تۇغقىنىنى كۆرۈپ ئېچىلىپلا قالدى» دەپ خۇش بولۇشتى.

مەتنۇرى ئۆيگە كىرىپ ئىشىك يېپىلىشى بىلەنلا گۈلنىسانى قاتتىق قۇچاقلاپ، سۆيۈپلا كەتتى. گۈلنىسامۇ ئۇنى قانماي -

قانماي سۆيمەكتە ئىدى. ئۇلار ئاستا ـ ئاستا سۇرۇلۇپ ھۇجرا ئۆيگە كىردى. تاقىتى تاق بولغان مەتنۇرى كارىۋات قىرىدىلا ئىشنى تۇگەتتى... چاچلىرى چۇۋۇلۇپ، ھاسىراپ تۇرغان گۇلنىسا ئۇزىنى بىر قۇر تۇزەشتۇردى ـ دە مەتنۇرىدىن:

— راست يۆتكىلىپ كەلدىڭىزما؟ — دەپ سورىدى.

مەتنۇرىمۇ:

— بىر يىلدەك بولدى، يۇك توشۇش ئاپتوموبىللىرى كالو-نىغا يۆتكىلىپ كەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنداقتا بۇنىڭدىن كېيىن...

— ئۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، ھە راست، ئېرىڭىزچۇ؟

— ئۇ گوش ئالغىنى سەيماچاڭغا كەتتى، لېكىن...، — گۇلنىسا سائىتىگە قارىدى، — ۋۇي بولۇڭ تېز، ئەختەمنىڭ مەكتەپتىن كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالدى.

مانا شۇنىڭدىن بېرى گۇلنىسا ئەنزەردىن تاپالمىغان كۆڭۈل خۇشلۇقىنى مەتنۇرىدىن تېپىپ، دەككە ـ دۇككە ئىچىدە ئۆتسىمۇ ھەر ھالدا قوپال بىر ئەرگە ئىگە بولدى.

※ ※

ئالىنۇر كەچتە ئۆيگە كەلگىنىدە كارىۋىتىدا ئۇچ يۇز سوم پۇل تۇراتتى. ئۇ، خورلۇق ھىدى پۇراپ تۇرغان بۇ پۇلنى گۇلنى-سانىڭ يۇزىگە ئاتماقچى بولدىيۇ، ئويلىنىپ قالدى. دادىسى ھۆج-جەت بېرىپ، تۆلىمىگەن پۇلنى مالىيە بۆلۈمىدىن ئالدىرىتىۋاتات-تى. دېمىسىمۇ بىر يىللىق ئاتچوت ئەڭ كېچىككەندە ئىككىنچى ئاي ئىچىدە بوغۇلۇشى كېرەك ئىدى. شۇڭا ئۇچ يۇز سوم پۇلنى تاپشۇرۇپ، قالغىنىغا يېڭى ھۆججەت يېزىپ بەرسىمۇ، يۇزى بىرقەدەر يورۇق بولاتتى.

پۇلنى تۇتۇپ تۇرغان ئالىنۇرنىڭ كۆزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ

ياش تۆكۈلدى. ئۇ زادى قاچانغىچە مۇشۇنداق ئىسكەنجە ئىچىدە ئۆتىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندىن تارتىپ، ئوقۇش راسخوتى، كىيىم ـ كېچەك، تاماقلىرىغىچە مومىسى كۆتۈرۈپ كەلدى. ئالىنۇرنىڭ ئەڭ قورقىدىغان، يۈرىكى ئېغىپ تۇرىدىغان ئەندىشىسى مۇئەللىملەرنىڭ: «پۇل ئەكېلىڭلار» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى ئىدى. گۈلسۇمخاننىڭ ئۈچ يۈز ئەللىك سوم پۇلى بىر ئائىلىگە نېمىگە دال بولاتتى. شۇڭا پۇل دېيىشكە ئاغزى كۆيگەن ئالىنۇر نەچچە كۈنلەرگىچە چىرايى ساماندەك سارغىيىپ جىمىپ كېتەتتى. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرگەن يىلى، مەكتەپتىن ئۈچ يۈز سوم ئەكېلىشنى ئۇقتۇردى. ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقتىم دەپ شادلىقى ئىچىگە پاتماي قالغان ئالىنۇر بىر كېچىدىلا ئۈششۈك تەگكەن مايسىدەك سولىشىپ قالدى. بۇنچە نۇرغۇن پۇلنى نەدىن تېپىش كېرەك؟ گۈلسۇمخانمۇ بىر ئولتۇرغانچە كەچ بولدى. ئۇ بىرنەچچە قوشنىلىرىغا يالۋۇرۇپ كۆرگەن بولسىمۇ ئامالىنى قىلالمىدى. ئوتتۇرا مەكتەپكە تىزىملانغان باللار پۇل تۆلەپ سىنىپلارغا ئورۇنلىشىپ بولدى، ھەتتا ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلەرمۇ ئۈچ يۈز سوم تاپشۇرۇپ مەكتەپ ئۆرلىدى. لېكىن ئالىنۇر چىراي سارغايتىپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ئەنەيتۇللا سودا ئىشى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىياغا كەتكىنىگە يېرىم يىلدىن ئاشقانىدى. مانا ئوقۇش باشلاپ ئون كۈن ئۆتۈپ كەتتى. بىر كۈنى ئۇ خەنزۇ بازىرى ئۆستەڭ بويى ئاشخانىسىدىكى ئابدۇسەمەتنى ئىزدەپ باردى ھەم ئۇنى كۆرۈپلا يىغلىۋەتتى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان بۇ ئاق كۆڭۈل بالا كاسسىسىدىن ئۈچ يۈز سوم پۇلنى ئېلىپ ئالىنۇرغا تۇتقۇزدى. بۇنداق تەڭلىك، خىجالەتچىلىك، پۇل ئۈچۈن يۈز سۆرۈن بولۇشتەك ئىشلار باشلانغۇچ مەكتەپتىن تا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققانغا قەدەر قانچىلاپ بولغاندۇر؟! ئۇ «ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇيۇم كاپالەتكە ئېرىشتى» دەپ دادىسىغا تاغدەك ئىشەنگەنىدى. بىراق ئۇ قىزنى

يۈندىيۈرۈشلۈققا سىلىش كويىدا قارىسىنى كۆرسەتمەي يۈرىدۇ.
مانا ئەمدى ئالىنۇر: «ئاشنامنى سىر تۇت» دەپ بەرگەن پاسكىنا
پۇلغا تەلمۈرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ نېمىدېگەن خورلۇق!

ئالىنۇر ئۈچ يۈز سوم پۇلنى مەكتەپكە تۆلەپ قالغان بەش يۈز سومغا قولىدىن ھۆججەت بەرگەندىن كېيىن كۆڭلى بىر ئاز ئورنىغا چۈشتى. ئۇ قىشلىق تەتىلدە ئاشخانىدا ئىشلىدى، لېكىن ئىش ھەققى بېرىش شەرتىنى قويىدى. بۇرۇنقىدەك غالۋاراپ كېتەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان گۈلنىسامۇ ئامالسىز قوشۇلدى. قىشلىق تەتىلمۇ توشتى. گۈلنىسا ئۇنىڭ قولىغا بىر يۈز يىگىرمە سوم تۇتقۇزدى. پۇلغا ئۇزۇن قاراپ كەتكەن ئالىنۇر چوڭقۇر تىندى ـ دە:

— قىرىق كۈن ئىشلىگەنگە مۇشۇنچىلىك پۇل بېرەمسىز؟ — دەپ سورىدى. چىرايى ئۆڭگەن گۈلنىسا تەستە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سەن مۇشۇ ئۆيىنىڭ ئادىمى ئەمەستەك گەپ قىلىسەنغۇ، ئاش ـ تامىقىڭ، كىيىم ـ كېچەك، ياتاقلىرىڭنى خۇددى بىر كىم بېرىۋاتقاندەك، — دەپ ئالدىنى توسۇپ قويىدى.

ئالىنۇر بۇ پۇل بىلەن يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمىنىڭ چىقىملىرىنى تۆلىۋالدى. لېكىن گۈلنىسا ئىچىدە: «خەپ قانجۇق، بىر كۈنى ئاغزىڭنى ئاچالماس قىلىۋەتمەيدىغان بولسام ئادەم بولماي كېتەي» دەپ بىر شۈملۈقنى ئىچىگە پۈكتى.

باھار ئايلىرى ئاياغلىشىپ، چېچەكلەر توزۇشقا باشلىغاندا ئالىنۇرنىڭ ئەندىشىلىرى چېكىگە يەتتى. مەكتەپ مالىيە بۆلۈمىدىن ئۇنى نەچچە قېتىم چاقىرتىپ بەش يۈز سومنى تۆلىۋېتىش ھەققىدە ئارقا ـ ئارقىدىن بېسىم ئىشلەتتى. ئىيۇن كىرىش بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىش تەييارلىقى باشلاندى. مەكتەپ مالىيە بۆلۈم باشلىقى ئالىنۇرنى ئىشخانىسىغا چاقىرىپ كىردى:

— سىزنىڭ ئوقۇشىڭىزنى كۆزدە تۇتۇپ بىر يىلدىن بېرى ئېتىبار قىلىپ كەلدۇق، — دېدى مالىيە بۆلۈم باشلىقى قاپىقىنى تۈرگەن هالدا، — ئەمدى بۇ پۇلنى كۆتۈرۈۋېتەيلى دېسەك، سىز قۇتقۇزۇشقا تېگىشلىك نامرات ئائىلىدىن ئەمەس. دادىڭىزنىڭ ئىچكىرى ئۆلكە، ئۇرۇمچىلەردە بولۇپ، ئۈچ ئورۇندا تىجارەت دۇكانلىرى بار. بۇنداق باللارنى قۇتقۇزۇشقا توغرا كەلگەندە مەكتەپتىكى تەسىرىنى يىغىشتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. شۇڭا مۇشۇ ئىككى كۈن ئىچىدە بەش يۈز سوم پۇلنى تاپشۇرۇۋېتىڭ.

ئالىنۇرنىڭ يىغلاشتىن باشقا يەنە نېمە ئامالى بولسۇن. بۇ قەرز ئاز كەلگەندەك ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىهان بېرىش رەسمىيەتلىرى، تەييارلىقلىرى ئۈچۈنمۇ ئىقتىساد كېرەك. زادى قانداق قىلغۇلۇق؟

— بولىدۇ، — دېدى ئالىنۇر ئېسەدەپ، — مەن ئىككى كۈنگىچە تاپالىسام، تاپىتىم، تاپالمىسام، قولۇڭلاردىكى هۆججەتنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن بىر كۈنى چوقۇم كېلىمەن.

ئالىنۇر ئالىي مەكتەپكە ئىمتىهان بېرىش هارپىسىدا مەكتەپتىن چېكىندى. ئۇ بىرنەچچە كۈن ئىش ئىزدەپ ئاخىرى سەندۇقچىي، جەنۇبىي شىنجاڭ قاتناش بېكىتى يېنىدىكى بىر ئاشخانىدىن يۇندىيۇرۇشلۇق خىزمىتىنى تاپتى. ئوتتۇرا ياشلىق ئاقسۇلۇق خوجايىن ئايدا ئىككى يۈز ئەللىك سوم بېرىدىغان بولدى. ئالىنۇر گۈلنىساغا مەكتەپتىن چېكىنگەنلىكىنى ئېيتمىدى. ئۇ ئەتىگەندە مەكتەپكە بارىمەن، دەپ چىقىپ كېتىپ كەچتە يوپكىسىنى كۆتۈرۈپ كىرەتتى. ئۇ ئەمدى غۇلجىغا كېتىشتىنمۇ يالتايدى. چۈنكى مومىسىنىڭ، ئاكىلىرىنىڭ ئالدىغا قايسى يۈزىنى كۆتۈرۈپ بارىدۇ. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئون بىرىنچى سىنىپىدا قايتا ئوقۇسىچۇ؟! بولدى بەس، باشقىلارنىڭ: «ئۇرۇمچىگە بېرىپ ياخشى ئوقۇماي قوغلاندى قىلىپتۇ»، «ئىمتىهاندىن ئۆتەلمەپتۇ»، «چاتاق چىقىرىپتۇ» دېگەن سۆز - چۆچەك-

لىرىگە قالغاندىن كۆرە، مۇشۇ يەردە ئىشلەپ، ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان قىسقا كۇرسلاردا ئوقۇپ بىلىم ئالسىمۇ ئوخشاشلىغۇ.

ئالىنۇر ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئاينىڭ يىگىرمىنچى كۈنى ئىككى ئايلىق ئىش ھەققىنى ئېلىپ، مەكتەپنىڭ قەرزىنى تۆلىۋەتتى. ئۇچىسىدىن تاغ ئاغدۇرۇلۇپ چۈشكەندەك يېنىكلەپ قالغان بۇ ئىچى كۈچلۈك قىز يەنىلا سەندۇقچىبېي ئاشخانىسىدا ئىشلەپ قالدى. ئۇ ئىنگلىز تىلى كۇرسىدا ئوقۇش ئۈچۈن ئاز - تولا ئىقتىساد يىغىشنى ئويلىغانىدى. ئەمما سېنتەبىر ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئەنزەر كېلىپ قالدى. ئۇ قىزنىڭ قانداق ئوقۇغانلىقى، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگەن - بەرمىگەنلىكى، ئىقتىسادىي جەھەتتە قىينالغان - قىينالمىغانلىقى ھەققىدە بىر ئېغىزمۇ مۆرەپ قويمىدى. ئالىنۇرمۇ دادىسىدىن ئەھۋالمۇ سورىمىدى ھەم چىرايىغىمۇ قارىمىدى.

ئەتىسى سەھەر گۈلنىسا ئاشخانىغا يۈرۈپ كەتتى. ئەمدىلا ھۇجرىسىدىن چىققان ئالىنۇر ناشتىمۇ قىلماي سىرتقا مېڭىشى، يۇيۇنۇش ئۆيىدىن چىققان ئەنزەر ئېغىر قاپاقلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا تىكىلدى.

— ھەي يەنە نەگە، ئوقۇيدىغان ئىشلىرىڭ تېخى تۈگىمىدىما؟

— ئىشقا، — ئالىنۇر كۆزلىرىدىن چوڭ ئېچىپ ۋارقىرىدى، — ئوقۇتماسلىق مەقسىتىڭگە ئەمدى يەتكەنسەن؟ سەن شۇنى كۈتكەن. مېنى كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە كىرگۈزگەن بولدۇڭ، لېكىن كۆزگە كۆرۈنمەس دارغا ئېسىپ قويۇپ، مەكتەپتىن چېكىنىشكە مەجبۇرلىدىڭ، شۇنداقمۇ؟

ئۆينىڭ كارىدورىدا ئۇخلاش كىيىمى بىلەن ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرگەن ئەنزەر گويا قىزىنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولۇشقا تېگىشلىكتەك ھەم ئۇنىڭدىن خەۋىرى باردەك چۆچۈپمۇ كەتمىدى، چىرايىدا ئەندىككەندەك ئالامەتمۇ كۆرۈنمىدى.

— نەدە ئىشلەۋاتىسەن؟
— ئاشخانىدا يۇندىپۇرۇشلۇق قىلىۋاتىمەن.
— ئاشخانىدا؟ — ئەنزەرنىڭ قاپاقلىرى تۈرۈلدى، — ئۆز ئائىلەڭنىڭ ئاشخانىسى تۇرۇقلۇق خەقلەرنىڭكىدە ئىشلەۋاتامسەن؟ ھەم ماقۇلە، دانىي مەندىن يەپ، تۇخۇمنى باشقىلارنىڭ كاتىكىگە قۇيۇۋېتىپسەن ـ دە.
— سىنىڭ ئاشخاناڭدا قىرىق كۈن ئىشلەپ يۈز سوم ئالغاندىن، باشقىلارغا بىر ئاي ئىشلەپ ئىككى يۈز ئەللىك سوم ئالغىنىم يامانمۇ؟
— قىز بالا تۇرۇقلۇق پۇلغا نىمانچە بېرىلىپ كەتتىڭ ـ ھە؟
— سىنىڭ ماڭا ئارتىپ قويغان قەرزلىرىڭنى تۆلەش ئۈچۈن، — قاتتىق ۋارقىرىدى ئالىنۇر، — مەكتەپتىكى قەرزىڭنى تۆلىۋەتتىم، ئەمدى يەنە قانداق قەرزلىرىڭ بار دېگىنە قېنى؟ تېنىمنى سېتىپ بولسىمۇ تۆلەي!
ئەنزەر قىزنى بىر كاچات سىلىۋەتتى. لېكىن ئالىنۇرنىڭ كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش چىقمىدى. ئۇ ئېڭىكىنى تۇتقانچە ئورنىدىن تۇردى ـ دە، سىرتنىڭ ئىشىكىنى بىر تېپىپ جاڭگىدە ئېچىۋەتتى. ئىچى دەرد بىلەن توشۇپ كەتكەن ئالىنۇر ھايا ـ نومۇسىنى بىر ياققا چۆرۈپ تاشلىدى ھەم ئىشىك بوسۇغىسىدا تۇرۇپ دەھشەتلىك ۋارقىرىدى:
— قېنى ئۇر، ئۇرمامسەن، دەردىڭنى خوتۇنۇڭدىن ئالالماي مېنىڭدىن ئالامسەن؟ دۇنيادا سەندەك غورۇرسىز، ئىززەت ـ نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان ئاتا بولامدا؟
ئەنزەر ئالمان ـ تالمان كېلىپ ئىشىكنى يېپىۋالدى. ئۇ قىزنى بىر كاچات ئۇرغىنىغا پۇشايمان قىلدى، شۇنداقلا ئۇنىڭ چېقىلغىلى بولمايدىغان جۇرئىتىدىن، تىلىنىڭ ئاچچىقلىقىدىن، قەھرىنىڭ ئۆتكۈرلۈكىدىن قورقۇپ قالدى. چۈنكى، ئۇ تولۇق

ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىگە ئىگە، ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتەلەيـ
دىغان ئون سەككىز ياشلىق قىز ئىدى!
— ئالىنۇر، خاپا بولما، قولۇم تېگىپ كەتتى، — ئەنزەر قىزنىڭ دولىسىدىن بوش ئىتتىرىپ، بوسۇغىدىن يىراقلاشتۇرـ
دى، — راست، مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۈلىگۈچە گۇاڭجۇغا كېتىپ قالدىم. ئۇ يەردىكى ئىشلار بەك مالىمان بولۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن پات كېلەلمىدىم.
— ئادەم دېگەن جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالسىمۇ راست گەپ قىلىش كېرەك، بولۇپمۇ لەۋزىدە تۇرمىغان ئەرلەرنى نېمە دېيىش كېرەك؟ — ئالىنۇرنىڭ ئاچچىقى پەسىيىدىغاندەك ئەمەس ئىدى، — سېنىڭ تۇرغان تۇرقۇڭ ئادەم ئىكەن، قىلمىشلىرىڭ ئادەمنى سەسكەندۇرىدۇ.
— يائاللا تىلىڭ نېمىدېگەن سېسىق، ئۆز داداڭغىمۇ مۇشۇنـ
داق گەپ قىلامسەن؟
— ئەمىسە سەن دادىدەك گەپ قىلدىڭما؟ — ئالىنۇر ئالدىغا بىر قەدەم ئالدى، — «دائىنى مەندىن يەپ» دېگىنىڭ نېمىسى، مىننەتلىك ئىشىڭدىن قارنىمنىڭ ئىچى ياخشى دەپ، دېيىڭنى يېمىسەم بولىدىغاندۇر؟
ئەنزەر بويۇنلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى. ھەر تەرەپتىن توـ
سۇپ زەربىگە ئۆتكەن قىزىنىڭ بۇنچىلىك سۆزمەن، كىچىككىنە ئۇشۇق كەتكەن سۆزمۇ نەزەر دائىرىسىدىن چەتتە قالمايدىغان زېھنىياتىدىن ھەزەر ئەيلەپ قالغانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالىنۇرـ
نىڭ «غۇرۇرسىز، ئىززەت ـ نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان» دېگەن سۆزلىرى ئۇنىڭ ئىچىدىكى تارقىماي تۇرغان زەھەرنى يۇرىكىدىن مەڭگۇ كۆچمەس ئوغىدەك تىندۇرۇپ قويدى. شۇنداقـ
تىمۇ ئەنزەر ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ پەسكارىغا چۈشتى.
— مەكتەپتىكى ئىشلىرىڭمۇ تۈگەپتۇ. ئەمدى بىزنىڭ ئاشـ
خانىمىزغا كېلىپ ياردەملەشكىن، — دېدى ئەنزەر سىپايىلىك

بىلەن، — ئوبدان كىيىم - كېچەكلەرنى قىلىپ بېرەي، ئاياللار موتىسكلىتتىن بىرنى ئېلىپ بەرسەم، نەگە بېرىپ ئوينايمەن دېسەڭ ئوينىيالايسەن، تېخى ئۆرۈمچىنىڭ كۆپ يەرلىرىنى كۆر-مىدىڭ.

— ماڭا كىيىم - كېچەك، موتىسكلىت لازىم ئەمەس، ئويناشنى بولسا ئەسلا خالىمايمەن، — ئالىنۇر پەيلىدىن يانماي تۇراتتى، بىراق ئاۋازى سەل پەسلىدى، — مەن يەنە سىرتتا ئىشلەپ پۇل تېپىشىم كېرەك. بالىسىغا بەرگەن دانىنى مىننەت قىلىۋاتقان ئادەمنىڭ قولىدا ئىشلەپ، ھېچقانچە پۇل تاپالمايمەن.

— پۇلغا زادى نېمانچە ھاجەتمەن بولۇپ قالدىڭ؟

— ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان قىسقا كۇرسلاردا ئوقۇي-مەن. بىرقانچە قارار ئوقۇسامغۇ ئالىي مەكتەپ سەۋىيىسىگە يېتەرمەن، — ئالىنۇر تامدىكى ئاسما سائەتكە قارىدى - دە، ئالدىراپ ماڭدى، لېكىن ئىشىك تۈۋىگە كەلگەندە بىردىنلا توختى-دى، — كۆرۈپ تۇر، «ئاتا - ئانىلارغا يۆلەنمەيمۇ يۇقىرى بىلىم ئالغىلى بولامدۇ» دېگەن ماقالە يېزىپ گېزىتتە ئېلان قىلىمىسام.

ئالىنۇر چىقىپ كەتتى. ئەنزەر بېشىنى سىلىپ ئۇزۇن ئولتۇردى. ئۇ ئىچىدە قىزىنى: «ئاتىكاچى، مەمەدان، شور تۇمشۇق، بىشەم» دەپ تىللىدى. ئۇنىڭ بۇنچىلىك قاغجالما، تىلى شورلۇق بولۇپ كېتىشىنى يەنىلا گۇلسۇمخاندىن كۆردى. ئاشۇ دەججال قېرى گەپ ئۆگىتىپ، قۇلىقىنى تولغاپ ئەۋەتمىسە ئۇ بۇنچىلىك ئازازۇل بولۇپ كېتەرمىدى. بۆرىنى ئەمگەن ئىت كۈچۈكى بۆرىنىڭ خۇي - پەيلىنى ئالماي قالامدۇ. ھېلىقى كېچىدە ئۇنىڭ: «ھەي ئوغرى قانداق قىلىن نېمىسەن، قىزىمغا نېمانداق سالجىدەك چاپلىشىۋالىسەن، ۋۇي زىدى پەس كەلگۈندى...» دېگەن ئاھانەتلىرىنى قانداقمۇ ئۇنتۇسۇن كىشى. ئەمما بۇ ناكەس خوتۇنغا ئاچچىق قىلىپ، ئالىنۇرنى «نېمە قىلى-ساڭ قىل» دېگىلى بولمايدۇ. بۇلتۇر يولۇچىلار بېكىتىدىكى

خەنزۇ باشلىقىنىڭ «دادىڭىزنىڭ گۇاڭجۇ، بېيجىڭ، ئۈرۈمچىلەردە ئاشخانا، كاۋاپخانىلىرى بار، كاتتا تىجارەتچى تۇرۇپ ئوقۇتقىلى ئۇنىمىدىما، قانداق قارا قورساق بىلىمسىز نەرسە ئۇ...» دېگەن سۆزىدىنلا ھەممە ئىش ئايانغۇ. تېخى ئۇنىڭ گېزىتتە ماقالە ئېلان قىلىمەن دەۋاتقىنىنى قارا. ئۇخلاپ چۈشەكەپسەن، سېنىڭ يازغان پەلسەپەتىش بىر نېمەڭنى باسىدىغان گېزىتخانا تېخى قۇرۇلماپتۇ.

ئەنزەر گەرچە ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇتۇپ شۇنداق ئويلىغان بولسىمۇ بىراق بۇ خىياللىرىغا ئۆزىمۇ راسا كۆڭۈل توختىتالمىدى. بۈگۈنكى قىزى بىلەن بولغان مۇنازىرە ئۇنى خېلىلا تەرلىتىپ، زەمچىگە باسقانىدى. ئەگەر ئۇنىڭ يەنىلا چىشىغا تېگىدىغان بولسا، ئەنزەرنىڭ كىگىزىنى قېقىپ توپىسىنى تۇرپانغا توزۇتۇۋېتىشتىن يانمايتتى. شۇڭا ئۇ بالىنىڭ تىرنىقى كېسىلسە، ئانىنىڭ يۈرىكى تىلىنىدىغان ئەپلىك چارىنى ئويلاشقا باشلىدى.

ئەتىسى بىر كۈن يوقىلىپ كەتكەن ئەنزەر كەچلەپ كەلگەن ئالىنۇرنىڭ ھۇجرىسىغا كىردى. ئۇ خەنزۇچە ئوقۇشلۇققا قادىلىپ قالغان قىزىغا لەپپىدە قاراپ قويۇپ، ئورۇندۇقنى تام تۈۋىگە سۈردى. بىراق ئالىنۇر دادىسىغا قاراپمۇ قويماي نېمىلەرنىدۇر ھەجىلەپ ئوقۇيتتى.

— سېنىڭ ئوقۇش ئىشىڭنى سۆزلىشىپ كەلدىم، — دېدى ئەنزەر بېشىنى كۆتۈرمەي، — قانداق «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى» دە ئوقۇمسەن؟

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ تېخنىكوم دەرىجىلىك مەكتەپتە ئوقۇش سەل ئار كەلسىمۇ، ئالىنۇر كۆڭلىدە يەنىلا خۇش بولدى. ئەلۋەتتە بىلىم ئىگىلەش ھەم ئۇنى پەللىمۇ پەللە چوڭقۇرلىتىش ئوقۇغۇچىنىڭ تىرىشىشىغا، شىجائىتىگە باغلىق ئىش. تېخنىكوم دېگەن قالپاق، ئىزدەنگۈچىنىڭ يولىنى ھەرگىز توسۇپ قالالمايدۇ.

— ئۇ مەكتەپتە دادامنىڭ ئىنىسىنىڭ ئوغلى ئوقۇتقۇچى، ئايالى بولسا ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى، — دېدى ئەنزەر ئىشەنچلىك ھالدا، — ئۇ مەكتەپنى ياراتمامسەن ـ يا. سېنىڭ ئون بىرىنچى سىنىپنى پۈتتۈرگەنلىكىڭنى دېۋىدىم، كىچىك دادامنىڭ ئوغلى مەكتەپ مۇدىرلىرى بىلەن سۆزلىشىپ ھەل قىلىپ بەردى.

— بوپتۇ ئوقۇي، — ئالىنۇرنىڭ چېھرىدە رازىمەنلىك ئىپادىلەندى، — رەھمەت، دادا، تۈنۈگۈنكى گەپلىرىم ئۈچۈن ئەپۇ سورايمەن، كۆڭلۈڭگە ئالمىغىن.

— بولدى ئۇ ئىشلارنى دەپ يۈرمىگىن. مەنمۇ ئېسىمدىن چىقىرىۋەتتىم، — ئەنزەر «ئېسىمدىن چىقىرىۋەتتىم» دېگەندە كۆزلىرىدىن سوغۇق چېقىن چاقنىدى، — ئەتە سېنى ئۆزۈم ئاپىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كېلىمەن.

— دادا، راستىنلا خاپا بولمىغىن، — ئالىنۇر بىردىنلا ئېرىپ قالدى، — مېنىڭمۇ سېنىڭ بىلەن تاكاللاشقۇم يوق ئىدى، لېكىن بىر يىلدىن بېرى تارتقان كۈنلىرىمنى سەن تەسەۋۋۇر قىلالمايسەن، بىلەمسەن، ئىتنىڭ خورلۇقىنى تارتتىم.

ئەنزەر غەلىتىلا كۈلۈپ قويۇپ ھۇجرىدىن چىقىپ كەتتى...

21

ئالىنۇر شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدى. دادىسىنىڭ تۇغقىنى تۇرغۇنجان، مەكتەپ بويىچە ئىناۋەتلى بار، بىلىملىك مۇئەللىم بولۇپ، ئايالى راملە ئوقۇغۇچىلار باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ئىدى. ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى ئوخشاشلا خۇش پېئىل، ئوچۇق ـ يورۇق، بىساتىدىكىنى ئايىمايدىغان مەرد ئادەملەر ئىكەنلىكى گەپ ـ سۆز، ھەرىكەتلىرىدىن چىقىپ

تۇراتتى.
ئالىنۇر مەكتەپكە كېلىپ ھەپتە ئىچىدىلا سىنىپىدىكى قىز - ئوغۇل ساۋاقداشلىرى بىلەن چىقىشىپ كەتتى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدە پەرىخە، سائادەت، بەختىيارلار ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن دوستلىرى بولۇپ قالدى. پەرىخە سودىگەرنىڭ قىزى بولغاچقىمۇ داۋاملىق ئەپچىل ياسىنىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ بويۇن، بىلەك، قۇلاق، بارماقلىرىدا ئالتۇن زىبۇزىننەتلىرى پارقىراپ تۇراتتى. ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ نومۇرى كەملەپ قالغانلىقى ئۈچۈن مۇشۇ مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. سائادەت تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، تەقسىمات بويىچە كەلگەنىدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە زېھنى ئۆتكۈر، ئانچە - مۇنچە شېئىر يېزىپ قويىدىغان، داۋاملىق قولىقىدىن تىڭشىغۇچنى ئايرىمايدىغان، ئۆزىنى سالاپەتلىك تۇتىدىغان ئېگىز بوي، ئاق سۆزۈك يۈزلۈك، قاپقارا قاشلىرى يالتىراپ تۇرىدىغان «مەستانە» لەقەملىك ئوقۇغۇچى بەختىيار ئىدى. ئۇ ئىنگلىز تىلىغا شۇنچىلىك مەھلىيا بولۇپ كەتكەنلىكى، ئاشخانا، دەرسخانا، مەكتەپ بېغى، ھەتتا بېشىنى ياستۇققا قويغاندىمۇ نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلايتتى. ئۇنىڭ بىر قېتىم تەرەتخانىدا ئولتۇرۇپ كىملەر بىلەندۇر سۆزلەشكەندەك ئاۋازىنى ئاڭلىغان باللار ئۇنىڭغا «مەستانە» دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى. بەختىيار ئالىنۇر كەلگەن كۈنىلا بىرىنچى بولۇپ ئېغىز ئاچتى:
— ئىسمىڭىز ئەجەب چىرايلىقكىنا سىزنىڭ. «ئالىي نۇر»، راست دەۋاتىمەن، ئاجايىپ مەنىلىك.
— رەھمەت سىزگە، — ئالىنۇر ۋىللىدە قىزىرىپ باش ئەگدى.
— بەختىيار، خېلى - خېلى قىزلارنى بۇنداق ماختىمايتتىڭىز، ئالىنۇر كېلەر - كەلمەي كۆزىڭىز چۈشتىمۇ نېمە؟ — پەرىخە چاقچاق قىلدى، — بۇ قىز توغرۇلۇق ئىنگلىزچە شېئىر

يېزىپ يۈرمەڭ يەنە.

— يازسا ئەرزىيدۇ، — بەختىيار يەر بېقىپ تۇرغان قىزغا لەپپىدە قاراپ قويدى، — ئالىنۇر، سىز تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىن تەقسىمات بىويىچە كىەلدىڭىزمۇ، ئىەجەب كېچىكىپ قاپسىز.

— مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتىن كەلدىم، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىدىغان چاغدا ئاغرىپ قېلىپ، ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغان.

— بۇ جەھەتتە ئىككىمىز تەقدىرداش ئىكەنمىز.

بەختىيار ئونىنچى سىنىپقا كۆچكەن يىلى ماشىنا ھادىسىگە ئۇچراپ بىر پۇتى ئۇچ يەردىن ئېغىر سۇنغانىدى. ئۇنىڭ پۇتى داسسۆڭەكى بىلەن قوشۇپ گىپىسلىنىپ بەش ئاي ياتتى، قايتىپ چىققاندىن كېيىنمۇ بىر يىلدەك ئۆرە بولالمىدى. بەختىيارنىڭ دادىسى ئامېرىكىدا ئوقۇغان بولۇپ، ئىستاتىستىكا ئىدارىسىدە ئىشلەيتتى. ئۇ خەلقئارالىق مالىيە باشقۇرۇش كەسپى بويىچە ئەڭ ئىقتىدارلىق زىيالىي ئىدى. بەختىيار ئىككى يىل ئورۇن تۇتۇپ يېتىش جەريانىدا دادىسى ئۇنىڭغا ئىنگلىز تىلىدىن دەرس ئۆتتى ھەم يانچۇق ئۇنئالغۇسى ئېلىپ بېرىپ تىڭشىغۇچ ئارقىلىق ئۇنىڭ تەلەپپۇز قىلىش، ئاڭلاش، سۆزلەش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈپ ماڭدى. ئالىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش پۇرسىتىنى ئۆتكۈزۈپ قويغان بەختىيار بۇ يىل مۇشۇ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغانىدى.

شۇ كۈنى ئۇلار چۈشلۈك تاماقنى بازاردا يېيىشتى. مەردلىكى تۇتۇپ كەتكەن بەختىيار ئۇچ قىزغا بىر تەخسىدىن لەڭمەن ئېلىپ بەردى. مەكتەپ ئالدىدىكى ئۇزۇن كوچا ئاشخانا، ناۋايخانا، تېلېفون بوتكىسى، كۆكتات، يەل - يېمىش دۇكانلىرى بىلەن ئاۋات بولۇپ ھەممە نېمە تېپىلاتتى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ بەزىلىرى چۈشلۈك تاماقنى مۇۋاپىق كېلىشىپ ئاشخانا خوجايىنلى-

ـرىغا ئايدا بىر قېتىم ھەق تۆلەيتتى، ئەتىگەن ـ كەچتە بولسا نان بىلەن چاي ئىچەتتى. ئالىنۇر مەكتەپكە كىچىكىپ كەلگەچكە-مۇ بىر ئايغىچە ئۆيگە قايتماي قېپقالغان دەرسلەرنى تەكرارلىدى. پەرىخە، بەختىيارلارمۇ ياردەم قىلىشتى. لېكىن دادىسىنىڭ بەر-گەن ئازغىنە پۇلى ئوقۇش ماتېرىياللىرى ئېلىش، تاماق يېيىش بىلەن تۈگىدى.

بىر جۇمە كۈنى ئالىنۇر دادىسىدىن تاماق پۇلى ئەكېلىش ئۈچۈن ئۆيگە باردى. ئۇ يانچۇقىدىن ئاچقۇچنى ئېلىش ئارىلىقىدا ئىشىك قىيا ئېچىلىپ گۈلنىسانىڭ يۈزى كۆرۈندى ـ دە، شارتلا تارتىۋالدى. بىر نىجاسەتنىڭ پۇرىقى بۇرنىغا ئۇرۇلغان ئالىنۇر ئۆيگە ئېتىلىپ كىرىشى تامغا چاپلىشىپ تۇرغان مەتنىياز ئالمان ـ تالمانلا سىرتقا ئۆزىنى ئاتتى. ئارقىدىن قوغلاپ چىققان ئالىنۇر كارىدور پەلەمپىيىدە تۇرۇپ بار ئاۋازى بىلەن تىللىدى:

— ۋۇي پاسكىنا زىناخور ئوغرى، سەنلەر قاچانغىچە دادامنى ئەخمەق قىلىشىسەن. خەپ توختاپتۇر سەن مۇناپىقنى ساقچىخانى-غا دەپ ئەدىپىڭنى بەرمەيدىغان بولسام…

قولۇم ـ قوشنىلاردىن ئوغرىلىقچە كۆڭۈل ئېچىۋاتقان گۈل-نىسا قورققىنىدىن ئالىنۇرنى قۇچاقلاپ ئۆيگە ئەكىرىپ كەتتى. ئاڭغىچە بىنا ئىچىدىن «گۇپ ـ تاراق» ، «جاڭگىدە» زەرب بىلەن يېپىلغان ئىشىكلەرنىڭ ئاۋازى ئارقا ـ ئارقىدىن ئاڭلاندى. چىرا-يىدا قان دىدارى قالمىغان گۈلنىسا دەرھال بېرىپ ئىشىكنى يېپىۋەتتى.

— جېنىم ئالىنۇر، ئۈنچىۋالا ۋارقىرىماڭ، — گۈلنىسا ھەر قېتىم تىلى تۇتۇلغاندا سىزلەپ گەپ قىلسا، ئالىنۇر سەنلەپ تىل سالاتتى، — ھېچ ئىش بولغىنى يوق، ناھايىتى بىردەم ئەھۋاللىشىپ كەتتى شۇ.

— ھەي پاسكىنا بۇزۇق، ئاۋۇلار نېمە؟ — ئالىنۇر كارىۋات ئۈستىدىكى چەيلەنگەن يوتقان ـ كۆرپىلەرنى، يەردىكى تازىلىق

قەغەزلىرىنى كۆرسەتتى، — سەنلەر مېنىڭ قولىقىمنى قاتۇ-رۇپ، يۈزۈمنىمۇ قىلىنلاشتۇرۇۋەتتىڭ. دادام قېنى؟

— ئۇ... ئۇ سىزنى مەكتەپكە ئاپىرىپ قويۇپ ئەتىسىلا ئىچكىرىگە سەپەر قىلغان.

— شۇڭا بۇ ئۆينى ئوڭچە قالدى دەپ پاھىشىخانىغا ئايلاندۇ-رۇپسەن ـ دە، — ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىدىن بىر ئىش كەچتى، — خەپ بۇ ئىشنى ئەختەمگە دەپ سەن جالاپنى نېمە قىلىمەنكىن.

ئالىنۇر سىرتقا مېڭىشى، گۈلنىسا ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى:

— مەن خۇش بولۇپ كېتەي، ئالىنۇر، ئەختەمگە دېگۈچى بولماڭ. ئۇ ئىچى كۇچلۇك بالا، بۇ ئۆيدە قانلىق جېدەل چىقىدۇ. مېنى بوغۇزلىۋېتىشتىن يانمايدۇ.

— ھەي، نومۇس قىلساڭ بولمامدۇ، پۈتۈن ئاشخانا ساڭا قالدى، يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك، پۇل ـ پۇچەك ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرۇپتۇ. يەنە سېنىڭ نېمەڭ كەم؟ ئەگەر دادامغا مەيلىڭ بولمىسا ئاجرىشىپ كەت.

— ئۇ... ئۆزى ئۇنىمايدۇ ياكى ئەرلەردەك بولمايدۇ...

— بولدى ئەمدى شۇنچىلىك لاۋزىلاشقىنىڭمۇ يېتەر، — ئالىنۇر ئۇنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تەپتى، — دادام ماڭا تاماق پۇلى تاشلاپ كەتمىدىمۇ؟

— ياق، بىر ئېغىز گەپ قىلماي چىقىپ كەتتى، — گۈلنىسا يىغلىغاچ يانچۇقىدىن يۈز سوم چىقىرىپ ئالىنۇرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، — بۇنى خەجلىگەچ تۇرۇڭ.

— سېنىڭ مەينەت پۇلۇڭنى خەجلىمەيمەن، — ئالىنۇر پۇلنى ئۇنىڭ يۈزىگە ئاتتى، — چىكەڭگە تاڭ.

ئالىنۇر ئوقتەك ئېتىلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ تۆت كوچا دوقمۇشىدا بىردەم گاڭگىراپ تۇرغاندىن كېيىن، سەندۇڭ-بېي ئاشخانىسىغا مېڭىپ كەتتى. ئالىنۇر تاسادىپىيلا مەكتەپكە

كىرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن بۇ يەردە ئون بىر كۈنلۈك ئىش ھەققى قالغانىدى. مانا دادىسى يەنە قېچىپتۇ. ئەمدى ئۇنىڭغا تاماق، ئوقۇش ماتېرىياللىرى ھەم تۇرمۇش خىراجەتلىرى ئۈچۈن كېتىدىغان پۇلنىڭ مەنبەسى ئۈزۈلگەنىدى. ئەنزەرنىڭ خىيالى زادى نېمىدۇر؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆز پۇشتىدىن بولغان قىزىنى بۇنچىلىك ئازابلايدۇ. غۇلجىغا كېتىشكە ياكى ئۈرۈمچىدە ئوقۇتۇشقا قويمىسا، بۇ ئادەمنى تەتۈر قىينىغانلىقۇ. ئالىنۇر ئوقۇشىنى قانداق داۋام ئېتەر؟ گۈلنىسادىن پۇل ئېلىش ئۇنىڭ ناشايان ئىشلىرىغا شېرىك بولۇش بىلەن باراۋەر. بۇ خۇددى ئوغرىنىڭ قازناقچىسى بولغاندەكلا ئىش. توۋا ئاجايىپ ئەرلەر بولىدۇكىنا، خوتۇنىغا مەيلى يوق، لېكىن ئۇنىڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيدۇ. بۇزۇقچىلىقلارنى بىلىپ تۇرۇقلۇق كۆرمەسكە سالىدۇ. ئەگەر بىلمىسە «غۇرۇرسىز، ئىززەت - نەپسىنى دەپسەندە قىلىدىغان» دېگەن ھاقارەتنى ئاڭلاپ تۇرۇپ سۈكۈت قىلامدا؟!

ئالىنۇر باش - ئاخىرى يوق خىياللار بىلەن سەندۇقچىپېي ئاشخانىسىغا كىرىپ كەلدى. ئاقسۆلۈق خوجايىن ھەم مۇلازىملار ئۇنىڭ بىلەن بەكمۇ قىزغىن ئەھۋاللاشتى. ئۇنىڭ ئوقۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تەبرىكلەشتى. ئالىنۇر ئون بىر كۈنلۈك ئىش ھەققىنى سوراشتىن ئۇيلىپ «دادىسىنىڭ ئىچكىرىگە كەتكەنلىكى، تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالغانلىقى، شۇڭا بۈگۈن، ئەتە، ئۆگۈن ئۈچ كۈن ئىشلەپ بېرىشكە كەلگەنلىكى»نى تەستە دېدى.

— بەك ئوبدان قىلىپسىز، قىزىم، — دېدى ئاقسۆلۈق خوجايىن، — ئورنىڭىزغا بىر چوكان ئالغان، تېخى ئىككى كۈن ئالدىدا يولغا سېلىپ قويدۇق. خۇدايىم بار، جوزا سۈرتسە، قولىدا دەسمال ئۇخلاۋاتقان، كۆزىنىڭ جىيىكىگە ئەكېلىپ ئاقلىغىنى تۇرسا بىر باش سامساقنى يېرىم كۈن ئاقلىغان، قاچا - قۇچىلارنى يۇسا بىز ئارقىدىن چايقاۋاتقان… جېنىمىزدىن جاق تويغۇزدى.

— بوپتۇ، ئۈچ كۈن بولسىمۇ ئىشلەڭ، ئۆتكەندە ئون بىر كۈنلۈك ئىش ھەققىڭىز قالغان، قوشۇپلا بېرەيلى.

ئالىنۇر يەكشەنبە كۈنىگىچە سەھەر كېلىپ، كەچ قايتىپ، ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشتىن سىرت مەنقۇلات ئامبارلىرى، چىنە ـ قاچا تىزىدىغان ئىشكاپلار، تاماق جوزىلىرىنىڭ پۇتلىرىـ غىچە يۇيۇپ تازىلاپ پارقىرىتىۋەتتى. ھەتتا ئاشپەز ۋە مۇلازىملارـ نىڭ خالات ـ پوسمىلىرىنى يۇيۇپ خوجايىنىنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. ئۇ قايتىدىغان ۋاقتىدا خوجايىن ئۇنىڭ ئون تۆت كۈنلۈك ئىش ھەققى ئۈچۈن بىر يۈز ئەللىك سوم بەردى.

ئالىنۇرنىڭ يۈرىكى پۈتۈن، كۆڭلى توق ھالدا مەكتەپكە كەلدى، شۇنداقتىمۇ بۇ پۇل تېجەپ خەجلىگەندە بىر ئايلىق تاماق راسخوتىغا ئارانلا يېتەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چىش پاراشوكى، سوپۇن، قىزلارغا كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئېلىشقا توغرا كېلەتـ تى. ئالىنۇر كۆپ كۈنلىرىنى ئۈچ ۋاخ نان، قايناق سۇ بىلەن ئۆتكۈزدى. بەزىدە رامىلە چۈشلۈك تاماققا تەكلىپ قىلاتتى. بۇنداق پۇرسەت ئۇنىڭ ئۈچۈن گوياكى ھېيت ـ بايرامدەك تۇيۇلاـ تتى. بىر كۈنى تۇرغۇنجان مۇئەللىم، رامىلە، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىككى ئوغلى بولۇپ بەش ئادەم چۈشلۈك تاماق يەۋېتىپ، رامىلە گەپ ئېچىپ قالدى.

— ئالىنۇر، بۇنىڭدىن كېيىن دەرستىن چۈشۈپلا كۆكتاتلارـ نى ئادالاپ، گۆشلەرنى توغرىغاچ تۇرسىڭىز، ئىككىمىز قول ـ قولچە تۇتۇشساق بالىلارمۇ مەكتەپكە كېچىكمەيدۇ. ئۆزىڭىزمۇ چۈشلۈك تاماق ئۈچۈن بازارغا قاتراپ يۈرمەيسىز، بولامدۇ؟

— بولىدۇ، ھەدە، بۇنىڭدىن كېيىن شۇنداق قىلاي.

بۇنداق خەيرخاھلىق، تاماق پۇلى كويىدا پۇچىلىنىۋاتقان ئالىنۇرغا مايدەك ياقتى. ئۇ شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ ئائىـ لىنىڭ ئاش ـ تامىقىغىلا ئەمەس، كىر ـ قاتلىرىنى يۇيۇش، ئۆيلىرىنى تازىلاشتەك ئىشلارنى باشلىۋەتتى. يەكشەنبە كۈنلىرى

كۆنلەپ يىغىلغان كىيىملەرنى كىرئالغۇدا يۇيۇپ ياياتتى، دەزمال سالاتتى، پەردىلەرنى تارتاتتى، ئەينەك ئىشكاپ، دېرىزىلەرنى سۈرتۈپ پارقىرىتىۋېتەتتى. راملە بۇنىڭدىن بەكمۇ رازىمەن ئىدى.

— ئالىنۇر، دادىڭىز بىرەر قېتىممۇ كېلىپ قوياي دېمەيدا، — دېدى راملە بىر كەچلىكى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، — ئىشى شۇنچە ئالدىراشما؟

— دادام مېنى مەكتەپكە ئەكېلىپ قويۇپلا ئۆزى ئىچكىرىگە كېتىپتۇ، مەنمۇ···، — ئالىنۇر يىغلىۋەتكىلى تاسلا قالدى.

— ۋىيەي، غەلىتىلا ئادەمكىنا ئۇ، — راملە ئېرى تۇرغۇنجانغا لەپپىدە قارىدى ـ دە، قوشۇمىلىرى تۈرۈلدى، — سىزنىڭ بىر يىللىق ئوقۇش پۇلىڭىز ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومغا ھۆججەت يېزىپ بېرىپ، پۇلنى تاپشۇرمايلا كەتكىنى نېمىسى؟

— بۇنىڭدىن پەقەتلا خەۋىرىم يوق ئىكەن، — كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئالىنۇرنىڭ يۈزى سۇپسۇر تاتىرىپ كەتتى، — مەن دادامنى مۇشۇ مەكتەپتە كۆرگەنچە قايتا كۆرمىدىم.

— قىزىق گەپقۇ بۇ، دادىڭىز «ئەتە ـ ئۆگۈن ئىچكىرىدىن نۇرغۇن پۇل كېلىدۇ، بىر ـ ئىككى كۈن ئىچىدە تاپشۇرىمەن» دېگەنىدى، — راملەنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكى قاش ـ كۆزلىرىدىن بىلىنىدى، — شۇڭا تۇرغۇنجان ئىككىمىز ئارىغا چۈشۈپ مەكتەپتە رەھبەرلىكنى ماقۇل كەلتۈرگەن.

— ئەنزەر يېقىن ئارىدا كېلىدىغاندەكمۇ؟ — سورىدى تۇرغۇنجان، — ئىچكىرىدىن پۇل كەلمىگەندىن كېيىن ئۆزى بېرىپ ئەكەلمەكچى بولدىمىكى ـ يە.

— مەن··· مەن ئۇنىڭ كېلىشىگە ئىشەنمەيمەن، — ئالىنۇر ئالىقانلىرىدا يۈزىنى توسۇپ يىغلىۋەتتى، — ئۇنىڭ مەقسىتى

مىنى ئوقۇتماي ئاشخانىسىدا ئىشلىتىش.

— ۋۇي بولدى يىغلىماڭ، — تۇرغۇنجان خىجىل بولۇپ قالدى، — ئۇنداقمۇ قىلماس، كېلىپ قالار.

دادىسىغا بولغان نەپرەت پۈتۈن ۋۇجۇدىنى قاپلىغان ئالىنۇر، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن تۇرۇقلۇق بۇ مەكتەپكە قاندداق كېلىپ قالغانلىق جەرياننى سۆزلەپ بەردى، تۇرغۇنجان بىلەن رامىلە ياقىلىرىنى تۇتقىنىچە، ئۇزۇنغىچە زۇۋان سۈرمىدى.

— ئاقسۇلۇق خوجايىن بەرگەن بىر يۈز ئەللىك سوم پۇلنى ھەر كۈنى قۇرۇق نان يەپ مۇشۇ كۈنگىچە يەتكۈزدۈم، — دېدى ئالىنۇر ئۆپكىسىنى باسالماي يىغلاپ، — ئۆگەي ئاپام بولسا پۇل ئەمەس، ئاشۇ ئۆيدە تۇرۇشۇمدىنمۇ بىزار. مەن ئۇنىڭ كۆزىگە قادالغان يىڭناسىغۇ بولۇپ قالدىم...

— بولدى يىغلىماڭ، ئەنزەرنىڭ بۇنچىلىك بولۇپ كەتكىنىگە ھەيرانمەن، — تۇرغۇنجاننىڭ ئالىنۇرغا ئىچى ئاغرىپ قالغاندى، — مەن ئوقۇش پۇلىڭىزنى كەينىگە سۈرۈپ تاپشۇرۇشنى مەكتەپ رەھبەرلىكىگە ئېيتاي.

— ئاڭغىچە ئەنزەر ئۆزىمۇ كېلىپ قالار، — دېدى رامىلە، ئالىنۇرنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، — بۈگۈندىن كېيىن تاماقنى بىزنىڭ ئۆيدىن يەڭ.

شۇ كۈندىن باشلاپ نومۇسقا چىدىمىغان ئالىنۇر بۇ ئۆيگە قەدەم باسمىدى. بىرنەچچە قېتىم رامىلە ئۇنى چاقىرىپ ئەكىرىپ تاماق بەرگەن بولسىمۇ، يۈزى تۆۋەن بۇ قىز خىجالەتچىلىكتە ئۇلارغا تىكىلىپ قارالمىدى. بىراق ئۇ قورساقتىن قاتتىق قىينالماقتا ئىدى. بەختىيار، پەرىخەلەر ئانچە - مۇنچە ياردەم قىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، ئۇلارغا داۋاملىق يۆلىنىۋېلىشقا غورۇرى قويمىدى. چۈنكى ئۇلارمۇ ئوقۇغۇچى - دە. ئالىنۇر يەنە بىر تەڭلىككە سېلىپ تۇرغىنى ئايدا، پەسىلدە مەكتەپ تەرىپىدىن تارقى-

تىلىدىغان ماتېرىيال پۇلى ئىدى. ئۇ پۇل تۆلىيەلمىگەچكە، پەرخە، سائادەت، بەختىيارلارنىڭ ماتېرىيالىنى ئېلىپ، ئۇلار ئۇخلىغاندا، كارىدوردىكى چىراغ يورۇقىدا كۆرۈۋاتتى. ئەتىسى بولسا بېشى ئاغرىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ، سىنىپتا تەس ئولتۇراتتى.

ئالىنۇر كۇنلەپ قايناق سۇ ئىچىپ، قورسىقى ئاچ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادىسىنى چۈشەپ قالدى، ئۇ ئۆزىچە تەبىر بېرىپ: «تاڭ سەھەر كۆرگەن چۈش راستقا ئايلىنىدۇ، دەيدىغان ياكى دادام كېلىپ قالغانمىدۇر. كەلگەن بولسا تېخى ياخشى، ئەگەر كەلمىگەن بولسا گۈلنىسا دېگەن خوتۇندىن بىر ئامال قىلىپ پۇل ئالمىسام بولمايدۇ» دېدى ـ دە، جۈمە كۈنى دەرسـ تىن چۈشۈپلا ئاپتوبۇس بېكىتى ئالدىغا كەلدى. ئۇلارنىڭ مەكتىـ پى شەھەر سىرتىدا بولغاچقا ئىككى ئاپتوبۇس ئالمىشىپ باراتتى. ئالىنۇر بېلەت ئالماقچى بولۇپ، قول سومكىسىنىڭ سىيرىتمىـ سىنى ئېچىشى تۆت قاتلانغان بىر پارچە خەتكە كۆزى چۈشۈپ قالدى. بۇ بەختىيارنىڭ بىر ئاي بۇرۇن يازغان مۇھەببەت خېتى ئىدى. خەت تولىمۇ سەممىي يېزىلغان بولۇپ، بىر ساپ يۈرەكـ نىڭ ئەينەن سايىسىدەك تەسىر بېرەتتى. ئالىنۇر گەرچە بەختىـ يارنى ياخشى كۆرسىمۇ، ئوقۇش غايىسى كاپالەتكە ئېرىشەلمەي تۇرغىنىدا بۇنداق كۆڭۈلگە تالىق تۇيغۇلار ئۇنىڭ قەلبىدىن ئوـ رۇن ئالالمايتتى. شۇڭا ئۇ بەختىيارنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ: «ئويـ لىنىپ باقاي» دەپ بىر ئاينى ئۆتكۈزۈۋەتتى. شۇنداقلا بۇ خەت قاچانكى قولىغا تەگدى، شۇنىڭدىن باشلاپ بەختىيارنىڭ ياردىمىـ نى قوبۇل قىلمايدىغان بولۇۋالدى. ئالىنۇر خەتنى ئۇششاق پارـ چىلاپ ئاپتوبۇس دېرىزىسىدىن سىرتقا توزۇتۇۋەتتى.

ئالىنۇر ئۆيگە كىرىپ كىيىم ئاسقۇغا قاراپلا دادىسىنىڭ كەلـ مىگەنلىكىنى بىلدى. دىۋاندا گازىر چاققاچ پۇتىنى ئالماپ، تېلېـ ۋىزور كۆرۈۋاتقان گۈلنىسا ئۇنىڭغا قاراپ: «ئەجەب ئۇزۇن

يوقىلىپ كەتتۇقۇ» دەپ قويدى. ئالىنۇر بىردەم دېمىنى ئېلى-ۋالغاندىن كېيىن مەكتەپتە تارتىۋاتقان كۆڭلىرىنى سۆزلەپ، تا-ماق پۇلىدىن قىسىلىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. گۈلنىسا ئىچىدە: «خېلى ياۋاشلاپ قاپتۇغۇ بۇ قىلتاقچى، ھەي گال، ئادەمنى نېمە كويلارغا سالمايدۇ» دەپ ئويلىدى ھەم مەتنۇرى ئىككىسى ئاللىبۇرۇن كۆڭلىگە پۈكۈپ كېلىۋاتقان پىلاننى ئەمەل-گە ئاشۇرۇش پۇرسىتى كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپ يەتتى.

— ئاشخانىنى قايتىدىن زىننەتلىگەن، نەق پۇلنىڭ ھەممى-سى تۈگىدى، — دېدى گۈلنىسا چىرايىغا سەممىيلىك تۈس بېرىپ، — سىرتتا بىر ئېلىشىم بار ئىدى، ئەتە چۈشتىن كېيىن بىللە بېرىپ ئالايلى، شۇ پۇلدىن بەرسەم بولار.

— ئەتە ئەتىگەن بولماسمۇ؟

— ئاشخانىغا ئىشلەۋاتقان ئۇستىلار بىلەن ماتېرىيال ئې-لىشقا خۇالىگىغا بارماقچىدۇق، — دېدى گۈلنىسا قاپاقلىرىنى سوزۇپ، — ئۇلار ئەتە ئەتىگەن مېنى ساقلىماقچى.

«نەق پۇل تۈگىدى دېگەنىدى، ماتېرىيالنى قايسى پۇلغا ئالىدىكىنە» دېگەن ئويغا كەلگەن ئالىنۇر گۈلنىساغا گۇمان بىلەن قارىدى. بۇنى سەزگەن گۈلنىسا دەرھاللا گېپىنى تۈزەتتى.

— ئۇستىلارغا ھۆددىگە بېرىپ، پۇلنى ئالدىن تاپشۇرۇۋەت-كەن، مەن پەقەت ئۇلار ئالغان ماتېرىيالنىڭ سۈپىتىنى زىغىرلاپ بەرسەم بولىدۇ.

ئالىنۇر ئەتىسى چۈشكىچە ساقلىغان بولسىمۇ گۈلنىسا كەل-مىدى. «بۇ خوتۇن زادى نېمە ئويۇنلارنى ئويناپ يۈرىدۇ» دېگەن خىيال بىلەن چۈشتىن ئۆتكەندە ئاشخانىغا بارماقچى بولۇپ تۇرۇ-شى گۈلنىسا كىرىپ كەلدى. ئۇ، ئۇستىلارنىڭ تام ئىشكاپنى بۇزۇپ قويغانلىقى، ئۇنى قايتىدىن چۇۋۇپ ياسىغانلىقى ھەققىدە بىرمۇنچە ۋالاقلىغاندىن كېيىن، يېڭى كىيىملىرىنى ئالماشتۇ-رۇپ، يۈيۈنۈش ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ خېلى ئۇزۇن ھايال

بولۇپ چىققان چېغىدا يۈزىسىدىكى قويۇق گىرىمدىن تونۇغۇسىز هالغا كېلىپ قالغانىدى. گۈلنىسا ئالىنۇرنىمۇ گىرىم قىلىشقا قىستىغانىدى، ئۇ زادىلا ئۇنىمىدى.

گۈلنىسا ئالىنۇرنى تاكسىغا سېلىپ ئەكەتتى. ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغاچقا شوپۇرغا نېمىلەرنىدۇر دەپ كېتىۋاتاتتى. ماشىنا چاڭجياڭ يولىدا ئازراقلا مېڭىپ سولغا قايرىلدى ـ دە، بارغانسېـ ري كونا بىنالار، يەرلىك ئۆيلەر جايلاشقان ئەگرى ـ بۈگرى كوچىلاردا ئايلىنىپ يۈرۈپ ئىككى قەۋەتلىك ئۆي ئالدىدا توختاشـ تى. ئالىنۇرنىڭ كۆڭلى ئۆيگەندەك بولۇپ، ئۇياق ـ بۇياققا قارىدى. ئىشىك بېشىغا «زۆلەيخا مېهمانخانىسى» دېگەن قوپال ۋىۋىسكا ئېسىقلىق تۇراتتى. گۈلنىسا ئالىنۇرنى باشلاپ ئىككىنـ چى قەۋەتكە ئۆرلىدى. ئۇلار كارىدور بويلاپ مېڭىپ چەتتىكى ئۈچىنچى ئىشىكنى چېكىپلا كىردى. بۇ ئۆيلەر ئىچكىرىكى، تاشقىرىقى ئىككى ئېغىز بولۇپ، هەربىرىگە ئىككىدىن كارىۋات قويۇلغانىدى. ئالىنۇر ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپلا بوسۇغىدا تۇـ رۇپ قالدى. چۈنكى يېشىل موۋۇت قاپلانغان دىۋاندا مەتنۇرى شوپۇر بىلەن يەنە بىرى ياشراق، يۈزىنى دانىخورەك بېسىپ كەتكەن بوغما خۇرۇم چاپانلىق بىرى ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئالـ دىدىكى چاي ئۈستىلىگە توخۇ گۆشى، سوغۇق سەي، نەشپۈت، ئالما، ئاپېلسىن، تونۇر كاۋىپى قاتارلىق يېمەكلىكلەر تىزىلغان بولۇپ، ئۈستەل تېـگـىـدە قـىـزىل، ئـاق هـاراق هـەم پىۋىلار ئېگىز ـ پەس تىزىلىپ تۇراتتى. ئىشىنىڭ تېگىگە يەتكەن ئالىنۇر شارتلا ئارقىسىغا بۇرۇلۇشى گۈلنىسا ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى. ئاڭغىچە مەتنۇرىمۇ يېتىپ كېلىپ ئالىنۇرنىڭ بىلىكىدىن تارتىپ سۆرىدى.

— نەگە بارىسىز، بىردەم ـ يېرىمدەم پاراڭلىشىپ ئولتۇرـ مىز شۇ.

ئالىنۇر پۈتى يېنىدىلا تۇرغان ئىچىلمىگەن پىۋىنى ئالدى ـ

دە مەتنۇرنىڭ بېشىغا بىرنى سېلىشى، چىچىنىڭ ئارىسىدىن چىققان قان يۈزىنى بويىۋەتتى. دانىخورەك بىلەن گۈلنىسا ئۇنىڭ بىلەن بولۇپ قالغان پۇرسەتتە ئالىنۇر قېچىپ كارىدورغا چىقىشى، ئېتىلىپ كەلگەن گۈلنىسا ئۇنى ئارقىدىن قۇچاقلىۋالدى. ئالىنۇر بوتۇلكىنى دېرىزە قىرىغا بىر ئۇرۇۋىدى، قولىدا يېرىم سۇنۇق بوتۇلكا قالدى. يەرگە تۆكۈلگەن پىۋىدىن ۋاشىلداپ كۆپۈك قايناشقا باشلىدى. كارىدورنى بېشىغا كىيىپ قاتتىق چىرقىراۋاتقان ئاۋازنى ئاڭلىغان بىرنەچچە ئادەم ياتاقلىرىدىن چىقىپ قارىشىپ تۇرۇشاتتى. قورقۇپ كەتكەن گۈلنىسا ئۇنى قويۇۋېتىشى ئالىنۇر قولىنى بىر شىلتىگەنىدى. ئۇنىڭ قولاق تۈۋىدىن ئېغىز جاۋغىيىغىچە كېسىلىپ قان يامراپ چىقتى.

ئالىنۇر ئەسەبىيلەرچە چىرقىراپ سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقتى - دە، ئۇتتۇر كەلگەن بىر كوچىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ ھېچنېمىنى سەزمەيتتى. كوچىدىكى ئادەملەر ئۇنىڭدىن داجىپ يىراق مېڭىشاتتى. بىر چاغدا ئۇ قولىدىكى سۇنۇق بوتۇلكىنى كۆرۈپ، يول چېتىگە تاشلىۋەتتى، ئاندىن ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ ئۆتكەنلەردىن يول سوراپ ماڭدى. ئالىنۇر ماڭە - ماڭە جەنۇبىي شىنخۇا يولىغا چىقىپ قالغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ كاللىسىنى قالايمىقان غەزەپلىك خىياللار چىرمىۋالغانىدى.

ئالىنۇرغا ئەمدى دادىسىنىڭ ئۆيى ھارام بولدى. ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم بېسىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. مەتنۇرنىڭ سەنتۇرۇلۇپ كارىۋاتقا يىقىلىشىدىن شۇنى جەزملەش مۇمكىنكى، ئۇنىڭ بېشى ئۇنداق - مۇنداق يېرىلمىدى. گۈلنىسانىڭ قولاق تۈۋىدىن ئېغىز جاۋغىيىغىچە ئاۋۋال ئاپئاق يېرىق ئېچىلدى، ئاندىن قان تىرتىلداپ ئېتىلىپ چىقتى، دەقىقە ئۆتمەي بويۇن، مەيدىلىرى قىپقىزىل بويالدى. ئەمدى ئۇ ئالىنۇردىن ئۆچ ئالماي قالارمۇ؟ ھەر خىل بىھوشلاندۇرۇش دورىلىرىنى چېيىغا سېلىپ بېرىپ، يەنە قانداقتۇر ئادەملەرگە تۇتۇپ بەرسىچۇ! بۇ شەرم -

هايالىق قىز ئىپپەت ـ نومۇسۇمدىن ئايرىلدىم، دەپ بىرەر يەرگە داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ بارالامدۇ؟ مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇ ئۆلۈمنى ئەۋزەل كۆرىدۇ. ئاھ، ئىسىت، دادىسىنىڭ ھىيلە ـ نەيرەڭلىرىگە ئىشىنىپ نىمىشقىمۇ ئۇرۇمچىگە كەلگەن بولغىيتتى، قانچە جاپا ـ مۇشەققەت تارتىسمۇ غۇلجىدىن ئايرىلـ مىغان بولسا، مۇشۇ ئىپلاس خورلۇقلارنى كۆرەرمىدى! ئەنەيـ تۇللا، ئابدۇسەمەتتەك ئاق كۆڭۈل، قولى ئۇچۇق شاپائەتچىلىرى تۇرغۇچىدا ئۇنى ئوقۇتماي قويارمىدى؟! ئاھ ئەنزەر، ئەنزەر، سەن قانداقمۇ دادا بولۇپ قالغانسەن، سىنىڭ ئاتا بولۇش سالاھـ يىتىڭ بارمۇ؟ قىزىڭ قانداق كۈنلەرگە قىلىۋاتىدۇ. سەن ئۇنى دوزاختا قىيناش ئۈچۈن ئەكەلگەنمىدىڭ؟ ناتىۋان قىزىڭنىڭ كۆز ياشلىرى سىنى تۇتماسمۇ؟!

ئالىنۇرنىڭ ھەسرەتلىك خىياللىرى داۋاملاشقانمۇ بولار ئىـ دى، لېكىن بىرى ئۇنى چاقىرىپ قالدى. قاپقارا ئۇزۇن چاچلىـ رىنى ئارقىدىن بوغۇۋالغان، ئاپئاق توقاچ يۈزلۈك، زىلۋا بوي بۇ قىز، ئالىنۇرنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىكى يېقىن دوستى گۈلمېھرە بولۇپ، ئۇ شۇنچىلىك خۇشخۇي ئىدىكى، داـ ۋاملىق سۆزلۈك چېھرىگە ئىللىق بىر تەبەسسۇم يار ئىدى.

— ۋىيىـەي، ئـالىنـۇر، سەن ئـۇرۇمـچىدە بـارمـۇ زادى؟ — دېدى گۈلمېھرە قىلىن كىرپىكلىك كۆزلىرىنى خۇـ مارلاشتۇرۇپ، — تايلىغىن دادىسىغا خاپا بولۇپ، غۇلجىغا كەتـ تىمىكىن دەپمۇ ئويلىدىم.

— ھازىر يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىدە ئوقۇـ ۋاتىمەن.

— ھە، مانا بوپتۇغۇ، سەن دېگەن بەك تىرىشچان، بەك ئىزدىنىسەن، چوقۇم ئىستىقبالىڭنى تاپالايسەن.

— ئاشۇ مەكتەپنى پۈتتۈرۈشۈمگە كۆزۈم ئىلمايدۇ.

— داداڭ يەنە قارىماۋاتامدا؟

ئالىنۇر دادىسىنىڭ كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە ئەكىرىپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە قانداق شۇملۇقلارنى قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپ يىغلاپ سالدى. گۈلمېھرە ئۇنىڭ ياشلىرىنى سۈرتۈپ تەسەللى بەرگەنسېرى ئالىنۇر تېخىمۇ ئېسەدەپ كەتتى.

— توۋا قىلدىم، قانداق ئادەم ئۇ؟ بىزنىڭ مەكتەپكىمۇ ھۆججەت يېزىپ بېرىپ قېچىپ كەتكەن، بۇ قېتىممۇ يەنە شۇنداق قىلىپتۇ، — گۈلمېھرەنىڭ ھال رەڭ، نېپىز لەۋلىرى دومسايدى، — ئەمدى باشقىلارنىڭغۇ ئالدىسۇن، ئۆزىنىڭ قىزىنى-مۇ ئەخمەق قىلسا بولامدۇ. بولدى كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلما، ئەگەر راستىنلا ئاخىرغىچە ئوقۇپ كېتىشكە كۆزۈڭ ئىلمىسە بىزنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەل. ئاپاممۇ سېنى ياخشى كۆرىدىغانلىقى ئۆزۈڭگە ئايان.

— سىلەرنى پاراكەندە قىلارمەنمۇ؟

— ۋېييەي، سەن پاراكەندە قىلغۇدەك ئۆيىمىزدە ئون جان يوق. ناھايىتى ئاپام ئىككىمىزلا، — گۈلمېھرە پارقىراپ تۇرغان قىرلىق بۇرنىنى سىلاپ قويدى، — ئۆيلىرىمىز كەڭتاشا، تۆت ئېغىزلىق ئۆينى تازىلاپ بولالماي جۇلۇقۇم چىقىپ كېتىدۇ. ئىككىمىز بىر ئۆينى تۇتۇۋالساق گۈلدەك ياسىۋېتىمىز دېگىنە. كۈندە كىتاب ئوقۇيمىز، تېلېۋىزور كۆرىمىز، ناخشا ئېيتىمىز.

گۈلمېھرە ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئالىنۇر بىلەن يېقىن دوست بولۇپ ئۆتكەن بولسىمۇ، گۈلمېھرە، ئالىنۇردىن بىر قارار تۆۋەن سىنىپتا ئوقۇيتتى.

— سېنىڭ ئوقۇشۇڭ قانداق؟ بۇ يىل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىسەنغۇ دەيمەن؟ — سورىدى ئالىنۇر.

— شۇنداق، — گۈلمېھرەنىڭ چېھرىدىن ئىشەنچ تېمىپ تۇراتتى، — چوقۇم مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇيمەن.

— سەنغۇ مەكتەپ بويىچە ئەلاچى ئىدىڭ، شۇنداقتىمۇ مې-دىتسىنا ئىنستىتۇتىنىڭ نومۇر چەكلىمىسى بەك يۇقىرىمىشقۇ؟

— ئىشەنچىم كامىل.

— ئاپاڭ پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئىزىنى باساي دەپسەن ـ دە.

گۈلمىھرەنىڭ ئاپىسى پەزىلەت شىنجاڭ مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىنى ئەلا دەرىجىدە پۈتتۈرگەن ئىستىبداتلىق ئايال ئىدى. ئۇ بېيجىڭدا بىلىم ئاشۇرۇپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يولدىشى مىركامىل بىلەن ئىككى ئوغلى، بىر قىزىنى ئېلىپ تۈركىيىگە چىقىپ كەتتى. تۈركىيىنىڭ ھاۋاسى خىل كەلمىدىمۇ ياكى ئانا يۇرت مېھرى ئۇنى قاتتىق سېغىندۇردىمۇ، پەزىلەت ئۈچ يىل ئاران چىدىيالىدى. ئۇ ۋەتىنىگە قايتىپ كېتىشتە چىڭ تۇرۇۋال-دى. ئېرى مىركامىل ئىستانبۇل بويىچە داڭلىق دوختۇر ئىدى. ئىككى ئوغلى بولسا تۈرك تىلى باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇيتتى. شۇڭا ئۇ بالىلارنىڭ چوڭى گۈلمىھرەنى ئېلىپ قايتىپ كەلدى. ئۇ بۇرۇن ئىشلىگەن دوختۇرخانىغا قايتا بېرىشنى ئار ئالدىمۇ شەخسىي دوختۇرخانا ئېچىپ داۋالاش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۈچ يىل ئالدىدا ئۇ قىزى بىلەن تۈركىيىگە بېرىپ ئېرىدىن قۇرۇق يىگىنە بىلەن ئۇرۇقلىتىش تېخنىكىسىنى ئىگە-لەپ كېلىپ، «پەزىلەت دوختۇر داۋالاش، ھۆسن تۈزەش، تەربىي-يىلەش مەركىزى»نى قۇرۇپ نۇرغۇن شاگىرتلارنى يېتىشتۈر-مەكتە ئىدى.

— ئالىنۇر، — دېدى گۈلمىھرە دوستىنىڭ ھالىغا ئېچى-نىپ، — ئەگەر ئوقۇشۇڭنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئىمكانىيەت بولمى-سا «ھۆسن تۈزەش» كەسپىنى ئۆگىنەمسەن؟

— خاپا بولما، گۈلمىھرى، — ئالىنۇر ئۆزرە ئېيتتى، — مېنىڭ ئاخىرغىچە ئوقۇغۇم بار.

— ئەمىسە بوپتۇ، لېكىن ئېسىڭدىن چىقارما، بېشىڭغا كۈن چۈشكەن ھامان بىزنىڭكىگە قايتىپ كەل.

— چوقۇم شۇنداق قىلىمەن.

ئالىنۇر گۈلمىھرە بىلەن خوشلىشىپ مەكتىپىگە چىقىپ

كەتتى. ئاپتوبۇستا كېلىۋېتىپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا نۇرغۇن سوئال بەلگىلىرى پەيدا بولدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئەڭ چوڭ ھەم قورقۇنچ-لۇق بولغىنى «ئەتە قانداق قىلىمەن، ئۆگۈنلۈككىچۇ، ئاندىن كېيىنچۇ؟» دېگەن سوئال ئىدى. مەكتەپتىن تارقىتىدىغان ماتې-رىياللارنى ئالماي، باشقىلارنىڭكىنى ئارىيەت ئېلىپ پايدىلانسىمۇ بولىدۇ، ئەمما قىشلىق تەتىلگە يەنە بىر ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت بار، قورساق ئىشنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك. ئۆز ئۆيىگە ئاشلىقتىن ئۆلسىمۇ بارمايدۇ. تۇرغۇنجان، راسلەلەر بەك ئاق كۆڭۈل ياخشى ئادەملەر. لېكىن دادىسى ئۇلارنىڭ ياخشىلىقى بەدىلىگە ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سوم پۇلنى گەدىنىگە ئارتىپ قويۇپ ئالداپ قېچىپ كەتتى. ئەمدى قايسى يۈزى بىلەن تاماق يەيمەن، دەپ كىرەر؟ بۇ چاغقىچە پەرىخە، بەختىيارلار قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلدى. ئۇلارغا قانچىلىك رەھمەت ئېيتسا ئەر-زىيدۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭمۇ ئاتا ـ ئانىسى كاتتا بايلاردىن ئەمەس. پەقەت ھەر ئايدا كېلىۋاتقان تاماق، تۇرمۇش پۇلىدىن قىسىنىپ ئالىنۇرغا قانات ياپتى. «ئۆلسەممۇ غۇرۇرۇمنى، ئىززەت ـ نەپسىمنى خار قىلمايمەن» دەپ ئويلايدىغان بۇ قىز: «بىر كۈنلەر كەلگەندە چوقۇم ئۇلارنىڭ ساخاۋىتىنى شاپائەت بىلەن قايتۇرد-مەن، بولمىسا يۈزۈم قارا بولۇپ كېتىدۇ» دەپ ئۆزىگە ئۆزى ئەھدە قىلىدۇ.

ئالىنۇر خۇددى دان ئىزدىگەن قۇش بالىسىدەك ھەممىنى دەڭسەپ كۆرۈپ، ئاخىر ئىشەنچلىك بولمىسىمۇ ئەپلىك چارىدىن بىرى يادىدىن كەچتى. جۇمە چۈشتىن كېيىن، شەنبە، يەكشەنبە ئىككى يېرىم كۈن، باشقا چاغلاردا چۈش ھەم كەچلەردە مەكتەپ ئەتراپىدىكى ئاشخانىلارنىڭ بىرەرىگە ياردەملىشىپ بەرسە ئۇلارمۇ خۇش بولار. ئالىنۇر ئىش ھەققى ئالمىسىمۇ مەيلى، قورسىقىنى باقسىلا بولدى. قىشلىق تەتىلدە سەندۇقچىيىدىكى ئاقسۇلۇق خو-جايىنغا ئىشلەپ بېرىپ كېيىنكى يېرىم يىلنىڭ تاماق پۇلىنىڭ

يېرىمىنى بولسىمۇ ھەل قىلىۋالامدۇ.

ئوقۇش ھەم قورساق خاپىلىقىدا قالغان ئالىنۇر خىيال بىلەن مەكتىپىگە كېلىپ قالغىنىنى تۇيمايلا قالدى. ئۇ ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ تۇرۇشى بەختىيار ئىبغىر قەدەملەر بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئولۇڭ پۇتى ھېلىمۇ ئازراق ئاسقاقلايتتى. ئالىنۇرغا «خەت يېزىپ»، «سۆز تاشلاپ» ئوچۇق جاۋاب ئالالمىغان بولا، ئىنگلىز تىلىغىلا «مەستانە» بولماي، بەلكى ئالىنۇرغىمۇ «مەستانە» بولۇپ قالغانىدى. بىز يۇقىرىدا قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىزدەك ئالىنۇر، تىرىشچان، ئەخلاقلىق، سەمىمىي بۇ بالىنى چىن كۆڭلىدىن ياقتۇرسىمۇ، ئەمما ئۆزىنى قاتتىق چەكلەيتتى ھەم بەختىيارنىڭ كۆڭلىنى ئايايتتى. ئالىنۇرنىڭ يۈرىكىدە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقىنى مۇھەببەت ئوتى بولماي، بەلكى غايە يالقۇنى ئىدى. ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇسا، چەت ئەللەردە بىلىم ئاشۇرسا، تەتقىقاتچى، دوكتور، دوتسېنت بولسا... ئوقۇسا... ئوقۇسا... چاچلىرى ئاقارغىچە ئوقۇسا... بۇ نەقەدەر مەنىلىك ھايات بولار ئىدى ـ ھە!

— ئالىنۇر، مەن سىزنى تۈنۈگۈن كەچتىن بېرى ساقلاۋاتىمەن، — دېدى بەختىيار قىزنىڭ خامۇش چىرايىغا قاراپ، — نېمە بولدىڭىز، مىجەزىڭىز يوقمۇ قانداق؟

— بەختىيار، مېنى ئارامىمدا قويۇڭ، بېشىم يېرىلىپ كەتكۇدەك ئاغرىۋاتىدۇ، — ئالىنۇر ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا شۇنداق دېدى، — مەن ياتاققا كىرىپ ئارام ئېلىشىم كېرەك.

— مەن تېخى سىز بىلەن شەھەرگە كىرىپ...

— كەچۈرۈڭ.

— مەن سىزگە ھەمراھ بولايمۇ ياكى دوختۇرخانىغا ئاپىرايمۇ؟

— رەھمەت، بىردەم ئۇخلىسام ئوڭشىلىپ قالىمەن.

ئالىنۇرنىڭ راستتىنلا سارغىيىپ قالغان چىرايىنى كۆرگەن

بەختىيار ئوشۇقچە بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدى. ئۇ بۈگۈن شەھەرگە كىرىپ خاتىرە رەسىمگە چۈشۈشنى ئويلىغانىدى. لې- كىن ئالىنۇر مەكتەپ ئىچىگە كىردى ـ دە، دەرۋازا يوچۇقىدىن ئۇنى كۆزەتتى. ئۆز جايىدا مىخلىنىپ قالغان بەختىيار ئاستا يولنىڭ ئۇ چېتىگە ئۆتۈپ، كوچا ئاپتوبۇسىغا چۈشتى ـ دە، كېتىپ قالدى. ئالىنۇر دەرۋازىدىن ئالدىراپ چىقتى. ئۇ مەكتەپ ئەتراپىدىكى ئاشخانا خوجايىنلىرى بىلەن قىسقىلا سۆزلىشىپ، يەنە بىر ئاشخانىغا كىرىپ كېتەتتى. يىتىمنىڭ ئېشىنى خۇدايىم ئۇڭلايدۇ، دېگەندەك ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدىكى غولجىلىق خوجايىن ئۇنىڭ تەگلىكتە قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتتىمۇ ياكى ئۆز- زۈمىنىڭ يۇرتلۇقىكەن دەپ ھىممەت قىلدىمۇ ئەيتاۋۇر ئالىنۇرنىڭ تەلىپىگە قېتىلدى،

— مېنىڭ ئىسمىم رەخمجان، ھەدىگىزنىڭ ئىسمى، — خوجايىن ئىشىك تۈۋىدە پۇل يىغىپ ئولتۇرغان قارا قۇمچاق ئايالغا قارىدى، — تۇرسۇنئاي. ئاشخانا شەنبە، يەكشەنبە، بولۇپ- مۇ ھەر كۈنى چۈشتە بەك بېسىق بولۇپ كېتىدۇ، ئۇقۇۋال- دىڭىزمۇ؟

— ئۇقتۇم، رەھمەت سىلەرگە.

ئالىنۇر شۇ كۈنىلا ئىشقا چۈشۈپ كەتتى. ئەتىسى يەكشەنبە پۈتۈن بىر كۈن ئىشلىدى، دۈشەنبە كۈنىدىن باشلاپ ھەر چۈشلۈ- كى يۈگۈرۈپ كەلگىنىچە تاماق توشۇش، جوزا سۈرتۈش، خېرىد- دارلارنى كۈتۈش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتەتتى. كەچ تەرەپ- لەردە بولسا قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇپ، قازان باشلىرىنى، ئاشخا- نىلارنى تازىلاپ بىر كېچىدىلا بىكار بولاتتى. ئالىنۇر كەلگەندىن بېرى ئاشپەز، مۇلازىملارمۇ بەك خۇشال ئىدى. چۈنكى ئاشخانا بىردىنلا پاكىز، رەتلىك بولۇپ، سەرەمجانلىشىپ قالغانىدى. ئەسلىدە تامىقىنىلا ھۆددىگە ئالغىنىدىن خۇشال بولغان رەخمجان ھەپتە بولغاندا ئالىنۇرنىڭ قولىغا يىگىرمە سوم تۇتقۇزۇپ

قويدى.

بىر كۈنى چۈشلۈكى ئالىنۇر ئاشخانىدا ئالدىراش مۇلازىملىق قىلىۋاتقاندا تاماق يېگىلى كىرگەن بەختىيار ئۇنى كۆرۈپ قالدى. ئۇنىڭ لەڭمەنگە ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلگەن ئالىنۇر تاماق سوْ-نۇش تۆشۈكىدىن ئىچكىرىگە قاراپ: «يەنە بىر لەڭمەن» دەپ ۋارقىرىدى. كۆزلىرى چەكچىيىپ، تىكىلىپلا قالغان بەختىيار قاچانلاردا ئالدىغا تاماق كەلگىنىنىمۇ سەزمەي ئولتۇراتتى. ئۇ يېقىندىن بۇيان ئالىنۇرنىڭ شەنبە، يەكشەنبە ھەم ھەر كۈنى چۈش، كەچلەردە نېمە ئۈچۈن يوقىلىپ كەتكەنلىكىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەندى.

— سىز؟!

— بولدى گەپ قىلماڭ، مەكتەپ ئالدىدا مېنى ساقلاڭ.

چۈشتىكى جىددىيلىك سىېلىككەندىن كېيىن ئالىنۇر، رە-خىمجان بىلەن تۇرسۇنئايغا: «ئەمىسە مەن دەرسكە باراي» دەپ قويۇپ ئاشخانىدىن ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپ دەرۋازى-سى ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان بەختىيارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى.

— بۇ سىزنىڭ نېمە قىلغىنىڭىز؟ — بەختىيار خاپا بولغان-دەك قىلاتتى، — ئادەمنىڭ نومۇسىنى كەلتۈرۈپ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ باشقىلارغا يېلىنىپ ياشىغاندىن ئەمگەك قىلىپ ياشىسا نومۇسما؟ — ئالىنۇرنىڭ غۇرۇرى زەرەر-لەنگەندى، — كونىلارنىڭ «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۈچۈڭنى خار قىل» دېگەن سۆزىنى نېمىدەپ چۈشەندۈرىسىز؟

— يا، ياق مەن ئۇنداق دېمەكچى ئەمەس ئىدىم، — بەختىيار قىلغان سۆزىدىن قاتتىق ئوڭايسىزلاندى، — سىز ئوقۇ-غۇچى ئىكەنسىز، ۋەزىپىڭىز ياخشى ئوقۇش، دەرسلەردە چېكى-نىپ كەتسىڭىز قانداق قىلىسىز؟

— ياخشى ئوقۇش ئۈچۈن قورساق توق بولۇش كېرەك،

«قۇرۇق تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلىغانمۇسىز؟
— ئالىنۇر، سىز مېنى خاتا چۈشىنىپ قالماڭ، — دېدى بەختىيار يېلىنغان هالدا، — بىزدەك دوستلىرىڭىز، ساۋاقداشلىرىڭىز تۇرغۇچىدا سىزنى تەڭلىكتە قويارمىزمۇ؟
— رەھمەت سىلەرگە، مەن بۇ ھىممىتىڭلارنى چوقۇم قايتۇرىمەن، — ئالىنۇر نەلەرگىدۇر قاراپ سۆزلەۋاتاتتى، — لېكىن «ئالماقنىڭ راھىتى، تىلىمەكنىڭ جاپاسىغا ئەرزىمەس» دېگەن گەپ بار. داۋاملىق سىلەرگە يۆلىنىۋالسام، ۋىجدان ئازابى تارتىپ قالىدىكەنمەن. بۇنداق كۈنگە قالغىنىمدىن تەرەتخانا تازىلاپ، بىر پارچە ناننى ئىشەنچلىك، يۈزۈم قىزارماي يېيىشىم ئەۋزەل ئىكەن.
بۇ كۆڭۈلسىز سۆھبەتتىن كېيىن بىر ھەپتە ئۆتتى. ئالىنۇر چۈشتىن كېيىنكى ئىككى سائەتلىك دەرستىن ئەمدىلا چۈشۈپ ياتىقىغا كېلىشى ئىنىسى ئەختەم كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ بولۇقتەك تۇتۇلغان چىرايى، ئېغىر نەپەس ئېلىشى، غەزەپلىك قىسىلغان كۆزلىرىدىن بىر شۇملۇقنى سەزگەن ئالىنۇر ئۇنى سىرتقا باشلاپ چىقتى. ئۇلار قىزىغان بازار كوچىسىنى كېسىپ ئۆتۈپ چوڭ يول بويىدىكى ئاكاتسىيىلىككە كەلدى.
— قورسىقىڭ ئاچمۇ؟ تاماق ئېلىپ بېرەي.
— ياق گېلىمدىن سۇمۇ ئۆتمەيدۇ.
— ئۆيدە بىرەر ئەھۋال يۈز بەردىمۇ؟ غەلىتىلا كۆرۈنىسەنغۇ.
— ئاپام… ئاپام ئادەم ئەمەس ئىكەن. مەن بۇ يەردىن كېتىمەن.
غەزەپ قېپى يېرىلغان قېنى قىزىق ئەختەم ھايا ـ نومۇسنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ بۈگۈن چۈشتە كۆرگەن رەسۋاچىلىقنى سۆزلەش بىلەن يىغلىۋەتتى.
ئاشخانىغا ناگان ـ ناگاندا بىر كېلىپ قارىسىنى كۆرسىتىپ

قويۇپ كېتىدىغان مەتنۇرى شوپۇرنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئايىغى ئۈزۈلدى. بىراق گۈلنىساخان ئۈچ ـ تۆت كۈندە بىر قېتىم بىلىكىدىكى سائەتكە قاراپ قويۇپ، ئۆيىگە كېتەتتى. ئۇ، ئەختەمنىڭ كاۋاپدانىنى تاشلاپ بىر يەرگە كېتەلمەيدىغانلىقىنى بىلگەچكىمۇ، ئىككى ـ ئۈچ سائەت هايال بولۇپ پەيدا بولاتتى. ئەختەم ئەقلىنى بىلگەندىن تارتىپ مەتنۇرى شوپۇرغا ئۆچ بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ بىزەڭ چىرايىغا قارىسىلا تۈكلىرى تەتۈر ئۆرۈلۈپ، مۇشتۇملىرى تۈگۈلەتتى. بۇ لەنتى قارا ئېيىقنىڭ ئاپىسى بىلەن چاتاقلىشىپ يۈرگەنلىكىگە كۆزى يەتكەن ئەختەم پۇرسەت كۈتۈپ يۈرەتتى. بۈگۈن ئەتىگەن ئاشخانا ئېچىلىپ، چۈشكە ئاز قالغاندا گۈلنىسا كاسسا تارتمىسىغا قۇلۇپنى سالدى ـ دە، ئەختەمگە «ئەمدى كەلگەن خېرىدارلاردىن پۇلنى سەن يىغىپ قوي» دەپلا كېتىپ قالدى. كاۋاپ بۇيرۇتقان تۆت خېرىدارنىڭ ئوتتۇز زىخ كاۋىپىنى چالا ـ بۇلا پىشۇرغان ئەختەم تەخسىلەرگە تىزىپ ئەكىرىپ بەردى ـ دە، دەم ئېلىپ ئولتۇرغان مۇلازىم بالىغا كاۋاپدانىنى تاپشۇردى. ئۇ هەر خىل پەرەزلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزگەچ بىنا ئالدىغا كەلدى، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ پەلەمپەيلەردىن ئۆرلىدى. ئاچقۇچنى قۇلۇپقا شەپە چىقارماي سېلىپ ئاۋايلاپ ئىشىكنى ئاچتى، ئاندىن هۇجرا ئىشىكىگە قۇلاق ياقتى. بۇ چاغدا ئىچكىرىدىن «ۋوي گۈلنىسا، بىر شەپە باردەك قىلىدىغۇ» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. مەتنۇرىنىڭ زۇۋانى بېسىقماي تۇرۇپ ئەختەم ئۆيگە بېسىپ كىردى. مەتنۇرى بىلەن گۈلنىسا يوتقان ئىچىدە يېرىم يالىڭاچ ئىدى. ئۇلار قورققىنىدىن جالاقلاپ تىترىدىيۇ، هېچنېمە دېيەلمىدى.

— ئاناڭنى... بۇزۇقلار، — ياڭاق گۆشلىرى لىپىلداپ، چىشلىرى گىرىچلاۋاتقان قىزىققان ئەختەم يوتقاننى بىر تارتقاندى. گۈلنىسا نېپىز مايكىسى بىلەنلا چىرقىراپ تۈگۈلۈپ قالدى. قىپيالىڭاچ مەتنۇرى بولسا بىر يۇمىلىنىپ كارىۋاتتىن

چۈشتى ـ دە، ئارىلىقتىكى قىسىلچاقتا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋال-
دى. ئەختەمنىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى نېمىدۇر ئىزدە-
گەندەك ئالاق ـ جالاق ھەر تەرەپكە قارايتتى. ئەگەر مۇشۇ
تۇرقىدا چەيدو ياكى پالتا بولغان بولسا ئاقىۋەت ـ پاقىۋەت بىلەن
ھېسابلاشماي ھەر ئىككىلىسىنى چانىۋەتكەن بولاتتى. بېشىنى
ئىككى كۆكسى ئارىسىغا تىقىۋالغان گۈلنىسا: «جېنىم بالام
ئەختەم... مېنى كەچۈر...» دېگەن سۆزدىن باشقىنى قىلماي
يىغلىماقتا ئىدى. ئەختەمنىڭ بىردىنلا بۇلۇڭ ئۇستەلدە گىدىيىپ
تۇرغان لوڭقىغا كۆزى چۈشتى ـ دە، ئۇنى ئېگىز كۆتۈرگەنچە
پۇكۇلۇپ ئـولتۇرغـان شەھۋەتخـورنىڭ كـاللىسىغـا ئۇردى،
كۇكۇم ـ تالقان بولۇپ كەتكەن لوڭقا شاراقلاپ ئاياغ ئاستىغا
تۆكۈلدى. مەتنۇرنىڭ سەككىز يىپ تىكىلىپ، ئەمدىلا قەقەچ
باغلىغان جاراھىتى يەنە يېرىلىپ، قان تەرەپ ـ تەرەپتىن يالاپ
چۈشتى. مانا بۇ زىناخورنىڭ ئاقىۋىتى ئىدى. كۆز يۇمۇپ ـ
ئاچقۇچە يۈز، بويۇن، يالىڭاچ بەدەنلىرى پەرق ئەتكۈسىز قىپقى-
زىل بويىلىپ كەتكەن مەتنۇرنىڭ بېشى مۇرىسىگە ساڭگىلاپ،
تامغا يۆلىنىپ قالدى. ئۆمرىدە بۇنداق كۆپ قاننى كۆرمىگەن بۇ
ياش نودەر سەل قورقتى بولغاي، بۇلۇڭ ئۇستەل ئۇستىدىكى
ئالتۇن زەنجىر، بىلەزۈك، ھالقا ھەم بەش تال ئۈزۈكنى يانچۇقى-
غا سالدى، ئاندىن مەتنۇرنىڭ كىيىملىرىنى ئاختۇرۇپ پۇل
قاپچۇقىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۇ ئۇدۇللا ئاشخانىغا
كەلدى، قۇلۇپىنى قايرىپ سۇندۇرۇپ، تارتمىدىكى ھەممە پۇلنى
پۇرلەپ قوينىغا تىقتى.

... نومۇس ھەم غەزەپ ئىچىدە تولغىنىپ تۇرالماي قالغان
ئالىنۇر نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي قالدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزىنىڭ
نېمە ئۈچۈن ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنلىك سەۋەبىنى سۆزلەپ
بەردى.

— مۇنداق دېگىن، ھەدە، — ئەختەمنىڭ چىشلىرى كىرد-

شىپ كەتكەندى، — ئۇ، «دېرىزە سۇرتۇۋېتىپ، ئەينەك پارچە-
سى يۇزۇمگە چۈشتى» دېسە مەنمۇ ئىشىنىپتىمەن، دوختۇرخانىدا
ئون ئالتە يىپ تىكتى.
— ئەمدى نەگە كەتمەكچىسەن؟
— ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىمەن، بۇ پاسكىنا ئۆيگە قەدەم
باسمايمەن.
— ئۇكام، ئويلاپ باق، سەن ئون ئالتە ياشقا كىردىڭ،
يول تاپالماي يامان يوللارغا كىرىپ كېتىسەن.
— مەيلى، بۇ يەردىكى خورلۇقتىن ياخشىدۇ. يا ئېتىلار-
مەن، يا سولىنارمەن، كەتكىنىم كەتكەن، — ئەختەم ھەدىسىگە
قارىدى، — قانداق، پۇلدىن قىينالغان بولساڭ بېرەيمۇ؟
— ياق، بولدى، سەن كېتىمەن دەۋاتساڭ، مۇساپىرچىلىقتا
پۇل ساڭا ھەمراھ. مەن دېگەن بۇ يەردە ھەر نېمە قىلسام جېنىم-
نى جان ئېتەلەيمەن.
ئەختەم خۇشلىشىپ مېڭىشى، ئالىنۇر ئارقىدىن ۋار-
قىرىدى:
— ئۇكام ئەختەم، يامان ئادەم، ئەسكى ئىشلارغا ئارىلىشىپ
قالما، ئۆزۈڭگە پۇختا بول.
ئەختەم كېتىپ، ئالىنۇر بىرەر ئايلارغىچە ئۇنى ئويلاپ
يۈردى. ئۇ ئويلا، ئويلا بۇ ۋەيران بولغان ئائىلىنىڭ بىردىنبىر
سەۋەبچىسى دادىسى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.
ئالىنۇر جاپا تارتىسىمۇ قىشلىق تەتىلگىچە تاماقتىن قىينال-
مىدى. ئۇ يېرىم يىللىق ئىمتىھاننى كۆڭۈلدىكىدەك بېرىپ نەر-
سە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپلىرى
يۇرتلىرىغا قايتىشىپ، مەكتەپ ئىچى مازارلىقتەك جىمجىتلىققا
چۆككەندى. ئەمدى ئۇ نەگە بېرىشى كېرەك؟ ئۆيىگە ئەسلا
بېرىشقا بولمايدۇ. سەندۇقېيىدىكى ئاشخانىدا ياتقۇدەك يەرمۇ
يوق. بولغان تەقدىردىمۇ بىر قىز بالا ئۈچۈن ئىشەنچلىك ئەمەس.

يەنىلا شۇ دوستى گۈلمېھرەگە بەرگەن ۋەدىسى بويىچە، پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىگە پاناھلىق تىلەپ بېرىشى كېرەك.

※ ※

كۆڭۈل خۇش، خاتىرجەم ھايات باشقا بولىدىكەن. پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىدە ئۆتكەن كۈنلەر شۇنچە تېز ئۆتۈپ كەتتىكى، قىرىق كۈنلۈك قىشلىق تەتىلنىڭ قاچانلاردا توشۇپ قالغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئالىنۇر سەندۇقچىبېي ئاشخانىسىغا سەھەر كېتىپ، كەچتە بىراقلا قايتىپ كېلەتتى. دەم ئېلىش ھەم ئارىلىقلاردىكى ۋاقىتلاردا گۈلمېھرە ئىككىسى تۆت ئېغىز ئۆينى تازىلاپ، پەردىلەرنى يەڭگۈشلەپ، ئەينەك ئىشكاپتىكى فارفۇر قاچىلارنى سۈرتۈپ پارقىرىتىۋېتەتتى. ئالىنۇرنىڭ ئىشچانلىقىدىن، چېۋەرلىكىدىن سۆيۈنگەن پەزىلەت: «ۋاي ئىسىت، ئوغلۇم بولغان بولسا ئۆزۈملا بالا قىلىۋالىدىكەنمەن» دەپ چاقچاق قىلاتتى. مانا ئەمدى ئالىنۇر مەكتىپىگە قايتماقچى بولۇۋېدى. ئانا ـ بالا ئىككىلىسىنىڭلا كۆڭلى يېرىم بولۇپ، سولتىيىپ قالدى، ھەتتا پەزىلەت ئاپپاي: «ئارىلىق يىراق بولمىغان بولسا، مۇشۇ يەردە يېتىپ، بارسىڭىزمۇ بوپتىكەن» دېدى.

ئالىنۇر قىشلىق تەتىلدە ئىشلەپ تاپقان ئۈچ يۈز سوم پۇلنى ئېلىپ مەكتەپكە قايتىپ كەلدى. ئۇ يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمى ئۈچۈن تارقاتقان ماتېرىياللارنى تولۇق سېتىۋېلىپ ئاشقان پۇلنى تاماق، تۇرمۇش ۋە باشقا ئىشلارغا ئىشلىتىش ئۈچۈن ئېلىپ قويدى. شۇنداقتىمۇ رەخمىجان خوجايىنىنىڭ ئاشخانىسىدىكى مۇلازىملىقىنى تاشلىمىدى.

ئوقۇش باشلىنىپ بىرەر ئاي ئۆتمەيلا خۇددى ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىكىگە ئوخشاشلا ئالىنۇرنى مالىيە بۆلۈمىگە چاقىردى. ئىشخانىدا مالىيە بۆلۈم باشلىقى، كاسسىر، بوغالتىرلار

ساقلاپ ئولتۇرۇشاتتى. بۇرۇن بىر قېتىم بېشىدىن ئۆتكەن ئوڭايسىزلىنىش، خىجىللىق ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى تىترىتىۋەتتى.

— ئالىنۇر، مانا يېرىم يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى باشلىق سىپايىلىك بىلەن، — ئوقۇش پۇلىنى بۇنداق ئارقىغا سۆرەۋەرسەڭ بولماس. بۇ بىر تۈزۈم، كۆتۈرۈۋېتىشكە شەرتىڭىز توشمايدۇ. دادىڭىزنىڭ نەچچە يەردە تىجارەت ئورۇنلىرى بار.

— قانداق قىلىشىمنى مەنمۇ ئۇقالمىدىم، — دېدى ئالىنۇر بېشىنى سالغان هالدا، — دادام كېلىپ قالسا بېرىۋېتەتتى.

— بېرىدىغان نىيىتى بولسا گەپ - سۆزسىز قېچىپ كېتەمدۇ، — سۆز قىستۇردى بوغالتىر بالا، — ئەڭ بولمىسا تېلېفون بېرىپ ئۆزرىسىنى سورايدىغان گەپ، ئۇنىمۇ قىلمىسا.

— تۇرغۇنجان بىلەن راملىگە دېسەڭ، — دېدى كاسسىر ئايال قاپىقىنى ئاچماي، — «مائاشىمىزدىن تۇتۇڭلار» دەيدۇ. ئەمدى سىزگە ياخشىلىق قىلغىنى ئۇچۇن ئۇلار زىيان تارتسۇنمۇ؟ ئىككى بالىسى ئوقۇۋاتسا.

— مەن مەكتەپتىن چېكىنەي، — ئالىنۇر يىغلىۋەتتى، — بۇنداق دېسەم قورقۇپ كەتمەڭلار، سىلەرگە ئۆز قولۇمدىن هۆججەت بېرىمەن. ئاشخانا، رېستورانلاردا ئىشلەپ تۆلىۋېتىشكە كۆزۈم يېتىدۇ.

— نەدە تەييار تۇرغان ئىش ئورنىكەن ئۇ، — كاسسىر ئايالنىڭ بۇ ئاچچىق گېپى باشلىققا ياقمىدى بولغاي، كۆز ئىشارىسى قىلدى.

— مەن بىر قېتىم تەتىلدە ئىشلەپ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سەككىز يۈز سوم پۇلىنى تۆلىگەن. مۇشۇ تەتىلدىمۇ ئۈچ يۈز سومغا ئىشلىدىم، — ئالىنۇر ئورنىدىن تۇردى، — قەغەز بولسا بېرىڭلار ئۆز قولۇمدىن هۆججەت بېرىپ ئاندىن كېتەي، تۆلىمىسەم ئىت بولۇپ كېتەي.

— توختاڭ، ئالىنۇر، مەكتەپتىن چېكىنىمەن دېگەن گەپنى

قىلماڭ. بىز يەنە ئارقىغا سۈرەيلى، — دېدى مالىيە بۆلۈم باشلىقى ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە، — ئاڭغىچە دادىڭىز كېلىپ قالسا تېخى ياخشى.

كۈنلەر ئەندىكىش، دەككە ـ دۈككىدە ئۆتمەكتە. ئۇنىڭ تاماققا ئېشىنىپ ئېلىپ قويغان پۇلىمۇ تۈگىدى. شۇڭا دەم ئېلىش كۈنلىرى، ھەر كۈنى چۈش ھەم كەچلەردە رەخمجاننىڭ ئاشخانىسىغا بېرىپ ئىشلەپ، كېچىلىرى دەرس تەكرارلاپ سائەت ـ مىنۇتلارنى قان ـ ياش تۆكۈپ ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئالىنۇر ئەمدى دادىسىدىن پۈتۈنلەي ئۈمىدىنى ئۈزدى. ئەگەر ئۇ كەلگەن ھالەتتىمۇ ئۇنىڭغا ئېگىلمەيدۇ، يېلىنمايدۇ. دەرۋەقە دادىسىنىڭ ئالا كۆڭلى، قارا نىيىتى بەش قولدەك ئايان بولدى. ئالىنۇر ئوقۇماي، دادىسىغا ھەقسىز ئىشلەپ بەرسە، ئۇنىڭ بىر پۇلى ئون، ئون پۇلى يۈز بولسىلا بولدى، بەس. قىزنىڭ تەقدىر ـ ئىقبالى بىلەن نېمە ئىشى!

ئالىنۇر غەم ـ تەشۋىش ئىچىدە ئۆزىنىڭ كەلگۈسى قىسمىتى بىلەن قالغاندا، خۇددى «ئېشىكى ئۆلۈۋاتسا، كۆتى غېجەك تار-تىپتۇ» دېگەندە بەختىيار ھەر كۈنى خەت سۇنۇپ، جاۋاب تەلەپ قىلىپ ئۇنى بىزار قىلىۋەتتى.

— مەن نېمە غەمدە، سىز نېمە كويدا، — ۋارقىرىدى ئالىنۇر، — بۇنىڭدىن كېيىن تولا كۆزۈمگە كىرىۋالماڭ. مەن سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن. ئۇنىڭسىزمۇ تارتىۋاتقان كۈنلىرىم ئۆزۈمگە يېتىپ ئاشىدۇ. دادام دېگەن قارا نىيەتنىڭ دەردىنى تارتامدىم، ئۆگەي ئاپام گۈلنىسا بۈزۈقنىڭ خورلۇقىنى تارتايمۇ، مەكتەپنىڭ بېسىمى ئۇنىڭدىن ئېغىر... ئەمدى سىزنىڭ قىستاش-لىرىڭىزغا قالدىممۇ! ؟ ھازىر مەن ئۇچۇن كۆڭۈل، يۈرەك، مۇھەببەت دېگەن نەرسىلەر بىر پارچە نانغا ئەرزىمەيدۇ.

بۇ ناتىۋان قىزنىڭ يەلكىسىگە ئۈست ـ ئۈستلەپ ئارتىلىۋات-قان روھىي ۋە ماددىي بېسىملار ئۇنى ئاچچىق تىللىق قىلىپ

قويغانىدى. ئۇ غەزىپىدە، ئائىلىسىدىكى كۆڭۈل ئاغرىقلىرىنىمۇ قوشۇپ دەۋەتكەنلىكىنى سەزمەي قالدى. ئالىنۇر قىلغان قوپاللىقىدىن ئازابلىنىپ يۈرگەن بىر كۈنى، بەختىيارنىڭ شىئەندىكى بىر ئالىي مەكتەپكە يۆتكىلىدىغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىچىدە بىر يېرى ئېچىشقاندەك بولدى. بىراق ئۇنى ئىزدەپ بېرىشقا غۇرۇرى قويمىدى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنى ئۇمىدلەندۇرۇپ قويۇشتىن قورقتى. ئالىنۇر شۇ كۈنى رەخىمجاننىڭ ئاشخانىسىدىن كەچلەپ قايتىپ كېلىپ ياتىقىدا دەرس تەكرارلىدى. تۇزۇم بويىچە ئۇخلاشقا ئىزۋانۇك چېلىنىشى بىلەن قىزلار ئورۇنلىرىنى سېلىشقا باشلىدى. ئالىنۇر ئۇلارنىڭ دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن تۇيدۇرماي سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپ بېغىدىكى چىراغ تۈۋىگە كېلىپ، ماتېرىياللىرىنى سېمونت ئورۇندۇققا يايدى. ۋاقىت ئاستا ـ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى. بىر چاغدىلا يېنىدا بىر سايىنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى كۆرگەن ئالىنۇر چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىدى. مىسكىن چىراي بەختىيار ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قولتۇقىدا بىر دەستە ماتېرىيال تۇراتتى. باللار ھەممىسى ئۇيقۇغا چۆككەن بۇ كېچىكى تۈندە ئۇنىڭ ئاتايىتەن ئىزدەپ كېلىشى كىم ئۈچۈن ھەم نېمە ئۈچۈن ئىكەنلىكى ئوچۇق ئىدى. ئالىنۇر بەختىيارنىڭ غەمكىن كۆزلىرىگە، روھسىز سېيماسىغا قاراپ، ئۆتكەندە قىلغان قوپال گەپلىرى ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم ئۆكۈندى. ئەلۋەتتە تۇرمۇش ئاچاللىرىدا ئامالسىز تېنەپ ـ تەمتىرەپ يۈرگىنىدە، گۈلنىسانىڭ يۈزىگە نىجاسەت سۈۋۈماقچى بولغانلىقى، مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلىنى تۆلەش ئۈچۈن بېسىم قىلغانلىقى، دادىسىنىڭ ئۇنى ئالدىغانلىقى قاتارلىق قاتمۇ قات كەلگەن ئەلەملەر دەستىدىن ئۇ نېمە دەۋەتكەنلىكىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى. بۇنداق قوپاللىق خاتىرجەم ھاياتتا يۈز بەرگەن بولسا، دەرۋەقە بۇ ئىنسانىي پەزىلەت ئەمەس ئىدى.

— ئاڭلىسام شىئەندە ئوقۇيدىغان بولۇپسىز، — دېدى ئالىنۇر ئۇنىڭغا لەپپىدە قاراپ، — سىزنى تەبرىكلەيمەن.

— ئۇخلىسام چۈشۈمدىمۇ يوق ئىش ئىدى، — بەختىيار بەكمۇ مەيۈس كۆرۈنەتتى، — دادام ئىستاتىستىكا يىغىنىغا قاتنىششقا بېرىپ، شىئەن «چەت ئەل تىلى ئۇنىۋېرسىتېتى» بىلەن ئالاقىلىشىپ ھەل قىلىپ كەپتۇ. ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىدا ئوقۇيدىغان ئوخشايمەن.

— قاچان ماڭىسىز؟

— ئەتە مەكتەپتىن كەتمەكچى، شۇڭا سىزگە دەيدىغان گەپلىرىم بار ئىدى.

— بەختىيار، بولدى دېمەڭ، ماڭا ھەممىسى چۈشىنىشلىك، — ئالىنۇر كەسكىن رەت قىلدى، — ئۆتكەنكى قوپاللىقىم ئۈچۈن سىزدىن كەچۈرۈم سورايمەن. مېنى ئەپۇ قىلىڭ، نېمىلەرنى دەپ سىزنى رەنجىتكەنلىكىم ئۆزۈمگە ئايان.

— مەن ئۇلارنى ئۇنتۇپ كەتتىم، — دېدى بەختىيار، — ئۇ چاغدا سىزنىڭ روھىي ھالىتىڭىز ياخشى ئەمەس ئىدى، بىراق مەن ئۇنى ئويلىمايلا...

— توغرا چۈشەنگەنلىكىڭىز ئۈچۈن سىزدىن مىننەتدارمەن، — ئالىنۇر قەتئىي قارارغا كەلگەندى، — ئەمما ئىككىمىزنىڭ ئىشى ئەمەلگە ئاشمايدىغان بىر چۈش. ئويلاپ كۆرۈڭ، مېنىڭ تەقدىرىم خۇددى گۆردەك ئۆزۈمگە قاراڭغۇ. بۇنىڭدىن كېيىن نېمە بولۇپ كېتىشىم، قانداق يوللارغا كىرىپ، نەلەردە تاسقىلىپ، قايسى كوچىلاردا قايمۇقۇپ، يىقىلىپ قېلىشىمنى بىلمەيمەن. مەن ياشاشنىڭ نەقەدەر قىيىن ئىكەنلىكىنى ئەمدىلا ھېس قىلدىم. ئۆلمەك ئاسان ئىكەن، ئىپسىلساڭمۇ، دورا ئىچسەڭمۇ، سۇغا تاشلىساڭمۇ ھاياتتىن ۋىدالىشىش بىردەملىككەن، ئەمما ياشاش، جاننىڭ چىقمىقى تەس ئىكەن! ئۇنىڭغا خورلۇق، ئازاب، كۈلپەت، نادامەت چېكىشلەردىن ئىبارەت بەدەل

تۆلەشكە توغرا كېلىدىكەن. ھازىر ماڭا مۇھەببەت ئەمەس، بەلكى ياشاش ئۈچۈن بىر پارچە نان، يېتىش ئۈچۈن ئۆڭكۈر بولسىمۇ بىر ماكان لازىم. مەن ئەمدى مۇشۇنداق قارا تەقدىرىمگە ئالتۇن-دىن ھەل بېرىپ ياسالما بولۇپ ياشاشنى، ئۆزۈمنى ئالداشنى خالىمايمەن!

— ئالىنۇر، مەن سىزنى چىن دىلىمدىن... مەڭگۈگە...

— بۇنداق چىرايلىق گەپلەر كىتابلارغا يېزىلسا يارا-شىدۇ، — ئالىنۇر تەئەددى بىلەن كۈلدى، — بەختىيار، كۆڭ-لۈمدىكىنى دېسەم، مەن گەرچە ئاشۇنداق بىقۇل، بىنەزەر، گاڭ-گىراش ئىچىدە قالغان قىز بولسامىمۇ لېكىن ئىچىمگە پۈككەن پىلانلىرىم، ئارزۇ - ئىستەكلىرىم، يەتمەكچى بولغان مەنزىللى-رىم شۇنچە كۆپ، شۇنچىلىك ئۇزاق، يېتەلەمدىم، ئېرىشەلەمدىم ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. شۇ جەرياندىكى ئازاب - جاپالارغا يەنە بىر-كىمنى ئورتاق قىلىپ بەختسىزلىك گىردابىدا قىينىغۇم يوق!

— ئالىنۇر، گېپىمنى ئاڭلاڭ، مەن سىزنى...

— دېدىمغۇ، بۇنداق گەپلەر ماڭا كۈلكىلىك تۇيۇلىدۇ دەپ. مېنى كەچۈرۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن، — ئالىنۇر ئورنىدىن تۇردى، — خوش ئەمىسە، مېڭىپ قالسىڭىز ئاقيوللۇق بولۇڭ.

— ئالىنۇر، توختاڭ، — بەختىيار قولتۇقىدىكى بىر باغلام بولاقنى ئالىنۇرغا تۇتقۇزدى، — بۇ ماتېرىياللار سىزدە قالسۇن، ئەمدى ماڭا لازىمى قالمىدى.

بەختىيار كېتىپ، ئالىنۇر ئۇزۇن ئۆتمەيلا چۈشكۈنلىشىپ كەتتى. ئۇ بىر كۈن كەچكىچە روھسىز، مادارسىز ئاشخانىغا، دەرسخانىغا قاترايتتى. ئاشخانىغا ئۆلمەسلىك ئۈچۈن بارسا، سى-نىپىغا رەسمىيەت ئۈچۈنلا كىرەتتى. خۇددى روھى چۈشكەن ئادەمنىڭ ئېتىمۇ چاپالماس بولۇپ قالغىنىدەك ئۇنىڭ زېھنىياتىمۇ گاللىشىپ، تۆۋەنلەپ بارماقتا ئىدى. ئۆتۈلگەن دەرسلەر غەيرىي خىياللار، ئەندىشە، ئەنسىرەش، قورقۇنچلار بىلەن ئارىلىشىپ

كاللىسىغا كىرمەيتتى. جاراھەتلەنگەن يۈرىكىدە يېتىمسىرەش، تەنھالىق، غېرىبلىق، مىسكىنلىك روھىي ئەلەملىرى كۆنسايىن كۆچىيىپ ئاستا - ئاستا يېقىن - يورۇقلىرىدىن يىراقلاشتى. يالغۇزلۇقنى كۆڭلى تارتىدىغان، بىرەر كىم بىلەن پاراڭلىشىشنى، ئىچىدىكى پىغانلىرىنى تۆككۈشنى خالىمايدىغان ھەم يېلىنىپ - يالۋۇرمايدىغان تىنىق كۆل سۈيىدەك بېسىقىپ قالدى.

ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. ئالىنۇر ئىقتىسادىي بېسىم ئاستىدا زورۇقۇپ ئوقۇشتىن رايى ياندى، شۇنداقتىمۇ يىللىق ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى. بىراق ئىيۇلنىڭ ئالتىنچى كۈنى بوغالتىرىيە بۆلۈمىگە كىرىپ، ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومغا ھۆججەت يېزىپ قولىنى قويدى، ئاندىن كونا ھۆججەتنى يىرتىپ دادىسىنى قەرزدىن خالاس قىلدى. ئۇ ئوقۇشتىن چېكىنىپ مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۆلەش قارارىغا كەلگەنىدى، چۈنكى يېڭى ئوقۇش يىلى ئۈچۈن يەنە ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سوم تۆلەشكە توغرا كېلەتتى.

ئالىنۇر بوغالتىرىيە بۆلۈمىدىن يىغلىغانچە چىقىپ، ياتىقىغا كىردى - دە چامادان، سومكىلىرىنى ئېلىپ دەرۋازا ئالدىغا كېلىشى، خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدىكى قاراۋۇل ئۇنىڭغا بىر پارچە خەتنى تاپشۇردى. ئالىنۇر، بەختىيارنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھاللا ئاچتى - دە، دەرۋازا دالدىسىدا ئوقۇشقا باشلىدى. خەتتىكى: «كۆيدۇم - پىشتىم - سېغىندىم، ئۇنتۇيالمىدىم...» دېگەندەك مۇھەببەتكە تالىق سەھىپىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن ئاخىرقى قۇرلارنى ئالدىرىماي ئوقۇدى:

«سۆيۈملۈك ھەم قەدىرلىك ئالىنۇر، مەن شىئەن چەت ئەل تىلى ئۇنىۋېرستېتى يېرىم يىللىق ئىنگلىز تىلى بىلىم

ئاشۇرۇش سىنىپىدا ئوقۇۋاتىمەن. 10 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى «توفېل» (TOFFEL) ئىمتىھانىغا قاتناشماقچىمەن. بۇ ئىمتىھاننى چەت ئەل پروفېسسورلىرى سوئال چىقىرىپ ئۆزلىرى ئالىدىغان يۇقىرى دەرىجىلىك ئىمتىھان ئىكەن. بۇ ئىمتىھاندىن يۇقىرى نومۇر بىلەن ئۆتكەنلەر چەت ئەلگە ئوقۇشقا چىقىش سالاھىيىتىگە ئىگە بولىدىكەن. لېكىن مەن سىز ئۈچۈن ئوقۇش پۇتتۇرۇپ شىنجاڭغا قايتىمەن ۋە دەرھال مەكتەپكە بېرىپ سىزنى ئىزدەيمەن.»

ئالىنۇر ئۆزىنى ھاياجان ۋە ئىزتىراپقا سالالمىغان، شېرىن ھېس ـ تۇيغۇلار ئاتا قىلالمىغان، ياشلىق يۈرىكىدىكى ئەنسىزلىك داغلىرىنى يۇيۇشقا قۇربى يەتمىگەن بۇ خەتكە سوغۇق نەزەردە باقتى، شۇنداقتىمۇ ئۇنى ئاۋايلاپ سومكىسىغا سېلىپ قويدى. ئۇ ئوقۇغۇچىلار كېتىپ چۆلسىرەپ قالغان مەكتەپكە كۆز قىيالماي ئاخىرقى قېتىم قارىدى. ئاشۇ چوقچىيىپ تۇرغان ئوقۇتۇش بىناسى، قۇش بالىلىرى ئۈچۈن بولغان ئۇۋىدەك ھۇۋۇلداپ قالغان تۆت قەۋەتلىك ياتاق ئۆيلەر، مازار بېشىدەك سۈرلۈك كۆرۈنگەن مەيدان، تالاي كېچىلەر ھەمراھ بولغان كىچىككىنە باغچىدىكى يالغۇز چىراغ ھەممە — ھەممىسى ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتقاندەك سۈكۈتتە ئىدى. راست ئەمەسمۇ، ئۇ بۇ مەكتەپكە دىلىنى بىلىم بىلەن تولدۇرۇپ، ھىدايەت نۇرىنى كۆرىمەن، دەپ نېمە ئۈمىدلەر بىلەن كەلمىدى! ئەپسۇس ئۇنىڭ كۆڭلى ھەسرەت ـ نادامەت، خورلۇقلارغا لىپمۇ لىپ تولدى. شۇنداقتىمۇ مەكتەپ يەنىلا مېھرى ئىسسىق، كۆيۈمچان ئانىدەك بىلىندى.

ئالىنۇر بازارنىڭ ئۇزۇن كوچىسىدىن ئارقىسىغا قارا ـ قارا كېتىپ قالدى. ئۇ كوچا ئاپتوبۇسىغا چىقتى، ئەمدى نەگە بېرىشى كېرەك؟! گەرچە ئۇنىڭ يۈزى دەزمال ياققاندەك كۆيۈپ تۇرسىمۇ، بىئامال ھالدا دوستى گۈلمېھرەنىڭ ئۆيىگە يۈرۈپ كەتتى.

ئۇ ئىچىدە: «پەزىلەت ئاپپايىنىڭ ئۆيىدە تۇرغاچ، ئىغىر ھەم پاسكىنا بولسىمۇ پۇلى ياخشىراق ئىش ئورنى تېپىشىم كېرەك» دەپ ئويلىدى. دەرۋەقە ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئىككى خىل مەقسەت ئۇچقۇن چاچرىتىپ تۇراتتى. بىرى، پۇل تېپىپ ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلىۋاتقان كۇرسلاردا بىرنەچچە قارار ئوقۇپ مۇكەممەل بىلىم ئىگىلەش، يەنە بىرى بولسا، مەكتەپنىڭ قەرزىنى تۆلەش.

22

ئالىنۇر ئىككى ھەپتىدىن بېرى ئىش ئورنى ئىزدەپ بارمىغان يېرى قالمىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەن دۆڭكۆۋرۈكتىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى قوبۇل قىلىش ھەققىدە چاپلانغان خىلمۇخىل ئېلانلارنى كۆرەتتى ھەم ئادرېس بويىچە ئىزدەپ باراتتى. ياكى تېلېفون ئارقىلىق ئەھۋال ئۇقۇشاتتى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى پالانچى مىڭ سوم زاكالەت تاپشۇرىسەن دېسە، بەزىلىرى كىملىك ھەم نوپۇسۇڭ يوق ئىكەن دەپ قايتۇراتتى. ھەتتا كومپيۇتېر ئىشلىتىش ياكى بوغالتىرلىقتەك ئىلمىي ئىش تۇرىدىكىلەر دىپلوم سورۇشتە قىلاتتى. ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قالغان ئالىنۇر كەچتە قايتىپ كېلىپ بىرنەچچە كۈن باش كۆتۈرمەي يېزىپ چىققان «بىردىنبىر چىقىش يولى ئالىي مەكتەپكە كىرىشمۇ؟» دېگەن ماقالىسىنى قايتا - قايتا ئۆزگەرتىپ، جۈملىلىرىگە ئىشلەپ تەييار قىلدى. ئۇ ئەتىسى ئىش ئورنى ئىزدەشكە بارماي «ئىشچىلار ۋاقىت گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمىگە كەلدى ھەممەسئۇل مۇھەررىر يالقۇن بىلەن كۆرۈشۈپ ماقالىسىنى بەردى. بۇنداق پاكىز مۇھىت، نەپىس خىزمەت ئۇستەللىرى، رەتلىك كىيىنگەن مۇھەررىرلەر خىزمەت قىلىۋاتقان ئىشخانىلارغا كىرىپ باقمىغان ئالىنۇر قورۇنۇپ ئولتۇردى. بۇ ئازادە، كەڭ ئىشخانا شۇنچىلىك

تىنچ ـ تىۋىشسىز ئىدىكى، بۇ سۈرلۈك جىمجىتلىقنى پەقەت قەلەملەرنىڭ كىرتىلدىغان ئاۋازىلا بۇزۇپ تۇراتتى. ئوتتۇز ياشـ لاردىن ھالقىغان، قاپقارا چاچلىرىنى پارقىرىتىپ ئارقىسىغا تاردـ غان ئاق يۈزلۈك، قارا قاشلىق مۇھەررىر يالقۇن ماقالىنى ئىچىدە ئوقۇپ تۈگىتىپ بېشىنى كۆتۈردى:

— ئوبدان ماقالە بوپتۇ، بىز ئىشلىتەيلى، — دېدى يالقۇن ئالىنۇرغا گۇمان بىلەن قاراپ، — سىز بۇرۇن ئانچە ـ مۇنچە يېزىپ باققانمۇ؟

— ياق، لېكىن گېزىت ـ ژۇرناللارنى كۆپ كۆرىمەن.

— نەدە ئىشلەيسىز؟

— مەن ئوقۇش پۈرسىتىگە ئېرىشەلمىگەن ئوقۇغۇچى. ئىش ئورنى ئىزدەپ يۈرىمەن.

— مۇنداق دەڭ. ماقالىڭىزدە ناھايىتى مۇھىم بولغان بىر نۇقتىنى شەرھىلەپسىز، — يالقۇن باشقىلارنىڭ خىزمىتىگە تەسىـ رى بولمىسۇن دېگەندەك پەس ئاۋازدا سۆزلەۋاتاتتى، — ھەقىقەتەن بىرنەچچە نومۇر سەۋەبىدىن ئالىي مەكتەپلەرگە كىرەلـ مەي قالغان باللار بىردىنلا چۈشكۈنلىشىپ، ئۆزىنى تاشلىۋېتىدـ دۇ. ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىش، ئىزدىنىش روھى كەم.

— قانداق، باسامسىلەر؟ — ئالىنۇر سادىدىلىق بىلەن سوردـ دى، — دېمەكچى بولغىنىم سىزگە يارىدىمۇ؟

— بايا دېدىمغۇ، چوقۇم ئىشلىتىمىز، بەلكىم گېزىتىمىزـ نىڭ كېلەر ھەپتىلىك سانلىرىغا چىقىپ قېلىشى مۇمكىن. تۇرۇشلۇق ئورنىڭىزنىڭ تېلېفون نومۇرىنى يېزىپ بېرىڭ.

ئالىنۇر تەھرىر بۆلۈمىدىن شۇنداق خۇشال چىقتىكى گويا قانات ياساپ ئۇچىدىغاندەك يېنىكلەپ قالغانىدى. بۇ ئاي، بۇ يىللاردا كۆڭۈل خۇشلۇقى، خاتىرجەملىك، شادلىق دېگەندەك ھېسسىي تۇيغۇلار ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپ، غەم ـ تەشۋىشلا ھەمراھ بولۇپ كەلدى. مانا بۈگۈن مۇھەررىر يالقۇننىڭ بىر ئېغىز لەۋزى

بىلەن ئۇ ئۆزىنى ئەڭ بەختلىك ھېسابلىدى. توۋا، كۆڭۈل دېگەن ئاجايىپ زىل نەرسە ـ دە. ئالىنۇر يالقۇننىڭ ۋەدىسىنى ئاڭلاش بىلەن يۈزىدىكى غەم تۇمانلىرى تارقىلىپ ئۇنىڭ ئورنىنى شادلىق شولىلىرى قاپلىدى. كۆزلىرى كۈلۈپ، چېھرى قىزىلگۈلدەك ئېچىلدى، ھەتتا ئۇ قانداقتۇر شوخ بىر ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى دىمىغىدا غىڭشىپ كېتىپ باراتتى.

ئالىنۇر شۇ كېچىسى، ئۇزۇندىن بېرى كۆڭلىدە پىشۇلدۇ-رۇپ كېلىۋاتقان بالىلار تېمىسىغا قەلەم تەۋرەتتى. ئۇ بۇ «ئەسە-رى»نى «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنىلىغا بېرىشنى كۆڭلىگە پۈك-تى. ئۇ كېچىلىرى يېزىپ، كۈندۈزلىرى يەنىلا ئىش ئورنى ئىزدەش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئۇ بىر كۈنى «ئۈمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى»گە خىزمەتچى قوبۇل قىلىدىكەن دەپ ئاڭلاپ دەرھاللا يېتىپ باردى. بىراق دىرېكتور رايىدىن ئۇنى «سالاھى-يەت كىنىشكىڭىز ھەم نوپۇسىڭىز يوق ئىكەن» دەپ ياندۇردى. كۆڭلى غەش ھالدا قايتىپ كەلگەن ئالىنۇر ئەمدىلا ئۆيگە كىرىپ تۇرۇشى تېلېفون جىرىڭلاپ قالدى. تېلېفوندا مۇھەررىر يالقۇن-نىڭ ئاۋازى ياڭرىدى. ئۇ ئالىنۇرنى «تەھرىر بۆلۈمىمىزگە تېز كېلىڭ» دەپ ئۇقتۇردى.

ئالىنۇر «بۇ شۇم خەۋەر بولۇپ قالارمۇ؟ ئەستايىدىل كۆر-سەك، ئىشلىتىشكە بولمايدىكەن دېسىچۇ» دېگەندەك ئويلار بىلەن تەھرىر بۆلۈمگە قورقۇپراق كىرىپ كەلدى. ئەمما يالقۇن ئۇنى ئوچۇق چىراي قارشى ئالدى ھەم «قېنى ئولتۇرۇڭ» دەپ ئورۇن-دۇقنى ئىشارە قىلدى، ئاندىن بىر سان گېزىتنى ئېلىپ سۇندى.

— قېنى كۆرۈپ بېقىڭ، كۆپ قىسقارتىلمىدى.

ئالىنۇر گېزىتنىڭ ئوتتۇرىغا چوڭ قىلىپ ئېلىنغان: «بىر-دىنبىر چىقىش يولى ئالىي مەكتەپكە كىرىشمۇ» دېگەن ماۋزۇنى كۆرۈپ يىغلىۋېتىشكە تاسلا قالدى. ئۇ خۇشاللىقىدا نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى.

— بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق يېزىپ تۇرۇڭ، — دېدى يالقۇن ئىلھام بېرىپ، — ھە، «ئىش ئورنى ئىزدەپ يۈرىمەن» دەۋاتاتتىڭىز، تاپالىدىڭىزمۇ؟

— ياق، تېخى تاپالمىدىم، — ئالىنۇر ئېغىر تىنىپ قويدى، — «ئۈمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى» گە ئادەم ئالىدىكەن دەپ بارسام، سالاھىيەت كىنىشكىڭىز يوق ئىكەن، دەپ قايتۇرۇۋەتتى.

— دىرېكتور رايىدىن بىلەن كۆرۈشۈپ باقمىدىڭىزمۇ؟

— ئاشۇ ئادەم ئۇنىمىدى، — ئالىنۇر ئىشخانىدىكى بىرنەچچە مۇھەررىرلەرگە قاراپ قويۇپ گېپىنى يۇتىۋەتكەنىدى، يالقۇن ئۇنى كارىدورغا باشلاپ چىقتى ھەم «قېنى سۆزلەڭ» دېگەندەك باش ئىشارىسى قىلدى. ئالىنۇر بېشىغا كەلگەن كۆلپەتلەرنى بىر - بىرلەپ سۆزلەۋېتىپ يىغلىۋەتتى. كىچىككىنە بىر قىزنىڭ كەچمىشلىرىنى ئاڭلىغان يالقۇننىڭ چىرايىنى ئېچىنىش ھەم غەزەپلىنىش تۇمانلىرى قاپلىدى.

— بىردەم تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن ئىشخانىدىكىلەرگە دەپ قويۇپ چىقاي، — يالقۇن كىرىپ كېتىپ، ھايال بولمايلا چىقتى، — يۈرۈڭ، ئەمدى مەن سىزنى رايىدىننىڭ قېشىغا ئاپىراي. ئۇ مېنىڭ يېقىن تونۇشۇم بولىدۇ.

يالقۇن ئالىنۇرنى تاكسىغا سېلىپ ئەكەتتى. ئۇلار جەنۇبىي ئازادلىق يولى ئارقىلىق بىردەمدىلا يېتىپ كەلدى. «ئۈمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى» دېگەن چوڭ ۋىۋىسكا ئېسىلغان دۇكان ئىچى ئىنتايىن چوڭ ھەم ئازادە بولۇپ، ھەيۋەتلىك بېزەلگەنىدى. ئىشىك تۈۋىدىكى مۇرىلىرىگە چاپراس قىزىل شەلپەر ئاسقان ئىككى قىز، كىرگەن خېرىدارلارغا ئېگىلىپ سالام قىلاتتى ھەم «خۇش كېلىپسىز، مەرھەمەت» دەپ ئىللىق چىراي كۆلۈمسىرەيتتى. ھەر خىل پاسوندا تىزىلغان ئەينەك پوكەيلەر ئىچىدىكى خىلمۇ خىل ئالىي كەمپۇت، پېچىنە، بولكا، قات -

قات، باقالى، تۇش، مېرىنكا، دورىلىق ئالاھىدىلىكى بار يېمەك-لىكلەردىن ھۇممەل چاي، چامغۇر، ساپ نوقۇت، سۇتلۇق نوقۇت قۇۋۋەت تالقانلىرى قاتارلىق تاتلىق يېمەكلىكلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن سانىنى، تۈرىنى ھەم ئىسمىنىمۇ دەپ بەرگىلى بولمايتتى، ھەتتا ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە چەت ئەللەردىن كەلتۈرۈلگەن تاتلىق ـ تۈرۈملارمۇ ئىنتايىن كۆپ ئىدى.

يالقۇن مۇلازىم قىزلاردىن رايىدىنىڭ ئىشخانىسىنى سوردۇ-ۋالغاندىن كېيىن، بۇلغار قاپلانغان ئىشىكنىڭ كۇنۇپكىسىنى باستى. ھايال ئۆتمەي ئىچكىرىدىن ئىجازەت بېرىلدى. يالقۇن بىلەن ئالىنۇر ئەيمىنىپكىنە كىرىپ كەلگەندە ئوتتۇزيەتتە ـ ئوت-تۇزسەككىز ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان، ئاق پىشماق، دوغدى-لاق، ئوتتۇرا بوي، چوققا چاچلىرى سەل شالاڭلاشقان رايىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ يالقۇن بىلەن كۆرۈشتى. ئالىنۇرغا بولسا باش ئىشارىسى قىلىپ قويدى. ئىشخانا ئۆزگىچە زىننەتلەنگەن بولۇپ، يېرىم ئاي شەكلىدە ياسالغان قوڭۇر رەڭلىك خىزمەت ئۈستىلى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. يالقۇن، دىرېكتور بىلەن ئەھۋاللاشقاندىن كېيىن ئالىنۇرنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي تونۇش-تۇردى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداشلىق، ئۆزلۈ-كىدىن ئۆگىنىدىغان روھىنى ئالاھىدە تەرىپلەپ ئۆتتى.

— مانا كۆرۈپ باق، — دېدى يالقۇن گېزىتنى سۇ-نۇپ، — بۇ ئالىنۇرنىڭ يېقىندا يازغان ماقالىسى. شۇنچىۋالا بېسىملار ئىچىدە تۇرۇقلۇق يەنىلا ئۇزلۇكسىز ئىزدەنگەن.

دىرېكتور ماقالىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كې-يىن چىرايى ئېچىلغاندەك بولدى. ئۇ سالاھىيەت كىنىشكىسى، نوپۇسى يوق قىزلارنىڭ تۇرار جايى ئېنىق بولمىغاچقا ئىشەنچىسىز بولىدىغانلىقى، شىركەتتە ھەر خىل ئەھۋاللارنى تۇغدۇرۇپ قو-يۇپ قېچىپ كېتىدىغانلىقى، ساقچى ئورۇنلىرىنىڭمۇ بۇنداق ئا-ساسى يوق بالىلارنى قوبۇل قىلماسلىق ھەققىدە ئۇقتۇرۇشى بار-

لىقىنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى.
— بوپتۇ، سەن بۇ قىزغا كېپىل بولغاندىن كېيىن ئېلىپ قالاي، — دېدى رايىدىن چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ، — لېكىن بىرەر چاتاق چىقسا سېنى تۇتىمەن جۇمۇ.
— خاتىرجەم بول، سېنى ئاۋارە قىلمايلا ساقچىغا ئۆزۈم بارىمەن.
مەسئۇل خادىمدىن بىر قۇر خىزمەت كېيىمى تاپشۇرۇۋالغان ئالىنۇرنىڭ خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلغىلى بولمايتتى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ بېرىپ گۈلمېھرەنى قۇچاقلاپ سۆيۈپلا كەتتى. گۈلمېھرە-گە مېدىتسىنا ئىنستىتۇتىدىن چاقىرىق كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۇلار قايتىدىنلا كارىۋات ئۈستىدە يومىلاقلىشىپ، ۋارقىرىشىپ، چىرقىرىشىپ كېتىشتى. بۇ خۇشاللىقتا ئىككىسى قولىغا دەسمال ئېلىپ ئۆي جاھازلىرىنى سۈرتتى، ئۆملەپ يۈرۈپ پوللارنى دەسماللىدى، ئازغىنا ئىسلىشىپ قالغان دېرىزە پەردە، چامادان، دېۋان ياپقۇلىرىنى كىرئالغۇغا سېلىپ يۇيۇشتى، كەچتە ئۆزلىرى-نىڭ تازىلىقىنى قىلىپ يېتىپ قېلىشتى.
ئالىنۇر تورت ساتىدىغان پوكەيدە مال ساتقۇچى بولۇپ قال-دى. دۇكان غوجىدارى ئۇنىڭغا خېرىدارلارغا قانداق مۇلازىمەت قىلىش، زېرىكمەسلىك، تېرىكمەسلىك، «نېمانچە كۆپ سوراي-سەن» دەپ قوپاللىق قىلماسلىق قاتارلىق نۇرغۇنلىغان قائىدە ـ نىزاملارنى ئەسكەرتىپ سۆزلىدى. ئالىنۇرمۇ: «چوقۇم ئېسىمدە تۇتىمەن، خاتىرجەم بولۇڭ، ھەدە» دەپ ئۆز ئىپادىسىنى بىلدۈردى.
گەرچە ئۇنىڭ ھاياتى، تۇرمۇشى كاپالەتكە ئېرىشكەن بولسى-مۇ، ئوقۇش ئىشى سۇغا چىلاشقانىدى. چۈنكى دۇكان خادىملىرى كەچ سائەت ئونلاردا ئىشتىن چۈشەتتى. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئېچىلغان كەچ كۇرسلاردا ئوقۇشقا پۇرسەت چىقمايتتى. كېچە ـ كۈندۈز ئوقۇش كويىدا كۆيۈپ پىشىۋاتقان

بۇ قىز ئۆزى ئىشلەۋاتسىمۇ كۆڭلى بىلىم يۇرتلىرىدا پەرۋاز
قىلاتتى. بۇنداق تەلپۈنۈش، ئىنتىلىش، ئارزۇ - تىلەككە يې-
تىش داۋاملىشىپ ئىككى ئاي ئۆتتى. بىر دەم ئېلىش كۈنى
ئالىنۇر سوپۇن، چىش پاستىسى، لۆڭگە دېگەندەك تۇرمۇشقا
كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن دۆڭكۆۋرۈك ماگىزد-
ىنغا كېلىشى، غۇلجا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان
بايكۆللۈك ساۋاقدىشى مەۋلۇدە ئۇچراپ قالدى. ئۇلار قۇچاقلى-
شىپ چۇرقىرىشىپ كېتىشتى. ئالىنۇر ئىككىنچى يىللىقتا ئوقۇ-
ۋاتقان چاغلىرىدا ئۇ بىرىنچى يىللىق سىنىپتا ئوقۇيتتى.
— قاچان كەلدىڭ؟ — سورىدى ئالىنۇر، — شۇمۇ، ئەمەس-
مۇ دەپ كۆزلىرىمگە ئىشەنمەيلا قالدىم.
— كەلگىنى يىگىرمە كۈندەك بولدى، — مەۋلۇدە بەك ساددا
قىز ئىدى، — ئىككى يىل ئۇدا نومۇرۇم كەملەپ قېلىپ قايتا
پۇل تۆلەپ ئوقۇدۇم. خۇدايىمنىڭ رەھىمى كەلدىمۇ نېمە، بۇ
يىل ئۆتۈپ قالدىم دېسە، ھە، سەنچۇ؟
— ئىشلەۋاتىمەن، قانداق، غۇلجىدىكى تۇغقانلار تىنچلىق-
تۇر؟
— موماڭ بايكۆلدىكى ھەدىسىنىڭ ئۆيىگە نەۋرىلىرىنى كۆر-
گىلى چىقىپتىكەن، شۇ چاغدا بىر كۆردۈم، چاچلىرى ئاپئاق
ئاقىرىپ كېتىپتۇ. سېنى خەت يازمىدى، دەپ ئاغرىنىپ قاپتۇ.
— يازمىدىم ئەمەس يازدىم، لېكىن پەقەتلا جاۋاب يوق.
ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ساۋاتسىز بولغاچقا خەت يېزىپ بېرىدى-
غان ئادەم تاپالمامدۇ، ئۇقمىدىم، ئاخىرى مەنمۇ يېزىۋېرىپ
زېرىكتىم.
— ھە راست، رىشات ئۇكاڭنى قولىقى ئاڭلىمايدۇ دەپ
مەكتەپكە بەرمەي، ھادىلكام ئۆزىگە شاگىرت قىلىۋاپتۇ، — دېدى
مەۋلۇدە ئېچىنغان ھالدا، — سىڭلىڭ مۇنىرە بولسا شەھەردە بىر
كادىرنىڭ بالىسىنى بېقىۋاتىدۇ.

— نېمە؟ — ئالىنۇر چۆچۈپ كەتتى، — ئۇنىڭ بىر پۇتى ئاجىز تۇرسا.

— شۇ ئەمەسمۇ، ئاڭلىساق ئۇ قىز سەل خارلىنىپ قاپتۇدەك.

— راستما؟ — ئالىنۇرنىڭ كۆزلىرىگە يىغا ياماشتى، — ئېنىقراق دېگىنە.

— ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭغۇ خېلى ياخشى ئادەملەر دېيىشىدۇ، لېكىن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان ئىككى قىزى بارمىش، ئۇلار: «هوي توكۇر، ئايىغىمنى تازىلاپ بەر»، «هوي توكۇر، ئەخلەتنى تۆكمەيسەنغۇ» دەپ دۆشكەلەپ، ئىسمى يوقلا توكۇر دەيمىش.

ئالىنۇرنىڭ يۈزىدىن قان قاچتى، ئاچچىق ھەم ئېچىنىش تۇيغۇسى بىردەمدىلا پۈتۈن ۋۇجۇدىغا تارقىلىپ كۆزلىرى لىپمۇ لىپ سۇزۇك ياشلارغا تولدى. ئۇ، مەۋلۇدە بىلەن خوشلىشىپ، پەزىلەت ئاپپاينىڭ ئۆيىگە كەلگۈچە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمىدى، پەقەت ئىككى قىزنىڭ سىڭلىسىنى خورلاۋاتقانلىقى كاللىسىدىن نېرى كەتمەيتتى. كەچتە بىر ئائىلە كىشىلىرى تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇرۇشقىنىدا پەزىلەت دوختۇر ئۇنىڭ خامۇش چىرايىدىن سەل گۇمانلىنىپ گەپ سورىشى ئالىنۇر يىغلاپ سالدى ھەم ئاجىز سىڭلىسىنىڭ خورلۇق ئىچىدە تارتىۋاتقان كۈنلىرىنى سۆزلەپ بەردى.

— قېنى دەڭا، قانداق قىلماقچى بولۇۋاتىسىز؟ — سورىدى پەزىلەت، — قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالامسىز - يە؟

— ھەئە، رايىدىنكامدىن بىر ھەپتىلىك رۇخسەت سوراپ غۇلجىغا بارىمەن، — ئالىنۇر قەتئىي ئىرادىگە كەلگەندى، — ئۇ تېخى ئون بىر ياش تۇرسا. ئوقۇتمىغاننى ئاز دەپ، كىچىك تۇرۇپلا كىشىلەر بوسۇغىسىدا ئېزىلىپ كەتسە بولامدۇ.

— ئوبدان ئويلاپسىز، سىلەر دېگەن قېرىنداش ئە-

مەسمۇ، — دېدى پەزىلەت دوختۇر، — بىزنىڭ ئۆيگە ئەكېلىپ قويسىڭىز، مەكتەپكە بەرمەيمىزمۇ؟

— رەھمەت، سىڭلىمنى ئەكەلگەن تەقدىرىمدە ئۆي ئىجارىگە ئالىمەن. ھېلىمۇ سىلەرنى كۆپ ئاۋارىچىلىككە سالدىم.

— بۇ گەپ ئاغزىڭىزدىن قانداق چىقتى، — گۈلمېھرە خاپا بولدى، — قوشكېزەك ھەدە - سىڭىللاردەك ئۆتىۋاتمايمىزمۇ.

— گۈلمېھرە راست ئېيتىدۇ، بىر بالا دېگەننىڭ كارايىتى چاغلىق، — دېدى پەزىلەت، — ئۆيلەر كەڭتاشا تۇرسا، يەنە نېمىدىن قورۇنىسىز.

ئالىنۇر ئەتىسى دىرېكتور رايىدىن بىلەن سۆزلەشتى. بىراق باشلىقنىڭ دېگەنلىرى ئۇنىڭ ئويلىغانلىرىنىڭ تەتۈرسى بولدى.

— ئويلاپ بېقىڭ، ئۆزىڭىزنىڭ ھاياتى تولۇق كېپىللىككە ئېرىشەلمەي تۇرغىنىدا ئۆگەي سىڭلىڭىزنى ئەكېلىپ، يۈكىڭىز- نى تېخىمۇ ئېغىرلاتماقچىمۇ؟ — دېدى رايىدىن جىددىي تەلەپپۇز- دا، — باشقىلارنىڭ ئۆيىدە يېتىپ - قوپۇۋاتىسىز، ئەمدى سىڭ- لىڭىزغا قارامسىز، بۇ يەردىكى خىزمىتىڭىزنى قىلامسىز، ئالىي مەكتەپتىكى كەچ كۇرستا ئوقۇمسىز؟ زادى قايسىبىرىگە يېتىـ- شىپ بولالايسىز؟

— بىر قورساقتا ياتقان سىڭلىم، بىر ئاجىزەنىڭ تارتىۋاتقان خورلۇقلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ بۇ يەردە قانداقمۇ قولۇم ئىشقا بارسۇن، — دېدى ئالىنۇر، — ئەكەلگەندىن كېيىن ئۆزۈم بىر ئامالىنى قىلىمەن.

— توغرا، پەزىلەت دوختۇر دېيانەتلىك، ھىممەتلىك ئايال بولغاچقا، خەيرخاھلىق قىلىۋېتىپتۇ. لېكىن ئىككىڭىزدەك ئادەم ئۇ ئۆيدە تۇرساڭلا سىزنىڭمۇ يۈزىڭىز قىزىرىدۇ، — رايىدىن چوڭقۇر ئويلىغاندى، — مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم تۆت پۈتىڭىز يەر دەسسەپ تۇرالىغۇدەك، ئالايلى: مۇقىم خىزمەت ئورنى، تۇرالغۇ جاي، ئاز بولسىمۇ زاپاس ئىقتىساد بولغاندا ئەكەلسىڭىز-

مۇ بولىدىغۇ.
— ئۇ چاغقىچە سىڭلىم خورلۇق ئىچىدە ياشامدۇ، مەن… مەن ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمەيمەن.
رايىدىن، ئالىنۇرنىڭ ئىرادىسىگە، قېرىنداشلىق مېھرىگە، ھەرقانداق جاپاغا بەرداشلىق بېرىدىغان تۇرگۇنلۇكىگە ئىچىدە ئاپىرىن ئوقۇدى. شۇنداقتىمۇ سىڭلىسىنى ئەكەلسە ئۇنىڭ يەلكىسىگە يەنە بىر تاغ ئارتىلىدىغانلىقىنى مۆلچەرلىدى. ئۇنىڭسىزمۇ ئالىنۇر، پەزىلەت دوختۇر ئائىلىسىنىڭ كۆپ ئىشلىرىغا ياردەملىشەتتى، شىركەتتىكى ئىشىمۇ ئېغىر ئىدى. ھەر كۈنى ھېرىپ - چارچىغىنىغا قارىماي كېچىلىرى ئۆزلۈكىدىن ئىنگلىز تىلى ئۆگىنەتتى. ئەمدى سىڭلىسىنى ئەكەلسە ئۇنىڭغا كىر - قاتلىرى، تامىقى، ئوقۇشى، ئۇستىۋېشى قاتارلىق غەم ئۇنى ئۇستىلەپ باساتتى. رايىدىن بۇ دىشۋارچىلىقلارنى ئويلاۋاتقىنىدا كۆڭلىگە لىپلا قىلىپ بىر شولا چۈشكەندەك بولدى.
— ئالىنۇر، مۇنداق قىلساق قانداق، مەن سىزگە ئون كۈنلۈك رۇخسەت بېرەي، — دېدى رايىدىن خىيال بىلەن، — سىز غۇلجىغا بېرىپ سىڭلىڭىزنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ مەكتىپىگە كىرگۈزۈپ قويۇپ كەلسىڭىز قانداق؟
— راست، مۇشۇ ئىش ئەجەب ئېسىمگە كەلمەپتا، — ئالىنۇرنىڭ خۇشاللىقى يۈزىگە تەپتى، — رەھمەت، رايىدىنكا، ئەجەب ياخشى مەسلىھەت بەردىڭىز.
بۇ ئوت يۈرەك، تىنىم تاپماس جاپاكەش قىز دىرېكتورنىڭ ئىشخانىسىدىن بەكمۇ خۇشال چىقتى. ئۇ، پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە كېلىپ سەپەر تەييارلىقىنى قىلىشقا باشلىدى.

23

ئالىنۇر تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، ئاجايىپ خۇشاللىق ھەم پاجىئەلەر قارار تاپقان دەريابويى كوچىسىدى-

كى مېھىرى ئىللىق ئۆيگە چۈشتى. ئۇ مومىسى گۈلسۇمخان، ئاكىلىرى ئەسقەر، ئەكبەر، يەڭگىسى ساباھەت، ئۇلارنىڭ بالىـ لىرى ئەخمەتجان، ھەبىبەلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ، يىغلىشىپ كۆرۈشتى. ھويلا ئىچى شادلىق يىغا - زارى بىلەن تولدى. ئالىنۇر مومىسىغا ئېسىلىپ زادىلا قويۇپ بەرمىدى. موماينىڭ مەزگىلسىز ئاقىرىپ كەتكەن چاچلىرىغا يۈزلىرىنى سۈۋاپ، ئۇـ نىڭ تونۇش ھىدلىرى دىمىغىغا ئۇرۇلغانسېرى ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ ياشلىرىنى ئۆزۈنغىچە توختىتالمىدى. ئۇلار ساباھەتنىڭ چۈشكە ئۇلگۈرتۈپ ئەتكەن ھاردۇق ئېشىنى ئىچىپ، پاراڭغا چۈشكەندىلا ئالىنۇر ئەكەلگەن سوۋغاتلىرىنى ھەممىسىگە تارقىتىپ بەردى. ئۆيدە باشقىدىنلا خۇشاللىق، كۈلكىلەر كۆتۈرۈلدى. ئالىنۇر داـ دىسىنىڭ نامەردلىكلىرىنى، گۈلنىسانىڭ رەسۋاچىلىقلىرىنى ئېيـ تىشنى خالىمىدى. پەقەت ئۇلار توغرۇلۇق سورالغان سوئاللارغا، دادىسىنىڭ بىر يىل ئالدىدا ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ، قايتىپ كەلمىگەنلىكىنى، گۈلنىسانىڭ ئاشخانا ئېچىۋاتقانلىقى، ئۆزىنىڭ بىر ياقتىن ئىشلەپ ھەم ئوقۇۋاتقانلىقى قاتارلىق راست - يالغان سۆزلەر بىلەن كۇپايىلەندى.

— بۇ گەپچە داداڭنىڭ ئۆيىدە تۇرماپسەن - دە، قىزىم؟ — سورىدى گۈلسۇمخان، — گۈلنىساخانىمۇ يېقىن ئارىدا كۆرمىگەن ئوخشايسەن.

— ياق، موما، كۆرمىدىم، — ئالىنۇر گەپ ياسىدى، — ئىشلەپ ھەم ئوقۇۋاتقان يېرىمگە دادامنىڭ ئۆيى يىراق بولغاچقا، بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتىمەن.

— ئەتىلەتىن ئانامىلارنىمۇ يوقلاپ قويارسىز، — دېدى ساباـ ھەت ئالىنۇرغا، — ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭمۇ ئىككى بالىسى بولـ دى. ئانامنىڭ كەنجىسى ئېلدوسمۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاـ تىدۇ.

— مەن ئۇن كۈنلۈككىلا كەلدىم. قىلىدىغان ئازراق ئىشلىرىم

بار، — دېدى ئالىنۇر، — شۇلارنى تۈگىتىۋېلىپ، ئاندىن چوقۇم بارىمەن.

— نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ، بالام؟ — گۈلسۇمخان نەۋرىسىگە قارىدى، — تېخى ئون كۈنلۈكلا كەپسەن. بىز ساڭا قانمايلا كېتىپ قالىدىغان ئوخشايسەن.

ئالىنۇر سىڭلىسى مۇنىرەنىڭ بالا بېقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تەخىرسىز كەلگەنلىكى، ئۇنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ يېتىملار مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىپ ئوقۇتماقچى ئىكەنلىكى، ئەگەر بۇ ئىش ئۇختاسىغا چىقمىغاندا ئۇرۇمچىگە ئەكېتىدىغانلىقىنى سۆزلىگەندە، گۈلسۇمخاننىڭ يۈزلىرىدىن مۆلدۈرلەپ ياش تۆكۈلدى ھەم مۇنىرەنىڭ قەيەردە، كىمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— ۋاي جېنىم بالام، باغرى يۇمشاق قىزىم، — گۈلسۇمخان ئالىنۇرنى باغرىغا بېسىپ پېشانىسىگە سۆيدى، — ئۆمرۈڭ ئوخشىمىسۇن، ئاپاڭ گۈلبانۇمۇ بەكمۇ كۆيۈمچان ئىدى. پاھ، پاھ ئاۋازلىرىڭ، كۈلۈشلىرىڭ، مېڭىش - تۇرۇشلىرىڭغىچە شۇنچىۋالامۇ ئوخشىغان بارمۇ.

ئالىنۇر شۇ كۈنى كەچتىلا سىڭلىسى مۇنىرەنى قايتۇرۇپ ئەكېلىۋالدى. قىسقا قوڭۇر چاچلىرى بۇدۇر، يۇمىلاق يۈز، بۇغداي ئۆڭ، ئورۇق بۇ قىز، پۇتىنىڭ تاپىنىنى كۆتۈرۈپ، پەنجىسىدە ماڭغانلىقى ئۈچۈن خېلىلا ئاسقايتتى. كىچىكىدىن تارتىپ ئاپىسىنىڭ نالە - زارىنى كۆپ ئاڭلاپ، يۈرىكى ئېزىلىپ كەتكەنمۇ نېمە، ئۇ داۋاملىق يەر بېقىپ، يېتىرقاپلا تۇراتتى ھەم بىركىم ئۇنلۈكرەك گەپ قىلسىمۇ چۆچۈپ، تەمتىرەپ قالاتتى.

مومىسى بىلەن بىر كېچە مۇڭدىشىپ ياتقان ئالىنۇر ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن سىڭلىسى مۇنىرەنى باشلاپ چوڭ كوچىغا چىقتى - دە، مىنىبۇسقا ئولتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. نۇرتاي ھاجىمنىڭ يېتىملار مەكتىپى ئىلى دەريا كۆۋرۈكىگە يېقىن بو-

لۇپ، كەڭ ئاسفالت يولنىڭ سول تەرىپىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇراتـ
تى. ئانچە يىراق بولمىغان ئارىلىقتىن ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ،
كېچىلىرى دەريا شاۋقۇنلىرى ئاڭلىناتتى. مەكتەپ ئەتراپى تۆمۈر
رېشاتكا بىلەن ئاھادا قىلىنىغانىدى. ئالىنۇر دەرۋازىدىن كىرىپ،
خەۋەرلىشىش بۆلۈمىدە ئۆزىنى تىزىمغا ئالدۇرغاندىن كېيىن ئالـ
دىدىكى ئاق بىناغا يۈرۈپ كەتتى، ئۇ باشقىلاردىن سوراش ئارقىـ
لىق ئوقۇغۇچىلار ئۆيۈشمىسى ئىشخانىسى ئالدىغا كېلىپ، ئىـ
شىكنى چەكتى. ئىچكىرىدىن «كىرىڭ» دېگەن ئىجازەتنى ئاڭلىـ
غاندىن كېيىن سىڭلىسىنى باشلاپ كىردى. ئىشخانىدا ئوتتۇرا
بوي، ئات يۈزلۈك، قىرىق ياشلار چامىسىدا بىر ئەر ئولتۇراتتى.
ئۇ ئالىنۇرغا ئورۇندۇقنى ئىشارە قىلىپ، «نېمە ئىشىڭىز بار»
دېگەندەك كۆزلىرىنى تىكتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن «ئەجەب بىمەـ
ھەل ۋاقىتىدا كەلدى» دېگەندەك ئىپادە بىلىنىپ تۇراتتى. شۇنداقـ
تىمۇ ئالىنۇر سىڭلىسىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي سۆزلىدى، ئۇ
بىر ئۆسمۈرنىڭ ئوقۇشسىز قېلىپ، كىشىلەر ئىشىكىدە خارلىـ
نىپ يۈرۈشتەك ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى دەۋاتقان چېغىدا ئۆزىنى
ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇردى.

— قاراڭ، سىڭلىم، سىز مەكتىپىمىزنىڭ خاراكتېرىنى
راسا چۈشەنمەيدىغان ئوخشايسىز، — دېدى ئۇ، تەمكىن
ھالدا، — بىز ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن، پەقەتلا قارىغۇچىسى
يوق قارا يېتىملارنى ئالىمىز. سىڭلىڭىزنىڭ دادىسى تۇرسا،
مومىسى بارئىكەن. مۇنداقچە ئېيتقاندا شەرتى توشمايدۇ.

— ئاڭلىشىمغا قارىغاندا ئاتىسى ياكى ئانىسى بار ئوقۇغۇچىـ
لارمۇ بارئىكەنغۇ، — دېدى ئالىنۇر ئاڭلىغانلىرىنى ئىسپات
كەلتۈرۈپ، — ئۇلارنى قانداق چۈشىنىش كېرەك.

— ئۇ دېگەن ئايرىم ئەھۋال، ئاتىسى ياكى ئانىسى بولغان
ھالەتتىمۇ بېقىش، قاراش، تەربىيىلەش ئىقتىدارى يوقلار.

— سىڭلىمنىڭ دادىسىمۇ مېيىپ تۇرسا، ئۇنىڭ بېقىش،

تەربىيىلەش مادارى بولمىغاچقا بالا بىقىشقا تۆتۆپ بەرگەن ـ دە.
— مانا، قارىغۇدەك سىزدەك ھەدىسى بارئىكەنغۇ.
— مەن ئۈرۈمچىدە ئوقۇيمەن.
— سىزگە گەپ توشاتقىنى بولمىغۇدەك، — دېدى ئۇ، ئېڭىكىنى سىلاپ تۇرۇپ، — راست گەپنى قىلغاندا بىز مېيىپ بالىلارنى قوبۇل قىلمايمىز. يېتىم بولغاندىمۇ تەندۇرۇس بولۇشى كېرەك. بۇ دارىلئاجىز ئەمەس.
ئالىنۇر قانچە يېلىنىپ ـ يالۋۇرغان بولسىمۇ، بۇ ئادەم ئېرىيدىغاندەك ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇ قايتىپ كېتىپ ئەتىسى يەنە كەلدى. بۇ قېتىم نۇرتاي ھاجىمنى ئىزدىگەنىدى. ئۇنى تاپالمىدى. نۇرتاي ھاجىم مەكتەپكە ئارىلاپ ـ ئارىلاپ كېلىپ قويمىسا، كۆپ ۋاقىتلاردا سودا ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئامالسىز قالغان ئالىنۇر مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى ئىشخانىسىغا كىردى. ئىلمىي مۇدىرمۇ قىرىققا يېقىنلاشقان، بىراق چىرايىدىن تولىمۇ ياش كۆرۈنىدىغان ئىلمىي سۇپەت ئادەم ئىدى. ئۇ، ئالىنۇرنىڭ سۆزلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ بولۇپ، سىپايىلىك بىلەن مۇنداق دېدى:
— ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىدىكى ياقۇپ توغرا دەپتۇ. بىز مېيىپ بالىلارنى قوبۇل قىلمايمىز. يەنە بىر تەرەپتىن سىز كېچىكىپ قاپسىز، ھازىر دېگەن ئۆكتەبىرنىڭ ئاخىرى بولۇپ قالدى. بىز ئوقۇغۇچىلارنى ئاۋغۇست ئاي ئىچىدىلا قوبۇل قىلىپ مۇقىملاپ بولىمىز. شۇ چاغلاردا ئەكەلگەن بولسىڭىز ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش گۇرۇپپىسىدىكىلەر مۇزاكىرە قىلىپ باققان بولاتتى، گەرچە ئۈمىد چوڭ بولمىسىمۇ.
ئالىنۇر ئۈچىنچى كۈنى كەلگەندە، نۇرتاي ھاجىمنىڭ قول تېلېفونىنىڭ نومۇرىغا ئىگە بولۇپ قايتىپ كەتتى. ئەمدى ئاخىرقى قارار، سىڭلىسىنى ئۈرۈمچىگە ئەكەتمىسە بولمايتتى. ھازىر ئۇنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇيدىغان چاغلىرى ئىدى. لېكىن ئۇ

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بوسۇغىسىغىمۇ دەسسىمىگەن تۇرسا.

ئالىنۇر ئەتىسىلا مۇئەتتەرخان ئائىلىسىگە بېرىپ، نىغمەت، ئابدۇسەمەت ھەم ئىبلدوسلار بىلەن كۆرۈشتى. مۇئەتتەرخان ئېغىر - بېسىق، كۆيۈمچان، گەپ - سۆزلىرى سىلىق بولۇپ، بۇرۇنقى خۇي - پەيلىدىن ئەسەرمۇ قالمىغاندى. ئۇنىڭ چېكە چاچلىرىنىڭ كۆكۈچ ئاقىرىپ قالغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئەينى يىللاردىكى سىن - سىپاتى، لاتاپىتى يەنىلا كۆزگە چېلىقىپ تۇراتتى. ئۇ، ئوغلى ئەنزەرنىڭ ئېچكىرىگە كىرىپ كېتىپ چىقمىغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆز يېشى قىلدى. بۇرۇنقى ئەخمەقچىلىقلىرىغا ئۆكۈنۈپ بىر ھازا ئۆزىنى ئەيىبلىدى. ئالىنۇر كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئۇنىڭغا يوللۇق سوۋغاتلارنى بەردى. لېكىن ئابدۇسەمەت: «روشەنگۈل ھەم بالىلار بىلەن كۆرۈشۈۋالسۇن» دەپ ئۇنى ئۆيىگە ئەكەتتى. ئۇ ھېلىمۇ نىغمەتنىڭ قورۇسىدا ئولتۇرۇۋاتاتتى. ئۇلار بىرلا كوچىدىن ئايلىنىپ بىردەمدىلا يېتىپ باردى، لېكىن ئۆيدە ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. ئالىنۇرنىڭ چىرايىدىن سېزىپ قالغان ئابدۇسەمەت:

— ئۇلار ئالدىدا شۇنداق دەپ قويدۇم. بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى بولغاچقا روشەنگۈل بالىلارنى ئېلىپ چوڭ ئۆيىگە كەتكەن» دەپ كۈلۈپ قويدى.

ئۇلار مۇئەتتەرخاننىڭ ئۆيىدە تاماق يېگەنلىكى ئۈچۈن جوزىنىمۇ تەييارلىماي، مېھمانخانىدىكى دىۋانلاردا روبىرو يېقىن ئولتۇرۇشتى. ئابدۇسەمەتنىڭ جىددىيلەشكەن چىرايىدىن ئۇنىڭ مۇھىم بىر ئىشنى بىلمەكچى بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

— ئالىنۇر، سىز مەندىن ھېچنېمىنى يوشۇرماي سۆزلەپ بېرىڭ، — دېدى ئابدۇسەمەت قاپاقلىرىنى تۈرۈپ، — ئەنزەر ئاكام توغرۇلۇق ھەر تۈرلۈك گەپلەرنى ئاڭلايمەنغۇ، بۇ قانداق گەپ ئۆزى؟

— دادامغا نېمە بوپتۇ؟ ھېچنېمە بولمىدى، — ئالىنۇر

دادىسىنى سېتىشنى خالىمىدى، — نېمە گەپلەرنى ئاڭلىغان-تىڭىز؟

— دېگۈڭىز كەلمەيۋاتىدۇ ـ ھە، — ئابدۇسەمەت پۈشۈلداپ قويدى، — مەن سىزدىن بىلمەي سوراۋاتقىنىم يوق، «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى» دىن نېمە ئۈچۈن چېكىنگەنلىكىڭىز، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىش ھارپىسىدا ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپتىن قانداق سەۋەب تۈپەيلىدىن ئىمتىھانغا قاتنىشالمىغانلىقىڭىز، ئاكام بىلەن گۈلنىسانىڭ مۇناسىۋەتلىرىگىچە بىلىپ بولدۇم. شۇنچە ئازاب تارتىپ تۇرۇپ يەنىلا ئاشۇ باغرى تاش دادىڭىزنى ئاياۋاتقانلىقىڭىزنى قاراڭ.

ئالىنۇر ئويلىنىپ قالدى. ئابدۇسەمەتنىڭ شۇنچە ئىشلارنى بىلىپ كەتكىنىگە قارىغاندا «يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى» دىكى تۇرغۇنجان، رامىلەلەر خەت يازغانمىدۇر، دېگەن خىيالغا كەلدى، چۈنكى ئۇلار ئالىنۇرنىڭ ھەممە ئىشىدىن خەۋەردار ئىدى.

— مەن سىزگە ئوچۇقراق دېسەم، — دېدى ئابدۇسەمەت ئاچچىقى بىلەن، — گۈلنىسانىڭ قانداق رەزىل خوتۇنغا ئايلانغانلىقى، ئۇ سىزنى پەسكەش ئۇسۇللاردا بوي ئەگدۇرمەكچى بولغانلىقى، ئاكامنىڭ بۇ ئىشلارنى بىلىپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالغانلىقىدىن تارتىپ خەۋەر تاپتىم.

ئەمدى يوشۇرىدىغان ھېچنېمە قالمىغانىدى. ئالىنۇر بېشىدىن ئۆتكەن، ئۆزى چېكىشتۇرغان، ئاڭلىغان، بىلگەنلىرىنى، تارتقان ئازابلىرىنى، دادىسىنىڭ ئىككى ھۆججەت ئارقىلىق قەرزگە بوغۇپ قويغانلىقى، ئەتىللەردە ئىشلەپ بىر ھۆججەتتىكى پۇلنى تۆلىگەنلىكى، ئاچ ـ توق قالغان كۈنلىرىنى، قىسقىسى، ئۈچ يىلدىن بېرى سەرسانلىق ئىچىدە ياشىغان ھاياتىنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلىدى. ئابدۇسەمەت ئاڭلىغانسېرى ئالىقانلىرىنى ئۇۋۇلاپ قىزارتىۋەتتى. بولۇپمۇ گۈلنىسانىڭ قىزلىق ئىپپەت ـ

نومۇسنى دەپسەندە قىلغان مەتنۇرى شوپۇر بىلەن قايتا تېپىشى-
ۋېلىپ قىلغان ھاياسىزلىقلىرىنى، ئاكىسىنىڭ كېچىلەپ يوقى-
لىپ كېتىپ كىرمەيدىغانلىقلىرى، ئاپىسىنىڭ شەرمەندىلىكلى-
رىنى كۆرۈپ، ياشلىق غۇرۇرى دەپسەندە قىلىنغان ئەختەمنىڭ
ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىدەك بىرقاتار نومۇسسىز، ئىپلاسلىقلار
ئابدۇسەمەتنىڭ غەزەپ قېپىنى يېرىۋەتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى
بېسىۋالغانىدى.

— ھەممىسى چۈشىنىشلىك، — دېدى ئابدۇسەمەت كۆزلى-
رى قىزارغان ھالدا، — ئاكام «ئەمدى ئىككى ئانىغا خەيرخاھ
كۆزلىرى بىلەن قارىيالمايمەن» دېگەنىدى. ئۇ، ئۆچ ئېلىش
يولىغا قەدەم قويۇپتۇ. كىمدىن ئۆچ ئالماقچى؟ ئىككى
ئانىدىنما؟! توغرا ئۇلار نادانلىقى، كونىلىقى، مۇئەتەسسىپلىكى
تۈپەيلىدىن ئاز بولمىغان سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزدى. لېكىن پۇ-
شايمان زەردابلىرىنى ئىچىپ توۋا قىلدىغۇ. بۇنداق ئاداۋەتخور-
لۇق، قىساسخورلۇق، نادانلىق ئاشۇ كونىلار بىلەن زاۋال تاپار
دەپ ئويلاپتىكەنمەن. كىم بىلسۇن ئۆز ئەۋلادلىرىغا ئۇدۇم بولۇپ
قېلىشىنى! ئاكامدەك سەۋىيىلىك، جەمئىيەتكە كۆپ ئارىلاشقان،
كۆپنى كۆرگەن بىر زىيالىي مۇشۇ يولغا ماڭغانىكەن، باللىرى-
مىزدىن قانداقمۇ ئۈمىد كۈتۈش كېرەك!

ئالىنۇر، ئابدۇسەمەتنىڭ سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يېتەلمىدى.
دادىسىنىڭ قىزىنى ئىقتىسادتىن قىسقانلىقى ئۇنىڭ پۇلغا دۇم
چۈشكەنلىكى، ئەلۋەتتە، خوتۇنىغا قارىماسلىقى، كۆڭلى سوۋۇ-
غانلىقتىن كېلىپ چىققان پاجىئە. گۈلنىسانىڭ يامان يوللارغا
كىرىپ قېلىشى، ئۆزىنىڭ تەبىئىتىنىڭ پەسلىكى. بۇلار قانداقمۇ
ئىككى ئانىدىن ئۆچ ئالغانلىق بولسۇن؟ بەلكىم ئابدۇسەمەت ئاچ-
چىقىدا شۇنداق دەۋاتقاندۇر. بۇ چوقۇم ئەقىل بىلەن ئەمەس،
بەلكىم ھېسسىيات تەلۋىلىكى ئارقىلىق چىقىرىلغان خاتا خۇلاسە!

ئابدۇسەمەت، ئالىنۇرنىڭ چۈشەنچىلىرىنى ئاڭلاپ «ھېھى»

دېگىنىچە دىمىغىنى قاقتى ـ دە، زەھەردەك ئاچچىق كۈلدى ھەم «كېيىنچە چۈشىنىپ قالىسىز، سىڭلىم» دېيىش بىلەنلا كۈپايەلەندى. ئالىنۇر ماڭماقچى بولۇۋىدى، ئۇ «قوپماڭ» دېگەندەك قول ئىشارىسى قىلىپ بۇلۇڭدىكى ئانچە چوڭ بولمىغان بىخەتەرلىك ساندۇقىنى ئېچىپ، ئىككى باغلام پۇلنى جوزىغا قويدى.

— بۇ يىگىرمە مىڭ سوم، مېھمانخانىنىڭ بۇ يىلقى كىرىمىدىن ئاكامغا تەئەللۇق بولغىنى، — دېدى ئابدۇسەمەت جىددىي ھالدا، — ئۇنىڭغا جاۋابنى ئۆزۈم بېرىمەن. بۇنىڭ بىلەن سىز قەرزلىرىڭىزنى ھەم ئوقۇش ئىشىڭىزنى ھەل قىلىڭ.

— كەچۈرۈڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، بۇ پۇل دادامنىڭلا ئىكەن ھەرگىز ئالمايمەن، — ئالىنۇر پۇلنى نېرى ئىتتىرىپ قويدى، — ئۇ ئاڭلىسا ئاچچىق يۇتۇپ ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن.

— ئەخمەق قىز، — ۋارقىرىدى ئابدۇسەمەت، — دادىڭىزنى يەنىلا چۈشەنمەيدىكەنسىز، ئۇ پۇل ئۈچۈن بۇنداق رەزىللىكلەرنى قىلغان ئەمەس.

— شۇنداق بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭ پۇلىنى ئىشلەتمەيمەن، دادامنىڭ ھۆججىتىنى يىرتىۋېتىپ، ئۆز نامىمدا قىلىپ بېرىشىمىنىڭ سەۋەبىمۇ ئۇنى قەرزدىن ئادا قىلىپ، ئىككى مىڭ سەككىز يۈز سومنى ئۆزۈم تۆلەش ئۈچۈن ئىدى. مەن ئۇنى ئىشلەپ تاپىمەن.

— ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلماڭ، سىڭلىم، سىز ئۇنىڭ كۆز ئېچىپ كۆرگەن تۇنجى پەرزەنتى.

— قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ئاتا ـ بالىلىق. دەپ بېقىڭا، قانداق ئاتا ئۆز قېنىدىن بولغان پەرزەنتىنى يار بويىغا سۆرەپ كېلىپ تاماشا كۆرىدۇ، — ئالىنۇر ھاياجان ئاچچىقىدا تىترىمەكتە ئىدى، — ئاجىزە قىزىنىڭ پىغانلىق يىغىلىرىنى، زەئىپ ئىڭراشلىرىنى، ئاچلىق گىردابىدا نالە قىلىشلىرىنى گويا شادلىق ناخشىسىدەك ھۇزۇرلىنىپ ئاڭلايدىغان ئاتا ـ ئاتا ئەمەس بەلكى

قاباھەت مەلئۇن. ئويلاپ كۆرۈڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، مۇشۇ پۇل-لار دادام سالغان خورلۇقلارنى يۇيۇپ تازىلاشقا قۇربى يېتەرمۇ؟! ئەگەر شۇ چاغلاردا ئامالسىزلىقتىن يامان يوللارغا كىرىپ كەتكەن بولسام بۇنىڭ ئۇۋالى كىمگە؟

«ئۇ چاغدا ئەنزەرنىڭ، گۈلسۈمخاندىن ئۈچ ئېلىش مەقسە-تىگە يېتىپ، قىساس بىلەن تولغان قەلبى ئارام تاپاتتى» دېگەن ئوي ئابدۇسەمەتنىڭ كۆڭلىدىن كەچتى.

— ئاھ خۇدا، قورساقلىرىم ئاچ ئاشخانىلارنىڭ ئىس چىققان تۈرخۇنلىرىغا تەلمۈرگەنلىرىم، خوجايىنلارنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ ئەندىشە ئىچىدە ياشىغانلىرىم، دادامنىڭ مەكتەپكە كىرگۈزۈش ھېيلىسىگە ئالدىنىپ تەڭلىك تارتقانلىرىم، گۈلنىسا دېگەن بۇ-زۇق دادامدىن ئالالمىغان دەردىنى مەندىن ئېلىپ ئەۋرەز كۆلچەك-لىرىگە ئەكىرگەنلىرى... — ئالىنۇر تېلىقىپ - بوغۇلۇپ يىغلىماقتا ئىدى، — ئىشىنەمسىز، ئابدۇسەمەت ئاكا، كىچىك-كىنە بىرقىزنىڭ تەسەۋۋۇرىغا سىغمىغۇدەك كەچمىشلەرنى بېشى-دىن ئۆتكۈزگەنلىكىگە، بۇلارغا زادى كىم سەۋەبچى، بۇ سىزگە ئايان!

— بۇ پۇلنى زادى ئالامسىز؟ — ئابدۇسەمەت لاسسىدە بولۇپ قالغاندى، — ئەڭ بولمىسا ئۈچ مىڭ سومنى ئېلىپ مەكتەپنىڭ پۇلىنى تۆلىۋېتىڭ.

— خاپا بولماڭ، ئابدۇسەمەت ئاكا، — ئالىنۇر جوزىدىكى پۇلغا قارىمىدى، — سىز زەھەر بەرسىڭىز ئىچىمەن، بىراق دادامنىڭ پۇلىنى ھەرگىز ئالمايمەن.

ئابدۇسەمەت بىخەتەرلىك ساندۇقتىن بىر باغلام پۇلنى ئەكې-لىپ، ئالىنۇرنىڭ سومكىسىغا ئاچچىق بىلەن سېلىپ قويدى.

— بۇ ئىككى مىڭ سومنى يولدا خىراجەت قىلىڭ، خاتىر-جەم بولۇڭ بۇ ئۆزۈمنىڭ پۇلى، دادىڭىزنىڭ ئەمەس، — ئابدۇسەمەت سەل خاپا بولدى، — ياكى بۇنىمۇ ئالامسىز؟

— رەھمەت، ئابدۇسەمەت ئاكا، — ئالىنۇر ئابدۇسەمەتكە ئېسىلىپ باشقىدىنلا يىغلىۋەتتى، — سىز بۇرۇنمۇ ھىممەت قولىڭىزنى سوزغاچقا مەن ياخشى ئوقۇيالىغان.

ئالىنۇر، ئابدۇسەمەت بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ چىقتى. ئۇ چوڭ يولغا چىققاندىن كېيىن مىنىبۇس بىلەن دەريابويى كوچىسىغا يۈرۈپ كەتتى.

※ ※

ئالىنۇر سىڭلىسى مۇنىرەنى ئۈرۈمچىگە ئەكەلگەندىن كېيىن يەنئەن كوچىسىدىن بىر ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئولتۇردى ھەم قازان - چۆمۈچ، ئاشتاختا، توك ئوچاق دېگەندەك بىر قوللۇق سەرەمجانلارنى سېتىۋېلىپ، تاماقنى ئۆيدە قىلىشقا باشلىدى. ئالىنۇر ئىشتىن قايتىپ كېلىپ ئوتتۇرا كېچىگىچە سىڭلىسىغا خەت يېزىشنى ئۆگىتەتتى، ئېلىپبەدىن تاپشۇرۇق بېرەتتى. مۇنىرە، ھەدىسى ئىشقا كەتكەندىن كېيىن، ئەتىگەندىن چۈشكىچە تاپشۇرۇق ئىشلەش، خەت كۆچۈرۈپ ئۆگىنىش، ھېساب ئىشلەشتەك كۆندىلىك مەشغۇلاتنى باشلايتتى، چۈشكە يېقىن كۆكتاتلارنى ئاداپ، گۈرۈچ دۈملەپ قوياتتى. ئالىنۇر كېلىپلا تاماقنى پىشۇرۇپ يەيتتى - دە، سىڭلىسىغا ئېلىپبەدىن ياكى ھېسابتىن بىر - ئىككى بەت ۋەزىپە بېرىپ يەنە ئىشقا ماڭاتتى. كەچتە قايتىپ كەلگەندە بولسا، سىڭلىسىدىن دەرس سوراپ «ئىمتىھان» ئالاتتى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئەنە شۇنداق چاقپەلەكتەك بىر خىلدا ئايلىنىپ رىتىمگە چۈشۈپ قالغانىدى. لېكىن دەم ئېلىش كۈنلىرى ئىككىسى چىرايلىق ياسىنىپ پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇشاتتى ھەم ئۈچ قىز بىرلىشىپ تازىلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كېتەتتى. ئالىنۇر، ئابدۇسەمەت بەرگەن ئىككى مىڭ سوم پۇلنى «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىـ

لاشتۇرۇش» مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىشكە قانچە تەمشىلىپ باققان بولسىمۇ ۋاقىت چىقىرالمىدى. بىر كۈنى غوجىدار قىز ھەممە مۇلازىم قىزلارنى يىغىپ يىغىن ئاچتى، بۇ يەردە باش دىرېكتور رايىدىن ئەپەندىمۇ بار ئىدى.

— قايسىڭلار بۇرۇن تاماق ئېتىپ باققان؟ — سورىدى خوجىدار قىز، — ئوچۇقراق دېسەم لەڭمەن، مانتا، سامبۇسا، ئۆگرە، چۆچۈرە خېمىرلىرىنى يۇغۇرۇپ باققانمۇ؟

دەسلەپتە بىرمۇنچە قىزلار قول كۆتۈرگەن بولسىمۇ، غوجىدارنىڭ كېيىنكى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ كۆپلىرى قوللىرىنى چۈشۈرۈۋالدى. لېكىن ئالىنۇر قولىنى چۈشۈرمەي تۇراتتى. غوجىدار قىز ئۇنىڭغا «قېنى دەپ بېقىڭ» دېگەندەك ئىشارە قىلدى.

— مەن ئالتە يېشىمدىن باشلاپ تاماق ئەتكەن، ھەرقانداق خېمىرنى يۇغۇرالايمەن.

ئالىنۇرنىڭ سۆزىدىن ھەممىسى كۈلۈشۈپ كېتىشتى.

— بۇ ئوينىشىدىغان گەپ ئەمەس، — دېدى دىرېكتور رايىدىن، — ئۈرۈمچىدە ئىشچى - خىزمەتچىلەر كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە چۈشتە تاماق ئېتىپ يېيىش ئادەتكە ئايلانغان، ئەمما ۋاقىت يار بەرمەيدۇ. شۇڭلاشقا تەييار پىلتە خېمىر سېتىش مۇلازىمىتىنى يولغا قويماقچى. بۇ خېمىر شۇنداق يۇغۇرۇلۇشى كېرەككى، ئۇنى توڭلاتقۇغا سېلىپ قويۇپ كېچىكتۈرۈپ ئىشلىتىشكە بولىدىغان، لەڭمەن، مەنپەر، قولداما تاماقلىرىغىمۇ ئۇنىۋېرسال بولۇشى كېرەك.

— بۇ خىزمەت پوكەيدە تۇرۇپ مال سېتىشقا ئوخشىمايدۇ، — غوجىدار كونكرېت چۈشەندۈردى، — بۇ كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئىش. شۇڭا مائاشى پەرقلىق بېرىلىدۇ ھەم ئىشچى - خىزمەتچى، كادىرلارغا ئوخشاش سائەت بەش يېرىمدە خىزمەتتىن چۈشىدۇ.

پوكەيدە ئولتۇرۇپ - قوپۇپ ئەركىن ئىش تۈزۈمىگە كۆنۈپ

قالغان قىزلار بىردىنلا جىمىپ قالدى. لېكىن خىزمەتتىن چۈ-
شۈش ۋاقتى ھەم مائاشىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ئاڭلىغان ئالىنۇر
ئورنىدىن دەس تۇردى.

— مەن قىلىمەن! ئەگەر ھۆددىسىدىن چىقالمىسام مېنى
قانداق قارا ئىشقا سالسا پىكرىم يوق!

يېڭى تۇغۇلغان موزاي يولۋاستىن قورقمىغاندەك، ئالىنۇر
پىلتە خېمىر تەييارلاش بۆلۈمىدە يالغۇز ئىشلەشكە باشلىدى. بىر
قېتىمدا ئون - ئون بەش كىلوگرام ئۇننى خېمىر قىلىپ ئۇنى
ئەيلەش، ئوخشاش چوڭلۇقتا كېسىپ، مايلاپ، سۇلياۋ خالتىلار-
غا قاچىلاش ئىنتايىن ئېغىر ئەمگەك ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن
لەگمەن، چۆچۈرە، ئۆگرە خېمىرلىرىنىڭ قوشىدىغان خۇرۇچى،
سۈيى، تۇزى ھەم قاتتىق - يۇمشاقلىقى ئوخشاشمىغاچقا
ئايرىم - ئايرىم ھالدا يۇغۇرۇلاتتى. ئالىنۇر پەشتامىنى تارتىپ،
يەڭلىرىنى جەينەكلىرىگىچە تۇرۇپ، خېمىر ئەيلىگىنى تۇرسا
ئاشتاختىلارمۇ غىچىرلاپ كېتەتتى. پېشانە، يۈز، بويۇنلىرىدىن
ئاققان تەرنى لۆڭگىدە سۈرتۈپ ئۈلگۈرەلمەيتتى. دەسلەپتە پو-
كەيگە سېلىنغان پىلتە خېمىر ئانچە سېتىلمىدى ھەم ئىشلەتكەن
خېرىدارلارمۇ، «سەل قاتتىقراق يۇغۇرۇلۇپ قاپتۇ، سوزۇلمى-
دى، تۇزى كەممۇ نېمە، ئۈزۈلۈپ خاپا قىلدى» دېگەندەك پىكىر-
لەرنى قىلىشتى. بىر كۈنى رايىدىن دىرېكتور پىلتە خېمىر تەي-
يارلاش بۆلۈمىگە كىردى. ئۇ ھەدەپ خېمىر ئەيلەۋاتقان ئالىنۇر-
نىڭ تەرلەپ كەتكەن يۈزلىرىگە قارىدى.

— خېرىدارلارنىڭ پىكرى بار، ئەگەر ھۆددىسىدىن چىقالمى-
سىڭىز، مەن سىرتتىن ئادەم تەكلىپ قىلىمەن، — دېدى دىرېك-
تور قاپىقىنى تۈرگەن ھالدا، — قانداق بولامدۇ؟

— مەن تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنەي، بۇنىڭدىن كېيىن خېرى-
دارلار رازى بولغۇدەك قىلىشقا كاپالەت قىلىمەن.

— قېنى يەنە بىر ھەپتىدەك كۆرۈپ باقىلى، — رايىدىن

ئاشناختىدىكى خېمىرغا بارمىقىنى پاتۇرۇپ باقتى، — سەل قاتتىقمۇ نېمە؟
— يەنە سۇ يېگۈزىمەن، — ئالىنۇر سەل دۇدۇقلىدى، — بىراق، رايىدىنكا، پىلتە خېمىر سېتىلمىسا ئادەمنىڭ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قالىدىكەن.
— ئەخمەق قىز، سىز نېمىنى بىلىسىز، — رايىدىن مىيىقىدا كۈلدى، — خەلق ھازىرچە ئادەتلەنمىدى، كېيىنچە ئۆلگۈرەلمەيسىز.
دىرېكتورنىڭ «ئادەم تەكلىپ قىلىمەن» دېگەن سۆزىدىن ئەنسىرەپ قالغان ئالىنۇر شۇ كۈنى ئىشتىن بالدۇر چۈشۈپلا سەنشىخاڭزىدىكى تۇغقانلارنىڭ شەخسىي ئاشخانىلىرىغا باردى. تۇغقان ئائىللىرى چوڭ داسلارغا پىلتە قىلىنۋالغان خېمىرلىرىنى بىرنەچچە كۈن ئىشلىتەلەيتتى. ئۇ قانچىلىك ئۇنغا قانچىلىك سۇ، تۇز قاتارلىق نەرسىلەر كېتىدىغانلىقى، سۇ يەيدىغان، سۇ يېمەيدىغان ئۇنلارنى قانداق پەرقلەندۈرۈش دېگەندەك ئىشلارنى بىلىۋالدى.
ئالىنۇر بىرنەچچە قېتىم تۇغقان ئاشخانىلىرىغا بېرىپ، كېچىلەپ ئۆگەنگەنلىكىنىڭ ئەجرىنى كۆردى. پىلتە خېمىرنىڭ بازىرى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ مېڭىۋاتاتتى. بۇنىڭدىن مەمنۇن بولغان دىرېكتور ئۇنىڭغا شاگىرت تەربىيىلەش ئۈچۈن ئىككى قىزنى قوشۇپ بەردى. ئالىنۇر ئۈچ يۈز سوم مائاش، ھەر ئايدىكى ئەللىك سوم مۇكاپاتقا چىن كۆڭلىدىن مەمنۇن بولغان بولسىمۇ ئۇنى قەۋەتلا خۇشال قىلىۋەتكىنى، ئالىي مەكتەپلەردە يولغا قويۇلغان كەچ كۇرسلاردا ئوقۇش پۇرسىتى يارالغانلىقى ئىدى. چۈنكى ئۇ ھەر كۈنى كادىرلارغا ئوخشاشلا سائەت بەش يېرىمدا ئىشتىن چۈشەتتى. شۇنداقلا شاگىرتلىرىمۇ ئۇنىڭ قولىنى خېلىلا سوۋۇتۇپ قويماقتا ئىدى. خۇددى يېتىمنىڭ ئاتىسى يەتتە دېگەندەك تۇرغۇنجان، ئاقسۇلۇق خوجايىن، رەخىمجان ئاشپەز، مۇ-

ھەرىبر يالقۇن، رايىدىن دىرېكتور ھەم پەزىلەت دوختۇرلارنىڭ قانات يېيىشى بىلەن ئالىنۇر ئاخىرى ھايات يولىنى تاپقانىدى.

يانۋارنىڭ سوغۇق بىر كۈنى، قار باھار چېچەكلىرىدەك لەرزان لەيلىشىپ، ئېرىنچەكلىك بىلەن يەر بېتىگە قونماقتا ئىدى. ئالىنۇر شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قارىمىقىدا ئېچىلغان «ئالتۇن نۇر تەربىيىلەش مەركىزى» ئىنگلىز تىلى سىنىپىغا تىزىملىتىش ئۈچۈن باردى. ئۇ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخا- نىسىغا كىرىش بىلەن، باش چۆكۈرۈپ خەت يېزىۋاتقان بىر يى- گىتنى كۆردى ـ دە، بوسۇغىدىلا توختاپ قالدى. نەپسى بوغۇل- غاندەك بولۇپ كۆزلىرىگە ئىشەنمىدى.

— سوغۇقتا ئىشىكنى نېمانچە چوڭ ئېچىۋەتتىڭىز، — يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى، — ۋۇي سىز ئالىنۇرغۇ؟! كېلىڭ، كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، توۋا چۈشۈم ئەمەستۇر ـ ھە!

ئالىنۇر خىزمەت ئۈستىلى ئالدىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ، قىزارغىنىچە يىگىتكە تىكىلدى. يالتىراپ تۇرغان چاچلىرىنى بىر يانغا تارىغان، ئاق سۇزۇك يۈزى ھەتتا قاپقارا قاشلىرىدىنمۇ بىر خىل سەمىمىيلىك نۇرلىرى چاقناپ تۇرغان بۇ خۇشخۇي يىگىت بەختىيار ئىدى. ئۇ، «شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش» مەكتىپىدىن شىئەن «چەت ئەل تىلى ئۇنى- ۋېرسىتېتى»غا ئوقۇشقا كەتكەندىن كېيىن، ئالىنۇر خېلى ۋا- قىتلارغىچە ئۇنتۇيالمىغانىدى، ئەمما ئۆزىنىڭ ئىقبال ـ تەقدىرى- نىڭ نېمە بولۇپ كېتىشىگە كۆزى يەتمىگەچكىمۇ بەختىيارنىڭ يازغان خېتىگىمۇ جاۋاب يازمىدى.

— سىز راستىنلا ئالىنۇرمۇ، ئەمەسمۇ؟ — تاسادىپىي ئۇچرىشىشتىن ھاياجانلانغان بەختىيارنىڭ كۆزلىرى چاقـ- ناپ كەتتى، — زادىلا ئىشىنەلمەي تۇرىمەن.

— گېپىڭىزنى قاراڭ، مەن بولماي كىم بولاي، — ئالىنۇر

قىزىرىپ يەرگە قارىدى، — قاچاندىن بېرى بۇ يەردە ئىشلەۋاتىسىز؟

— «ئالتۇن نۇر تەربىيىلەش مەركىزى» رەھبەرلىكى مېنى تەكلىپ بىلەن ئىشلىتىۋاتىدۇ. ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتىمەن. شىئەندە «توفېل» ئىمتىھانىنى بەرگەندىن كېيىن قايتىپ كەلگەنىدىم. ئۇنىڭغىمۇ ئۈچ ئاي بولۇپ قاپتۇ. ھە، سىزچۇ؟

— مەن «ئۇمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى» دە ئىشلەۋاتىمەن. بۇ يەرگە ئىنگلىز تىلى سىنىپىغا تىزىملىتاي دەپ كەلگەنىدىم.

— سىز نېمىدېگەن قاتتىق ئىرادىلىك، ئىشلەۋېتىپمۇ ئوقۇماقچى بوپسىز.

— سىز بۇ يەردە مۇئەللىم ئىكەنسىز، ياردەم قىلارسىز.

— بۇنىمۇ سوراش كېتەمدۇ، — بەختىيار ئالىنۇردىن كۆز ئۈزمەيتتى، — يېقىندا ئىككى قارار سىنىپ ئوقۇش پۈتتۈرىدۇ. قوبۇل قىلغىنىمىزغا بىر ئاي بولغان يەنە ئۈچ سىنىپ بار، شۇلارنىڭ بىرىدە ئوقۇڭ، كېچىكىپ قاپسىز، لېكىن سىزنىڭ يېتىشىپ كېتىشىڭىزگە ئىشىنىمەن.

— كېچىكىپ قېلىش مېنىڭ پېشانەمگە پۈتۈلگەن ئوخشايدۇ، — ئالىنۇرنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ ھەم يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتەپلىرىگە كىرگەن كۈنلىرى كۆڭلىدىن كەچتى، — يېرىم يىللىق ئوقۇش رەسمىيەت ھەققىنى ھازىرلا تۆلىۋېتەيمۇ؟

— زۆرۈرىيىتى يوق، ھازىرچە كىرىپ ئوقۇۋېرىڭ.

— ئۇنداقتا ئوقۇمايمەن.

— سىزنىزە، — بەختىيار سەل چېچىلىپ قالدى، — مەندە باشقا غەيرىي مەقسەت يوق، ھازىر ئوقۇۋاتقان باللار ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ مەلۇم كەنتىدە قۇرۇلماقچى بولغان بىر ئالىي مەك-

تەپكە يۆتكىلىش ئېھتىمالى بار. لېكىن قاچان ئىككەنلىكى ئېنىق ئەمەس. پۇلنى تۆلەپ بولغاندىن كېيىن ئىش ئورنىڭىزدىن ئايرىلالماي قالسىڭىز ئۆزىڭىزگە زىيان.

— ئۇنداقتا كۇرس ئاخىرىدا تۆلىسەممۇ بولامدۇ؟

— مەنمۇ شۇ ئىشنى رەھبەرلىك بىلەن سۆزلىشىمەن.

— ئۇلار قوشۇلارمۇ؟

— مەن ئۆزۈمگە ئىشەنمىسەم، بۇنداق دېمەيمەن.

ئالىنۇر ئەتە كەلمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. بەختىيار ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاقراق پاراڭلاشقۇسى بولسىمۇ تۇنجى قېتىمدىلا ئۇنى بىزار قىلىپ قويۇشتىن قورقتى، شۇڭا ئۆرلەپ تۇرغان ھاياجىنىنى بېسىۋالدى.

ئالىنۇر ئەتىسى كەچتە كېلىپ، بەختىيارنىڭ ياردىمى بىلەن سىنىپقا ئورۇنلاشتى. ئۇ شۇ كۈندىن باشلاپ، شىركەتتە ئىشلەش، سىڭلىسىنى ئۆزى ئوقۇتۇش، كەچ كۇرسقا قاتنىشىشتەك ئالدىراش ھاياتىنى باشلىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈكى ئېغىرلىشىپ كەتكەن بولسىمۇ يەنىلا خۇشال ئىدى. ئەمما سائەت، مىنۇتلارنى شۇنچىلىك يۈگەنلەپ ئالدىكى بىرەر دەقىقىنىڭمۇ بىھۇدە ئۆتۈپ كېتىشىگە يول قويمىدى.

بىر كۈنى ئالىنۇر ئىشتىن چۈشۈش ئالدىلىقىدا غوجىدار قىز ھەممە مال ساتقۇچى، مۇلازىمەتچى خادىملارغا «ئون مىنۇت تېلېۋىزور كۆرىمىز» دەپ ئۇقتۇردى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى چاققانغىنا مەجلىس زالىغا يىغىلىشتى.

— ھازىر تېلېۋىزوردا، — دېدى غوجىدار قىز سائىتىگە قاراپ قويۇپ، — خروئىن ئەتكەسچىلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىش يۈزىسىدىن ئېچىلغان ئوچۇق سوتنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى كۆرسىتىلىدۇ. بۇ ھەممىمىز ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. كەسپىي ئۆگىنىش ۋاقتىدا تەسىراتىمىزنى سۆزلەيمىز.

تېلېۋىزورنى ئېچىپ ئۆز ئۆي ئۆتمەيلا ئادەم بىلەن لىق تولغان چوڭ كۇلۇب، سەھنە ئۈستىگە ئېسىلغان پلاكات، پەستە مەيدىلى-رىگە تاختا ئېسىلغان ئەر ـ ئايال جىنايەتچىلەر، ئۇلارنىڭ ئارقى-سىدا رەت تىزىلغان قوراللىق ساقچىلار تىك تۇرغان كۆرۈنۈش نامايان بولدى. باش سوتچى كىمنىڭ جىنايىتىنى ئوقۇسا، ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى ساقچى مەزكۇر جىنايەتچىنىڭ چېچىدىن تارتىپ يۈزىنى ئاممىغا قارىتاتتى. بۇ ئەسنادا جىنايەتچىلەرنىڭ مەيدىسى-دىكى تاختىنى ئېكرانغا يېقىن ئەكېلىپ چوڭايتىپ كۆرسەتتى. «خروئىن يۆتكەپ سېتىش باش جىنايەتچىسى مەتنۇرى ئەخمەت» دېگەن تاختىغا قىزىل چىلىك ئۇرۇلغانىدى. ئۇنىڭ يېنىدىكى دوڭغىيىپ تۇرغان ئايالنىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرى تاختىنى يېپى-ۋالغاچقىمۇ خېتى ئېنىق كۆرۈنمىدى. ئۇلارنىڭ گەجگىسىنى بېسىپ تۇرغاچقا يۈزىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. بۇ ئەسنادا باش سوتچى: «جەنۇبىي شىنجاڭ ئارىلىقىدا قاتناپ خروئىن ئەتكەس-چىلىرىنى تەمىنلىگەن باش جىنايەتچى مەتنۇرى ئەخمەتكە ئۆلۈم جازاسى بېرىلدى» دېيىش بىلەن ئارقىدىكى قوراللىق ھەربىي ئۇنىڭ بېشىنى قايرىپ كۆرسىتىشى ئالىنۇرنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، نەپەس ئالالماي قالدى. ئۇ مەتنۇرى شوپۇر ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىلا: «ئاشخانىسىنىڭ قولايلىق شارائىتىدىن پاي-دىلىنىپ، باشقىلارنىڭ خروئىنلىرىنى ساقلاپ، يوشۇرۇن جىنايىتى سادىر قىلغان گۈلنىسا دېمىنگە مۇددەتسىز قاماق جازا-سى بېرىلدى» دېگەن جاراڭلىق ئاۋاز ئاڭلىنىشى بىلەن گۈلنىسا-نىڭ يۈزى كۆپچىلىككە كۆرسىتىلدى. ئالىنۇر ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى — دە، ئاغزىنى تۇتۇۋالدى. قولاق تۈۋىدىن ئېغىز جاۋغىيىغىچە تارتىلغان قىپقىزىل تارتۇق ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكى-نى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ئالىنۇر تېلېۋىزوردىكى خەۋەر تۈگىشى بىلەنلا ئۆزىنى تالاغا

ئاتتى. ئۇ دەھشەتلىك قورقۇپ كەتكەنىدى. ئەگەر ئاشۇ ئۆيدە تۇرۇۋەرگەن بولسا بۇ پالاكەتلەر ئۇنىڭغا يۇقماي قالارمىدى؟ گۈلنىسا ئۈچ ئىلىش ئۇچۇن بولسىمۇ ئۇنى قەستەن بالاغا تىقىش- تىن يانمايتتى. بۇ زىناخورلار ئاخىرى بېرىپ ئۆزىنىڭ پۇتىغا ئۆزلىرى پالتا ئۇرۇشتى. فۇرقاتى مۇھەممەدتە[1]: «كىمكى زەر- رىچىلىك ياخشى ئىش قىلىدىكەن. ئۇنىڭ مۇكاپاتىنى كۆرىدۇ. كىمكى زەررىچىلىك يامان ئىش قىلىدىكەن ئۇنىڭ جازاسىنى تارتىدۇ» دېيىلگەن. مەتنۇرى بىلەن گۈلنىسانىڭ قىلمىغان ئەس- كىلىكى قالمىغانىدى، مانا ئەمدى خۇدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە كۆرسەتتى. ئالىنۇرغا بۇ چاغقىچە مەۋھۇم سىر بولۇپ قالغان، مەتنۇرى ھەم گۈلنىسانىڭ: «ھېلىقىنى پۇل قىلىش ئاسانغا چۇشمىدى»، «دەككە - دۈككىدە جېنىم تۇمشۇقۇمغا كەل- دى»، «ھېلىقىلار ئىچكىرىدىن يەنە ئەكەپتۇ» دەپ شىۋىرلاشقان تېپىشماقلىرى يېشىلگەندەك بولدى.

تېلېۋىزوردىكى كۆرۈنۈشلەر نەچچە كۈنگىچە ئالىنۇرنىڭ كۆز ئالدىدىن كەتمىدى. يانۋارنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى بولغاچقىمۇ راسا قاتتىق قارا سوغۇق بولۇۋاتاتتى. ئالىنۇر دەم ئىلىش كۈنى شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپىگە باردى، ئۇ- نىڭ ئىككى مىڭ سوم بولسىمۇ تۆلەپ، قەرزىنى يېنىكلىتىش ئويى بار ئىدى. ئەمما بوغالتىرىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى كۈلۈپ كەتتى - دە:

— بىر بولسا تۆلىيەلمەي مەكتەپتىن چېكىنىسىز، ئەمدىزە قوش - قوشلاپ تۆلىمەكچىمۇسىز، — دېدى.

ئالىنۇر ھېچنېمىنى ئاڭقىرالماي تېڭىرقاپ قالدى.

— ئىككى ئاي بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، غۇلجىدىكى ئاكى- ڭىز، «سىڭلىمنىڭ ئوقۇش پۇلى» دەپ ئىككى مىڭ سەككىز

[1] فۇرقاتى مۇھەممەد — قۇرئاننىڭ يەنە بىر خىل ئاتىلىشى.

يۈز سوم پۇل ئـەۋەتىپتىكـەن، سىزنىـڭ خـەۋىرىڭىـزدە يوق ئىكەن ـ دە؟

— ئابدۇسەمەت ئاكامما؟

— شۇ، شۇ. ئىسمى يادىمدىن چىقىپ قاپتۇ، — باشلىق تارتمىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ ئالىنۇرغا سۇندى، — ئەمدى بۇ ھۆججىتىڭىزنى يىرتىۋەتسىڭىز بولىدۇ.

ئالىنۇر نە خۇشال بولۇشنى، نە خاپا بولۇشنى بىلمەي قايتىپ كەتتى.

جاپاكەش قىزنىڭ «ئۈمىد ھەسسىدارلىق چەكلىك شىركىتى» دېگى كۈنلىرى يەنىلا ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۆتمەكتە. بارلىق كۈچ ـ قۇدرىتىنى چىقىرىپ ئىشلەپ، زېھنىياتى بىلەن ئوقۇش، قېتىرقىنىپ سىڭلىسىنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىش ھەم بىر ئۆينىڭ ھەلەكچىلىكىدە قېۋرال ئايلىرىمۇ كىرىپ قالدى. «ئالتۇن نۇر تەربىيىلەش مەركىزى» دېگى بەختىيار مۇئەللىم بىر كەچلىكى كەچ كۇرستىكىلەرنىڭ قايتىشىنى كۈتۈپ، ئۇنىۋېرسىتېت دەرۋازىسى ئالدىدا تۇردى. ھاۋا خېلىلا سوغۇق ئىدى. سەندۇقچىبې تەرەپتىن ئۇرۇۋاتقان زەھەردەك شامال قۇلاق، بۇرۇنلارنى ھەردەك چېقىپ، كۆزلەرنى ياشقا تولدۇراتتى. بەختىيار قارا خۇرۇم پەلتوسىنىڭ ياقىلىرىنى ئۆرىدەپ، ئېگەك ئۈستىدىن تۈگمىلىدى. قولىنىڭ بارماق ئۇچلىرى خۇرۇم پەلەي ئىچىدە تۇرۇپمۇ چىمىلداپ ئېچىشىپ تۇراتتى. ئۇ ئالىنۇرنى كۆرۈپلا ئالدىغا باردى ھەم سەل ھودۇققاندەك بولۇپ:

— ئالىنـۇر... بىـرەر ئـاشخانىغـا كىرىـپ تـاماق يېسەك بولارمۇ؟ — دېدى.

— كەچۈرۈڭ، بەختىيار، ئۆيدە سىڭلىم دەرس تەكرارلاپ قالغان، بىرىپ تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرمىسەم بولمايدۇ، — ئالىنۇر، بەختىيارنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىككىلىنىپ قالدى، —

كېيىنچە بولسا بولارمۇ؟
— كۆپ هايال بولمايسىز، سىزگە دەيدىغان مۇھىم خەۋەر بار ئىدى.
تەگلىكتە قالغان ئالىنۇر «خەۋەر» گە قىزىقىپ قالغانىدى. ئۇلار ئۇنىۋېرسىتېت ئالدىدىكى كىچىك ئاشخانىغا كىرىپ چۆچۈرە بۇيرۇتتى. تاماق كېلىپ بولغۇچە بەختىيار گېپىنى نەدىن باش-لاشنى بىلمەي قىزىرىپ هال رەڭ تۇسكە كىردى. ئۇنىڭ هالىتى-نى سېزىپ ئولتۇرغان ئالىنۇر گەپنى ئۆزى باشلاپ بەردى:
— سىزنىڭ مۇھىم خەۋىرىڭىز، سوكۇت بىلەن قىزىرىپ ئولتۇرۇشمىدى، قېنى دېمەمسىز.
— بۇ، مۇنداق بىر خۇش خەۋەر ئىدى، قاراڭ، — بەختىيار گېلىنى قىرىپ قويۇپ سۆزىنى باشلىدى:
ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ مەلۇم رايوندا، جۇڭغار نېفىت گۇ-رۇھى تەرىپىدىن سېلىنغان بىر يۈرۈش ئۇنىۋېرسال بىنالىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئەتراپى ئىنتايىن مەنزىرىلىك بولۇپ هاۋاسى ساپ، مۇھىتى تىنچ، ئەسلىھەلىرى تولۇق، ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ئېلىشى ئۈچۈن شەرت ـ شارائىتى قۇلايلىق ئالىي مەكتەپ بولالايتتى. شۇڭا جۇڭغار نېفىت گۇرۇھىدىكىلەر «ئالتۇن نۇر تەربىيىلەش مەركىزى» نى قۇرغۇچىلار بىلەن كېلىشىم هاسىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ بارلىق قارار ئوقۇغۇچىلىرىنى ھەم خىلمۇ خىل سەۋەبلەر بىلەن ئالىي مەكتەپكە كىرەلمىگەن ھەرقايسى مىللەت بالىلىرىنى قوبۇل قىلىپ: «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» نى قۇرۇشنى پىلانلاپ قارارلاشتۇردى. يېقىندا ئۇ-لار بەختىيارنى بۇ مەكتەپنىڭ ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەكلىپ قىلىشتى.
— هازىر جۇڭغار نېفىت گۇرۇھى ھەم ئالتۇن نۇر تەربىيە-لەش مەركىزىدىكى مەسئۇل كىشىلەر مۇشۇ ئىشنىڭ رەسمىيەتلى-

رىنى يۈقىرى ئورگانلار بىلەن سۆزلىشىپ بېجىرىۋاتىدۇ، — دېدى بەختىيار خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي، — سىزنىڭمۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇش ئارزۇيىڭىز قاندۇ.

— بۇ ھەقىقەتەن ئادەمنى ھاياجانغا سالغۇدەك خەۋەركەن، — ئالىنۇر چىنىسىدىكى چۆچۈرىگە قاراپ خىيالغا كەتكەنىدى، — شۇڭا ئوبدانراق ئىشلەپ ئوقۇشقا تەييارلىق قىلسام بولغۇدەك.

خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ بولغان ئالىنۇر چۆچۈرىنى ئىچىپ بولۇپ ماڭماقچى بولۇۋىدى، بەختىيار يەنە ئۇن زىخ كاۋاپ بۇيرۇتتى. بەختىيارنىڭ قىزىرىپ، تاتىرىپ ھودۇقۇشلىرىدىن، دەممۇدەم كۆزلىرىنى ئېلىپ قېچىشلىرىدىن ئۇنىڭ يەنە قانداقتۇر «خەۋەر»نى دېيەلمەيۋاتقانلىقى ئېنىقلا تۇراتتى. بۇ چاغقىچىمۇ بەختىيارنىڭ ئىنگلىز تىلى دەرسى ئۆتۈۋېتىپ كۆلۈمسىرەپ قويۇشى، ئالىنۇرنىڭ ئەتراپىنى چۆرگىلەپ كېتەلمەي بەزى سۆزلەرنىڭ قوش مەنىلىرىنى چۈشەندۈرۈپ كېتىشلىرى، ئۇنىڭ ئىنگلىز تىلى تەلەپپۇزىنى ماختاشلىرى، ئىشخانىسىغا چاقىرىپ ئۆگىنىش ئەھۋالىنى سۈرۈشتە قىلىشلىرى كۆرسانتلارنى گۇمانغا سېلىپ قويغانىدى. شۇڭا بەزى قىسىر كېيىكتەك دىققىراپ قالغان چوكان ساۋاقداشلىرى چاقچاق قىلىپ: «ئالىنۇر ئىنگلىزچە كۆرسقا قاتناشمىسىڭىزمۇ كېيىنچە ئۆگىنىپ كەتكۈدەكسىز» دەيتتى.

— ئەمدى، ئالىنۇر…مەن ئۇزۇن بولدى…قېنى كاۋاپ سوۋۇپ قالمىسۇن ئېلىڭا، — بەختىيارغا «ئاساسىي خەۋەر»نى يەتكۈزۈش تەس كېلىۋاتاتتى، — مەن سىزگە شىئەندە تۇرغان يېرىم يىل ئىچىدە توققۇز پارچە خەت يازدىم، بىرىنگىمۇ جاۋاب ئالالمىدىم. قايتىپ كېلىپلا مەكتەپكە بارسام سىزنى يازلىق تەتىلدىلا چېكىنىپ كەتكەن دېيىشتى. ئۇرۇمچىدە ئىزدىمىگەن، سۈرۈشتە

قىلمىغان يەرلىرىم قالمىدى. مۇشۇ مەكتەپكىمۇ سىزنى ئىزدەپ كېلىپ، مۇئەللىم بولۇپ قالدىم. تېخى غۇلجىغا بېرىپ ئىزدەش نىيىتىممۇ بار ئىدى. ئاڭغىچە خۇددى يوقالغان گۆھىرىمنى قايتا تېپىۋالغاندەك سىزنى ماڭا خۇدايىم يەتكۈزۈپ بەردى... ئالىنۇر، مەن سىزنىڭ بىر ئېغىز گېپىڭىزگە تەشنا...

ئالىنۇر بىردىنلا قىزىرىپ يەرگە قارىدى، «ياق» دېيىشكە تىلى بارمىدى. بەختىيارنىڭ بىلىم جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى سۆز-لىمىگەندىمۇ ئۇ ھەرقانداق لاتاپەتلىك قىز ياخشى كۆرۈپ قالغۇ-دەك ئوبدان يىگىت. تاماكا، ھاراق دېگەنلەرنى ئېغىزغا ئالمايد-تى، داۋاملىق ئۆگىنەتتى، ئىزدىنەتتى. ئالىنۇرمۇ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندىن بېرى ھۆرمەت تۇيغۇسىدىن باشقا ئۇنى كۆرسىلا پۈتۈن تېنى ئوت ئالغاندەك بولۇپ، قاش كۆتۈرۈپ قارىيالمايدى-غان بىر خىل سىرلىق تەلپۈنۈش ئۇنى بىئارام قىلاتتى ھەم كۆڭۈل سارىيىنى يورەككە تالىق بىر چىراغ ۋىللىدە يورۇتقاندەك شېرىن ھېسلارغا چۆمۈلەتتى.

— بەختىيار، مەن... مەن ئويلىنىپ باقاي بولامدۇ؟ — دېدى ئالىنۇر بېشىنى كۆتۈرمەي، — مېنى قىستىماڭ.

— ئويلىنىشىڭىزنىڭ چېكى بارمىدۇر؟ يەنە نەچچە يىل، قانچە ئايلار كېتەر؟

— چاچلار ئاقىرىپ، چىشلار سارغايغىچە، — ئالىنۇر كۈلۈمسىرىدى، — ساقلىيالامسىز؟

— ئاشۇ سەمىمىي كۈلۈمسىرىشىڭىزنىڭ سادىقىسى ئۈچۈن بولسىمۇ، بەللىرىم پۈكۈلۈپ، كۆز گۆھەرلىرىم تۆكۈلگىچە ساق-لايمەن...

ئالىنۇر بەختىيار بىلەن خوشلىشىپ يولدا كەلگۈچە ئۆزىمۇ دەپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل تۇيغۇ ئىچىدە بەدەنلىرى ئوت بولۇپ ياناتتى، يۈملاق يۈزلىرى قىزىپ، نۇرانە كۆزلىرىدە ئۇچقۇنلار

جەۋلان قىلاتتى. ئىككى قاتار يورۇپ تۇرغان كوچا چىراغلىرى
ئۇنىڭغا جىلمىيىپ كۈلۈۋاتقاندەك، ئۆتۈشۈپ تۇرغان يولۇچىلار-
مۇ ئۇنى تەبرىكلەپ سالام بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. مانا بۇ قىس-
مەن خاتىرجەم ھاياتقا ئېرىشكەن كۆڭۈلنىڭ تۇنجى تەۋرىنىشى
ئىدى.

خۇشاللىق يار بولغان بىر ھەپتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى. «ئالتۇن
نۇر تەربىيىلەش مەركىزى» دىكى بەش سىنىپ كۇرسانتلار» غەر-
بىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» غا يۆتكىلىپ كېتىشتى. بەختىد-
يارنىڭ تەقەززالىق تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ «ماقۇل» جاۋاب بەر-
گەن ئالىنۇرنىڭ ئەمدىلا باشلانغان ئوقۇشى توختاپ قالدى. ئۇ
كەچ كۇرستىن قايتىپ ئۇچىنچى كۈنى كەچتە سىڭلىسىغا گېزىت-
تىكى كىچىك بىر ھېكايىنى ئوقۇپ بېرىۋاتتى، «ئۇمىد ھەسسە-
دارلىق چەكلىك شىركىتى» دە بىللە ئىشلەيدىغان دوستى پاتىمە
كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئوغۇل باللاردەك ياسىتىۋالغان كىرپىد-
دەك نىك چاچلىرى قارا قۇمچاق، بادام يۇزىگە يارىشاتتى. بىراق
ئۇ ئىچىدە زادىلا گەپ ياتمايدىغان، بىرەر گەپ ئاڭلىغان ھامان
باشقىلارغا دېيىشكە ئالدىرايدىغان مىجەزى بار ئىدى.

— ئالىنۇر، بىر خۇش خەۋەر بار قارا، — پاتىمە قوي كۆزلىد-
رىنى ئويناتتى، — ئاتاقلىق سەنئەتكار ئابدۇسالام ھاشىموف بال-
دۇرلا دەم ئېلىشقا چىقىپ بېيجىڭدا بىر رېستوران ئېچىپتۇ. ئۇ
ئەخلاقى ياخشى، ساغلا ئوخشاش چىرايلىق، كېلىشكەن قىزلاردىن
ئوننى ئالماقچىكەن. مەن ئۆزۈمنى تىزىملىتىپ قويۇپ كەلدىم.
قانداق، سەنمۇ بارامسەن؟

— قەيەردىلا ئىشلىسەك ئوخشاش، — دېدى ئالىنۇر، —
رايىدىنكامنى خاپا قىلغۇم يوق.

— نەدىكى ئوخشاش بولسۇن، بۇ يەردە ئايدا ئۈچ يۈزسوم
ئالىسەن، ياخشى ئىشلەپ ۋەزىپىنى ئاشۇرالىساڭ ئەللىك سوم

مۇكاپاتى بار، — پاتىمە دوستىنى قىزىقتۇرماقتا ئىدى، — ئابدۇسالامىكامىنىڭ دېيىشىچە ئايدا يەتتە يۈز سوم بېرىدىكەن، تېخى مۇكاپاتى ئۇنىڭ سىرتىدا.

— راستما، — ئالىنۇر قىزىقىپ قالدى، — نەدىن ئاڭلىدىڭ؟

— ئابدۇسالامىكامىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن. بۇ گەپنى دېگەن يەردە رايىدىنكامۇ بار.

— ھەي سارالڭ، رايىدىنكامىنىڭ ئالدىدا ئاشۇنداق يۈزسىزلىك قىلدىڭما؟

— نەدىكىنى، رايىدىنكام ئۆزى چاقىردى. چۈنكى ئۇ ئابدۇسالامكام بىلەن يېقىن ئۆتكەچكە، ياخشى، ئىشەنچلىك قىزلىرىمدىن بېرەي دەپ ۋەدە قىلغانىكەن.

— مۇنداق گەپ ئىكەن ـ دە، — ئالىنۇر تېڭىرقاپ قالدى.

— ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇيمەن دەپ خام تەمەدە يۈرۈۋاتىسەن، بىر يىل ئىشلىسەڭ، مۇكاپاتلىرى بىلەن ئون مىڭ سومدەك پۇلغا ئىگە بولماسەن قاپاق باش.

پاتىمەنىڭ گەپلىرى يوللۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان ئالىنۇر ئەتىسى پەزىلەت دوختۇرنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىپ رايىدىن بىلەن كۆرۈشتى. باش دىرېكتور ئىشخانىدا ئۇياق ـ بۇياققا ماڭغاچ ئاستا سۆزلىدى:

— ئەسلىدە سىزنى بەرگۇم يوق ئىدى، — دېدى رايىدىن راست گېپىنى قىلىپ، — بوپتۇ، سىزنىڭ ئوقۇش ئارزۇيىڭىز كۈچلۈك، بۇنىڭغا ئىقتىساد كېتىدۇ. تېخى سىڭلىڭىزمۇ بار. بارسىڭىز بېرىڭ. شەھەر كۆرسىڭىز كۆزىڭىز ئېچىلىپ، نەزەر دائىرىڭىز كېڭىيىدۇ. خۇددى بىرەر ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندەك بولۇپ قالىسىز. پىلتە خېمىر مەسلىسىدە سىز تەربىيىلىگەن شاگىرتلارمۇ يېتىشىپ قالدى.

— رەھمەت، رايىدىنكا. مەن ئۈمىدسىز كوچىلىرىدا قالغى-

نىمدا بېشىمنى سىلىغانىدىڭىز، ھېلىمۇ ھىممەت قولىڭىزنى سۇنۇۋاتىسىز.
— ھە، سىڭلىڭىزنى قانداق قىلىسىز؟
— پەزىلەت ئاپپاي «قىزىم گۈلمېھرەگە ھەمراھ بولۇپ مۇشۇ ئۆيدە تۇرسۇن، بىر ماشىنىچى دوستۇم بار، شۇنىڭغا شاگىرتلىققا تۇتۇپ بېرىمەن» دەيدۇ. مەنمۇ ھەر ئايدا تۇرمۇش پۇلى ئەۋەتىپ تۇرىمەن.
— ئوبدان بوپتۇ، ھەر ھالدا خاتىرجەم بولۇپ مېڭىڭ، — رايىدىن بىر ئاز توختىۋالدى، — ئابدۇسالام قىزلاردىن ئاڭلىغانمۇ نېمە، سىزنى تالاشقانىدى. لېكىن مەن ئۇنىمىغان. شۇڭا ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىۋەتسەملا كۇپايە، ئىزدەپ ئاۋارە بولماڭ.
ئالىنۇر بازاردىن كۆكتات، گۆش ئېلىپ ياتىقىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ يەڭلىرىنى تۇرۇپ خېمىر يۇغۇردى. ئېلىپبەنى قىزدۇقىپ ئوقۇۋاتقان مۇنىرە كۆكتاتلارنى ئادالاپ، توغرىدى. ھەش - پەش دېگۈچە چۆشلۈك لەڭمەنمۇ تەييار بولدى. ئۇلار تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ تۇرۇشى بەختىيار ياتاققا كىرىپ كەلدى. ئالىنۇر ئۇنىڭغا لەڭمەن سېلىپ بەرمەكچى بولۇۋىدى، ئۇ ھېلىلا تاماق يېگەنلىكىنى ئېيتىپ ئۇنىمىدى، ئۆزىمۇ ئالدىراپ تۇراتتى.
ئالىنۇر بېيجىڭگە بېرىپ بىرەر يىل ئىشلەيدىغانلىقىنى دېيىشى، بەختىيار لەپپىدە قاراپ، خاپا بولغاندەك جىمىپ قالدى.
— مەنچە بارمىسىڭىز، — دېدى بەختىيار ئەنسىرەش تەلەپپۇزىدا، — ھازىر ئادەملەر ئەسكى بولۇپ كەتتى. قانداق يامان ئىشلار يۈز بېرىدۇ، دېمەك تەس.
— خاتىرجەم بولۇڭ، بىزگە ئىگە بولىدىغان ئادەم ھەممىگە تونۇشلۇق ئاتاقلىق سەنئەتكار. ئۇ سىز ئەنسىرىگەن ئىشلارنىڭ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن ئەخلاقلىق قىزلارنى تاللىدى. ھەپتىدە

بىر كۈن دەم ئالىدىكەنمىز. شۇنداقتىمۇ بازارغا ئوپچى چىقىشى-مىزغا بولىدىكەن، يالغۇز چىقىشقا رۇخسەت قىلمايدىكەن.
— رادىئو ـ تېلېۋىزورلاردا سېنتەبىردە ئوقۇش باشلىنىدۇ، دەپ ئېلان قىلىنغۇەتتۇق، ھازىردىن باشلاپ ئادەملەر تېلېفون ئار-قىلىق بىز بىلەن ئالاقە قىلىشىۋاتىدۇ، — دېدى بەختىيار جىددىي تەلەپپۇزدا، — سىز ئوقۇماقچى ئەمەسمىدىڭىز؟
— شۇنىڭ ئۈچۈن بېيجىڭگە ئىشلەشكە بـاراي دەيمەن. ئوقۇش ئۈچۈن پۇل بولمىسا مەن قانداق ئوقۇيمەن.
— نېمىلەرنى دەۋاتىسىز، مەن بولغاندىن كېيىن بولمىدىمۇ.
— سىزنىڭ پۇلىڭىز بىلەن ئوقۇغاندىن كۆرە، ئوقۇمىغىنىم ياخشى. سىز مېنىڭ مىجەزىمنى بىلىسىز، ئۇنداق باشقىلارغا يۆلىنىۋالىدىغان ئىشلارنى ياقتۇرمايمەن.
— دەرس باشلاشقا ئۇلگۇرۇپ كېلەلەمسىز؟
— مەن ئاۋغۇستتا كېلىپ سىڭلىمنى نۇرتاي ھاجىمنىڭ مەكتىپىگە ئاپىرىپ بېرىشنى ئويلاۋاتىمەن.
بەختىيار ئالىنۇرغا ئىشەنسىمۇ، جەمئىيەتكە ئىشەنمەيتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە رېستوراندا ئىشلەشنى ئەسلا ياقتۇرمايتتى. ئىچ-كىرىگە ئەكەتكەن ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن قىزلارنى چىرىپ كەتكەن لوبەنلەر ھەر خىل ئاماللار بىلەن قارماقىقا ئىلىندۇرۇپ، ئۇلارنى كىرىپ چىقالمايدىغان خالتا كوچىلاردا ئەرزىمەس لاتىلار-غا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى. بۇنداق رەزىللىكلەرنى كىنو ـ تېلېۋىزد-يە، گېزىت ـ ژۇرناللاردا داۋاملىق ئېلان قىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا داۋاملىشىپ كەلمەكتە ئىدى. شۇڭا بەختىيار قىزلارنى ئەكەتمەكچى بولغان ئاتاقلىق سەنئەتكار بىلەن يۈزتۇرانە سۆزلەش-مەكچى بولدى.
— بولىدۇ. مەن ھېلىقى ئاتاقلىق بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ ئاندىن بىر قارارغا كېلەي، — دېدى بەختىيار ئالىنۇرغا.

24

بېيجىڭ تيەنئەنمېنىنىڭ قاينام بازىرىغا جايلاشقان «غەربىي دىيار ئابدۇسالام ھاشىموف رېستورانى» گەرچە باشقا مېھمانسارای، كاتتا شىركەت بىنالىرىدەك ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرمىسىمۇ ئۆزىنىڭ مىللىي مىمارچىلىق سەنئىتى بىلەن زىننەتلەنگەنلىكى ئۇچۇنمىكىن ئۆزگىچە كۆزگە چېلىقاتتى. شۇنداقلا غەربىي دىيار تائاملىرىنىڭ خاسىيىتى بولسا كېرەك، بېيجىڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇيغۇرلارلا ئەمەس، خەنزۇ ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەرمۇ توپ - توپ كېلىپ تاماق يېيىشتىن سىرت، توي، مەرىكە، تۇغۇلغان كۈن، ئۆزىتىش ھەم كۈتۈۋېلىش چايلىرىنىمۇ مۇشۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ساز، ناخشا، ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ ھوزۇرلىناتتى. ھەتتا چوڭ شىركەت، داڭلىق كارخانىلارنىڭ خوجايىنلىرى ئاتارمەن - چاپارمەنلىرىنى باشلاپ كېلىپ، مەخسۇس ئۇيغۇر سەنئىتىنى كۆرۈش ئۇچۇنلا بىرنەچچە قىممەت باھالىق جوزىلارنى زاكاز قىلاتتى.

شىنجاڭدىن مارتنىڭ باشلىرى كەلگەن قىزلار ماي ئايلىرىنىمۇ ئۆزىتىپ قويدى. ئۇلارنىڭ خىزمىتى تاماق توشۇش، جوزا يىغىشتۇرۇش، ئىچىملىك قۇيۇپ بېرىش ھەم رېستوراننىڭ تازىلىقىدىن ئىبارەت ئىدى. رېستوران تۇزۇمى بويىچە ئىسمىنا ئالمىشىپ دەم ئالاتتى. بازارلارغا ئىككى - ئۈچ قىز بىرلىكتە چىقىپ سودىلىقلىرىنى قىلىپ قايتىپ كېلىشەتتى. ئالىنۇر بېيجىڭگە كەلگەندىن كېيىنمۇ بوش ۋاقىت تاپسىلا ئىنگلىز تىلى ئۆگىنەتتى، ئىشتىن چۈشۈپ ياستۇققا باش قويۇپ بىر چاغقىچە بەختىيار سوۋغا قىلغان يانچۇق ئۇنئالغۇسىدىن جۈملىلەرنىڭ ئېيتىلىشى، تەلەپپۇز قىلىنىشىنى ئاڭلاپ ياتاتتى. تيەنئەنمېن، جۇڭسەن باغچىسى، ھايۋانات باغچىسى، ئۆسۈملۈك باغچىلىرىغا دوستلىرى بىلەن ئوينىغىلى بارغاندىمۇ ئۇنئالغۇسىنى ئېلىشنى

ئۇنتۇمايتتى. ئالىنۇرنىڭ بىيجىڭگە كەلگەندىن كېيىنكى تەسىراتلىرى مول ئىدى. زىيالىيلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇچىلار، ئاددىي ئاۋامغىچە ھەممىسىلا ئالدىراشتەك كۆرۈنەتتى. ئۇلار بىلىم ئىگىلەش، ئىزدىنىش، باياشات تۇرمۇشقا ئىنتىلىش، جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش يولىدا كۈرەش قىلاتتى. كوللېكتىپ ئورۇنلاردىن تا شەخسىي مۇناسىۋەتلەرگىچە قۇرۇق پاراڭ، بىكارچىلىقتىن غەيۋەت قىلىش، چېقىمچىلىق، ئەبگارلىقلاردىن ئەسەرمۇ كۆرۈنمەيتتى، ھەرقانداق داد - مۇئامىلىدە ئىقتىسادىي ئۇنۇم ئۆلچەم قىلىناتتى.

ئالىنۇر بىيجىڭگە كېلىپلا مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئوقۇۋىدىغان بىر قىز بىلەن تونۇشۇپ قالغانىدى. ئارىلىقتىكى بىر دەم ئېلىش كۈنىدە ئۇنىڭ ياتىقىدا قونۇپ قېلىپ كۆڭلى سۆيۈنگۈدەك مۇڭداشتى. بىر كۈنى ئۇ قىز نورۇز بايرىمىنى تەبرىكلەش يۈزىسىدىن مەكتەپتە ئۆتكۈزۈلمەكچى بولغان كۆڭۈل ئېچىش يىغىنىنىڭ بېلىتىنى ئەكېلىپ بەردى. ئالىنۇر مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلگەن بۇ پائالىيەتكە قاتنىشىپ نۇرغۇن ستۇدېنتلار بىلەن تونۇشتى ھەم ئۇلار بىلەن قىزغىن سۆھبەتلەردە بولدى. بۇ ئىلمىي سۆھبەتلەر ئالىنۇرنىڭ نەزەر دائىرىسىنى يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ، ئوقۇش ئارزۇسىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. ستۇدېنتلارنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئانا يۇرتى شىنجاڭنى زامانىۋىلاشقان، دەۋر ئېقىمى، زامان رىقابىتىنىڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇرىدىغان يېپيېڭى بىر شىنجاڭ قۇرۇش ھەققىدىكى ئارزۇ - ئىستەكلىرى ئالىنۇرنى ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى. پائالىيەت ئاخىرىدا شىنجاڭدىن كەلگەن داڭلىق كىنو ئاكتيورلىرى ئۆزى رول ئالغان كىنو ۋەقەلىكلىرىدىن ئارىيە ئورۇندىدى. بەزى سەنئەت چولپانلىرى ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىشتى. مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئېلىپ بېرىلغان كۆڭۈل ئېچىش، ناخشا - ئۇسسۇل، دېكلاماتسىيە، نۇتۇق سۆز-

لەش قاتارلىق پائالىيەتلەر بىلەن داغدۇغىلىق بولدى.

ئالىنۇر مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا بىلىم ئېلىۋاتقان
ئۇيغۇر ئوغۇل ـ قىزلىرىدىن شۇنى ھېس قىلدىكى، ئۇلار ئۆزلىـ
ـرىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئۆگىنەتتى، ئۆزئارا رىقابەتلىشىپ، ئىزدىـ
ـنەتتى، ھەتتا كېچىلىرىمۇ ئىنستىتۇت بېغىنىڭ ئىچىدىكى، يول
بويلىرىدىكى، بىنا ئەتراپىدىكى چىراغ ئاستىلىرى ئوقۇغۇچىلارـ
ـنىڭ كىتاب كۆرۈش، يېزىش، ئۆگىنىش مەيدانىغا ئايلىناتتى.
ئۇلار جەمئىيەتتىكى ئويۇن ـ تاماشا، كىنو ـ تىياتىر، تانسا،
رېستورانلاردىن مۇستەسنا ئىدى. ئۇلارنىڭ زاماندىن ئالغان ساـ
ـۋىقى شۇ ئىدىكى، بىلىمدىن ئىبارەت سېھىرلىك ئاچقۇچنى قولغا
كىرگۈزمەي، مىللەتنى دۇنياغا تونۇتقىلى بولمايتتى. قىسقىسى،
مائارىپنى نەزەر دائىرىسىدىن چەتتە قالدۇرغان ھەرقانداق مىللەتـ
ـنىڭ بۇ رىقابەتلىك دەۋردە باشقىلارنىڭ بوزەك قىلىشىغا، تاپانلىـ
ـرى ئاستىدا يانجىلىپ تۈگىشىگە كۆزى يەتكەنىدى. ئەمما ئوقۇـ
ـغۇچىلار ئارىسىدىمۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن، كىم ئۈچۈن ئوقۇۋاتـ
ـقانلىقىنى چۈشەنمەيدىغان، ھورۇن، لايغەزەل، ئەيش ـ ئىشـ
ـرەت، كەيپ ـ ساپاغا بېرىلگەن تەييارتاپلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى.
ئۇلار ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قان تەرىدىن كەلگەن پۇللارنى مودا
كىيىملەرنى كىيىشكە، ئويۇن ـ تاماشىغا ئىشلىتەتتى، پار ـ
پۇر ياسىنىپ رېستوران ـ تانسىخانىلاردا مەست ـ ئەلەس يۈرۈـ
ـشەتتى. ھەتتا بەزىلىرى يامان يوللارغىمۇ كىرىپ كەتكەنىدى.
ئۇلار بېيجىڭغا كېلىپ ئوقۇشىنىڭ ئۆزى، ئويناپ يايرىۋېلىشىنىڭ
بىر قېتىملىق ياخشى پۇرسىتى دەپ چۈشىنەتتى.

ئالىنۇرنىڭ «بېيجىڭغا بارغاندىن كېيىن كەچ كۇرسلاردا
ئوقۇيمەن» دېگەن ئارزۇسىغا شارائىت يار بەرمىدى. رېستوراندىـ
ـكى مېھمانلار تارقىمىغۇچە ئىشتىن چۈشكىلى بولمايتتى. بەزى
خېرىدارلار بار ئىدىكى، تۈنەشكە كەلگەندەك، ھارىقىنى ئىچىپ،
تۈگىمەس پاراڭ، تالاش ـ تارتىشلىرىنى قىلىشىپ خۇددى چاپلاپ

قويغانىدەك ئۇلتۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا ئالىنۇر كىتابخانىلاردىن تېگىشلىك كىتاب - ماتېرىياللارنى سېتىۋېلىپ ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنەمەكتە ئىدى. پات - پاتلا بەختىياردىن تېلېفون كېلەتتى. ئالىنۇر ئۆزىنىڭ قانداق تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئىزچىل ئۆگىنىۋاتقانلىقى، ئىش تۇزۇمى قاتارلىقلارنى دوكلات قىلاتتى ھەم بەختىياردىن سىڭلىسىنى يوقلاپ تۇرغان - تۇرمىغانلىقىنى سورايتتى. بەزىدە بەختىيار پەس ئاۋازدا «بەك سېغىنغان» لىقىنى دەۋالاتتى.

مانا ئىيۇن ئېيىمۇ چىقىپ كېتەي دېدى. ئاۋغۇست ئېيىنى تاقەتسىز كۈتۈۋاتقان ئالىنۇر بىر قېتىملىق دەم ئېلىشىدا دادىسىنىڭ ۋاڭفۇجىڭدىكى كاۋاپخانىسىنى ئىزدەپ تاپتى. ئۇ كاۋاپخانىغا كىرگەن بولسىمۇ ئەمما بالىلارغا ئۆزىنىڭ ئەنزەرنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى دېمىدى ھەم يېگەن كاۋاپنىڭ پۇلىنى بېرىپ چىققاندىلا بالىلارغا:

— ئەنزەر كېلىپ قالسا، قىزىڭىز كېلىپ كەتتى، ئۇ بېيجىڭدا ئىكەن دەپ قويۇڭلار، — دەپلا كېتىپ قالدى. كاۋاپچى بالىلار ئۇنىڭدىن پۇل ئالغانلىقىدىن خىجىل بولدىمۇ ئارقىدىن ۋارقىرىشىپ كېتىشتى.

كۈنلەر خۇددى پەسكە يۇمىلانغان غالتەكتەك بىر - بىرىنى قوغلىشىپ شۇنچە تېز ئۆتمەكتە. رېستوراندىكى تۈگىمەس ئىشلارغا بەند بولغان ئالىنۇر كۈن - ھەپتىلەرنى ساناپ ئىيۇل ئايلىرىمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. ئۇ ئىيۇل ئايلىق مائاشىنى ھەم مۇكاپات پۇلىنى ئېلىپلا ئابدۇسالامدىن يىگىرمە كۈنلۈك رۇخسەت سورىدى. سىڭلىسىنىڭ يات كىشىلەر قولىدا قالغانلىقىدىن خەۋەرى بولغان خوجايىنمۇ ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدى. ئالىنۇرنىڭ بۇنداق قىسقا مۇددەتلىك رۇخسەت سورىشى يېڭى قۇرۇلغان «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» دا بىر نەچچە يىل ئوقۇشقا كۆزى يەتمىگەنلىكتىن بولغانىدى. چۈنكى بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇلى يىلىغا ئۈچ مىڭ يەتتە يۈز سوم بولۇپ، تاماق، ياتاق،

ماتېرىيال پۇللىرى ئۇنىڭ سىرتىدا بولغاچقا ئوتتۇرا يولدا توختاپ
قېلىشتىن ئەنسىرىدى. ئۇ بېيجىڭگە كەلگەن بەش ئايدىن بېرى
تۇرمۇشىدىن ئېشىنىپ ئىككى مىڭ بەش يۈز سوم يىغقانىدى.
ئابدۇسەمەت بەرگەن پۇلنى نېرى - بېرى قىلماي ساقلاپ كېلىد-
ۋاتقان بولسىمۇ، بۇ پۇللارنىڭ ھەممىسى بىر يىللىق ئوقۇش
خىراجىتىگە يەتمەيتتى. شۇڭا ئالىنۇر بېيجىڭدا يەنە بىر يىل
ئىشلەش ئىرادىسىگە كەلگەنىدى.

ئالىنۇر پويىزدىن چۈشۈپلا پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە بار-
دى. ئۇلار بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن بەختىيار بىلەنمۇ كۆرۈش-
مەي شۇ كۈنى كەچتە مۇنىرەنى ئېلىپ غۇلجىغا يۈرۈپ كەتتى.
ئۇ مومىسى گۈلسۈمخان، ئاكىلىرى ئەسقەر، ئەكبەر، يەڭگىسى
ساباھەتلەر بىلەن بىر كېچە مۇڭدىشىپ، ئەتىسى چوڭ يولغا
چىقىپ نۇرتاي ھاجىمغا تېلېفون بېرىۋىدى. ئۇ، «ئاپىرىپ بې-
قىڭ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا مەسئۇل بولغانلار بىرنېمە دې-
سۇن» دەپ جاۋاب بەردى. ئالىنۇر سىڭلىسىنى ئىلى دەريا بويى-
دىكى مەكتەپكە ئاپاردى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىشخانىسى-
نىڭ ئالدىدا ئادەملەر قاتىرىسىغا تىزىلىشىپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار-
نىڭ نۆۋىتى كەلگەن ھامان چاقىرىپ ئەكىرىپ كېتەتتى. ئىككى
سائەتتەك نۆۋەت كۈتكەن ئالىنۇر ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئىش-
خانىسىدىن سولتىيىپ قايتىپ چىقتى. چۈنكى ئۇلار «مېيىپ
بالىنى قوبۇل قىلمايمىز» دەپ قەتئىي رەت قىلغانىدى.

سىڭلىسىنى نۇرتاي ھاجىم مەكتىپىگە كىرگۈزۈش ئۈمىدى
پۇتۇنلەي بەربات بولغان ئالىنۇر غۇلجىدا بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ،
مۇنىرەنى مەھەللىسىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى سى-
نىپىغا تىزىملىتىپ، ئىمتىھانغا قاتناشتۇردى. ھەدىسىدىن تىل،
ھېسابتىن ساۋاق ئېلىپ، خېلىلا ئىلگىرىلەپ قالغان مۇنىرە
ئىمتىھاندىن ياخشى باھادا ئۆتتى. ئالىنۇر سىڭلىسىنىڭ ئوقۇش،
كىتاب ھەم تۇرمۇش خىراجەتلىرى ئۈچۈن مومىسىغا پۇل تاپشۇر-

غاندىن كېيىن مومىسى مۇئەتتەرخانىنىڭ ئۆيىدە بىر كېچە قوندى. ئەتىسى ئەتىگەن ئاشخانىغا بېرىپ ئابدۇسەمەت بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇنىڭ مەكتەپتىكى قەرزىنى تۆلىۋەتكەنلىكىگە رەھ-مەت ئېيتتى.

— مەن تېلېۋىزوردىن يەڭگىمىز گۈلنىسانىڭ مۇددەتسىز كېسەللىكەنلىكىنى كۆردۈم، — دېدى ئابدۇسەمەت خىيالغا پاتقان ھالدا، — ئاكىمىز ئىككى ئايدىن ئۈچ ئېلىش مەقسىتىگە يەتتى. بۇ ھەممىسى پىلانلىق، مەقسەتلىك قىلىنغان سۇيىقەست.

— ئابدۇسەمەت ئاكا، سىز بەكمۇ چوڭقۇر ئويلايدىكەنسىز، ئۆتكەن يىلمۇ مۇشۇ گەپنى قىلغانىدىڭىز، — ئابدۇسەمەتنىڭ مۇلا-ھىزىلىرى ئالىنۇرنىڭ يەنىلا كاللىسىدىن ئۆتمىدى، — دادامنىڭ مېنى پۇلدىن قىسىشى مەكتەپتە ئوقۇتماي ئىشقا سېلىش، گۈلنى-ساخان ھەدىمىزگە بولسا مەيلى چۈشمىگەنلىكتىن قارىماي قويغان گەپ. بۇنى قانداقمۇ ئىككى ئايدىن ئۈچ ئېلىش دېگىلى بول-سۇن. سىزمۇ قارىسىغا ئەيىبلەۋېرىدىكەنسىز.

— بولدى، بولدى. دادىڭىز بولغاچقا ئۇنى ئاقلاۋاتىسىز، — دېدى ئابدۇسەمەت، — ھە، ئەختەم نېمە پالاكەتكە يولۇققانلىقىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

— ياق، ئۇ ئىچكىرىگە بىر كىرىپ كەتكەنچە مانا ئىككى يىلدىن ئاشتى، ھېچ خەۋىرى يوق. ئۇنىڭغا نېمە بوپتۇ؟

— ئۇ ھازىر شىئەن شەھىرىدىكى «خۇڭشىيەن» تۈرمىسىدە سولاقلىقكەن.

— نېمە؟! — چۆچۈپ كەتتى ئالىنۇر، — سىز نەدىن ئاڭلىدىڭىز؟

— ئاشۇ تۈرمىدە بەش يىل يېتىپ چىققان بىر بالىدىن ئاڭلى-دىم، — ئابدۇسەمەتنىڭ چىرايىنى ئېچىنىش قاپلىدى، — ئەختەم: «غۇلجىغا بېرىپ قالساڭ، مېنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىم-نى تۇغقانلارغا ئېيتما» دەپتۇ. ھەي ئىست، ئاكام مۇشۇ

بالىغىمۇ قىلىپ قويدى.

— ئۇ دېگەن دادام بىلەن مۇناسىۋەتسىز، ئاشۇ گۈلىنسا دېگەن خوتۇننىڭ كاساپىتى.

— بولدى، تىالاشمىايلى، — ئىابدۇسەمەت ئىپادىسىزلا كۈلدى، — ھە، ئاڭلىسام بېيجىڭدا بىر رېستوراندا كۆتكۈچىلىك قىلىۋېتىپسىزغۇ. قىز بالا دېگەن ئاشۇنداق يەردىمۇ ئىشلەمدا؟

ئالىنۇر ئۈرۈمچىدىكى بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن بېيجىڭدا يەنە بىر يىل ئىشلەشكە ئىرادە قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

— ئوقۇش پۇلى شۇنچە جىقمىكەن؟ — سورىدى ئابدۇسەمەت.

— تاماق، ياتاق، ماتېرىيال پۇللىرىدىن سىرت ئوقۇش پۇلىلا ئۈچ مىڭ يەتتە يۈز سوم ئىكەن. تېجەپ ئىشلەتسەمغۇ يىغقان پۇلۇم بىر يىلغا يېتىپ قالار دەيمەن.

ئالىنۇر ئابدۇسەمەت بىلەن خوشلىشىپ شۇ كۈنى كەچ سائەت ئالتىدە ماڭىدىغان ئاپتوبۇستا ئۈرۈمچىگە يۈرۈپ كەتتى. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندىلا يېتىپ كېلىپ ئۈرۈمچى ناھىيىسىگە قاتنايدىغان مىنىبۇسقا چىقتى. «ئەگەر بەختىيار بېيجىڭدا يەنە ئىشلەيدىغانلىقىمنى ئاڭلىسا ئۇ قوشۇلارمۇ ياكى رەت قىلارمۇ؟» دېگەن ئەندىشىدە قالغان ئالىنۇر يولدا بارغۇچە ئۇنى ئېرىتىشنىڭ ئامالىلىرىنى ئويلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ: «كەم پۇلىڭىزنى مەن غەملەپ بېرىمەن» دېيىشى ئېنىقلا ئىدى. ئەمما بۇنداق غۇرۇرىنى، ئىززەت - نەپسىنى كۆلگە پۇچىلاپ ئوقۇش خورلۇق ھېسابلىناتتى. ئالىنۇر بەختىياردىن ئايرىلىپ كېتىپ ئاشخانىلاردا يۇندىپۇرۇشلۇق قىلىشقا رازى ئىدىكى، ھەرگىز بىركىمنىڭ چاپىنىدا تەرلەشنى خالىمايتتى. كونىلارنىڭ «ئېرىڭگە ئىشەنگۈچە، ئىشىكىڭنىڭ ئىلگۈچىگە ئىشەن» دېگەن گېپى بارغۇ، بەلكىم بۇ بىر - بىرىگە ئىشەنچىسىز ئەر - خوتۇنلارغا قارىتىلغان تەمسىل بولسا كېرەك. شۇنداقتىمۇ تۇرمۇش دېگەندە قازان - چۆمۈچمۇ بىر -

بىرىگە ئۇرۇلۇپ «تاڭ ـ تۇڭ» ئاۋاز چىقىرىدىغان گەپ. بىر كۈنلەر كېلىپ سەن ـ پەن دېيىشىپ قالسا: «بىلىپ قوي، بۇگۈنكى كۈنۈڭ كىمدىن كەلگەن؟» دېگەن ئاھانەتنى ئاڭلىغۇچە ئۆلۈۋالغان ياخشى.

ھەر خىل ئېھتىماللارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرگەن ئالىنۇر ئۇرۇمچى ناھىيىسىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» ئورۇنلاشقان «ئېچىش رايونى»غا يېتىپ كەلدى. مىنىبۇس تۆمۈر دەرۋازىدىن كىرىشى بىلەن ئالىنۇر بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىگە ھەيرانلا قالدى. ئاسفالىت يول بويلاپ رەتمۇ ـ رەت تىزىلغان قارىغايلار، توپسىمان زىننەت ئارچىلىرى، ھەربىر ئىدارە ـ جەمئىيەت، مەكتەپ، كارخانا، شىركەت قورۇلىرىدىكى چىملىقلار مەخمەلدەك كۆكىرىپ تۇراتتى. بىر ـ بىرىدىن بوي تالىشىپ تۇرغان رەڭدار بىنالار، كونسېرۋا، ھاراق، تاماكا زاۋۇتلىرى، نەپىس زىننەتلەنگەن رېستوران، مېھمانخانا ئالدىلىرى، رەڭگارەڭ ئېچىلغان گۈل تەكچىلىرى ئوتتۇرىسىدىكى چوقچايغان تاغ تاشلىرى، پاكىز ـ رەتلىك يوللار شۇنچىلىك كۆركەم ئىدىكى، «ئېچىش رايونى» خۇددى ئىسلاھاتتىن تۇغۇلغان قىران يىگىتكە ئوخشايتتى. غايەت زور شارلاردىن ئېسىلىپ تۇرغان قىزىل، سېرىق، كۆك، يېشىل ئېلان شەلپەرلىرى تىنىق نىل رەڭلىك سۈزۈك ئاسماندا لەرزان لەيلىشىپ گويا ئۇچۇپ يۈرگەن پەرىزاتلارنى ئەسكە سالاتتى.

مىنىبۇس ئاخىرقى بېكەتكە كېلىپ توختىدى. ئالىنۇر يولۇچىلاردىن ئالىي مەكتەپ ئورنىنى سورىشى، ئۇلار يولنىڭ ئۇ قاسنىقىدىكى قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بىنانى كۆرسىتىپ قويدى. ھازىر تەتىل ۋاقتى بولغاچقا بىنا ئىچى جىمجىت ئىدى. ئۇ بىرىنچى قەۋەتتىكى ئۆيلەرنىڭ ئىشىك ئۈستىدىكى سۇلياۋ تاختىلارغا قاراپ قويۇپ ئىككىنچى قەۋەتكە ئۆرلىدى. بىردىنلا «ئىنگلىز تىلى فاكۇلتېت مۇدىرى ئىشخانىسى« دېگەن ۋىۋىسكا

ئېسىلغان ئىشىكنى كۆرۈپ يۈرىكى بىردىنلا سىلىپ كەتتى. ئالىنۇر ئىشخانىغا ئۇسۇپلا كىرىشى، چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرغان بەختىيار ئورۇندۇقلارنى تاراقلىتىپ كەلدى ـ دە ئۇنى قۇچاقلىـ ۋالدى ھەم دەرھاللا ئىستاكاننى چايقاپ ئىچىگە خالتىلىق چاي سېلىپ، ئۇستىگە قايناق سۇ قۇيدى.

— سىز، مەن بىلەن كۆرۈشمەيلا غۇلجىغا كېتىپـ سىز ـ ھە، — دېدى بەختىيار خاپا بولغان ھالدا، — مەن مۇنىرەـ نى يوقلاپ كېلەي دەپ، پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىگە بارسام «تۇـ نۇگۈن كەتتى» دەيدۇ.

— كەچۈرۈڭ، بەختىيار، سىڭلىمنى تىزىملىتىشقا ئالدىراپ كېتىپ قالدىم. بىراق شۇنچە ئۇرۇنۇشلىرىم بىكار بولدى.

— نېمە، قوبۇل قىلمىدىمۇ؟

— شۇنداق، مېيىپ بالىلارنى ئالمايدىكەن.

— قانداق قىلدىڭىز؟

— باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى سىنىپىغا كىرگۈزۈپ قويۇپ كەلدىم.

ئالىنۇرنى بىر يولىلا قايتىپ كەلدى، دەپ ئويلىغان بەختىـ يار ئۇنىڭ چامادان، سومكىلىرىنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ شەھەرـ دىكى پەزىلەت دوختۇرنىڭ ئۆيىدە بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى. شۇڭا ئۇ ئاشخانىغا چىقىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغانىدى، ئالدىراپ تۇرغان ئالىنۇر راست گېپىنى قىلدى:

— كەچۈرۈڭ، بەختىيار، مەن يىگىرمە كۈنلۈكلا رۇخسەت سوراپ كەلگەن، بۈگۈن كەچلىك پويىزدا ماڭمىسام، كېچىكىپ قالىمەن.

— نېمە سىز يەنە كېتەمسىز، مۇشۇ يەردە ئوقۇيمەن دېگەنتىڭىزغۇ؟

— قارارىمنى ئۆزگەرتتىم. كېلەر يىلى چوقۇم ئوقۇيمەن.

— نېمىشقا ئەمدى؟

ئالىنۇر ئۆزىنىڭ ئەمەلىي قىيىنچىلىقى ھەم يېرىم يولدا ئىقتىسادىي جەھەتتىن قىيىنىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن چۈشەندۈردى. لېكىن بەختىيارنىڭ چىرايى كەكرە يۇتۇۋالغاندەك تۈرۈلۈشكە باشلىدى. چۈنكى ئۇ «مۇدىرلىق» ھوقۇقىغا ئىشىنەتتى. ھازىر مەكتەپكە يەتتە سىنىپ خەنزۇ، بەش سىنىپ ئۇيغۇر بالىلىرى قوبۇل قىلىنغان بولۇپ، ئۇلار يىغىلىش ئالدىدا تۇراتتى. ئەگەر ئالىنۇر، بەختىيارنىڭ شاپائىتىنى قوبۇل قىلىشنى ئار ئالسا، ئۇ ھوقۇقىغا تايىنىپ ئوقۇش پۇلىنى مەلۇم نىسبەتتە تۆۋەنلىتىشكە ھەتتا كۆتۈرۈۋېتىشكىمۇ كۆزى يېتەتتى.

— بەختىيار، ئەگەر شۇنداق قىلسىڭىز، مەكتەپتىكىلەر سىزگە قانداق كۆز قاراشتا بولار؟ — ئالىنۇر ئىچى تىت - تىت بولغان ھالدا سۆزلىدى، — مەن ئۇلارنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن؟ «ھوقۇق كالتىكىگە تايىنىپ كىرگەن ئوقۇغۇچى» دېگەن ئاتاقتا يۈرگىنىمدىن ئوقۇمىغىنىم تۈزۈك.

بەختىيار ئويلىنىپ قالدى. ئالىنۇرنىڭ سۆزلىرى يوللۇق ئىدى. مەكتەپ بۇياقتىن قۇرۇلۇپ، ئۇياقتىن «ئارقا ئىشىك» قىلسا بەختىيارنىڭ بېشىدا چاقناپ تۇرغان ھوقۇق يۇلتۇزىمۇ ئازكۈن ئۆتمەي خىرەلەشكەن ياكى ئۆچكەن بولمامدۇ: ئەمدى بۇ جاھىل قىز ئۇنىڭ ياردىمىنى قوبۇل قىلىشنى ئار ئېلىۋاتسا، زادى قانداق قىلغۇلۇق؟

— راستىنلا بېيجىڭگە قايتامسىز؟

— مەن سىزگە ۋەدە بېرەي، كېلەر يىللىق قوبۇل قىلىنغان بالىلارنىڭ باش تىزىملىكىگە مېنى يېزىپ قويۇڭ. مەن سىزنىڭ قولىڭىزدا ئوقۇشنى بەخت دەپ بىلىمەن.

بەختىيار ئۈندىمىدى، ئۇ يەنە گەپ قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى ھېس قىلدى. تۇرمۇش ئوچاقلىرىدا پىشىپ، خورلۇق ۋە تەڭلىك دەستىدىن يۈرىكى ئېزىلگەن بۇ قىز

تولىمۇ ئېھتىيات بىلەن ئىش كۆرەتتى. كۆرگەن ئاشۇ رەھىمسىز كەچمىشلەرنىڭ قايتا تەكرارلىنىشىنى خالىمايتتى.
ئالىنۇر، بەختىيارنىڭ «كىچىك ماشىنىدا ئاپىرىپ قويسۇن» دېگىنىگە ئۇنىماي ئۇزاپ چىقتى - دە، ئاپتوبۇس بېكىتىگە كېتىپ قالدى.

25

...بايكۆل قەبرىستانلىقى ئەتراپ زەپىران سارغايغان. يىراقتىن كۆرۈنگە دەل - دەرەخلەر، ئالمىلىق باغلار قىزغۇچ، سارسېرىق، قوڭۇر تونلارنى كىيىشكەن، ئاخىرقى ئۆمرىنى ياشاپ بولغان غېرىب ياپراقلار قۇياشلىق دۇنياغا تويمىغاندەك ئاستا لەيلەپ چۈشۈپ قۇرۇغان بوستانلارنى قەبرىستانلىقتا ئايلاندۇرماقتا... قەبرىلەر ئارا چوقچىيىپ تۇرغان بىرەر تۇپ كۆچەت ھەم قاغجىرىغان تاختاي ئابىدىلەرمۇ «يەنە بىر كۈز كەلدى» دېگەندەك غېرىبسىنىپ قالغانىدى. قەبرىستانلىقتا ئادەملەر خېلىلا كۆپ بولۇپ، ئۇ يەر - بۇ يەردە توپلىشىپ دۇئا قىلىشاتتى، ئاۋاپ قىلىپ كۆز ياش تۆكۈشەتتى. سەدىقە تىلەپ يۈرگەن دىۋانىلەرمۇ قوناق شېخىدەك ئورۇق قوللىرىنى سوزۇشاتتى. قېرىلىقتىن دۈمچىيىپ قالغان بىر بوۋاي قىسماقتەك پۈكۈلۈپ كونا قەبرە بېشىدا «قالۇ ئىننا لىللاھى ۋە ئىننا ئەلەيھى راجىئۇن»[①] ئايىتىنى خىرىلداپ قالغان ئاۋازى بىلەن مۇڭلۇق قىرائەت قىلىۋاتاتتى.
«بۈگۈن قۇربان ھېيت بولغاچقا، نامازدىن قايتىپ، ئاتا - ئانا، قېرىنداشلىرىغا دۇئا - تىلاۋەت قىلغىلى كەلگەنلەر ئىكەن - دە» دەپ ئويلىدى ئەنزەر. ئۇ بۈنىڭدىن توققۇز يىل

① بىز ئاللانىڭ ئىلكىدىمىز، يەنە ئاللانىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز.

ئىلگىرى مېھرىبان بىر يۇرەك كۆمۈلگەن قەبرىنى ئىزدەپ يۈرەتتى. بۇ قەبرىستانلىق گويا لوقمىسىنى سىڭدۈرەلمەي قالغان يىرتقۇچنەك شۇنچە چوڭقىيىپ كەتكىنىنى كۆرۈڭ. راست ئەمەسمۇ، يەر قاچان ئادەم يەپ تويۇپتۇ؟ كەتكەنلەر كەتتى، خەۋىرى بولمىدى، ئۇلارنىڭ بېشىدا نېچۈك كۈن بولدى، بۇمۇ قاراڭغۇلۇق!...

ئەنزەرنىڭ كونا جاراھەتلىرىنى پال سېلىپ بىلىۋالغاندەك، بىر دىۋانە ئاجايىپ مىسكىن ئاۋازى بىلەن ھۆكمەت ئوقۇماقتا ئىدى:

سەن ـ سەن دۇنيا سەن دۇنيا،
كىمگە ۋاپا قىلدىڭ سەن.
مەنمەن دېگەن يارەننى،
يەر قوينىغا ئالدىڭ سەن.
ئالدىڭ ـ ئالدىڭ تويمىدىڭ،
بارغانلارمۇ قايتمىدى،
بارغانلارمۇ قايتمىسا،
ئاخىر مەنزىل شۇنداقتۇر!...

ئەنزەرنىڭ كۆز ياشلىرى كۆكلەم يامغۇرىدەك قۇيۇلدى. ئۇ تۇمانلىق كۆزلىرى بىلەن گۈلسۈمخان، مۆئەتتەرخان ئىككى ئانىنى كۆرگەندەك بولدى. ئۇلار داستىخانغا ئورالغان تاۋاقتىكى يىت ـ پوشكال، قۇيماقلىرىنى دىۋانە، نامرات يارەنلەرگە تارقىتىپ يۈرۈشەتتى ھەم بىرى: «قىزىم گۈلبانۇمنىڭ روھىغا دۇئا قىلىپ قويارلا» دېسە، يەنە بىرى: «پەرىشتىدەك كېلىنىمگە بىر قىرائەت قىلىۋەتسىلە، بىز گۇناھكار ئانىلار ئۇنى تاۋاپ قىلىپ كەلدۇق» دەيتتى. ئەنزەر ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدىيۇ، ئېغىز ئېچىپ تونۇشلۇق بېرەلمىدى. ئىككى ئانىمۇ

ئۇنىڭغا لەپپىدە قارىدىيۇ، يەنە سەدىقە تارقىتىش بىلەن بولۇپ كەتتى. ئەنزەر يۈزلىرىنى سىيپاپ قويدى. ئۇنىڭ ئېڭەك، بويۇن-لىرىنى چارئارىلاشقان قاپقارا بومبا ساقال قاپلاپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت ياشاڭغىرىغان كۆزلىرىلا پىلدىرلاپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ سىياقى بىلەن ئانىلارنىڭ تونۇماسلىقى تەبىئىي هال. ئۇنداقتا ئۇ ئۆزى «ئانا… ئاپا…» دەپ چاقىرسىمۇ بولاتتىغۇ. ئىللا تاۋارا ئېغىزى زۇۋانغا كەلمىدى. چۈنكى كىمدۇر بىرى: «هەي تۇزكور مۇناپىق، مۇشۇ ئىككى ئانىدىن ئەنت ـ قىساس ئالىمەن، دەپ قانچىلىغان كىشىلەرنىڭ تەقدىرىنى پايخان قىلىۋەتتىڭ ـ هە؟» دېگەندەك ئۇنىڭغا تىكىلىپ تۇراتتى.

— مەن ئازدىم… ئازغاندىمۇ بەك ئۇزاپ كەتتىم، — پىچىرلىدى ئەنزەر.

— ئون ئالتە يېشىدا دەپسەندە قىلىنغان بىر ناتىۋان، ساڭا ئون يىللاپ ساقلاپ، بالاڭنى چوڭ قىلدى. ئۇ ئادەمىيلىك يولى-نى تاپقىنىغا خۇش ئىدى. بىراق سەن ئۇنى چوڭقۇر هاڭ لېۋىگە سۆرەپ كېلىپ ئىتتىرىۋەتتىڭ. ئوغلۇڭ ئەختەمنىڭ گۇناهى زادى كىمگە؟ قىزىڭنى نېمە كۈنلەرگە سالمىدىڭ؟ قارىغىنا ئىك-كى ئانىنىڭ چاچلىرىنىڭ ئاقىرىپ كەتكىنىنى؟!

— مەن گۇناه قىلدىم، ئىككى ئانىغا يۈز كېلەلمەيمەن!

— بىر ئانىنىڭ باغرىنى يېرىپ چۈشكەن پەرىشتىدەك قىزى بىلەن بىر ياستۇقتا باش قويۇپ پەرزەنتىڭ بولدى. سەندە يەنە نېمە ئارمان؟ ئاناڭ بولسا ئېغىر قورساق كۆتۈرۈپ، ئاچچىق تولغاق يەپ تۇغۇپ، سوغۇق بۆشۈكنى قۇچاقلاپ سېنى خۇددى پاختا ئىچىدە چوغ ساقلىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلدى. ئۇنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىدىن كېچىپ بىر كېچە بەرگەن ئاق سۈتىنى، ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى تىللاغا توشتۇرۇپ بېرىپمۇ ئاقلى-يالمايسەن!

— بەرهەق، بەرهەق، مەن پەقەت ۋەيران بولغان بەختىمگە

پايلىماي...
— بىلىپ قوي، بەختسىزلىك — كۆپ كىشىلەر نائىل بولالمايدىغان بەختتۇر! ... ئۇنىڭ شېرىن ئازابى، ئاھ... دەپ قىلغان نالىلىرى، ئېتىقادىڭنى قورام تاشتەك چىڭىتىپ، ھاياتىڭنىڭ يېڭى بۆلىقىنى ئاچىدۇ. دۇنيادا ئۆلۈپ ئايرىلمايدىغان ھەم تىرىك ئايرىلمايدىغان كىم بار؟ تاتلىق ۋىسالنىڭ جۇدالىقى، بىر ئامەتنىڭ بىر ئاپىتى، ئاچچىق ئازابنىڭ راھەت ـ پاراغىتى، ھاياتلىقنىڭ ئۆلۈمى. بىر غەنىيلىكنىڭ بىر گادالىقى بىر ـ بىرىگە ھەمتەڭ بولۇپ كەلگىنىدەك، بۇ پانىي دۇنيا شادلىق ھەم پاجىئەگە تولغان! شۇڭا دانىشلىرىمىز: «كۈلكە بىلەن يىغا، خۇشاللىق بىلەن غەم ـ قايغۇ بىر قورساقتىن چۈشكەن قوشكېزەك ئاكا ـ ئۇكىلاردۇر» دەپ بىكار ئېيتمىغان.
ئەنزەر ياشلىرىنى سۈرتمەي يىراقلارغا قارىدى. ئىككى ئانا ھېلىھەم كەمبەغەللەرگە سەدىقە تارقىتىپ يۈرەتتى. ئۇلار كىمگىدۇر ئېگىشىپ بىرنېمە بەرسە، ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دەيتتى. ئەنزەر ئايلىنا ـ ئايلىنا «گۈلبانۇم مەرۇپ قىزى» دېگەن خەت يېزىلغان، قاغجىراق تاختىنى تاپتى. كۆيۈمچان مەسۇمەنىڭ قەبرىسىگە قويۇلغان بۇ لەۋھەنى ئۇ قازا قىلىپ ئىككى كۈندىن كېيىن ئەنزەر شەھەردە ياستىپ كېلىپ ئورنىتىپ قويغانىدى.
— بالام، ئىككى كەلىمە قۇرئان تىلاۋەت قىلىپ بېرەيما؟
ئەنزەر «قالۇئىننا لىللاھى ۋە ئىننا ئەلەيھى راجىئۇن» ئايىتىنى ئوقۇغان بايىقى دۇمچەك بوۋاينى تونۇدى. ئۇنىڭ بىر تۇتام ئۇزۇن ئاق ساقىلى قاپقارا قارىداپ گەز باغلىغان كالپۇكلىرىغا ھەيران بولۇپ قاراۋاتقاندەك، ئۇچلۇق ئېگىكىگە ئېگىلىپ تۇراتتى. ئۇچ ـ تۆت تال سارغايغان ئۇزۇن قاشلىرى، جىيەكلىرىنى قورۇق قاپلىغان نۇرسىز كۆزلىرىگە خۇددى ئۆمۈچۈك تورىدەك ساڭگىلىغانىدى. كىچىك يۇمىلاق قارىچۇقلىرى بولسا، گوداڭغا چۈشكەن قارا مونچاقتەك گۇنسىز پارقىرايتتى.

— قېنى كەلسىلە.

ئۇلار قورۇغان ئوت ـ خەسلەر ئۈستىدىلا يوكۇنۇپ ئولتۇ-
رۇشتى. بوۋاي ئاجىز يۆتىلىپ، كانىيىنى رۇسلاپ ئالغاندىن
كېيىن قىرائىتىنى باشلىۋەتتى. ئەنزەر گەرچە ئەرەبچە ئوقۇلۇ-
ۋاتقان ئايەتلەرنىڭ مەنىسىنى ئۇقۇپ كەتمىسىمۇ پەقەت ئۇنىڭ
يىغلىغاندەك مۇڭلۇق ھەم سىرلىق ئاھاڭلىرىلا ئۇنى يىراق ئۆت-
مۈشكە ئەكەتكەنىدى. لەمپە ئاستىدىكى ئۆزىگە تىكىلگەن ئوتلۇق
كۆزلەر، تاشكا هارۋىنى ئىتتەرگەن ۋاقىتىدىكى مارجاندەك ئۈش-
شاق تەرلىگەن ئايدەك يۈزلەر، كاتېردا قورقۇپ قۇچاقلاشلار،
كىچىك چۇقۇر بوستانلىقىدىكى باغرىغا سىڭىپ كەتكەن
بىراۋلار... ۋاڭ قادىر بېغىدىكى تەلمۈرۈپ بېقىشلار... تۇن كېچە-
دىكى ئۆگزىگە چالما تاشلاشلار... ئەندىكىپ سۆيۈپ قېچىشلار...
ئاھ خۇدا، شۇلار بولۇپ ئۆتكەنمىدى؟ گۈلبادۇم ئاتلىق
رەڭگى ـ رۇخسارى دائىم پاكىز يۈرىدىغان، تارتىنىپ كۈلىدى-
غان، ھايالىق كۆزلىرىنى ئېلىپ قاچىدىغان بىر مەسۇم سەنەم
بۇ دۇنيادا ياشىغانمىدى؟! ئۇنىڭ مۈشكى ـ ئەمبەردەك مەززىلىك
ھىدلىرى باھار چېچەكلىرىدەك نەلەرگە توزۇپ كەتكەندۇ؟ «ئەن-
زەر... ئەنزەر... ئەنزەر...» دەپلا سوقىدىغان ئالمىدەك يۈرىكى
ئانا تۇپراق باغرىدا ھېلىمۇ شۇنداق نالە قىلامدىغاندۇر؟ ئۇنىڭ
ئاياغلىرىغا تاۋاپ قىلاي دېسە، قەدەم ئىزلىرى قاچانلاردۇر ئۆ-
چۈپ كەتكەن! گۈل سىيماغا ئېگىلەي دېسە، مۇبارەك تېنىدىن
بىر سىقىم توپا قالغان! ئاھ چەرخى پەلەك، قىلمىشلىرىڭ دائىما
بۇزماق، يامانلاردىن ئەلەم تارتقۇزماق... دۇنيادا ئازغىنا ياشىغان
ئاشۇ ناتىۋاننىڭ كۆز ياشلىرى قۇرۇپ ئۆتكەن كۈنلىرىمۇ بولغاند-
مۇ؟ سىنىڭدىن سۆيۈنگەن چاغلىرىنى ئەسكە ئالالام-
سەن؟! ياق!... سەنغۇ ئۇنىڭ ئەمدىلا ئېچىلغان گۈلدەك ھاياتىنى
خازان قىلىپ مۇرادىڭغا يەتتىڭ، لېكىن ئۇچۇ؟ ئەنە قارا ھەممە،
ھەممە ياشلىق ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەتكەن

ئۇ مەرھۇمە ئىككى غۇلاچ سوغۇق يەر تېگىدە ئاخىرەتنى كۈتۈپ يېتىپتۇ... ئاھ خۇدا ئۇنى ئويلىمايدىغان، سېغىنمايدىغان، ئۇتىدا كۆيۈپ ئۆتمەيدىغان بىرەر دەقىقەممۇ بولارمۇ كاشكى! !...

ئەنزەرنىڭ ھەسرەتلىك پىغانلىرى تاڭ سۈزۈلگىچە داۋاملاشـ قانمۇ بولار ئىدى، لېكىن دۇمچەك بوۋاي قىرائىتىنى ئاخىرلاشـ تۇرۇپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. بوۋاي كۆيۈشۈپ كەتكەن پۈتلىرىـ نى ئارانلا رۇسلاپ ئورنىدىن تۇردى ھەم ئەنزەرنىڭ ئاتىغان سەدىقىسىنى ئېلىپ يەنە دۇئا قىلدى ـ دە كامالچىدەك ئېگىلىپ كېتىپ قالدى. ئەنزەر قەبرە بېشىدىن تۇرىدىغاندەك ئەمەس ئىـ دى. بىراق داستىخانلىرىنى قولتۇقلىغان ئىككى ئانا قاياقتىندۇر پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلار ئەنزەرگە نەشتەردەك قادىلىپ تۇرۇشاتتى.

— قارىسىلا، قۇدام گۈلسۇمخان، — مۆئەتتەرخان ئەنزەرنى ئىما قىلدى، — بۇ ھېلىقى تۇزكور ئەمەسمۇ! بۇنداق تۇزكورلارـ نىڭ تەلەتىگە قاراشمۇ بىر گۇناھ، يۈرسىلە بۇ يەردىن تېز كېتىلى.

— توختىسىلا، قۇدام مۆئەتتەرخان، — گۈلسۇمخاننىڭ ئىچى ئاغرىغاندەك قىلاتتى، — قارىماملا ئۇنىڭ بوراندەك ياش تۆكۈۋاتقىنىنى گۇناھىكەبىر، گۇناھىسەغىرلىرىگە توۋا قىلغان بولسا، ئاللا ئۇنى مەخپىرەت قىلغاندۇر.

— توۋا دېسىلە، قۇدام، كىتابى «پەتىۋا شېرىپ»تا «تۇزـ كورغا يان باسقان، بولۇشقان ئەۋلادتىن، دوست ـ يارەندىن تېـ نىپ كەتمەكلىك، قاچماقلىق پەرزىلەتتۇر ۋە ئەڭ ئالىي مۇسۇلمان ساۋابىدۇر» دەپ ئېيتىلغان. يۈرسىلە ماڭىلى، ئۇنىڭ گۇناھلىـ رىغا شېرىك بولۇپ قالمايلى يەنە.

— ئانا، ئاپا، بۇ مەن ئەنزەر ئەمەسمۇ، ئوغلۇڭلار ئەنزەر بولىمەن...

— ئاغزىڭنى يۇم، — ئىككى ئانا تەڭلا ۋارقىـ

رىدى، — سەندەك ئاداۋەت، كىنا - كۈدۈرەتلەرگە چىرمىلىپ قالغان ئوغلىمىز يوق!… بىز ئىككىمىز سېنىڭ دۈشمىنىڭ تۇرساق… ئەنت - قىساسلىرىڭ تېخى تۈگىگىنى يوققۇ دەيمەن؟…

— ئانا، ئاپا، مەن كەچۈرگۈسىز گۇناھ قىلدىم، مېنى ئەپۇ ئەتسەڭلار…

— نىكاھ يىپىغا باغلاپ قويۇپ، ئەرلىك بۇرچۇڭنى ئادا قىلماي، ياشلىق ھاياتىنى زەبۇن قىلغان گۈلنىسا، ياقا يۇرت گۇندىخانىلىرىدا پىت - بۈرگىلەرگە يەم بولغان ئوغلۇڭ ئەختەم، سەرسانلىق كوچىلىرىدا زار قاقشاتقان قىزىڭ ئالىنۇرلار سېنى كەچۈرەرمۇ، خۇدا سېنى كەچۈرەرمۇ؟ قارىغىنا ئىككىمىزنىڭ چاچلىرى ئاتمىش بەش ياشقا كىرە - كىرمەي سۈتتەك ئاقىرىپ كەتكىنىنى. گۈلنىسانى مەن ئېلىپ بەرگەنلىكىم ئۈچۈنلا مېنىڭدىن ئالالمىغان ئۆچۈڭنى ئاشۇ ناتىۋاندىن، گۇناھسىز ئوغلۇڭدىن ئالدىڭ. گۈلسۈمخاندىن ئالالمىغان قىساسىڭنى ئۇ بېقىپ چوڭ قىلغان نەۋرىسىدىن، ئۆز قىزىڭدىن ئالدىڭ. سېنى قانداقمۇ ئادەم دېگىلى بولسۇن! ۋۇي تۇزكور شاۋۇچى!

— ئانا، ئاپا، — ئەنزەر قولىنى سوزغانىدى، ئىككى ئانا تەڭلا غايىب بولدى. ئەنزەر قەبرىگىلا يىقىلىپ ھوشىدىن كەتتى.

— ئەنزەر، ئۇلار نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ئەڭ چوڭ گۇناھكارلار ئۆزلىرى، سىز مېنىڭ قىيامەتلىك جورام، — ئەنزەرنىڭ ياشلىق يۈزلىرىنى گويا جەننەت پەرىشتىلىرىنىڭ ئىللىق، ھارارەتلىك قوللىرى سىلاۋاتقاندەك بىلىندى، — نېمانچە ساقاللىرىڭىزنى ئۆستۈرۈۋەتتىڭىز، مېنىڭ كويۇمدا ئاشىق دەرۋىش بولماقچىمۇ، بۇنداق ھەسرەت - نادامەت ئىچىدە قالسىڭىز مەن قانداقمۇ خاتىرجەم ياتىمەن… تاڭلا مەھشەر كۈنى دىدارلىشىمىز ئەمەسمۇ… ئاھ مېنىڭ نادامەتلىك ئەنزەرىم، مەن ئۈچۈن خۇدا ئالدىدا گۇناھكار بولغان ۋاپادارىم… باغرى قان

جىگەرىم…

— گۈلبانۇم! !…— ئەنزەر ئۆزىنىڭ دەھشەتلىك ۋارقىرىغان ئاۋازىدىن ئۆزى ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە، كارىۋات يۆلەنچۈكىگە ئاستا يۆلەندى، پېشانىلىرى مونچاق - مونچاق تەرلىگەن بولۇپ، ئېغىر ھاسىرايتتى.

«ئۇھ…، — دېدى ئەنزەر چوڭقۇر تىنىغان ھالدا، — بۇنداقمۇ كارامەتلىك چۈش كۆرىدىكىنا كىشى.»

گۇاڭجۇ، نەنخەي[1] ئەنزەر بۇ يەردىكى ناۋايخانىسىنى ماڭدۇرۇۋاتقىنىغا ئون نەچچە يىل بولۇپ قالدى. ئۇ، بىرقانچىلىغان شاگىرتلىرى بىلەن نان، سامسا يېقىش ئارقىلىق داڭ قازاندى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ سودىسى جۈمە كۈنى ئىنتايىن بېسىق بولاتتى. نەنخەيدە بىرقانچە ئورۇندا مەسچىت بولۇپ، جۈمە نامىزىدىن قايتقاندا بازار قاينام - تاشقىنلىقتا ئايلىناتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ قىزىيدىغىنى «سەيدى ۋاققاس» جامەسى ئىدى. كېچىچە ياققان نان، سامسىلار بىردەمدىلا تۈگەپ، داستىخان تەۋەككۈلەر قۇرۇقدىلىپ قالاتتى. ئەنزەر بېيجىڭ ۋاڭفۇجىڭدىكى كاۋاپخانىسىغا بىرەر ئايدا بىر قېتىم بېرىپ ھېساب - كىتاب قىلىشاتتى. لېكىن گۈلنىسا قولغا ئېلىنىپ، ئۇرۇمچىدىكى ئاشخانىسى مۇسادىرە قىلىنغاندىن كېيىن ئىچ ئاغرىتىش ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن ئاۋارىچىلىكلەردىن قۇتۇلۇپ، ئارام تاپقاندەك بولۇپ قالدى. ھازىر ئۇ نەنخەي بىلەن بېيجىڭ ئوتتۇرىسىدا قاتناپ ھەم ساياھەت، ھەم تىجارەت قىلىش يولىغا كىرىۋالدى. شۇڭا، شىنجاڭنى ئەسلەيدىغان كۈنلىرى تولىمۇ ئاز بولۇپ، ئۇنى بىرلا ئازابلاۋاتقىنى ئوغلى ئەختەمنىڭ يانچۇقچىلار شايكىسىغا باغلىنىپ شىئەن «خۇڭشىيەن» تۈرمىسىدە مەھبۇس بولۇپ قالغانلىقى ئىدى. ئۇ-

---

① نەنخەي — جەنۇبىي دېڭىز ھەم شۇ يەردىكى شەھەرنىڭ ئاتىلىشى.

نىڭ ئۈستىگە بىر ئاي ئىلگىرى ئابدۇسەمەتتىن بىر خەت تاپشۇ-
رۇۋالدى. بۇ خەت ئەمەس گوياكى بىر پارچە چوغ بولۇپ،
ئەنزەرنىڭ يۈرەك - باغرىنى كۆيدۈرۈپ داغ قىلىۋەتتى.
ئۇ بىر - بىردىن ئېغىر ۋەزنىلىك سەھىپىلەرنى ئوقۇغانسېرى
ئۆزىنىڭ قانداق مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.
مانا ئاشۇ خەتنىڭ تەسىرىمۇ تۇيۇقسىزلا ئىسسىتمىسى ئۆرلەپ
ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۇنىڭسىزمۇ بىر يىلدىن بېرى كالتە
يۆتىلىپ ناگان - ناگاندا قان تۈكۈرۈپ يۈرەتتى. بۇگۈن بولسا
ئاشۇ خەتتىكى ئەسلەتمىلەر، تەئەددىلەر، بازغاندەك ئۇرۇلغان
قاتتىق تىل - ئاھانەتلەر چۈشىدە ئەينەن نامايان بولدى. ئىككى
ئانىنىڭ قەبرىستانلىقتا ئېيتقانلىرى، ئابدۇسەمەتنىڭ يازغانلىرى
بىلەن قوشكېزەك ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەقىل - ئىدراكىنى
ئەدەپلەپ، زېھنىياتىنى پاراكەندە قىلىپ، ۋىجدانىنىڭ داتلاشقان
قۇلۇپىغا پالتا ئۇرغاندەك تەسىر قىلغان بۇ خەت، ئۇنىڭ كېسىلى-
نى ھەسسىلەپ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. ئىككى ئانىغا ئۆچمەنلىك
قىلىپ، قانچىلىغان ئېغىر ئاقىۋەتلەرنىڭ جاۋابكارى بولۇپ قال-
غان - ھە! گۇلنىسانىڭ ئۆمۈرلۈك ئازاب چېكىشىگە، ئوغلىنىڭ
ئۆسمۈرلۈك ھاياتىغا، قىزىنىڭ سەرسان بولۇشىغا ئۇ ئۆزى سە-
ۋەبچى. سەۋەبچىلا ئەمەس، بەلكى شۇنداق بولۇشىنى تىلىدى.
شۇ چاغدىلا ئانىسىدىن، قېينانىسىدىن ئۆچ ئېلىپ ھاردۇقى چى-
قاتتى ھەم گۇلبانۇمغا تاڭلا قىيامەت كۈنى يۈزۈم يورۇق ھالدا
قارىيالايمەن، دەپ ئويلايتتى. بىراق ئورمانغا ئوت كەتسە ھۆل
- قۇرۇقنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلغىنىدەك، ئوغلى
ئەختەمنىڭ ئاداۋەت قۇربانلىرىغا چېتىلىپ كۆڭۈلىدىكى
خىرە قىلغىنى نېمىسى!

ئەنزەر بۇنداق ئېغىر كېسەل بولۇپ باققان ئەمەس، يەۋاتـ-
قان، ئىچىۋاتقان دورىلىرىمۇ نەلەرگە كېتىپ بارىدىكىنتاڭ. بە-
دەن تېمپېراتۇرىسى قىرىق سېلسىيە گرادۇستىن ئېشىپ كەتكەن

چاغلىرىمۇ بولدى. بىر يىلدىن بېرى يەنە قانداقتۇر لەنىتى كېسەل چاپلاشتى. ئەي مەرھەمەتى كەڭ ئاللا، ئەنزەرنىڭ ناشۇكۈرلۈكى ئۈچۈن ئۆلۈكىنى ياقا يۇرتلاردا خار قىلماقچىمۇ سەن؟ پاھ نېمىدېگەن يالغۇزلۇق، تەنھالىق، غېرىبلىق! ئەنزەرجان تۇمشۇقا كەلگەندىلا گۈلنىسا، ئەختەم، ئالىنۇر، مۇئەتتەرخان، گۈلسۇمخانلارنى ئەسلىمەكتە، سېغىنماقتا. ئۇ ماي ئېيىدا بېيجىڭگە بارغىنىدا كاۋاپچى بالىلاردىن قىزىنىڭ بېيجىڭدا ئىشلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ تۇرۇپ ئىزدىمىگەنىدى. مانا ئەمدى بېشى ياستۇققا يېتىپ ئەزرائىل قېشىدا پەيدا بولغاندىلا شاگىرتلىرىغا تېلېفون بېرىپ، ئالىنۇرنى سۈرۈشتە قىلىپ خەۋەرلەندۈرۈشنى تاپىلىدى. ئۇنىڭغىمۇ ھەپتىدىن ئاشتى. ئەنزەرنىڭ قىزىغا قىلغانلىرى ئۆزىگە ئايان. بەلكىم ئالىنۇر: «ئازابىنىڭ تەمىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى سەنمۇ تېتىپ باق» دەپ كەلمىسىمۇ يوللۇق! دادىسىنىڭ قىلغان شۇملۇقلىرىنى دۈشمەنلىشىپ قالغان كۆشەندىسىمۇ قىلماس.

... ئەنزەر كارىۋاتتىن تەستە چۈشۈپ، بېشى قايغاندەك بولدىدە يەردە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇ قوللىرىغا تايىنىپ، ئۆمىلەپ قوپتى ھەم سەنتۈرەكلەپ يۈرۈپ، توختىماي تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن سىركايىگە قايناق سۇ قۇيدى، ئاندىن ئۈستەلدىكى خىلمۇ خىل دورىلاردىن ئالىقىنىغا ئېلىپ كاپ ئەتتى.

ئەنزەر ئارانلا قەدەم ئېلىپ كارىۋىتىغا چىقتى. ئۇ ئىككى ياستۇقنى كارىۋات يۆلەنچۈكىگە يۆلەپ ئورۇنغا كىرىشى ئىشىك ئېچىلىپ ئالىنۇر كىرىپ كەلدى. كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالغان ئەنزەر قوللىرىنى سوزۇپ قىزىنى باغرىغا باسقىنىچە ئۈن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

— خۇدا، قىزىمغا ئىنساپ ئاتا قىلغىنىڭغا مىڭ مىراتەم رەھمەت! باغرىم قىزىم، جىگىرىم قىزىم، سېنى كۆپ قىيىندىم، داداڭنى كەچۈر، — ئەنزەرنىڭ دولىسى سىلكىنىپ، پۇ-

تۇن بەدىنى تىترەيتتى، — سېنىڭ مېنى كەچۈرمەسلىكىڭدىن ئەندىشە قىلغانىدىم. مانا كەلگىنىڭنىڭ ئۆزى مېنى كەچۈرگەنلىكىڭ ئەمەسمۇ. رەھمەت، قىزىم، ساڭا تەشەككۈر، قىزىم.

دادىسىنىڭ «ئىنساپ ئاتا قىلغىنىڭغا» دېگەن سۆزى ئالىنۇرنىڭ گەجگىسىنى قورىدى، ئەسلىدە: «ماڭا شۇنچىلىك ئىنساپ بەرگىنىڭگە» دېسە توغرا بولاتتى. خۇددى بېخىللارنىڭ ئالقىنىدەك، كۆزىدىن مىت قىلىپ ياش چىقمايدىغان بۇ ئادەم ئۆمرىدە مۇشۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ باققانمىدى؟ ئۇ ـ رۇق ـ تۇغقانسىز، قوۋم ـ قېرىنداشسىز، پەرزەنتسىز ياقا يۇرتلاردا بۇرنىغا ئۆلۈم پۇراپ قالغاندىلا پەيدا بولۇپ قالغان ئىنساپ ـ دە بۇ!

— دادا، بولدى يىغلىما، — ئالىنۇرنىڭ يەنىلا ئىچى ئاغرىپ قالدى، — سېنى ئاغرىپ قاپتۇ دەپ ئاڭلاپلا كېلىشىم، خېلى ياخشى بولۇپ قالدىڭمۇ؟

— ياخشى، قىزىم، خېلىلا ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرىمەن، — ئەنزەرنىڭ كۆزلىرى ياشقا تولغانىدى، — سېنى كۆرۈپ بىر ئوبدانلا بولۇپ قالدىم.

— كاۋاپچى شاگىرتىڭ ئىككى كۈنلا كېچىككەن بولسا، رېستوراندىن كېتىپ قالغان بولاتتىم.

— نەگە كەتمەكچىدىڭ؟

— ئۈرۈمچىدە يېڭىدىن قۇرۇلغان بىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇماقچىمەن.

— ئوبدان قىلىپسەن، قىز بالا رېستوراندا ئىشلىسە نامى ياخشى بولمايدۇ.

— بۇمۇ ئامالسىزلىقتىن بولغان ئىش، — دېدى ئالىنۇر، — ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئۈچۈن يىلدا ئالتە مىڭ سومدەك پۇل كېتىدىكەن. لېكىن ئابدۇسەمەت ئاكامنىڭ مەكتەپكە پۇل سېلىشۇۋەتكەنلىكى خەۋىرى كېلىپ قالغاچقا قايتىدىغان

بولۇپ قالدىم. بولمىسا يەنە بىر يىل ئىشلىمەكچىدىم.

— ئىنىم ئابدۇسەمەت ئىنساپلىق بالا. كىچىك چېغىڭدىن ساڭا ئامراق ئىدى، ئاڭلىسام غۇلجىغا بېرىپسەن.

— شۇنداق ئاۋغۇست ئېيىدا بارغانىدىم.

— گۈلسۇمخان ئاپام، ئانامىلار قانداق تۇرۇپتۇ؟ — ئەنزەرنىڭ كېچىدىن كۆرگەن چۈشىدىكى ئاپئاق چاچلىق ئىككى ئانا كۆز ئالدىدا نامايان بولدى، — نىغمەتكام، ئابدۇسەمەت، روشەنگۈل، ئەسقەر، ساباھەتلەر ھەم ئۇلارنىڭ باللىرى ئوبدان تۇرۇپتىمۇ؟ كىچىك ئىنىمىز ئېلدوسنى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇ-ۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىدىم.

— ھەممىسى سالام ئېيتتى. ئۇلار سىزنى سورىغانىدى، «ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكەن، بىرەر يىل بولدى كۆرمىدىم» دەپلا قويدۇم، باشقا گەپلەرنى دېمىدىم.

— رەھمەت ساڭا، بۇ ئىشلاردىن خەۋىرىم بار.

ئالىنۇر نەنخەيدە دادىسىغا قاراپ ئون كۈن تۇرۇپ قالدى. ئۇ كۈندە ئەنزەرنى كىيىندۈرۈپ تالا ـ تۈزلەرگە يېتىلەپ ئاچىقات-تى. ئارىلىقتا دوختۇرخانىغا ئۈچ كۈن ئۇدا ئاپىرىپ ئاسما ئوكۇل سالدۇردى ھەم ئاغزىغا تېتىغۇدەك ئۆي تاماقلىرىنى ئېتىپ بەر-دى. گەرچە ئۆكتەبىر ئايلىرى ئوتتۇرىلىشىپ قالغان بولسىمۇ نەنخەينىڭ ئەتىسى ـ ئاخشىمىدىكى نەم سالقىنلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا كۈندۈزلىرى يەنىلا ئىسسىق ئىدى، ئەتراپمۇ يېشىللىق بىلەن قاپلىنىپ كۆز پەسلىنىڭ ئەسرارىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

پەرزەنت مېھرىنىڭ كۈچ ـ قۇدرىتىمۇ ئەنزەر خېلىلا ئەسلى-گە كېلىپ قالدى، ئاتا ـ مۇنچە كالتە يۆتەلنى ھېسابقا ئالمىغان-دا چىرايىدىن كېسەللىك ئالامەت كۆرۈنمەيتتى. ئۇ قىزىنى تاك-سىغا سېلىپ باغچىلارغا، جەنۇبىي دېڭىز ساھىللىرىغا ئاپىرىپ ئويناتتى، ئالىي رېستورانلاردا مېھمان قىلدى. بالا دېگەن يەنىلا بالا ئىكەن، ئالىنۇر دادىسىنىڭ سالغان ئازابلىرىنى ئۇنتۇدى.

ئەلۋەتتە ئاتا مېھرى دېگەنمۇ ئۇلۇغ ھەم خىسلەتلىك قۇدرەت ـ
دە. ئەنزەرنىڭ تېنىدىكى قان قىزىنىڭ يۈرەكلىرىدە مەۋج ئۇرۇ-
ۋاتسا، پەرزەنت ئاتا تېنىنىڭ بىر پارچىسى تۇرسا، ئۇلار گويا
ئوخشاش قۇتۇپلۇق ماگنىتتەك بىر ـ بىرىگە يېقىنلاشقاندا تار-
تىشماي قالامدۇ؟

كۆنلەر ئۆتكەنسېرى ئالىنۇر خېلى بەك جىددىيلىشىپ قال-
دى. «غەربىي دىيار مىللەتلەر ئىنستىتۇتى» دا دەرس باشلىنىشلى
بىر ئايدىن ئېشىپ قالغانىدى. شۇڭا مېڭىش ئالدىدا، دادىسىنىڭ
كىيىم ـ كېچەك، يوتقان ـ كۆرپە تاشلىرىنى سۆكۈپ يۇدى.
ئاندىن ئايال كىشىنىڭ قولى تەگمىگەن ئۆينى بىر قۇر تازىلاپ،
ھەممە نەرسىنى رەتلىدى. تام ئىشكاپىدىكى توپا باسقان چىنە ـ
قاچىلارنى سۈرتۈۋېتىپ بىر پارچە خەت قولىغا چىقىپ قالدى.
ئالىنۇر كونۋېرت ئۈستىدىكى ئادرېس، ئىسمىغا قاراپلا ئابدۇسە-
مەتنىڭ خېتى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قىزىقسىنىپ قالدى. بۇ جد-
گەرلىك ئاكىسى ئالىنۇر ئىككى قېتىم غۇلجىغا بارغاندا ئەنزەرنى
ئەيىبلەپ غەلىتە گەپلەرنى قىلغانىدى. كىم بىلىدۇ، ئۆزى توغ-
رۇلۇقمۇ يەنە نېمىلەر يېزىلدى. بولمىسا دادىسى بۇنداق ئىلىك-
تەك ئېرىپ كېتەمتى. ئالىنۇر خەتنى سومكىسىنىڭ تېگىگە
سېلىۋەتتى.

ئالىنۇرنىڭ قايتماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلىغان ئەنزەرنىڭ ئى-
چىدە بىر يېرى كۆيگەندەك ئېچىشتى. ئۇ ئالتە مىڭ سوم پۇلنى
قىزىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، بىر ھازا ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەتتى.

— رەھمەت، دادا، بۇ پۇلنى ئۆزۈڭ ئىشلەت، ئابدۇسەمەت
ئاكام مەكتەپىنىڭ بىر يىللىق پۇلىنى تۆلىۋېتىپتۇ، — دېدى
ئالىنۇر سەممىيلىك بىلەن، — كېلەر يىللىق پۇلنى بولسا
ئۆزۈم ئىشلەپ تەييارلىدىم، ئەمدى بۇ پۇلۇڭ ئارتۇقچە.

— مەندىن ئاغرىنىشىڭ، نەپرەتلىنىشىڭ ھەقلىق،
قىزىم، — ئەنزەرنىڭ تەلەپپۇزى بەكمۇ يۇمشاق ئىدى، — ئەمما

ئاخىرغىچە ئۆچمەنلىك ساقلىساڭ بولامدۇ، بىز ئاتا - بالىغۇ.
— خاتا چۈشىنىپ قالما، ئۆچمەنلىك ساقلاش يامان ئىللەت. بۇ پەقەت قارا كۆڭۈل، نادان، ئەپۇنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتىنى چۈشەنمەيدىغان ئادەملەرگىلا خاس خىسلەت.
خەتنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەرسىز ئالىنۇر تۇز كۆڭلى بىلەن بۇ گەپلەرنى قىلغاندا ئەنزەرنىڭ يۈزى تاتىرىپ كەتتى. ئابدۇسەمەتنىڭ «يامان ئىللەت»، «قارا كۆڭۈل»، «نادانلىق» دېگەن خىتابلىرى شۇنداقلا: «قىزىڭنىڭ، سىز بەرگەن زەھەرنى ئىچمەنكى، دادامنىڭ پۇلىنى ئالمايمەن، دېگەن سۆزلىرىنى قانداق چۈشەندۈرىسەن؟» دەپ يازغان سەھىپىلىرى يەنە بىر قېتىم قۇلاق تۈۋىدە جاراڭلىدى.
— راستتىنلا ئالامسەن، قىزىم؟ — ياندۇرۇپ سورىدى ئەنزەر، — مېنىڭ كۆڭلۈمنى غەلىتىلا قىلىپ قويدۇڭغۇ.
— ھەرگىز ئۇنداق ئويلىما، ئوقۇشۇمنىڭ ھەممە راسخوتلىرىنى غەملەپ بولدۇم. مەن دېگەن بىر قىز بالا، بۇنداق جىق پۇللارنى كۆتۈرۈپ يۈرسەممۇ خەتەرلىك.
— بولىدۇ، بولىدۇ، — ئالىنۇر دادىسىنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ يۈرىكى ئېچىشتى، — ئاشۇ ئادرېسىڭغا قارىتىپ خەت يازسام تېگىدىغاندۇر؟
— خەت يېزىپ يۈرمىگىن، مەن مەكتەپكە بارغاندىن كېيىن ساڭا تېلېفون بېرىمەن. ئاڭلىسام ياتىقىمىزدا كارتوچكىلىق تېلېفون بار ئىكەن. ئۇنىڭ نومۇرىنى دەپ بەرسەم پات - پات ئالاقىلىشىپ تۇرمايمىزمۇ.
ئەنزەر قىزىنى گۋاڭجۇ پويىز ئىستانسىسىغا بارىدىغان ئەڭ ئىككىنچى يول ئاپتوبۇسىغا سېلىپ قويدى. ئالىنۇر دېرىزىدىن قول پۇلاڭلىتىپ قالغان دادىسىنىڭ قارىسى كۆرۈنمەي قالغىچە قاراپ تۇردى، ئاندىن جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن سومكىسىدىن ئابدۇسەمەتنىڭ خېتىنى ئېلىپ، ئاۋايلاپ ئاچتى -

دە، قوپال سەھىپىلەرگە كۆز يۈگۈرتتى.
«ئاكا! (مەن سىنى ئاكا دېيىشكىمۇ يۈزۈم كۆيىدۇ) بەلكىم ئاڭلىغانسەن؟ گۈلنىسا مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا گىرىپتار بولۇپ، تۈرمە ئازابىنى تارتىۋاتىدۇ. ئوغلۇڭ ئەختەم يات يۇرتلار گۈندىخانىسىدا نارەسىدە كۆزلىرىنى پەنجىرىدىن چۈشكەن گۈڭگا يورۇققا تىكىپ، ئەركىنلىككە تەشنا بولۇپ ياتىدىغاندۇر. قىزىڭ ئالىنۇرنى بولسا خۇددى ياۋا مۈشۈك ئۆتكۈر تىرناقلىق پەنجىلىرىدە كەپتەر باچكىسىنى ئوينىتىپ، يۈمران تېنىنى قانغا بويىغىنىدەك قىيناپ راھەتلەندىڭ... تەڭلىك ھەم پۇشايمان ئىسكەنجىسىدە قالغان ئىككى ئانىنى، ۋىجدان ئازابىدا ئۆرتەپ، چاچلىرىنى مەزگىلسىز ئاقارتىۋەتتىڭ، ئەمدى ئارمانغا يەتكەنسەن؟ ئانام نادانلىقىدىن ئەمما ياخشى كۆڭلى بىلەن گۈلنىسانى ساڭا نىكاھلاپ ئېلىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈنلا، ‹مانا كۆرۈپ تۇر، سەن مەجبۇرلىغان خوتۇننى ئازابلاپ، سېنىڭ يۈرىكىڭنى خۇن قىلىمسام› دېگەن غەرەزدە گۈلنىسانى ئەتەي خالتا كوچىغا باشلىدىڭ. گۈلنىسا ياش ئىدى. ئۇ ھېسسىياتسىز، تۇيغۇسىز بىرەر چالما ياكى تاش ئەمەس. خۇددى سەن گۈلبانۇم ھەدىمىزگە مەجنۇنلارچە ئاشىق بولۇپ، بوران ـ يامغۇر، قار ـ شىۋىرغان، تۈن كېچىلەر مىسقالچە ئازاب بىلىنمىگىنىدەك ئۇمۇ ساڭا ئاشۇنداق كۆڭۈل مەيلىنى بەرگەنىدى، بۇ يولدا ھەتتا ئۆزىنى قۇربان قىلالايتتى. ئۇنى سەن توي كېچىسى تاشلاپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئون يىللاپ سىنى كۈتتى، سېغىنىش، تەقەززالىق بىلەن ساقلىدى، بالاڭنى چوڭ قىلدى، ئەركەك چىۋىن زاتىنى بەدىنىگە قوندۇرمىدى. بۇ نېمە ئۈچۈن، پەقەت ئۇنىڭ مۇھەببەتلىك كۆڭۈل سەيناسىدا سېنىڭدەك بىر ۋاپاسىزنىڭ چىرىغى يورۇپ تۇراتتى! ئۇنىڭ بۇ پىداكارلىقىنى ئوتتۇنچىنىڭ ئارغامچىسىدا ئەمەس، زەرگەرنىڭ تارازىسىدا ئۆلچەش كېرەك!...
گۈلنىسادەك چىرايلىق، سۈباتلىق ئايالنى، ھەرقانداق ئەر

ئۆزىگە جۈپتى ھالال قىلاتتى. سىنىڭ مەيلىڭ بولمىغانىكەن، نىمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاجرىشىش تەلىپىگە ماقۇل دىمىدىڭ؟ بۇ خۇددى ساتىراشنىڭ ئەينىكىدەك ئىنىق. ئۇ بەختىنى تىپىپ تاتلىق تۇرمۇشقا ئىرىشسە، ئانامدىن قىساس ئېلىپ ھۇزۇرلىنىدىغان ۋاستەڭ بولماي قالىدۇ ـ دە، خەيرىيەت سەن كۆزلىگەن ئارزۇلىرىڭغا يەتتىڭ. ئەمدىلا بەخت بوسۇغىسىغا قەدەم قويدۇم، دەپ شادلانغان بىر ناتىۋان ئاجىزەنى خورلىدىڭ. ئۇنىڭ ئايالىق ھىس ـ تۇيغۇلىرىغا ھۆرمەت بىلەن قارىمىدىڭ، تەلمۈرۈپ قاردىغان كۆزلىرىگە دۈشمەنلىك نەزەردە باقتىڭ. بارا ـ بارا يۈرەك رىجىلىرى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان بۇ ياش چوكاننى ئۆزۈڭ كۆزلىگەن گۆرى زىندانغا ئاپىرىپ سولىدىڭ! …»

… ئالىنۇر بۇ سەھىپىلەرنى ئوقۇۋېتىپ ئابدۇسەمەتنىڭ: «ئاكام ئىككى ئايدىن ئۈچ ئېلىشتەك مۇناپىقلىق يولىغا مىڭىپتۇ»، «ئۇ ئىككى ئايدىن ئۈچ ئېلىش مەقسىتىگە يەتتى»، «بۇ پىلانلىق، مەقسەتلىك قىلىنغان سۇيىقەست» دىگەن سۆزلىرىنىڭ تېگىگە يەتكەندەك بولدى. ئۇ ئۆزى ھەققىدە نىمىلەر دىيىلگەنلىكىگە قىزىقىپ خەتنىڭ داۋامىغا كۆز يۈگۈرتتى.

«ئېسىڭدىمۇ، ئاكا، سەن بىر قېتىم يىرىم كېچىدە دەريا بويى كوچىسىغا كېتىپ خامۇش قايتىپ كەلدىڭ، ئەتىسى ئەتىگەندە سەندىن نىمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى سورىسام، چىرايىڭ قارا بوراندەك تۇتۇلغان ھالدا:

— دەججال قېرى مېنى: ‹قايسىمىز قەلەندەر ـ دىۋانە، خەلقئالەم بىلىدۇ. ۋۇي زىدى پەس پىسەندى. ھالىڭغا بېقىپ ھال تارتىپ، قەشقەرلىكىڭدىن تىپىۋال…› دەۋاتامدا. خەپ بۇ تارانچى خوتۇننىڭ ھاقارەتلىرىنى كۆڭلۈمگە سېلىپ قويدۇم، بىر كۈنلەر كەلگەندە تۇيدۇرماي ئۆپكىسىگە قاقىمەن، — دىگەنىدىڭ. ئىنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، شۇ چاغدا مەن:

— ئاكا، ئانام سىنىڭ تۇتقان ئۆيۈڭگە بىر قېتىم، ئۇلارنىڭ

ھويلىسىغا ئىككى قېتىم بېسىپ كىرىپ قان سىيىۋەتكۇدەك قابا-
ھەتلىك تىللارنى ياغدۇرغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، بۇنداق دېسەڭ
دۇرۇس بولمايدۇ. گۇلسۇمخان ئانىمۇ ئانامنىڭ ھاقارىتىنى سىڭ-
دۇرەلمەي، ساڭا تىل سالغان گەپ. بۇنىڭغا ئۆچ ئېلىش كېتەم-
دۇ؟ — دېگىنىمدە، سەن:

— بولدى، ماڭا تولا نەسىھەت قىلىپ كەتمە. بىر مۆرىتى
كېلىدۇ، پۇخادىن چىقىمەن، ‹مەن غۇلجىلىق تارانچى› دېگىنىگە
تويدۇرمىسام، — دېگەنىدىڭ. خۇلاسە كالام نېمە بولدى، سەن
ئانام ئۇچۇن گۇلنىسانى قۇربانلىق قىلغىنىڭدەك، گۇلسۇمخان
ئانا ئۇچۇن قىزىڭ ئالىنۇردىن ئەنت - قىساس ئالدىڭ. چۈنكى
بۇ ئەتلىمە گۆشنى تۇغۇلغىنىدىن تارتىپ ئۆزى باققانلىقى ئۇچۇن
ئالىنۇر بۇ مەزلۇمنىڭ جانجىگىرى ئىدى. راست گەپنى قىلغاندا
‹ئۆزى يوقنىڭ يۈزى يوق› دېگەندەك قىزىڭغا ئاتىلىق مۇھەببە-
تىڭ يوق! ئۇنىڭدىن ئاللىبۇرۇن مېھرىڭ كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن.
مېھىر - شەپقەتلىرىڭنى ئۆچمەنلىك ئوتلىرى كۆيدۈرۈپ كۇلگە
ئايلاندۇرغان. ئۆچمەنلىك زەھەرلىك بىر ئوتتۇركى، ئۇنىڭ يىل-
تىزى ئۇزارغانسېرى دۈشمەنلىك ئۇرۇقلىرى كۆپىيىدۇ. سېنىڭ
ئۆز ۋاقتىدا «كۆڭلۈڭگە سېلىپ قويغان» ئاشۇ ئۆچمەنلىكىڭ
چېچەكلىدى، مېۋە بەردى، ئۇرۇق تۇتتى. نەتىجىدە قىزىڭغا
رەھىم قىلماي، گۇلسۇمخان ئانىدىن ئۆچ ئېلىشقا باشلىدىڭ.
بىچارە كىچىك قىزنى كۆرۈنۈشتە مەكتەپكە ئەكىرگەن بولدۇڭۇ،
قەرزگە تۇتۇپ بېرىپ قېچىپ كەتتىڭ. سەندە پۇل يوق ئەمەس
ئىدى. ھېچقانداق تۇتقۇدەك ساپىقى يوق ئالىنۇر تەتىللەردە، دەم
ئېلىش كۈنلىرى قاچا يۇيۇپ، كۇل تارتىپ، يۈندى تۆكۈپ يۈرۈپ
بىر قەرزنى ئاران تۈگەتتىيۇ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنى-
شالماي مەكتەپتىن چېكىندى. چۈنكى ئۇنىڭدا ئىقتىسادىي مادار
قالمىغانىدى. سەن خۇددى پال سالغاندەك تويۇقسىزلا پەيدا بول-
دۇڭ - دە، قىزىڭنىڭ قانداق ئاقىۋەتكە دۇچار بولغانلىقىنى

بىلگەندەك گەپمۇ سورىمىدىڭ، ئالىنۇر غۇلجىغا كېتىمەن، دېسە قويمىدۇڭ. نېمە ئۈچۈن؟ خۇددى كۆڭلۇڭ تارتمىغان خوتۇنۇڭ گۈلنىسانى قويۇپ بەرمىگىنىڭدەك، گۇلسۇمخان ئانىنىڭ مۇڭگۇ-زىنى سىرقىرىتىش پىلانىڭ تولۇق كامالەتكە يەتمىگەنىدى. شۇڭا بۇ نادان، ساددا، ئاق كۆڭۈل قىز ئىككىنچى قېتىم سەن قۇرغان قاپقانغا دەسسىدى. ئۇ يەردىمۇ قەرز ‹كالتىكى› دە دۇمبالىنىپ مەكتەپتىن چېكىندى. بۇنىڭغا ‹ياق› دەپ باش چايقىيالمايسەن. قىلغان رەزىللىكلىرىڭ ئاياقتىكى قېتىمقىتەك ئايان تۇرسا. ئەگەر شۇ چاغلاردا قىزىڭ كوچىدا قېلىپ، ئاچلىق، ماكانسىزلىق تۇ-پەيلىدىن يامان يوللارغا كىرىپ كەتكەن بولسا، سېنىڭ ئۈچ ـ ئاداۋەت تۇپەيلىدىن قارىيىپ كەتكەن ئالا كۆڭلۈڭ، قارا نىيىتىڭ شادلىقتىن ياشناپ كەتكەن بولاتتى. ئەلۋەتتە بۇ زەربە گۇلسۇم-خان ئانىنى قان يىغلىتىپ، سېنى كۈلدۈرىدۇ ـ دە...»

... ئالىنۇر خەتتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، كۆزلىرى قىسى-لىپ، نەگىدۇر قاراپ تېڭىرقاپ قالدى. ئۇ، بىردىنلا پاجىئەلىك ھاياتىنىڭ يىلتىزىنى كۆرگەندەك بولدى. دەرۋەقە ئالىنۇر تېخى پىشماپتۇ. تۇرمۇش ئۇچاقلىرىدا شۇنچە قورۇلۇپ، كۆيۈپ كۆ-مەچكە ئايلانغان بولسىمۇ، ھاياتلىقتا يۈز بېرىدىغان بۇنداق ھىيلە ـ مىكىرلەرنىڭ بارلىقىنى ئويلىماپتۇ. يەنە كېلىپ ئۆز دادىسىدىن دەڭا!... ھېلىمۇ ياخشى ئالىنۇر ئەقلىنى جورۇپ، بېشىغا كەلگەن كۈلپەت، زۇلۇم، خورلۇقلارنى ئىككى مومايدىن پىنھان تۇتۇپ يازمىغىنى جاھان ئىش بوپتۇ. بولمىسا ئۇلار ئۆمرىدىن بۇرۇن ئازاب بىلەن كېتىپ قالسا، ئەنزەر ئۈچ ئېلىش-نىڭ مېۋىسىنى كۆرگەن بولارىدى.

كۆزلىرىگە يىغا ياماشقان ئالىنۇر خەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇشقا باشلىدى:

«ئاكا، ئالىنۇر بۇ قېتىم يەنە غۇلجىغا كەلدى. ئۇ ھەممە ئۇرۇغ ـ تۇغقان، تونۇش ـ بىلىشلەرگە: ‹دادام ئىچكىرىدە

تىجارەت قىلىۋاتىدۇ، گۈلنىسا ھەدەم بولسا ئۈرۈمچىدە ئاشخانا
ئېچىۋاتىدۇ، ئۇلار ئامان ـ ئېسەن» دېگەن گەپتىن باشقا سېنى
ياكى گۈلنىسانى يامان كۆرسىتىدىغان بىر ئېغىز گەپ ـ
سۆزلەردە بولمىدى. ئەمما مەن خېلى بۇرۇنلا ئۈرۈمچىدىن كەل-
گەن تىجارەتچى ئاغىنىلەردىن بەزى ئەھۋاللارنى ئۇقۇپ، تۇرغۇن-
جان، راملىگە خەت يېزىپ بولغان ئىشلارنى ئىگىلەپ بولغاند-
دىم. شۇڭا ئالىنۇرنى ئۆيۈمگە باشلاپ كېلىپ ئايرىم گەپ سورد-
سام، ئۇ ھېچنېمە دېگىلى ئۇنىمىدى. «دادام، گۈلنىسا ھەدەملەر
ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇلار توغرۇلۇق بولۇنغان ئۆسەك گەپلەرگە
ئىشەنمەڭ» دەپلا تۇرۇۋالدى. ئامالىنىڭ يوقىدا مەن گۈلنىسانىڭ
قىلمىشلىرىدىن تارتىپ، ئۇنىڭ ئون تۆتىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ،
«يېزا ئىگىلىك ماشىنىلاشتۇرۇش مەكتىپى»، سەندۇڭبېي ئاش-
خانىلىرىدىكى مەدىكارچىلىقلىرىنى ھەممىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ
بەرگەندىلا ئۇ پاڭگىدە ئېتىلىپ كەتتى.

ئاكا، قىز بالا ئادەتتە ئاتىغا ئامراق بولىدۇ. لېكىن سەن
قىزىڭنىڭ قەلبىدە مۇھەببەت ئويغاتتىڭمۇ ياكى نەپرەتمۇ؟ ئۇ-
نىڭ: «سىز زەھەر بەرسىڭىز ئىچىمەن، لېكىن دادامنىڭ پۇلىنى
ئالمايمەن» دېگەن بىر جۈملە سۆزى يېتەرلىك بولسا كېرەك.
قىسقىسى، سەن ئۆچ ئېلىش يولىدا ئەڭ ئېسىل نەرسىلىرىڭنى
يوقاتتىڭ، ئېچىنىشلىقى شۇكى، قەبىھ ۋاستىلىرىڭ، ئوغلۇڭ
ئەختەمنىمۇ بۇ قايىنامغا سۆرەپ كىردى. ئۇ بىر كۈنلەر كېلىپ
ئەقلىنى تاپقاندا ئۆچ ئالماي قالارمۇ؟ چۈنكى سەن پۈتۈن بىر
ئائىلىنىڭ قاتىلى! بۇ ئۆتنە ئالەم ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالما!
سەن، «مەن قانداق ئاتا، قانداق ئادەم؟» دېگەن سوئالنى ئۆزۈڭ-
گە قويۇپ باق! ئېسىڭدىدۇر بىر چاغلاردا «ئاق كالا، قارا كالا،
سېرىق كالا» رىۋايىتىنى سۆزلەپ بەرگىنىڭ. شۇنداق بىز بىر
مىللەت، بىر دىنداش، بىر قوۋم! ئاشۇ ئاق كالا، قارا كالا،
سېرىق كالا، بەربىر بىر كالا!! ئويلاپ كۆر، ھازىر بىز قايسى

دەۋر، قانداق زامانىدا ياشاۋاتىمىز. XXI ئەسىر بوسۇغىلىرىغا كېلىپ قالغان تۇرۇقلۇقمۇ بىزدىكى ئەبگارلىق، يۇرتۋازلىق، قۇمدەك چېچىلىش، ئۆچ ـ ئاداۋەت، قىساسخورلۇق تۈگىمىسە، بىز زادى قانداق مىللەت بولۇپ قالدۇق؟! سىنىڭدەك بىر ئوقۇمۇشلۇق زىيالىي تەپرىقچىلىك تۈپەيلىدىن ئانىلاردىن، خوتۇن ـ بالىلىرىدىن قىساس ئالسا، بىزدىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھى خۇش بولارمۇ؟ كېيىنكى ئەۋلادلىرىمىزچۇ؟! توۋا دەيمەن، بۇ مەرەز كېسەل كونىلار بىلەن كېتەر دېسەم، هازىرقىلارغا ئۇدۇم بولۇپ قالغىنىنى نېمىسى! مەن ساڭا خېتىمنىڭ ئاخىرىدا مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇلۇغ ھېكمىتىنى تەقدىم قىلاي:

«ئادەملەرنىڭ خار ۋە زەبۇن بولۇشىغا سەۋەب بولىدىغان نەرسە، نادانلىق بىلەن تەپرىقچىلىكتۇر...»

... ئالىنۇر ئابتوبۇسنىڭ ئورۇندۇقىغا تاشلىنىپ كۆزلىرىنى يۇمدى. ئابدۇسەمەتنىڭ بۇ خېتى رەھىمسىز ھەقىقەتنى ئېچىپ بەرگەن ئادىل سوتچى ئىدى. هاياتلىق يولى، ئۆمۈر مەنزىلى غايەت زور سەھنە ئىكەن. شادلىق ھەم قايغۇلار، ۋىسال ـ جۇدالىقلار، بەخت ۋە بەختسىزلىكلەر، ھىيلە ـ مىكىر، ساختىلىقلار، مەنپەئەت كويىدا بىر ـ بىرىگە قان چېچىشلار، تەمەخورلۇق، ھەسەت، ئورا كولاشلار، قىسقىسى، خۇشاللىقىدىن خاپىلىقى تولا، ئازاب ـ ئوقۇبەت، پاجىئە، تراگېدىيىلەر بۇ سەھنىدە قارار تاپىدىكەن. ئەجايىب قەھرىمانلار ھەسرەت ـ نادامەت رولىنى ئېلىپ قان يۇتۇپ ئۆتىدىكەن. سەلبىي پېرسوناژلار بولسا ئۆز يامانلىقلىرى بىلەن تەنتەنە قىلىدىكەن. ئەختەمگە ئوخشاش بىرىكىمگە يامانلىقمۇ قىلماي سەھنە ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرگەنلەرمۇ ھېچ سەۋەبسىزلا قۇربان بولىدىكەن!

«گۇاڭجۇدىن شىئەنگە بارىدىغان پويىز بېلىتى ئالاي، — پىچىرلىدى ئالىنۇر، — ئەختەم جاھاننىڭ ئۇ چېتىدىكى تۈرمىدە بولسىمۇ ئىزدەپ تاپىمەن. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرىنى

قايتۇرمەن. ئۇ تېخى بالا ئىدى، بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەندە ئۇن ئالتە ياشقا ئەمدىلا كىرگەن، پاك، غۇبارسىز بۇ ئۇسمۇرنىڭ ئۇۋالى زادى كىمگە؟! يانچۇقچىلار شايكىسىغا قانداق بولۇپ چېتىلىپ قالغان، بۇ ئۇنىڭ جىنايىتى ئەمەس، يەنىلا دادام ئەن- ـزەر!...»

※ ※

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن بېيجىڭ ـ شىئەن پويىزىغا ئولتۇر- غان ئالىنۇر پايتەخت شەھەر بېيجىڭ بىلەن خوشلاشتى. ئۇنىڭ قەلبى ئالىي مەكتەپ مۇھەببىتى بىلەن تولغانىدى. بۇ مۇھەببەت- ـنىڭ قانچىلىك بەدەللەر بەدىلىگە كەلگەنلىكى ئۇنىڭ خىيال كەپ- ـتىرىنى يەنىلا ھېلىقى سەرسانلىق يىللارغا ئەكەتتى!...

خاتىمە

ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتتى. ماي ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى.

ئۈرۈمچىدىن كېچىلەپ يولغا چىققان «سانتانا» تاڭ سۈزۈ-لۈش بىلەن ئۆتەيدىن ئۆتۈپ كەتتى. قىزغۇچ قوڭۇر چوقچايغان بورتالا ئاسمىنى قان قۇيغاندەك قىزىرىپ، چىقىش ئالدىدا تۇرغان قۇياشتىن خەۋەر بەرمەكتە. قۇيۇندەك چېپىپ كېلىۋاتقان «سانتا-نا» خۇددى ئەجەلدىن قاچقاندەك كېلىۋاتسىمۇ، ئازراقلا ئوڭغۇل - دوڭغۇل، كاتاڭلارغا كەلگەندە ئاستىلاپ سىلىق ئۆتۈپ كېتەتتى - دە، يەنە سۈرئىتىنى تېزلىتىپ جىدەللەپ ماڭاتتى. ماشىنىدا شوپۇر يىگىتتىن باشقا يەنە ئىككى كىشى بولۇپ، ئار-قىدىكى ئۈچ كىشىلىك ئورۇندا ئەنزەر كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئوڭدى-سىغا ياتاتتى. ئالدىدا ئولتۇرغان ئابدۇسەمەت پات - پات ئارقى-سىغا قاراپ قوياتتى ھەم ئاكىسىدىن ھال سورايتتى.

ئېغىر سىل كېسىلى بىلەن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئاكىسىنى گۇاڭجۇدىن ئايروپىلاندا ئەكەلگەن ئابدۇسەمەت ئۈرۈم-چىگە چۈشكەندە يەنە ئايروپىلان بىلەن غۇلجىغا ئەكەتمەكچى بول-غانىدى. ئەنزەر «يوللارنى كۆرۈپ ماڭاي» دەپ تۇرۇۋالدى. شۇڭا ئۇلار مەخسۇس تاكسى كىرا قىلىپ ماڭغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئابدۇسەمەت ھېلىدىن - ھېلى ئۆزگىرىپ تۇرغان ئاكىسىدىن ئەنسىرەپ غۇلجىغا تېزرەك يېتىشىۋېلىشنى ئويلايتتى. دېمى سى-قىپ، نەپەس يېتىشتۇرەلمەي قالغان ئەنزەر تۇرۇپلا كۆزلىرى چەكچىيىپ، خىرقىراپ قالاتتى.

— ئابدۇسەمەت، — دېدى ئەنزەر ئارقىسىغا قارىغان ئىنى-

سىغا، — يېنىمغا ئۆت، مېنى يۆلەپ ئولتۇر، بەللىرىم ئاغرىپ كەتتى.

ئابدۇسەمەت ماشىنىنى توختىتىپ ئارقىغا ئۆتتى ـ دە، ئاكىسىنى يۆلەپ ئولتۇردى. ئىنىسىنىڭ كۆكرىكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرغان ئەنزەرنىڭ نەپەس ئېلىشى ئارام بەرگەندەك بولۇپ، پۇتلىرىنى ماشىنا دېۋانىدىن يەرگە ئالدى.

— دېرىزىدىن چالا ـ پۇچۇق كۆرۈنگەن دەل ـ دەرەخ، كۆك ئاسمان، ئېتىز ـ ئېرىقلارنى كۆرۈپ، — دېدى ئەنزەر دەممۇ دەم توختاپ سۆزلەپ، — قەشقەر ئېسىمگە كېلىپ قالدى. شۇنچە يىللار ئۆمرۈم سىرتلاردا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئەجەب ئانا يۇرتۇمنى يوقلىيالماپتىمەن. ئۇنىڭ ھەربىر تاش ـ تۇپرىقىنى كۆزۈمگە سۈرتكۈدەك بولدۇم.

— سەللا ياخشى بولۇپ قالساڭ، — دېدى ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، — سېنى ئۆزۈم ئاپىرىپ كۆرسىتىپ كېلىمەن. نىغمەتكام بىلەن ئاناممۇ بېرىپ كەلدى.

— قەشقەرنى كۆرۈش؟ — ئەنزەر ئاچچىق كۈلۈمسىرىدى، — نېسىپ بولارمۇ؟

— ئۇنداق دېمە، ئاكا، بىر ئوبدانلا تۇرماسەن.

— ئېسىڭدىمۇ، كىچىك چاغلىرىمىزدا سېنى يېتىلەپ نە ـ نەلەرگە ئەكېتەتتىم. قەشقەرنىڭ شىمالىدىكى تۇمەن، جەنۇبىدىكى قىزىل دەريا بويلىرىدا ئوينايتتۇق، — ئەنزەر ھاسىراپ سەل توختىۋالدى، — سەمەن، بەشكېرەمنىڭ باغلىرىنى جەننەت دېسە ئارتۇق كەتمەس... ھادىس چىرايلىق، ھاۋالىق يەرلەر ئىدى.

— غۇۋا ئېسىمدە بار، — ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ چىرايىغا سەپسالدى، — مەن دەرەختىكى ئۇۋىلاردىن قۇش باللىرىنى ئېلىپ بەر دېسەم سەن، ئۇۋال بولىدۇ، زىيىنى بار، ئۇمۇ بىر جان دەيتتىڭ.

— ھېيتگاھ جامەسى قورۇسىنىڭ ئېرىق بويلىرىغا تەرەت

ئېلىش ئۈچۈن قويغان قەۋم چوڭگۈنلىرىنىڭ بىرىنى چېقىپ قويۇپ، قېچىپ كەتكىنىڭ ئېسىڭدە بارمۇ؟

— ئېسىمدە، لېكىن مەزىن ئاخۇنۇم سېنى تۇتۇۋالغانىدى.

— توۋا، قۇربان ھېيت ئەتىگەنلىكى ھېيتگاھ ئالدىدىكى ساماچىلارغا قوشۇلۇپ ئوينىدۇق. ئەمما سېنى يىتتۇرۇپ قويۇپ، كەچكىچە ئۆيگە كىرەلمىگەنىدىم، — ئەنزەر ياش بىلەن تولغان كۆزلىرىنى يوشۇردى، — ئاھ قەشقەر… قەشقەر… كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ئەزىز تۇپراق… ئەنجۈر، ئانار، پىستە - بادام، ئەينۇلا، بېھىلىك باغلىرىڭنىڭ مۇشكى - ئەنبەر-دەك ھىدلىرى دىماغلىرىمغا ئۇرۇلۇۋاتىدۇ. مۇشۇنداق ماي ئايلى-رىدا قەشقەر گۈل - چېچەكلەرگە پۈركىنىدۇ…

ئابدۇسەمەتنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلۈپ، دىمىغى زىڭگىدە ئې-چىشتى - دە، كۆزلىرىگە ياش كەلدى. ئانا يۇرت خۇمارى، ئانا يۇرت پىراقى ھەم سېغىنىشى ئەجەل بىلەن ئېلىشىۋاتقان ئادەم ئۈچۈن ياخشىلىقتىن بېشارەت ئەمەس ئىدى. كونىلار: «تۇلكىمۇ ئۆلىدىغان چېغىدا، تۇمشۇقىنى ئىنى تەرەپكە قىلىپ ئۆلىدۇ» دېيىشىدۇ ئەمەسمۇ، بەلكىم ئانا تۇپراقمۇ ياخشى كۆرگەن ئايالى ئۈچۈن نۇرغۇن سەۋەنلىكلەرنى سادىر قىلغان دەردمەن ئوغلىنى كۆڭلىدە ئاقلاۋاتقاندۇر، دەرۋەقە ئەنزەر گۈلبانۇم ئۈچۈن ۋەيلۇن دوزاخقىمۇ كۆلۈپ تۇرۇپ كىرگەن بولاتتى…

«سانتانا» جىلغا يولىدىن بارغانسېرى يۇقىرى ئۆرلەپ، ئې-گىز ئېدىر ئۈستىگە چىقىش بىلەن پەستە كۆپكۆك يالتىراپ تۇرغان سايرام كۆلى كۆرۈندى. چايقىلىۋاتقان ھەيۋەتلىك سۇ دولقۇنلىرى، قىرغاقلارغا ئۇرۇلۇپ، ئۈنچىلەرنى چاچرىتاتتى. كۆل ئوتتۇرىلىرىدىكى ئاق شايىدەك يېيىلغان شولىلار ئاسماندىكى بۇلۇتلارنىڭ ئەكسى ئىدى.

— قارا، ئاكا، سايرام كۆلى، — دېدى ئابدۇسەمەت دېرىزە ئەينىكىنى چۈشۈرۈپ، — كۆردۈڭمۇ؟

— شوپۇرغا دېگىن، ماشىنىنى كۆل قىرغىقىدىكى ئەپلىك-رەك يەرگە توختاتسۇن، مەن ماشىنىدىن چۈشىمەن.

يول بويى بىماردىن ئەنسىرەپ كەلگەن شوپۇر بالا ماشىنىنى قېلىن ئوت بىلەن قاپلانغان چىملىقتا توختاتتى - دە، ئەنزەرنى يۆلەپ چۈشۈرۈشكە ياردەملەشتى. ئەنزەر ئون نەچچە قەدەم ئالدىغا مېڭىپ، ئوت - چۆپلەر ئارىسىدىن چوقچىيىپ چىققان قورام تاشلارنىڭ بىرىدە ئولتۇرماقچى بولۇۋىدى، ئابدۇسەمەت چاپىنىنى تۆت قاتلاپ سېلىپ بەردى. ئەتراپتىكى تاغ يانباغىرلىرىدا، مەخ-مەلدەك ئېدىر غوللىرىدا سېرىقچېچەك، كاككۇككۈلى، چۈغ-لۇق، ئاق لەيلىدەك ياۋا گۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن بولۇپ، خۇددى ھەر خىل بوياقلارنى تۆكۈۋەتكەندەك كۆرۈنەتتى. يەس قاپتاللاردىن تاغ چوققىلىرىغىچە ئاسمانغا بوي تارتقان قارى-غايلارنىڭ ئۇستىلىرىدە لەيلەپ يۈرگەن ئاق بۇلۇتلار چوڭقۇر جىل-غىلارغا سۆسۈن رەڭ سايىلەرنى تاشلىغانىدى. يىراقلاردا توپ - توپ قوي، كالىلار، ئۆيۈر - ئۆيۈر يىلقىلار ئوتلاپ يۈرۈشەتتى. پەسلىكتە بولسا سايرام كۆلىنىڭ زۇمرەتتەك سۈزۈك سۈيى بىردە شاۋۇلداپ، بىردە شاپىلداپ قىرغاقلارغا ئۇرۇلاتتى. ئەنزەر ھا-ياتلىقتىكى بۇ گۈزەل مەنزىرىلەرنى گويا كۆز قارىچۇقلىرىغا سىڭ-دۈرۈۋالماقچى بولغاندەك تويماي قارايتتى.

— ئابدۇسەمەت، ئىلىلىق ئاغىنىلەرنىڭ ھېلىقى ناخشىسى ئېسىڭدە بارمۇ؟

— قايسى ناخشىنى دەيسەن، ئاكا؟

— نېمىدى، ھە توغرا:

سايرامنىڭ كۆلى دەيدۇ،
يا ئاقمايدۇ، تاشمايدۇ.
ئۆلۈمنىڭ ئەلچىسى كەلسە،
ياش قېرىغا باقمايدۇ...

كۆڭلى ئۆيۈپ، كۆزلىرىدىن ياش ئەگىگەن ئابدۇسەمەت نە-لەرگىدۇر قارىۋالغانىدى. ئۇ، «ئىككى ئانا كەلتۇرگەن ئىغىر ئازاب، دەرد ـ ئەلەملەر ئۇنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى يەپ، مۇشۇ كىسەلگە گىرىپتار قىلدى» دەپ ئويلىدى.

— شۇنداق، بۇ يىل قىرىق ئالتە ياشقا كىرىپتىمەن، نۆۋەت-نىڭ ماڭا كېلىپ قالغىنىنى كۆرمەمدىغان، — ئاپئاق قارلىق چوققىلارغا تىكىلىپ قالغان ئەنزەر، ئىنىسىنىڭ ئۇنىسىز ياش تۆكۈۋاتقىنىنى كۆرۈپ، دېيىشكە تېگىشلىك بولمىغان گەپلەرنى دەپ سالغانلىقىنى ھېس قىلىپ زورمۇزور كۇلدى، — ئابدۇسەمەت، ئەسلىيەلەمسەن؟ بىز قەشقەردىن يۆتكىلىپ چىققاندا ئاشۇ تەلكە داۋىنى ئۈستىدە گۈرۈچتەك يالتىراپ تۇرغان قار يېگەنىدۇق.

— قارغا خالتىدىكى قېتىقنى ئارىلاشتۇرۇپ، دوغاپ قىلىپ ئىچكىنىمىزنى زادىلا ئۇنتۇيالمايمەن، ئانام كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئىدە-يۇل ئېيىدا قار يېدۇق دېسەك قەشقەرلىكلەر ئىشىنەرمۇ» دېگەنىدى.

— راست، ھەممىمىز ھەيران ـ ھەس بولۇشقانىدۇق. ئاس-تى ياپيېشىل ئوتلاق، چىمەنزار، رەڭگارەڭ گۇللەر ئېچىلغان ئەمما ئۇلارنىڭ ئۈستىدىلا ئاپئاق قار.

سايرام بويىنىڭ ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرغان سالقىن شامىلى تەسىر قىلدىمۇ ئەنزەر يۆتىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاغزىغا تۇتقان ئاق لۆڭگىسىدە بىر پارچە قان ئۇيۇتمىسى لىغىرلاپ تۇراتتى، كال-پۇكلىرىمۇ قىپقىزىل بويىلىپ كەتكەنىدى. ئابدۇسەمەت مىنېرال سۇ بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنى چايقاتقۇزۇپ، قولتۇقىدىن يۆلىدى:

— ئاكا، سوغۇق تېگىپ قالمىسۇن، ماشىنىغا چىقايلى.

— ھەي... دەرىخا، بىر چاغلاردا گۇلبانۇم ئىككىمىز: «يا-شاش نېمىدېگەن مەنىلىك» دېيىشكەنىدۇق. شۇنداق ئادەمنىڭ كۆزى قىيمايدىكەن... ھايات قانچىلىك ئازابلىق بولسىمۇ يەنىلا

كۆزى قىيمايدىكەن.

«سانتانا» ئىلگىرىلەپ تەلكىنىڭ يىلان باغرى داۋان يولىدىن بارغانسېرى پەسلەپ، كەڭساي يولىغا چۈشتى. سول تەرەپتىكى چوڭقۇر جىلغىدىن تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ ئېقىۋاتقان تاغ سۈيىنىڭ شاۋقۇنلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئىككى تەرەپتىكى تىك تاغلار، قورام تاشلار، چېقىللار، قاراڭغۇ قاپتاللار كۆرۈنمىگۈدەك قاپلاپ كەتكەن قارىغايزارلىقلار قارا بولۇتتەك چېكى كۆرۈندەمەيتتى. ئۇلار كەڭ ساينى ئارقىدا قالدۇرۇپ گوزىگۇدىن ئۆتكەندىلا ئەنزەر بارغانسېرى بوشىشىپ كەتتى. ئۇ جانسىز قوللىرى بىلەن يانچۇقىدىن ئاغزى چاپلانغان كونۋېرتنى ئۆزىنى يۆلەپ ئولتۇرغان ئىنىسىغا تۇتقۇزدى، ئۇنىڭ ۋەسىيەتنامە ئىكەنلىكىگە كۆزى يەتكەن ئابدۇسەمەتنىڭ كۆڭلى بۆلەكچىلا ئەلەمزادە بولۇپ، ياشلىرىنى توختىتالمىدى.

— ئۇكام ئابدۇسەمەت، — دېدى ئەنزەر بىردەم تىنىۋېلىپ، — مەن ئۆلگۈرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، غۇلجىدىكى مېھمانخانىدىن قىلىنىدىغان كىرىم، ھازىرغىچە يىغقان پۇلۇمنى قانداق بىر تەرەپ قىلىش مۇشۇنىڭغا يېزىلغان. ئالىنۇر بىلەن ئەختەمگە كۆپرەك بولدى. گۈلنىسانىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم، ئاڭلىسام ئۇ تۈرمىدە ئېلىشىپ قاپتىمىش.

— ئاكا، نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسەن؟ — ئابدۇسەمەتنىڭ ئاۋازى غاراڭ ـ غۇرۇڭ چىقتى، — سەن... چوقۇم ياخشى بولۇپ كېتىسەن...

— ۋۇي يىغلاۋاتامسەن؟ يۈزۈمگە ئىسسىق بىرنېمە تامدىغۇ، ئالىنۇر بەك ئوبدان بالا بولدى. ئۇ شىئەن خۇڭشىيەن تۈرمىسىگە بېرىپ ئىنىسىنى يوقلاپتۇ ھەم يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك قىلىپ بېرىپ كەپتۇ. ئەختەممۇ يەنە بىر يىلدا تۈرمىدىن چىققۇدەك.

— ئالىنۇر ماڭىمۇ تېلېفون بەرگەن. مەن ئالاقىلىشىپ

تۇرۇپ ئەختەم تۇرمىدىن چىققان ھامان ئۆزۈم بېرىپ ئەكېلىۋالىمەن.

— رەھمەت، ئۇكام، ئارىمىزدا سەن ئەجەب بىر تۇغۇلۇپ قاپتىكەنسەن، ھەممىگە يېتىشلىك، ھەممىگە ساخاۋەتلىك، — ئەنزەر نەپەس يېتىشتۇرەلمەي، يۇقىرىغا تىنغىنىچە خېلىغىچە گەپ قىلالمىدى، — ھە راست، تۇرمىدە ئېلىشىپ قالغان ئېغىر كېسەللەرنى ئائىلىسىگە قايتۇرۇپ، جازاسىنى تۇرمە سىرتىدا ئۆتەشكە قويۇپ بېرىدىكەن. مۇمكىن بولسا گۈلنىسانى قايتۇرۇپ كېلىپ، مېنىڭ پۇلۇم بىلەن داۋالاتقىن. ئۇمۇ ھېچنېمىسى يوق ناتىۋان يېتىم...

— مەنمۇ شۇنداق ئويلىغان، ئاكا، ئەختەم بىلەن ئانا ـ بالا ئىككىسىنى جەم قىلىمەن.

— خۇدا ئويلىغانلىرىڭغا يەتكۈزسۇن، ئۇھ ۋاي، كۆڭلۈم ئېلىشىۋاتىدۇ، دېرىزىنى ئاچ...

ئەنزەر ئارقا ـ ئارقىدىن قان ياندۇردى. ئابدۇسەمەت ئاكىسىنىڭ ئاغزىنى چايقاپ بولۇپ يەنىلا يېنىدا ئۇنى قۇچاقلاپ ئولتۇردى. «سانتانا» سۇرئىتىنى تېزلىتىپ غۇلجىغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى.

— ئاكا، چىڭسىخوزىدىن غۇلجىغا قايرىلدۇق، — ئاكىسىنىڭ بىر خىلدا خىرقىراپ قالغىنىدىن قورقۇپ قالغان ئابدۇسەمەت قەستەن ئۈنىنى كۆتۈرۈپ دېدى، — قارىغىنا غۇلجىغا كىردۇق.

— بېشىمنى... يۆلە...، — زەئىپ ئىڭرىدى ئەنزەر ھەم نۇرى ئۆچۈۋاتقان كۆزلىرىنى سىرتقا تىكتى، — ئاھ مېنىڭ ئىككىنچى يۇرتۇم غۇلجا... بوستان غۇلجا... جەننىتىم غۇلجا...

ئەنزەر ئىنىسىنىڭ قۇچىقىغا باش قويغىنىچە جىمىپ كەتتى. بىر چاغدىلا نېمىلەرنىدۇر دەپ پىچىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇسەمەت قۇلىقىنى ئۇنىڭ ئاغزىغا يېقىن ئەكەلدى ـ دە، مۇنۇ

سۆزلەرنى ئارانلا ئاڭقىرالىدى:

— گۈلبانۇم: «بىر كۈنلەردە مېنىڭ قېشىمغا قايتىپ كې-
لىسىز» دېگەنىدى. مېنى ئۇنىڭ قېشىغا قويۇڭلار...

— ئاكا! !...، — ئابدۇسەمەت ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى.

ماشىنا ئۇچقاندەك چاپماقتا... باياندايىنىڭ بوك قارىياغاچلىق يوللىرىدىن ئۆزاپ شەھەر بوسۇغىسىغا كىرىپ كەلگەندە ئەنزەر ئىنىسى ئابدۇسەمەتنىڭ نالە ـ زارىنى ئاڭلىمىدى. چۈنكى ئۇنىڭ روھى گۈلبانۇم تامان ئۇچۇپ كەتكەنىدى...

2002 ـ يىل مارت، ئۈرۈمچى ـ غۇلجا

图书在版编目(CIP)数据

悲伤/加拉里丁·拜克拉木著. 一乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2004.11

ISBN 7—5371—5165—2

Ⅰ.悲… Ⅱ.加… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 104724 号

责任编辑：尼加提·穆合力斯
责任校对：阿布列孜·阿巴斯
封面设计：木拉丁·阿比提

悲 伤（维吾尔文）

（长篇小说）

加拉里丁·拜克拉木 著

新 疆 青 少 年 出 版 社 出 版
（乌鲁木齐市胜利路 100 号 邮编：830001）
新疆新华书店发行 新疆金版印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 17.75 印张
2004 年 11 月第 1 版 2005 年 6 月第 3 次印刷
印数：9001—11000

ISBN7－5371－5165－2 定价：30.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换